

Η ΕΙΡΩΤΗΡΗ

ΕΤΙΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ



ΟΣ ΚΕ'

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΙΔΡΥΤΑΙ 1952—54
 † ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
 ΕΤ. Α. ΦΑΚΑΤΣΕΛΗΣ

ἩΠΕΙΡΩΤΙΚῆ ἙΣΤΙΑ

Ἐπιτροπὴ Ἐπιμελείας ὑπὸ

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ—ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ
 1954—56

† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
 1956—73

† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
 ΔΗΜ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ
 ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ — ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
 ΔΗΜΟΣΘ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΑΡΙΣΤΕΡΗΣ ΓΕΡΩΝΤΙΚΟΣ
 ΤΑΚΗΣ ΣΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ
 ΝΙΚΟΣ ΤΕΝΤΑΣ
 ΚΩΝ. ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Σ Τ Ν Δ Ρ Ο Μ Α Ι
 (ἐτήσια)

Ἐσωτερικοῦ	Δρχ.	300
Νομ. Προσώπων, Ὁργανι- σμῶν, Τραπεζῶν	»	500
Κοινοτήτων καὶ Σχολείων	»	300
Ἐξωτερικοῦ	Λολλ.	15
Τιμὴ τεύχους	Δρχ.	75



Ἀντεπιστέλλοντα Μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς

Α. Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ (Ἀθήναι)

ΧΡΥΣ. ΖΙΤΣΑΙΑ (Θεσ/νίκη)

ΜΙΧ. ΠΕΡΑΝΘΗΣ (Ἀθήναι)

ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ (Ἀθήναι)

Ἐμβάσματα: «ἩΠ. ΕΣΤΙΑΝ» Ὁδὸς Σμύρνης ἀριθ. 11, Ἰωάννινα, Τηλέφ. 26.659

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Μαρίας Παντελιοῦ	: Ὁ Ἄθων. Ψαλίδας στὴν Κέρκυρα (1822—1828) (ἱστορ. πραγματεία)	Σελ. 14!
Κάστα Π. Βλάχου	: Κτηματολόγια τῶν μονῶν τῆς περιοχῆς Κουρέν- των Ἰωαννίνων (ἱστορ. στοιχεία)	» 15!
Στεφ. Μπέττη Cayetano Rossel (μετάφρ. Μά- γιας - Μαρίας Ρούσσου)	: Ἰεζ. Λομπόλλης (ἱστορ. μονογραφία)	» 16
Σάββα Θεοδώρου	: Ἱστορία τῆς ναυμαχίας τῆς Ναυπάκτου (ἱστορ. πραγματεία)	» 17!
Μιχ. Σ. Κορδῶση	: Παισιολογικὰ Μενοδενδρίου Ζαγορίου (ἱστορικὰ στοιχεῖα)	» 18!
Σπύρου Γ. Μουσελίμη	: Ἀγροτική λαογραφία (λαογρ. μελέτη)	» 18!
Θεμ. Παπαθανασίου	: Τοπωνύμια τῆς Λάκκας Σουλίου (λαογραφικὰ)	» 19!
Παύλου Α. Κυριακίδου	: Ἡ ἐργασία κατὰ τὴν χριστιανικὴν ἀντίληψιν (πρα- γματεία)	» 20!
Κάστα Ματθ. Οἰκονόμου	: Ἡ κοινωνικὴ καὶ θρησκευτικὴ κατάστασις τῶν Ἑλ- λήνων φοιτητῶν (μελέτη)	» 22!
Μάγιας - Μαρίας Ρούσσου	: Ὁ θρίαμβος τοῦ Σισύφου (ποίημα)	» 22!
Εὐαγγ. Δικήτα	: Πόνος ὁ πρῶτος — Τὸ πρῶτο στίγμα (ποίηματα)	» 22!
Κάστα Π. Βλάχου	: Ἡ ἀποδημία τῶν Κενταύρων (ποίημα)	» 23!
Τ.Ι.Α.	: Μάταια — Παρίσι '23 (ποίηματα)	» 23!
Τάκη Τσιάκου	: Μιά μικρὴ περιπέτεια (διήγημα)	» 23!
Ἄντρεϊ Βοζνεσένσκη (μετάφρ. Μίλιας Ροζίδη)	: Μιτρικὸς ἄργυρος — Ἡ τύχη (ποίηματα)	» 23!
Peter de Vries (μετάφρ. Ν. Λώλη)	: «Σερμπτινίμ» (ποίημα)	» 23!
Ι. Παπαδημητρίου	: Μιά κρύα κατὰτα (διήγημα)	» 23!
Κ. Ι. Τσιλιμαντοῦ	: Ἄς θρηνήσω (ποίημα)	» 24!
Φωκ. Ι. Καψάλη	: Νόημα ζωῆς (ποίημα)	» 24!
Ἄντιγ. Γαλανάκη - Βουρλέκη	: Τραπεζίτσα (ὀρειβατικὸ)	» 24!
Θαν. Παπαθανασίου	: Τὰ πουλιὰ — Ἀντίδραση (ποίηματα)	» 24!
Δημοσθ. Κόκκινου	: Ὁ ποιητὴς Μίνως Ζώτος (δοκίμιο)	» 24!
Luitzi Fiorentino (μετάφρ. Δημ. Σιωμόπουλου)	: Τὸ χάος μετὰ τὴν τέφρα (ποίημα)	» 25!
Δημ. Σιωμόπουλου	: Τραγούδια τοῦ Ὀδυσσεῦ — Ἀποχαιρετισμὸς — Μὴ βάζετε τ' ἄστρα (ποίηματα)	Σελ. 254 - 25!
Νίκου Τέντα	: Ἀναστάσιμο (ποίημα)	Σελ. 25!
Βασίλη Μάργαρη	: Ὁ Λάιος (διήγημα)	» 25!
	: Ἐφτά δίστιχα (ποίηματα)	» 25!

ΛΗΘΟΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΙΑ: Σημειώματα: Ἐπὶ τὰ τέλ' ἀσπὴ γλωσσικῆ ἀναρχία (Α. Γεροντικού
 — Τὰ ὀγκύβια χρόνια τῶν «Σκουρῶν» — Τὸ θεσσαλικὸ θέατρο — Τὰ βραβεῖα (Δ. Κόκκι-
 νου). — Κριτικὴ τῶν βιβλίων. — Τεχνολογικὰ. — Βιβλ. ἰ-
 ποὺ λάβαρε.

Δ)ΝΣΕΙΣ: Συντάξας: Δ. Κόκκινος — Μελετῆς Γεωγράφου 51 - Ἰωάννινα
 Τηλεγραφεῖον: Φ. Β. Μπαμπούσης — Γ. Διολῆ 15 (Α. Τούμπα) - Θεσ/νίκη
 Ἐκτύπωσις: Τυπογραφεῖον «Ἡ ΔΩΔΩΝΗ», Κονίτσης 195, τηλ. 920.610 — Θεσ/νίκη

ΉΠΕΙΡΩΤΙΚΉ ΕΣΤΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΚΕ'

ΜΑΡΤΙΟΣ — ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1976

ΤΕΥΧΟΣ 287 - 288

ΜΑΡΙΑΣ ΜΙΛΤ. ΠΑΝΤΕΛΙΟΥ
Βιβλιοφύλακος Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης

Ο ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΨΑΛΙΔΑΣ ΣΤΗΝ ΚΕΡΚΥΡΑ (1822 - 1828)

I. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΑ

Ὁ Ἄθαν. Ψαλίδης ἦταν υἱὸς τοῦ Πέτρου Χριστοδούλου Ψαλίδα καὶ τῆς Ἐλισάβετ (Ζαμπέτας) τὸ γένος Μίσιου καὶ γεννήθηκε στὰ Ἰωάννινα τὸ 1767. Ἦταν μ' αὐτὸν ἐν ὄλῳ πέντε ἀδελφία: ἡ Σουσάννα, ὁ Χριστόδουλος, ἡ Ἀλεξάνδρα, ὁ Μιχαήλ καὶ ὁ Ἄθανάσιος. Ὁ Χριστόδουλος εἶχε πεθάνει καθὼς καὶ ὁ πατέρας καὶ ἔτσι ὁ Ἄθανάσιος ὀρφανὸς εἶχε προστάτη τὸν Μιχαήλ ποῦ ἦταν ἔμπορος στὴ Ρωσία καὶ Μολδοβλαχία καὶ τὸν ὑποστήριξε γὰρ σπουδάζει. Υἱὸς τοῦ Μιχαήλ αὐτοῦ ἦταν ὁ Πέτρος ἐγκατεστημένος στὴ Μόσχα. Ὁ Ἄθαν. Ψαλίδης στὶς 11 Νοεμβρίου 1800 νυμφεύθηκε τὴν Ζαχάρω, τὸ γένος Κοντοβασίλη, ἀπ' τὴν ὁποία ἀπέκτησε τὰ δίδυμα Πέτρο καὶ Ἀναστάση, τὴν Ἐλένη καὶ τὴν Ἐλισάβετ. Ὁ Ἀναστάσης πέθανε ἀμέσως. Ἡ σύζυγος αὐτῆ πέθανε στὶς 6 Ἀπριλ. 1805. Τὸν Ἰανουάριο 1806 νυμφεύθηκε πάλι τὴν Βασιλικὴ τὸ γένος Σπάχου, ἀπ' τὴν ὁποία γεννήθηκαν ὁ Πλάτων, ὁ Νικόλαος καὶ ἡ Εὐφροσύνη. Ἡ Ἐλισάβετ παντρεύθηκε τὸν ἰατρὸ Λουκά Βάγια, ἡ Εὐφροσύνη τὸν Ἀναστάσιο Γούδα!

1. Συγγεντομένη βιβλιογραφία βλέπε στὰ δημοσιεύματα:

Λεάνδρου Ἰ. Βρανούση, Ἄθαν. Ψαλίδης ὁ Διδάσκαλος τοῦ Γένους, ὁ πατριώτης - ὁ πολιτικὸς - ὁ ἀγωνιστής, περ. «Ἠπειρωτ. Ἔστια», τ. Α' (1952), σελ. 331—470 (καὶ ἀποτελῶς).

Κων. Ἀθ. Διαμάντη, Ὁ Ἄθανάσιος Ψαλίδης καὶ τὸ ἀρχεῖον του, ΔΙΕΕ, ΙΑ' (1960) σελ. 550—552.

Χρήστου Π. Φράγκου, Ἡ συμβολὴ τοῦ Ἀθανασίου Ψαλίδα στὴ δημιουργία ἐπαναστατικοῦ πνεύματος στὴν Ἠπειρὸ (ὁ Ἀθανάσιος Ψαλίδης καὶ ἡ «Ἑλληνικὴ Νομορχία»), Δωδώνη - Ἐπιστημονικὴ ἑπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων, τόμ. 1ος Ἰωάννινα 1972, σελ. 85—108.

Στεφ. Μπέττη, Ἡ Ἑλληνικὴ Νομορχία καὶ ὁ συγγραφέας της, περ. «Ἠπειρωτικὴ Ἔστια», ἔτος ΚΑ' (1972), τεύχη 245—246 (Σεπτέμβριος - Ὀκτώβριος 1972), σελ. 542—549.



II. ΞΕΣΠΙΤΩΜΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΑ

Ὁ Ἄθ. Ψαλίδας χρημάτισε διδάσκαλος στὰ Ἰωάννινα ἀπὸ τὸ 1795 μέχρι τὸν Αὐγούστο τοῦ 1820, ἤτοι ἐπὶ 26 χρόνια. Τότε στὴν πολιορκουμένη ἀπὸ τὰ στρατεύματα τοῦ Σουλτάνου πόλη ἔγινε μεγάλη πυρκαϊὰ καὶ οἱ κάτοικοι ἀναγκασθῆκαν νὰ καταφύγουν στὰ γύρω μέρη: Καλαρρῦτες, Συρράκο, Ἄρτα, Ζαγόρι, Γραμμένο, Κούρεντα κλπ. Ὁ Ψαλίδας γράφει τὰ ἑξῆς γιὰ τὴν καταστροφή καὶ τὴν φυγὴ τῶν κατοίκων, σὲ γράμμα του πρὸς τὸ Ζωσιμᾶ στὶς 6 Νοεμβρίου 1822²:

«Ἡ φιλότιμη μας πατρίδα, ἡ εἰς ὅλην τὴν πεφωτισμένην Εὐρώπην δι' ὑμᾶς
» τοὺς γενναίους Ζωσιμάδες περίπυστος, διὰ τὴν ἀποστασίαν τοῦ Ἄλῃ Πασᾶ,
» ὅτι κατεφλέχθη, οἷος εἶναι πρὸ πολλοῦ γνωστόν. Κατεφλέχθησαν ὅμως καὶ τὰ
» δύο σχολεῖά της καὶ τὰ φυσικὰ πειράματα καὶ αἱ θαυμαστὲς βιβλιοθήκες τῶν
» ἀπὸ ἀμέλειαν καὶ εὐήθειαν τῶν τότε ἐφόρων, ὅπου θὰ διαφυλάττονταν ἂν μᾶς
» ἤκουαν νὰ τὲς σπκώσουν, ὅταν τοὺς τὸ ἐπρόβαλα ἐπὶ παρουσίᾳ πολλῶν ἐντί-
» μων καὶ ἀξιοπίστων, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησαν καὶ ἄς ὄψωνται. Οἱ ταλαίπωροι ὅμως
» συμπατριῶταί μας διεσώθησαν ὅλοι σκροπισμένοι εἰς τὰ ξέχωρα καὶ τοῦ Ζα-
» γοριοῦ καὶ τοῦ Μαλακασιοῦ καὶ στὰ Κούρεντα κατὰ τὰ Γραμμενοχώρια καὶ πολ-
» λοι ἦλθαν πανοικί καὶ ἐδῶ εἰς τοὺς Κορφοὺς.

» Ἐγὼ πανοικί κατ' ἀρχὰς διαφυλάχθηκα εἰς τὸ Ζαγόρι, διαφυλάττοντας ἐν
» ταύτῳ μὲ τὴν θείαν βοήθειαν καὶ τὴν ὀλίγην περιουσίαν μου καὶ ὅλην μου
» τὴν μερικὴν βιβλιοθήκην ἀρκετὴν διὰ ἓνα σοχλεῖον. Ἄλλ' ἐκεῖ δὲν ἀπόμεινα
» διὰ τὰς ἀνωμαλίας, ἀλλὰ μὲ τὰ δύο μου παιδιὰ, μὲ τὴν περιουσίαν μου καὶ μὲ
» τὴν βιβλιοθήκην μου ὅλην κατέφυγα ἐδῶ εἰς Κορφοὺς τὸν ἀπερασμένον Ἰού-
» λιον, διαφύλαξα καὶ μερικῶν συμπατριωτῶν, ὅπου ἔμειναν εἰς τὸ Ζαγόρι τὰ πο-
» λύτιμά τους πράγματα, ἐπειδὴ μοῦ τὰ ἔδωκαν καὶ τὰ ἔφερα ἐδῶ μαζί μου. Ὁ-
» σον ἠμπόρεσα ἔκαμα. Ἀγωνίσθηκα καὶ κατόρθωσα νὰ φέρω ἐδῶ καὶ τὴν γυ-
» ναϊκά μου ἀπὸ τὸ Ζαγόρι μὲ τὴν δύναμιν τοῦ ἐδῶ κρατοῦντος, καὶ ἐλπίζω εἰς
» ὀλίγες ἡμέρας νὰ ἔλθῃ³. Ἀλλὰ τί τὸ ὄφελος, ὅπου στέκομαι ἀντικρῶ τῆς πα-
» τρίδος μου, καὶ θρηνῶ τὴν δυστυχίαν της οὖν ὁ προφήτης Ἰερεμίας;»⁴

Γιὰ τὶς καταστροφὲς ποὺ ἔπαθε τότε στὰ Ἰωάννινα γράφει καὶ σὲ ἄλλο γράμμα ἀπὸ Κορφοὺς στὶς 21 Δεκ. 1822 πρὸς τὸν Κων. Μαρίνογλου στὴν Ἀγκῶνα καὶ λέγει:

«Ὅστε φαίνεται, οἱ πτωχοὶ καὶ πένητες εἶναι ἀξιοκαταφρόνητοι. Καὶ δίκιο
» εἶχεν ὁ παλαιὸς θεόγνης, ὅπου ἐσυμβούλευε τὸν ἐδικόν του νὰ κάμῃ κάθε τρῶ-
» πον νὰ ἀποφύγῃ τὴν πτώχειαν. Μ' ὅλον τοῦτο, ἂν καὶ ἐπτώχυνα, τοῦτο μοῦ τὸ
» ἐπροξένεσε ἡ κοινὴ τῆς πατρίδος μου δυστυχία, καὶ ὄχι καμμία ἐδική μου
» αἰτία.

» Μάθε, φίλε, ὅτι εὐρίσκομαι στοὺς Κορφοὺς μὲ τὰ δύο μου παιδιὰ Πέτρον
» καὶ Πλάτωνα, ἔχω καὶ στὸ Τζοπέλοβο τὴν γυναϊκά μου καὶ τὴν κόρην μου τὴν
» μικράν⁵. Ἐπειδὴ τὴν μεγάλην⁶, ἀφοῦ ἐνδόξως ἐγλύτωσεν ἀπὸ τὴν πολιορκίαν,
» ἡ πανοῦκλα στὸ Πέραμα τὴν ἐπῆρε⁷. Καὶ ὁ καρκαλοσόναχας μοῦ ἐπῆρε τὸν

1. Στὶς 20 Αὐγούστου 1822. Βλ. Ἐπιστολὴ ὑπ' ἀρ. 145α, 154.

2. ΓΑΚ, Κ. 71, Ἐπιστολαί, ἀριθ. 141.

3. Γιὰ τὶς δυσκολίες νὰ μεταφέρῃ τὴν οἰκογένειά του στὴν Κέρκυρα βλέπε τὶς ἐπιστολὰς 148, 158, 162.

4. Τὴ φράση αὐτὴ τὴν ἐπαναλαμβάνει στὰ γράμματα 141, 144, 145.

5. Τὴν Εὐφροσύνη.

6. Τὴν Ἐλισάβετ ἢ Λιζέττα, σύζυγο τοῦ ἱατροῦ Λουκᾶ Βάγια.

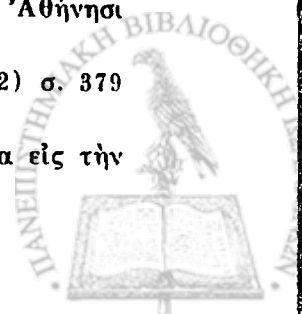


» Νικόλαν στο Τζοπέλοβο. Οί Ἄρβανίτες στοὺς Καλαρρῦτες μου ἐπῆραν τὸ φι-
 » λὸ βιό, ἡ φωτιά στὰ Γιάννινα τὰ σπίτια εἰς τὸ παζάρι, σάν τὸ ἐδικόν σου⁸. Ἡ
 » ἀργοπορία, τὰ νοίκια, τὰ ἀγώγια εἰς τὴν πολιορκίαν μου ἔφαγαν τὰ ὀλίγα με-
 » τρητὰ ὅπου εἶχα καὶ ἔδανείσθηκα ἀκόμη. Στοχάσου λοιπὸν σὲ τί κατάστασιν
 » ἔλεεινὴν εὐρίσκομαι. Ὁ Θεὸς ὅμως, ἡ τύχη καὶ οἱ φίλοι ἀναμφιβόλως θὰ με
 » συνδράμουν...

» Τὸ Ζαγόρι, φίλε, διαφυλάχθηκε ὡς τὴν ὥρα ἐξαίρετα καὶ ἀπ' ὅτ' αὐτὸ δεινὰ
 » τοῦ πολέμου καὶ ἀπὸ τὴν πανούκλαν. Κανένα χωριὸ τοῦ Ζαγοριοῦ δὲν ἐμο-
 » λεύθηκε⁹, μ' ὄλον ὅπου στὰ δύστυχα Γιάννινα ἔφαγεν ἡ πανούκλα ὡς 3.000
 » ἀνθρώπους Τούρκους, Χριστιανούς καὶ Ἑβραίους¹⁰ καὶ τώρα θερίζει καὶ τὴν
 » Ἄρτα»¹¹.

Ἀπὸ τοὺς πρόσφυγες αὐτοῦς, ὁ Ἄθαν. Ψαλίδας καὶ ὁ Ἰω. Βηλαρᾶς ἐγκατα-
 σταθῆκαν μὲ τὶς οἰκογένειές τους στὸ Τσεπέλοβο τοῦ Ζαγοριοῦ¹², ὁ Σταῦρος Ἰωάννου
 ἢ Τσαπαλάμος μετακινήθηκε κατὰ διαστήματα στὴν Ἄρτα¹³, τὸ Μονοδένδρι¹⁴ καὶ
 τὸ Καπέσοβο¹⁵. Στὸ Ἀρχεῖο τοῦ Σταύρου Ἰωάννου¹⁶, στὸ Ἀρχεῖο τοῦ Ἄθαν. Ψαλί-
 दा¹⁷, σὲ διάφορα Ἀπομνημονεύματα¹⁸, σὲ ἐνθυμήσεις¹⁹, σὲ ἱστορήματα²⁰ κλπ. ὑπάρ-
 χουν ἀφθονες πληροφορίες γιὰ τὴν πολιορκία τῶν Ἰωαννίνων²¹, γιὰ τὴν πυρκαϊά⁷²,
 γιὰ τὴν φυγὴ τοῦ πληθυσμοῦ καὶ γιὰ τὶς καταστροφές.

8. Στὸ γράμμα του τῆς 31 Δεκ. 1822 πρὸς τὸν Ἱψηλότατο Ἄδαμ γράφει: «νὰ ἀσφαλι-
 σθῆ ὁ οἶκός μου, ὅπου μου ἀπέμεινε εἰς Ἰωάννινα σῶος (ἐπειδὴ οἱ ἄλλοι τρεῖς ἐκάη-
 καν), ἕως οὗ νὰ στείλω ἐπιτροπικά διὰ νὰ μου πωληθῆ» (Ἄριθ. 148).
9. Τὰ ἴδια γράφει στὶς Ἐπιστολὲς 144, 145.
10. Τὰ ἴδια γράφει στὶς Ἐπιστολὲς 144α, 144β, 144γ, 145.
11. ΓΑΚ, Κ. 71, Ἐπιστολαί, ἀριθ. 144.
12. Λ ε ά ν δ ρ ο υ ν Ἰ. Β ρ α ν ο ύ σ η, Ἄθαν. Ψαλίδας, ἔ.ἀ. σελ. 388.
13. Κ ω ν. Ἄ θ. Δ ι α μ ά ν τ η, Ἰωαννῖται πρόσφυγες εἰς Ἄρταν κατὰ τὸν χρόνον
 τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, περιοδ. «Σκιοφᾶς», τεύχ. 3 (Δεκ. 1955) σ. 15—20.
14. ΓΑΚ, Κ. 71, Ἐπιστολ. ἀριθ. 125.
15. ΓΑΚ, Κ. 71, Ἐπιστολ. ἀριθ. 118.
16. Βρίσκεται στὴν Ἑθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἑλλάδος (τμήμα Χειρογράφων). Μέρος αὐτοῦ
 δημοσιεύθηκε μὲ προλεγόμενα καὶ Σχόλια ἀπὸ τὸν Σ ω κ ρ. Β. Κ ο υ γ έ α μὲ τὸν
 τίτλο «Ἡπειρωτικὸν Ἀρχεῖον Σταύρου Ἰωάννου» στὸ περ. «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά» τ.
 ΤΔ' (1939) ὁλόκληρος.
17. Βρίσκεται στὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους. Κατάλογος τῶν Ἐπιστολῶν αὐτοῦ δημο-
 σιεύθηκε ἀπὸ τὸν Κ ω ν. Ἄ θ. Δ ι α μ ά ν τ η μὲ τὸν τίτλο «Ὁ Ἄθαν. Ψαλίδας
 καὶ τὸ Ἀρχεῖον του» στὸ ΔΙΕΕ, τ. ΙΔ' (1960) σελ. 556—583 καὶ ΙΣΤ' (1962) σ. 273
 —369.
- 18—22. Βλέπε τὴ βιβλιογραφία:
- Π. Ἄ ρ α β α ν τ ι ν ο ῦ, Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου, τόμ. Α', Ἀθήναι 1856 σελ.
 325 κ.έ.
 Σ π. Π. Ἄ ρ α β α ν τ ι ν ο ῦ, Ἱστορία Ἀλῆ Πασᾶ τοῦ Τεπελενλῆ, συγγραφεῖσα
 ἐπὶ τῇ βάσει ἀνεκδότου ἔργου τοῦ Παν. Ἀραβαντινοῦ, ἐν Ἀθήναις 1895 σ. 287 κ.έ.
 Λ. Π. Κ ο υ τ σ α λ έ ξ η, Διαφέροντα καὶ περιεργὰ τινὰ ἱστορήματα, Ἀθήνησι
 1882 σ. 22—24.
 Ἄ θ η ν α γ ό ρ α, Ἡ τελευταία ἡμέρα τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. ΔΙΕΕ, τ. Η' (1922) σ. 379
 —381.
 Ἄ θ η ν α γ ό ρ α, Νέος Κουβαρᾶς ἦτοι Χρονικά Σημειώματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν



Ἐπάρχουν γράμματα τοῦ Σταύρου Ἰωάννου ἀπὸ τὸ Καπέσοβο στὶς 24.9.1820 πρὸς τὸν Ἀθ. Ψαλίδα στὸ Τσεπέλοβο²³.

Τοῦ ἴδιου ἀπὸ Ἄρτα στὶς 27.11.1820 πρὸς τὸν Ἀθ. Ψαλ. στὸ Τσεπέλοβο²⁴. Τοῦ ἴδιου ἀπὸ Ἄρτα στὶς 2.3.1821 πρὸς τὸν Ἀθ. Ψαλ. στὸ Τσεπέλοβο²⁵. Τοῦ Ἀθ. Ψαλίδα ἀπὸ Τσεπέλοβο στὶς 22.3.1821 πρὸς τὸν Σταῦρον Ἰωάννου σὲ μὴ ἀναγραφόμενο μέρος²⁶. Τοῦ Σταύρου Ἰωάννου ἀπὸ Ἄρτα στὶς 25.4.1821 πρὸς τὸν Ἀθ. Ψαλ. στὸ Τσεπέλοβο²⁷. Τοῦ Σταύρου Ἰωάννου ἀπὸ Μονοδένδρι στὶς 1.12.1821 πρὸς τὸν Ἀθ. Ψαλ. στὸ Τσεπέλοβο²⁸. Τῆς Ἑλένης Κροκίδα ἀπὸ Κουκούλι Ζαγορίου στὶς 2.5.1822 πρὸς τὸν Ἀθ. Ψαλ. σὲ μὴ ἀναγραφόμενο μέρος²⁹. Τοῦ Λουκᾶ Βάγια στὶς 8.6.1822 πρὸς τὸν Ἀθ. Ψαλ., ὅπου δὲν ἀναγράφονται τόποι³⁰. Τοῦ Δημ. Σεμιτέλου ἀπὸ Τριέστι στὶς 10.9.1822 πρὸς τὸν Ἀθ. Ψαλ. στοὺς Κορφοὺς³¹. Τοῦ Ἰωάννη Βηλαρᾶ ἀπὸ Τσεπέλοβο στὶς 30 Σεπτεμβρίου 1822 πρὸς τὸν Ἀθ. Ψαλ. στοὺς Κορφοὺς³².



Ἀπὸ τὰ γράμματα αὐτὰ συνάγεται ὅτι ὁ Ἀθ. Ψαλ. ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα ἔφυγε μὲ τὴν οἰκογένειά του τὸν Αὐγούστο τοῦ 1820 κατὰ τὴν πυρκαϊὰ τῆς πόλεως καὶ ἐγκαταστάθηκε στὸ Τσεπέλοβο τοῦ Ζαγορίου. Ἐκεῖ ἔμεινε μέχρι τὸν Ἰούνιο ἢ Ἰούλιο τοῦ 1822, ὅποτε ἔφυγε καὶ ἦλθε στοὺς Κορφοὺς³³.

πόλιν τῶν Ἰωαννίνων, εἰς Μονὰς αὐτῆς καὶ τὰς ἐπαρχίας αὐτῆς, περ. «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά» τ. Δ' (1929) σ. 39—44.

«Ἡπειρωτικὸν Ἀρχεῖον Σταύρου Ἰωάννου» ἐκδιδόμενον ἀπὸ τὸν Σωκρ. Β. Κουγέα, στὸ περ. «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά» τόμ. ΙΔ' (1939) ὀλόκληρος.

«Τὸ Σημειωματὰρι τοῦ Γερο-Καλαμίνιου» ἐκδιδόμενον ἀπὸ τὸν Κώστα Κρυστάλλη στὰ «Πεζογραφήματα» (Ἀθῆναι 1894) σ. 44 καὶ ἀπὸ τὸν Δημ. Λοκώπουλο στὸ «Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος» ἔτος 1933, σελ. 134—135.

Κων. Ἀθ. Διαμάντη, Σίμος Ἀγγ. Σίμος, περ. «Ἡπειρωτικὴ Ἔστια» τ. Β' (1953) σ. 909—918.

Κων. Διαμάντη, Τζοκάλᾶ, Ἱστορία τοῦ βεξίρη Ἀλῆ πασιᾶ Τεπελενλῆ ἡγεμόνος τῆς Ἠπείρου, συντεθεῖσα παρὰ τοῦ λογιωτάτου Ἰωαννίτου 1823, ἐκδιδομένη ὑπὸ Φ. Σαγκοῦνη, στὸ περ. «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά» τόμ. Θ' (1934) σελ. 5—80.

Κων. Ἀθ. Διαμάντη, Ἡ Βασιλικὴ Πλέσου σύζυγος τοῦ Μουχτάρ πασᾶ (κατὰ χειρόγραφον Ἀθ. Ψαλίδα), στὸ περ. «Ἡπειρωτ. Ἔστια» τ. Δ' (1955) σελ. 1078—1082.

Συλλογὴ Γιάννη Βλαχογιάννη, Κατάλογος ΣΤ', φάκ. 14—15 (= Κων. Ἀθ. Διαμάντη. Τὰ περιεχόμενα τῶν ΓΑΚ, τόμ. Γ', Ἀθῆναι 1974 σελ. 406).

23. ΓΑΚ, Κ. 71, Ἐπιστολαί, ἀριθ. 118. Δημοσιεύεται ὑπὸ Κων. Ἀθ. Διαμάντη στὸ «Σκουφᾶ» τεύχ. 3 (Δεκ. 1955) σελ. 15—20 καὶ στὸ ΔΙΕΕ, ΙΣΤ' (1962) σελ. 367—8.

24. ΓΑΚ, Κ. 71, Ἐπιστ., ἀρ. 119. Δημοσιεύεται ἐπίσης στὸ «Σκουφᾶ» καὶ στὸ ΔΙΕΕ, ΙΣΤ' 368—9.

25. ΓΑΚ, Κ. 71, Ἐπιστ., ἀριθ. 121.

26. ΓΑΚ, Κ. 71, Ἐπιστ., ἀριθ. 122.

27. ΓΑΚ, Κ. 71, Ἐπιστ., ἀριθ. 123.

28. ΓΑΚ, Κ. 71, Ἐπιστ., ἀριθ. 125.

29. ΓΑΚ, Κ. 71, Ἐπιστ., ἀριθ. 129.

30. ΓΑΚ, Κ. 71, Ἐπιστ., ἀριθ. 131.

31. ΓΑΚ, Κ. 71, Ἐπιστ., ἀριθ. 134.

32. ΓΑΚ, Κ. 71, Ἐπιστ., ἀριθ. 135.

33. ΓΑΚ, Κ. 71, Ἐπιστ., ἀριθ. 145 (α, β, γ).



Στὸ διάστημα αὐτὸ ὁ Ψάλ. ὑπέφερε τὰ πάνδεινα³⁴, ἐνῶ παράλληλα ἐργαζόταν καὶ γιὰ τὴν πατρίδα μὲ τὸ Βηλαρᾶ καὶ Ἀναστ. Καραμίχο³⁵.

III. ΚΕΡΚΥΡΑ

I. Πότε ἦλθε

Τὸ τελευταῖο σωζόμενο γράμμα τοῦ Ἀθ. Ψάλ. ἀπὸ Τσεπέλοβο γράφτηκε στὶς 22.3.1821 καὶ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Σταῦρον Ἰωάννου³⁶. Τὸ τελευταῖο ἀπὸ τὰ γράμματα ποὺ ἀπευθύνουν ἄλλοι πρὸς τὸν Ἀθ. Ψάλ. στὸ Τσεπέλοβο εἶναι τοῦ Σταύρου Ἰωάννου ἀπὸ Μονοδένδρι τὴν 1.12.1821³⁷. Τοῦ Λουκᾶ Βάγια γράμμα στὶς 8.6.1822 ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Ἀθ. Ψάλ. σὲ μὴ μνημιονευόμενο τόπο³⁸.

Τὰ πρῶτα γράμματα ποὺ ἀπευθύνονται στὸν Ἀθ. Ψάλ. στοὺς Κορφοὺς εἶναι τοῦ Δ. Σεμιτέλου ἀπὸ Τριέστι στὶς 10.9.1822³⁹ καὶ τοῦ Ἰω. Βηλαρᾶ ἀπὸ Τσεπέλοβο στὶς 30 Σεπτεμβρίου 1822⁴⁰.

Τὸν Ἰούλιο καὶ Αὐγούστο 1822 δὲν συναντήσαμε γράμματα οὔτε τοῦ Ψαλίδα πρὸς ἄλλους, οὔτε ἄλλων πρὸς αὐτόν, παρ' ὅλο ποὺ γνωρίζομε ἀπὸ μνεῖες σὲ ἄλλα γράμματα ὅτι καὶ τότε εἶχε γράψει πολλὰ γράμματα ποὺ ἢ χάθηκαν ἢ δὲν τὰ γνωρίζομε⁴¹.

Ὁ ἴδιος ὁ Ψαλίδας ἀναφέρει σὲ τρία γράμματά του⁴² ὅτι ἦλθε στὴν Κέρκυρα τὸν Ἰούνιο τοῦ 1822, σὲ ἄλλα ὅμως ὅτι ἦλθε τὸν Ἰούλιο 1822⁴³ καὶ αὐτὸ δέχεται καὶ ὁ Σταμ. Δ. Κρίνος, ὁ βιογράφος τοῦ Ψαλίδα⁴⁴.

Τὰ γράμματα ποὺ ἀπευθύνει ὁ Ἀθ. Ψάλ. ἀπὸ τὴν Κέρκυρα κατὰ τὸ 1822 εἶναι στὶς 6.11.1822 πρὸς ἕνα Ζωσιμᾶ⁴⁵, τὴν 1.12.1822 πρὸς κάποιον Ἀλέξανδρο⁴⁶, στὶς 12.12.1822 πρὸς ἄγνωστο⁴⁷, στὶς 20.12.1822 τρία, τὸ ἕνα πρὸς τὸν ἀνεψιὸ τοῦ Πέ-

34. ΓΑΚ, Κ. 71, Ἐπιστ., ἀριθ. 145 (α, β, γ) καὶ σὲ πολλὰς ἄλλες.

35. Λεάνδρου Ἰ. Βρανούση. ἔ.ά. σ. 390 κ.έ. Προβλ. «Ἀρχεῖα Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας» (τ. Α΄, ἐν Ἀθήναις 1857 σελ. 228—9). Γιὰ τὸν πατριωτισμὸ τοῦ Ψαλίδα καὶ τοῦ Βηλαρᾶ βλ. βιβλιογραφία στὸ βιβλίον: Λεάνδρου Ἰ. Βρανούση, Ἀθ. Ψαλίδας, ἔ.ά. σ. 394 σημ. 20.

36. ΓΑΚ, Κ. 71, Ἐπιστολ., ἀριθ. 122.

37. Ἐνθα ἄνωτ. ἀριθ. 125.

38. Ἐνθα ἄνωτ. ἀριθ. 131.

39. Ἐνθα ἄνωτ. ἀριθ. 134.

40. Ἐνθα ἄνωτ. ἀριθ. 135.

41. Ἐτσι στὶς 4 Ἰουλ. 1822 εἶχε γράψει πρὸς τὸν Ἀναστ. Τζολάκη (ΓΑΚ, Κ. 71, Ἐπιστ., ἀρ. 138).

Στὶς 14 Ἰουλ. 1822 εἶχε γράψει πρὸς τὸν Δημήτρ. Διαμαντῆ Ποντίκη στὸ Βρασσοῦ (ἔ.ά. ἀρ. 142). Στὶς 22 Ἰουλ. 1822 εἶχε γράψει πρὸς τὸν Δημ. Σεμιτέλον στὴν Τεργέστη (ἔ.ά. ἀριθ. 134).

Καὶ ὁ γαμβρὸς τοῦ Λουκᾶ Βάγια εἶχε λάβει διὸ γράμματά του τὸ ἕνα ἀπὸ τὸ Σκάλωμα καὶ τὸ ἄλλο ἀπὸ αὐτοῦ (Κορφοὺς;) (ἔ.ά. ἀριθ. 131), ποὺ πρέπει νὰ ἦταν ἀπὸ τὰ πρῶτα τοῦ Ἰουλίου.

42. ΓΑΚ, Κ. 71, Ἐπιστ., ἀριθ. 145 (α, β, γ).

43. ΓΑΚ, Κ. 71, Ἐπιστ., ἀριθ. 141.

44. Στ. Δ. Κρίνου, Ἀθ. Ψαλίδας, στὸ περ. «Ἐστία» (Ἀριθ. 167, ἔτος Δ΄, τόμ. Ζ΄ — 11 Μαρτ. 1879, σελ. 148α).

45. ΓΑΚ, Κ. 71, Ἐπιστ., ἀρ. 141.

46. Ἐνθ' ἄνωτ. ἀριθ. 144δ.

47. Ἐνθ' ἄνωτ. ἀριθ. 143.



τρο στη Μόσχα⁴⁸, τὸ ἄλλο πρὸς τὸν Ἰω. Μελά στὴν Ἀγκῶνα⁴⁹ καὶ τὸ ἄλλο πρὸς τὸν Ἀναστ. Σπάχο στὴν Ἀμστερδάμη⁵⁰, στίς 21.12.1822 δύο, ἓνα πρὸς τὸν Κων. Μαρτίνον στὴν Ἀγκῶνα⁵¹ καὶ τὸ ἄλλο πρὸς τὸν Παναγ. Πάλλη στὸ Λιθόρνο⁵², στίς 24.12.1822 πρὸς φιλέλληνα⁵³ προφανῶς τὸν Ἄδαμ πὺ ἐγίνε ἀργότερα Ἀρμυστής, στίς 31.12.1822 πρὸς Ὑψηλότατον (Ἄδαμ;) ⁵⁴ καὶ ἀχρονολόγητο τοῦ Δεκ. 1822 πρὸς ἀδελφὸ πιθανῶς συγγενῆ του⁵⁵.

2. Οἰκονομικὲς δυσχέρειες

Στὴν Κέρκυρα ὁ Ψαλ. ἀντιμετωπίζει τὶς πρῶτες μεγάλες δυσκολίες γιὰ τὴ ζωὴ καὶ φροντίζει μὲ ἀγωνία πῶς νὰ ἐξασφαλίσει χρήματα γιὰ τὶς ἐπείγουσες ἀτομικὲς καὶ οἰκογενειακὲς ἀνάγκες. Ἐπίσης πῶς νὰ φέρῃ κοντὰ του καὶ τὰ ἄλλα μέλη τῆς οἰκογένειας πὺ ἄφητε στὸ Ζαγόρι. Ἀπευθύνεται λοιπὸν σὲ συγγενεῖς καὶ φίλους καὶ ζητεῖ ἢ νὰ τοῦ ξοφλήσουν παλαιὰ χρέη ἢ νὰ τὸν συνδράμουν στὴ δυστυχία.

Γιὰ τὶς ἀνάγκες του αὐτὲς δημοσιεύουμε τὶς παρακάτω ἐπιστολὲς του, ὅπου ἀπευθύνει δραματικὴ ἐκκλήση γιὰ συνδρομὴ.

α. Ἐπιστολὴ τοῦ Ἀθ. Ψαλίδα πρὸς τὸν Ἀλέξανδρο⁵⁶

«Κύριε Ἀλέξανδρε, προσκυνῶ.

» Σὰς παρακαλῶ θερμῶς τὲς ἔσωθεν νὰ τὲς στείλετε μὲ τὴν πόσταν, τὴν μίαν
 » τοῦ Κύρ Παναγιώτη Πάλλη εἰς Λιθόρνον, τὴν ἄλλην εἰς Μόσκαν τοῦ ἀνεψιοῦ
 » μου Πέτρου Μιχαὴλ Ψαλίδα καὶ τὴν τρίτην εἰς Ἀγκῶνα τοῦ κύρ Γιάννη Μελά
 » (διαγεγραμμένο: «καὶ τὴν τετάρτην εἰς Τριέστι τοῦ κύρ Δήμου Σιμτέλου»)
 » Καὶ ὅσα ἄσπρα δώκης, γράφε μου νὰ τὰ δώσω ἐδῶ τοῦ φίλου μου αὐταδέλφου
 » σου κύρ Ἀθανασίου. Μὲ ὑποχρεῶνεις πολὺ, ἂν σίγουρα τὲς στείλῃς καὶ ὀγλή-
 » γορα. Ἐπειδὴ μοῦ εἶναι πολὺ ἀναγκαῖες. Τὸ γράμμα ὅμως τοῦ ἀνεψιοῦ μου
 » διὰ Μόσκαν μὲ ὑποχρεῶνες πολὺ, ἂν τὸ περιέκλειες σὲ γράμμα σου εἰς κα-
 » νέναν γνῶριμόν σου εἰς Μόσκαν, ὅπου ἐκεῖνος νὰ τοῦ τὸ δώκη, τοῦ Πέτρου
 » ἀνεψιοῦ μου, καὶ νὰ πάρῃ καὶ ἀπόκρισιν, διὰ νὰ μὴ παραπέσῃ τὸ γράμμα μου
 » εἰς ξένα χέρια, οὐδὲ τοῦ πατρός του τὰ χέρια, καὶ αὐτὸ μοῦ τὸ κάνεις καὶ μὲ
 » ὑποχρεῶνεις.

» Ὅλοι εἰς τὸ Τζοπέλοβο οἱ ἐδικοί σας ὑγιαίνουν. Τὸ Ζαγόρι ἔμεινεν ἀβλα-
 » βὲς καὶ ἀπὸ τὸν πόλεμον καὶ ἀπὸ τὴν πανούκλαν καὶ στάσου ἡσυχος. Εἶχα
 » γράμματα προχθὲς ὅπὸ τὴν σύζυγόν σας καὶ μοῦ ἔγραφε καλά. Ἐπειδὴ τῆς
 » εἶχα στείλει μερικὰ πράγματα, ὅπου μοῦ ἄφησεν ὁ ἀδελφός της καὶ τῆς τὰ ἔ-
 » στείλα καὶ μοῦ γράφει ὅτι τὰ ἔλαβε καὶ μοῦ ἔστειλε καὶ γράμματα διὰ τὸν ἀ-
 » δελφόν της. Ἐχει φιλίαν στὸ Τζοπέλοβο μὲ τὴν γυναῖκά μου, σάν Γιαννιώπι-
 » σες, καὶ διὰ μέσου τῆς γυναικός μου στέλνονται. Ἄχ! ἀδελφέ, τὸ Ζαγόρι κα-
 » λὰ εἶναι. Τὰ Γιάννινα ὅμως ἐξωλοθρεύθησαν καὶ ἀπὸ τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου
 » καὶ ἀπὸ τὴν πανούκλαν. Ἐχουν ἀποθάνει ὡς τρεῖς χιλιάδες ἄνθρωποι, Τοῦρ-

48. Ἐνθ' ἀνωτ. ἀριθ. 145β.

49. Ἐνθ' ἀνωτ. ἀριθ. 244α.

50. Ἐνθ' ἀνωτ. ἀριθ. 145γ.

51. Ἐνθ' ἀνωτ. ἀριθ. 144γ.

52. Ἐνθ' ἀνωτ. ἀριθ. 144α.

53. Ἐνθ' ἀνωτ. ἀριθ. 147.

54. Ἐνθ' ἀνωτ. ἀριθ. 148.

55. Ἐνθ' ἀνωτ. ἀρ. 144β.

56. ΓΑΚ, Κ. 71, Ἐπιστολαί, ἀρ. 144δ.



» κοι, Χριστιανοί και Έβραίοι. Και ό Θεός νά γένη ίλεως. Έδω ήλθα μέ τά δυό
 » παιδιά μου. Άν ήμπορέσω, φέρνω και τήν φαμιλιάν μου. Στέκομαι άντικρύ
 » τής πατρίδος μας και τήν θρηνώ, σάν ό προφήτης Έρεμίας. Έγίαινε, άδελ-
 » φέ, άγάπα με, και βοήθησέ με σ' αυτά, όπου σέ παρακαλώ, τιμώντας με μέ τήν
 » άπόκρισίν σου.

Δουλός σου ταπεινός
 Έθανάσιος ό Ψαλίδας

1822 Δεκεμβρίου 1
 Κερκύρα

Όψέποτε ό άνεψιός μου Πέτρος από Μόσκαν σās στείλη κανένα άμανάτι
 αύτου, νά μου τό στείλη, παρακαλώ, ασφαλώς μέ τήν κουρριέραν.

β. Έπιστολή του Έθ. Ψαλίδα προς τον Παναγ. Πάλλη⁵⁷

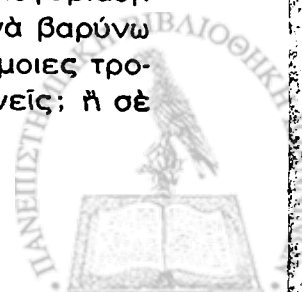
Παναγιώτη Πάλη εις Λιθόρνον
 Κύριε!

» Η κοινή δυστυχία τής πατρίδος μου, άφου δύο σχεδόν χρόνους μάς εξήντη-
 » σεν εις τά χωριά μέ ήζίωσε τέλος πάντων και άποφάσισα μέ τά δύο μου παιδιά
 » νά έλθω έδω τον άπερασμένον Έούνιον άφήνοντας τήν γυναϊκά μου και κό-
 » ρην μου εις Τζοπέλοβο του Ζαγοριου, όπου οί καλύτεροι Έωαννίται παροικούν,
 » διά νά ήμπορέσω στα γηράματα νά ευγάλω τά έξοδα τά αναγκαιότατα, διδά-
 » σκοντας νέους. Έγραψα του κύρ Έωάννη Μελά, και του γυναικαδέλφου μου
 » Σπάχου διά νά μου στείλη τά όσα μέ χρωστεί μέ όμολογίες πατρικές και μη-
 » τρικές και μέ παλαιόν γράμμα του ότι θα μέ πληρώση μέ ευχαρίστησιν. Και ή
 » Μελάς από Έγκωνα μέ άποκρίθη, ότι θα γράψη τής ευγενείας σου διά νά γρά-
 » ψετε του Σπάχου, έπειδή διά τής ευγενείας σας έλαβε και άσπρα και επλήρωσε
 » κάποιον Έωάννην Ζάχον Έρτινόν εις Έγκωνα καταφυγόντα, διά όμολογίαν
 » Σπάχοβας. Και έως σήμερα δέν είδα ούτε παράν, ούτε άλλην άπόκρισιν από
 » Μελάν.

» Η ανάγκη λοιπόν, άφέντη μου, μ' έκαμεν έμέσως νά προστρέξω εις τήν
 » γενναίαν σας ψυχήν, και νά σās βαρύνω μέ τήν παρούσαν μου παρακαλώντας
 » σας όπου τήν έσωθεν νά τήν στείλητε εις Όλλάνδαν μέ τήν πόσταν, και νά
 » τον γράψητε και ή ευγενία σας τά δέοντα, διά νά μέ προφθάση μέ μετρητά έμ-
 » βάζοντάς τα τής ευγενείας σας, και ή ευγενία σας μου τά έμβάζετε έδω μέ τήν
 » κορριέραν, ή εις τον Λαυράνον, ή εις τον Γεροστάθην, ή εις άλλον ύποληπτι-
 » κόν, και του γράψετε, όπου νά πάρη και τες όμολογίες Σπάχου και Σπάχοβας,
 » όπου έχω έδω, και γράμμα του Έναστάση Σπάχου, όπου μου γράφει, ότι θα μέ
 » ευχαριστήση εις τά όσα έδωκα εις τό πατρικόν του σπίτι διά ύπανδρείαν άδελ-
 » φών του' τότε δέν τά έζητούσα, διότι δέν είχα χρείαν, τώρα όμως έχω μεγάλην
 » ανάγκην, και τά ζητώ όχι ότι μου τά χρεωστā, άλλ' ότι μου κάνουν μεγάλην
 » χρείαν' μέ τό νά άφανίσθηκα στην πολιορκίαν δύο χρόνους, και έχασα και τό
 » θιό μου, και τά άσπρα μου, και δύο, φευ! παιδιά μου, τά καλύτερα. Και θα μου
 » φανούν, ότι μου τά χαρίζει, και όχι ότι μέ πληρώνει. Δέν είναι και πολλά διά
 » έναν πραγματευτήν, σάν αύτόν, άνέξοδον γίνονται οί όμολογίες, στοχάζομαι,
 » ως 7000 γρόσια.

» Όταν έλθουν τά άσπρα έδω, ό φίλος, όπου διορίσετε, θα ταίς λογαριάση
 » και θα μέ πληρώση. Η κακή τύχη ήθέλησε νά μέ στεναχωρήση διά νά βαρύνω
 » τους φίλους και συγγενείς. Άλλ' αν οί φίλοι και συγγενείς εις παρόμοιες τρο-
 » μερές περιστάσες δέν συνδράμουν, τότε θα φανούν φίλοι και συγγενείς; ή σέ

57. ΓΛΚ, Κ. 71, Έπιστολαί, άριθ. 144α.



» κληρονομίες. Ἄχ! ἀδελφέ! περισσότερα δὲν σὲ βαρύνω. Τοῦτο μόνον σὰς
 » λέγω, ἂν ἔχῃς σπλάγχνα Ἑλληνικά, σύνδραμέ με πολλά ὀγλήγορα. Ἐπειδὴ τὸ
 » πρᾶγμα δὲν ἐπιδέχεται ἀργοπορίαν.

1822 Δεκεμβρίου 20
 Κερκύρα

Τῆς εὐγενίας σας ταπεινός
 δούλος

γ. Ἐπιστολὴ τοῦ Ἀθ. Ψαλίδα πρὸς τὸν ἀνεψιό του Πέτρο Μιχαὴλ Ψαλίδα στὴ Μόσχα⁵⁸

«Φίλτατε Πέτρε!

» Ἐχω δὺς ἡμῖσι χρόνους, ὅπου γράμμα σου δὲν ἔλαβα νὰ παρηγορηθῶ
 » ἐν ᾧ εἰς αὐτὸ τὸ διάστημα ἔχασα βιό, μετρητά, ἔχασα ἀλλοίμονον τὸν νικο-
 » λάκην μου καὶ τὴν ἠρώϊσάν μου Λιζέταν τὴν ἠγαπημένην σου ἐξαδέλφην τὸν
 » ἀπερασμένον αὐγουστον. Ἐκαρτέρησα στὸ Ζαγόρι μῆνας 18, ὅπου ἦταν κλει-
 » σμένη στὸ κάστρο μὲ τὸν ἄνδρα τῆς, ἐλευθερώθηκε διὰ ἓνα θαῦμα, κατέβηκα
 » στὰ Γιάννινα τὴν ἴδα, ἀναχώρησα ὕστερα, καὶ ἦλθα ἐδῶ στοὺς κορφοὺς μὲ τὸν
 » Πέτρον καὶ Πλάτωνά μου, καὶ ἄφησα στὸ τζεπέλοβον τὴν μάννα σου τὴν βα-
 » σιλικήν, τὴν Φροσύνην καὶ Ζαχάρον νὰ ταῖς δουλεύη. ἀναχώρησα λέγω τὸν ἀ-
 » περασμένον Ἰούνιον καὶ τὸν αὐγουστον ἡ πανούκλα σκοτῶνει τὴν θυγατέρα
 » μου στὸ Πέραμα, ὅπου ἐπῆγε νὰ φυλαχθῆ, καὶ γλυτώνει ὁ ἄνδρας τῆς Λουκάς.
 » Καὶ αὐτὴν τὴν θλιβεράν εἶδον τὴν μαθαίνω ἐδῶ στὴν ξενιτειὰ τῶν Κορυφῶν.
 » Τί δυστυχία! Ὁ Λουκάς ὁ δύστυχος ἐγλύτωσε, καὶ ἐπῆγε μὲ τὸν Ἡμέρ πασσᾶ
 » στὸν πόλεμον, καὶ ἐκεῖ μαθαίνω κινδυνεύει μὲ τὸν πασσᾶ του. Ἄχ! Πέτρο
 » μου, ποιός νὰ μὲ παρηγορήσῃ ἐδῶ; ἡ μάννα σου; ὅπου θέλει παρηγοριά, ἢ
 » ἡ γυναῖκά μου; ἀλλ' αὐταῖς εἶναι στὸ Ζαγόρι καὶ ἐσὺ στὴ Μόσκα, ὅπου ἀλό-
 » γως σὰν νέος ἐμπερδεύτηκες σταῖς δουλειαῖς τοῦ Ὑψηλάντη, καὶ ἡ εὐχαῖς τῆς
 » μάννας σου σὲ ἐφύλαξαν, καὶ ἐγλύτωσες ἀπὸ τοὺς κινδύνους, καὶ ἐγύρισες
 » στὴ Μόσκα, ἐδιωξες δούλους, φυλάκωσες ἄλλον, καὶ τῆς μάννας σου καὶ ἐμένα
 » δὲν ἔγραψες οὐδὲ γρῦ. Ὁ ἓνας καὶ ὁ ἄλλος μᾶς λέν. Ἄλλ' ἡμεῖς οἱ βαρυλυ-
 » πημένοι δὲν πιστεύομεν. Ὅθεν σὲ παραγγέλλω εὐθὺς ὅπου λάθῃς τὸ γράμμα
 » μου νὰ μοῦ γράψῃς μὲ τὴν πρόσταν ἀραδικῶς δύο γραφαῖς συσταίνοντας τὴν
 » μίαν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Τζήνην εἰς Νεάπολιν νὰ μοῦ τὴν στείλῃ ἐδῶ μὲ τὴν
 » κουριέραν, καὶ τὴν ἄλλην εἰς Τριέστι εἰς τὸν κύρ Δῆμον Σημέλον καὶ αὐτοὶ
 » μοῦ ταῖς στέλνουν.

» Καὶ ἐν ταυτῷ νὰ κάμῃς κάθε τρόπον, ὅπου νὰ μοῦ στείλῃς καὶ καμμιά δια-
 » κοσαριά ὀλλανδέζικα φλωριά νὰ προφθασθοῦμεν ἐπειδὴ εἴμεσθε σὲ μεγάλην
 » ἀνάγκην. Ἐπειδὴ τὰ ὀλλανδέζικα εἶναι ἐδῶ στοὺς Κορφοὺς σὲ ἀνάβαση χωρὶς
 » ζημιά. Καὶ τὰ στέλνῃς σίγουρα βουλωμένα εἰς τὸν κύρ Ἀλέξανδρον Τζήνην
 » εἰς Νεάπολιν, καὶ τὸν γράφεις βουλωμένα νὰ μοῦ τὰ στείλῃ μὲ τὴν κουριέραν.
 » Ἐδῶ εἰς Κορφοὺς, διὰ νὰ τὰ λάβω σίγουρα. Καὶ εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν στέλνεις
 » καὶ τοῦ κύρ Δήμου Σημέλου δύο κομμάτια ὄψες λουρωταῖς καλαῖς, ἀτλαζωταῖς
 » πλατειαῖς, καὶ πέντε ἕξ κομμάτια πανὶ νὰ ἐνδυθοῦμεν. Κάμποσα ράμματα, νὰ
 » ραυτοπαλωθοῦμεν, κάμποσα χτένια μισιά. Καναδυὸ τρεῖς κετάϊκες μολυβιαῖς.
 » Κάμποσο τζαῖ, ὀλίγο τεντ - ζούχι, ἓνα δύο σιαμντάνια, ἓνα δύο καφόμπρικα, τί-
 » ποτε μανδῆλια, καμμιά γούνα, δυὸ ἐλαφραῖς καὶ ζεσταῖς καὶ γεραῖς, καὶ χον-
 » τρότερα πανιά γιὰ σεντόνια, καὶ τίποτες ἄλλα γιὰ φορέματα καὶ τῆς μάννας σου
 » καὶ ἐδικά μου. Τὸ λεξικὸ τὸ ρούσικο καὶ ρωμαῖκο, τὴν ἱστορίαν τοῦ Καραμζίν,
 » ὅπου ἤκαμε νέαν διὰ τὴν Ρωσίαν, καὶ ὅ,τι ἄλλο καταλάβῃς νὰ μᾶς χρειάζεται,
 » κάμε τα μιά μεριά μεγάλη γιὰ ἀμάξι καὶ καράβι, καὶ στείλῃ διὰ Λεχιᾶς καὶ Βι-

58. ΓΑΚ, Κ. 71, Ἐπιστολαί, ἀριθ.



» έννης εις Τριέσι βουλλωμένην εις περιλαβήν του κύρ Δήμου Σημέλου, όπου
 » νά μου τὰ στείλη ἐδῶ εις Κορφοὺς μὲ πρῶτο καράβι.

» Πῶς εἴμεσθε, ἠμπορεῖς εὐκόλα νά καταλάβης καὶ δὲν σοῦ τὸ γράφω, διὰ
 » μὴ σὲ λυπήσω περισσότερο. Ὅπως ἠμπορέσης ἀπὸ φίλους, ἀπὸ ἐχθροὺς πρό-
 » φθασέ μας, διὰ νά σοῦ στείλω καὶ τὸν Πέτρον μου αὐτοῦ. Καὶ γράψε καὶ μίαν
 » φατούραν αὐτοῦ τοῦ πράγματος εὐθηνήν, διὰ νά πληρωθῇ τὸ τράνζιτο εὐθηνὸ
 » εἰς τὴν Ταμόζναν τῆς Γερμανίας ὡς τὸ Τριέσι. Ἐπειδὴ δὲν ἀπομένει στὴ Γερ-
 » μανία διὰ νά πληρώσῃ γιμπρούκι, ἀλλ' ἀπερνᾶ, καὶ πληρώνει 2% τράνζιτο. Καὶ
 » τὴν ἴδιαν εὐθηνήν φατούραν νά ἔχω καὶ ἐδῶ διὰ τὸ ἐδῶ γιμπρούκι, ἐπειδὴ κα-
 » τὰ τὴν φατούραν πληρώνεται τὸ γιμπρούκι, καὶ ἂν εἶναι μισοτιμῆς ἀπερασμένα,
 » χρεῖα δὲν εἶναι. Γράψε τοῦ Σημέλου νά μου στείλῃ τὴν ἴδιαν φατούραν μαζί
 » μὲ τὴν μεριάν. Ὅσον ἠμπορεῖς γλήγορα στείλέ μου τὰ ὅσα σοῦ γράφω. Ἐπειδὴ
 » σὲ ποῖον ἄλλον νά προστρέξω σὲ τούτην τὴν δυστυχίαν, όπου μᾶς εὔρε; ἔχω
 » ἄλλον; ἢ σὲ ποιά χειρότερην δυστυχίαν θὰ μὲ συντρέξουν οἱ συγγενεῖς καὶ
 » φίλοι ἀπὸ τούτην; Ἐγὼ ἐνεργῶ νά φέρω ἐδῶ καὶ τὴν μάννα σου καὶ τὴν Βα-
 » σιλικὴν μὲ τὴν φροσύνην, διὰ νά εἴμεσθεν ὅλοι ἐδῶ, καὶ ὅσο νά σοῦ ἔλθῃ ἡ
 » γραφή μου, θὰ εἶναι ταις ἐδῶ.

» Προσκύνα μου καὶ τὸν κύρ Μάνθον, καὶ Γιώργην, καὶ εἶπέ τους ἡ Βασιλική,
 » Ἑλένη καὶ Κατερίνη σὲ προσκυνοῦν, καὶ τὰ παιδιὰ τους τὴν δεξιάν σου ἀσπά-
 » ζονται. Προχθὲς εἶχα γράμμα τους. Καὶ εἶναι πολὺ παραπονεμένες μοῦ γρά-
 » φουν, όπου δὲν ταῖς ἔγραφε. Καὶ μάλιστα σὲ τούτες τὲς δυστυχίες. Σύνδραμε
 » ὀγλήγορα, καὶ ὑγίαινε.

1822 Δεκεμβρίου 20
 Κερκύρα

Ὁ σὸς Ψαλίδας

δ. Ἐπιστολὴ τοῦ Ἀθ. Ψαλίδα πρὸς τὸν γυναικαδελφὸ τοῦ Ἀναστ. Σπάχο στὴν Ἀμστερ-
 δάμη τῆς Ὀλλανδίας⁵⁹

Στὴν ἐπιστολή του πρὸς τὸν γυναικάδελφὸ τοῦ Ἀναστάση Σπάχο στὴν Ἀμστερ-
 δάμη τῆς Ὀλλανδίας ἀπὸ Κέρκυρα στίς 20 Δεκ. 1822 γράφει γιὰ τὶς οἰκονομικὲς
 ἀνάγκες:

«Εἶμαι εἰς μεγάλην χρεῖαν μετρητῶν. Ὅθεν ἐπαρακάλεσα τὸν εἰς Λιβόρνον
 » κύρ Παναγιώτην νά σᾶς περικλείσῃ τὴν παρούσαν μου, καὶ νά σᾶς γράψῃ, όπου
 » νά τοῦ ἐμβάσετε μετρητὰ διὰ νά μου τὰ στείλῃ ἐδῶ νά πληρωθῶ διὰ τὰ ὅσα ἔχω
 » νά λάβω κατὰ ταῖς ὁμολογίαις τοῦ πατρός σου, καὶ τῆς μητρός σου, καὶ κατὰ
 » τὸ γράμμα σου, όπου μοῦ ὑπόσεχσαι νά μὲ εὐχαριστήσης εἰς τὰ ὅσα ἔχω δώσει
 » εἰς ὑπανδρείαν τῶν ἀδελφῶν σου. Καὶ αὐτὰ πρωτύτερα δὲν τὰ ἐζητοῦσα· ἐπει-
 » δὴ δὲν εἶχα χρεῖαν. Τώρα ὅμως εἶμαι σὲ μεγάλην ἀνάγκην, καὶ δὲν θὰ μοῦ φα-
 » νοῦν, ὅτι μὲ πληρώνεις, ἀλλ' ὅτι μὲ εὐεργετεῖς. Εἰς ποῖαν ἄλλην ἀνάγκην καρ-
 » τερεῖς νά μὲ συνδράμῃς χειρότερην ἀπὸ τούτην; Ὅθεν, ἀδελφέ, κάμε κάθε
 » τρόπον καὶ σύνδραμέ με ὀγλήγορα, ἐπειδὴ τὸ πρᾶγμα ἀργοπορίαν δὲν ἐπιδέ-
 » χεται. Φαμελίτης δὲν εἶσαι. Τὰ ἄσπρα εἶναι ὀλίγα. Γιατὶ εἶναι γρόσια καὶ ὄχι
 » φιορίνια Ὀλλανδίας. Γίνονται ὡς 7000 γρόσια ἀπὸ τρία σχεδὸν τὸ φιορίνι, καὶ ὁ
 » ἄνθρωπος, όπου διορίσετε ἐδῶ νά μὲ πληρώσῃ, ἄς ἰδῇ ταῖς ὁμολογίαις καὶ γράμ-
 » μα σου, καὶ ἄς ταῖς πάρῃ νά σοῦ ταῖς στείλῃ, ἂν δὲν μὲ πιστεύετε εἰς τὸ ποσὸν
 » τῶν ὁμολογιῶν, καὶ εἰς τὸ ποῖον τοῦ γράμματός σου, όπου ὅλα τὰ ἔχω ἐδῶ εἰς
 » Κορφοὺς. Καὶ ἂν τὰ ἐμβαζες εἰς Ὀλλανδέζικα ἐδῶ γρόμπον, πολὺ θὰ κέρδιζες.
 » Ἐπειδὴ τὰ Ὀλλανδέζικα ἐδῶ εἶναι ἀνεβασμένα».

59. ΓΑΚ, Κ. 71, Ἐπιστολαί, ἀριθ. 145γ.



Γιὰ τὸ χρέος αὐτὸ τοῦ Σπάχου γράφει καὶ στὸν Ἰω. Μελά εἰς Ἄγκωνα στίς 20 Δεκ. 1822 νὰ τοῦ γράψῃ (Ἀριθ. 144α καὶ 144β).

ε. Ἐπιστολὴ τοῦ πρὸς μὴ κατονομαζόμενον ἐπίτροπο τῆς Σχολῆς τῶν Ἰωαννίνων

Ἀπὸ Κορφοῦς στίς 12 Δεκ. 1822 γράφει:

«Ἡ εὐγενία σου, ὡς ἐπίτροπος, δὲν ἐφρόντισας ποτὲ διὰ ἔμένα, τὰ ἄσπρα τοῦ
» μισθοῦ μου στέκουν χωρὶς διάφορο καὶ τὰ ἄσπρα τοῦ σχολείου τὰ πραγματεύε-
» ται ὁ κύρ Μπαλᾶνος μὲ τοὺς Ἑβραίους ἐδῶ καὶ τρυφᾷ. Καὶ ἔμένα μου λείπουν
» χιλιάδες γρόσια καὶ οἱ πτωχοὶ αὐτοῦ λιμοκτονοῦν. Ἡ φοβεῖσαι τὸ χῶμα τοῦ Ἄ-
» λῆ πασᾶ καὶ τώρα καὶ δὲν ἐνεργεῖς ὡς ἐπίτροπος; Ἐγραψα στὸν ἀδελφόν σας
» καὶ αὐτὸς μοῦ ἀπεκρίθη ὅτι δίκιο ἔχω, μόνον δὲν παραπιστεῦει ἔμένα διὰ τὸν
» Μπαλᾶνον, ἀλλὰ πιστεῦει τὸν ἴδιον φαγᾶν, ὡς κόλακα, καὶ μοῦ λέγει ὅτι ὁ κύρ
» Σταῦρος πρέπει νὰ μοῦ στείλῃ ἐπιτροπικὸ διὰ νὰ νταβίσω τὸν Μπαλᾶνον. Ἐπει-
» δὴ τὸν ἔγραψα νὰ μοῦ στείλῃ ἓνα ἐπιτροπικὸ νὰ τραθίσω τὸν Μπαλᾶνον εἰς κρι-
» σιν διὰ ὅσα κατακράτησε καὶ γαίρνοντάς τα νὰ σᾶς τὰ στείλω αὐτοῦ εὐθὺς διὰ
» τοὺς πτωχοὺς»⁶⁰.

3. Τί περιέσωσε στὴν Κέρκυρα

Ἀπὸ τὰ μετρητὰ καὶ τὰ κινητὰ πράγματά του περιέσωσε πολλὰ καὶ τὰ μετέ-
φερε στὴν Κέρκυρα. Μαζὶ περιέσωσε καὶ μερικῶν ἄλλων συμπατριωτῶν του. Στὸ
γράμμα του τῆς 6 Νοεμβρίου 1822 πρὸς τὸ Ζωσιμᾶ ἀπὸ Κέρκυρα, γράφει:

«Μὲ τὰ δύο μου παιδιὰ (= Πέτρον καὶ Πλάτωνα), μὲ τὴν περιουσίαν μου καὶ
» μὲ τὴν βιβλιοθήκην μου ὅλην κατέφυγα ἐδῶ εἰς Κορφοῦς τὸν ἀπερασμένον Ἰ-
» οῦλιον. Διαφύλαξα καὶ μερικῶν συμπατριωτῶν, ὅπου ἔμειναν εἰς τὸ Ζαγόρι τὰ
» πολύτιμά τους πράγματα, ἐπειδὴ μοῦ τὰ ἔδωκαν καὶ τὰ ἔφερα ἐδῶ μαζί μου.
» Ὅσον ἠμπόρεσα ἔκαμα. Ἀγωνίσθηκα καὶ κατῶρθωσα νὰ φέρω ἐδῶ καὶ τὴν γυ-
» ναϊκά μου (= Βασιλικὴν) ἀπὸ τὸ Ζαγόρι μὲ τὴν δύναμιν τοῦ ἐδῶ κρατοῦντος,
» καὶ ἐλπίζω εἰς ὀλίγες ἡμέρας νὰ ἔλθῃ⁶¹. Ἀλλὰ τί τό ὄφελος, ὅπου στέκομαι ἀν-
» τικρὺ τῆς πατρίδος μου, καὶ θρηνῶ τὴν δυστυχίαν τῆς σάν ὁ προφήτης Ἰερε-
» μίας»⁶².

Σιγὰ - σιγὰ ὅμως οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ γνωστοὶ τοῦ ἔστειλαν στὴν Κέρκυρα διά-
φορα ἀπὸ τὰ πράγματά του. Ἔτσι ὁ γαμβρὸς του Λουκᾶς Βάγιας τοῦ γράφει στίς
8 Ἰουνίου 1822 ὅτι μὲ τὸν κύρ Τσουνῆ στέλνει τρία σεπέτια πού ἔχουν μέσα ὅσα
περιγράφει τὸ δευτέρῃ πού περικλείει στὸ γράμμα καὶ τὰ τρα κλειδιά τῶν σεπετιῶν.
Τοῦ στέλνει ἐπίσης «τὴν μίαν κασσέλαν μὲ τὰ βιβλία καὶ τὸ κρεβάτι καὶ τὰ ἐπι-
λοιπα ὡς σᾶς γράφει ἡ Κυρία Αἰκατερίνη»⁶³.

Συνεχίζεται

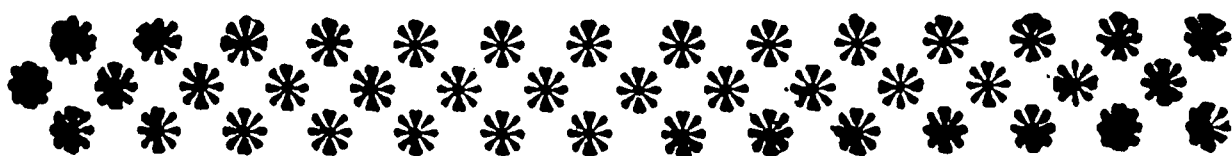
60. ΓΑΚ, Κ. 71, Ἐπιστολαί, ἀριθ. 143.

61. Ἀπὸ τὴν περαιοτέρω ἀλληλογραφία φαίνεται ὅτι οἱ κρατοῦντες στὴν Ἠπειρὸ δὲν τοῦ ἔ-
διναν ἄδεια νὰ φέρῃ τὴν οἰκογένειαν στοὺς Κορφοῦς, ἐνῶ αὐτὸς μποροῦσε νὰ πηγαίῃ
καὶ νὰ ἔρχεται (ἀριθ. 158).

62. ΓΑΚ, Κ. 71, Ἐπιστ., ἀριθ. 141.

63. Ἀριθ. 131.





ΚΩΣΤΑ Π. ΒΛΑΧΟΥ

ΚΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΜΟΝΩΝ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΚΟΥΡΕΝΤΩΝ - ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Φέρω στή δημοσιότητα τὰ κτηματολόγια τῶν Μονῶν τῆς περιοχῆς Κουρέντων, γιατί πιστεύω ὅτι κάθε στοιχεῖο συνθετικὸ τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ πρέπει νὰ διασώζεται καὶ νὰ τίθεται στή διάθεσι τῶν μελετητῶν.

Τὰ κτηματολόγια αὐτὰ εἶναι διπλᾶ χρήσιμα. Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά δίνουν τὰ περιουσιακὰ στοιχεῖα τῶν Μονῶν στὰ μέσα περίπου τοῦ περασμένου αἰῶνα καὶ σώζουν, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, τὰ ὀνόματα ἡγουμένων, μοναχῶν καὶ ἐφημερίων, στοιχεῖα ἐνδιαφέροντα τόσο γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ κάθε μοναστηριοῦ, ὅσο καὶ γιὰ μιὰ συνθετικὴ ἱστορία τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας. Ἐνδιαφέροντα εἶναι ἐπίσης καὶ τὰ στοιχεῖα γύρω ἀπὸ τὴ φορολογία τῶν Μονῶν τὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά στὰ κτηματολόγια αὐτὰ ἀποθησαυρίζονται ἑκατοντάδες τοπωνυμίων μιᾶς μεγάλης περιοχῆς τῶν Ἰωαννίνων, ἡ διάσωσι τῶν ὁποίων εἶναι πολλαπλᾶ χρήσιμη.

Τὰ κτηματολόγια περιέχονται σὲ κατάστιχο ποὺ εἶχε θέσει παλαιότερα στή διάθεσί μου ὁ ἀείμνηστος ἡγούμενος τῶν Μονῶν Ἀσπραγγέλου καὶ Ἐλεούσης Νήσου καὶ Ἐπίτιης τῶν Μονῶν τῆς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων Ἀρχιμ. Ἐφραίμ Πουλιάνος.

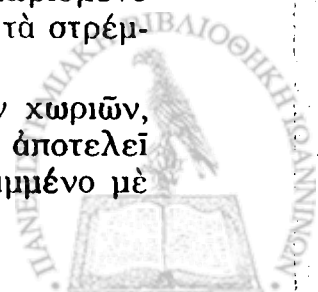
Τὸ κατάστιχο εἶναι χαρτόδετο διαστάσεων χιλ. 196X280. Ἀποτελεῖται ἀπὸ 156 φφ. Τὰ φφ. 1—126 εἶναι γραμμένα καὶ ἀριθμημένα κατὰ φύλλο. Τὰ φφ. 127—156 εἶναι λευκὰ καὶ χωρὶς ἀρίθμησι, ἐνῶ τὰ φφ. 153, 154, 155 εἶναι κομμένα.

Στὸ ἐξώφυλλο καὶ σὲ ἐπικολλημένη πινακίδα, μισοκαταστρεμμένη τώρα, ἔχει γραφῆ μὲ ἐξαιρετικὰ ἐπιμελημένη γραφή:

Κώδηξ περ[ιέχων.....]
τῶν ἐκκλησια[στικῶν κτημᾶ]
των ἔλων τῶν χ[ωριῶν τοῦ Ναχγέ]
Κουρ[έντου].

Στὰ φφ. 1 καὶ 2α ὑπάρχει «Πίναξ / τοῦ Ναχγέ Κουρέντου ὡς ἀκολούθως». Στὸν πίνακα αὐτὸ γράφονται μὲ αὐξοῦντα ἀριθμὸ καὶ σὲ κάθετες στήλες τὸ ὄνομα τῆς Μονῆς ἢ τοῦ χωριοῦ, ὁ ἀριθμὸς τοῦ φύλλου ὅπου εἶναι καταχωρισμένο τὸ κτηματολόγιο, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Μονῆς ἢ τοῦ χωριοῦ, τὰ στρέμματα καὶ τὰ ἀυλάκια, οἱ μύλοι, τὰ μαντάνια καὶ οἱ νεροτριβές.

Ἄλλα τὰ κτηματολόγια, καὶ τῶν μονῶν καὶ τῶν ἐκκλησιῶν τῶν χωριῶν, γράφτηκαν ἀπ' τὸ ἴδιο χέρι καὶ μὲ τὴν ἴδια φαῖὰ μελάνη. Ἐξαίρεση ἀποτελεῖ τὸ κτηματολόγιο τῆς ἐκκλησίας τοῦ χωριοῦ Σταυράκι ποὺ εἶναι γραμμμένο μὲ



ἄλλο χέρι καὶ μὲ μελάνη χρώματος «μενεξεδί». Ἡ γραφή εἶναι πλάγια, ὄχι τόσο ἐπιμελημένη.

Τὸ κατάστιχο περιέχει τὰ κτηματολόγια τῶν ἐξῆς μονῶν:

Λυκοτριχίου, Στιούπενας, Ἄγ. Ἀθανασίου (Ζαγόριανης), Βελλᾶς, Ἰακώβου (Δολιανῶν), Προφ. Ἡλιοῦ (Πογδόριανης), Σωσήνου, Σιούτιστας, Κραντζούνιστας, Τζαρκοβίστας. Σαντοβίτσας, Γρυμπόβου, Βουρσούνας, Ντιχούνι, Ἄγγελομάχου, Προφ. Ἡλιοῦ (Ζίτσας), Λυκοστάνης, Σπανοῦ (Νήσου Ἰωαννίνων).

Ἐπίσης καταχωρισμένα στὸ κατάστιχο τὰ κτηματολόγια τῶν ἐκκλησιῶν τῶν ἐξῆς «ἱμπλακίων» καὶ «τζεφλικίων» τῆς περιοχῆς Κουρέντων:

Ἰ μ π λ ι ἄ κ ι α (= δημόσια): Περιβλέπτου, Ζαγόριανης, Δολιανῶν, Μώσερης, Πογδόριανης, Γρύμπιανης, Μαζαράκι, Κουκουλιούς, Σιούτιστας, Ζελίστας, Κραντζούνιστας, Ράϊκου, Βελτζίστας, Δελθινακόπουλου, Ζαγόρτζας, Σαντοβίτζας, Σταυράκι, Κόντζκας, Ζέλωβας, Μικροῦ Γορδίκι, Μεγάλου Γαρδίκι, Ριζοῦ, Περάτη, Ληγοψᾶς, Κοβίλιανης.

Τ ζ ε φ λ ἰ κ ι α: Ντζιοντίλας (τοῦ Μετκόμπε, υἱοῦ Μουρτζάμπε), Ἐπάνω Λαψίστας (τοῦ Χαϊρεντίν πασᾶ, Σουλεϊμάν μπέη Ζαδέ), Κάτω Λαψίστας (τοῦ Ἄρπεντὴν μπέη Σουλεϊμάν μπέη Ζαδέ), Μεγάλου Μπεζντουνιοῦ (τῶν παιδιῶν τοῦ Ἀχμέτ πασᾶ), Περάματος^ο (τοῦ Καχρεμάν πασᾶ, υἱοῦ τοῦ Ὀμέρ πασᾶ Βρυώνη), Ντίσπερης (τοῦ Μωσὲ Γουρὲλ Κοφίνα καὶ ἀδελφοῦ του), Μπράγιας καὶ Βάρφει (τῶν Ἀπτουραχὴμ ἐφένδη Χατζῆ σεχρί καὶ Ἰμπραχὴμ Κασὴμ Καστρινοῦ ἀντίστοιχα), Πετζόλι (τοῦ Ντζελιᾶλ μπέη, υἱοῦ Μετκόμπε), Γαβρεσιούς (τοῦ Ἀλῆ ἐφένδη καὶ τοῦ Γεωργίου Κων. Ζωῖδη), Γλύτζανης (τῆς Χαϊρλὲ χαρεμιοῦ τοῦ Σαντήκ(;) μπέη τατάραγα), Σουλόπουλου (τοῦ Ἀναστάση Χρήστου Βασιλείου), Γρανιτζοπούλας (τοῦ Μαχμοῦτ μπέη, υἱοῦ τοῦ νεῖμπε, Ἀργυροκαστρίτη), Μπουτζαρᾶ (τοῦ Χαϊρεντίν πασᾶ Σουλεϊμάν μπέη Ζαδέ), Γρυμπόβου καὶ Σέλτζενας (τοῦ Μουσταφᾶ μπέη Ἀσλὸν μπέη Πασακαλοῦ Ζαδέ), Βουρσούνας (τοῦ Μουσταφᾶ μπέη Ἀσλὸν μπέη Πασακαλοῦ). Ραδοβίζντι (τοῦ Μετλὴ πρόνιου καὶ μερικῶν ἀγάδων ἀπὸ Παραμυθίαν), Στραγανέτζη (τοῦ Κασὴμ νταούτι, τοῦ ἡσᾶ λαγουμτζῆ καὶ αἰντὴν φετάχι Παραμυθιωτῶν), Συνήκου (πολλῶν ἐλιακασαϊμπήδων ἀγάδων παραμυθιωτῶν), Κεράσωβου (τοῦ Μετλὴ πρόνιου καὶ λοιπῶν ἀγάδων παραμυθιωτῶν), Ντομολεσᾶ (τοῦ κεοῆμ ἀγᾶ Πρόνιου καὶ λοιπῶν ἀγάδων Παραμυθιωτῶν), Γουργιάνιστας (τοῦ Ἰωάννου Καρκαλιάγγου καὶ Ἀναγνώστη Σταμάτη), Κούρεντα καὶ Πετζάλι (τοῦ Μαλῆκ πασᾶ), Καλοχώρη (τοῦ Μοναστηρίου Παλιορῆς καὶ τοῦ Γιάννη Χοῆστου Κρατζουνιστιώτη), Σούλη πολυχρόνι (τῶν παιδιῶν Ἀληζὶν ντίνου), Ραδοτόπη (τοῦ Ἡλία Μιναχὲμ Κοφῆνου καὶ ἀδελφοῦ του), λύθινου (τοῦ Μοναστηρίου τῶν Πατέρων), Γερομνήμου (τοῦ Μοναστηρίου τῶν Πατέρων), Κοκκινόχωμα (τοῦ Ρεφᾶτ ἐφένδη καὶ Μουρλᾶ μπέη), Σπύλιω (πολλῶν ἐλιακασαϊμπήδων), Πογδορᾶς (τῶν ἐλιακασαϊμπήδων, Σουρλᾶ ἐφένδη Σάκκου(:) Στήνου ἀργυροκαστρίτη καὶ τοῦ Μοναστηρίου τῆς Λυκοστάνης), Δρανοψᾶς (πολλῶν ἐλιακασαϊμπήδων), Μοσπῆνας (πολλῶν ἐλιακασαϊμπήδων), Ριάχοβου (τοῦ Μοναστηρίου τῶν Πατέρων) καὶ Βαενῆτι (πολλῶν ἐλιακασαϊμπήδων).

Ἐχουν, τέλος, καταχωρισθῆ στὸ κατάστιχο τὰ κτήματα δυὸ ναῶν τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων: τοῦ Μητροπολιτικοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου (τὰ «εὐρισκόμενα εἰς τὸν Καζὴν Ἄρτης») καὶ τῆς Περιβλέπτου.

Δημοσιεύω σὲ πρώτη φάση, τὰ κτηματολόγια τῶν μονῶν τῆς περιοχῆς Κουρέντων - Ἰωαννίνων χωρὶς νὰ ἀκολουθῶ τὴ σειρά πού εἶναι καταχωρισμένα στὸ κατάστιχο.



1. Μονή Εὐαγγελίστριας - Σωσίνου*

- φ. 23 Τὸ Ἱερὸν σταυροπήγητον Μοναστήριον τῆς Παναγίας τῆς Εὐαγγελίστριας ἐπιλεγομένου Σωσίνου κείμενον εἰς τὸ ὄρος Σωσίνου ἐπάνω εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου περικυκλωμένον ἀπὸ δένδρα παμπάλαια Κουρὴ λεγόμενον, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπάρχουν καὶ δένδρα καστανιαῖς, καὶ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ βουνοῦ ὑπάρχουν σπήτια πογδοριανίτικα.

κομάτια
χωράφια

στρέμ(ματα) αὐλάκια ὀνομασίες τοποθεσιῶν.

ΕΙΣ ΗΡΙΑΝΗΚΟ

- | | | |
|---------------|----|---|
| 1: ποτιστικὸν | 20 | μηλιὰ ὕψου ἀπὸ τὸ ἓν μέρος ράχη καὶ ἀπὸ τὰ τρία [μέρη χωράφια τοῦ Ἱμπλιακιοῦ πογδοριανῆς |
| 1: ποτ. | 14 | 2 ποταμιὰ Φράκια (;) ἀπὸ ἓν μέρος τὸ ποτάμι γουρ- [μὸς καὶ ἀπὸ τρία μέρη χωράφια Ἱμπλιακιοῦ [πογδοριανῆς |
| 1: ποτ. | 13 | κοριατζέλια σακαπέρδες ἀπὸ ἓν μέρος τὸ ποτάμι [γουρμὸς καὶ ἀπὸ τρία μέρη χωράφια ἰδίου [Ἱμπλιακιοῦ πογδοριανῆς] |
| 1: ποτ. | 5 | 2 βυσιωκὰ ζέρβα, ἐλόγυρα χωράφια Ἱμπλιακιοῦ πο- [πογδοριανῆς. |

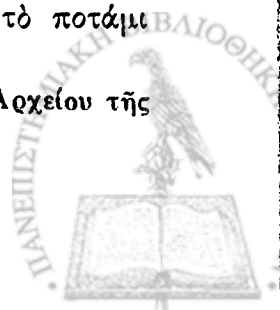
ΕΙΣ ΛΑΣΠΗ

- | | | |
|---------|----|---|
| 1: ποτ. | 14 | μακρυνάρια ἀπὸ ἓν μέρος χωράφι μούλκι τοῦ [Κωνσταντῆ λιάρου βυσιανιώτη καὶ ἀπὸ τρία [μέρη χωράφια Ἱμπλιακιοῦ πογδοριανῆς. |
| 1: ποτ. | 20 | τήτα. ἀπὸ ἓν μέρος τὸ ποτάμι γουρμὸς καὶ ἀπὸ [τρία μέρη χωράφια Ἱμπλιακιοῦ πογδορια- [νῆς. |
| 1: ποτ. | 2 | 2 φραξιά. ἀπὸ τὰ τέσσερα μέρη χωράφια τοῦ Ἱμ- [πλιακιοῦ πογδοριανῆς. |

ΕΙΣ ΣΤΑΡΙΑΛΟΓΓΟΥ

- | | | |
|---------|----|---|
| 1: ποτ. | 20 | κανούτω. ἀπὸ δύο μέρη χωράφια τοῦ ἰδίου Μονα- [στηρίου καὶ τοῦ Κωνσταντῆ λιάρου βυσιανιώ- [τη καὶ ἀπὸ τ' ἄλλα μέρη χωράφια Ἱμπλα- [κιοῦ πογδοριανῆς |
| 1: ποτ. | 3 | λεύκαις καρανίκενας ἀπὸ τρία μέρη χωράφια Ἱμ- [πλιακιοῦ πογδοριανῆς καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο βα- [κούφικο τοῦ ἰδίου Μοναστηρίου. |
| 1: ποτ. | 3 | 2 αἰνικόλας. ἀπὸ δύο μέρη χωράφια τοῦ Ἱμπλικιοῦ [πογδοριανῆς, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο τὸ ποτάμι |

* Βλ. Α. Ι. Βρανούση, Ἡ ἐν Ἠλείῳ Μονὴ Σωσίνου, Ἐπετηρὶς Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμος ΣΤ' (1956).



- [γουρμός και από τὸ ἄλλο τὰ χωρ (ἀφια) τῆς
[ἐκκλησίας ὑπαπαντῆς.
1: ποτ. 1 ταξιάρχης. ἀπὸ τρία μέρη χωράφια τοῦ Ἰμπλια-
[κιου πογδόριανης, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος
[χωράφια τοῦ Μοναστηρίου Προφήτου Ἡλίου.

ΕΙΣ ΤΟΥ ΚΑΤΖΙΟΥ

- 1: ποτ. 10 σμίξη. ἀπὸ τὸ ἓν μέρος ράχη, καὶ ἀπὸ τὰ τρία μέ-
[ρη χωράφια τοῦ Ἰμπλιακιου πογδόριανης
1: ποτ. 4 μεσοπόρος. ὀλόγυρα χωράφια τοῦ Ἰμπλιακιου πο-
[γδόριανης.
1: ποτ. 4 μουίλα. ἀπὸ ἓν μέρος ράχη καὶ ἀπὸ τρία μέρη χω-
[ράφια Ἰμπλιακιου πογδόριανης.

ΕΙΣ ΓΕΩΡΓΑΚΕΝΑ

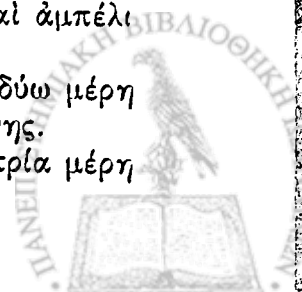
- 1: ποτ. 10 Γεωργάκενα. ἀπὸ ἓν μέρος τὸ ποτάμι λυμπούζοτα
[καὶ ἀπὸ τὰ τρία μέρη χωράφια Ἰμπλιακιου
[πογδόριανης.
1: ποτ. 13 παλιοκάλαμο λύμνης. ἀπὸ ἓν μέρος ράχη, ἀπὸ τὸ
[ἄλλο τὸ αὐλάκι τοῦ μύλου Προφήτου Ἡλίου,
[καὶ ἀπὸ δύο μέρη χωράφια καὶ ἀμπέλια τοῦ
[Ἰμπλιακιου πογδόριανης.
1: ποτ. 8 2 πλακά. ἀπὸ ἓν μέρος χωράφι τοῦ ἰδίου Μοναστη-
[ρίου, καὶ ἀπὸ τρία μέρη χωράφια τοῦ Ἰμπλι-
[κιου πογδόριανης.
1: ποτ. 4 λυζώνη. ἀπὸ τὰ τέσσερα μέρη χωράφια τοῦ Ἰμπλι-
[κιου πογδόριανης.
1: ποτ. 3 καναθιά. ἀπὸ δύο μέρη χωράφια τοῦ Ἰμπλιακιου
[πογδόριανης καὶ ἀπὸ δύο μέρη χωράφι καὶ
[αὐλάκι τοῦ μύλου Προφήτου Ἡλίου.

ΕΙΣ ΚΟΥΤΡΑΙΣ

- 2: ποτ. 72 παλιομούσαις. μία πλασιά. ἀπὸ ἓν μέρος χωράφια
[Ἰμπλιακιου πογδόριανης καὶ ἀπὸ τ' ἄλλα
[μέρη τόπος χαλῆ τοῦ ἰδίου Μοναστηρίου.
1: ποτ. 1 2 κήπος κατ'ἰσομεργιάς ἀπὸ ἓν μέρος δρόμος καὶ ἀ-
[πὸ τ' ἄλλα μέρη χωράφια Ἰμπλιακιου πο-
[γδόριανης.
1: ποτ. 13 2 γρυβέλι (:) ἀπὸ ἓν μέρος χωράφι Ἰμπλιακιου πο-
[γδόριανης καὶ ἀπὸ τ' ἄλλα μέρη δρόμοι καὶ
[τόπος χαλῆ τοῦ ἰδίου Μοναστηρίου.
1: ποτ. 5 παλιόμυλος ἀπὸ τὰ τέσσερα μέρη χωράφια τοῦ
[Ἰμπλιακιου καὶ τόπος μπατάλι.
1: ποτ. 7 σκαιναίς. ἀπὸ ἓν μέρος δρόμος ἀπὸ τὸ ἄλλο αὐλά-
[κι τοῦ Μύλου καὶ ἀπὸ τ' ἄλλα χωράφια Ἰμ-
[πλιακιου πογδόριανης.
1: ποτ. 1 2 ζάκατα. ὀλοτρόγυρα τόπος τοῦ Ἰμπλιακιου πο-
[γδόριανης καὶ λυδάδια.



φ. 24	1: ποτ.	3	ζάκατα, ἀπὸ ἓν μέρος τὸ ποτάμι λυμπούζιτα ἀπὸ ἄλλο χωράφι Ἰμπλιακιοῦ πογδόριανης καὶ [ἀπὸ τ' ἄλλα μέρη αὐλάκια νεροῦ.
	1: ἀμπέλι	9	2 σταμάτησιμα ἀπὸ τρία μέρη δρόμοι καὶ τὸ βουνὸ [Σωσίνου, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ἀμπέλι Ἰμπλιάκι [πογδόριανης.
	1: ἀμπέλι	2	πηγαδούλα ἀπὸ τὰ τέσσερα μέρη τόπος χαλῆ.
	1: ἀμπέλι	5	2 τζιατούνη ἀπὸ δύο μέρη δρόμος καὶ λάκκος καὶ [ἀπὸ δύο μέρη Ἰμπλιάκι πογδόριανης.
	1: ἀμπέλι	15	κερασαῖς ἀπὸ τρία μέρη Ἰμπλιάκι πογδόριανης [καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο λάκκος.
	1: ἀμπέλι	3	2 καπετάνου ἀπὸ τρία μέρη βουνὸ καὶ λάκκος καὶ [ἀπὸ τὸ ἄλλο Ἰμπλιάκι πογδόριανης.
	1: ἀμπέλι	1	2 γορίτζα ἀπὸ τὰ τέσσερα μέρη τόπος τοῦ ἰδίου Μο- [ναστηρίου καὶ δρόμος.
	1: χωρ. ξερικὸ	21	κουργιά καμάρα ἀπὸ τὰ τέσσερα μέρη λάκκοι [καὶ βουνό.
	1: χωρ. ξερ.	3	ἀλωνάκια λυθαδάκια ἀπὸ τέσσερα μέρη δρόμος [δερβένι καὶ τόπος χαλῆ.
	1: χωρ. ξερ.	6	2 ἅγιος Κωνσταντῖνος ἀπὸ δύο μέρη λάκκος καὶ [τόπος χαλῆ, ἀπὸ τὸ ἄλλο χωράφι τοῦ Κων- [σταντῆ λιάρου βυσανιώτη καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο [χωρ (ἀφια) τοῦ Ἰμπλιακιοῦ πογδόριανης.
	1: χωρ. ξερ.	18	ἅγιος Γεώργιος ἀπὸ δύο μέρη ντερβένι καὶ τό- [πος χαλῆ, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος χωράφι τοῦ [Μοναστηρίου Προφήτου Ἡλιοῦ, καὶ ἀπὸ τὸ [ἄλλο χωρ (ἀφια) Ἰμπλιακιοῦ πογδόριανης.
	1: χωρ. ξερ.	18	τζεριτζα ἀπὸ τρία μέρη δρόμοι καὶ ντερβένι, καὶ [ἀπὸ τὸ ἄλλο χωράφι Ἰμπλιακιοῦ πογδόρια- [νης.
	1: χωρ. ξερ.	6	τζιούρανη ἀπὸ τὰ τέσσερα μέρη τόπος χαλῆ μπα- [τάλι καὶ τὸ βουνὸ Σωσίνου.
	1: χωρ. ξερ.	45	ἀθῶς μπόλια ἀπὸ ἓν μέρος δρόμος, ἀπὸ τὸ ἄλλο [τόπος χαλῆ, ἀπὸ τὸ ἄλλο χωράφια τοῦ ἰδίου [Μοναστηρίου ποτιστικά καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο [χωράφια τοῦ Ἰμπλιακιοῦ πογδόριανης.
	1: χ. ξερ.	18	πλακαῖς ἀπὸ ἓν μέρος χωρ. Ἰμπλιακιοῦ πο- [γδόριανης, καὶ ἀπὸ τρία μέρη τόπος χαλῆ [καὶ ποτιστικά χωράφια τοῦ ἰδίου Μοναστη- [ρίου.
	1: χ. ξερ.	7	πλακαῖς ἀπὸ δύο μέρη χωράφια τοῦ Ἰμπλιακιοῦ [πογδόριανης καὶ ἀπὸ δύο μέρη τόπος χαλῆ [μπατάλι.
	1: χωρ. ξερ.	12	γράβος μετοχιοῦ ἀπὸ ἓν μέρος ἀμπέλια τοῦ Ἰμ- [πλιακιοῦ πογδόριανης καὶ ἀπὸ τ' ἄλλα μέ- [ρη τοῦ ἰδίου Μοναστηρίου.
	1: χωρ. ξερ.	18	γορίτζα ὀλοτρόγυρα δρόμος χαντάκι καὶ ἀμπέλι [τοῦ ἰδίου Μοναστηρίου.
	1: χωρ. ξερ.	1	γορίτζα ἀπὸ δύο μέρη δρόμος καὶ ἀπὸ δύο μέρη [χω (ράφια) Ἰμπλιακιοῦ Πογδόριανης.
	1: χωρ. ξερ.	9	γορίτζα ἀπὸ ἓν μέρος δρόμος καὶ ἀπὸ τρία μέρη



1: χωρ. ξερ.	3	[χωράφια τοῦ ἰδίου Ἴμπλιακιοῦ. λακιά τοῦ Ἡλία ἀπὸ τὰ τέσσερα μέρη τόπος χα- [λῆ μπατάλι.
1: χωρ. ξερ.	6	κασταλούρι ἀπὸ τὰ τέσσερα μέρη λόγγος.
<hr/> 48	<hr/> 505	<hr/> 2

ἔσαν ἀλευρόμυλον με δύο λυθάρια καὶ με δύο
[μαντάνια καὶ δύο νεροτροβιαῖς καὶ τρία σπῆ-
[τια
ἔνας ἀλευρόμυλος χαλασμένος εἰς τὸν τόπον τοῦ
[χωρίου γλύζανης πλησίον τοῦ καταράχτι.

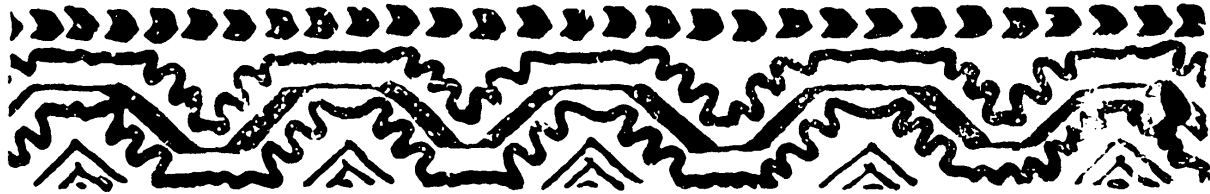
φ. 25 Τὰ ὀπισθεν καὶ ἄνωθεν σαράντα ὀκτὼ κομάτια χωράφια καὶ ἀμπέ-
λια εἰς στρέμματα πεντακόσια πέντε καὶ δύο ἀλάκια ὡς φαίνονται με
τὰ συνόρατά των καθὼς καὶ οἱ δύο σημοιμένοι ἀλευρόμυλοι με δύο μαν-
τάνια, δύο νεροτροβιαῖς καὶ τρία σπῆτια τῶν Μύλων, εἶναι κτήματα τοῦ
ρηθέντος Ἱεροῦ Μοναστηρίου τῆς Παναγίας Εὐαγγελίστριας ἐπιλεγομένου
τοῦ Σωσῆνου ἐξ ἀμνιμονεύτων χρόνων ἀπὸ τὰ ὅποια κτήματα δηλ. χωρά-
φια καὶ ἀμπέλια δίδεται μόνον ἐν δέκατον εἰς τὸν Βασιλικὸν Χαζνὲν / ἐξ
ἀρχῆς καὶ ἄνωθεν μέχρι τὴν σήμερον. τοιαῦτα τὰ γνωρίζωμεν ἀπὸ προ-
κατόχους μας, παπούδες μας καὶ Πατεράδες μας καὶ ὁμολογοῦμεν καὶ μαρ-
τυροῦμεν με φόβον θεοῦ καὶ τῆς ψυχῆς μας καὶ ὑποφαινόμεθα.

1865: νοεβ. 7: Μοναστήριον Σωσῆνου.

Ὁ ἡγούμενος Ἰωακείμ ἐπιβεθεῶ
Νικόλαος ἱερεὺς μαρτυρῶ
δημήτριος ηερὲς ἠὲ βασιλίου μαρτηρῶ
ο επιτροπος παναγιώτης νικολάου
ὁ ἐπήτροπος βασήλειος ἀναγνώστου
ζόης γηάνης μαρτηρῶ
ὁ μουχτάρης φώτω παπᾶς
Τ.Σ. μαρτυρῶ

Δημήτριος Ἰωαννου τσιχα
μαρτιρῶ
Ἰωαννης διμητηρῶ
μαρτηρῶ.





ΣΤΕΦ. ΜΠΕΤΤΗ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΟΜΠΟΛΛΗΣ*

*Ὁ ἀφοσιωμένος φίλος τοῦ Καποδίστρια
καὶ θερμὸς ἐραστὴς τῆς παιδείας τοῦ Ἑθνους*

8) Ἐπιστροφή στὴ Ρωσία

Σὲ μνημονευθεῖσα ἤδη ἀπὸ Πετρούπολη πρὸς τὸν εἰς Νίζνα Ν. Ζωσιμᾶ ἐπιστολῇ τοῦ τῆς 28) 11) 1830 ὁ Δομπ. ἔγραφε: «Νῦν δὲ σπεύδω νὰ εὐχαριστήσω τὴν ἐν αὐταῖς αἰτησίαις Σας ὅτι εἰς τὸν μισεμῖόν μου ἀπὸ τὴν Αἴγιναν κατὰ τὴν 14ην Ἰανουαρίου, ἐπειδὴ εἶχον μισεύσει διὰ θαλάσσης ἀλλ' ἀκολούθως μὲ μίαν μοῖραν τοῦ στόλου ἀπὸ πέραν τῆς Μάλτας ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθω εἰς Πόρον, ὅθεν διευθύνθη εἰς Ὀδησσὸν καὶ ἐκεῖθεν ἐδῶ...».

Ξεκίνησε μὲ ἄλλα λόγια ἀπὸ τὴν Αἴγινα στὶς 14 Γενάρη 1830 ἀκολουθώντας, διὰ θαλάσσης αὐτῇ τῇ φορά, τὸ μακρότερο δυνατὸ, ἄγνωστο γιὰ ποιούς λόγους, πρὸς τὴ Ρωσία δρόμο. Πέραν ὅμως τῆς Μάλτας, μετὰ πέντε δηλ. ὡς ἐξ περίπου μέρες ταξίδι, ὑποχρεώθηκε ἀπὸ μοῖρα στόλου, ρωσικοῦ μᾶλλον, νὰ ἐπιστρέψῃ στὸν Πόρο ἀπ' ὅπου πάλι διὰ θαλάσσης καὶ μέσω τῶν στενῶν καὶ τῆς Ὀδησοῦ ἔφθασε στὴν Ἁγία Πετρούπολη.

Σὲ ἄλλο προγενέστερο μὲ ἡμερομηνία 26) 4) 1830 στὰ γαλλικὰ γράμματα τοῦ ἀπὸ Μπουγιούκ - Ντερέ τῆς Πόλης πρὸς τὸν εἰς Ναύπλιο Κυβερνήτη ἀναφερόμενο σὸ ὡς ἐκεῖ ἐπίπονο ταξίδι του, καθορίζει τὸ παραπέρα μέσω Πύργου - Βάρνας καὶ Ὀδησοῦ πρὸς Πετρούπολη ὁρμιολόγιό του καὶ παρακαλεῖ περὶ τὸ τέλος, ἂν διαβάξω καλά, νὰ τοῦ σταλοῦν στὸν τόπο τοῦ προορισμοῦ του καὶ σὲ μετάφραση τὰ δυὸ πού καταχωρήσαμε ἤδη ἔγγραφα, τὰ ἀφορῶντα στὶς πρὸς τὴν Ἑλλάδα ὑπηρεσίες του, καθὼς καὶ τὶς ἐφημερίδες τῆς Αἴγινας Ἑλληνικὴ καὶ Γαλλικὴ: «Je prends la liberté, γράφει ἀκριβῶς, de vous rapeller ma prière d' ordonner qu' on m' envoie S. Petersbourg la traduction de deux rescrits qui concernent mes services en Grèce ainci que celle pour qu' on m' envoie les journaux d' Eginе grecs et Francais...»⁶⁵.

Ποῦ καὶ γιατί, καθὼς ἡ χρονολογία αὐτοῦ τοῦ γράμματος φανερώνει, καθυστέρησε ἓνα ὀλόκληρο τρίμηνο μετὰξὺ Πόρου καὶ Κωνσταντινούπολης καὶ πότε ἀκριβῶς ἔφτασε στὴ ρωσικὴ πρωτεύουσα, δὲν μπόρεσα νὰ ἐξιχνιάσω. Δὲν ἀποκλείω ἢ χρονοτριβὴ αὐτῇ νὰ ὑφίεται καὶ στὸν ἐνσκήψαντα ὀρμιύτατο τοῦ ἔτους ἐκείνου χειμῶνα, καθὼς ὁ ἴδιος Κυβερνήτης μαρτυράει. Σὲ γράμμα τοῦ δηλ. τῆς 27) 1) 1830 ἀπὸ Ναύπλιο πρὸς τὸν Θ. Κολοκοτρώνη γράφει: «Προχθὲς ἔφθασα ἐνταῦθα. Ἡ κακοκαιρία μὲ ἐκάρφωσε εἰς τὴν Αἴγιναν καὶ ἀντιπαλαίων κατὰ τοῦ χειμῶνος ὅστις εἶναι πολλὰ αὐστηρὸς ἐφέτος...»⁶⁶ Τὸ πρῶτο ἐν τούτοις ἀπὸ Πετρούπλη γαλλικὰ ἐπίσης γραμμένο γράμμα τοῦ πρὸς τὸν εἰς Ναύπλιο Κυβερνήτη πού συνάντησα καὶ σὸ ὅποιο ἔχω ἤδη ἀναφερθῆ — ἂν εἶναι καὶ τὸ πρῶτο ἀπὸ τῆς στὴν πόλη αὐτῇ ἀφίξής του — χρονολογημένο στὶς 24) 9) 1830, ἀρχετὰ δὲ ἐκτεταμένο, ἔχει στὰ κύρια του σημεῖα ὡς ἑξῆς: Ἀρχὴ - ἀρχὴ ἀναφέρεται στὶς δυσκολίες γιὰ ἀνεύρεση κα-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 33.

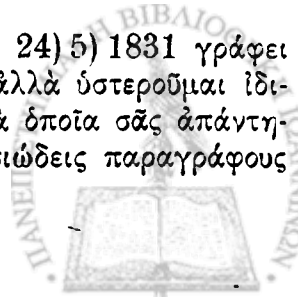


τοικίας κατάλληλης πού δοκίμασε και πώς τελικά «ένοικίασα, γράφει, τόν Αύγουστο ένα πολύ καλό σπίτι απέναντι από τήν εκκλησία του Καζάν για 2700 ρ.», όπου πρόκειται σύντομα να εγκατασταθῆ με τόν καλό του φίλο Μαυρουδῆ επιφορτισμένο με τίς λογῆς φροντίδες τῆς ζωῆς. «Οἱ πόνοι μου, συνεχίζει, ἀπό τίς αἰμοροΐδες αὐξάνουν κατά τήν ἐποχὴ (;) ἀντί νά ἐλαττωθοῦν και ὅτι ἡ μελαγχολία πού ἄρπαξα στήν Αἴγινα δέν θέλει νά μ' ἀφήσῃ ἀκόμη και τότε ἔχετε μιὰ ἰδέα τῆς ἠθικῆς μου διάθεσης». Πιὸ κάτω μιλάει γιά πραγματοποίηση ὀνείρων του γιά ἐνίσχυση ἀπὸ κεῖ τοῦ Ὀρφανοτροφείου τῆς Αἴγινας, τὰ ὁποῖα ὄνειρα δέν ἐξηγεῖ γιατί «Se trouvent entièrement evenouis». «Χθές (22.10.1830), γράφει στήν ἴδια ἐπιστολή, εἶχα τήν τιμὴ νά παρουσιασθῶ στὸν κ. Ἀντικαγκελάριο και νά τοῦ ἐπιδώσω τὸ γράμμα πού εἶχατε τήν καλωσύνη νά μοῦ δώσετε. Μὲ ἐδέχθηκε με πολλὴ καλωσύνη, με ρώτησε γιά τήν κατάσταση τῆς ὑγείας Σας προσθέτοντας ὅτι θαυμάζει ἐπίσης πὼς μπορεῖτε νά ὑποφέρετε τόσα. Ἐπειτα μοῦ εἶπε ὅτι εἶχε νέα Σας ὄντας ἀκόμη εἰς Κάρλσμπατ ἀπὸ τὸ συνταγματάρχη Heydeck, ὅπου ἔκανε τὴ γνωριμία του, και ὅτι ἀπ' αὐτόν, πρόσθεσε, ἔμαθε πράγματα πολὺ ἐνδιαφέροντα και εὐνοϊκὰ γιά τήν κατάσταση τῆς Ἑλλάδας... Προχθές, συνεχίζει πιὸ κάτω, εἶχα τήν τιμὴ νά λάβω ἀπὸ τὴν Ὁδησοῦ και τὸ γράμμα Σας τῆς 10) 22 Αὐγούστου ἐνῶ ἄλλοι ἐδῶ ἔχουν λάβει τὰ δικά τους τῆς ἴδιας χρονολογίας ἐδῶ και 20 μέρες. Τίς ἐφημερίδες δέν ἔλαβα και ἀγνοῶ πότε θὰ ἔρθουν. Γι' αὐτὸ Σᾶς παρακαλῶ νά διατάξετε νά μὴ μοῦ τίς στέλλουν διαφορετικὰ παρὰ ὅταν παρουσιάζεται εὐκαιρία ἀπ' εὐθείας δι' ἐδῶ. Τὸ κείμενο τὸ ἀφορῶν τὸ κληροδότημα τῶν κ.κ. Ζωσιμᾶ και Βαρβάκη ἔχω ἀνακοινώσει εἰς τὸν κ. Ροδομοινίην· μοῦ ἀπάντησε πὼς κάνει πᾶν τὸ δυνατὸν νά τὰ κατευθύνει πρὸ τὸ τέλος τους, ἀλλὰ αὐτὸ τοῦ πρώτου συνιστάμενο σὲ μιὰ πίστωση (δάνειο) πολὺ δύσκολο νά πραγματοποιηθῆ, ἀγωνίζεται νά τὸ βελτιώσῃ κάνοντας νά προστεθῆ ἐκεῖ ἡ ὑπογραφή ἑνὸς τῶν συγγενῶν τοῦ ὀφειλέτη. Ἐν τούτοις, πρόσθετε, γιά τήν περίπλοκη κατάσταση τῶν ὑποθέσεων και τῶν δυὸ παραπάνω δέν πιστεύει ὅτι αὐτὸ τὸ ζήτημα μπορεῖ νά διευθετηθῆ γλήγορα...»

Στὴ συνέχεια τοῦ μιλάει γιά τὴ χολέρα και τὴ θραύση πού κάνει τήν ἐποχὴ αὐτὴ στὴ Μόσχα, ἐνῶ αὐτὸς στήν Πετρούπολη εἶναι κάπως, «δόξα τῷ Θεῷ», ἀσφαλέστερα και συνεχίζει: «2 Δεκεμβρίου. Τὸ ἀντίγραφο τὸ συνημμένο τῆς ἀπάντησής μου πρὸς τὸν κ. Ζωσιμᾶ θὰ σᾶς κάνει γνωστὸ αὐτὸ πού μοῦ γράφει... ὁ καλὸς γέρον κρατεῖ στὴ Μόσχα ὅ,τι κατέχει. Ἔτσι ἀμφιβάλλω ἂν αὐτὴ ἡ ἐπιχείρηση μπορεῖ νά τελειώσῃ τὸ Φλεβάρη ἢ πιὸ πέρα ἀκόμη. Ὑστερα ἀπ' αὐτὰ πού ὁ κ. Ροδοφοινίκης (αὐτοκρ. σύμβουλος) μοῦ εἶπε γιά τὴν ἀπλοϊκότητα γενικὰ αὐτῶν τῶν κυρίων, φοβούμαι ὅτι ἂν ὁ γέρον δέν ἔχει κεφάλαια ὑπὸ τὴν προσωπικὴ του διάθεση και ὅτι ἂν ἤθελε νά ἀναλάβῃ ἀπ' αὐτὰ τὰ κατατεθειμένα ἀπὸ τοὺς μακαρίτες ἀδελφούς του, θὰ συναντοῦσε μεγάλες δυσκολίες... Καὶ τελειώνει τὸ γράμμα του ὁ Δομπ. στέλλοντας «Mes compliments à m.m. ses frèrer le cte Viare et le cte Angustinos»⁶⁷.

Σὲ ἄλλο, στὰ γαλλικὰ κι αὐτὸ, γράμμα του τῆς 24) 2) 1831, πού ἔχω μνημονεύσει, γράφει στὸν Καποδίστρια, πάντα ἀπὸ τὴν Πετρούπολη, ὁ Δομπ.: «Δέν μπόρεσα νά σᾶς γράψω ἀμέσως γιατί εἶναι πάνω ἀπὸ 20 μέρες πού μιὰ ἐπιδημία πολὺ κοινὴ ἐδῶ ὑπὸ τὸ ὄνομα γρίππη μ' ἔχει προσβάλει ἐπίσης. Δόξα τῷ Θεῷ μόλις μ' ἀφῆσε (φτηνὰ τὴ γλύτωση) γιατί ὁ κ. Ροδοφοινίκης και τόσοι ἄλλοι ἔχουν μείνει στὸ κρεβάτι πάνω ἀπὸ δυὸ βδομάδες. Ἀπὸ τὸν κ. Ζωσιμᾶ δέν ἔχω λάβει ἀκόμη τὴν παραμικρὴ ἀπάντηση καθὼς και ὁ κ. Στούρζας οὔτε μιὰ ἐλληνικὴ ἐφημερίδα⁶⁸. Ἡ τελευταία πού εἶδα ἦταν τῆς 12 τοῦ τελευταίου Ἰούλη...».

Σὲ ἐπόμενη δὲ σύντομη ἐπίσης γαλλικὴ ἐπιστολή του τῆς 24) 5) 1831 γράφει στὸν Κυβερνήτη: «Δόξα τῷ Θεῷ, τώρα εἶμαι πολὺ καλύτερα· ἀλλὰ ὕστεροῦμαι ἰδικῶν σας μεταγενέστερων τῆς 15 τοῦ τελευταίου Δεκεμβρίου στὰ ὁποῖα σᾶς ἀπάντησα με τὸ γράμμα μου τῆς 24 Φλεβάρη τοῦ ὁποίου τίς δυὸ οὐσιώδεις παραγράφους



σας επισυνάπτω ἐδῶ ἐν αντιγράφῳ...» Καὶ τελειώνει: "Ὅλοι οἱ ἐδῶ γνωστοὶ μας εἶναι καλὰ καὶ μὲ παραγγέλλουν νὰ σας πῶ χίλια πράγματα ἀπὸ μέρους των..."⁶⁹

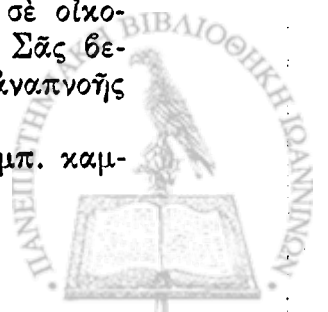
Μὲ γραφὴν τοῦ ἄλλῃ τῆς 19) 5) 1831, στὴν ὁποία ἐπίσης ἔχω ἀναφερθῆ, πληροφοροῦν τὸν Κυβερνήτη ὅτι πῆρε δική του τῆς 3) 15 Φλεβάρη, ἐκφράζει δὲ τὴ λύπη τοῦ πού αὐτὸς ὁ τελευταῖος δὲν ἔλαβε ἀκόμη ἐπιστολὲς τοῦ τῆς 24 Σεπτεμβρίου, 22 Ὀκτωβρίου καὶ 30 Δεκεμβρίου. Καὶ παρηγορούμενος ὅτι καὶ ἄλλοι ἐδῶ δὲν ἔλαβαν ἐπίσης γράμματα ἀπὸ φίλους των τοῦ Ναυπλίου, «εἶμαι βέβαιος, τοῦ γράφει, ὅτι μὲ τὴν ἐπιστροφή τῆς ὠραίας ἐποχῆς θὰ ἔρθουν ὅλα...» Καὶ τελειώνει: «Ἀπὸ τὸν κύριο Ζωσιμᾶ δὲν ἔλαβα καιμιά ἀπάντηση ἂν καὶ ξέρω πὼς πῆρε τὸ γράμμα μου, ἀπ' ὅπου συμπεραίνω ὅτι τὸ πᾶν δὲν ἦταν παρὰ μιὰ περαστικὴ παραξενιά ἀπὸ μέρους του. Κι ὅσο γιὰ τὴν ὑπόθεση τοῦ Βαρβάκη τίποτε τὸ νέο...»

Σὲ γράμμα τοῦ τέλος πρὸς τὸν ἴδιο ἀποδέκτη καὶ στὴ συνήθη πάντοτε γλῶσσα τῆς ἀλληλογραφίας τους, κι αὐτὸ γραμμμένο⁷⁰ μὲ ἡμερομηνία 1) 7) 1831, ἀρκετὰ δὲ δυσανάγνωστο, τὸ τελευταῖο τοῦ τουλάχιστον ἀπ' ὅσα ἔχω μπροστὰ μου πρὸς τὸ μεγάλο φίλο του, μιλάει ἀρχίζοντας γιὰ τὴ χολέρα πού πρόκειται νὰ ἐνσκήψῃ καὶ στὴν πρωτεύουσα, ἀφοῦ ἔκανε θραύση σ' ἄλλες περιοχὲς τῆς χώρας καὶ πὼς οἱ γνωστοὶ μας, λέει, εἶναι ὅλοι καλὰ. Πιὸ κάτω γράφει «d' un accès de mon mal hemorroidal», ἀπόδειξη ὅτι δὲν εἶχε ἀπαλλαγῆ ἀκόμη ἀπὸ τὸ βασανιστικὸ του πάθος, καὶ συνεχίζει: «Ὁ ἴδιος μέρα μὲ τὴ μέρα κάνω τὸν πρωινὸ καὶ βραδυνὸ περιπατῶ μου, ἡ μόνη δὲ προφύλαξη πού μοῦ σύστησαν εἶναι νὰ μὴ θγαίνω ποτὲ ἔχοντας τὸ στομάχι ἄδειο. Ἡ φύση αὐτῆς τῆς ἀρρώστειας (δηλ. τῆς χολέρας) εἶναι κατὰ τὰ ἄλλα ἀκατανόητη· μ' ἔχουν δεβαιώσει πὼς μέσα στὸ ἴδιο σπίτι μιὰ οἰκογένεια προσβλήθηκε σχερὸν ὀλόκληρη, ἐνῶ μιὰ ἄλλη διατηρήθηκε σὲ κέαλή υγεία· ἴσως ἡ ὑπερευαισθησία ἢ ἡ προδιάθεση παίζουν σ' αὐτὸ κάποιο ρόλο...» Σὲ ὑστερόγραφο δὲ τοῦ ἴδιου αὐτοῦ γραμμματος μὲ ἡμερομηνία 14 Ἰουλίου γράφει: «Ἡ ἐπιδημία ἀφοῦ ἔφθασε τὸ ἀνώτερο τοὺς 272 νεκροὺς τὴν ἡμέρα στίς δυὸ αὐτοῦ τοῦ μήνα ἀρχίζει, δόξα τῷ Θεῷ, νὰ ὑποχωρῇ»⁷¹

Ἀπ' ὅσα στὰ πιὸ πάνω κατὰ τὰ κύρια σημεῖα τους ἐκτεθέντα γράμματα τοῦ Δομπ. εἶδαμε, φαίνεται πὼς ὁ ἴδιος κατὰ τὸν πρῶτο τουλάχιστον χρόνον μετὰ τὴν ἐπιστροφή του στὴν Πετροῦπολη, δὲν ἀσχολήθηκε μὲ τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀποκατάσταση τῆς υγείας του, διατηρῶντας ἐν τούτοις στενὴ ἐπαφή καὶ ἀνταπόκριση μὲ τὸν Κυβερνήτη καὶ παρακολουθώντας μὲ θερμὸ πάντοτε ἐνδιαφέρον τίς στὴν πατρίδα ἐξελίξεις.

Λίγο κατόπι θὰ συμβῆ στὴν Ἑλλάδα ἡ δολοφονία τοῦ Καποδίστρια. Τὸ θλιβερὸ γεγονός θεωρήθηκε ἀπὸ τὸ Δομπ., καθὼς ἀπὸ ἀμέσως ἐπόμενα πρὸς τοὺς ἀδελφούς τοῦ φίλου του γράμματα φαίνεται, συμφορὰ ἐθνικὴ, «ἀτύχημα τῆς πολυπαθοῦς Ἑλλάδος», καθὼς γράφει, καὶ γιὰ τὸν ἴδιο πλῆγμα βαρῦτατο πού καταλύπησε τὴν ψυχὴ του καὶ καταμάρανε τὸν γιὰ τὴν πολυπαθῆ πράγματι πατρίδα ζῆλο του. «Εἶναι ἀδύνατο νὰ σας περιγράψω, γράφει πρὸς τὸν εἰς Κέρκυρα Βιάρο Καποδίστρια στίς 23) 11) 1831, τὴν θλίψιν τῆς ψυχῆς μου διὰ τὸ ἀξιολύπητον τέλος τοῦ ἀειμνήστου φίλου μου καὶ αὐταδέλφου Σας, εἶναι περίπου τριάκοντα ἡμέραι ἀφοῦ ἔφθασεν ἐνταῦθα διὰ τοῦ Παρισίου ἢ τηλεγραφικὴ εἶδησις καὶ εἰσέτι Σας ὁμολογῶ δὲν ἠμπορῶ νὰ συνέλθω εἰς τὸν ἑαυτὸν μου». (ἔγγρ. 18). Καὶ στὸν Λύγουστινο λίγο ἀργότερα (30.11.1831) στὸ Ναῦπλιο: «Μὲ τὴν περιγραφὴν τῶν κατακαρδίων τραυμάτων μου διὰ τε τὴν στέρησιν τοῦ ἀειμνήστου φίλου μου καὶ αὐταδέλφου Σας καὶ τὸ ἐντεῦθεν ἀτύχημα τῆς πολυπαθοῦς Ἑλλάδος δὲν ἐκτείνομαι· ὁ μόνος πολυεὐπλαχνος κοινῶς νὰ μᾶς παρηγορήσῃ...» Καὶ τελειώνει καὶ τὰ δυὸ ἀφοῦ ἀναφερθῆ σὲ οἰκονομικὰ τῆς οἰκογένειας τοῦ φίλου του προβλήματα: «Ἀπὸ μέρους μου δὲ Σας βεβαιῶ ὅτι ὡς ἡμῖν τοῦ αἰοδίου οὕτω θέλω διαμείνει ἕως ἐσχάτης μου ἀναπνοῆς ταπεινὸς φίλος καὶ δοῦλος. Ἰωάν. Δομπόλλης» (ἔγγρ. 19).

Μετὰ τὴν δολοφονία τοῦ Κυβερνήτη δὲν φαίνεται νὰ διατήρησε ὁ Δομπ. και-



μιὰ ἄμεση δι' ἀλληλογραφίας ἀνταπόκριση μὲ τὸς στὴν Ἑλλάδα γνωστοὺς καὶ παλιούς συνεργάτες του στὴν Οἰκονομικὴ Ἐπιτροπῆ. Ἄλλωστε οἱ ἐπισημότεροι καὶ πιὸ προσκεῖμενοί του ἀπὸ τὸς τελευταίους (Γ. Κουντουριώτης, Γ. Σταύρου, Ἄ. Κοντόσταυλος κ.ἄ.) εἶχαν στὸ μεταξὺ ἕνας - ἕνας περάσει στὴν ἀντικαποδιστριακὴ παράταξη, γιὰ τὴν ὁποία ὁ ἀγαθὸς Ἡπειρώτης, καὶ διὰ βίου ἀφοσιωμένος τοῦ Καποδιστρια, οὔτε ν' ἀκούσει ἤθελε. Βέβαια, καθὼς καὶ σ' ἄλλο σημεῖο τῆς παρούσας ἐτόνισα, οἱ εἰδήσεις μας γιὰ τὴν περίοδο αὐτὴ τῆς ζωῆς τοῦ Δομπ. εἶναι μᾶλλον ἀνυπαρχτες καὶ μόνο μὲ εἰκασίες καὶ ὑποθέσεις προσπαθοῦμε νὰ καλύψουμε τὸ κενό. Ἐνα δηλ. διάστημα μετὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς υἰείας του φαίνεται ν' ἀσχολήθηκε πάλι μὲ τὶς τραπεζικὲς του ἐργασίες, κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα δέκα χρόνια τῆς ζωῆς του ἐζήτησε ἀποτραβηγμένος μὲ τὸν ἀχώριστο φίλο Δ. Μαυροδῆ κινούμενος σ' ἕνα στενὸ κύκλο ἐπιφανῶν μελῶν τῆς ἐκεῖ ἐλληνικῆς παροικίας καὶ Ρώσων ἀξιωματούχων τῆς Αὐλῆς.

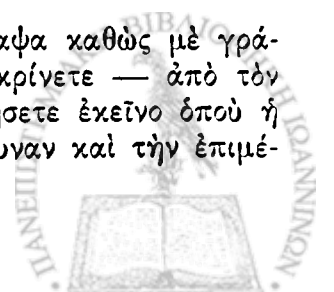
Ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ τὸν ἐνοχλοῦσαν μὲ γράμματά τους ἀπὸ τὴ σκλαβωμένη πατρίδα, τὰ Γιάννινα, διάφοροι συγγενεῖς του, παιδιὰ καὶ ἐγγόνια τῶν δυὸ ἀδελφῶν τοῦ πατέρα του, ζητώντας βοήθεια. Ὁ καλὸς Δομπ. ἀπευθύνονταν τότε γιὰ ἐξακρίβωση τῆς ταυτότητάς τους, γιὰτὶ δὲν τὸς ἤξερε, στὸν ἐπιζῶντα ἀκόμη τότε Ν. Ζωσιμᾶ, στὴ Νίζνα, μὲ τὸν ὁποῖο, καθὼς εἶδαμε, διατηροῦσε πάντα ἀλληλογραφία γιὰ ἐθνικὰ καὶ τῆς δουλειᾶς τους ζητήματα. Ὁ Ζωσιμᾶς ἔγραφε ἀμέσως στοὺς ἀνεψιούς του διαχειριστὲς τῶν πρὸς τὴν γενέτειρα πλούσιων παροχῶν του καὶ ἐκεῖνοι τὸν πληροφοροῦσαν μὲ σιγουριά σ' ὅ,τι τὸς γύρευε.

Εἶδαμε στὴν ἀρχὴ πῶς ἔμαθε ἂν ὁ ἐπιστολογράφος τοῦ Γ. Ν. Μποσταντζῆς Γιαννιώτης ἦταν ἐξἀδελφός του, πρῶτος παιδί δηλ. τῆς Ἀλεξάνδρας Ἰ. Δομπόλλη. Ἔτσι σὲ γράμμα του ὁ Ζωσιμᾶς 11) 8) 1839 ἀπὸ Νίζνα πρὸς τὸν στὰ Γιάννινα ἀνεψιὸ του Ἄλ. Φίλιο γράφει: «Σᾶς κάμνω γνωστὸν ὅτι ὁ εὐγενέστατος κύριος Ἰωάννης Δομπόλλη κατὰ τὴν παρακάλειν μου καὶ παρακίνησιν καὶ ἀπὸ καλοκαγαθίαν του μοῦ ἔστειλε ρούβλια 1900 ἤτοι χίλια ἐννεακόσια διὰ τὸς συγγενεῖς του. Καὶ σήμερα γράφω τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει κυρίου Π. Σκουμπουρδῆ διὰ νὰ τραβήσῃ πρὸς τὸν ἐν Μόσχᾳ κύριον Παῦλον Πασχάλη διὰ λογαριασμὸν τοῦ κυρίου Ἰωάννου Δομπόλλη τὰ ρούβλια 1900 ἤτοι χίλια ἐννεακόσια ἀπὸ ἀσιγνάτζιας καὶ τὸ ἰσόμετρον αὐτῶν τοῦ γράφω ὅπου νὰ ἐμβάσῃ εἰς παραλαβὴν σας, καὶ λαμβάνοντάς τα θέλετε ἀκολουθήσει μαζί μὲ τὸν ἀνεψιὸν μου Θεοδόσιον κατὰ τὴν ξεχωριστὴν διαταγὴν τοῦ κυρίου Ἰ. Δομπόλλη, ὅπου σᾶς περικλείω, νὰ μοιρασθῆ εἰς τὸς συγγενεῖς του παίρνοντάς καὶ ἀποδείξεις ἀπὸ τὸν καθένα τὰ ὅσα ἔλαβε, τῶν ὁποίων τὸς λέγετε ὅπου νὰ τοῦ γράψουσι καὶ εὐχαριστικὴν γραφὴν διὰ πληροφορίαν του καὶ μὲ τὰ στέλλετε...»

Καὶ στὸ τέλος τῆς ἴδιας αὐτῆς ἐπιστολῆς μετὰ τὴν ὑπογραφή του: «Σημείωσις τῆς διατάξεως τοῦ κυρίου Ἰωάννου Δομπόλλη διὰ τὸ ἰσόμετρον τῶν ρουβλίων 1900 ἤτοι χιλίων ἐννεακοσίων, τὰ ὁποῖα λαμβάνοντάς τα θέλετε τὰ μοιράσει ἀπὸ μέρος τοῦ κυρίου Ἰ. Δομπόλλη. α) Πρῶτον μὲ διατάζει ἂν ἡ ἡλικία τῆς ἀναφερομένης ἀνυπάνδρου κόρης συγχωρεῖ εἰσέτι νὰ ὑπανδρευθῆ καὶ εὐρεθῆ τι ζγαμβρός νὰ τοῦ δώσητε κατὰ τὴν εὐδιακρισίαν σας τί περισσότερον· εἰ μὲν εἶναι πρεσβύτις ἤδη ὡς ἀδύνατον μέρος, νὰ τὴν ἐξοικονομήσητε ὁμοίως, ἢ ἂν δυνατόν νὰ συνοικεῖ μὲ μίαν ἀδελφὴν τῶν ἐκ τῶν δύο ὑπανδρευμένων, τῆς ὁποίας εἰ μὲν ἔχουν χρεῖαν καθὼς καὶ τὸν ἀπόντα ἀδελφόν τους νὰ τὸς δώσητε ὡς ἐνδιακρίνητε ἀπὸ τὰ εἰρημένα μετρητά.

β) Δεύτερον τὸς ἀναφερομένους ἐγγόνους τῆς μακαρίτισσας ἀδελφῆς τοῦ πατρός του Χαΐδως τὸς δίδετε καὶ αὐτὰ ὡς ἐνδιακρίνητε.

γ) Τρίτον τοῦ κυρίου Γ. Ν. Μποσταντζῆ, ἐπειδὴ τοῦ ἔγραφα καθὼς μὲ γράφετε ἐπέπεσεν εἰς χρέος. Θέλετε δώσει καὶ τοῦ ἰδίου ὡς ἐνδιακρίνετε — ἀπὸ τὸν κύριον Ἰ. Δομπόλλη ἔχετε ὄλον τὸ πληρεξούσιον νὰ ἀκολουθήσετε ἐκεῖνο ὅπου ἡ Θεῖα Πρόνοια ἤθελε σᾶς φωτίσει. Καὶ πάλιν στέκει εἰς τὴν ἔρευναν καὶ τὴν ἐπιμέ-



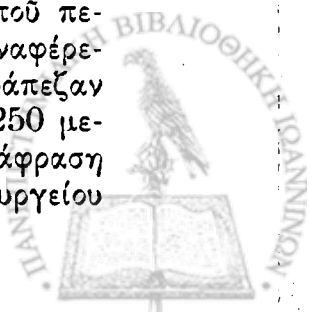
λειάν σας όπου να μὴν παρουσιασθῆ κανεὶς, καὶ μοιράζοντάς τα θέλετε πάρει ἀπὸ ὄλους ἀποδείξεις»⁷²

Καὶ σ' ἄλλο λίγο μεταγενέστερο τῆς 13) 10) 1938 γράμμα τοῦ ὁ Ζ. πρὸς τὸν ἴδιο ἀνεψιὸ τοῦ Φίλιου γράφει γι' αὐτὸ τὸ παραπάνω ζήτημα: «διὰ μὲν τὰ ρούβλια 1900 ὅπου ἀπαρθενεῦον τοῦ κυρίου Ἰωάννου Δοιμπόλλη τὸ ἰσόμετρον αὐτῶν ὡς σᾶς ἔγραφε οὕτω καὶ ἀκολουθεῖτε καὶ διὰ πληροφορίαν τοῦ κυρίου Ἰωάννου Δοιμπόλλη θέλετε μὲ στείλει τὸν κατάλογον εἰς ἐκείνους ὅπου τὰ ἐδώσατε νὰ εἶναι καὶ οἱ ἴδιοι ὑπογεγραμμένοι...»⁷³ Ἡ διανομὴ ἐν τούτοις τῶν χρημάτων τοῦ Δοιμπ. στοὺς συγγενεὶς καὶ ἡ ἀποστολὴ τῶν σχετικῶν δικαιολογητικῶν καθυστεροῦσε γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ζ. γράφει λίγο ἀργότερα (9.2.1840) στοὺς ἐπιτρόπους τοῦ στα Γιάννινα: «Διὰ τῶρα δὲν σᾶς ἀποκρίνομαι εἰς πλάτος, εἰ μὴ σᾶς δηλοποιῶ τὸ ἄδικον πὸ ἔλαβα ἀπὸ λόγου σας, τὸ ὅποιον τὸ ἀποδίδω περισσότερο εἰς τὸν κ. Ἰ. Φίλη, ὅπου ἔπρεπεν πρῶτον ὡς σᾶς εἶχα γράψει τὸν κατάλογον τίνος ἐδόθησαν, ποῖος σᾶς ἠμπόδισεν ὅπου δὲν τὸν ἀκολουθήσατε; Καὶ μοῦ ἐπροξενήσατε τέτοιαν δυσαρέσκειαν ὁ οἰκιακὸς μου παλαιὸς φίλος ἔχει νὰ τὸ ἀποδώσει μὲ βεβαιότητα, ὅτι δὲν σᾶς τὰ ἐμίβασα, μάλιστα ὅπου μὲ γράφει μὲ δυὸ γραφές του καὶ ἀπορεῖ εἰς τὴν ἀργητα, ὅπου δὲν ἔλαβα τὸν κατάλογον τίνος ἐδόθησαν δι' ἀνάπαυσίν του. Καὶ ἂν εἶναι κανεὶς ὅπου σᾶς ἐσυμβούλευσε νὰ δώσετε καιρὸν ἐμπρὸς εἰς αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν, ἐκεῖνος εἶναι ἐχθροπαθὴς καὶ ὑποκριτὴς καὶ ἐναντίος ἰδικὸς μου ὅπου μὲ ἐπροξενήσατε δυσαρέσκειαν μὲ τὸν παλαιὸν οἰκιακὸν μου φίλον οὕτω καὶ εἶναι, περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως δὲν ἤξεύρω τί νὰ τοῦ γράψω καὶ εὐρίσκομαι εἰς μεγαλωτάτην ἀνησυχίαν ἐξ αἰτίας σας»⁷⁴.

Στὴς 9) 8) 1840 τέλος γράφουν πρὸς τὸν Ζ. οἱ Φίλιος, Σαμαρنيώτης καὶ Λαμπαδάρης: «Ὁμοίως καὶ τὰ 2000 ρούβλια διὰ λογαριασμὸν τοῦ κυρίου Ἰωάννου Δοιμπόλλη. Διὰ τὴν ὑπανδρείαν τῆς ἀνεψιᾶς τοῦ Βασιλικῆς περὶ τῆς ὁποίας θέλομεν φροντίσει διὰ νὰ τελειώσῃ ὅσον τὸ ἐγρηγορώτερον, καθὼς καὶ διὰ τὰ ὅσα μᾶς διατάττετε θέλομεν ἀκολουθήσῃ κατὰ τὴν προσταγὴν σας»⁷⁵ τὸ πρᾶγμα εἶχε διευθετηθῆ στὸ μεταξὺ, φαίνεται, καὶ ὁ Ζ. δὲν ἐπανέρχεται σ' αὐτὸ. Δὲν εἶχε ὅμως κλείσει καὶ τὸ θέμα τῆς ἀνύπαντρης, καθὼς βλέπω, ἀνεψιᾶς τοῦ Βασιλικῆς, ἐγγονῆς μᾶλλον τῆς θειᾶς τοῦ Ἀλεξάνδρας τῆς ὁποίας ὁ γαμπρὸς ζητοῦ-ε ἄλλες 2.000 γρ.

Σὲ σύντομη ἐπιστολὴ τοῦ τῆς 1) 6) 1841 ὁ Ζ. γράφει στοὺς ἐπιτρόπους τοῦ κατὰ παράκληση τοῦ «παλαιοῦ οἰκιακοῦ τοῦ φίλου» βέβαια. «Νῦν δὲ σᾶς κάμω γνωστὸν ὅτι ὁ κύριος Ἰ. Δοιμπόλης μὲ γράφει περὶ τὰς δυὸ χιλιάδας γρόσια ὅπου ἐζητοῦσαν ἔτι οἱ συγγενεὶς του διὰ τὴν Βασιλικὴν ὅπως καὶ μὲ αὐτὰ νὰ ὑπανδρευθῆ καὶ μοὶ γράφει δι' αὐτὰ τοῦ ἦτον ὀλίγον βαρετόν, πλὴν σπλάχνα κινούμενος δι' αὐτὴν τῶρα ἀπεφάσισε καὶ μοῦ ἔγραψε νὰ διορίσω εἰς τὰ αὐτόθι διὰ λογαριασμὸν τοῦ ὅπου νὰ τοὺς δοθοῦν τὰ εἰρημένα δύο χιλιάδες γρόσια καὶ πλέον νὰ μὴν τὸν ἐνοχλοῦσιν. Καὶ περὶ αὐτὰ σήμερον γράφω τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει κύριον Π. Σκουμπούρδην καὶ τὸν παρακαλῶ νὰ γράψῃ εἰς τοὺς αὐτόθι ἰδικούς του ὅπου νὰ τοὺς δώσουν αὐτὰ, τὰ ὅποια λαμβάνοντάς τα τὰ δίδετε καὶ αὐτὰ μαζί μὲ τὰς πρώην δύο χιλιάδας ὅπου εἶχατε διορίσει δι' αὐτὴν ὅπου γίνονται ὅλα γρόσια τέσσαρες χιλιάδες καὶ ἂς ἐπιμεληθοῦν διὰ τὴν ὑπανδρείαν τῆς καὶ μετὰ τὸ στεφάνωμα τοὺς προβάνετε ὅπου νὰ τοῦ γράψουν μίαν εὐχαριστικὴν γραφὴν πρὸς βεβαίωσίν του...»⁷⁶.

Τέλος εἰς «ταπεινὴν παρακάλεσιν» αὐτόγραφη «τοῦ εὐγενοῦς Γραικοῦ καὶ ἱππότου Ν. Ζωσιμᾶ πρὸς τὸ ἐντιμὸν Νιζναῖον Γραικικὸν Μαγιστράτον», τὴν ἑλλ. δηλ. κοινότητα τῆς Νίζνας, ὑπὸ ἡμερομηνία 6) 2) 1842 δέκα ἀκριβῶς μέρες προτοῦ πεθάνει, συνημμένη στὴ δημοσιευθεῖσα ἤδη σὲ εἰδικὸ τεῦχος διαθήκη του⁷⁷, ἀναφέρεται ὅτι «μέσον τοῦ Ἰω. Δοιμπόλλη ἔμβασε διὰ συναλλαγματικῶν εἰς τὴν Τράπεζαν (τὴ νεοῖδρυτη τότε ἀπὸ τὸν Γ. Σταῦρο Ἐθνικὴ Τράπεζα) τὸ ἰσότιμον τῶν 250 μετοχῶν» τῶν πρώτων πὸ εἶχε τότες ἀγοράσει. Ἀναφέρεται ἐπίσης ὅτι ἡ μετάφραση τοῦ παραπάνω κειμένου τοῦ Ζ. «ἐτελέσθη εἰς τὸ Ἀσιατικὸν Τμήμα τοῦ ὑπουργείου



τῶν ἑξωτερικῶν ὑποθέσεων κατὰ τὴν ἀναφορὰν τοῦ αὐλικοῦ συμβούλου Ἰωάννου Δομπόλλη». Καταχώρισα αὐτὲς τὲς ὑπάρχουσες στὴ γνωστὴ ἀλληλογραφία καὶ διαθήκη τῶν Ζωσιμάδων ἀναφορὰς γιὰ τὸ Δομπ. γιὰ νὰ καταδείξω τὸν παλιὸ διατηρηθέντα σ' ὄλη τους τὴ ζωὴ στενὸ ἀνάμεσά τους δεσμὸ ἀλλὰ καὶ τὰ αἰσθήματα αὐτοῦ τοῦ τελευταίου πρὸς τὴ γενέτειρα καὶ τοὺς συγγενεῖς τοῦ πατρὸς του, ποὺ ὁ ἴδιος ἐν τούτοις δὲν εἶχε ὅπωςδήποτε γνωρίσει.

9) Διαθήκη καὶ τέλος

Ἐνάμιση περίπου χρόνον πρὶν πεθάνει ὁ Δομπ., στίς 4 δηλ. Φλεβάρη 1849, «διατηρῶν ἀκεραίαν τὴν μνήμην καὶ πλήρη τὴν διαύγειαν τοῦ πνεύματος» ὑπαγόρευσε στὸν κυβερνητικὸ γραμματέα Μιχ. Τανζαβάτ καὶ στὴν Πετρούπολη πάντα παρουσία τοῦ ἰδιαίτερου συμβούλου καὶ γεροϋσιαστῆ Γαβριὴλ Βατακούζη καὶ τοῦ ἐπίσης συμβούλου τῆς Αὐλῆς καὶ φίλου του ἀχώριστου Δημ. Μαυρουδῆ ποὺ καὶ προσυπέγραψαν ὡς μάρτυρες, τὴ διαθήκη του τὸ πλήρες κείμενο τῆς ὁποίας, κατὰ μετάφραση ἀπὸ τὸ ρωσικὸ πρωτότυπο δημοσιευμένο εἰς Κ. Π. Ζαβιτσάνου Ἀρχ. Ἐθν. Ἐργετῶν⁷⁸, παραθέτω στὴ συνέχεια αὐτούσιο: «Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ὁ ὑπογεγραμμένος αὐλικὸς σύμβουλος καὶ ἱππότης Ἰωάννης Δομπόλλης, διατηρῶν ἀκεραίαν τὴν μνήμην καὶ πλήρη τὴν διαύγειαν τοῦ πνεύματος, ἀναγκαῖον κρίνω ἐν περιπτώσει θανάτου νὰ δηλώσω διὰ τῆς ἰδιωτικῆς ταύτης διαθήκης μου τὴν τελευταίαν θέλησίν μου. Ὅτε τὸ 1809 ἐγνώρισα τὸν μακαρίτην κόμητα Καποδίστριαν Ἰωάννην, κατόπιν Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος, ὑπεσχέθημεν ἀλλήλοις νὰ μεταχειρισθῶμεν πᾶν μέσον πρὸς διάδοσιν τῆς δημοσίας παιδείσεως ἐν Ἑλλάδι. Ἐκτοτε ὁ σταθερὸς σκοπὸς τῆς ζωῆς μου ὑπῆρξε νὰ κατορθώσω νὰ ἐκπληρώσω πρεπόντως τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχεσίν μου.

Πρὸς τοῦτο δὲ προσεπάθησα νὰ αὐξήσω τὰ κεφάλαιά μου οὐχὶ διὰ κερδοσκοπίας, ἀλλὰ διὰ τοῦ κόπου μου καὶ μάλιστα διὰ μεγάλης οἰκονομίας. Τὸ συναχθέν μοι κεφάλαιον, ἐφ' οὗ οὐδεὶς δύναται νὰ ἔχη δικαίαν ἀπαίτησιν, συνίσταται περίπου κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν τῶν βιβλίων μου εἰς ρούβλια χάρτινα 915.000, ἀποτελοῦνται ἀργυρᾶ ρούβλια 261.428. Ἄλλ' ἐν τούτοις περιλαμβάνονται ποσότητες τινὲς ἐπισηφαεῖς. Πλὴν δὲ τούτων καὶ τινῶν κληροδοτημάτων ἃ ἐγκαταλείπω εἰς συγγενεῖς τοῦ πατρὸς μου ἐν Ἠπειρῷ οἰκοῦντας καὶ εἰς ἄλλους τινὰς κατωτέρω μνημονευομένους ἀποτελούντων ἐν ὅλῳ 100.000 χάρτινα ρούβλια, ὀρίζω τὸ ὑπόλοιπον τοῦ κεφαλαίου ρούβλια χάρτινα 815.000 ἢ ἀργυρᾶ 232.857 εἰς ἐκπλήρωσιν τῆς ὑποσχέσεώς μου δῆλον ὅτι εἰς διάδοσιν τῆς δημοσίας παιδείσεως ἐν Ἑλλάδι, στηρίζω δὲ τὴν θέλησίν μου ἐπὶ τῶν ἀκολουθῶν διατάξεων: 1) Διατηρῶ τὸ δικαίωμα τοῦ διατιθέναι διὰ βίου τὸ κεφάλαιον τοῦτο ὡς βούλομαι οὐδενὶ περὶ τούτου ὀφείλων λόγον. 2) Ὅταν ὁ πανάγαθος Θεὸς εὐδοκήσῃ νὰ μὲ ἀνακαλέσῃ παρ' αὐτῷ παρακαλῶ τὸ Ἵπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν νὰ σφραγίσῃ παρ' εὐθὺς ἅπασαν τὴν περιουσίαν μου ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ἐξοχωτάτου ἰδιωτικοῦ συμβούλου Λέοντος Ξενιάδιν, ἢ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ἀσιατικοῦ Τμήματος καὶ νὰ παραλάβῃ ὑπὸ τὴν ἰδίαν του φύλαξιν ὅλα τὰ διλόλογα τραπεζικὰ γραμματῆα, μεταλλικόν, λογιστικὰ βιβλία καὶ πάντα τὰ ἔγγραφα τὰ παρ' ἐμοὶ εὑρεθησόμενα. 3) Βραδύτερον συνίστημι τῷ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ἵπουργεῖῳ μετὰ τὴν καταγραφὴν ἀπάσης τῆς περιουσίας μου νὰ πωλήσῃ ἐπὶ ἐκτιμήσει εὐσυνειδήτων ἀνδρῶν, ὅσον ὅλον τε ἐπιωφελέστερον, τὰ τριάκοντα γραμματῆα τῆς ἐπὶ τῆς ἀποσδέσεως τοῦ Δημοσίου Χρέους Αὐτοκρατορικῆς Ἐπιτροπῆς τὰ εὐρισκόμενα παρ' ἐμοὶ τόκον μὲν ἀποφέροντα 6% ἔχοντα δὲ ἀξίαν 129.095 ρούβλια ἀργυρᾶ καὶ ἀγορασθέντα παρ' ἐμοῦ πρὸς 106⁹/₁₂ ἐπὶ τοῖς ἑκατόν. Τὰ ἐκ τῆς πωλήσεως ταύτης χρήματα τὰ ὑπὸ τῶν γραμματιῶν τῆς Τραπεζῆς καὶ τοῦ Δημοσίου καὶ τὰ ὑπὸ τῶν ἰδιωτικῶν συν/ικῶν κατατεθῆσονται ἐπὶ τόκῳ ἐν πιστωτικοῖς καταστήμασι τῆς

Ρωσίας μέχρι τῆς 1 Ἰανουαρίου 1906 αἱ δὲ ληφθησόμεναι ὁμολογίαι τῆς καταθέσεως ταύτης τηρηθήσονται ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν. 3) Εἰς τὴν ὀρισθεῖσαν ἐποχὴν δηλ. τὸ 1906 ἡ Ρωσικὴ Κυβέρνησις θέλει φροντίσει νὰ συνενογηθῇ μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς πρὸς μεταφορὰν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὀλοκλήρου τοῦ κεφαλαίου τούτου μετὰ καὶ τῶν τόκων πρὸς ἀνίδρυσιν ἐν Ἀθήναις ἢ ἐν οἰαδήποτε ἄλλῃ πόλει, ἣτις ἔσται πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος τῷ 1906, Πανεπιστημίου ὀνομασθησομένου Καποδιστριακοῦ. 5) Εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ Πανεπιστημίου τούτου μετὰ παρεκκλησίῳ Ὁρθοδόξου, Βιβλιοθήκης καὶ τινῶν ἐπιστημονικῶν Συλλογῶν ὀρίζω τὸ ἐν τέταρτον ἢ τὸ πολὺ ἐν τρίτον τοῦ ὅλου κεφαλαίου τοῦ ὀθροισθησομένου τῇ 1 Ἰανουαρίου 1906, τὰ δὲ ὑπόλοιπα τρία τέταρτα ἢ δύο τρίτα προσδιορίζω εἰς ἀγορὰν ἀκινήτων ἐν Ἑλλάδι, τῶν ὁποίων τὰ εἰσοδήματα θὰ χρησιμεύσωσι ἀνεξαιρέτως εἰς συντήρησιν τῶν καθηγητῶν, τῶν σπουδαστῶν καὶ ἐν γένει ὀλοκλήρου τοῦ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου. 6) Ὡν εὐτυχῶς Ρῶσος ὑπήκοος, παραχωρῶ ἴσην ψῆφον τῇ τε αὐτοκρατορικῇ κυβερνήσει καὶ τῇ Ἑλληνικῇ πρὸς λύσιν ὄλων τῶν ζητημάτων τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν κατασκευὴν τοῦ Πανεπιστημίου, πρὸς τὴν ἀγορὰν ἀκινήτων, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐγένετο μνεῖα πρὸς διευθέτησιν τῆς κατοχῆς τῶν ἀκινήτων τούτων, ὡς καὶ ὄλου τοῦ κεφαλαίου πρὸ πάντων δὲ πρὸς τὴν συντήρησιν τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τὸν ἐσωτερικὸν διοργανισμὸν καθ' ἅπαντα τὰ μέρη, ὥστε ἢ ἐν αὐτῷ παιδεία τῆς νεολαίας νὰ διευθύνεται ὠφελίμως καὶ νὰ στηρίζεται ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τῆς Ἀγίας Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἡμῶν. 7) Ἐπιθυμῶ ἵνα τριάκοντα ἕως πεντήκοντα τῶν σπουδαστῶν ἐκλέγονται πάντοτε ἐκ νέων καταγομένων ἐξ Ἡπείρου. Κατὰ πρόσκλησιν ὁ κ. Κόμης Κάρολος Νιλίδωφ ὑποβαλὼν τὴν διαθήκην ταύτην εἰς ὑψηλὴν γνῶσιν τῆς Αὐτῆς Μεγαλειότητος τοῦ Αὐτοκράτορος μοὶ ἐγνωστοποίησε τὴν 25 Ἰανουαρίου τοῦ τρέχοντος ἔτους ὅτι ἡ Α.Μ. ἤξιωσε νὰ γορηγήσῃ τὴν ἄδειαν ὅπως ἐκπληρωθῶσιν οἱ 7 ἀνωτέρω μνημονευόμενοι ὅροι τῆς τελευταίας θελήσεώς μου.

Περαινῶν τὴν διαθήκην μου ταύτην διὰ τῆς εὐσεβάστου παρακλήσεως τὴν ὁποίαν ἀπευθύνω πρὸς τὴν Α. ἔξ. τὸν κ. Δ. Ξενιάβιν καὶ τὸν κ. Δάσκορφ, ὅπως ἀναλάβωσι τὴν φροντίδα νὰ ἐκτελέσωσι καὶ ἄλλας τινὰς διατάξεις μου, ἦτοι: 1) Νὰ ἐμβάσωσι τῇ μεσολαβήσει τῆς ἐν Κων. πόλει Ρωσικῆς Πρεσβείας εἰς Ἰωάννινα ἐν Ἡπείρῳ ἐπ' ὀνόματι τῶν κ.κ. Νικολάου Κ. Ἀθανασίου, Ἀλεξίου Φίλιου καὶ Θεοδώρου (sic) Λαμπαδάρη ἢ ἄλλων προσώπων τὰ ὅποια κατὰ τὴν δεδομένην στιγμὴν θὰ παρῆγον πλείονα ἐχέγγυα (τῆς ἀποστολῆς δυναμένης νὰ κρίνη καλύτερον ἐμοῦ), τὸ ποσὸν 2857,15 ρουβλίων ἀργυρῶν εἰς νόμισμα ἢ εἰς συναλλαγματικὰς διὰ νὰ διανεμηθῶσι τὰ χρήματα ταῦτα καθ' ἰσομοιρίαν καὶ ἐπὶ ἀποδείξει παραλαβῆς εἰς ὄλους τοὺς συγγενεῖς τοῦ πατρὸς μου τοὺς ἐκεῖ ἐγκατεστημένους καὶ ἀνευ οὐδεμιᾶς διακρίσεως συμφώνως πρὸς τοὺς ἐπισυνημιμένους ὧδε δυὸ καταλόγους κεκυρωμένους εἰς Ἰωάννινα καὶ κατὰ τοὺς ὁποίους διενεμήθησαν κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1847 αἱ 12.000 γρ. τὰς ὁποίας εἶχον ἀποστείλει ἐκεῖ (ὁ πρῶτος κατάλογος εἶναι τὴν 28 Φεβρουαρίου 1846 καὶ ὁ δεῦτερος τὴν 22 Ἰανουαρίου 1847).

2) Καὶ νὰ ἀποστείλωσι 2857,15 ρουβλῖα ἀργυρᾶ εἰς τὴν πόλιν τῆς Εὐπατορίας τοῦ Κυβερνεῖου τῆς Ταυρίδος εἰς τὴν ἐξαδέλφην μου Ἄγγαν Γκένδελ τοῦ γένους Γκέντερ, ἣτις κατοικεῖ εἰς τὴν πόλιν ταύτην. 3) Τὸ χρυσοῦν ὠρολόγιον μὲ τὰ ἐμβλήματα τῆς Γενεύης τὸ ὅποιον μοὶ ἐδωρήθη ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του ἀιδίμου κόμητος Ἰ. Καποδιστρίου, ὡς καὶ ἡ χρυσοῦν ταμιβακοθήκη τὴν ὁποίαν ἔλαθον παρὰ τοῦ κόμητος Λύγουστίνου Καποδιστρίου νὰ φυλαχθῶσι ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐξωτερικῶν μέχρι τῆς ἀποστολῆς τοῦ κεφαλαίου μου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅποτε τότε θέλουσιν ἀποσταλῆν ἐν τῇ Συλλογῇ τοῦ Μουσείου τῶν σπανίων ἀντικειμένων τοῦ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου.

4) Παρακαλῶ τοὺς κ.κ. ἐκτελεστὰς τῆς διαθήκης μου ἀφοῦ ἐξετάσωσι τὰ πράγματα τὰ ὅποια θὰ εὑρεθῶσι εἰς τὴν κατοικίαν μου ὅλον χρυσοῦν ὠρολόγιον (ἐκτὸς τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος) ἐνδύματα, ἀσπρόρουχα, ἔπιπλα κ.τ.λ. νὰ πωλη-



θώσιν ὅσα ἐξ αὐτῶν ἀξίζωσι τὸν κόπον καὶ νὰ προσθέσωσι τὰ χρήματα ταῦτα τὰ ὁποῖα θὰ εἰσπράξωσι ἐκ τῆς πωλήσεως ταύτης εἰς τὸ κεφάλαιόν μου. Τὰ ὑπόλοιπα δύνανται νὰ διανεμηθῶσι κατ' ἀρέσκειαν τῶν κ.κ. τούτων (ἐκτελεστῶν) μεταξύ ἀνθρώπων τῆς ὑπηρεσίας μου.

5) Ἡ κηδεῖα μου θὰ γίνη ἀνευ ποιμπῆς, εἰς μόνος ἱερεῦς, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος εἶναι καὶ πνευματικὸς μου, νὰ συνοδεύσῃ αὐτήν (Θὰ τοῦ δοθῶσιν τὰ ἀναγκαῖα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον χρήματα καὶ προσέτι 50 ρούβλια ἀργυρᾶ διὰ τὰς μνημονεύσεις ἐπὶ 40 ἡμέρας καὶ διὰ τὸ ἐπέτειον μνημόσυνον τῆς ἡμέρας τοῦ θανάτου μου. Τὸ φέρετρόν μου θὰ εἶναι ἐκ ξύλου κοινοῦ βεβαμμένου καὶ νὰ σύρεται ὑπὸ ἐνὸς μόνου ζεύγους ἵππων. Τόπος τῆς ταφῆς μου θὰ εἶναι ἢ τὸ κοιμητήριον Σμολένσκη ἢ εἰς τὸ τοῦ Βαλκῶφ ἀναλόγως τῆς ἐποχῆς κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἀποθάνω καὶ καθ' ὅσον ἢ διάβασις τοῦ Νέβα θὰ εἶναι δυνατή.

Γενομένη ἐν Πετροπόλει τῆ 4 Φεβρουαρίου 1840 ἐπὶ τῇ παρακλήσει τοῦ διαθέτου ἢ διαθήκῃ αὕτη ἐγράφη καθ' ὑπαγόρευσιν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ γραμματέως τῆς κυβερνήσεως Μιχαήλ Τανζαβάτ».

Εὐθὺς μετὰ τὸ κείμενο τὸ πρὸ πάνω τῆς διαθήκης καταχωροῦνται οἱ συνήθεις σχετικὲς μετὰ τῇ δημοσίευσί τῆς (9.3.1851) διατυπώσεις ἀναφερόμενες κυρίως στοὺς παρακρατηθέντες φόρους καὶ λοιπὰ ἔξοδα ἀπ' ὅπου μαθαίνουμε τὴν ἀκριβῆ ἡμερομηνία τοῦ θανάτου τοῦ Δομπ. καθὼς καὶ τὰ ἰδρύματα ὅπου εἶχε κατατεθειμένο τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς περιουσίας του, ὅπως ἡ αὐτοκρατορικὴ Τράπεζα τοῦ ἐμπορίου, τὸ αὐτοκρατορικὸ Θησαυροφυλάκιον καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ τῶν Ἀποσβέσεων.

Ἐνα ἐπίσης σοβαρὸ χρηματικὸ ποσὸ 15.000 ρ. ἀργυρᾶ περίπου ἀντιπροσώπευαν οἱ ἰδιωτικὲς πιστώσεις «τῆς εἰσπράξεως τοῦ κεφαλαίου τούτου, καθὼς παρατηρεῖται, ὄσης ἀβεβαίας».

Ἀξίζει νὰ ἐπιμείνουμε σὲ ὁρισμένα σημεῖα αὐτῆς τῆς διαθήκης τοῦ Δομπ., πὺ ἀποτελεῖ χωρὶς ὑπερβολὴ ἀληθινὸ ποίημα ἡπειρωτικῆς εὐποιίας καὶ καθρέφτη καθαρῶτατο τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ χαρακτήρα του. Ἀπὸ τὸ 1809 πὺ γνώρισε τὸν Καποδίστρια καὶ ἔδωσαν τὴν ἀμοιβαία ὑπόσχεση νὰ διαθέσουν ὅλες τους τὶς δυνάμεις «πρὸς διάδοσιν τῆς δημοσίας παιδεύσεως ἐν Ἑλλάδι» σταθερὸς σκοπὸς καὶ μέλημα τῆς ζωῆς του κύριον ὑπῆρξε, καθὼς ὁμολογεῖ συχνὰ ὁ ἴδιος, «νὰ κατορθώσω νὰ ἐκπληρώσω πρεπόντως τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχεσιν πρὸς τοῦτο δὲ προσεπάθησα νὰ ἀυξήσω τὰ κεφάλαιά μου οὐγὶ διὰ κερδοσκοπίας ἀλλὰ διὰ τοῦ κόπου μου καὶ μάλιστα διὰ μεγάλης οἰκονομίας». Τὰ ἴδια περίπου συγκινητικὰ λόγια ἔγραψε καὶ σὲ ἐπιστολῇ του εἴκοσι μέρες προτοῦ συντάξῃ τὸ ὁριστικὸ κείμενο τῆς διαθήκης (12.4.1849) πρὸς τὸν ἀρχικαγκελλάριον πρίγκιπα Νέσσαελροδ. «ἄνδρα γαληνίου χαρακτήρος καὶ τρόπων χρηστῶν», ἐπὶ ἑπταετία συνυπουργήσαντα μετὰ τὸν Καποδ., μετὰ τὴν ὁποία ζητοῦσε ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα τὴν ἄδεια νὰ διαθέσῃ τὴν περιουσία του γιὰ τὸν πρὸ πάνω ὑψηλὸ σκοπὸ.

«Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας, γράφει ἐκεῖ ὁ Δομπ., τὰς ἐπακολουθησάσας εἰς τὸν σύνδεσμον ἡμῶν (μετὰ τοῦ Καποδίστρια) ὑπεσχέθημεν ἀμοιβαίως ν' ἀφοσιωθῶμεν ἀμφότεροι εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῶν ἀναγκαίων πόρων ὅπως διοργανώσωμεν τὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν παρὰ τοῖς Ἑλλήσι τοῖς δυστύχοις ἡμῶν συμπατριώταις... Ἐκτοτε τὸ κύριον καὶ σχεδὸν τὸ μόνον ἀντικείμενον τῶν φροντίδων μου ὑπῆρξε νὰ ἐκπληρώσω ἐπαξίως τὴν εὐχὴν ἣν εἶχον τάξει καὶ παρηγορήθην ἀναλογιζόμενος ὅτι ὁ Θεὸς εἶχεν εὐλογῆσει τὴν ἐγκαρτέγησιν, μεθ' ἧς εἶχον ἐπιδιώξει νὰ τύχω τοῦ σκοποῦ ὃν εἶχον προδιαγράψει...»⁷⁹.

Ἀπὸ τίς πρώτες λοιπὸν μέρες τῆς γνωριμίας τους καὶ στὴ διάρκεια τῶν συχνῶν συναντήσεών τους τίποτε ἄλλο δὲν συζητοῦταν παρὰ γιὰ τὴν ὀργάνωση καὶ προαγωγὴ τῆς παιδείας τοῦ ὑποδόλου Γένους. Τῆς ἰδέας βέβαια αὐτῆς, πὺ θὰ ὀδηγοῦσε πραγματοποιούμενη καὶ στὴν πολιτικὴ τῶν Ἑλλήνων ἀποκατάσταση, ἀμετακίνητος θιασώτης καὶ θερμὸς κήρυκας ὑπῆρξε, καθὼς οἱ διαπρεπέστεροι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἔθνικοὶ ἡγέτες, ὁ Καποδίστριας, σ' αὐτὴν δὲ ἀπὸ τίς πρώτες σχετικὲς συζητήσεις κατῶρ-

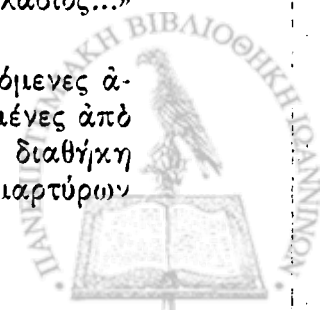
θισε με τή δύναμη τῆς προσωπικότητάς του νά κατηχήσῃ τὸ Δοιμπ. ὑποβάλλοντάς του μαζί τῆ σκέψῃ ν' ἀφιερῶσῃ καὶ τὴν περιουσία του γιὰ τὴν πραγμάτωσή της. Κι ὁ ἀγαθὸς Ἡπειρώτης θὰ κάνη στὸ ἐξῆς τὴν ιδέα τοῦ ἐθνικοῦ διαφωτισμοῦ καὶ τὸν ἀκοίμητο καημὸ νὰ ὠφελήσῃ στὰ πλαίσιά της ὑλικά τὴν πατρίδα κανόνα καὶ σκοπὸ τῆς ζωῆς του στὴ δὲ δοθεῖσα πρὸς τὸν Κυβερνήτη ὑπόσχεση θὰ παραμείνῃ διὰ βίου πιστός.

Μὲ τὴν ἀπόφασί του νὰ ἰδρῦσῃ στὴν πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδας εἰς ἐκπλήρωση τῆς ὑπόσχεσῆς του ἐκείνης «Πανεπιστήμιον ἐνομοσθησόμενον Καποδιστριακόν» ἔδινε σάρκα καὶ ὀστά σ' αὐτὸ τὸ ὄνειρο τῆς ζωῆς του καὶ ἀθανάτιζε μαζί τῆ μνήμη τοῦ ἔξοχου φίλου του ποὶ τὸν ἐνέπνευσε.

Παράδειγμα σπάνιο, ἴσως μοναδικό, ποὺ συγκινεῖ γιὰ τὴν ἔκτασῃ τῆς φιλίας καὶ τῆ δύναμῃ τῆς συνέπειας. «Τί δὲ νὰ εἴπωμεν, διερωτώνταν ὁ καθ. Μεσολωρᾶς, στὸ γνωστὸ ἐπιμνημόσυνο λόγῳ του, περὶ τῆς ἐννοίας καὶ τῆς δυνάμεως τῆς φιλίας καὶ τῆς ὑποσχέσεως ἣν εἶχεν ὁ Δοιμπόλης. Τὸ ἅπαξ ὑποσχεθὲν εἰς τὸν Καποδιστριαν τῷ 1809 τηρεῖ ἀμείωτον, στερρόν, ὡς ὄρκον ἱερὸν ὑπὲρ 40 ἔλα ἔτη καὶ δὴ κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν, καθ' ἣν οὗτος ἐκλιπὼν τὸν βίον δὲν ἤσκει πλέον παρ' αὐτῷ τὴν προσωπικὴν αὐτοῦ ἐπιβολήν»⁶⁰. «Εἰς τὴν οἰκοδομίῃν τοῦ Πανεπιστημίου τούτου» θέλει ὁ Δοιμπ. «καὶ παρεκκλήσιον ὀρθόδοξον», ἀπαιτεῖ δὲ μὲ τὴν κατάλληλην χρῆσιν τοῦ κεφαλαίου του τὸν ἄρτιο «καθ' ἅπαντα τὰ μέρη ἐσωτερικὸν διοργανισμὸν τοῦ ἰδρύματος, ὥστε ἡ ἐν αὐτῷ παιδεύσις τῆς νεολαίας νὰ διευθύνεται ὠφελίμως καὶ νὰ στηρίζεται ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τῆς Ἁγίας Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἡμῶν...». Ἀλλὰ καὶ τὴν κατακαχημένη Ἡπειρο, γενέτειρα τοῦ πατρός του δὲν ἐλησιμόνησε στὴ δισηθήκῃ ὁ ἀοίδιμος ἄνδρας. «Ἐπιθυμῶ, λέει στὸ ἀκροτελεύτιο ἄρθρο της, ἵνα τριάκοντα ἕως πενήκοντα τῶν σπουδαστῶν ἐκλέγονται πάντοτε ἐκ νέων καταγομένων ἐξ Ἡπείρου». Μὲ ἐπόμενες δὲ διατάξεις τῆς διαθήκης παρακαλεῖ «εὐσεβάστως» τοὺς ἐκτελεστές της, «Ἐξοχώτατον Ἰδιωτικὸν Σύμβουλον, Λέοντα Ξενιάδην καὶ κ. Δάσκορον, νὰ στείλουν στὰ Γιάννινα ἐπ' ὀνόματι τῶν Ν.Κ. Ἀθανασίου, Ἀλ. Φίλιου καὶ Θεοδ. Λαμπαδάρη γνωστῶν του ἀπὸ παλαιότερη σύστασιν τοῦ Ν. Ζωσιμῆ. 2857, 15 ρ. ἀργυρᾶ «διὰ νὰ διανεμηθῶσι κατ' ἰσομοιρίαν καὶ ἐπὶ ἀποδείξεσι παραλαβῆς εἰς ὅλους τοὺς συγγενεῖς τοῦ πατρός μου τοὺς ἐκεῖ ἐγκατεστημένους καὶ ἄνευ σὺνδειμῆς διακρίσεως» κατὰ συνημμένους στὴ διαθήκῃ ἐγκύρους καταλόγους δύο μὲ τοὺς ὁποίους εἶχαν διαμοιρασθῆ στοὺς ἴδιους καὶ ἄλλες προαποσταλεῖσες τὸ 1847 ἐκεῖ ἀπ' αὐτὸν 12.000 γρ.

Πίστη λοιπὸν ἀμετάθετῃ στὴν Ὀρθοδοξία, ἀγάπη βαθειὰ πρὸς τὴν πατρίδα, τὸ λαὸ τῆς καὶ τὴν παιδεία του κι ὕστερα ἡ ἐργατικὴ, ἡ ἐντιμότης, ἡ οἰκονομία, ἡ σεμνότης κι ὅλες ἐκεῖνες οἱ γνώριμες στοὺς Ἡπειρώτες τῆς διασπορᾶς ὅλων τῶν ἐπογῶν ἀρετὲς ξεπηδοῦν στὴ γνησιώτερή τους ἔκφραση μέσα ἀπὸ τὴ διαθήκῃ τοῦ Δοιμπ. καὶ συνθέτουν τὴν εἰκόνα τῆς ψυχῆς καὶ τὸν χαρακτήρα του. Καὶ κἄτι ἄλλο ποὺ ποσξενεῖ ξεχωριστὴ ἐντύπωση. Ὁ Δοιμπ., ὁ μόνος πρὸ τῶν Γεωργ. καὶ Σίμωνος Σίνα ἀπ' τοὺς μεγάλους εὐεργέτες, γεννήθηκε κι ἔζησε ὅλα του σχεδὸν τὰ χρόνια μακριὰ ἀπὸ τὴν πατρίδα στὴν ξένη γῆ. Οὔτε Τούρκους εἶδε οὔτε ραγιάς ἐνοίωσε. Αὐτὰ ὅμως δὲν τὸν ἡμιπόδισαν ν' ἀναπτύξῃ μὲ τὴ βοήθεια τῆς κληρονομικότητος, τῆς οἰκογενειακῆς παράδοσης καὶ ἀγωγῆς καὶ τῶν εὐγενῶν παροριμίσεων τοῦ κύκλου του τῆ δωρικῆ ἡπειρωτικῆ του προσωπικότητά, ποὺ θὰ τὸν στήσῃ στὴ γοσεία τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Γένους. Ζοῦσε στὰ ξένα ὁ Δοιμπ. καὶ ὑπὸ τίς εὐνοϊκώτερες δυνατὲς συνθήκες, ἡ καρδιά του ὅμως κτυποῦσε γὰρ τὴ σκλαβωμένη πατρίδα «et scs malheureux compatriotes» γι αὐτὸν μ' ἄλλα λόγια τὸ δῦσιμορο λαὸ τῆς «οὐ χάριν, καθὼς ἀλλοῦ ἔγραφε, ὁ μισθὸς κάθε ἀγαθοεργίας ἐκ μέρους τῆς ὠφελείας διὰ τοιοῦτον λαὸν εἶναι ἑκατονταπλάσιος...» (ἔγγρ. 17).

Ἀλλὰ ἐπειδὴ ὁ λόγος γιὰ τὴ διαθήκῃ τοῦ Δοιμπ. καταχωρῶ καὶ τίς ἐπόμενες ἀναφερόμενες σ' αὐτὴ καὶ τὸ κληροδότημά του ἐνδιαφέρουσες εἰδήσεις, ἀντληθῆνες ἀπὸ τὸ γνωστὸ σχετικὸ δημοσίευμα τοῦ Σταμ. Ἀντωνόπουλου. Ἡ φήμη γιὰ τὴ διαθήκῃ καὶ τὸ πλουσιόδωρο ἴδιως περιεχόμενό της ἔφθασε ἀπὸ ἀκριτομύθιες τῶν μαρτύρων



της ἴσως, στήν Ἑλλάδα ὀλίγους μῆνες μετὰ τὴ σύνταξή της καὶ τὸ ἀρμόδιο Ὑπουργεῖο τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ μὲ τὸ ἀκόλουθο ἔγγραφο πληροφορίες ἀπ' ἐκεῖνο τῶν Ἐξωτερικῶν: «Ἀριθμ. 2385. Ἐκ φήμης μαυθάνομεν ὡς βέβαιον ὅτι ὁ ἐκ Πετροπόλεως ἀξιότιμος ὁμογενὴς κ. Τοπόλη ἐκκληροδότησεν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ὀλόκληρον τὴν σημαντικὴν περιουσίαν του συνιστάμενην εἰς ἐννιακασίας χιλιάδας ρουβλίων πρὸς σύστασιν ἐκπαιδευτικοῦ τινος καταστήματος.

Περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης μήπω λαβόντες καμμίαν ἐπίσημον πληροφορίαν μήτε δι' ὑμῶν μήτε ἀπ' εὐθείας λαμβάνομεν τὴν τιμὴν νὰ σᾶς παρακαλέσωμεν κύριε Ὑπουργέ ὅπως εὐαρεστηθεῖτε καὶ μᾶς κοινοποιήσῃτε ὅ,τι τυχὸν γνωρίζετε περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος κληροδοτήματος ἢ νὰ διατάξῃτε τὰς ἀρμοδίας ἀρχὰς νὰ σᾶς δώσωσι τὰς ἀπαιτουμένης πληροφορίας. Ἐν Ἀθήναις τῇ 16 Ἰουνίου 1849. Ὁ Ὑπουργὸς Δ. Καλλιφρονᾶς».

«Εἶναι περίεργον, σημειώνει ὁ συγγρ. τοῦ φυλλαδίου, ὅτι γνωσθέντων συγκεχυμένως ἐν Ἑλλάδι τῶν τοῦ κληροδοτήματος ἐνομίσθη ὅτι εἶχεν ἀποθάνει ὁ κληροδοτής. Καίτοι ὅμως ἡ διαθήκη τοῦ Δομπ. φέρει χρονολογίαν 4) 2) 1849 αὐτὸς ἀπεβίωσε τῇ 28) 10) 1850». Εὐθὺς δὲ κατόπι παραθέτει ὁ ἴδιος τὸ ἀμέσως ἐπόμενο ἀπαντητικὸν πρὸς τὸ παραπάνω τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας ἔγγραφο: «Ἀριθμ. 2766. Ἐν Ἀθήναις τῇ 22 Ἰουνίου 1849. Ἀπαντῶμεν εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμ. 2385 ἔγγραφόν σας ὅτι περὶ τῆς κληροδοσίας τοῦ ἐν Πετροπόλει ἀποθανόντος Κ. Τομπόλη τίποτε τὸ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργεῖον δὲν γινώσκει ἐπίσημως διὰ τὸν λόγον τοῦ ὅτι δὲν ὑπάρχει προξενικὴ τῆς Ἑλλάδος Ἀρχὴ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ ταύτῃ τῆς Ρωσίας.

Παρακαλοῦμεν σήμερον τὸν ἐν Ὀδησσῷ Γενικὸν Πρόξενον τῆς Α.Μ. νὰ μᾶς διαβιάσῃ ὅσας τυχὸν ἔχει ἢ ἤθελε πορισθῇ περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου πληροφορίας καὶ νὰ προσπαθῇ μάλιστα νὰ προμηθευθῇ εἰ δυνατόν καὶ μᾶς πέμπῃ ἐν ἀντίγραφον τῆς διαθήκης τοῦ ἀποθανόντος. Ὁ Ὑπουργὸς Γ. Γλαράκης». Πέρασε ὁμοῦ χρόνος περίπου καὶ ὁ «ἐν Ὀδησσῷ Γενικὸς Πρόξενος τῆς Α.Μ.» δὲν φαίνεται ν' ἀνταποκρίθηκε στήν πρόσκληση τοῦ Ὑπουργείου ὥσπου ἡ στήν Πετρούπολη Β. Πρεσβεΐα, πού διηύθυνε τότες ὁ Μωραΐτης Κ. Ζωγράφος γιαντρός, παρακληθεῖσα κι αὐτὴ μὲ τὴ σειρά της ἀπέστειλε στὸ προϊστάμενον Ὑπουργεῖο τὸ σὲ συνέχεια καταχωρούμενον πολὺ δὲ ἐνδιαφέρον ἔγγραφο: «Ἀρ. 35. Πετρούπολις 11) 23 Ἀπριλίου 1850. Μόλις πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐπέτυχα νὰ ἐνταμιώσω τὸν κύριον Δομπόλην εἰς τὴν πενιχρὰν κατοικίαν του. Εἶναι ὑπὲρ γῆρος καὶ πάσχει χρονίαν τινὰ ἀσθένειαν, ἣτις εἶναι συνέπεια καὶ τῆς προβεβηκυίας του ἡλικίας καὶ τοῦ παρελθόντος διαιτητικοῦ του συστήματος. Ἀμφιβάλλω ἂν ἡ κατάστασις τῆς σωματικῆς του μηχανῆς τῷ ἐπιτρέψῃ νὰ μὴν ἀποχαιρετήσῃ ὀργήγορα τὰ τοῦ κόσμου τούτου. Φίλος μου τις ὑπογράψας τὴν διαθήκην τοῦ Τομπόλη ὡς μάρτυς μὲ εἶγε πληροφορήσει ὅτι τὸ χρηματικὸν ποσὸν τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀφιερωθείσης κληροδοσίας του ἀνεβαίνει ὡς ἔγγιστα εἰς δρχ. 1.200.000, ὅτι θέλει μείνει παρακατατεθειμένον εἰς τὴν ἐνταῦθα Τράπεζαν προστιθεμένων τῶν τόκων εἰς τὸ κεφάλαιον ἐπὶ πενήτην καὶ πέντε νομίζω ἔτη, μετὰ δὲ τὴν λῆξιν τῆς μακρᾶς ταύτης προθεσμίας, ὅτε θέλει ἴσως ὑπερβῆ τὰ 6 ἑκατομμύρια μέρος μὲν αὐτοῦ θέλει χρησιμεύσει εἰς τὴν οἰκοδομίαν τοῦ Πανεπιστημίου εἰς τὴν σύστασιν τῆς Βιβλιοθήκης, οἱ δὲ τόκοι τοῦ ὑπολοίπου μένοντες ἐξησφαλισμένοι εἰς τινὰ Τράπεζαν, θέλουν χρησιμεύσει εἰς τὴν μισθοδοσίαν τῶν καθηγητῶν. Ὁ φίλος μου ἐπρόσθεσεν ὅτι εἰς μάτην εἶχαν προσπαθῆσαι οἱ σχετικοὶ τοῦ Κ. Δομπόλη νὰ πείσωσιν αὐτὸν νὰ συντάμῃ εἰς πέντε ἢ δέκα τοῦλάχιστον ἔτη τὴν μακρὰν προθεσμίαν τοῦ ἡμίσεος αἰῶνος.

Ταῦτα προγνωρίζων ἀφοῦ ἐπῆγεσα δεόντως τὸν κ. Δομπόλην διὰ τὴν θεάρεστον καὶ πατριωτικὴν του ἀπόφασιν, ἀφοῦ τὸν εὐχαρίστησα ἀπὸ μέρους τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας ἐπροσπάθησα νὰ τῷ δώσω νὰ ἐνοήσῃ ὅτι μετὰ πενήτην καὶ τόσα ἔτη, ὅτε τῇ τοῦ Θεοῦ συνάρσει καὶ ἡ Κυβέρνησις καὶ τὸ Ἔθνος ἡμῶν

θέλουν φθάσει εἰς ἕξοχον βαθμὸν πλούτου, εὐημερίας καὶ φωτισμοῦ, τὰ ἕξ καὶ ἑπτὰ ἑκατομμύρια εἰς τὰ ὁποῖα θέλει φθάσει τότε τὸ ποσὸν τῆς κληροδοσίας του δὲν θέλουν εἶσθαι τοσοῦτον ἀναγκαῖα καὶ γόνιμα τοσοῦτων ἐπωφελῶν καρπῶν, ὅσον ἤθελεν εἶσθαι τὸ ἐν μόνον ἑκατομμύριον ἐὰν ἀπεφάσιζε νὰ μεταβάλῃ τὰς διατάξεις τῆς διαθήκης του εἰς τρόπον ὥστε τὸ ποσὸν τοῦτο νὰ χρησιμεύσῃ ἀπὸ τοῦδε εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ συμπλήρωσιν τῶν ἐκπαιδευτικῶν τῆς Ἑλλάδος καταστημάτων.

Ἄλλ' ἡ εἰσίγησις μου αὕτη δὲν ἔκαμε τὴν παραμικρὰν ἐντύπωσιν καὶ ὁ γέρων ἐπέμεινε ἀκλόνητος εἰς τὴν πρώτην του ἀπόφασιν. Εἰς τὴν ἐρώτησίν μου ἐὰν ἡ διαθήκη του ἐγένετο εἰς διπλοῦν ἢ τριπλοῦν ἵνα ἤθελεν ἔχει ἐν αὐτῶν καὶ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις πρὸς γνώσιν καὶ ὁδηγίαν τῆς ἀπήντησεν ἀρνητικῶς. Εἰς τὴν παρατήρησίν μου ὅτι ἦτο καλὸν νὰ προγνωρίσῃ ἡ Ἑλλ. Κυβέρνησις τοῦλάχιστον δι' ἑνὸς ἀπλοῦ ἀντιγράφου τὰ τῶν διατάξεων τῆς διαθήκης του, ἀπεκρίθη ὅτι μετὰ τὸν θάνατόν του ἂς γίνῃ περὶ τοῦτου ὅ,τι πρέπει, ὅτι αὐτὸς Ἕλληγν μὲν τὸ γένος, Ρῶσσοι δὲ ὑπήκοοι, ἀφοῦ κατέθεσεν ἐσφραγισμένην εἰς τὸ Αὐτοκρατορικὸν Ὑπουργεῖον τὴν διαθήκην του, ἀνέθεσε εἰς τὴν κοινὴν συνεννόησιν καὶ ἐπαγρύπνησιν τῶν δύο κυβερνήσεων Ἑλλάδος καὶ Ρωσσίας τὴν ἐν καιρῷ τῇ δέοντι ἐξασφάλισιν τῆς ἐκτελέσεως τῶν ὄρων τῆς διαθήκης του, ὅτι τὸ Πανεπιστήμιον περὶ οὗ ἐν αὐτῇ ὁ λόγος θέλει οἰκοδομηθῆ εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην ἣτις τότε θέλει εἶσθαι ἡ καθέδρα τοῦ ἑλληνικοῦ Βασιλείου καὶ ὅτι γεννηθεὶς εἰς Ἡπειρον⁸¹ ἐφρόντισε πρὸς τοῖς ἄλλοις νὰ συστήσῃ τῇ Πανεπιστημίῳ ἐκείνῳ πεντήκοντα ὑποτρόφους νέους Ἡπειρώτας.

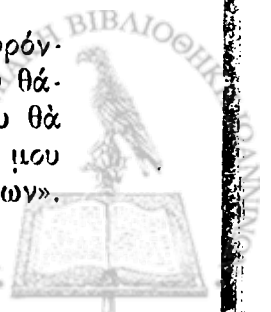
Καλῶς ἐννοήσας ὅτι οὐδεμία μοὶ ἔμεινε ἐλπίς νὰ συντελέσω εἰς τὴν μεταβολὴν τῶν στερεοτύπων ἰδεῶν τοῦ καλοῦ αὐτοῦ ἡμοεθνοῦς μας, τὸν ἀπεχαιρέτησα δύσας αὐτῇ ὑπὲρ τῆς ὑγείας του διαιτητικὰς τινας συμβουλὰς.

Καὶ ταῦτα εἰς ἀπάντησιν τῆς ὑπ' ἀριθμ. 1239 διαταγῆς Σας. Μένω μὲ ὄλον τὸ προσῆκον σέβας. Ὁ εὐπειθέστατος Κ. Ζωγράφος».

Τὸ ἔγγραφο τὸ παραπάνω τοῦ Ζωγράφου τὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν διεβίβασε σ' ἐκεῖνο τῆς Παιδείας πού τὸ ἐπέστρεψε ἀμέσως μὲ τὴν ἐξῆς σημείωσιν: «Ἐπιστρέφεται πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν εἰς ὃ ἀπόκειται νὰ συστήσῃ ἐκ νέου πρὸς τὸν κύριον Πρέσβυν τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ὅπως δυνηθῆ νὰ μεταπέισῃ τὸν ἐντιμον τοῦτον ὁμογενῆ ἀπὸ τοὺς μελλοντικοὺς σκοποὺς του καὶ νὰ προκαλέσῃ τὴν προσοχὴν του εἰς τὸ ἐνεστώσ τῆς πατρίδος, τὸ ὁποῖον ἔχει χρεῖαν προχείρου συνδρομῆς. Ἐν Ἀθήναις τῇ 9 Αὐγούστου 1850. Ὁ Ὑπουργὸς Ν. Κορφωτάκης».

Καὶ ὁ Ἀγωνόπουλος τελειώνει: «Τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν προσεκάλεσε τὸν πρέσβυν νὰ ἐνεργήσῃ ὅ,τι δυνατόν. Δὲν εὐρίσκει νεώτερόν τι ἔγγραφο περὶ τοῦ θέματος τοῦτου. Γινώσκωμεν ὅμως ὅτι ἔμεινε ἀμετάπειστος ὁ γέρων καὶ ὅτι ἐπομένως ἠδυνήθημεν νὰ ἰδρύσωμεν σήμερον τὸ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον μετὰ κεφαλαίου ἀνερχομένου εἰς ὀκτὼ περίπου ἑκατομμύρια φράγκων. Ἐν Ἀθήναις τῇ 14 Δεκεμβρίου 1911»⁸². Ὁ Δομπόλλης, καθὼς ἀπὸ τῆ δημοσίευσιν τῆς διαθήκης του προκύπτει, πέθανε στὶς 28 Ὀκτωβρίου 1850 σὲ ἡλικίαν 81 περίπου χρονῶν. Μὲ τὸ θάνατόν του ἐκλείπει ὀριστικὰ καὶ ἡ γενιὰ τῶν Δομπόλληδων. Γιατὶ ὁ Ἰω. Δομπ., καθὼς οἱ περισσότεροι τοῦ εἴδους τοῦ Ἡπειρώτες, μὲ προεξάρχουσα τὴ Ζωσιμαία Ἀδελφότητα, παρέμεινε ἄγαμος καὶ αὐτὸς «νυμφευθεὶς οὕτως εἶπεῖν τὴν πατρίδα» στὴν ἀγάπη τῆς ὁποίας προσέφερε τὴ ζωὴν καὶ τὴν κατάστασίν του.

Σίγουρα κατὰ ρητὴν τῆς ἴδιας διαθήκης του διάταξιν, οἱ ἐκτελεστές της θὰ φρόντισαν νὰ ἐκπληρωθῆ καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ ἡ τελευταία τοῦ Δομπ. θέλησιν, νὰ τὸν θάψουν δηλ. ἀπλᾶ χωρὶς θόρυβο καὶ ἐπίδειξιν ἔτσι καθὼς διαβίωσε. «Ἡ κηδεῖα μου θὰ γίνῃ ἀνευ πομπῆς, πρόσταξε, εἰς μόνον ἱερεὺς νὰ συνοδεύσῃ αὐτήν... Τὸ φέρετρόν μου θὰ εἶναι ἐκ ξύλου κοινοῦ βεβαιωμένου καὶ νὰ σύρεται ὑπὸ ἑνὸς μόνον ζεύγους ἵππων».



Μία λοιπόν ολιγάριθμη συνοδεία αποτελούμενη από φίλους εκλεκτούς, όμογενείς και ξένους, τής Ἁγίας Πετρούπολης ἀκολούθησε σιωπηλῆ τὴν ἐπόμενη τοῦ θαλάτου τὸ νεκρὸ τοῦ Δομπ. ὡς τὴν τελευταία του κατοικία καὶ μετὰ σύντομη ἐπικήδεια τελετὴ τὸν ἀπέθεσαν, χωρὶς ἴσως λόγους καὶ ἄλλες ματαιότητες, στὴ φιλόξενη ρωσικὴ γῆ.

Ποῦ βέβαια τὸν ἔθαψαν, στὸ κοιμητήριον τοῦ Σμολένσκ ἢ τοῦ Βαλκώφ, μὲ τὰ ὁποῖα γὰρ γὰ τὰ μνημονεῦθ κατὰ τὸν συνέδεε, θὰ ἦταν ἐκεῖ, φαίνεται, οἱ γονεῖς του θαιμμένοι, ἢ κάποιου ἄλλου, κανέναν οὔτε ἡ ἐπίσημη ἀκόμα Ἑλλάδα ἐφρόντισε νὰ μάθῃ τότε. Καὶ μόνο ἐξήντα ἀκέρια χρόνια ὕστερα, ζταν ἡ εὐεργετικὴ βροχὴ τῶν ἀργυρῶν ρουβλίων ἄρχισε νὰ πέφτῃ ἐπάνω της, θυμῆθησαν τὸν ἀτυχῆ Δομπ. Τότε, καθὼς γράφει ὁ ἴδιος Ἀγτωνόπουλος, «Ἡ πρωταεῖα τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου ἀπετάθη πρὸς τὴν ἐν Πετρούπολει Ἑλλ. Πρεσβεῖαν, ζητοῦσα εἰδήσεις περὶ τοῦ μεγάλου κληροδότου, βίου παραδόξως ἀγνώστου εἰ δυνατόν δὲ καὶ τὴν εἰκόνα αὐτοῦ. Ἡ πρεσβεῖα ἀπήγγησε ὅτι ἔνεκα τοῦ κατωτέρου βαθμοῦ ὃν ἔφερεν ὁ Δομπ. ἐν τῇ Διοικητικῇ ἱεραρχίᾳ οὐδὲν κατώρθωσε νὰ ἀποκαλύψῃ ἀλλ' ὅτι δὲν θὰ ἔπαυε τὰς ἐρεῦνας της». Κι αὐτὸ ἦταν ὅλο.

10) Δομπόλλης καὶ Πανεπιστήμιον

Εὐθὺς μετὰ τὴ δημοσίευσιν τῆς διαθήκης τὸ ρωσικὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν κατὰ ρητὴν παράκλησιν τοῦ εὐεργέτη, περιεχόμενῃ στὸ Β' ἄρθρον της, ἀνέλαβε μὲ τὸ Ἀσιατικὸν τοῦ Τμήμα τὴν «μετὰ πάσης ἐπιμελείας καὶ ἀκριβείας» ἐγκαθάρισιν τῆς ὅλης περιουσίας τοῦ Δομπ., ἡ ὁποία τελικὰ ἔφθασε τὰ 255072,26 ἀργυρᾶ ρούβλια. Μὲ τὸ ποσὸν αὐτὸ τὸ ἴδιον Ὑπουργεῖον ἀγόρασε χρεώγραφα διαφόρων ρωσικῶν δανείων, τὰ ὁποῖα καὶ κατέθεσε στὴ ρωσικὴ αὐτοκρατορικὴ Τράπεζα μὲ ἀνατοκισμὸ ὡς τὴ 1 Γενάρη 1906, χρόνον ποῦ θὰ παραδίδονταν, καθὼς ἤθελε ὁ Δομπ., ὅλο τὸ κεφάλαιον στὴν Κυβέρνησιν τὴν Ἑλληνικὴν γιὰ τὴν ἰδρυσιν τοῦ Πανεπιστημίου. Τὸ μακρὸ χρονικὸ διάστημα κατὰ τὸ ὁποῖον τὸ ἀρχικὸν κεφάλαιον θὰ παρέμεινε στὴν Τράπεζα ἐρμηνεύεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς πῶς τότε μετὰ 55 δηλ. χρόνια ἀπὸ τὴν κατάθεσίν του, κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Δομπ. πάντοτε, θὰ ἦταν ἰκανὸν νὰ ἐπιτελέσῃ ἀπὸ μόνο του τὸν ὑψηλὸν προορισμὸν του.

Κι ἀρχίζει ὁ ἀτέλειμος δρόμος τῆς ἀναμιονῆς γιὰ τὴν φτωγὴν Ἑλλάδα. Τὸ θέμα, καθὼς ξέρον, ἀνακινήθηκε κατὰ τὰ ἔτη 1886 καὶ 1894 μὲ διάφορα σχετικὰ δημοσιεύματα στὸν ἡμεσῆσιον τύπον τῆς Ἀθήνας⁸³, τὸ δὲ 1896, καθὼς πληροφορεῖ ὁ Σκ. Ζερβός⁸⁴, τὸ κατατεθειμένον στὴν Τράπεζαν τῆς Ρωσίας κεφάλαιον εἶχε ἀνέλθει σὲ 25 περίπου ἑκατομμύρια δραχμῆς. Κατὰ τὴν ἴδιαν παραπάνω πηγὴν στίς 18) 30 Μαΐου 1906 ἡ Ἑλλ. Κυβέρνησις παρέλαβε ἐπὶ τέλους τὸ Δομπόλλειον κληροδότημα καὶ ἀνέθεσε τὴν διαχείρισίν του στὸ Ὑπουργ. Οἰκονομικῶν. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς κληρονομίας, ἀνερχόμενης τὴν ἐποχὴ αὐτὴν σὲ 7.700.000 δραχμῆς (χρυσῆς;) συγχείμενης δὲ ἀπὸ χρεώγραφα ρωσικὰ, ἐπειδὴ ἡ τσαρική κυβερνήσις δὲν συναίνεσε στὴ μεταφορὰ τοῦ συνόλου της στὴν Ἑλλάδα, κατατέθηκε στὸ εἰς Πετρούπολιν Κατάστημα τῆς Credit Lyonnais παρέδωσε δὲ μόνο 300.000 ρούβλια γιὰ τὸ ἦμισον τῆς ἀξίας τοῦ κυρίου τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου, ὅπου στεγαστήκε τὸ Καποδιστριακόν.

Μὲ δυὸ τέλους ψηφισθέντες ἀπὸ τὴ Βουλὴ νόμοις τοῦ 1911, τὸ ὑπάρχον Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον διχάστηκε σὲ ἔθνικόν, ποῦ περιλάμβανεν τίς σχολὰς Ἱατρικὴν, Φυσικομαθηματικὴν καὶ τὸ λεγόμενον Φαρμακευτικὸν Σχολεῖον καὶ Καποδιστριακὸν μὲ τίς Σχολὰς Θεολογικὴν, Νομικὴν καὶ Φιλοσοφικὴν, ἄρχισε δὲ νὰ λειτουργῇ ἀπὸ τὸν ἴδιον παραπάνω χρόνον⁸⁵.

Καθὼς δὲ διαβάξω: «Ἐν τῷ ἄρθρῳ πρώτῳ τοῦ Νόμου ὑπ' ἀριθμ. 5343) 1932 «Περὶ ὀργανισμοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν», ὀρίζεται ὅτι: «Τὸ ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως Ὀθωνοῦ ἰδρυθέν (1837), διὰ δὲ τοῦ ἀπὸ 20) 10) 1862 θεσπίσματος

τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως ἐπονομασθέν Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον καὶ τὸ διὰ τοῦ Νομ. ΓΩΚΕ' τῆς 17) 7) 1911 συμφώνως τῇ ἀπὸ 4) 2) 1849 διαθήκης τοῦ ἀειμνήστου Ἰωάννου Δομπόλη ἰδρυθὲν Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον ἀποτελοῦν τὸ Ἐθνικὸν καὶ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν ἔχουσι κοινὴν Διοίκησιν, ἀλλ' ἰδίαν ἐκάτερον νομικὴν προσωπικότητα καὶ ἰκανότητα πρὸς τὸ κληρονομεῖν»⁸⁶. Τὰ ἔσοδα τοῦ Δομπ. κληροδοτήματος εἰσπράττονταν κανονικὰ ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον ὡς τὸ πολὺ τῆ ρωσικῆ μεταπολίτευσί, τοῦ 1918, ὅποτε ἀκολούθησε κι αὐτὸ τὴν τύχη ὄλων τῶν ρωσικῶν ἀξιών καὶ χάθηκε γιὰ πάντα.

Σὲ προϋπολογισμὸ ἐσόδων τοῦ Ἐθν. καὶ Καποδ. Πανεπιστημίου κατὰ τὸ πανεπιστημιακὸ ἔτος 1916—7 ἐπὶ πρυτανείας Θ. Σκούφου καὶ εἰς τὸ σκέλος «Ἔσοδα, μερίσματα καὶ τόκοι», εἶδα ὅτι «τὸ ἐτήσιον εἰσόδημα ἐκ τοῦ κληροδοτήματος Δομπόλη ἦτοι ρ. χρυσᾶ 115.254,86 πρὸς φρ. 1,7 πρὸς δρχ. 1» ἔφθανε τὶς 195.993,25 δρχ.⁸⁷

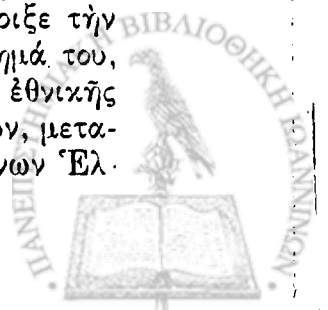
Στὸ δὲ μνημιονευθὲν σύγγραμμα τοῦ Σκ. Ζερβοῦ τὸ ἐκδομένο τὸ 1925 στή σελ. 1102 καὶ ὑπὸ τὸν τίτλον «Κληροδοτήματα καὶ δωρεαὶ τοῦ Ἀθίνης Ἐθν. καὶ Καποδ. Πανεπιστημίου, ὑπάρχει ἢ ἀναγραφὴ: «α/α 7535 — Κληροδοτ. Ἰω. Δομπόλη (πρὸς ἰδρυσιν τοῦ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου). Τίτλοι διαφόρων ἔθνικῶν ρωσικῶν δανείων (σημερινὴ ἀξία μηδέν). Ἀξία 435 ἡμολογ. Ἐθν. Δανείου 1914 πρὸς 5% — Χρηματ. ἀξίας 195.750 — Συνολ. περιουσίας 195.750».

Ἀποδειξὴ πὺς ἀπὸ τὸ κληροδοτήμα, ὅτι ἀπόμεινε στή Ρωσία εἶχε, καθὼς εἶπαμε, ἐξαλειμθῆ, ἢ μόνη δὲ περιουσία του ἦταν οἱ 435 μετοχές του τοῦ Ἐθν. Δανείου τοῦ 1914, ὅπου εἶχαν φαίνεται ἐπενδυθῆ μέρος τῶν μέχρι τοῦ 1917 εἰσπραχθέντων ἐσόδων συνολικῆς ἀξίας 200.000 δρχ. περίπου.

Στὸ διάστημα τῆς ὀλιγόχρονης κανονικῆς λειτουργίας τοῦ Δομπ. κληροδοτήματος, ἐφ' ὅσον δηλ. τὸ Πανεπιστήμιον εἰσέπραττε κανονικὰ τὸ ἀπὸ τὶς καταθέσεις τοῦ τῆς Ρωσίας ἔσοδά του, ἢ διοίκησίν του ἐφρόντισε νὰ ἐκπληρώσῃ καὶ τῇ γνωστῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ εὐεργέτη τὴν ἀναφερόμενη στήν ἐκλογὴν 30—50 σπουδαστῶν ἀπὸ τὴν Ἡπειρο, φαίνεται δὲ πὺς κατέληξε στήν ἀπόφασιν νὰ προσλαμβάνῃ 30 συνολικὰ Ἡπειρώτες, 10 ἀπὸ τὴν περιουσίαν τῆς Ἄρτας ἐλευθέρως ὡς γνωστὸ πρὸ τοῦ 1913 καὶ 20 ἀπ' ὄλη τὴν ὑπόλοιπὴν ὑπόδουλην ἀκόμα Ἡπειρο. Εὐθὺς ὁμοίως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἀντιπροσωπεῖα τῆς πόλης μας καὶ τῆς ἐπαρχίας ἀπηύθυναν σχετικὸ, πὺ παραθέτω στὸ παράρτημα (ἐγγ. 26), τηλεγράφημα διαμαρτυρίας πρὸς τὸν τότε πρωθυπουργὸ Ἐλευθ. Βενιζέλον γιὰ τὴν ἀνίστη αὐτῇ μεταχείρισιν ζητώντας δικαιότερη κατανομή τῶν ἐκλεγόμενων σπουδαστῶν ἀνά τὴν ἐλεύθερον πλέον Ἡπειρο.

Ἐὰν ὁμοίως εἰσακούστησαν ἢ ὄχι μ' αὐτῇ τῇ διαμαρτυρίᾳ τους οἱ Γιαννιώτες, δὲ κατώρθωσα νὰ ἐξακριβώσω^{87α}. Δὲν θὰ κλείσω τὴν περὶ Δομπόλη ἔρευνά μου, προτοῦ ἀπαντήσω σ' ἓνα ἀκόμα ἐρώτημα ἀναφερόμενον στή σύλληψιν καὶ γέννησιν τοῦ Καποδ. Πανεπιστημίου. Στὸ ἐρώτημα βέβαια αὐτὸ δὲν ὑπάρχει, ὅσο ξέρω, μαρτυρημένη ἀπάντησιν. Θὰ προσπαθῶ ὁμοίως νὰ τῇ δώσω ἀναλύοντας τὰ σχετικὰ δεδομένα ἄμεσα καὶ ἕμμεσα. Εἶναι γνωστὴ ἢ ἀφασίωσιν καὶ ἢ μέχρι σχεδὸν λατρείας ἐκτίμησιν πὺ ἔτρεφε ὁ Δομπ. στὸν Καποδίστρια, ὅσο ὁ τελευταῖος ζῶσε, αἰσθήματα πὺ παρέμειναν ἀναλλοίωτα καὶ καθ' ὄλη τὴν ὑπόλοιπὴ ζωὴν του, μετὰ δηλ. τὸ θάνατον τοῦ φίλου του.

Κι εἶναι γνωστὴ ἀκόμα ἢ δοθεῖσα εὐθὺς μετὰ τῇ γνωριμίᾳ τους ἀπὸ τὸ Δομπ. ὑπόσχεσιν νὰ διαθέτῃ «πᾶν μέσον πρὸς διάδοσιν τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἑλλάδι». Ἀλλὰ γιὰ Πανεπιστήμιον, ἀπ' ὅ,τι τοῦλάχιστον ξέρουμε, δὲν φαίνεται νὰ γινε ἀνάμεσά τους λόγος. Πρῶτος, καθὼς πληροφορεῖ ὁ Σπ. Λάμπρος στὸ γνωστὸ γιὰ τοὺς Δομπ. καὶ Καποδ. ἐπιμνημόσυνο λόγον του τοῦ 1912, αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἔρριξε τὴν ἰδέαν σὲ σχετικὸ πρὸς τὸ λήθοσ ἀρμοστή τῶν Ἰόνιων νησιῶν τοῦ 1815 ὑπόμνημά του, «ἐν ᾧ σὺν τοῖς ὄλοις προέτεινε τὴν ἐν Ἰθάκῃ σύστασιν σχολῆς δημοσίας καὶ ἐθνικῆς χάριν τῆς εἰς τὴν πατρίαν γῆν ἀνακλήσεως τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν γραμμῶν, μετακαλουμένων ὡς καθηγητῶν τῶν ἐν διαφόροις χώραις τῆς Εὐρώπης διεσπαρμένων Ἑλ.



λήγων επιστημόνων, ὅπως διδάξωσιν ἐν γλώσση ἑλληνικῇ. Διὰ τῆς προτάσεως ταύτης ὁ Καποδίστριας ἀναδεικνύεται ὁ πρῶτος λαβὼν κατὰ νοῦν τὴν ἴδρυσιν Ἑλληνικοῦ Πανεπιστημίου...»⁸⁸.

Τῆς ιδέας αὐτῆς σθεναρὸ ὑπέρμαχο καὶ δραστήριο συμπαραστάτη θὰ βρῆ ἀμέσως τότε ὁ Καποδ. στὸ πρόσωπο τοῦ ἐπιφανῆ φίλου του καὶ μεγάλου φιλέλληνα κόμητα Γκίλφορντ, ὁ ὁποῖος θὰ κατορθώσῃ τελικὰ μετὰ σκληροὺς ἀγῶνες καὶ δαπάνες ὄχι λίγες νὰ πραγματοποιήσῃ ἰδρύνοντας στὴν Κέρκυρα τὸ 1823 τὸ πρῶτο ἑλληνικὸ Πανεπιστήμιο, τὴν Ἴόνιο Ἀκαδημία.

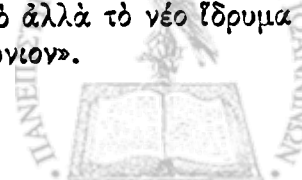
Λίγο ἀργότερα θὰ συντελεσθῇ τὸ γεγονός τῆς ἀπελευθέρωσης καὶ ὁ Καποδ. συνοδευόμενος ἀπὸ τὸ Δομπ. θὰ κατεβῆ στὴν Ἑλλάδα σὰν Κυβερνήτης τῆς. Ἐκεῖ κατὰ τὶς συγνές στὴν Αἴγινα πάντοτε συναντήσεις τοὺς συζητοῦσαν οἱ δυὸ καὶ μ' ἰδιαίτερη θερμὴ μάλιστα τὴν ὀργάνωσιν τῆς παιδείας τῆς ἐθνικῆς καὶ τὰ προβλήματα τῆς. Εἶχε δὲ φαίνεται κατασταλάξει ὁ Δομπ. μετὰ τὶς συζητήσεις αὐτὲς καὶ πρὸς τὸ τέλος τῆς ἐκεῖ παραμονῆς του στὴν ἀπόφασιν νὰ διαθέσῃ «τὴν ἅπασαν περιουσίαν του» εἰς ἐκτέλεσιν τῶν ὄσων «προφορικῶς περὶ συστάσεως Σχολείων, Ὀρφανοτροφείων καὶ ἄλλων θεαρέστων ἔργων πολλάκις προομιλήσαμεν...», καθὼς στὴν πρώτη ἐκείνη διαθήκῃ του (ἔγγρ. 16) παρακαλεῖ τὸ μοναδικὸ ἐπίτροπό του Κυβερνήτη. Γιὰ πανεπιστήμιο ὁμοῦς πάλι δὲν ἀναφέρει τίποτε οὔτε ἐδῶ οὔτε στὴν μετέπειτα, πού ἔχω ὑπ' ὄψιν μου, ἀλληλογραφία τους.

Θεωρῶ ἐν τούτοις ἀπίθανο νὰ μὴν ἔγινε κατὰ τὶς συζητήσεις τοὺς καὶ ἐπανελημμένα λόγος γιὰ ἴδρυσιν «ἐν καιρῷ», στὸ ἀπώτερο δηλ. μέλλον, Πανεπιστημίου ἐθνικοῦ στὴν πρωτεύουσα τοῦ κράτους γιὰ ν' ἀνακληθοῦν οἱ ἐπιστῆμες καὶ τὰ γράμματα στὴν ἐλεύθερη πιά κλασσικῇ γῆ. Λέω «ἐν καιρῷ» γιατί ὁ Σπ. Τρικούπης, σφοδρὸς, ὡς γνωστό, ἐπικριτὴς τοῦ Κυβερνήτη, γράφει πὼς «σύστασιν Πανεπιστημίου δὲν ἤθελεν ἀλλὰ Κεντρικοῦ Σχολείου ἐν Αἰγίνῃ, θεολογικοῦ ἐν Πόρῳ, στρατιωτικοῦ ἐν Ναυπλίῳ, νομικοῦ ἐν Ἀθήναις καὶ ναυτικοῦ ἐν Ὑδρᾷ»⁸⁹. Μὰ αὐτὰ ἀποτελοῦσαν τοὺς ἀμέσους, εὐθύς δηλ. μὲ τὴν ἀφίξή του καὶ ὑπὸ τὶς κρατούσας τότε στὴν Ἑλλάδα συνθήκες, πραγματοποιήσιμους στόχους καὶ ὄχι τοὺς ἀπώτερους πού ἦταν τὸ Πανεπιστήμιο.

Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ ὅσα πάνω στὴ γνώμη αὐτῆ τοῦ Τρικούπη γράφει ὁ Δημ. Δημητριάδης. «Τὴν γνώμην ταύτην τὴν ἀποτελοῦσαν οἶονεῖ μομφὴν κατὰ τῆς ἐκπαιδευτικῆς δράσεως τοῦ Κυβερνήτου συνεμερίζοντο καὶ ἄλλοι σύγχρονοι αὐτῷ ἐπιπολαίως ἀντιλαμβανόμενοι τῶν πραγμάτων... Ἄλλ' ὅπερ ἐκ θεμελίων ἀνατρέπει τὰς καὶ ἄλλως ἀστηρίκτους γνώμιας περὶ τοῦ Καποδ. ὡς ἀντιτιθεμένου εἰς τὴν σύστασιν Πανεπιστημίου, ἃς θὰ ἠδυνάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν ὡς μεμψιμοιρίας μᾶλλον ἢ γνώμιας ἀπορρεούσας ἐξ ἐπισταμένης τῶν πραγμάτων μελέτης, εἶναι ἢ περὶ ἰδρύσεως Πανεπιστημίου φερωνόμιου τοῦ Καποδ. ἐν τῇ κατὰ τῆ 1906 πρωτευούσῃ τῆς Ἑλλάδος διάταξις τῆς ἐν ἔτει 1849 συνταχθείσης διαθήκης τοῦ Δομπόλη»⁹⁰.

Καὶ ὁ Θ. Λάσκαρης: «Εἰς τὰς μετὰ τοῦ Καποδ. συνομιλίας καὶ εἰς τὴν ἐπιμονὴν μεθ' ἧς ὁ φιλόπατρις Κερκυραῖος ἐξῆρε πάντοτε τὴν ἀνάγκην τῆς διαδόσεως τῆς παιδείας μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, ὀφείλεται ὡς ὁ ἴδιος ὁ Δομπόλης ὁμολογεῖ ἢ ἀπόφασιν ἣν ἔλαβε τὸ 1849 κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς διαθήκης του νὰ διαθέσῃ τὴν περιουσίαν του διὰ τὴν ἴδρυσιν Πανεπιστημίου, ὅπερ θὰ ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ φίλου του...»⁹¹.

Ἦθελε λοιπὸν ὁ Καποδ. τὴ σύστασιν Πανεπιστημίου καὶ ὁ ἀμέρωτος αὐτὸς καθημὸς του ὁ μεγαλύτερος, εἶμινε βαθειὰ χαραγμένος στὴ μνήμη τοῦ Δομπ., φαίνεται. Ὁ ἴδιος κατόπι θὰ γυρίσῃ στὴ Ρωσία καὶ λίγο ἀκόμα ὁ Καποδ. σὰ σκοτωθῆ, χωρὶς νὰ ἰδῆ πραγματοποιούμενο αὐτὸ τὸ ὄνειρό του. Τότε πιθανώτατα ὁ Δομπ., κατὰ τὰ ἀμέσως δηλ. μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Καποδ. χρόνια, μετὰ σκέψη πολλή γιὰ τὸ πῶς θὰ ξεπλήρωνε κατὰ τὸν καλύτερο δυνατὸ τρόπο τὴ δοθεῖσα στὴν ἀρχὴ τῆς γνωριμίας τους πρὸς τὸ νεκρὸ ἤδη φίλο του ὑπόσχεσιν πῆρε τὴν ἀπόφασιν ὁριστικῇ καὶ ὡς τὴν τελευταία του πνοὴ ἀμετακίνητη νὰ ἰδρῦσῃ τὸ Πανεπιστήμιο. Καὶ ὄχι μόνον αὐτὸ ἀλλὰ τὸ νέο ἴδρυμα θὰ φέρῃ καὶ τὸ ὄνομα ἐκείνου «εἰς μνημόσυνον τῆς ψυχῆς του αἰώνιον».



«Συγκινητικόν, ἀλήθεια, παράδειγμα ἀγάπης, πιστῆς φιλίας καὶ εὐγνώμονος ἀ-
ναμνήσεως ἐκ μέρους τοῦ γέροντος πλέον Δοιμπόλη πρὸς τὸν ἐκλιπόντα φίλον αὐτοῦ
Καποδίστριαν «τὸν τὴν ἰδέαν συλλαβόντα», τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἀπαιτεῖ νὰ φέρῃ τὸ
Πανεπιστήμιον «οἶονε! τὸν Καποδίστριαν ἀναγνωρίζων ὡς ἰδρυτὴν καὶ κτίστην τοῦ ἐ-
αυτοῦ ἰδρύματος»⁹².

Λίγο ἀργότερα (1837) θὰ ἰδρυθῆ στὴ νέα πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος τὴν Ἀθήνα
τὸ Ὄθωνικὸ Πανεπιστήμιον, τὸ ὁποῖο ἐσύστασε μὲν μὲ ἐράνους ὁ λαός, οἱ κόλακες ἔ-
μως, καθὼς ὁ βαθὺς γνώστης τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων τῆς ἐποχῆς ἱστορικὸς Φίν-
λεϋ παρατηρεῖ⁹³, θὰ τοῦ δώσουν τὸνομα τοῦ βασιλιᾶ, ἐν τούτοις ὁ ἀγαθὸς Ἡπειρώτης
θὰ παραμείνῃ πιστὸς στὴν ἀρχικὴ του ἀπόφαση.

Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Δοιμπ. ἀπὸ μόνος του, χωρὶς τὴν παρακίνηση κανενός, συνέλαβε
καὶ πραγματοποιοῖ τὴν ἰδέα τῆς ἱδρύσεως τοῦ Καποδ. Πανεπιστημίου γιὰ νὰ τιμῆσῃ,
καθὼς ἀξίει, καὶ ἀθανάτισῃ τὴ μνήμην τοῦ «ἐκ ψυχῆς καὶ καρδίας» φίλου του, πὸ
πρῶτος τὴν ὑπέβαλε, ἀπαρνούμενος ἐντελῶς τὸν ἑαυτὸ του.

«Εἰς τὴν ὀλυμπίαν ἐκείνην γαλήνην τοῦ μελλοθανάτου γέροντος καὶ τὴν ἀκλόνη-
τον εἰς τὰς ἰδίας αὐτοῦ πεποιθήσεις ἐμμονὴν ὀφείλεται ἢ σημερινὴ ἱδρυσις τοῦ Καπο-
διστριακοῦ Πανεπιστημίου τὸ δὲ ἄγνωστον τῶν περιπετειῶν τοῦ βίου τοῦ ἱδρυτοῦ αὐ-
ξάνει μέχρι φαντασμαγορίας τὴν μυστηριώδη αἴγλην τῆς πατριωτικῆς αὐτοῦ ἐλευθε-
ριότητος...»⁹⁴.

Καὶ τὸ Πανεπιστήμιον ὕστερα ἀπ' αὐτὰ τὸ Καποδιστριακόν, πὸ στοὺς πρώτους
ἐορταστικὸς ἐνθουσιασμοὺς του τόσα ὑποσχέθηκε, οἱ Ἕλληνες, πὸ τοὺς γλυκοὺς καρ-
ποὺς τοῦ ἰδρύματος δεκάδες χρόνια τώρα γεύονται, οἱ συμπατριῶτες Ἡπειρώτες τέλος
πὸ τὸν καμαρώνουν, τί ἔπραξαν γιὰ τὸν καλὸ Δοιμπόλη;

Οὔτε πὸ θάφτηκε ἐφρόντισαν νὰ μάθουν, οὔτε μιὰν εἰκόνα ἀν ὑπαρχε νὰ βροῦν,
οὔτε μιὰ βιογραφία του τῆς προκαπῆς νὰ γράψουν. Εἶπαν, ὑποσχέθηκαν μὰ τίποτε μέ-
χρι στιγμῆς δὲν ἔπραξαν καὶ μᾶλλον τὸν λησιμόνησαν. Θ' ἀφήσουμε ὁμῶς ἕνα τόσο με-
γάλο ὄνομα, πὸ θὰ συγκινεῖ γιὰ τίς γνήσιες τίς ἀντιπροσωπευτικώτερες Ἡπειρωτι-
κὲς καὶ ἐλληνικὲς ἀρετὲς του καὶ θὰ παραδειγματίζει πάντα τοὺς ἐπιγενόμενους νὰ
σβήσῃ; Θὰ στερήσουμε τὴν ἀπόδοση τῆς ἐμπρέπουσας τιμῆς καὶ «ἀΐδιου μνήμης» τὸν
λαμπρὸν ἔθνικὸν εὐεργέτη, ἥρωα καὶ ἅγιον τοῦ Γένους; Ἐπειδὴ τὸ ἱδρυμὸν του θέλησε
νὰ φέρῃ τὸνομα τοῦ φίλου του καὶ ὁ ἴδιος νὸ παραμείνῃ στὴ σκιά θὰ τὸν ἀφήσουμε καὶ
ἐμεῖς ἐκεῖ γιὰ πάντα:

Εἶναι καιρὸς καὶ ὑπάρχει τρόπος ἀριμόδιον νὰ βγοῦμε οἱ Ἡπειρώτες ἀπὸ τὸ βαρὺ
πρὸς τὸ Δοιμπόλη χρέος. Γιὰ νὰ διακηρύξουμε ὅτι τὸ πατριωτικὸν μας ἦθος ὁ καιρὸς
καὶ οἱ συνθήκες δὲν ἀμβλύναν καὶ ὅτι «εὐγνώμονοῦμεν τοὺς εὐεργέτας ἡμῶν τῇ μνημο-
σύνη».

Τὸ νέο Πανεπιστήμιόν μας τὸ Ἡπειρωτικὸν νὰ ὀνομασθῆ Δοιμπόλλειον. Τίποτε
ἄλλο.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ :

65) Πρὸβλ. Καποδ. Ἄρχ. Κερκ. Φακ. 308.

66) Πρὸβλ. Φιλ. Πρωτοχρ. 1958 σελ. 234.

67) Πρὸβλ. Καποδ. Ἄρχ. Κερκ. Φ. 308.

68) Καὶ σ' ἄλλο του γράμμα προσηγοῦμενον (22.10.1830) τοῦ εἶχε γράφει τοῦ Κ. ὁ Δ. γιὰ ἐ-
φημερίδες πὸν δὲν ἔλαβε. Ἐννοεῖ προφανῶς ἐδῶ τίς ἐκδιδόμενες τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὴν
Λίγυνα «Ἐνικὴ Ἐφημερίδα τῆς Ἑλλάδος» πὸν ἦταν καὶ ἐπίσημη κυβερν. ἐφημερίδα.
Καὶ τὴ Γαλλόφωνη Courrier de la Grèce. Πρὸβλ. Κ. Μάγερ: Ἱστορία τοῦ Ἑλλ. Τύ-
που Α' 1790—1900 σελ. 32—3.

69) Πρὸβλ. Καπ. Ἄρχ. Κερκ. Φ. 308.



- 70) 'Ο Καποδ. γιά τὰ φτωχότατα γραφόμενα τουλάχιστον ἑλληνικά του, ἀφοῦ σὲ ἐπιστολή του τοῦ 1811 πρὸς τὸν Ἰγνάτιο ἑλληνική οὔτε τὸνομα τοῦ γενέθλιου νησιῦ του σωσιὰ δὲν γράφει (Καίριον), χρησιμοποιοῦσε σὰν γλῶσσα ἀλληλογραφίας του τὴ γαλλική παρὰσύροντας σ' αὐτὸ καὶ τὸ Δομπ., πού χειρίζονταν ἰποφεργά, καθὼς οἱ περισσότεροι ὁμογενεῖς τῆς Πετρούπολης «τὴν ἀσχημάτιστον καὶ τόσο ἀρχαῖζουσιν τότε καθαρεύουσιν». Μάλιστα σ' αὐτὴν τὴν πρὸς Ἰγνάτιον ἐπιστολή του ὁ Καποδ. γράφει χαρακτηριστικά: «Ἄς παύσῃ ἡ ἀνταπόκρισίς μας εἰς γαλλικὴν διάλεκτον, καιρὸς μετανοίας ἦλθεν. Αὐτὴ δὲν θέλει ἀληθεύσῃ ἢ ὠφελήσῃ ἐὰν πατριωτικὸς τις νόμος δὲν τὴν ἐπικυρώσῃ. Προστάξατε ὡς νομοθέτης. Ὅστις Γραικὸς πρὸς Γραικὸν γράψῃ εἰς διάλεκτον ἀλλογενῶν κηρύττεται ἀλλογενής. Δὲν τολμῶ μόνος νὰ ὑποταθῶ εἰς τοιοῦτον νόμον, ἐπειδὴ ἡ τωρινὴ δὲν εἶναι ἐποχὴ μαρτύρων καὶ ὅταν μετρήσω τὸ βάθος τῆς ἀμαθείας μου εἰς τὴν πατριζὴν γλῶσσαν ὁ τρίβολος τῆς συνειδήσεως ἐλέγγχει καὶ παιδεύει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ πνεῦμα μου...» (πρὸβλ. Σπ. Θεοτόκη ὅ.π. σελ. 135—6). Παρὰ ταῦτα ὁ Καπ. κὶ ὅταν ἀκόμα κυβερνοῦσε τὴν Ἑλλάδα δὲν ἐτήρησε τὸ νόμο πού ὁ ἴδιος εἶχε θέσει. Διότι, καθὼς κὶ ὁ Τρικ. λέει (ὅ.π. Δ' σελ. 247), «ἐλάλει ἀλλὰ δὲν ἔγραφεν ἑλληνιστί...».
- 71) Πρὸβλ. Καπ. Ἀρχ. Κερκύρας Φ. 308.
- 72) Πρὸβλ. Ἠπ. Χρονικὰ ΣΤ' (1931) σελ. 232—4.
- 73) Πρὸβλ. Ἠπ. Χρονικὰ ὅ.π. σελ. 234—5.
- 74) Πρὸβλ. Ἠπ. Χρονικὰ 2 (1932) σελ. 4.
- 75) Πρὸβλ. Ἠπ. Χρονικὰ ΣΤ' (1931) σελ. 239.
- 76) Πρὸβλ. Ἠπ. Χρονικὰ 2 (1932) σελ. 25.
- 77) Πρὸβλ. Διαθήκη Νικολάου Π. Ζωσιμᾶ Ἀθ. 1913 σελ. 58 κ.κ.
- 78) Πρὸβλ. Κ. Π. Ζαβιτσιάνου: Ἀρχεῖον Ἐθν. Εὐεργετῶν, Ἀθ. 1929 τόμ. Δ' σελ. 68—74.
- 79) Πρὸβλ. Σταμ. Ἀντωνοπούλου ὅ.π. σελ. 4 καὶ Ἐλ. Κούκου ὅ.π. σελ. 18—20.
- 80) Πρὸβλ. Ἰω. Μεσολογᾶ ὅ.π. σελ. 15.
- 81) Ὁ Ζωγράφος δὲν ἤξερε φαίνεται κὶ οὔτε ρώτησε νὰ μάθῃ πού γεννήθηκε ὁ Δομπ. γι' αὐτὸ γράφει «γεννηθεὶς εἰς Ἡπειρον», ἐνῶ ὁ τελευταῖος αὐτὸς μνημονεύει στὴ διαθήκη του τὴν Ἡπειρο καὶ συγκεκριμένα τὸ χωριὸ τῆς Κρετσοῦνιστα σὰν «τοῦ πατρὸς του πατρίδα» (ἔγγρ. 16).
- 82) Πρὸβλ. Σταμ. Ἀντωνοπούλου ὅ.π. σελ. 5—8.
- 83) Τὸ δημοσίευμα τῆς «Ἀκροπόλεως» τῆς 12)5)1894 ἀναφερόμενο στὴν ἄγνωστη ὡς τότε διαθήκη τοῦ Δομπ., ἀποσπάσματα τῆς ὁποίας περιέχει, δὲν προσθέτει τίποτε τὸ νέο, μόνον πού λέει τὸ Δομπ. Γραμματέα τοῦ Καποδίστρια.

Τὸ δημοσίευμα στὴν ἴδια ἐφημ. τῆς 11)5)1894 δὲν εἶδα γιὰτὶ στὴ Μπενάκειο ποιτοίταξα τὸ σχετικὸ φύλλο λείπει. Ἀκόμα τὸ εἰς τὴ «Νέαν Ἐφημερίδα» τῆς 25)5)1894 δημοσίευμα τοῦ Τρ. Εὐαγγελίδη σχετιζόμενο πρὸς τὸ προηγούμενο τῆς Ἀκροπόλεως ἀναφέρεται στὴ γνωστὴ πρὸς Στούρζαν ἐπιστολή τοῦ Καπ. καὶ ὅτι οἱ δύο Καπ. καὶ Δομπ. «συνητηθήσαν εἰς Παρισίους καὶ τὴν 20)11)1827 ἔφθασαν εἰς Ἀγκῶνα καὶ κατέλυσαν στὸ ξενοδοχεῖο τῆς Εἰρήνης (Albergo de la Pace) ...καὶ τοῦ Καποδ. φονευθέντος ὁ Δομπ. ἀνεχώρησε καὶ αὐθις εἰς Ρωσίαν...».

Ἀναφέρεται τέλος σὲ γνωστὰ τῆς διαθήκης τὰ ὁποῖα ἔγραψε, καθὼς λέει, ὁ Δουρούτης «ἐν τῇ Ἑβδομάδι τοῦ 1866 ἀρ. 120» καὶ καταλήγει: «Ἀλλὰ τίς θὰ πιστεύσῃ ὅτι τὸ μέγα τοῦτο κληροδότημα δὲν εἶναι ἐγγεγραμμένον ἐν τοῖς δημοσίοις βιβλίοις, διότι οὐδέποτε περὶ τούτου εἰδοποιήθη τὸ Ἐπιτελεῖον τῶν Οἰκονομικῶν, ὅπερ παρακαλοῦμεν νὰ φροντίσῃ ἐγκαίρως».

Δημοσίευμα τέλος τῆς Ἀκροπόλεως τῆς 30)5)1894 παρέχει τίς ἀκόλουθες εἰδήσεις προερχόμενες ἀπὸ τὸν ἐν Καίρῳ ἀνεψιὸν τοῦ Δομπ. Ν. Πάγκα, πού σχεδὸν στὸ σύνολό τους, αὐτὲς πού ἀφοροῦν τὸν Ἰω. Δομπ. τουλάχιστον, δὲν ἀνταποκρίνονται στὰ πρῶτα.

Γράφει, παράδειγμα, πώς κό Τριαντ. Λομπ. μεταβίβς νέος εἰς Ρωσίαν ἔνθα ἦνθει εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων τὸ ἐμπόριον τῶν μηλωτῶν καὶ ἐν Νίξνι Νοβογοροδ ἐγκαταστάς ἐκάλεσε πλησίον τοῦ τῷ 1789 τὸν μονογενῆ αὐτοῦ υἱὸν Ἰωάννην... ὅτι ὁ τελευταῖος αὐτὸς ἐξῆλθε τοῦ ἐν Μόσχᾳ ἀνωτάτου ἐκπαιδευτηρίου... ὅτι ἔσχε δύο ἀδελφάς... πρὸς αὐτὸν ὁ πατήρ τῶν Τριαντάφ. ἐγκατέλειπε διὰ διαθήκης ἧς τὸ ἀντίγραφον ἐξηφανίσθη ὑπὸ τῶν τὰ κοινὰ τῆς πόλεως Ἰωαννίνων διεισδυόντων ἀρκετὸν χρημ. ποσόν... ὅτι ἐσκόπει ἄπασαν τὴν περιουσίαν αὐτοῦ νὰ διαθῆσθαι ὑπὲρ τῶν φιλανθρωπικῶν καταστημάτων τῆς γενετικῆς καὶ ἰδία τοῦ Γυμνασίου Ἰωαννίνων ἔνεκα ὅμως τῶν συμβασῶν ἐν Ἰωαννίνοις καταχρήσεων διέθεσε ὅπως διέθεσε... ὅτι ἀπέθανεν ἐν Μόσχᾳ τὸ 1844 καὶ καταλήγει: «Τὸ ἐπόμενον τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἔτος οἱ ἐν Ἰωαννίνοις συγγενεῖς αὐτοῦ ἔλαβον παρὰ τῶν ἐφόρων τῶν ἐκπαιδ. καταστημάτων Ἰωαννίνων 400 λίρας. Ἐκτοτε δὲ μέχρι σήμερον τὸ ποσὸν ἠλαττώθη εἰς τὸν ἀπίστευτον ἀριθμὸν τῶν γρ. 500, ἅτινα ἀνελλιπῶς δίδονται εἰς ἡμᾶς τοὺς συγγενεῖς κατ' ἔτος καὶ οὐδὲν πλέον».

- 84) Πρὸβλ. Σκ. Ζερβοῦ: Ἐθνικὰ κληροδοτήματα καὶ δωρεαί, ἸΑΘ. 1925 σελ. 230—1.
- 85) Πρὸβλ. τὰ κατὰ τὴν 75ην ἀμφιετηρίδα τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου 1837—1912, ἸΑΘ. 1912, σελ. 56—8.
- 86) Πρὸβλ. «Ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν», ἐπιμελεῖα ἸΑ. Σκαρπαλέζου, ἸΑΘ. 1964, σελ. 53.
- 87) Πρὸβλ. Προισμὸς ἐσόδων Ἐθν. καὶ Καποδ. Πανεπιστημίου ἔτους 1916—M, Πρωτανεῖα Θ. Σκούφου, ἸΑΘ. 1916, σελ.
- 87a) Πρὸβλ. καὶ Νικ. Πατσέλη: Ἰωάννης Λομπόλης καὶ τὸ Πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων (ἸΗπ. Ἐστ. 1968 σελ. 8—15).
- 88) Πρὸβλ. Γερασ. Σαλβάνου: Ἡ Ἰόνιος Ἀκαδημία, ἸΑΘ. 1949, σελ. 18.
- 89) Πρὸβλ. Σπ. Τρικούπη, ὅ.π. Γ' σελ. 298.
- 90) Πρὸβλ. Δημ. Δημητριάδη: Οἱ εὐεργεταὶ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθην. 1921 τ. Α' σελ. 19.
- 91) Πρὸβλ. Θ. Λάσκαρη: Ὁ Καποδ. ὡς Ρῶσος διπλωμάτης καὶ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν: ἸΗμ. Μεγ. Ἑλλ. 1932, σελ. 100.
- 92) Πρὸβλ. Ἐλ. Κούκου ὅ.π. σελ. 19 σημ. 16.
- 93) Πρὸβλ. Γ. Φίνλεϋ ὅ.π. σελ. 492.
- 94) Πρὸβλ. Σπ. Λάμπρου: Λόγος κ.λ. ἸΑΘ. 1912 σελ. 17.





ΚΑΓΙΕΤΑΝΟ ΡΟΣΕΛ

Μετάφραση (ἀπὸ τὰ Ἴσπανικά):

ΜΑΓΙΑΣ — ΜΑΡΙΑΣ ΡΟΥΣΣΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΑΥΜΑΧΙΑΣ ΤΗΣ ΝΑΥΠΑΚΤΟΥ

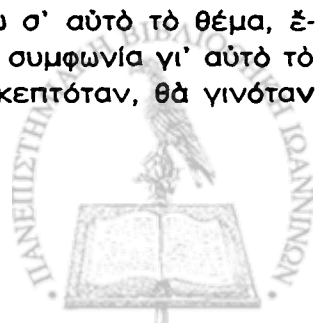
*Καὶ κρίσεις γιὰ τὴ σημασία καὶ τὶς συνέπειες ἐκείνου
τοῦ συμβάντος.**

Εἰρηνικὲς προθέσεις τοῦ Μεγάλου Βεζύρη Μουχαμέτ — Συνθήκες εἰρήνης μετὰ τὴ Βενετία — Ἐχθρότητα τοῦ αὐτοκράτορα Μαξιμιλιανοῦ μετὰ τὸν Ποντίφηκα — Ἀξιώσεις τῶν Ἑνετῶν — Ὁ Κολόννα ὠθεῖ τὴν Σύγκλητο νὰ μῆ στὸ Σύνδεσμο — Ὁρκος καὶ Διακήρυξη τοῦ Συνδέσμου: οἱ ὅροι, ἢ δημοσίευσή τους στὴν Βενετία — Ταξίδι στὴν Ἰσπανία τοῦ λεγάτου καρδινάλιου Ἀλεξανδρινοῦ — Ἡ ὑποδοχὴ πού τοῦ ἔγινε στὴ Μαδρίτη — Οἱ ἀνώφελες προσπάθειες ἀνάμεσα στὸν Αὐτοκράτορα καὶ τὸ βασιλιᾶ τῆς Πορτογαλίας — Προετοιμασίες τῆς Δημοκρατίας γιὰ νὰ συνεχιστῇ ὁ πόλεμος — Βοήθεια πρὸς τὴν Ἀρμόχωστο

Χαροποίησε ὑπερβολικὰ τὸν Σελῆμ ἡ ἀναγγελία τοῦ θριάμβου τῶν πασάδων τοῦ στὴ Λευκωσία καὶ τοῦ ἀναψε ἐπιθυμίες νὰ πετύχη κι ἄλλους μεγαλύτερους. Θεωροῦσε πιά ἀναμφισβήτητη τὴν κατοχὴ τῆς Κύπρου, καὶ γυρόφερναν στὴ σκέψη του καὶ τὰ ὑπόλοιπα νησιά, πού βρισκόνταν κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχία τῶν Ἑνετῶν καὶ βαυκαλιζόταν μετὰ εὐχάριστες σκέψεις γιὰ ἐπικείμενες κατακτήσεις καὶ δόξα. Ἀλλὰ στὸν Μουχαμέτ, τὸ μεγάλο βεζύρη του, δὲν γεννοῦσε ἐκείνη ἡ ἐπιτυχία τόσο γελαστὰ ὄνειρα. Τὸν κυνηγοῦσε κάθε στιγμή ἡ σκέψη τοῦ Μουσταφᾶ, κι ἔβλεπε νὰ περνοῦν στὰ χέρια του τὰ πρωτεία. Κι ἐνῶσω ὁ Σουλτάνος τοῦ ἀνέφερε τὰ σχέδιά του καὶ τοῦ ἐξεθειάζε τὰ κατορθώματα τοῦ κατακτητῆ τῆς Λευκωσίας πιστεύοντας πῶς τὸν κάνει κοινωνὸ τῆς εὐχαρίστησής του, ἀντίθετα ὑποδαύλιζε τὸ φθόνου του καὶ τοῦ ἐνέπνεε μεγαλύτερη ἀποστροφή γιὰ τὶς ἐνέργειες τοῦ ἀντιπάλου του.

Γι' αὐτὸ ὁ Μουχαμέτ ἐξ ἀρχῆς ἀντιτάχθηκε στὸ σχέδιο τῆς ἐκστρατείας τῆς Κύπρου. Καὶ τώρα βλέποντας πῶς τὰ ἀποτελέσματα δικαίωσαν ἐκείνους πού τὴν ὑποστήριζαν, σκέφθηκε νὰ χρησιμοποιήσῃ τοὺς ἡττημένους γιὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τὰ σχέδιά του. Θύμωσε στὸν Σελῆμ τὶς κατασχέσεις καὶ πάσης φύσεως ζημιές πού ὑφίσταντο στὴν Βενετία πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους του καί, πῶς ἓνας μέγας ἀριθμὸς ἀπὸ αὐτοὺς, κρατιῶνταν ἀπὸ τὴ Σινιορία ὡς ὄμηροι. Καὶ ὅπως καθημερινὰ παρουσιάζονταν στὴν Πύλη διαμαρτυρίες πάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα, ἔπεισε τὸν Σουλτάνο νὰ τὸν ἐξουσιοδοτήσῃ νὰ κἀν κάποια συμφωνία γι' αὐτὸ τὸ ζήτημα μετὰ τὸν Βαίλο τῆς Δημοκρατίας. Αὐτὴ ἡ πρόφαση, οκεπτόταν, θὰ γινόταν

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 19.



άφορμή για να αρχίσουν διαπραγματεύσεις πιο σημαντικές. Ἡ Βενετία, σὴν κατάσταση πού βρισκόταν καί με τίς ἐλάχιστες δυνατότητες πού εἶχε γιά πόλεμο, ἦταν φυσικό νά ἐπιθυμῇ νά ἀνακτήσῃ τὰ ἀγαθὰ τῆς εἰρήνης καί πολὺ περισσότερο ἂν βρισκόταν, ὅπως καί βρισκόταν, πεπεισμένη γιά τὴν ἀδυναμία της νά ἀντιμετωπίσῃ ἐχθρὸ τόσο ἰσχυρό. Αὐτὴ ἡ πρόταση δὲν δυσαρεστοῦσε οὔτε τὸν Σελῆμ, πού προτιμοῦσε νά πετύχῃ με συνθήκες καί μονομιᾶς, αὐτὸ πού λογάριάζε νά ἀποκτήσῃ σιγὰ - σιγὰ καί τελικὰ ὄχι καί με ἀπόλυτη βεβαιότητα γιά τὴν τύχη τῶν ὀπλων του. Με τὸ χαρακτήρα του τὸν προσπνῆ καί τὸν διαλλακτικὸ εἶχε καταφέρει νά ἀσκή κάποια ἐπιρροή πάνω στὸν Βαίλο. Θὰ μοῦ συχωρεθῆ νά ὑπογραμμίσω πὼς δὲν καθυστέρησε οὔτε στιγμή τὴν ἐκτέλεση τῶν σχεδίων του.

Ὁ Μουχάμετ συναντήθηκε με τὸν πρεσβευτὴ καί ἀπὸ τὴν ὑπόθεση τῶν ὁμήρων, ἔφερε ἀμέσως τὴ συζήτηση στὸ φλέγον θέμα χωρὶς τὴν παραμικρὴ καθυστέρηση. Καθὼς τὸν ἐμψύχωναν τὸ συμφέρον καί τὸ πάθος, δὲν δυσκολεύτηκε νά κερδίσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀκροατῆ του. Με λίγα λόγια, συμφώνησαν νά στείλουν στὴ Βενετία ἀνθρώπους γιά πλασματικές διαπραγματεύσεις γιά τὸ θέμα τῶν ὁμήρων, καί νά στείλουν καί κάποιον Γάλλο, ὀνομαζόμενον Γκρασινάν, ἀπεσταλμένο τοῦ Καθολικοῦ Βασιλιᾶ σὴν Κωνσταντινούπολη, γιά νά ἐκθέσῃ στοὺς γερούσιαστὲς τὸ πραγματικὸ ἀντικείμενο ἐκείνων τῶν συνθηκῶν. Ἔβαλε σὲ σκέψεις τὴ Σύγκλητο αὐτὸ τὸ συμβάν τὸ τόσο ἀπρόβλεπτο. Ἄλλὰ τὴν ἐκπληξη τὴ διαδέχθηκε ἡ λογικὴ καί πείστηκαν οἱ Ἑνετοὶ ὅτι αὐτὸ ἦταν ἔργο τῆς Θεῆας Πρόνοιας, ἀφοῦ τὴ στιγμή πού καμιά ἐλπίδα δὲν ὑπῆρχε πιά καί οἱ συζητήσεις γιά τὸ σύνδεσμο ἦταν τόσο ἀμφίβολες καί χλιαρές, τὸ ὅτι ἔλαμψε κάποιο φῶς σωτηρίας δὲν μπορούσε νά εἶναι παρὰ βοήθεια καί σημάδι, πού τοὺς τὸ ἔστειλε ὁ οὐρανός. Παρ' ὅλα αὐτά, πρὶν νά ἀρχίσουν ἐπίσημες συζητήσεις, γιά νά μὴ φανοῦν πὼς ἐνεργοῦσαν προδοτικά, ἀποφάσισαν νά συνεννοηθοῦν με τὸν Ποντίφηκα, καί νά ἐξακριβώσουν, ὡς ποιὸ σημεῖο μπορούσαν νά ἐλπίζουν στὰ καλὰ ἀποτελέσματα τῶν ὑποσχέσεων καί τῶν ἐνεργειῶν, πού τοὺς προτεινόταν. Εἶχαν κιόλας διαλέξει τὸ πρόσωπο πού θὰ ἀνελάμβανε αὐτὴ τὴν ἀποστολή, ὅταν, ἀντιλαμβανόμενοι τίς δυσχέρειες πού θὰ προέκυπταν, ἄλλαζαν γνώμη. Ὁ πάπας Πίος V, ἂν καί ἐνδιαφερόταν πολὺ γιά τὸν σύνδεσμο καί τὴ σπουδαιότητά του, εἶχε συγχρόνως μπροστά του ἄλλες ὑποθέσεις, πού τὸν ἀπασχολοῦσαν τώρα πολὺ πιὸ σοβαρά. Δὲν τοῦ συγχωροῦσε ὁ αὐτοκράτορας Μαξιμιλιανὸς τὴ γενναιοδωρία με τὴν ὁποία εἶχε ἐνεργήσει δίνοντας τὸν τίτλο τοῦ Μεγάλου Δούκα τῆς Τοσκάνης στὸν Ἄρχοντα τῆς Φλωρεντίας. Καί δὲν εἶχε ἀρκεστὴ στὴ διαμαρτυρία πού ἔκανε στὴ Ρώμη τὴν ἡμέρα τῆς στέψης μέσω τοῦ πρεσβευτῆ του οὔτε ἀπὸ τὴ δημόσια ἀποκήρυξη τῆς παπικῆς πράξης, παρὰ τώρα τὸν ἀπειλοῦσε καί με τὰ ὄπλα, ἀποφασισμένος καθὼς ἔλεγε νά σώσῃ τὴν ἀξιοπρέπεια τῆ δικῆ του καί τῆς αὐτοκρατορίας του. Ἦταν βέβαιοι λοιπὸν οἱ Ἑνετοὶ πὼς δὲν ἦταν ἡ κατάλληλη στιγμή γιά νά δώσουν στὸν Ποντίφηκα κι' ἄλλες ἐννοιες, καί προτίμησαν νά κερδίσουν δρόμο, ἀπευθυνόμενοι εὐθέως σὴν Κωνσταντινούπολη. Ἔτσι, μέσω τοῦ Ἰάκωβου Ραγκατσόνι, πού ἦταν πολὺ ἐπιδέξιος κι ἀκόμα ἐνδιαφερόταν ἄμεσα γιά τὸ θέμα τῶν ὁμήρων, ἀποφάσισαν νά ἔρθουν σὲ ἄμεση συμφωνία με τὸν βεζύρη καί νά βγάλουν τὴ μεγαλύτερη δυνατὴ ὠφέλεια ἀπὸ τίς περιστάσεις. Φαινομενικὰ ἡ ἀποστολή του ἦταν ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν κρατουμένων καί ἡ ἀποζημίωση γιά τίς ζημιές. Ὅμως μυστικὰ ἔφερνε ἐξουσιοδότηση τοῦ συμβουλίου τῶν Δέκα, στὸν Βαίλο τῆς Δημοκρατίας νά διαπραγματευθῆ προτάσεις εἰρήνης. Κι ἂν αὐτὲς γίνονταν δεκτὲς, γιατί νά ἐπιμένουν σὲ ἕναν ἀγῶνα με προοπτικὲς τόσο ὀδυνηρές. Κι ἂν πάλι δὲν τελεσφοροῦσαν θὰ εἶχαν τὸ μεγάλο ὄφελος, ὅτι δὲν τρομοκράτησαν με ἐκείνη τὴν ἀποστολὴ τὸν Πάπα καί τὸν Καθολικὸ Βασιλιᾶ, κάνοντάς τους νά πιστέψουν πὼς εἶχαν πρόθεση νά ἀποχωρήσουν ἀπὸ τὸν συνασπισμό.

Ἔτσι καί ἐγίνε. Δυστυχῶς ὅμως ὁ Ποντίφηκας πληροφορήθηκε τὴν ἀναχώ-



ρηση του Ραγκατσόνι και υποψιάστηκε κάποια κρυφή ενέργεια εκ μέρους της Δημοκρατίας. Και καθώς αυτό το διάστημα οι σχέσεις με τη Γερμανία φαίνονταν πιο εξομαλυμένες, έστειλε στη Βενετία τον Μάρκο - Αντώνιο Κολόννα, για να διαβεβαιώσει τον Δούκα και τους γερουσιαστές πως ήταν διατεθειμένος να διευθετήσει τις διαφορές, που ως τώρα είχαν προκύψει και να τους προσφέρει τις χάρες που είχαν ζητήσει, αν μακριά από κάθε εμπάθεια, αποφάσιζαν να συμφωνήσουν με τους όρους του συνδέσμου, πράγμα που μπορούσαν να το κάνουν και που θα τους πρόσφερε μεγάλα όφελος και δόξα. Άνελαβε την αποστολή ο Κολόννα κι ενήργησε επιδέξια. Έχοντας λάβει εν τω μεταξύ καινούριες οδηγίες, τις κοινοποίησε στη σύγκλητο, υποδεικνύοντας στους γερουσιαστές να μη δώσουν απαντήσεις διφορούμενες και άπατηλες, όπως έκαναν μέχρι τότε, αλλά να τα χθούν με την μία ή την άλλη πλευρά παίρνοντας μιά απόφαση θετική και γρήγορη.

Στις έορταστικές συγκεντρώσεις συζητήθηκαν πλατιά τα πλεονεκτήματα που πρόσφερε η ειρήνη σε αντίθεση με την ανάγκη να συνεχιστεί ο πόλεμος. Διακήρυξαν την άποψή τους με αιτιολογίες ρητορικές και περίτεχνες οι άρμόδιοι γερουσιαστές στο συνέδριο. Άλλα η ειρήνη πρόδιε δειλία και δεν πρόσφερε μιά στέρεη πίστη για τις συνέπειές της, όπως αυτοί τις αξιολογούσαν. Παρ' όλα αυτά έδωσαν έντολη στους πρεσβευτές τους στη Ρώμη να δεχτούν τους όρους του συνδέσμου, και μιά ίδια απάντηση έδωσαν και στον Κολόννα, που με μεγάλη ικανοποίηση χωρίς καθυστέρηση γύρισε στην αύλη του. Όταν έμαθε αυτή την απάντηση ο Ποντίφικας συγκάλεσε στις 25 Μαΐου σε κοινή σύνοδο τον πρεσβευτή της Ισπανίας και τους Ένετους στο έκκλησιαστικό δικαστήριο κι έδωσε έντολη στον δατάριο να διαβάση τα άρθρα που τους άφορούσαν, και αφού ορκίστηκε αυτός πρώτος κατά τον θρησκευτικό κανόνα βάζοντας τα χέρια στο στήθος, έκανε το ίδιο και ο καρδινάλιος Πατσέκο στο όνομα του Καθολικού Βασιλιά, έγειδη άπουσίαζε ο Γκρανθέλα στην Νεάπολη, και έπειτα ορκίστηκαν οι τρεις πρεσβευτές πάνω σ' ένα βωμό στα Άγια Ευαγγέλια. Την επόμενη μέρα, αντίθετα από την γνώμη των Ένετων που επιθυμούσαν πριν να πραγματοποιηθεί η δημοσίευση, να λάβη γνώση των άρθρων και ο αυτοκράτορας Μαξιμιλιανός, έορτάστηκε ο έσεμνη λειτουργία και με λιτανεία στην έκκλησία του Αγίου Πέτρου και εκεί διασαλπίστηκε, κατ' έντολη του Πάπα Πίου, η ανακήρυξη του συνδέσμου που είχαν υπογράψει οι πρεσβευτές την 25 του μηνός και του όποιου οι όροι συνοπτικά ήταν οι ακόλουθοι:

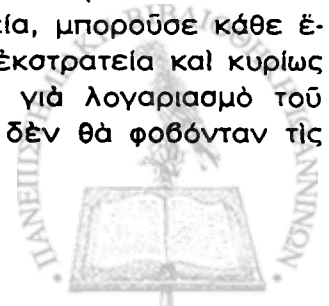
— Ο σύνδεσμος θα ήταν διαρκής και θα στρεφόταν όχι μόνον έναντι των Τούρκων, αλλά και έναντι των Μαυριτανών του Άλγερίου, της Τυνησίας και της Τριπόλεως.

— Οι δυνάμεις των συνασπισμένων έπρεπε να ανερχονται σε διακόσιες γαλέρες, εκατό φορτηγίδες, πενήντα χιλιάδες οπλίτες Ισπανούς, Ιταλούς και Γερμανούς, τεσσερεσήμισι χιλιάδες ελαφρό ίππικό και το απαραίτητο πυροβολικό και πολεμοφόδια.

— Κάθε χρόνο το Μάρτιο ή το αργότερο τον Άπριλιο θα βρίσκονταν οι προαναφερθείσες δυνάμεις έτοιμες να έπιδουθούν σ' εκείνες τις έπιχειρήσεις της Ανατολής, που θα έκριναν οι άρχηγοί τους πιο κατάλληλες.

— Αυτά τα πράγματα θα μπορούσαν να τροποποιηθούν ανάλογα με τις περιστάσεις, και αυτό θα μπορούσε να γίνεται κάθε χρόνο κατά το φθινόπωρο, και με την όμοφωμία των πρεσβευτών και της Αγιότητας του στη Ρώμη.

— Τη χρονιά που δεν θα έπιχειρούσαν κοινή έκστρατεία, μπορούσε κάθε ένας από τους συνασπισμένους να έπιδουθή σε ξεχωριστή έκστρατεία και κυρίως έναντι του Άλγερίου, της Τυνησίας και της Τρίπολης για λογαριασμό του Καθολικού Βασιλιά. Σ' αυτή την περίπτωση και έφ' όσον δεν θα φοβόνταν τις



τούρκικες αρμάδες, θά ἦταν οἱ Ἐνετοὶ ἀναγκασμένοι νὰ δώσουν πενήντα γαλέρες καὶ τὴν ἴδια ὑποχρέωση ἀνελάμβανε κι ὁ Καθολικὸς Βασιλιάς ἀπέναντί τους, ἂν προέκυπτε ἀπειλὴ γιὰ κάποια ἐκστρατεία στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ κόλπου.

—Οἱ συνασπισμένοι εἶχαν τὴν ἀμοιβαία ὑποχρέωση νὰ ὑπερασπίζονται τὰ κράτη τῶν ὑπολοίπων ὅταν θά βρισκόνταν κάτω ἀπὸ τὴν ἀπειλὴ τῶν Τούρκων καὶ ἰδιαίτερα νὰ προστατεύουν τὴ γῆ καὶ τὴν ἐπικράτεια τῆς Ἐκκλησίας, χωρὶς ξεχωριστὴ ὑποχρέωση ἐκ μέρους τοῦ Ποντίφηκα.

Γιὰ ὅλες τὶς δαπάνες τοῦ πολέμου, ὁ Καθολικὸς Βασιλιάς θά συνεισέφερε κατὰ τὰ τρία ἕκτα καὶ ὁ Δοῦξ καὶ γερουσιαστὴς τῆς Βενετίας κατὰ τὰ δύο ἕκτα. Τὸ ὑπολειπόμενον ἕκτο μέρος θά ἀνῆκε στὸν Ποντίφηκα καὶ αὐτὸ ποῦ ἀπὸ τοῦτο τὸ μερίδιον δὲν θά μπορούσε νὰ τὸ καλύψῃ, θά μοίραζαν σὲ τρία μέρη ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ δύο θά ἐπιβάρυναν τὸν Καθολικὸ Βασιλέα καὶ τὸ τρίτο τοὺς Ἐνετούς. Αὐτοὶ ἐπίσης ὑποχρεώνονταν, νὰ δώσουν στὸν Ποντίφηκα δώδεκα γαλέρες, ποῦ αὐτὸς εἶχε τὴν ὄψιν γιὰ νὰ βρισκόνταν στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἁγίου συνδέσμου.

—Κάθε ἓνας ἀπὸ τοὺς συμμάχους ὤφειλε νὰ συνεισφέρῃ μὲ μεγάλη προσφορά ἀπὸ εἶδη ποῦ περισσότερο ἀφθονοῦσαν στὰ κράτη του, ἰσορροπώντας τὴν ὑπέρβαση μὲ ἀνταλλαγὴ ἄλλων, ἴσως ἀξίας.

—Τὸ ἐμπόριο τῶν δημητριακῶν θά ἦταν γιὰ κοινὴ ὠφέλεια καὶ μὲ ἐλεύθερη ἐξαγωγή γιὰ ὅλους, φροντίζοντας νὰ γίνεται (ἢ ἐξαγωγή) ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ μέρη ποῦ θά συνέφερε καλλίτερα καὶ ἀφοῦ θά εἶχαν καλυφθεῖ οἱ ἀνάγκες ὅλων.

—Στὴ διοίκηση καὶ τὴ διαχείριση τῶν πολεμικῶν ὑποθέσεων θά ἔπρεπε νὰ συμμετέχουν οἱ τρεῖς ἀρχιστράτηγοι τῶν συνασπισμένων καὶ ἡ ἐκτέλεση τῶν ἀποφάσεων τους ἀνετίθετο στὸν ἀρχηγὸ τοῦ συνδέσμου. Αὐτὸς θά ἦταν ὁ κύριος Δὸν Χουάν τῆς Αὐστρίας, τὸν ὁποῖον θά ἀντικαθιστοῦσε σὲ περίπτωσι ἀπουσίας ἢ ἀδυναμίας του ὁ κύριος Μάρκο - Ἀντώνιο Κολόννα, ποῦ ἐπιπλέον θά διατηροῦσε καὶ τὴ διοίκηση τῆς παπιῆς ἀρμάδας.

—Ἐπεφυλάσσετο νὰ συμμετάσχῃ σ' αὐτὸν τὸν συνασπισμὸ καὶ κάτω ἀπὸ τὶς προϋποθέσεις τὶς ἀναφερθεῖσες ὁ Μαξιμιλιανὸς τῆς Αὐστρίας, αὐτοκράτωρ, καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Πορτογαλίας μὲ τοὺς ὁποίους διαπραγματεύονταν ὁ Πάπας, γιὰ νὰ συνεργαστοῦν γιὰ τὸ κοινὸ καλὸ τῆς χριστιανωσύνης.

—Ἡ μοιρασιά τῶν χωρῶν ποῦ θά κυριεύονταν θά γινόταν ἀνάμεσα σ' ὅλους τοὺς συμμάχους σύμφωνα μὲ τοὺς ὅρους τοῦ συνδέσμου τοῦ 1537, ἐξαιρουμένων τῶν προαναφερθέντων Τυνησίας, Ἀλγερίου καὶ Τρίπολης, ποῦ βρισκόνταν κάτω ἀπὸ τὴν κυριαρχία τοῦ Καθολικοῦ Βασιλέα. Ὅλα τὰ κέρδη θά μοιράζονταν σὲ ἀνάλογα μερίδια, στοὺς ἴδιους συμμάχους.

—Γιὰ ὅλες τὶς διαφορὲς, ποῦ θά ἦταν δυνατόν νὰ προκύψουν, δικαστὴς καὶ κριτὴς θά ἦταν ἡ ἀγιότητά του ἢ ὁποῖος τὸν ἀντιπροσώπευε.

—Ὅριστηκε τέλος κανεὶς ἀπὸ τοὺς συνασπισμένους νὰ μὴν μπορῆ νὰ ὑπογράψῃ συνθήκη ἢ συμμαχία ἢ νὰ κλείσῃ εἰρήνη μὲ τὸν Τούρκο, χωρὶς προηγουμένως νὰ λάβουν γνώση καὶ νὰ συναινέσουν τὰ ὑπόλοιπα μέλη.

Λαμβάνοντας ὅψιν ὅτι αὐτὸς ὁ σύνδεσμος δὲν θά ἴσχυε μέχρι τὸν ἐπόμενο χρόνο, ἐγίνε ἄλλη ξεχωριστὴ συμφωνία, γιὰ νὰ ἀντιμετωπισθοῦν τὰ τρέχοντα προβλήματα, καὶ ἀποφάσισαν, ἀνάμεσα σ' ἄλλα, νὰ βρισκῶνται ὁλόκληρο τὸ μῆνα Μάιο στὸ Ὅτράντο ὀγδόντα γαλέρες καὶ εἴκοσι νάβες, ποῦ θά ἔπρεπε νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὴν ἐνετικὴ ἀρμάδα καὶ δὲν συμπεριλαμβάνονταν σ' αὐτὸ τὸν ἀριθμὸ τὰ σκάφη τοῦ Ποντίφηκα, οὔτε τῆς Σαβοΐας καὶ τῆς Μάλτας.

Ὁ σύνδεσμος δὲν διακηρύχθηκε δημόσια στὴ Βενετία μέχρι τὶς 2 Ἰουλίου. Ὅλο τὸν καιρὸ ποῦ μεσολάβησε, ὁ Ποντίφηκας φρόντισε μὲ ἐξαιρετικὸ ζῆλο καὶ φιλοπονία νὰ στείλῃ στὸν αὐτοκράτορα καὶ τοὺς βασιλιάδες τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Πορτογαλίας ἐμπιστοὺς λεγάτους, πρῶτα νὰ τοὺς συγκινήσουν καὶ τελικὰ νὰ τοὺς πείσουν νὰ λάβουν μέρος σ' αὐτὸ τὸν ἴδιο συνασπισμὸ, ἐνῶ πρὸς



τὸν Φίλιππο ἐξέφραζε τὴν παράκληση νὰ ἀρχίσῃ τὶς προπαρασκευές γιὰ τὴν ἐκστρατεία, πού θὰ ἔπρεπε, νὰ πραγματοποιηθῆ τὸ γρηγορώτερο.

Τὴν ἀποστολὴ πρὸς τὸν Καίσαρα τὴν ἀνέλαβε ὁ Καρδινάλιος Κομεντόν πού ἐπανειλημμένως εἶχε ἐπωμισθῆ παρόμοιες σ' αὐτὴν τὴν αὐλή. Στὴν Ἰσπανία καὶ τὴν Πορτογαλία πῆγε ὁ Ἀλεξανδρίνο, μὲ μεγάλη ἀκολουθία ἀπὸ ἱεράρχες, κομιστῆς ἐπὶ πλέον εὐχαριστιῶν, πού ὅμοια εἶχαν ἀποδοθῆ καὶ στὴν κυβέρνησι τῆς Δημοκρατίας. Ἦθελε ἡ ἀγιότητά του ἐπίσης νὰ γνωρίζῃ ὁ Καθολικὸς Βασιλέας, πῶς σ' αὐτὸν τὸν σύνδεσμο συναινοῦσαν καὶ προσυπέγραφαν καὶ ἐκκλησιαστικὰ τάγματα πού εἶχαν μεγάλο κύρος ἐκείνη τὴν ἐποχὴ.

Ἐπειδὴ τὰ μνηύματα ἦταν βιαστικά, ἔφυγε ὁ Ἀλεξανδρίνο ἀπὸ τὴ Ρώμη γοργά, διέσχισε μέσα σὲ λίγες μέρες τὴν Ἰταλία καὶ τὴ Γαλλία καὶ κατευθύνθηκε πρὸς τὴ Βαρκελώνη καὶ συνεχίζοντας τὸ ταξίδι του μέσω τῆς Ρεκένας καὶ τῆς Γκουανταλαχάρας, ἔφθασε στὴ Μοδρίτη στὶς 14 Μαΐου. Ἀνήκοντας ὁ ἴδιος στὸ τάγμα τῶν Δομνικανῶν, κατευθύνθηκε στὴ μονὴ τῆς Ἀτόσσα γιὰ νὰ φιλοξενηθῆ ἐκεῖ μέχρι τὴν ἡμέρα τῆς ἐπίσημης εἰσόδου του, πού πραγματοποιήθηκε στὶς 16, ἡμέρα τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου. Πῆγε μὲ μιὰ ἄμαξα τοῦ Δὸν Χουάν, πού τὸν συνόδευε ἀνεβαίνοντας μέχρι τὴν πύλη τῆς Βίγιας στὴν πλατειούλα τοῦ Ἄντον Μάρτιν, ὅπου μπροστὰ στὸ νοσοκομεῖο, πού ἦταν γνωστὸ μὲ αὐτὸ τὸ ἴδιο ὄνομα, εἶχε στηθεῖ ψηλὰ ἓνας βωμὸς πολυτελέστατος, ὅπου καὶ λειτούργησε ὁ Λεγάτος. Ἐκεῖ ἔμεινε γιὰ νὰ παρακολουθήσῃ τὴ λιτανεῖα καὶ τὴν ἐκπληκτικὴ πομπή. Κι ἐνῶ ἐψάλλετο τὸ RE DEUM, ἔφθασε καὶ ὁ Βασιλέας πάνω σὲ ἄλογο, ἐνῶ ἀπὸ τὸ πολάτι εἶχε φύγει μὲ ἄμαξα καὶ συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Δὸν Χουάν, πλησίασε νὰ τὸν ὑποδεχθῆ. Τὸν περίμενε ὁ Καρδινάλιος καθάλα κι' αὐτὸς πάνω σ' ἓνα ὠραῖο ἄλογο — δῶρο τῆς πόλης — πού φοροῦσε κρεμεζὶ βελούδινο κάλυμμα, πλουσιότατα στολισμένο. Βλέποντας ὁ Λεγάτος τὸν βασιλέα νὰ πλησιάζῃ, ξεκίνησε νὰ τὸν προϋπαντήσῃ, βγάζοντας τὸ καπέλο, καὶ στὴν εὐγενικὴ χειρονομία του ὁ τελευταῖος ἀνταποκρίθηκε κρατώντας κι' αὐτὸς τὸ καπέλο στὸ χέρι. Ἄφοῦ πέρασαν οἱ πρῶτες εὐγένειες, ἐπικεφαλῆς μιᾶς ἀκολουθίας τόσο λαμπρῆς ὅσο καὶ πολυάριθμης, προχώρησαν, ὁ Βασιλέας στὴ μέση, ὁ Λεγάτος στὰ δεξιὰ του καὶ ὁ Δὸν Χουάν στὴν ἀντίθετη πλευρά, ἔδωσαν τὴν εὐκαιρία στοὺς περιέργους, ἀπὸ σύμπτωση ἢ ἴσως καὶ ἐσκεμμένα, νὰ μοιραστοῦν ἄνετα τὴ συζήτησή τους ἀντίθετα πρὸς τοὺς τύπους, πού ὡς τότε αὐστηρὰ κρατοῦσαν. Συνεχίζοντας πρὸς τὴν Μεγάλῃ Πλατεία, πύλη τῆς Γκουανταλαχάρα, ἔφθασαν στὴν Σάντα Μαρία, ὅπου ἐπαναλαμβάνοντας τὶς ἐκδηλώσεις ἀβροφροσύνης ἀποχαιρετίστηκαν, ὁδευόντας ὁ μὲν Μονάρχης μὲ τὴν ἀκολουθία του καὶ τὴ φρουρά του πρὸς τὸ Παλάτι, ὁ Λεγάτος δὲ πρὸς τὸν Ναό, ὅπου ἔκανε κι' ἄλλη δέση καὶ ἔψαλε κι' ἄλλο RE DEUM. Μετὰ συντροφευμένος ἀπὸ τὸν Δὸν Χουάν πῆγε νὰ ἐγκατασταθῆ στὴν κατοικία τοῦ Δὸν Πέδρο ντὲ Μεντόζα, πού ἀργότερα ἔγινε κατάλυμα τῶν προέδρων τῆς Καστίλλης.

Ἐκτὸς ἀπὸ κάτι μικροδιαφορὲς πού προέκυψαν γιὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ θέματα προνομίων, ἡ ἀποστολὴ τελείωσε μὲ εὐκολὴ συμφωνία ἀνάμεσα στὸν Φίλιππο καὶ τὴν Ἀγία Ἐδρα. Ἀπὸ ἐκεῖ ὁ Λεγάτος πέρασε στὴν Πορτογαλία, ὅπου βρῆκε τὶς ἴδιες δυσχέρειες, πού ὑπῆρχαν καὶ τὸν περασμένο χρόνο καὶ ἐμπόδιζαν τὴν ἀπόφαση τοῦ Δὸν Σεμπαστιάν. Τὸ ἴδιο ἀκαρποφόρητη ὑπῆρξε καὶ ἡ ἀποστολὴ τοῦ Κομεντόν. Εἶπαμε ἤδη, πῶς ἀπὸ τὸν Χριστιανὸ Βασιλέα δὲν ἦταν εὐκολο νὰ περιμένουν τὴν παραμικρὴ συνδρομή. Καὶ ἔτσι ὁ σύνδεσμος παρέμεινε μὲ τὴν ἀρχικὴ του συγκρότησι ἀπὸ αὐτοὺς πού ἐξ ἀρχῆς τὸν ὑπέγραφαν.

Καὶ δὲν ἦταν καθόλου ἀνώφελη πρόγνωση ἔστω καὶ τούτη ἡ ἐξασφάλισι ἀκόμα καὶ γιὰ κείνες τὶς στιγμές, ὅπου παραμερίζοντας χίλιες δυὸ ἄλλες ἀπόψεις, πού ἔγινε τελικὰ δεκτὸς — τοῦτος ὁ σύνδεσμος — εἰδικὰ ἀπὸ τὴ Βενετία, σὲ περιστάσεις τόσο κρίσιμες καὶ κάτω ἀπὸ προϋποθέσεις, πού θὰ μπορούσε νὰ

έπωφεληθῆ τόσο αὐτὴ ὅσο καὶ οἱ ἄλλοι, ἀφοῦ πέρασε ὁ κίνδυνος ἀπὸ τὶς πρῶτες δυσκολίες καὶ ἐνόσω δὲν μειωνόταν τὸ βᾶρος ἀπὸ αὐτὲς ποὺ ἀκολούθησαν, καὶ ποὺ πολὺ γρήγορα θὰ τὴν ἀνάγκαζαν νὰ λυγίσῃ ὅπως οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἀπεσταλμένοι ἀπαισιοδοξοῦσαν.

Ἄλλὰ πρὶν νὰ ὑπογραφοῦν στὴ Ρώμη οἱ ὅροι, βλέποντας πῶς δὲν ὑπῆρχε ἄλλη διέξοδος ἀπὸ τὸ νὰ συναινέσουν γιὰ πόλεμο, φρόντισε ἡ κυβέρνησις τοῦ Ἁγίου Μάρκου νὰ ἀποφύγῃ τὰ μοιραῖα γεγονότα, παρόμοια μὲ ἐκεῖνα ποὺ εἶχαν συμβεῖ τὸν περασμένο χρόνον. Πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ ὀφείλονταν στὴν ἀδεξιότητα ἢ τὴν ἀπροσεξία τῶν ἀρχηγῶν τῆς στρατιᾶς καὶ βαριῆς κατηγορίες διατυπώθηκαν σὲ βᾶρος τοῦ στρατηγοῦ Ζάννε καὶ κλήθηκε στὴν Βενετία. Ἐκεῖ περιπλέχτηκε σὲ μακριὰ δίκη καὶ πέθανε ἀπὸ τὴ λύπη του μέσα σὲ δύο χρόνια, πρὶν προλάβῃ νὰ δικαιωθῆ. Εἶδαμε πῶς τὴ θέση του τὴν πῆρε ὁ γηραιὸς Σεμπασιᾶν Βενιέρο. Γιὰ νὰ ἀρχίσουν κάτω ἀπὸ ὀλοκληρωτικὰ νέες προοπτικὲς τὶς ἐπιχειρήσεις αὐτοῦ τοῦ χρόνου, ἀντικατέστησαν ἐπίσης καὶ τοὺς δύο προβλεπτές, Σέλσι καὶ Κανάλε, ἐκλέγοντας γιὰ διάδοχο τοῦ πρώτου τὸν Μάρκο Κουῖρίνι, ἀρχηγὸ τοῦ Κόλπου, καὶ στὴ θέση τοῦ δευτέρου, τὸν Πέδρο Τρόνο, ποὺ ἦταν διοικητὴς στὶς νάβες. Ἄλλὰ ὅταν πέθανε αὐτὸς ξαναπῆρε τὴ θέση ὁ Κανάλε. Στὴ θέση τοῦ προβλεπτοῦ ποὺ ἄφησε ὁ Κουῖρίνι, τοποθετήθηκε ὁ Σάντος Τρόνο, ποὺ συγχρόνως ἦταν καὶ ἀντιναύαρχος.

Γιὰ τὴν αὔξησι τοῦ στρατοῦ καὶ τὴν συμπλήρωσι τῶν στρατιωτῶν ποὺ ἔλειπαν, ἐτοιμάστηκαν εἰκοσιπέντε γαλέρες – πρᾶγμα ποὺ ἤξεραν νὰ τὸ κάνουν μὲ θαυμαστὴ γρηγοράδα οἱ Ἑνετοὶ ναυπηγοὶ – καὶ τὴ διοίκησίν τους τὴν ἐμπιστεύτηκαν, ὄχι μόνον στοὺς εὐγενεῖς τῆς Βενετίας, ἀλλὰ καὶ σὲ ἐκείνους ἀπὸ ἄλλες περιοχὲς τῆς Ἑνετικῆς ἐπικράτειας, εἰσάγοντας γιὰ πρώτη φορὰ αὐτὴ τὴ συνήθεια.

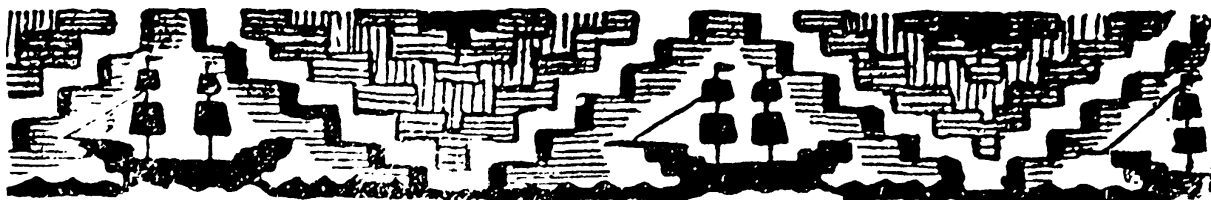
Ἡ ἔλλειψι ἀνθρώπων ἀντιμετωπίστηκε μὲ διαφόρους τρόπους. Ἐνας ἀπὸ αὐτοὺς ἦταν νὰ δοθῆ ἀμνηστία στοὺς ληστὲς τῆς Δημοκρατίας μὲ τὴν ὑποχρέωσι νὰ ὑπηρετήσουν στὴν ἀρμάδα σὰν σκλάβοι στὶς γαλέρες ἢ σὰ ναῦτες ἢ στρατιῶτες. Ὑποσχέθηκαν ἐπίσης στοὺς κόμπτες ποὺ θὰ προσέρχονταν ἐθελοντικά, ἀπαλλαγὴ ἀπὸ κάθε φορολογία γιὰ τέσσαρα χρόνια. Ἐβγαλαν δύο χιλιάδες γαλεριάνους ἀπὸ τὶς περιοχὲς ἔξω ἀπὸ τὴ Βενετία, ποὺ μέχρι τότε ἦταν ἐλεύθεροι ἀπὸ τέτοιες ὑποχρεώσεις καὶ τελικὰ ἔφεραν ἀπὸ ἔξω στρατιῶτες, γιὰ νὰ ἐνισχύσουν τὶς φρουρὰς τῶν παραθαλάσσιων οἰκισμῶν καὶ νὰ τακτοποιηθοῦν οἱ ἐλλείψεις στὴ στρατιά.

Καμμία ἀπὸ αὐτὲς τὶς προφυλάξεις δὲν ἦταν ἀρκετὴ, εἰδικὰ ἂν ἔπρεπε νὰ φροντίσουν, καθὼς ἦταν ἀπαραίτητο, νὰ βοηθήσουν τὴν Ἀμμόχωστο. Οἱ δύο χιλιάδες ἑξακόσιοι ἄνδρες, ποὺ ἔφερε ὁ Μαρτινένγκο, μπῆκαν στὸ φρούριον μὲ ἐπιτυχία χωρὶς νὰ μπορέσουν οἱ τούρκικες γαλέρες νὰ τοὺς ἐμποδίσουν. Ὁ Κουῖρίνι ποὺ κυβερνοῦσε τὴν ἀρμάδα, ποὺ ἐρχόταν γιὰ βοήθεια, εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ δείξῃ τὴν ἀφοβία καὶ τὴν ἀνδρεία του ἀντιμετωπίζοντάς τες, ὅποτε βύθισε μερικὲς ἐνῶ ἄλλες γεμάτες πολεμοφόδια καὶ πυρομαχικὰ τὶς αἰχμαλώτισε.

Ἐν τῷ μεταξύ, μὲ τὴν προοπτικὴ μεγαλυτέρων ἐπιτυχιῶν, ἀποφασίστηκε νὰ διατηρηθῆ ὁ πόλεμος στὶς περιοχὲς τῆς ἀριστερῆς πλευρᾶς τῆς Ἀδριατικῆς καὶ νὰ ἀνάψουν ἐξεγέρσεις στὴν Ἀλβανία. Ἄλλὰ αὐτὲς οἱ ἀπόπειρες δὲν καρποφόρησαν.

Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι





ΣΑΒΒΑ ΘΕΟΔΩΡΟΥ
Δημοδιδασκάλου

ΠΑΛΑΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΟΝΟΔΕΝΔΡΙΟΥ ΖΑΓΟΡΙΟΥ

Ἡ «Ἠπειρωτικὴ Ἑστία» δικαιώνει πραγματικὰ τὸν τίτλο της, γιατί στίς σελίδες της φιλοξενεῖ πάντοτε στοιχεῖα πολύτιμα τοῦ παραδοσιακοῦ μας πλούτου καὶ εἶναι τὸ μοναδικὸ στὸν τόπο μας περιοδικό, πού γιὰ τοὺς μεταγενέστερους θ' ἀποτελεῖ ἀνεκτίμητο θησαυρό.

Στὸ πέρασμα τοῦ χρόνου πού τὰ πάντα ἐξελίσσονται καὶ πολύτιμα στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ μας χάνονται, στίς σελίδες τῆς «Ἠπειρωτικῆς Ἑστίας» θὰ βρίσκουν οἱ νεώτεροι τίς ρίζες τους. Καὶ εἶναι πλῆθος τὰ στοιχεῖα αὐτὰ στή γενιὰ τῶν παππούδων μας — πού σὰ νὰ ἤξεραν πὺς μιὰ μέρα θὰ χρειαστοῦν — τὰ φύλαγαν κρυμμένα στὰ σεντούκια καὶ τίς κεντημένες καρσέλες ἢ μέσα στίς μεσάντρες σὲ κάποιο τενεκεδένιο κουτί.

Πολλοὶ ἐπίσης ἀπὸ ἄγνοια τὰ καταστρέφουν, ἀφοῦ πιά δὲν ἔχουν γι' αὐτοὺς καί-μιὰ ἀξία.

Καθῆκον λοιπὸν ὅλων μας τὰ πολύτιμα αὐτὰ στοιχεῖα νὰ τ' ἀνασύρωμε ἀπὸ τίς κρυφῶνες τους, νὰ τὰ φέρωμε σὲ φῶς, γιατί μελετώντας τα ὀδηγοῦμαστε στήν ἐξαγωγή χρησίμων συμπερασμάτων γιὰ τὴ ζωὴ, τοὺς θεσμούς, τοὺς ἄγραφους νόμους πού κρατοῦσαν σὲ ζηλευτὰ ἐπίπεδα τὴν ἔννοια τῆς ὀργανωμένης κοινότητος ἀνάμεσα σὲ μύριες δυσκολίες, κάτω μάλιστα ἀπὸ τὸ βραχνὰ τοῦ κατακτητῆ.

Οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι δεμένοι σφιγτὰ μὲ τὴ γενέτειρά τους μοχθοῦσαν μέρα καὶ νύχτα γιὰ νὰ κρατήσουν ἄσβεστη τὴν ἰδέα τοῦ Ἔθνους μὲ τὴ θαυμαστὴ αὐτοδιοίκηση.

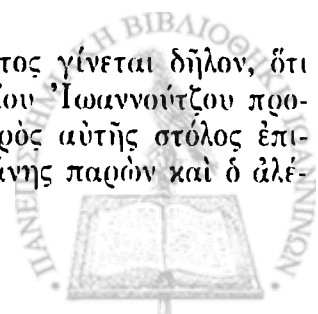
Παρακάτω παραθέτω ἀντίγραφα τέτοιων ἐγγράφων ἰδιωτικὰ συμφωνητικά, δωρεές, πωλητήρια, γρεωστικά, προικοσύμφωνα, διαθήκες, ὅσα μὲ ὑπομονὴ κατώρθωσα νὰ συγκεντρώσω. Πολλοὶ πού κατέχουν τέτοια ἐγγράφα δυστροποῦν νὰ τὰ παρουσιάσουν, ἐπηρεασμένοι ἴσως ἀπὸ τὴν παλιὰ ἐκείνη νοστροπία πὺς θὰ χάσουν τὸ κτῆμα τους ἂν δημοσιευτῇ τὸ πωλητήριο ἐγγράφο.

Ἡ σειρά πού ἀκολουθεῖ εἶναι κυστῆρὰ χρονολογικὴ καὶ ἡ γλῶσσα, διατύπωση καὶ ὀρθογραφία, ὅπως παρουσιάζονται στὰ πρωτότυπα ἐγγράφα.

Ι. ΣΥΜΦΩΝΗΤΙΚΑ

α. Συμφωνητικὸ ἔτους 1812 (Διανομὴ περιουσίας)

«Λιὰ τοῦ παρόντος ἀποδεικτικοῦ καὶ ἐμμαντύρου γράμματος γίνεται δῆλον, ὅτι παρασταθέντες ἐνώπιον τοῦ εὐγενεστάτου ἄρχοντος κυρ ἀλεξίου Ἰωαννουτζίου προεστώτι τοῦ Ζαγορίου, ἡ κωνσταντίνενα Βάτζαινα, καὶ ὁ γαμβρὸς αὐτῆς στόλος ἐπιφέροντες πρόσωπον τῶν δύο θυγατέρων της ἀργύρωσ καὶ σωσάνης παρὼν καὶ ὁ ἀλέ-



ξιος οἰκονόμου ἐπίτροπος τῶν δύο αὐτῶν κοριτζῶν. Ἐθεώρησαν τὴν διαφορὰν ὅπου εἶχον μὲ τὸν Κωνσταντῖνον μῆσιου φαλήδα συγκληρονόμον τῶν αὐτῶν κοριτζῶν μοιράζοντες εὐχαρίστως τὸ ὄτι πατρικὸν τοὺς εὐρέθη μὲ τὸν ἀκόλουθον τρόπον.

πρῶτον μὲν λαμβάνει ὁ κωνσταντῖνος μῆσιου τὸ μερίδιόν του τὸ ἔξω ὀσπίτιον τὸ καινούριον χωρίζον τοῦτο μὲ τοῖχον ἀπὸ τὴν καμάραν κατ' εὐθείαν γραμμὴν ἕως τὸν ἔξω τοῖχον τῆς περιοχῆς. λαμβάνον τὸ χωράφιον εἰς μεσήπολιν ὀλόκληρον, τὸ σηκλή ἔξωθεν τοῦ ὀσπητίου σοφήλενας, τὰ μισὰ ποδονάρια κάτωθεν τοῦ ὀσπητίου ὁ κῆπος δηλ. καὶ ἄνωθεν ἕως τὸ σοκάκι, καθὼς εἶχον τὸ σύνορον βαλμένον. Τὸ χωράφιον εἰς τὸν γκεσμὲν τὸ μισὸν ἀπὸ τὸ κάτωθεν μέγος τῆς στρατάς. Τὸ μισὸν ἀλῶνι, χαγιάτι καλίβαν εἰς τόπον περιεχόμενον εἰς τὸ αὐτὸ ἀλῶνιον ὡς ἄνωθεν.

δεύτερον τὰ δύο κοριτζία λαμβάνουν εἰς μερίδιόν τοὺς τὸ παλαιὸν ὀσπίτιον ἀνοίγοντας πόρτα εἰς τὸ σοκάκι τῆς στυλολάπενας. ἓνα χωράφιον εἰς τὸν σταυρόν, χωράφιον εἰς τζάμινα κομμάτια δύο, ἓνα χωράφιον εἰς τὸν γκεσμὲν.

“Ὅλα τὰ ἄνωθεν εὐχαρίστως ἐμοίρασαν αὐτὰ κατὰ τὸν ἄνωθεν τρόπον χωρὶς νὰ ἠμπορῇ εἰς τὸ ἔξῃς νὰ λογοτριβῇ ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, ἐμοίρασαν καὶ ὅτι κινητὰ τοὺς εὐρίσκονται εἰς τὸ ὀσπίτιόν τοὺς καθὼς σκουτικά, χαλκώματα, ἀμπάρια, βαγένια, καὶ κάθε εἶδος ὀσπητίου. Πρὸς τούτοις μὲ τὸ νὰ εἶχαν νὰ κάμουν εἰς τὸν γιντήκιον τοῦ ἀργαστηρίου εἰς πρόθεζαν συντροφικὸν τὸ μισόν. σήμερον τὰ εἰρημένα κοριτζία εὐχαρίστως καὶ ἀβιάστως ἐπούλησαν τὸ μερίδιόν των εἰς τὸν κωνσταντῖνον μῆσιον φαλήδα καὶ εἶναι εἰς τὸ ἔξῃς τέλειος νοικοκύρης ὁ ρηθεὶς κωνσταντῖνος χωρὶς τὰ κοριτζία νὰ ἐνέχωνται εἰς αὐτὰ τελείως. Ἐξόφλησαν σήμερον καὶ κάθε λογαριασμὸν μετρητῶν ὅπου..... νὰ λάβουν καὶ τὰ δύο μέρη ὁ ἓνας παρὰ τοῦ ἄλλου καὶ παραμικρὴ λεπτοδοσία καὶ λογοτριβὴ δὲν ἔμεινεν εἰς κανένα παρὰ ἔμειναν ἐξοφλημένοι κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα κάμνοντας ἱμπερᾶ ἰσκά ἰστιφᾶ ἰχατί, ἀμεί νταβαντὰν εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα μένοντας ἀνενόγητοι ἀδιάσηστοι ὁ εἰς παρὰ τοῦ ἄλλου. Ὅθεν εἰς ἔνδειξιν ταύτης τῆς θεληματικῆς των καὶ ἀβιάστου συμφωνίας ἔγιναν δύο παρόμοια γράμματα διὰ νὰ βαστᾶ τὸ κάθε μέρος ἀπὸ ἓν ἔχων τὸ κῦρος καὶ τὴν ἰσχὺν ἐν παντὶ κριτηρίῳ δικαιοσύνης.

1812: ὀκτωβρ. 17 Ἰωάννης

κωνσταντῖνος μῆσιου ἰπόσχομαι τᾶνωθεν
ἀλέξης οἰκονόμου ἐπίτροπος τῶν κοριτζῶν μαρτυρῶ
Μπαζάκας μαρτυρῶ
Γεώργιος Α. Κόννιασης ὁ γράφας μαρτυρῶ.
Γεώργιος Α. Ρούσης μαρτυρῶ
Κωνσταντῖνος Μπέλλος μαρτυρῶ.

β. Ἰδιωτικὸ συμφωνητικὸ ἔτους 1813

«Διὰ τοῦ παρόντος ἐξοφλητῆσι καὶ ἐμμερτύρου γράμματος γίνεται δῆλον ὅτι μὲ κοινήν συμφωνίαν καὶ εὐχαρίστησιν τοῦ στύλου γγότηζια καὶ γεωργίου Δίμου οἱ δυὸ μπατζανάκιδες παρὸν καὶ ἡ πενθερά τοὺς στὰ ὅσα πενθερικὴν τῆς κληρονομίαν ὀσπίτια, χωράφια, ἀμπέλια καὶ ὅτι κινητὰ καὶ ἀκίνητα, ὁμοίως καὶ εὐρεθέντα μετρητά, σήμερον τὰ ἐμοίρασαν οἱ ἀητοὶ μπατζανόκηδες ἀναμεσόν τοὺς καὶ ἐξόφλησαν.

Ὁ μὲν στύλος ἔλαβεν διὰ τὸ μέρος του τὸ πενθερικὸν ὀσπίτιον μὲ τὰ ἐν αὐτῷ περιεχόμενα μπαταλίγια, ὁμοίως καὶ τὸ χωράφιον εἰς τὸν σταυρόν, καὶ τὸ χωράφιον εἰς τὸ γγισμὲς καὶ τὸ ἡμισὺ τὸ ἀλῶνι καὶ χαγιάτι



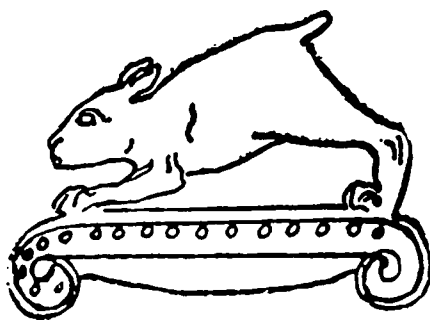
καὶ τόπον περιεχόμενον, ἀκόμη ἀπὸ τὰ δυὸ ποδουνάρια ἦγουν κλαδερόν, νὰ ἔχη καὶ τὸ ζαπί του νὰ ἐξουσιάσῃ τὸ σιάδι ὅπου συνορεύῃ μὲ τὴν μίσηναν ὃ γεώργιος Δίμου ὃ μπατζανάκης στὸ γονικὸν μερήδιον τῆς γυναικὸς του ὅπου θεσ δώση χέρι διὰ στράταν. ἀκόμη ἐμετρήθησαν τοῦ αὐτοῦ γεωργίου παρὰ τοῦ ἄνωθεν στύλου μετρητὰ γρόσια χίλια διακόσια 1.200 καὶ οὕτω ἐξόφλησαν τόσον ἀπὸ τὸν μπατζανάκην του ὡσὰν καὶ ἀπὸ τὴν πενθεράν του ἐξόφλησιν τελεῖαν ἀπὸ πενθεροῦ καὶ πενθερᾶς κληρονομίας τόσον ζώντας ἢ πενθερὰ ὡσὰν καὶ μετὰ θάνατον νὰ μὴ ἠμπορῇ νὰ ζητήσῃ εἰς κανένα καιρὸν τὸ παραμικρὸν εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα.

Ὁ στύλος νὰ εἶναι εἰς χρέος καθὼς μὲ κάθε του εὐχαρίστησιν τὸ ὁμολόγησεν καὶ τὸ ὑποσχέθη νὰ παραλάβῃ τὴν πενθεράν του καὶ νὰ τὴν ἔχη ὡς μητέρα νὰ τὴν τρέφῃ ἐν ὅσον ζῆ καὶ νὰ τῆς προσφέρῃ τὸ πρεπόμενον σέβας ὡς νὰ ἦτον καθολικὴν του μητέρα ἀλλὰ καὶ μετὰ θάνατόν της νὰ τῆς κάμῃ τὰ συνήθη μνημόσυνα καὶ ὅταν φερθῇ τὸ ἐναντίον καὶ ἡ πενθερὰ δὲν λάβῃ εὐχαρίστησιν νὰ ζήσῃ μετ' αὐτοῦ τότε νὰ ἔχη νὰ ζητᾷ ἀπὸ αὐτὸν τὸ προικίον της καὶ ὅτι ἄλλο τὴν ἀκαρτερεῖ. Ὅθεν ἔγιναν δύο παρόμοια γράμματα, ἔχοντα τὸ κυρὸν καὶ τὴν ἰσχὺν ἐν παντὶ κρητηρίῳ καὶ ἔλαβεν τὸ κάθε μέρος ἀπὸ ἓν καὶ ἐνδειξιν τῆς ἀληθείας.

Ἰωάννινα 24 ὀκτωβρίου 1813

στύλος γγοιτζας ὑπόσχομαι τάνωθεν
γιόργιος Δίμος λέω καὶ ὑπόσχομαι τάνωθεν
Θεόδωρος Μπατζάκας μαρτυρῶ
Γεώργιος Δ. Κόννιαρης μαρτυρῶ
Κωνσταντῆς Μπέλος μαρτυρῶ
Κωνσταντῆς μήσιος μαρτυρῶ
Κωστας γεωργίου Σερεμέτης μαρτυρῶ

(Ἄξιζει νὰ διαβαστῇ τὸ παραπάνω γιὰ νὰ ἰδῇ κανένας τὴ θέσιν τῆς πεθερᾶς στὴν οἰκογένειαν τοῦ γαμπροῦ. Καθορίζονταν γραπτῶς οἱ σχέσεις πεθερᾶς καὶ γαμπροῦ).





ΜΙΧΑΗΛ Σ. ΚΟΡΔΩΣΗ

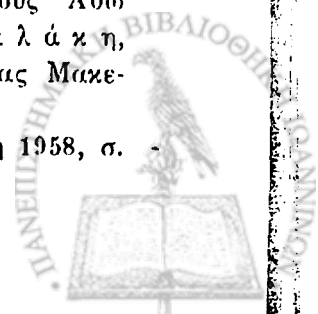
ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΗ ΜΟΝΑΣΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στὸ Ἅγιο Ὄρος ὑπάρχουν 20 κυρίαρχα μοναστήρια, τὰ ἐξῆς κατὰ σειρά πρωτείων: Λαύρα, Βατοπέδι, Ἰθέρων, Χιλαντάρι, Διονυσίου, Κουτλουμούσι, Παντοκράτορας, Ξεροποτάμου, Ζωγράφου, Δοχειαίρι, Καρακάλλου, φιλοθέου, Σιμωνόπετρα, Ἁγίου Παύλου, Σταυρονικήτα, Ξενοφώντος, Γρηγορίου, Ἐσφιγμένου, Ἁγίου Παντελεήμονος καὶ Κωσταμονίτου. Ὁ ἀριθμὸς τους εἶναι σταθερὸς — δὲ μειώνεται οὔτε αὐξάνεται — καὶ ὀνομάζονται βασιλικά, πατριαρχικά καὶ σταυροπηγικά μοναστήρια. Τὰ ὀνόματα τῶν μοναστηριῶν ἔχουν μείνει τὰ ἴδια ἀπὸ παλιῶ, μὲ μικρὲς ἀλλοιώσεις σὲ μερικά, πού σήμερα σπάνια ἀκούγονται. Ἔτσι ὁ Ἐσφιγμένος, ἡ Ξενοφώντος καὶ ἡ Σιμωνόπετρα ἀκούγονται πότε- πότε Σιμένου, Ξενοφου καὶ Σιμόπετρα (ἢ καὶ Ἀσημόπετρα)!. Ἡ μονὴ Ἁγίου Παντελεήμονος, πού κατέχεται ἀπὸ Ρώσους, καλεῖται σχεδὸν πάντα «Ρωσικό». Ἀντίθετα γιὰ τὰ ἄλλα δύο ἄλλοεθνῆ μοναστήρια, πού κατέχονται ἀπὸ Σέρβους καὶ Βουλγάρους, ἡ πιὸ συνηθισμένη τους ὀνομασία εἶναι Χιλαντάρι καὶ Ζωγράφου. Σπάνια ἀκούγεται τὸ πρῶτο «Σέρβικο» καὶ τὸ δεύτερο, ἀκόμη πιὸ σπάνια, «Βουλγάρικο».

Ἡ ἱστορία τοῦ Ἁγίου Ὄρους, τοὺς τελευταίους τουλάχιστο αἰῶνες, ταυτίζεται μὲ τὴν ἱστορία τῶν 20 αὐτῶν μοναστηριῶν². Ἡ κυρίως ἱστορία τοῦ Ἄθωνα εἶναι δεμένη μὲ τὴν ἰδρυση τῆς Μεγάλης Λαύρας καὶ τὰ πρόσωπα τοῦ Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτη καὶ τοῦ αὐτοκράτορα Νικηφόρου Φωκά. Παλαιότερα ὑπῆρχαν στὸ Ἅγιο Ὄρος μεμονωμένοι ἀσκητὲς καὶ λαῦρες, πού τις ἀποτελοῦσαν πολλὲς καλογερικὲς καλύβες μαζὶ καὶ ἔμοιαζαν μὲ τις σημερινὲς ἰδιόρρυθμες σκήτες³. Ἡ Μεγάλη Λαύρα ἰδρύθηκε τὸ 963 ἀπὸ τὸν Ἀθανάσιο μὲ τὴν ὑλικὴ βοήθεια τοῦ Νικηφόρου Φωκά. Ἡ φήμη τοῦ Ἀθανασίου τράβηξε πλήθη μοναχῶν στὴ Λαύρα καὶ κατὰ τὸ παράδειγμά της ἄρχισαν νὰ ἰδρύωνται στὴ χερσόνησο τοῦ Ἄθωνα νέα μοναστήρια. Ἡ Μονὴ τῶν Ἰθέρων ἰδρύθηκε ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Τορνίκιο μεταξὺ τοῦ 979 καὶ 984, καὶ ἡ Μονὴ Βατοπεδίου λίγο πρὶν τὸ 985. Ἡ δευτέρη ἔγινε ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα μοναστικά κέντρα τοῦ Ἄθωνα, δευτέρη στὴν τάξη μετὰ τὴ Μεγάλη Λαύρα. Ὅς τὸ τέλος τοῦ δέκατου τέταρτου αἰῶνα ἰδρύθηκαν καὶ τὰ ὑπόλοιπα μοναστήρια, μὲ ἐξαιρεση τὴ Μονὴ Σταυρονικήτα, πού, ἐνῶ μαρτυρεῖται ἀπὸ τὸν 11ο αἰῶνα ὡς μικρὴ σκήτη, σὲ Μονὴ προβιβάστηκε μόλις τὸ 16ο αἰῶνα.

1. Τὰ τρία αὐτὰ μοναστήρια παλιότερα τὰ ἔλεγαν πάντα Σιμένου, Ξενοφου καὶ Σιμόπετρα, βλ. V. L a n g l o i s, Le Mont Athos et ses monastères, Paris 1867, σ. 18, 20, 22.
2. Ν. Π α ν α γ ι ω τ ἄ ρ η, Ἄθως, «Θρησκευτικὴ καὶ Ἱστορικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία» τ. 1, σ. 863—875. Κ ο σ μ ἄ Β λ ἄ χ ο υ, Ἡ χερσόνησος τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω καὶ αἱ ἐν αὐτῇ Μοναὶ καὶ οἱ μοναχοί, ἐν Βόλῳ 1903, σ. 13—130. Ι. Μ α μ α λ ἄ ρ η, Τὸ Ἅγιον Ὄρος (Ἄθως) διὰ μέσου τῶν αἰῶνων (Δημοσιεύματα Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν), Θεσσαλονίκη 1971, σ. 33—147, 225—334, 419—550.
3. Γ. Θ ε ο χ α ρ ἰ δ ο υ, Σύντομος ἱστορία τοῦ Ἁγίου Ὄρους, Θεσσαλονίκη 1958, σ. 7—9.



Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ 20 αὐτὰ μοναστήρια ποὺ ὑπάρχουν σήμερα, τοὺς πρώτους αἰῶνες εἶχαν ἰδρυθῆ καὶ πολλὰ ἄλλα, ποὺ μὲ τίς συνεχεῖς ἀναστατώσεις ἐρημώθηκαν. Πολλὰ δεινὰ ὑπέφεραν τὰ μοναστήρια ἀπὸ τοὺς πειρατές. Ἡ ἀνάγκη νὰ προφυλαχτοῦν ἀπ' αὐτοὺς τὰ ἔκανε μικρὰ κάστρα. Τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀκολουθεῖ τὴ μοῖρα τῶν χωρῶν τῆς Βαλκανικῆς, ἀν καὶ ἡ ἄλωση τῆς Πόλης δὲν προκάλεσε μεγάλες μεταβολές στὸν Ἅθωνα. Οἱ Τοῦρκοι δίνουν προνόμια αὐτοῖς Ἁγιορεῖτες κι ἔτσι οἱ Μονές κατορθώνουν, περνώντας συχνὰ μέσα ἀπὸ περιόδους κρίσεως, νὰ ἐπιζήσουν καὶ πολλές μάλιστα ἀπ' αὐτὲς νὰ εὐδοκιμήσουν. Τὰ νεώτερα χρόνια οἱ Μονές βρίσκουν προστάτες στοὺς ἡγεμόνες τῶν Παραδουναβίων ἡγεμονιῶν καὶ στοὺς τσάρους τῆς Ρωσίας. Μετὰ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση γίνεται προσπάθεια ρωσικῆς διείσδυσης στὸν Ἅθωνα καὶ προκαλοῦνται ἐριδες μεταξὺ Ρώσων καὶ Ἑλλήνων. Γύρω στὰ 1900 ἡ ρωσικὴ παρουσία γίνεται ἐπιβλητικὴ, γιὰ νὰ ἀνακοπῆ ἀπότομα μετὰ τὴν Ὀκτωβριανὴ Ἐπανάσταση. Σήμερα τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀποτελεῖ αὐτοδιοίκητο τμήμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παραπάνω 20 κυρίαρχα μοναστήρια, ὑπάρχει καὶ ἓνας μέγας ἀριθμὸς ἀπὸ δευτερεύοντα χτήρια σπαρμένα σ' ὅλη τὴν ἐκταση τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ποὺ λέγονται «ἐξαρτήματα» καὶ ποὺ ἀνήκουν ὅλα στὶς 20 ἱερὲς Μονές.

Τὰ μοναστήρια χωρίζονται σὲ κοινόβια⁴ καὶ σὲ ἰδιόρρυθμα⁵. Στὰ κοινόβια τὴ νομοθετικὴ ἐξουσία ἀσκεῖ ἡ γερωντία, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ μοναχοὺς ποὺ ἐκλέγει ἡ ἀδελφότητα, καὶ τὴν ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἀσκεῖ ὁ ἡγούμενος⁶. Στὰ ἰδιόρρυθμα τὴ νομοθετικὴ ἐξουσία ἀσκοῦν οἱ προϊστάμενοι, ποὺ ἡ θητεία τους εἶναι ἰσόβια. Τὴν ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἀσκοῦν δύο ἢ τρία μέλη ἀπὸ τοὺς προϊσταμένους καὶ πάλιν⁷. Ἀπὸ τὰ 20 μοναστήρια, σήμερα τὰ 7 εἶναι ἰδιόρρυθμα — Λαύρα, Βατοπέδι, Ἰθῆρων, Χιλαντάρι, Παντοκράτορας, Ξεροποτάμι, Δοχειάρι — καὶ τὰ ὑπόλοιπα κοινόβια.

Ἡ διοίκηση τοῦ Ἁγίου Ὄρους ἐδρεύει στὶς Καρυές, μιὰ καλογερικὴ πόλις ποὺ παίζει τὸ ρόλο «πρωτεύουσας» του. Ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴ σύναξη (λόγος τζα) τῶν προϊσταμένων τῶν 20 ἱερῶν Μονῶν. Ἡ σύναξη αὐτὴ εἶναι ἡ λεγόμενὴ «Ἱερὰ Κοινότης»⁸ τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ποὺ ἀσκεῖ τὴ νομοθετικὴ ἐξουσία. Τὴν ἐκ-

4. Οἱ μοναχοὶ στὰ κοινόβια ἐπάγονται σ' ὅλα τὰ ζητήματα στοὺς ἴδιους κανόνες ζωῆς. Βλ. C. Cavarinos, *Anchored in God, an inside account of life, art, and thought on the holy mountain of Athos*, Athens, 1959, σ. 27. E. - Amand de Mendietta, *La presqu'île des caloyers. Le Mont Athos*, Bruges 1955 σ. 79—85. Π. Καρολίδου, Ἡ ἐνεστώσα κατάσταση ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὄρει, ἐν Ἀθήναις 1896, σ. 20.

5. Στὰ ἰδιόρρυθμα ἡ ζωὴ δὲν εἶναι κοινὴ γιὰ ὅλους. C. Cavarinos, ὁ.π., σ. 26. E. Amand de Mendietta, *La presqu'île*, ὁ.π., σ. 85—91. Π. Καρολίδου ὁ.π., σ. 21.

6. Π. Χρήστον — Θ. Προβατάκη, *Τὸ Ἅγιον Ὄρος*, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 10.

7. Χρήστον — Προβατάκη, ὁ.π., σ. 11.

8. Ὁ Καταστατικὸς χάρτης τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω, Ἅγιον Ὄρος, 1931, σ. 32—38. Ν. Ἀντωνόπουλον, Ἡ συνταγματικὴ προστασία τοῦ ἁγιορεϊτικοῦ καθεστώτος, Ἀθήναι 1958, σ. 73. Π. Παναγιωτάξου, Ἡ ὀργάνωσις τοῦ μοναχικοῦ πολιτεύματος ἐν Ἁγίῳ Ὄρει Ἄθω, ε' Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ Διζαίου, τ. Δ' (1949), σ. 121—127. E. Amand de Mendietta, *La presqu'île*, ὁ.π., σ. 69—74. Π. Καρολίδου, ὁ.π., σ. 31.



τελεστική εξουσία άσκει ή «Ίερά Ίπιστασία»⁹ πού άποτελείται άπό άντιπροσώπους τών 20 Μονών και χωρίζεται σέ 5 τετράδες. Ό πρώτος κατά την τάξη κάθε τετράδας καλείται πρωτοεπιστάτης¹⁰ — παλιότερα λεγόταν ναζίρης — ό όποιος άσκει καθήκοντα προέδρου τής Ίεράς Ίπιστασίας και κρατάει τιμητικά τή ράβδο του Πρώτου του Άγίου Όρους, ένός άξιώματος πού άπό τό 1600 περίπου καταργήθηκε¹¹. Στο Άγιο Όρος ύπάρχει και πολιτικός διοικητής πού άντικατέστησε τόν Τουρκο «Καϊμακάμν» άπό τόν καιρό πού τό Όρος έλευθερώθηκε¹².



Ό βίος τών μοναχών είναι πολύ συντηρητικός και έχει διαμορφωθή σύμφωνα με τό τυπικό τής κάθε Μονής. Έκτός όμως πού ένα τυπικό δέν μπορεί νά καλύπτει όλους τούς τομείς τής ζωής τών μοναχών, ύπάρχουν και περιπτώσεις πού δέν είναι δυνατό νά έχουν προβλέψει οί κητόρες. Τά μέσα του σύγχρονου πολιτισμού πού φτάνουν ως έδω, άν και κάπως άργά, έπηρεάζουν τό τοπίο, τά κτήρια και τούς θεσμούς. Η λειψανδρία, πού παρατηρείται σήμερα στο Άγιο Όρος, έχει συντελέσει στη διείδυση λαϊκών σέ διακονήματα πού παλιότερα ύίνονταν μόνο σέ καλόγερους. Με τό πέρασμα του καιρού και με την επίδραση τών πολυάριθμων έπισκεπτών, ή βυζαντινή ώρα πού χρησιμοποιείται στο Όρος, άντικαθίσταται σιγά-σιγά άπό την κοσμική, άν και ύπάρχουν άκόμη καλόγεροι πού καταλαβαίνουν καλύτερα τή βυζαντινή ώρα.

Σέ ιστορικούς λόγους όφείλονται άλλαγές σέ άξιώματα και θεσμούς, πού είτε καταργήθηκαν, είτε άλλοιώθηκαν με τόν καιρό (άξιωμα του Πρώτου του Άγίου Όρους, θεσμός τών σεργαριών και σεϊμένηδων). Η κυριότερη όμως αίτία κάθε μεταβολής είναι κι έδω ό άνθρωπος παράγοντας. Ό μοναχός, πριν καλογερέψη, ήταν όπωσδήποτε λαϊκός κι έτσι χωρίς νά τό θέλη γίνεται φορέας έξωτερικών αντιλήψεων και τρόπων ζωής. Ζώντας στη νέα του πατρίδα δέν είναι εύκολο νά ξεχάσει την παλιά. Κι άν άκόμη περάσουν χρόνια χωρίς νά πάη σ' αυτή, δέν μένει πάντα άσυγκίνητος όταν αυτή έρχεται σ' εκείνον με τή μορφή έπισκεπτών ή κάποιου νέου μοναχού. Τέλος, σέ παραδοσιακές χειροτεχνικές άπασχολήσεις, όπως ή ξυλογλυπτική, έκανε την έμφάνισή της και ή μηχανή για την άνετώτερη και άποδοτικότερη παραγωγή ξυλογλύπτων, με άποτελέσματα καθόλου ευχάριστα για την παραδοσιακή εξέλιξη τής τέχνης.



Τό υλικό τής έργασίας αυτής προέρχεται, κατά τό μεγαλύτερο μέρος, άπό προφορικές πληροφορίες πού μου έδωσαν Άγιορείτες μοναχοί κατά τό διάστη-

9. Καταστατικός χάρτης, ό.π., σ. 38—45. Π. Παναγιωτάκου, ό.π., σ. 127—133. Χρήστον — Προβατάκη, ό.π., σ. 9. Γαβριήλ Σταυρονικητανού, Ίπιστασία τής Ίεράς Κοινότητος του Άγ. Όρους Άθω και οί άπό του έτους 1783—1928 σχηματίσαντες Ίπιστάται, Θεσσαλονίκη 1928 (Άνάτυπο άπό τό περιοδ. «Γρηγόσιος Παλαμάς»). Ν. Άντωνοπούλου, ό.π., σ. 74.
10. Καταστατικός χάρτης, ό.π., σ. 39, άρθρ. 28. Π. Καρολίδου, ό.π., σ. 32.
11. Άλεξάνδρου Λαυριώτου, Τό Άγιον Όρος μετά την όθωμανικήν κατάκτησιν, «Έπετηρίς Έταιρείας Βυζαντ. Σπουδών» τ. ΑΒ' (1963), σ. 118. Χριστοφορού Κτενιά, Ό Πρώτος του Άγίου Όρους Άθω και ή «Μεγάλη Μέση» ή «Σύναξις». Έπετηρίς Έταιρείας Βυζαντ. Σπουδών τ. 6 (1929), σ. 240.
12. Ν. Άντωνοπούλου, ό.π., σ. 71. Α. Riley, Athos or the mountain of the monks, London 1887, σ. 79. V. Langlois, ό.π. σ. 15.



μα τῆς τετράμηνης παραμονῆς μου στοῦ μοναστήρι τοῦ Παντοκράτορα, καθὼς καὶ ἀπὸ προσωπικὲς διαπιστώσεις.¹³ Στὴν περιγραφή τῶν ἰδιαίτερων χώρων ποὺ ὑπάρχουν σ' ἓνα μοναστήρι, ἔχω περισσότερο ὑπ' ὄψη μου τοὺς χώρους τοῦ Παντοκράτορα καὶ λιγότερο τοὺς χώρους ἄλλων μοναστηριῶν, ποὺ βιαστικὰ ἔτυχε νὰ ἰδῶ. "Ὅλοι τους εἶναι οἱ ἴδιοι μὲ μικρὲς διαφορὲς, ποὺ ὀφείλονται πρὸς πολὺ στοῦ ἄνισο μέγεθος τῶν μοναστηριῶν καὶ στὴ διαφορετικὴ τους κατασκευή. Ὡς πρὸς τὰ ἄλλα θέματα (διακονήματα, ὀργάνωση, συνήθειες καὶ ἐκδηλώσεις τοῦ μοναχικοῦ βίου), σ' ὅλη τὴν ἔκταση τοῦ Ὄρους κυριαρχεῖ, λίγο πολὺ, ἡ ἴδια κατάσταση.

Γιὰ μιὰ πληρέστερη ἰδέα τῆς μοναχικῆς ζωῆς στοῦ Ἅγιο Ὄρος, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς παραπάνω πληροφορίες, χρησιμοποίησα ἐκεῖ ὅπου δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ἀρκέσουν οἱ προφορικὲς πληροφορίες, ὑλικὸ δημοσιευμένων ἐργασιῶν, κυρίως ἀπὸ Ἄγιορείτες μοναχοὺς. Αὐτὸ ἀφορᾷ περισσότερο τὸ κεφάλαιο «Καρυές», στοῦ ὁποῖο, γιὰ νὰ φανῆ ἡ ἀντιπροσωπευτικὴ ὄψη τῆς πολίχνης, ἔπρεπε ν' ἀνατρέξουμε λίγα χρόνια πρὶν' στὴν ἐποχὴ ποὺ τὸ Ἅγιο Ὄρος ἦταν γεμάτο ἀπὸ καλόγερους καὶ κοσμικοὺς, καὶ ἡ μικρὴ αὐτὴ πολίχνη ἦταν περισσότερο πολυάνθρωπη.

Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ἐργασίας αὐτῆς ἀναφέρεται στὴν «Ἐθιμικὴ» λαογραφία καὶ ἐλάχιστα (χαιρετισμοί, εὐχές, παραδόσεις) στὴ «φιλολογικὴ». Τραγούδια, παροιμίες, αἰνίγματα καὶ πολὺ περισσότερο εὐτράπελες διηγήσεις ὑπάρχουν ὅπωςδήποτε καὶ στὴ μοναχικὴ κοινωνία τοῦ Ἅθωνα, ἀλλὰ γιὰ νὰ συγκεντρωθοῦν χρειάζεται πολύχρονη παραμονὴ στοῦ Ἅγιο Ὄρος. Μόνο ἂν ἀνήκη κανεὶς στὶς τάξεις τῶν μοναχῶν, εἶναι εὐκολώτερο νὰ συλλέξῃ τὰ παραπάνω μνημεῖα τοῦ λόγου. Ἐνας «κοσμικός», ὅσο νὰ μείνῃ στοῦ Ὄρος, βρίσκεται πάντοτε ἔξω ἀπὸ τὴ μοναχικὴ οἰκογένεια.

I. ΚΟΙΝΟΧΡΗΣΤΟΙ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΟΥ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ ΣΕ ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟ ΜΕ ΤΙΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥ ΜΟΝΑΧΙΚΟΥ ΒΙΟΥ ΚΑΙ ΤΑ ΔΙΑΚΟΝΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΟΝΑΧΩΝ

α) ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΜΟΡΦΗ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ

Γενικὴ ἄποψη μιᾶς Μονῆς, κάθισμα, βουρδουναριό, ἐργατόσπιτα, κόσκι, βρύσες καὶ πηγάδια, μύλος, ἄρσανάς, πύλη

Καὶ τὰ εἴκοσι μοναστήρια ποὺ βρίσκονται στοῦ Ἅγιο Ὄρος μοιάζουν μὲ κάστρα ἢ, τὰ μεγαλύτερα, μὲ μεσαιωνικὲς ὀχυρωμένους πόλεις. Τὴν εἰκόνα αὐτὴ δημιουργοῦν τὰ συμπαγῆ τείχη, οἱ πύργοι μὲ τὶς ἐπάλξεις τους, ἡ βαριὰ σιδερένια

13. Οἱ πληροφορίες αὐτὲς ὀφείλονται κυρίως στοῦ μοναχοῦ πατέρα Νεκτάριο, ἀρχοντάρη τῆς Μονῆς κατὰ τὸ χρονικὸ διάστημα 1973—1974. Κατὰ δεύτερο λόγο ὀφείλονται στοὺς ἄλλους μοναχοὺς τῆς Μονῆς Παντοκράτορος, καθὼς καὶ σὲ μοναχοὺς ἄλλων μοναστηριῶν καὶ ἐξαρτημάτων ποὺ βοήθησαν τὴν εὐκαιρία νὰ ρωτήσω κατὰ τὶς ἐπισκέψεις ποὺ ἔκανα σ' αὐτά. Ἀφορμὴ τῆς παραμονῆς μου στοῦ Ἅγιο Ὄρος ὑπῆρξε ἡ διερεύνηση μὲ τὴν ἐπιτεία τοῦ καθ. γ. Ν. Παναγιωτάκη τῶν ἐντύπων τῆς Μονῆς τοῦ Παντοκράτορος. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπασχόλησής μου ἐν βιβλιοθήκῃ τῆς Μονῆς μοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία ν' ἐρθῶ σ' ἐπαφὴ μὲ τοὺς μοναχοὺς καὶ νὰ γνωρίσω ἔτσι ἀπὸ κοντὰ τὴν καθημερινὴ τους ζωὴ.

Εὐχαριστῶ θερμὰ τοὺς παραπάνω μοναχοὺς γιὰ τὶς πληροφορίες ποὺ πρόθυμα μοῦ ἔδωσαν, καθὼς καὶ τὸν καθ. γ. Ν. Παναγιωτάκη γιὰ τὶς ὑποδείξεις του. Ἐπίσης εὐχαριστῶ τὸν καθ. γ. Δ. Λουκάτο καὶ τὸν ὑφηγ. γ. Γ. Πλουμίδη γιὰ τὶς συμβουλὲς τους πᾶνω σὲ γενικὰ θέματα δομῆς τῆς ἐργασίας αὐτῆς.

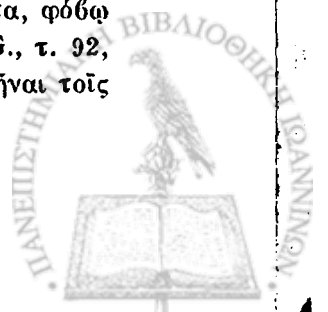


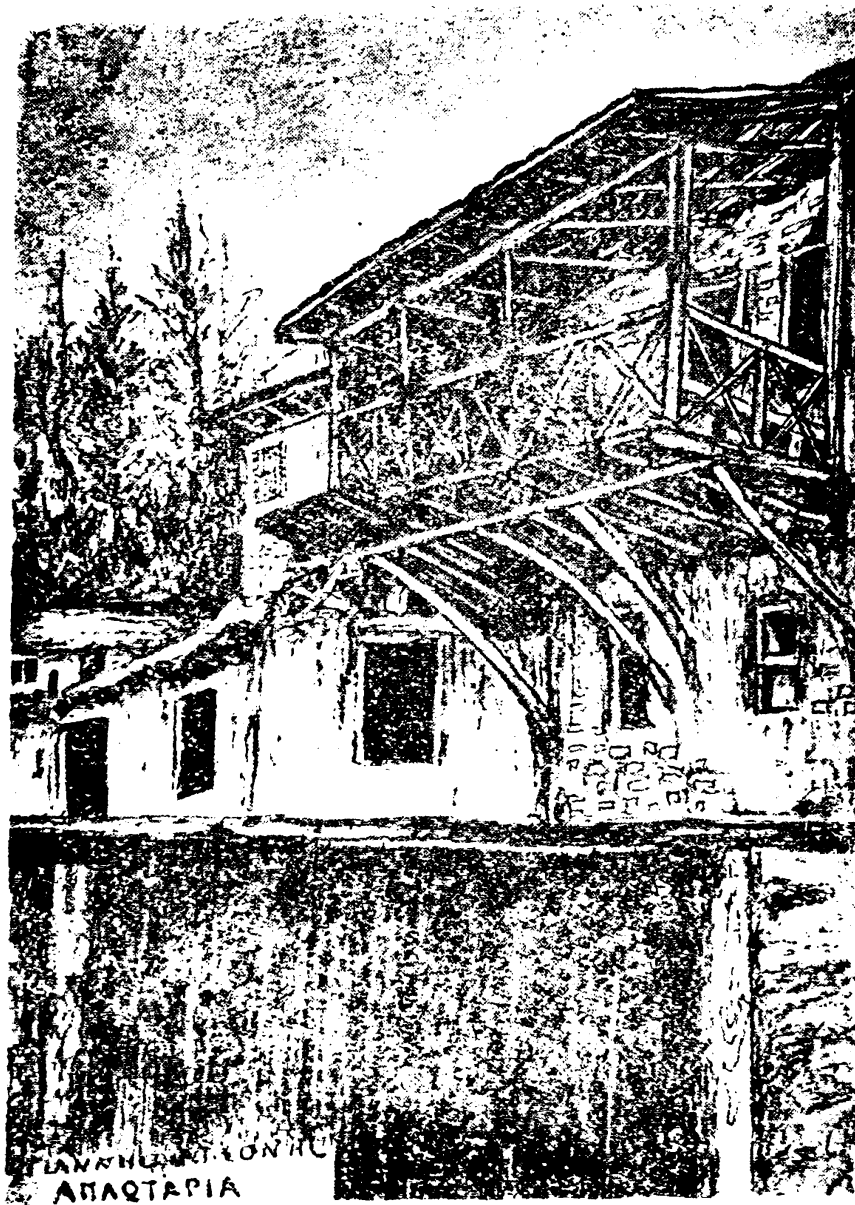
πύργα. Ἡ πιὸ χαρακτηριστικὴ διακοπὴ τῆς συνέχειας τῶν τειχῶν εἶναι οἱ ἀπλω-
ταριές, οἱ ξύλινοι δηλ. ἐξῶστες, πού στηριγμένοι σὲ γυρτὰ δοκάρια, ἀπλώνον-
ται πολλές φορές σ' ὄλο τὸ μῆκος τῶν τειχῶν καὶ σὲ ἀρκετὰ μεγάλο ὕψος πάνω ἀπὸ
τὸ ἔδαφος. Ἡ τσατῆ (=στέγη) τοῦ συγκροτήματος σκεπάζεται μὲ πλάκες. Μὲ
τὸν ἴδιο τρόπο στεγάζονται καὶ μερικὰ ἄλλα δευτερεύοντα χτήρια πού βρίσκονται
ἔξω ἀπὸ τὸ μοναστήρι καὶ πού χρησιμεύουν γιὰ τὶς πολλαπλές ἀνάγκες του. Ὁ κῆ-
πος τοῦ μοναστηριοῦ βρίσκεται σὲ μικρὴ ἀπόσταση καὶ καλλιεργεῖται ἀπὸ εἰδικὸ
διακονητῆ, τὸν κηπουρό, πού σήμερα συνήθως εἶναι λαϊκός. Τὸ μέρος πού καλλιερ-
γούνται ἐσπεριδοειδῆ λέγεται εἰδικὰ νεραντζώνας¹.

Ἀπὸ τὰ χτήρια πού ὑπάρχουν ἔξω, τὸ κάθισμα εἶναι κάτι σὰν ἐρημητή-
ριο καὶ παραχωρεῖται σ' ὅποιον μοναχὸ θέλει ν' ἀποτραδηχτῆ ἐκεῖ γιὰ περισσότερη
ἄσκηση. Ὁ μοναχός, πού λέγεται καθισματάρης, σιτίζεται ἀπὸ τὴ Μονὴ
καὶ γιὰ νὰ ἐκκλησιάζεται στὸ καθολικὸ (τὸ ναὸ τοῦ μοναστηριοῦ), ἔχει κρατήσει
εἰδικὸ κελὶ μέσα στὸ μοναστήρι². Πολλές φορές ὁ καθισματάρης εἶναι ὑποχρεωμέ-
νος νὰ συμμετέχῃ στὶς ἐπείγουσες δουλειές τῆς Μονῆς, πού γίνονται ἀπ' ὄλους τοὺς
καλόγερους μαζί³.

Ὁ στάβλος τοῦ μοναστηριοῦ, πού βρίσκεται πάντα ἔξω γιὰ νὰ μὴ λερώνουν
τὰ ζῶα τὴν αὐλή του, καλεῖται βουρδουναριό⁴. Μιὰ ἄλλη ὀνομασία του
εἶναι κατουλαριό ἢ Χατ(ου)λαριό, ἂν καὶ μὲ τὶς λέξεις αὐ-
τὲς ἐννοοῦν κυρίως τὴν ἀποθήκη τοῦ στάβλου. Κατουλάρης ἢ Χα-
τ(ου)λάρης εἶναι ὁ μοναχός πού ἔχει γιὰ διακόνημά του νὰ ἐπιβλέπῃ καὶ
νὰ ταΐζῃ τὰ ζῶα, ἐνῶ ὁ ὀδηγός τῶν ζῶων στὶς διάφορες μεταφορές πού γίνονται
μέσα στὸ ὄρος ὀνομάζεται βουρδουναρής. Οἱ χερσαῖες μεταφορές γί-
νονται καὶ σήμερα ἀκόμα μὲ μουλάρια καὶ τὸ βάρος τοῦ εἴδους πού μεταφέρεται
ὑπολογίζεται σὲ φορτώματα, πού ἀντιστοιχοῦν περίπου σὲ ἑκατὸ ὀκτάδες
τὸ καθένα⁵. Μὲς τὸ βουρδουναριὸ οἱ πάχγες εἶναι φτιαγμένες ἀπὸ ξύλο, ἢ μιὰ πλάι
στὴν ἄλλη σὰν μιὰ πολὺ μεγάλῃ σκάφη. Τὸ χορτάρι τὸ ρίχνουν πάνω σὲ γυρτὰ ξύλα
πού εἶναι θαλιμένα τὸ ἓνα κοντὰ στὸ ἄλλο, γιὰ νὰ τὸ τραβοῦν ἀπὸ ἐκεῖ τὰ ζῶα λίγο-
λίγο.

1. Βλ. καὶ Εὐγενίου Βατοπεδινόου, Περιγραφή ἔμμετρος τῆς ἐν Ἀθῶν ἱε-
ρῶς καὶ σεβασμίας μεγίστης λαύρας τοῦ Βατοπεδίου, ἐν Ἀθήναις 1891, σ. 11, στ. 26—27.
«Πρὸς ἀνατολὰς δὲ τοῦτων πορτοκαλεῶν τις κεῖται
εἶναι κάλλιστος καὶ μέγας, Νερατζώνας δὲ καλεῖται».
2. E. Amand de Mendietta, Mount Athos. The garden of the Panaghia, Amster-
dam 1972, σ. 211. Π. Χρήστου, Τὸ Ἅγιον Ὄρος ἐν τῷ παρελθόντι καὶ τῷ πα-
ρόντι, «Ἀθωνικὴ Πολιτεία ἐπὶ τῇ χιλιετηρίδι τοῦ Ἁγίου Ὄρους», Θεσσαλονίκη 1963, σ.
73. Κοσμᾶ Βλάχου, ὅ.π., σ. 142.
3. Βλ. καὶ Δ. Πετρακάκου, Νεαί πηγαὶ τῶν θεσμῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἐν Ἀ-
λεξανδρείᾳ 1915, σ. 173 «ὑποχρεοῦνται νὰ παρευρίσκωνται εἰς τὰς ἐξῆς παγγενίας, σί-
του, κριθῆς, τρυγητοῦ, καὶ μόνον τρεῖς ἡμέρας εἰς τὴν συλλογὴν τῶν ἐλαιῶν».
4. Βουρδουναρεῖον καὶ βορδουναρεῖον, μεσαιων. λέξη, σημαίνει στάβλο ἡμίονων, ἡμινοστά-
σιο· βουρδών = ἡμίονος. (Λατ. burdo, burdonarius. Cf. Lampe, A patristic Greek le-
xicon, Oxford 1972). Ἰωάννου Μόσχου, Βίβλος ἢ λεγομένη Λειμών, Migne,
P.G., τ. 87, στ. 2988 Β. «Ὡς δὲ ἴδον τὰ βορδόνια, καὶ οἱ βορδονάριοι, τὸν λέοντα, φόβῳ
συσχεθέντες ἀφρεστάθησαν». Πασχάλιον Χρονικόν, Migne, P.G., τ. 92,
στ. 297 Β «ἔτεροι δὲ ἱστορικοὶ συνεγράψαντο τὸ πρῶτον Ἴπποδρόμον ἐπιτελεσθῆναι τοῖς
Ρωμαίοις εἰς βορδῶνας».
5. Μὲ τὴ λέξη «φόρτωμα» ἐννοοῦν ἐπίσης καὶ τὸ σχοινὶ πού δένουν τὸ φορτίο.





ΑΠΑΩΤΑΡΙΑ (μπαλκόνι μοναστηριού)

Τὸ βουρδουναριὸ τοῦ Παντοκράτορα εἶναι δίπατο καὶ τὰ μουλάρια ἀνεβαίνουν ἀπὸ τὸ πάνω μέρος, ὅπου τὸ ἔδαφος εἶναι ὑψωμένο. Τὸ πάτωμα εἶναι φτιαγμένο μὲ στρογγυλὰ δοκάρια γιὰ νὰ μένουν κενὰ καὶ νὰ φεύγουν τὰ ὑγρά, καὶ στὸ ἰσόγειο ὑπάρχουν τοξωτὰ ἀνοίγματα γιὰ νὰ ἀερίζεται. Γιὰ μεγαλύτερη εὐκολία τὰ φουσκιά τὰ πετᾶνε παντώντας σ' ἓνα εἶδος γέφυρας πὺ ἐνώνει τὸ χῶρο τοῦ στάβλου μ' ἓνα κατηφορικὸ μέρος, ὥστε νὰ φεύγουν εὐκόλα.

Γιὰ τὶς ἐξωτερικὲς δουλειὲς τοῦ μοναστηριοῦ χρησιμοποιοῦνται ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς καλόγερους καὶ ἐργάτες λαϊκοί, προσωρινοί ἢ μόνιμοι κάτοικοι τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Αὐτοί, ἐπειδὴ ἀπαγορεύεται νὰ μένουν μέσα στὸ μοναστήρι, κατοικοῦν ἔξω σὲ εἰδικὰ γι' αὐτοὺς σπίτια συνήθως ἑνὸς ἢ δύο δωματίων, πὺ τὰ λένε ἐ ρ γ α τ ὀ σ π ι - τ α . Οἱ ἐργάτες πληρῶνται ἀπὸ τὸ μοναστήρι, πὺ εἶναι ὑποχρεωμένο νὰ τοὺς δίγη ἀκόμα καὶ μιὰ λογικὴ ποσότητα τροφίμων κάθε μῆνα. Γιὰ τὴν τροφή τους φροντίζει εἰδικὸς διακονητὴς μοναχός, ὁ ο ἰ κ ο ν ὀ μ ο ς .

Ἐξω ἀπὸ τὸ μοναστήρι, σὲ μέρος κατάλληλο γιὰ ἀγνάντεμα, εἶναι φτιαγμένο τὸ κ ι ὀ σ κ ι , ἓνας ἀνοιχτὸς τετράγωνος χῶρος μὲ τὴ στέγη του στηριγμένη σὲ

τέσσερες κολόνες⁶. Έχει σὲ ἄφθονα ἀνάπαυσης «ἐδγαίνουσι οἱ πατέρες καὶ διασκεδάζουσι τοὺς λογισμοὺς»⁷ καθισμένοι στὰ τ ο υ ρ ά κ ι α , τὰ ξύλινα παγκάκια πού ὑπάρχουν γύρω στὶς τρεῖς πλευρὲς του. Ἐδῶ σ' αὐτοὺς τοὺς πάγκους, οἱ γυρολόγοι, πού περνοῦν μὲ τὰ ζῶα τους ἀπ' ὄλα τὰ μοναστήρια, τὶς σκῆτες καὶ τὰ κελιά, ἀπλώνουν τὶςπραμάτειες τους γιὰ νὰ τὶς ἀγοράσουν καλόγεροι καὶ λαϊκοί, εἰδικὰ τὶς ἡμέρες πού τὸ μοναστήρι ἔχει πανηγύρι. Κιόσκι ὑπάρχει καὶ στὶς Καρυὲς σ' ἓνα μέρος μὲ θέα, ὅπου παλιότερα ρέμιθαζαν οἱ Τοῦρκοι καϊμακάμηδες (διοικητές) τοῦ Ἁγίου Ὄρους⁸.

Τὸ Ἅγιο Ὄρος εἶναι τόπος μὲ ἄφθονα νερὰ καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο ὁ προσκυνητὴς συναντᾷ πολλὰς βρύσες⁹ χτισμένες μὲ ἐπιμέλεια, ἄλλες μέσα στὴν κυρίως αὐλὴ τοῦ μοναστηριοῦ, ἄλλες ἔξω ἀπὸ τὸ τεῖχος καὶ, ὄχι σπάνια, μερικὲς στοὺς πλακόστρωτους δρόμους, πού ἄλλοῦ καλοδιατηρημένοι, ἄλλοῦ παραμελημένοι καὶ πνιγμένοι στὴ βλάστηση, συνδέουν τὰ μοναστήρια μεταξὺ τους ἢ τὸ καθένα χωριστὰ μὲ τὸ κέντρο τοῦ Ἁγίου Ὄρους, τὶς Καρυὲς. Κάθε μία ἀπ' αὐτὲς τὶς βρύσες, ὅπου καὶ νὰ βρίσκεται, ἔχει πάνω της γραμμὴν μιὰ κτητορικὴ ἐπιγραφή, καθὼς καὶ τὴ χρονολογία κατασκευῆς της. Ὁ Π. Μυλωνᾶς¹⁰ ξεχωρίζει τὶς βρύσες σὲ δύο κατηγορίες. Στὴν πρώτη, πού εἶναι πιὸ ἀπλή, ἔχουμε ἓνα πρισματικὸ ὄγκο μὲ ἀψιδωτὸ βαθούλωμα στὸ μέρος πού τρέχει ὁ κρουνοῦς καὶ μιὰ μαρμαρίνη γούρνα στὴ βάση του. Τὸ δεύτερο εἶδος, πού ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν ἴδιο χτιστὸ ὄγκο, ἔχει μπροστὰ του δύο μικρὲς κολόνες πού στηρίζουν ἡμισφαιρικὸ θόλο, ὁ ὁποῖος σκεπάζει τὸ χῶρο πάνω ἀπὸ τὴ γούρνα. Μερικὰ ἀπὸ τὰ πηγάδια πού βρίσκονται ἔξω ἀπὸ τὰ μοναστήρια εἶναι στεγασμένα καὶ μοιάζουν μὲ κιόσκι. Τὸ νερὸ ἀντλεῖται μὲ τὸ «γεράνι» (βλ. Α. Βρόντη, Ροδιακὴ Λαογραφία, «Λαογραφία» τ. ΙΑ', σ. 550), καὶ τὶς περισσότερες φορὲς μὲ μαγγάνι, πού, γιὰ νὰ γυρίζη πιὸ ἄνετα, ἔχει στὴν ἄκρη του μιὰ μεγάλη ρόδα.

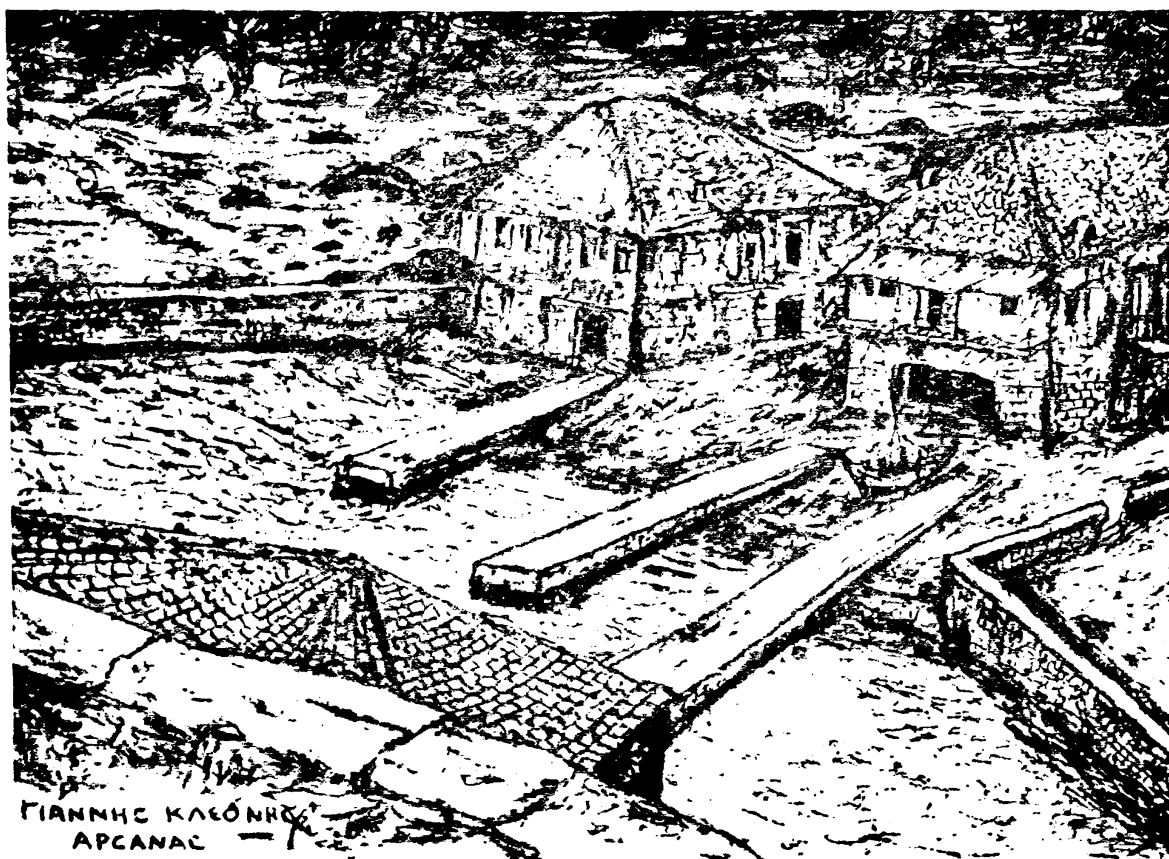
Γιὰ νὰ ἀλέσουν τὸ σιτάρι, πού παλιότερα τὸ ἔφερναν κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀπὸ τὰ μετόχια τῶν μοναστηριῶν, πού ἦσαν ἔξω ἀπὸ τὴ χερσόνησο¹¹, χρησιμοποιοῦσαν νερόμυλους. Κάθε μοναστήρι εἶχε ὁπωσδήποτε ἓνα μύλο, ὅπου ἔμενε εἰδικὸς διακομητὴς μοναχὸς γιὰ νὰ ἀλέθῃ τὶς μεγάλες ποσότητες σιταριοῦ πού τοῦ κουβαλοῦσαν. Στὸ Βατοπέδι δούλευαν δύο γτήρια μὲ πολλὰ κόσκινα καὶ ἔφτιαχναν τριῶν εἰδῶν ἀλεύρι¹². Σήμερα πού τὸ ἀλεύρι τὸ φέρνουν ἔτοιμο ἀπ' ἔξω, δὲ χρησιμοποιοῦνται πιὰ καὶ βρίσκονται ἔρημοι, ἀκέραιοι ἢ ἐρειπωμένοι, κάπου κοντὰ στὴ Μονή.

Ἡ ἐπικοινωνία τῶν μοναστηριῶν μὲ τὸν ἔξω κόσμο γίνεται ἀποκλειστικὰ μὲ καΐκι. Ἔτσι κάθε μοναστήρι ἀκόμα καὶ κάθε ἐξάρτημα, σκῆτη ἢ κελί, ἔχει τὸ μικρὸ του ἀ ο ρ ο σ α ν ἄ ἢ τ α ρ σ α ν ἄ , τὸ λιμάνι του δηλαδή, ὅπου πλευρίζουν τὰ καΐκια. Παλαιότερα ὄλα σχεδὸν τὰ μοναστήρια διατηροῦσαν πλοῖα γιὰ νὰ μετα-

6. R. C u r z o n, Visits to monasteries of the Levant, London 1897, σ. 296 «and in the mean time we went to a Kiosk, that is, a place like a large bird - cage, with enough roof to make a shade, and no walls to impede the free passage of the air».
7. Κ υ ρ ῖ ἰ λ ο υ Π ρ ω τ ο σ υ γ γ ἑ ἰ λ ο υ, Προσκυνητᾶριον τοῦ βασιλικοῦ, πατριαρχικοῦ, σταυροπηγιακοῦ τε, καὶ σεβασμίου ἱεροῦ μοναστηρίου τοῦ Δοχειαρίου, τοῦ ἐν τῷ ἀγιωνύμῳ Ὄρει τοῦ Ἁθωνοῦ, ἐν Βουκουρεστίῳ 1843, σ. 37.
8. Ε ὑ θ υ μ ῖ ο υ Π ρ ἑ π η, Περιήγησις στὸν Ἁθῶνα (Ἱστορία - κειμήλια - μοναχικὴ ζωή), Ἀθῆναι 1969, σ. 31.
9. Α. Ὁ ρ λ ἄ ν δ ο υ, Μοναστηριακὴ ἀρχιτεκτονική, Ἀθῆναι 1958, σ. 119 «κρῆναι».
10. Π. Μ υ λ ω ν ἄ, Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ Ἁγίου Ὄρους, «Νέα Ἔστια», τ. 74 (1963, ἀφιέρωμα στὸ Ἅγιον Ὄρος), σ. 204.
11. W. L e a k e, Travels in northern Greece, Amsterdam 1967, τ. 3, σ. 135.
12. Ε ὑ γ ε ν ῖ ο υ Μ ο ν α χ ο ῦ, ὁ.π., σ. 12, σημ. 1.



φέρουν τις σοδειές από τα μετόχια τους¹³, με πληρώματα και κυβερνήτες μοναχούς και αργότερα λαϊκούς¹⁴. Ἡ Μονή Ρωσικῆ διατηροῦσε μικρὴ ἀτμάκατο, ἰστιοφόρο πλοῖο καὶ πολλὰ φορηγὰ¹⁵. Στὴν ἄκρη τοῦ λιμανιοῦ σ' ὄλα τὰ μοναστήρια καὶ σὲ πολλὰ ἐξαρτήματα θρίσκειται ἓνα μεγάλο, ὀρθογώνιο συνήθως χτήριο, πὺ χρησιμεύει ὡς πρώτη ἀποθήκη τῶν φορτίων πὺ μεταφέρουν τὰ πλοῖα. Στὸν πάνω ὄροφο αὐτοῦ τοῦ χτήριου μένει ὁ ἀρσανάριος, μοναχὸς ὑπεύθυνος γιὰ τὴν καλὴ λειτουργία τοῦ ἀρσανᾶ. Γιὰ νὰ προστατεύωνται οἱ βάρκες ὅταν δὲ χρησιμοποιοῦνται, στὴν πλευρὰ τοῦ παραπάνω χτήριου πὺ βλέπει πρὸς τὴ θάλασσα ὑπάρχει ἓνα πολὺ μεγάλο τοξωτὸ ἀνοιγμα μὲ ξύλινες σχάρες γιὰ νὰ τις σέρνουν μέσα. Τὸ χτήριο τοῦ ἀρσανᾶ ἔχει μεγαλύτερη σπουδαιότητα γιὰ τὰ μοναστήρια πὺ δὲν εἶναι παραλιακά, ἐπειδὴ τὰ φορτία πὺ θὰ ξεφορτωθοῦν ἐκεῖ θὰ μείνουν ἴσως γιὰ πολλὲς μέρες ἔως τὴν ὀριστικὴ μεταφορὰ τους στὸ μοναστήρι. Αὐτὰ τὰ μοναστήρια συγκοινωνοῦν μὲ τὴν παραλία μὲ ἓνα καλοδιατηρημένο πλακόστρωτο δρόμο. Μερικοὶ ἀρσανάδες γιὰ μεγαλύτερη ἀσφάλεια προστατεύονται ἀπὸ ψηλοὺς πύργους.



ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΛΕΟΝΗΣ
ΑΡΣΑΝΑΣ

ΑΡΣΑΝΑΣ (λιμάνι μοναστηριῦ)

Στὸ μοναστήρι μπαίνει κανεὶς μόνο ἀπ' τὴν κύρια πύλη, πὺ εἶναι διπλή. Στὸ χῶρο πὺ μένει μεταξὺ τῶν δύο πυλῶν κατοικεῖ ὁ πορτάρης, ὁ καλόγερος πὺ ἔχει ὡς διακόνημα νὰ ἐπιβλέπη τὴν εἴσοδο καὶ τὴν ἔξοδο, νὰ κλείνη τὴν πόρτα μὲ τὴ δύση τοῦ ἡλίου, καὶ νὰ τὴν ἀνοίγη μὲ τὴν ἀνατολή. Ἡ πόρτα, σύμφωνα μὲ

13. Γερασίου Σμυρνάκη, Τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἐν Ἀθήναις 1903, σ. 356.

14. Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου, Ἄθως, ἀγῶνες καὶ θυσίαι (1850—1855). Ἐγγραφα Μακεδονικῆς Ἐπαναστάσεως, Ἀθήναι 1962, σ. 28.

15. Γερασίου Σμυρνάκη, ὁ.π., σ. 668.

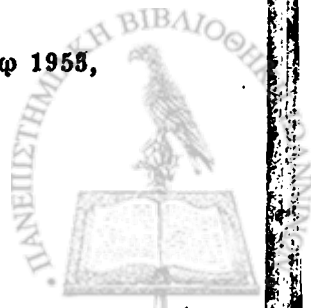


τὸ βυζαντινὸ ὥραριο ποὺ ἀκολουθοῦν στὸ Ἅγιο Ὄρος, κλείνει στὶς δώδεκα. Δώδεκα εἶναι πάντα ἡ ὥρα τῆς δύσης τοῦ ἡλίου, ἐνῶ ἡ ἀνατολή δὲν ἔχει σταθερὴ ὥρα καὶ κανονίζεται σύμφωνα μὲ τὴ διάρκεια τῆς ἡμέρας¹⁶. Στὶς δώδεκα ἀκριβῶς ὁ πορτάρης χτυπάει τὴ μικρὴ καμπάνα ποὺ εἶναι κρεμασμένη κοντὰ στὴν πύλη εἰδικὰ γιὰ τὴ στιγμή αὐτὴ δώδεκα φορές, ἡ πόρτα κλείνει μετὰ ἀπὸ λίγο καὶ τὰ κλειδιά συνήθως δίνονται στοὺς προϊσταμένους. Γιὰ τοὺς καθυστερημένους ἀπαιτεῖται εἰδικὴ διαδικασία γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ μποῦν. Ἐὰν συμβῆ κάτι τέτοιο χρησιμοποιεῖται τὸ παρὰ ὀρτι, μιὰ μικρὴ πόρτα στὸ κέντρο τῆς μεγάλης πύλης, ποὺ μόλις χωρεῖ γιὰ νὰ περάσῃ ἓνας ἄνθρωπος. Σὲ μερικὰ ἰδιόρρυθμα μοναστήρια ὁ πορτάρης, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ παραπάνω καθήκοντά του, πουλάει καὶ εἶδη ἀγιορείτικης τέχνης. Ἐὰν ὁ χώρος μεταξὺ τῶν πυλῶν εἶναι μικρὸς, μένει μέσα στὴν αὐλὴ τοῦ μοναστηριοῦ κοντὰ στὴν πόρτα. Κάθε καλόγερος θγαίνοντας ἀπὸ τὴν πύλη, σημεῖο δπου ἀποχωρίζεται τὸν ἐσωτερικὸ πνευματικὸ κόσμον τοῦ μοναστηριοῦ, πρέπει νὰ κάνη τρεῖς φορές τὸ σταυρὸ του, κοιτάζοντας τὸν Παντοκράτορα ποὺ εἶναι ζωγραφισμένος στὸν τρουλίσο μπροστὰ στὴν πύλη¹⁷. Τὸ διακόνημα τοῦ πορτάρη δίνεται συνήθως σὲ καλόγερο μεγάλης ἡλικίας.

Συνεχίζεται

16. Γαβριήλ ἀρχιμανδρίτου, Λαυσαϊκὸν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἐν Βόλφ 1955, σ. 76.

17. Βλ. καὶ Εὐθυμίου Πρέπη, δ.π., σ. 93.





ΣΠΥΡ. Γ. ΜΟΥΣΕΛΙΜΗ

ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΤΗΣ ΛΑΚΚΑΣ ΣΟΥΛΙΟΥ*

(Φροσύνης, Κουκουλιῶν, Αύλοτόπου, Τσαγγαρίου, Μαμάκου, Παπαζαφείρι, Ζαβρούχου, Σουλίου, Σαμονίβας, Κιάφας και Ἐβαρικού - Μπενούκα)

ΜΑΜΑΚΟ

Ἐρειπωμένες οἰκίες 20

Ἐρειπωμένοι ναοὶ 2

Τὸ Μαμάκο, μικρὸ χωριό, βρίσκονταν μεταξύ Σουλίου καὶ Λογγιώτων. Οἱ κάτοικοι στὴν ἀρχὴ τῶν Σουλιωτικῶν ἀγώνων τὸ ἐγκατέλειψαν καὶ κατέφυγαν στὸ Σούλι. Ἀπὸ τὰ χτίριά του σώζονται μόνο οἱ δυὸ ἐρειπωμένες ἐκκλησιές, ἡ ἀγ. Δημήτρης καὶ ἡ ἀγ. Μαρίνα. Εἶχε ἐλαιοπερίβολα καὶ ἀμπέλια. Σήμερα εἶναι χειμερινὸ λιβάδι παραχωρημένο ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ δημόσιο σὲ Αὐλοτοπίτες κτηνοτρόφους.

ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΜΑΜΑΚΟΥ

Ἄ γ ι α Μ α ρ ί ν α , ἡ προφ. στὴν ἀγ. Μαρίνα. Ἐρειπωμένο παρεκκλήσι ἐπὶ ἀπλωτῆς σιαδιᾶς, ἐντὸς μικρῆς συστάδας πριναριῶν, στὸ δυτικὸ ἄκρο τοῦ χωριοῦ.

Ἄ γ ι ο ς Δ η μ ῆ τ ρ ι ο ς , ὁ προφ. στὸν Ἄγ. Δημήτρη. Ἐρειπωμένος καθεδρικός ναὸς στὸ δόρειο ἄκρο τοῦ χωριοῦ, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ τὴν τοιχογραφία σώζεται μόνο ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ἁγίου Βήματος ἢ κεφαλῇ τοῦ Παντοκράτορα μὲ τὰ μάτια σουγλισμένα ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Ἄ σ φ ᾶ κ α , ἡ προφ. στὴν ἀσφάκα. Πλαγιὰ κάτωθε τοῦ ναοῦ Ἄγ. Δημητρίου, ὅπου προβάλλουν ἀπὸ τὸ ἔδαφος τὰ ἐρείπια τῶν οἰκιῶν τοῦ ἀφανισμένου χωριοῦ. Τ' ὄνομα ὀφείλεται στὶς φυόμενες ἀσφάκες.

Β ε ρ π ᾶ τ ι , τὸ προφ. στὸ Βερπάτι. Χειμερινὸ λιβάδι στὰ ὄρια τοῦ Αὐλοτόπου, παραχωρημένο ἀπὸ τὸ κράτος σὲ Αὐλοτοπίτες κτηνοτρόφους.

Β ο ὔ τ σ ι , (σλαβ.) τὸ προφ. στοῦ βούτσι. Ἡ ψηλότερη κορυφὴ τῆς Γκούρας, βουνοῦ τῆς ἀνατολικῆς ὄροσειρᾶς.

Γ κ ο ῦ ρ α , ἡ προφ. στὴ Γκούρα. Βουνὸ τῆς ἀνατολικῆς ὄροσειρᾶς, παραχωρημένο ἀπὸ τὸ κράτος σὲ κτηνοτρόφους ὡς θερινὸ λιβάδι, ὅπου καὶ ὁμώνυμος πηγὴ ἀπὸ τὴν ὁποία ὑδρεύονται οἱ στάνες καὶ ποτίζονται τὰ ζῶα.

Γ ο ῦ ρ ε ς τ ο ῦ Μ α μ ᾶ κ ο ῦ , οἱ προφ. στοὶ γοῦρες τοῦ Μαμάκου. Βαθύπεδη μικρὴ κοιλάδα ἀνάμεσα τοῦ παρεκκλησίου «Ἄγ. Μαρίνα» καὶ τοῦ ἀρχαίου κάστρου «Ἑλλένικα» (δὲς τοπωνύμιο) δυτικὰ τοῦ χωριοῦ.

Γ ὑ φ τ ο ς , ὁ προφ. στοῦ γύφτου. Μικρὲς σπηλιές στὰ ὄρια τοῦ Αὐλοτόπου, ὅπου, ὅταν ζοῦσε τὸ ἀφανισμένο χωριὸ «Λογγιώτες», στάθμευαν τουρκόγυφτοι (Ἄθιγγανοί) κατὰ τὴν διέλευσίν τους, ἀπ' ὅπου τ' ὄνομα.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 62.



Ἑλλένικα, τὰ προφ. στὰ Ἑλλένικα. Λείψανα ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ ἰσοδομικοῦ κάστρου ἐπὶ χαμηλοῦ διάρραχου ἐνισχυτικοῦ παρερείσματος στὸ Ν.Δ. ἄκρο τοῦ χωριοῦ.

Καὶ τὸ τοπωνύμιό τοῦτο μαζί μὲ τὸ κάστρο φωνάζουν τὴν παλαιόθεν Ἑλληνικότητα τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς.

Καστρί, τὸ προφ. στὸ καστρί. Κακοτράχαλος λόφος, εἶδος φυσικοῦ κάστρου, ἀπ' ὅπου τὸ τοπωνύμιό, ἐπὶ τῆς κορυφογραμμῆς τῆς Γκούρας.

Κάτσος, ὁ προφ. στοῦ κάτσου. Στανοτόπι σὲ ριζὸ λόφου τοῦ Δήμο-Κάτσου, Ποποβίτη τσέλεγκα, ἀπ' ὅπου καὶ τ' ὄνομα τοῦ λόφου.

Κλήματα, τὰ προφ. στὰ κλήματα. Παλιὰ ἀμπέλια. Τώρα δάσος πριναριῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀναρριχοῦνται ἄγρια κλήματα (γρεντζουλιές) ἀπὸ τὰ ὁποῖα τ' ὄνομα.

Κοῦκος, ὁ προφ. στὸν κοῦκο. Λόφος ἐπὶ τοῦ ὁποίου πρωτοεμφανίζεται καὶ πρωτολαλεῖ τὴν ἄνοιξη ὁ κοῦκος, Β.Α. τοῦ χωριοῦ, ἀπ' ὅπου τὸ τοπωνύμιό.

Κουλούρια, τὰ προφ. στὰ κουλούρια. Χερσιές παραχωρημένες ἀπὸ τὸ κράτος σὲ κτηνοτρόφους ὡς χειμερινή βοσκή. Τ' ὄνομα ὀφείλεται στὶς ξερότοιχες μάντρες (κουλούρια) μὲ τίς ὁποῖες ἦταν περιφραγμένες.

Λαχανόκηπος, ὁ προφ. στὸ λαχανόκηπο. Σιάδι ἐπὶ τῆς καρυφῆς τοῦ Βούτσι, ὅπου αὐτόφυτα λάχανα (λάπατα).

Μάλιζες, οἱ προφ. στοὶ μάλιζες. Σιάδια ἐπὶ κορυφογραμμῆς τῆς Γκούρας, ἄγνωστης προέλευσης καὶ σημασίας.

Μόλα, ἡ προφ. στή μόλα. (μόλα=μηλιά, ἀρβ.). Μεγάλο σιάδι ἐπὶ ἀντερείσματος τῆς Γκούρας.

Μπαξές, ὁ προφ. στὸ μπαξέ. Προσηλιακὴ τοποθεσία στὴν ἀπάνω ἄκρη τοῦ χωριοῦ, ἡ ὁποία, ὅπως δηλώνει καὶ τ' ὄνομα, ἦταν κήπος.

Μουγκριάδι, τὸ προφ. στοῦ μουγκριάδι. Λόφος ἐπὶ ἀντερείσματος τῆς Γκούρας καὶ σιάδι μὲ δάση καὶ βοσκές Β.Α. τοῦ χωριοῦ.

Μπουκρίμιες, οἱ προφ. στοὶ μπουκρίμιες. Γυμνά ξεκόμματα τοῦ ἐδάφους βορείως τοῦ χωριοῦ (δὲς ἡμίγυμο ὄνομα στὰ τοπωνύμια Τσαγγαριοῦ).

Μπούφι, τὸ προφ. στὸ μπούφι. Ἀπόκρηψη σπηλιά, κατοικία μπούφου, ἀπ' ὅπου τ' ὄνομα, βορείως τοῦ χωριοῦ. τὸ ὅποιο κατὰ τὸν ἐμφύλιο πόλεμο (1947—49) γρησιμοποιήθηκε ὑπὸ τῶν ἀνταρτῶν ὡς ἀναρριωτήριο, ἐπὶ τῆς ἀριστερῆς ὄχθης τοῦ Τσαγγαριώτικου χειμάρρου.

Πουρνάρι τῆς Καπλάνως, τὸ προφ. στὸ πουρνάρι τῆς Καπλάνως. Γέριχο πρινάρι σχετιζόμενο μὲ κάποια ἐπωνομαζόμενη Καπλάνω.

Προσκολήτι, τὸ προφ. στοῦ προσκολήτι. Κατηφοριστὰ σιάδια καὶ ξερολάγκαδο κατερχόμενο ἀπὸ τὸ Σούλι, στὸ βορειότερο ἄκρο τῆς ράχης τ' ἀή-Δονάτου. Ἀμφίβολο ἂν τ' ὄνομα παράγεται ἀπὸ τὸ προσκολάω ἢ εἶναι ξενικό.

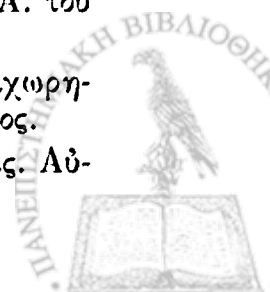
Ριζοβούτσι, τὸ προφ. στὸ ριζοβούτσι. Φυσικὴ δεξαμενὴ (λούτσα) ποῦ κρατᾷ τὸ νερὸ τῆς βροχῆς, μετὰξὺ τῆς κορυφῆς «Βούτσι» (δὲς τοπωνύμιό) καὶ τοῦ λόφου «καστρί» (δὲς τοπωνύμιό) ἐπὶ τοῦ βουνοῦ Γκούρα.

Σάντενη, ἡ προφ. στή σάντενη. Τοπωνύμιό ποῦ ὀφείλει τ' ὄνομα σὲ φυόμενο ἡμίγυμο χορτάρι. Τὸ αὐτὸ τοπωνύμιό ὑπάρχει καὶ στὸν Αὐλότοπο καὶ Παπαζαφείρι.

Σιάδι τὸ Μέγα, τὸ προφ. στὸ σιάδι τὸ μέγα. Μακρὸ σιάδι Β.Α. τοῦ χωριοῦ.

Σιούρος, ὁ (Ἄνω καὶ κάτω σιούρος). Χειμερινὰ λειβάδια παραχωρημένα σὲ Αὐλοτοπιτεὺς κτηνοτρόφους. Τ' ὄνομα ὀφείλεται στὸ ἀμιμουδερὸ ἔδαφος.

Σέλωμα τῆς Γκούρας, τὸ προφ. στὸ σέλωμα τῆς Γκούρας. Αὐχένος ἐπὶ τῆς κορυφογραμμῆς τῆς Γκούρας.



Σπέλα τοῦ Γκιώνη, ἡ προφ. στή σπέλα τοῦ Γκιώνη. Σπηλιά σχετιζόμενη μὲ κάποιον ἐπονομαζόμενο Γκιώνη, ἐπὶ τῆς ἀριστερῆς ὄχθης τοῦ Τσαγγαριώτικου χειμάρρου, δυτικά τοῦ χωριοῦ.

Σπέλα τῶν Ἑλλένικων, ἡ προφ. στή σπέλα στὰ Ἑλλένικα. Σπηλιά στή ρίζα τοῦ ἀρχαίου κάστρου «Ἑλλένικα» (δὲς τοπωνύμιο).

Σπέλα τοῦ Νάστου, ἡ προφ. στή σπέλα τοῦ Νάστου. Σπηλιά βορείως τοῦ χωριοῦ ἐπὶ ξερολάγκαδου, ὅπου γρέκιαζε τὸ κοπάδι τοῦ ὁ βοσκὸς Νάστος (Ἀναστάσιος).

Τζεφυλλάκι, τὸ προφ. στὸ τζεφυλλάκι. Βοσκότοπος ἐπὶ τοῦ λειβαδιοῦ «Κουλούρια» (δὲς τοπωνύμιο) βορείως τοῦ χωριοῦ.

Τζούμπα τοῦ Βρεττοῦ, ἡ προφ. στή τζούμπα τοῦ Βρεττοῦ. Μεγάλος λόφος μεταξὺ Κουλουριῶν καὶ Βερπατιοῦ. (δὲς σχετικά τοπωνύμια), ἄγνωστο σὲ ποιὸν Βρεττὸ ἀναφέρεται.

Τζούμπα τοῦ Γιαννίκου, ἡ προφ. στή τζούμπα τοῦ Γιαννίκου (Γιάννη Νίκου). Λόφος, στή ρίζα τοῦ ὁποῖου ἔβαζε τὴ στάνη ὁ Γιάννης Νίκος, ἀπ' ὅπου τὸ τοπωνύμιο.

Τσέπι τοῦ Γεωργάκη Γιάννη, τὸ προφ. στὸ τσέπι τοῦ Γιωργάκη Γιάννη. Λόφος Β.Α. τοῦ χωριοῦ, ἀπ' ὅπου ὁ τσέλεγκας Γεωργάκη Γιάννης* (Γ. Ι. Μουσελίμης) παρακολουθοῦσε τὰ γιδοπρόβατά του βόσκοντας στὰ γύρω λειβάδια.

Τσέπι τοῦ προσκολήτι, τὸ προφ. στὸ τσέπι τοῦ προσκολήτι. Κακοτράχαλο διάρραχο κατερχόμενο ἀπὸ τὴ βόρεια μεριὰ τῆς ράχης τ' ἄη - Δονάτου (δὲς τοπωνύμιο «προσκολήτι»).

Φτέρη, ἡ προφ. στή φτέρη. Διάρραχο κατερχόμενο ἀπὸ τὴ ράχη τ' ἄη - Δονάτου, σκεπασμένο μὲ φυόμενη φτέρη, ἀπὸ τὴν ὁποία τὸ τοπωνύμιο, Ν.Α. τοῦ χωριοῦ.

ΠΑΠΑΖΑΦΕΙΡΙ

Ἐρειπωμένες οἰκίες 50

Ἐρειπωμένοι ναοὶ ;

Ἀναστλωμένα παρεκκλήσια 2

Τὸ χωριὸ Παπαζαφεῖρι, ἀποτελούμενο ἀπὸ 50 περίπου οἰκογένειες, 1 καθεδρικό ναὸ πού δὲ βρέθηκε ἀκόμα καὶ 2 παρεκκλήσια, τὸν ἄη - Μηνᾶ καὶ τὸν ἄη - Βασίλη, ἴσως καὶ τὴν ἁγία Κυριακή, παρεκκλήσι τῶρα τοῦ Τσαγγαριοῦ. Ἄρχιζε, μὲ μικροὺς συνοικισμοὺς καὶ ἀραιὰ σπίτια, ἀπὸ τὸ ἐμῶνυμο σημερινὸ λειβάδι, σύνορο Λακκιά Ντέρι, καὶ ἔφτανε ὡς κάτω στὴν ἀκροποταμιὰ στὴν τοποθεσία «Πάκου» ἢ «Λόγγο τοῦ Παπα - Λάμπρου», δεξιὰ μεριὰ τοῦ Τσαγγαριώτικου χειμάρρου, περιλαμβάνοντας καὶ τὰ ἀνάμεσα σημερινὰ χειμαδιὰ Τσαγγαράκι, Συκιά καὶ Μπαγαλέσια. Τὰ περισσότερα σπίτια ἦταν στὴν τοποθεσία «Πάκου», ὅπως μαρτυροῦν τὰ ἀποκαλυμμένα θεμέλιά τους, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐκκαθάριση ἀπὸ τὰ δάση πού τὰ σκέπαζαν. Εἶχε ἀναπτυγμένη γεωργία, ἀμπέλια καὶ ὠραῖα περιβόλια δεμένα μὲ ἀνα-

* Τὸ «Γιάννης» δὲν εἶναι ἐπώνυμο ἀλλὰ τ' ὄνομα τοῦ πατέρα του. Στὴ Λάκκα Σουλίου καὶ ὅλη τὴ Θεσπρωτία καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἠπείρου, ὁ γυιὸς ἀντὶ ἐπωνύμου, καὶ ἂν ἔχει φωνάζεται στ' ὄνομα τοῦ πατέρα του, ὅπως; ὁ ἀδερφὸς τῆς κυρᾶ - Βασιλικῆς τ' Ἀλῆ Πασᾶ, ἥρωας τοῦ Μεσολογγιοῦ, Γεώργης Κονταξῆς, στὴν ἱστορία πέρασε ὡς Γεώργη Κίτσιος, στ' ὄνομα τοῦ πατέρα του. Ἐπίσης ὁ Σουλιώτης πολέμαρχος Ζώη - Πᾶνος, γράφεται στ' ὄνομα τοῦ πατέρα του Πᾶνο Μπούση. (Δὲς τοπωνύμια Σουλίου «Πᾶνο - Μπούσης»).

λημματικούς ξερότοιχος (πεζούλια), φυτεμένα μ' ἐλιές και συκιές, και ὑδρεύονταν ἀπὸ τὶς πηγές Κεραμαριοῦ, Μέρσιων, Γκούριζας και Μύλου τοῦ Μπούσιπου.

Οἱ κάτοικοι, στὴν ἀρχὴ τῶν Σουλιωτικῶν ἀγῶνων ἐγκατέλειψαν τὸ χωριὸ και συσσωματώθηκαν στὸ Σούλι. Ἀπὸ τὰ χτίριά του σώζονται μόνον τὰ ἐρείπια τ' ἁη - Μηνᾶ και τ' ἁη - Βασίλη. Σήμερα εἶναι μοιρασμένο σὲ χειμερινὰ λειβάδια παραχωρημένα ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ κράτος σὲ Σκαπετινοὺς κτηνοτρόφους.

ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΠΑΠΑΖΑΦΕΙΡΙ

Ἄ γ ι ο ς Β α σ ί λ ε ι ο ς , ὁ προφ. στὸν ἁη - Βασίλη. Ἐρείπια δμωνύμου παρεκκλησίου στὴ Λακκιά Ντέρι, ἐπὶ ἀντερείσματος τοῦ βουνοῦ «Παραβούνι» τῆς Δυτικῆς ὄροσειρᾶς, σκεπασμένου μὲ ἀριάδες.

Ἄ γ ι ο ς Μ η ν ᾶ ς , ὁ προφ. στὸν ἁη - Μηνᾶ. Ἐρειπωμένο δμωνύμο παρεκκλήσι ἐπὶ μεγάλης σιαδιᾶς.

Λέγεται πῶς στὸ σιάδι τ' ἁη - Μηνᾶ ὑπῆρχε ἄλωνι, πού, καθὼς ἄλώνιζε κάποιος τὴν ἡμέρα τ' ἁη - Κηρύκου και τοῦ φύναξε ἄλλος ἀπὸ πέρα ἀπὸ τὰ Ἑλλένικα «τί κάνεις αὐτοῦ, σήμερα εἶναι τ' ἁη - Κηρύκου!!!» κι' αὐτὸς τ' ἀπάντησε: «Κήρκα λέν κι' ἐμένα κήρκα και τ' ἄλογό μου», ἀμέσως βούλιαξε ἄλωνιστῆς, ἄλωνι κι' ἄλογο.

Ἄ σ κ η τ α ρ ε ι ὶ , τὸ προφ. στ' ἀσκηταρεῖό. Σπηλιὰ στὰ Κόκκινα Ραϊδιὰ (δὲς τοπωνύμιο «Ραϊδιὰ τὰ κόκκινα») τοῦ Παραβουνοῦ, ὅπου κατὰ τὴν παράδοση μόνον κάποιος ἀσκητῆς, ἀπ' ὅπου τὸ τοπωνύμιο.

Γ κ ὸ ῥ ι ζ α , ἡ προφ. στὴ γκούριζα. Πηγὴ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχτης τοῦ Τσαγγαριώτικου χειμάρρου.

Γ ο ὕ ρ ε ς τ ῆ ς Λ α κ κ ι ᾶ Ν τ έ ρ ι , οἱ προφ. στοὶ γοῦρες τοῦ λακκιά ντέρι. Βαθύπεδα κλιμακωτὰ σιάδια, δεξιὰ μεριὰ τοῦ Τσαγγαριώτικου χειμάρρου.

Κ ε ρ α μ α ρ ε ι ὶ , τὸ προφ. στὸ κεραμαρεῖό. Τοποθεσία ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχτης τοῦ Τσαγγαριώτικου χειμάρρου, ὅπου παλαιὸ κεραμαρεῖό, τὸ ὁποῖο κατάστρεψε ὁ διερχόμενος γιὰ τὸ Σούλι ἀμαξωτὸς δρόμος.

Κ λ ᾶ π ε ς , οἱ προφ. στοὶ κλάπες. Γυμνὰ κοντόρραχα σκεπασμένα μὲ ὀγκολίθαρα, ἀνάμεσα τῶν ὁποίων σχισιάδες και χαράδρες πού παγιδεύονται τὰ ζῶα, δυτικὰ τοῦ ἁγ. Βασιλείου (δὲς τοπωνύμιο).

Λ α κ κ ι ᾶ τ ο ὕ Μ π έ η , ἡ προφ. στὴ Λακκιά τοῦ Μπέη. Τοποθεσία ἐπὶ τοῦ αὐτοκινητόδρομου Τσαγγαριοῦ — Γλυκῆς. Ἡ ὀνομασία ὀφείλεται στὸ Σωτήρι Μπέη ἀπὸ τὸ χωριὸ Ἐλαφος. Ἐρχόμενος μὲ φορτία ρύζι και καλαμπόκι, ἀπὸ τὸ Φανάρι, φονεύεται ἀπὸ ἄλλους τὸν καιρὸ τῆς πείνας (1917) γιὰ ν' ἀρπάξουν τὰ τρόφιμα.

Λ α κ κ ι ᾶ τ ο ὕ ν τ έ ρ ι , ἡ προφ. στὴ λακκιά τοῦ ντέρι. Χειμερινὸ λειβάδι τῶν ἀδελφῶν Τσίπη σχετιζόμενο μὲ κάποιο γουρούνι πού φώλιαζε στὰ παρθένα δάση του (ντέρι=γουρούνι, ἀρβ.).

Λ ὸ γ γ ο ς τ ο ὕ Π α π ᾶ Λ ᾶ μ π ρ ο υ , ὁ προφ. στὸ λόγγο τοῦ Παπᾶ - Λάμπρου. Δάσος ἀριάδων πού ἐκάλυπτε τὴν συνοικία τοῦ χωριοῦ στὴ θέση «Πάκου» (δὲς δμωνύμιο τοπωνύμιο).

Μ ᾶ γ γ α ν ο , τὸ προφ. στὸ μάγγανο. Διάρραχο κατερχόμενο ἀπὸ τὸ Παραβούνι (δὲς τοπωνύμιο) γεμάτο βραχολίθαρα πού σχηματίζουν ἀνάμεσά τους πολύπλοκους διάδρομους και λαβύρινθους, στοὺς ὁποίους παγιδεύονται τὰ διερχόμενα γίδια, ἀκόμα και ἄνθρωποι.

Κι' ἀπὸ τὸ τοπωνύμιο τοῦτο ἀποδείχεται γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ ἡ παλαιόθεν Ἑλληνικότητα τῶν κατοίκων τῆς Λάκκας Σουλίου.



Μέρσια, τὰ προφ. στὰ μέρσια. Ἀπόκρυφη πηγὴ (ἀναδρυστικό πηγάδι) περιβαλλόμενη ἀπὸ γκρεμούςς καὶ ραϊδιὰ, ἀνάμεσα τῶν ὁποίων ὑπάρχει μιὰ καὶ μόνο πορῖα (εἴσοδος). Λέγεται πὺς πῆρε τ' ὄνομα ἀπὸ τὰ πτώματα τῶν γυναικοπαίδων ποὺ εἶχαν καταφύγει ἐκεῖ κατὰ τοὺς Σουλιωτικούς ἀγῶνες καὶ ἐσφάγησαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Στὴ γλώσσα τῶν Ἀρβανίτων τὰ ἐκ τῆς σφαγῆς προερχόμενα πτώματα ἀποκαλοῦνται μέρσια.

Μπαγανέσια, ἡ προφ. στὴ μπαγανέσια. Χειμερινὸ λειβάδι μὲ δάση ἀριάδων, πριναριῶν κι' ἐλιῶν ἀγριῶν, παραχωρημένο ἀπὸ τὸ κράτος σὲ κτηνοτρόφους.

Πάκος, ὁ προφ. στοῦ πάκου. Ἐρειποθέμελα τῶν οἰκιῶν τῆς συνοικίας «Πάκου» τοῦ χωριοῦ, παρόχθια τοῦ Τσαγγαριώτικου χειμάρρου, στὰ ὄρια τοῦ Ζαβρούχου.

Παραβούγι, τὸ προφ. στὸ Παραβούγι. Ἡ σκεπασμένη μὲ ἀριάδες, πριναρία, κουμαριές, δρύες καὶ ζελενιές δυτικὴ ὄροσειρὰ τῶν Σουλιωτικῶν βουνῶν.

Ποτιστικά, τὰ προφ. στὰ ποτιστικά. Παλιὰ περιβόλια ποτιστικά, ἀπ' ὅπου τ' ὄνομα, πλησίον τοῦ μύλου τοῦ Μπούσιμου (δὲς τοπωνύμιο).

Ραϊδιὰ τὰ Κόκκινα, τὰ προφ. στὰ ραϊδιὰ τὰ κόκκινα. Ψηλοὶ κοκκινόβραχοι, ἀπ' ὅπου τ' ὄνομα, ἐπὶ τοῦ Παραβουγίου, ἀπὸ τοὺς ὁποίους, ἔμπα Γενάρη τοῦ 1913. κατόπι νυχτερινοῦ αἰφνιδιασμοῦ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, ἔπεσαν 5—6 Ἕλληνες στρατιῶτες. Ἐντὸς σχισμάδων τῶν ραϊδιῶν φωλιάζουν μελίτσια, ὅπου τολιμηροὶ γιδοβοσκοί, δειμένοι μὲ τριχιές, κατέρχονται καὶ τρυγοῦν τὸ μέλι.

Σάγτενη, ἡ προφ. στὴ σάντενη. Κατηφοριστὸς βοσκότοπος. Τ' ὄνομα ὀφείλεται σ' ὀμώνυμο φυόμενο χόρτο, ἀπὸ τὸ ὁποῖο τὸ τοπωνύμιο. Ὅμώνυμες τοποθεσίαι εἶναι καὶ στὸ Μαμάκο καὶ Αὐλότοπο.

Σερίφης, ὁ προφ. στοῦ σερίφη. Ἐρειποθέμελα σπιτιῶν ὀμωνύμου συνοικίας τοῦ χωριοῦ.

Σπέλα τοῦ Ντούρου, ἡ προφ. στὴ σπέλα τοῦ ντούρου. Σπηλιὰ στὰ κόκκινα ραϊδιὰ ποὺ γρέκνιζε τὰ γίδια ὁ ἐπονομαζόμενος Ντούρος.

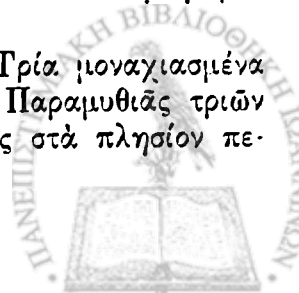
Σπέλα τοῦ Μπάτση Τάση, ἡ προφ. στὴ σπέλα τοῦ μπάτση Τάση (μπάτσης=θεῖος. ἀρβ.). Σπηλιὰ στὴν ὁποία εἶχε τὰ μαντριά του ὁ Ποποβίτης τσέλεγκας Τάσης Μουσελίμης, ἐπὶ τοῦ δρόμου Σουλιωτοχωρίων — Φαναρίου. Κάθε μέρα ἔβγαζε στὸ δρόμο καὶ κρέμαε στὸ παρακείμενο πριναρι μιά κουλούρα φωμί κι' ἓνα γαλάσκι γάλα γιὰ τοὺς διαδότες. Ἦταν τόση ἡ καλωσύνη του ποὺ ἔλοι τὸν φώναζαν μπάτση δηλ. θεῖε. ἀπὸ τὸν ὁποῖο καὶ τ' ὄνομα τῆς σπηλιάς.

Σπέλα τοῦ χάνι, ἡ προφ. στὴ σπέλα τοῦ χάνι. Μεγάλῃ κι' ἀπλωτῇ σπηλιὰ, ὅμοια μὲ χάνι. ἀπ' ὅπου τ' ὄνομα, ἐπὶ κακοτοπιᾶς, πλησίον τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Τσαγγαριώτικου χειμάρρου.

Στρούγκα τοῦ Ντέμου, ἡ προφ. στὴ στρούγκα τοῦ Ντέμου. Στρούγκα κάποιου ὀνομαζόμενου Ντέμου ἀπὸ τὸ ἀπ' ἐκεῖθε τουρκοχώρι Γαρδίκι ἀπὸ τοῦ ὁποῖου τὸ τοπωνύμιο.

Συκιά, ἡ προφ. στὴ συκιά. Χειμερινὸ λειβάδι μὲ δάση πριναριῶν καὶ βοσκές καὶ αὐτόφυτες ἀγριλιές καὶ ἡμερες συκιές, ἀπὸ τίς ὁποῖες τ' ὄνομα, παραχωρημένο ἀπὸ τὸ κράτος σὲ κτηνοτρόφους. Ὁ ἄγριος ἐλαιόκαρπος θλιβόμενος διὰ τῶν ποδῶν ἀπὸ τοὺς γιωρικούς παρέχει λίγο λάδι γιὰ τίς λαδοφωτιές καὶ σ' ἀνάγκη τρώγεται.

Τρία μινύματα, τὰ προφ. στὰ τρία μινύματα. Τρία μοναχιασιμένα μινύματα κατάδρομα τοῦ αὐτοκινητόδρομου Σουλιωτοχωρίων — Παραμυθιάς τριῶν ἀδερφῶν ποὺ σκοτώθηκαν συνατά τους ἀπὸ κτηματικὲς διαφορὲς στὰ πλησίον περριμαντρωμένα περιβόλια, τοῦ χωριοῦ.



Τσαγγαράκι, τὸ προφ. στὸ Τσαγγαράκι. Χειμερινὸ λειβάδι μὲ δάση πριναριῶν καὶ βοσκές, ἀνάμεσα τῶν ὁποίων καὶ ἀγριλιές, παραχωρημένον σὲ κτηνοτρόφους.

Τσέπι τῆς ἀρκούδας, τὸ προφ. στὸ τσέπι τῆς ἀρκούδας. Λόφος ἐπὶ διάρραχου κατερχομένου ἀπὸ τὸ Παραβούνι, ἀπ' ἐπάνω ἀπ' τὸ παρεκκλήσι τ' ἁγ. Μητῆ (δὲς τοπωνύμιον), ὅπου ἔμεινε παλιότερα κάποια ἀρκούδα, ἀπὸ τὴν ὁποία τ' ὄνομα.

Τσομπαραάκι τ' ὀμορφο, τὸ προφ. στὸ τσομπαραάκι τ' ὀμορφο. Στρογγυλωτὸς λόφος ἐπὶ τοῦ Παραβουνιοῦ.

Φούσια, ἡ προφ. στὴ φύσια (ἀρβ.). Μικρὸ ἐπίπεδο στὸ ριζὸ ἀπ' ὅπου ἀρχίζει ὁ ἀνήφορος τῆς πλαγιᾶς τοῦ Παραβουνιοῦ.

Ψηλὴ κορυφή, ἡ προφ. στὴν ψηλὴ κορυφή. Ἡ ψηλότερη πρὸς νότον κορυφὴ τοῦ Παραβουνιοῦ.

ΖΑΒΡΟΥΧΟ

Σωριασμένες οἰκίαι 60

Σωριασμένοι ναοὶ 1

Ἀναστυλωμένοι ναοὶ 1

Τὸ Ζαβρούχο (=ἀπεκείθε, ἀρβ.) βρίσκεται ἐπὶ ἀντερείσματος τοῦ νοτιώτερου ἄκρου τοῦ Παραβουνίου (δυτικῆς ὄροσειρᾶς).

Ἔιχε περὶ τὰ 60 ξερότοιχα σπιτάκια σκεπασμένα μὲ βριζοκαλαμιές, ἀπὸ τὰ ὁποῖα 50 ἦταν χτισμένα κυκλικῶς περίξ μικροῦ σιαδιοῦ καὶ 10 ἀποτελοῦσαν ἰδιαιτὴ συνοικία. Γιὰ τὴν ἀμυνά του, ἀπὸ τὴν εὐπρόσβλητη μεριά τῆς δύσης, περιβάλλεται ἀπὸ χαμηλὸ διπλὸ ξηρότοιχο τεῖχος. Ὑδρεύονταν ἀπὸ 15 πηγάδια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα 5 ἦσαν ἔξω τῶν τειχῶν, στὴν τοποθεσία «Ἄνω Πηγάδια», 6 καταμεσίς τοῦ χωριοῦ «Κάτω Πηγάδια» καὶ 4 στὴν ἀπὸ κάτω λακκιά «Κοκκινόχωμα».

Πατήθηκε ἀπὸ τὸν Ἀλῆ-Πασᾶ τὸ 1803 καὶ ἀκολούθησε τὴν τύχη τῶν ἄλλων καταστραμμένων Σουλιωτοχωριῶν.

Σήμερα εἶναι χειμαδιὸ παραχωρημένον σὲ κτηνοτρόφους.

ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΖΑΒΡΟΥΧΟΥ

Ἄγιος Νικόλαος, ἡ προφ. στὸν ἁγ. Νικόλα. Ὁμίονυμο παρεκκλήσι ἀναστυλωμένον ἐπὶ τῶν θεμελιῶν παλαιότερου ἀπὸ τὸν Βαγγέλη Κ. Τζίμα καὶ τὴν πρώτη σύζυγόν του Λαμπρινὴ τὸ γένος Καρακίτσιου ἐκ Ποπόδου, τὸ 1948.

Ἀσπρόχωμα, τὸ προφ. στ' ἀσπρόχωμα. Διάρραχον κατερχόμενον ἀπὸ τὸ Παραβούνι, στὰ ὄρια τοῦ Παπαζαφείρι, τοῦ ὁποῖου τὸ ἔδαφος ἀποτελεῖται ἀπὸ ἄσπρα χῶματα.

Γκέλι, τὸ προφ. στοῦ γκέλι. Χειμερινὸ λειβάδι μὲ δάση ἀριάδων καὶ πριναριῶν καὶ μὲ βοσκές, ἀνάμεσα τῶν ὁποίων καὶ ἀγριλιές, παραχωρημένον ἀπὸ τὸ κράτος σὲ κτηνοτρόφους. Τ' ὄνομα σχετίζεται μὲ κάποιον Γκέλη (Βαγγέλη).

Ἐπάνω ταμπούρι, τὸ προφ. στὸ ἐπάνω ταμπούρι. Σφηνωτὸς λόφος στὴν εἴσοδον τοῦ ποδαρῶδρομου ποῦ ἀνέρχεται ἀπὸ τὸ χωριὸ Γλυκὴ. Τ' ὄνομα ὀφείλεται στὸν προμαχῶνα (ταμπούρι) ποῦ εἶχαν ἀνεγείρει οἱ κάτοικοι γιὰ τὴν ὑπεράσπισήν τοῦ χωριοῦ ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Ζαβρούχακι, τὸ προφ. στὸ Ζαβρουχάκι. Σκαφιδωτὴ κατηφοριὰ ποῦ φτάνει ὡς τίς ὄχθες τοῦ Ἀχέροντα, διαιρεμένη σὲ μεσόρραχον σὲ δυὰ λακκίωματα, μὲ βοσκές καὶ πηχτὰ δάση ἀριάδων.



Κ α σ τ έ λ ι, τὸ προφ. στὸ καστέλλι. Λόφος μεσοπλαγίς, βορείως τοῦ χωριοῦ.

Κ ά τ ω τ α μ π ο ύ ρ ι, τὸ προφ. στὸ κάτω ταμπούρι. Λόφος Ν.Α. τοῦ χωριοῦ ποῦ φράζει τὸ πέρασμα. Κι' ἐδῶ θρίσκειται προμαχώνας γιὰ τὴν ἀμυνα τοῦ χωριοῦ.

Κ α υ κ ά λ α, ἡ προφ. στήν γκαφκάλα. Σιαδάκι καὶ πλαγιά με γέρικες δρύες. Τ' ὄνομα ὀφείλεται σὲ γέρικη κουφαλισμένη δρῦα.

Κ ι ά φ α τ ο ὺ γ κ ο ὺ ρ ι, ἡ προφ. στήν κιάφα τοῦ γκούρι (γκούρι= λιθάρι, ἀρβ.). Μικρὸς αὐχένος ἐπὶ διάρραχου ποῦ κατέρχεται ἀπὸ τὴν τοποθεσία «στρούγκα τοῦ γκούρι» (δὲς τοπωνύμιο).

Κ ο κ κ ι ν ό χ ω μ α, τὸ προφ. στὸ κοκκινόχωμα. Λακκιά με κόκκινο χῶμα, ὅπου ὑπάρχουν 4 πηγάδια καὶ θέση ἐργαστηρίου στερναριῶν γιὰ τὰ δπλα.

Λ α κ κ ι ά τ ο ὺ μ ά σ τ ο ρ α, ἡ προφ. στή λακκιά τοῦ μάστορα. Λακκιά κατερχόμενη πρὸς τὸν Τσαγγαριώτικο χείμαρρο.

Λ ι ο φ ά τ α, ἡ προφ. στή λιοφάτα. Παρθένο δάσος ἀριάδων κοντὰ στὸν Ἀχέροντα, ἔναντι τῆς Σκάλας τῆς Τζαβέλαινας. Τ' ὄνομα ὀφείλεται στὸ δέντρο λιοφάτα (ἡλιόφυτο) ποῦ εἶναι ὁ σμίλακας, ὁ κοινῶς ἀριάς, ποῦ ἀποτελεῖ μεγάλη δάση στὸ Σούλι, τὰ ὁποῖα ἄρχισε νὰ καταστρέφη ἡ δασικὴ ὑπηρεσία με τὴν ἀνθρακοποίησή τους. (Δὲς κι' ἄλλο ἀρχαῖο τοπωνύμιο ποῦ μαρτυρεῖ τὴν Ἑλληνικότητα τῶν Σουλιωτοχωριῶν). Διακρίνονται ἴχνη θεμελίων 2—3 οἰκιῶν, στὸ δυτικὸ δὲ αὐτῆς διάρραχο, ἐρείπια Σουλιωτικῶν προμαχόνων.

Μ α υ ρ ή, ἡ προφ. στή μαυρή. Πηχτὸ δάσος ἀριάδων, ποῦ δὲν τὸ βλέπει ἥλιος, ἐπὶ τῆς βορείας πλαγιάς τοῦ «Μόρφι» (δὲς τοπωνύμιο).

Μ ή τ σ η - Κ ώ σ τ α ς, ὁ προφ. στοῦ Μήτση Κώστα. Σκαφιδωτὴ λαγκαδιὰ ποῦ ἀναπιάνεται ἀπὸ τὸ «Κάτω ταμπούρι» (δὲς τοπωνύμιο) καὶ φτάνει ὡς κάτω στὸ Τσαγγαριώτικο ποτάμι. Τ' ὄνομα ὀφείλεται σὲ κάποιον ὀνομαζόμενον Μήτση Κώστα ποῦ στάνευε ἐκεῖ τὰ γίδια του.

Μ ό ρ φ ι, τὸ προφ. στὸ μόρφι. Διάρραχο κατερχόμενο ἀπὸ τὸ «Κάτω Ταμπούρι» (δὲς τοπωνύμιο) καὶ φτάνει μέχρι τὸν Τσαγγαριώτικο χείμαρρο.

Ν τ ό σ α, ἡ προφ. στή ντόσα (ντόσα=γυρούνα, ἀρβ.). Κατηφοριστὴ κατοπιὰ με δάση πριναριῶν κι' ἀριάδων, ἀπ' ὅπου πρὶν γίνῃ ὁ ἀμαξωτὸς δρόμος διέρχονταν ὁ ποδαρόδρομος, με τὸν ὁποῖο ἐπικοινωνοῦσαν τὰ Σουλιωτοχώρια με τὰ χωριά τοῦ Φαναριοῦ, ἀπ' ὅπου προμηθεύονταν τὸ ἀπαιτούμενο καλαμπόκι καὶ ρύζι.

Ξ ε ρ ο π ή γ α ὀ ο, τὸ προφ. στὸ ξεροπήγαδο. Πηγάδι ἐπὶ σιαδιάς βορείως τοῦ χωριοῦ, ποῦ ὅπως λέγεται δὲν κρατᾷ νερό.

Π α λ ι ό μ υ λ ο ς, ὁ προφ. στὸν παλιόμυλο. Ἴχνη παλιοῦ μύλου ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Τσαγγαριώτικου χειμάρρου.

Σ ι ά δ ι τ ὀ μ έ γ α, τὸ προφ. στὸ σιάδι τὸ μέγα. Μεγάλον σιάδι ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Τσαγγαριώτικου χειμάρρου.

Σ κ ά λ α τ ῆ ς Τ ζ α ῆ έ λ α ι ν α ς, ἡ προφ. στή σκάλα τῆς Τζαβέλαινας.

(Στὰ τοπωνύμια τῆς Λάγκας Σουλίου περιλαμβάνεται κι' ἡ θρυλικὴ Σκάλα τῆς Τζαβέλαινας).

Κοφτερὸς γκρεμὸς ἐπὶ τῆς ἀριστερῆς ὄχθης τοῦ Ἀχέροντα, διὰ μέσου τοῦ ὁποῖου διέρχεται σκαμμένος στὸ βράχο μονόδρομος (τώρα ἔχει ἀνοιχτὴ παραπλευρῶς σήραγγα), ποῦ συνδέει τὰ νότια Σουλιωτοχώρια με τὰ χωριά τοῦ Φαναριοῦ:

«Ραιδίὸ ψηλά, κάτου γκρεμὸς, κακοτοπιὰ ἀπὸ πέρα
Καὶ χαμηλά στὴ ρίζα τους τὸ φοβερὸ ποτάμι
Λυσομανάει σὰ στοιχειὸ πὸν πάει νὰ ξειψυχήσει
Αὐτ' εἶναι τῆς Τζαβέλαινας ἢ Ξακουσμένη Σκάλα».

Σ π έ λ α τ ῆ ς θ ά θ ω ς , ἡ προφ. στὴ σπέλα τῆς θάβως. Σπηλιά στὴν ὁποία εχε πεθάνει κάποια γριά (θάβω), ἐπὶ τῆς πλαγιάς τοῦ Παραβουνίου, ἀπ' ὅπου τ' ὄνομα.

Σ ο υ ρ ί δ α , ἡ προφ. στὴ σουρίδα. Ἀπόκρημνο μονοπάτι ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Τσαγγαριώτικου χειμάρρου.

Σ τ ρ ο ύ γ κ α τ ο ὺ γ κ ο ὺ ρ ι , ἡ προφ. στὴ στρούγκα τοῦ γκούρι. Λιθαρόστρουγκα πλησίον μεγάλης πέτρας ἐπὶ μικροῦ αὐχένα, δυτικὰ τοῦ χωριοῦ.

Τ α μ π ο υ ρ ά κ ι , τὸ προφ. στὸ ταμπουράκι. Μικρὸς λόφος ἄνωθε τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Τσαγγαριώτικου χειμάρρου, ὅπου ἐρείπια χτιριῶν.

Τ σ έ π ι τ ο ὺ Β ό γ γ λ η , τὸ προφ. στὸ τσέπι τοῦ Βόγγλη. Ἀπόκρημνος λόφος βορείως τοῦ χωριοῦ, ὅπου ὁ ἀπὸ τὴν Ἄνω Γκολιμὴ (τώρα Ἄνω Σμυρτιὰ) ἥρωας Β. Βόγγλης, ὅσες φορές οἱ Σουλιῶτες εἶχαν πόλεμο, ἔρχονταν σὲ βοήθεια πολεμώντας τὸν ἐχθρὸ ταμπουρωμένους στὸ τσέπι, πὸν φέρει τ' ὄνομά του.

ΣΟΥΛΙ

Ἐρειπωμένες οἰκίαι 450

Ἐρειπωμένοι ναοὶ 6

Ἀναστυλωμένοι ναοὶ 2

«Πῆραν τὸ Σούλι πήρανε, πῆραν τὸν Ἀθαρίκο,
Τὴν Κιάφα τὴν περήφανη, τὸ Ξακουσμένο Κούγκι».

Μὲ τὰ θλιβερά τοῦτα λόγια μοιρολόγησε ἡ λαϊκὴ μούσα κι' ἀνάγγειλε σ' ἀνατολὴ καὶ δύση τὸ πράσιμο τοῦ Σουλιοῦ.

«Πῆραν τὸ Σούλι πήρανε...»

Εἶναι τὸ δεύτερο θλιβερὸ μαντάτο, ὕστερα ἀπὸ τὸ πέσιμο τῆς Πόλης, πὸν ἀπλώθηκε σὲ θουνά καὶ κάμπους, σὲ πόλεις καὶ σὲ χωριά, κι' ἔκοψε τὰ γόνατα τοῦ σκλαβωμένου λαοῦ μας.

«Πῆραν τὸ Σούλι πήρανε...»

Σ' αὐτὸ ἀτένιζε μ' ἀπαντοχὴ ὁ σκλάβος τοῦ Φαναριοῦ, ὁ ραγιάς τῆς Λάκκας, ὁ φυλακισμένος τοῦ Κάστρου καὶ κάθε Ἑλληνας σιματινὸς κι' ἀλαργινὸς, καὶ τώρα θλίβεται καὶ κλαίει:

«Πῆραν τὸ Σούλι πήρανε...»

Ἐδῶ ἦρθαν καὶ φύλιασαν πρῶτα πρῶτα κι' ἔστησαν τὰ τσαντήρια τους τὰ παλληκάρια τοῦ Σκεντέρμπεη ὕστερα ἀπὸ τὴν πτώση τῆς Κρόβιας. Ἐπακολούθησαν φυγάδες ἀπὸ τὸ Φανάρι, τὴ Δράγανη, τὸ Ζερβό, τὰ Μαρτινὰ τῆς Καμαρίνας, τὴν Κορύστιανη, τὸ Τσαγγάρι κι' ἀπ' ἄλλα μέρη κι' ἀπέτελεσαν τὸ Ἐφταχώρι, Σούλι, Σαμονίτσα, Κιάφα, Ἀθαρίκο, Μαιμάκο, Παπαζαφεῖρι καὶ Ζαβροῦχο.

Σ ο ὺ λ ι . Τὸ Σούλι, ὄνομα Ἰλλυρικὸ πὸν πάει νὰ πεῖ κορυφή, 450 ρημισμένα σπίτια, πλύνεται στὸ πλαγιαστὸ ρίζωμα τοῦ βουνοῦ «Μούργκα», τῆς ἀνατολικῆς ὄροσειρᾶς, μὲ τὶς πλάτες ριμμένες στὸ βουνὸ καὶ τὰ ποδάρια στεριωμένα ἀπόπερα στὴ ράχη τ' ἄη - Δονάτου.



Τὰ σπίτια του ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἀνώγια καὶ θολωτὰ κατώγια γιὰ νὰ ἐπισκευάζονται εὐκολὰ καὶ γρήγορα καὶ νὰ μὴν ἔχουν χρεῖα πατώματος, ὅταν τυχὸν καίωνται ὑπὸ τοῦ ἔχθρου.

Εἶναι ἀκουστὸ σ' ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες του κατὰ τῶν Τούρκων. Μιά χούφτα ἀνθρωποὶ τάβαλαν μὲ τρεῖς κραταιοὺς τυράννους, μὲ τοὺς πρὸ τοῦ Ἀλῆ-Πασᾶ τουρκοπασάδες, τὸν Ἀλῆ Πασᾶ καὶ τὸ Σουλτάνο.

«Πῆραν τὸ Σούλι πῆρανε πῆραν τὸν Ἀβαρικό,
Τὴν Κιάφα τὴν περήφανη, τὸ ξακουσμένο Κούγκι.»

ΠΑΤΡΙΕΣ (ΦΑΡΕΣ)

Στὸ Σούλι ὑπῆρχαν οἱ φάρες τῶν:

Βάσιου, Βέλια, Δράκου, Ζάρμπα, Θανάση, Καλόγερου, Καραμπίνα, Κάσκαρη, Κουτσονίκα, Λαβίδα, Μαλάμου, Μάτη, Μάντζα, Μπότσαρη, Μπούσιμπου, Μπουτζᾶ, Νταγκλῆ, Νταζούλη, Παπαγιάννη, Σαχίνη, Σέη, Τζαβέλα, Τόντα καὶ Τώρα.

ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΣΟΥΛΙΟΥ

Ἁ γ ί α Κ υ ρ ι α κ ή , ἡ προφ. στὴν ἄη - Κυριακή. Ἴχνη ὁμωνύμου παρεκκλησιῶν ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Κουγκίου, ἀνατολικά τῆς ἄη - Παρασκευῆς.

Ἁ γ ί α Π α ρ α σ κ ε υ ή , ἡ προφ. στὴν ἄη - Παρασκευή. Ὀμώνυμος ναὸς ἐντὸς τοῦ φρουρίου τοῦ Κουγκίου. Ἀνεγέρθη ἀπὸ τὸν Ἐθνομάρτυρα Σαμουήλ τὸ 1793, ἀνατινάχθηκε ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸ 1803 καὶ ἀναστυλώθηκε ἀπὸ τὸν ἐκ Παραιμυθίας καπνέμπορο τῶν Γιαννίνων Σωτ. Παπαθανασίου τὸ 1963.

Ἁ γ ι ο ς Γ ε ώ ρ γ ι ο ς , ὁ προφ. στὸν ἄη - Γιώρη. Ἐρείπια ὁμωνύμου ναοῦ στὸ κέντρο τοῦ χωριοῦ, ὅπου οἱ Σουλιῶτες στὶ 7 τ' Ἀπρίλη 1772 ρίχνοντας ἀπὸ τὴ στέγη κυψέλες μελισσῶν, ἀνάγκασαν τὸν ἐντὸς αὐτοῦ κλεισμένο Σουλεϊμάν Τσαπάρη νὰ παραδοθῆ μ' ὅλο τὸ ἐπιτελεῖο του, κάπου 40 μπέηδες κι' ἀγάδες.

Ἁ γ ι ο ς Δ ο ν ά τ ο ς , ὁ προφ. στὸν ἄη - Δονάτο. Στενόμακρη ράχη ποῦ φράζει δυτικά τὸ χωριό, μὲ βοσκότοπο καὶ λίγο δάσος πριναριῶν, ὅπου ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Δονάτου, πολιούχου τῆς Λάκκας Σουλίου κι' ὅλης τῆς Θεσπρωτίας.

Μετὰ τὴν πτώση τοῦ Σουλίου (1803) ὁ φόρος προστασίας τῶν χωριῶν τοῦ Φαναριοῦ, ποῦ καταβάλλονταν στοὺς Σουλιῶτες, ἐξακολούθησε νὰ δίνεται στὸν ἄη - Δονάτο ὡς τὸ 1912, ὅποτε ἡ ὑποχρεωτικὴ καταβολὴ μετατράπηκε σὲ προαιρετικὴ ὡς τὸ 1940 ποῦ καταργήθηκε τελείως.

Κάθε χρόνο, στὶς 30 τ' Ἀπρίλη, μέρα τῆς γιορτῆς τοῦ ἁγίου, συγκεντρώνονταν ἐδῶ πλῆθος κόσμου, ἀπὸ τὴ Λάκκα Σουλίου, τὴ Λάκκα Μπότσαρη, τὸ Φανάρι καὶ ἀπὸ παρεξώτερα καὶ πανηγύριζε. Οἱ ἐθνικὲς ὅμως γιορτὲς Σουλίου, ποῦ καθιερώθηκαν ἀργότερα, ὑποβίβασαν τὴ μεγάλη αὐτὴ γιορτὴ σὲ ἀπλή λειτουργία ἐξωκκλησιοῦ.

Ἡ λαϊκὴ μούσα κατέταξε τὸν ἄη - Δονάτο μεταξὺ τῶν κυριωτέρων ἐθνικῶν μας ἐκκλησιαστικῶν κειμηλίων:

«...Τάξτε βρὲ Τούρκοι στὰ τζαμιά, Ρωμαῖοι στὰ μοναστήρια
Στὸ Μέγα Σπήλαιο τοῦ Μωριᾶ, Ἁγιά - Σοφιά στὴ Πόλη
Στὸν ἄη - Δονάτο τοῦ Σουλιοῦ κι' αὐτὸν μαλαματένιο
Γιὰ νὰ μᾶς βγάλει στὴ στεριά, στὴν ἄκρη τὸ Φανάρι.»

Ἁ γ ι ο ς Ν ι κ ό λ α ο ς , ὁ προφ. στὸν ἄη - Νικόλα. Ἐρείπια ὁμώνυμου

παρεκκλησιού ἐπὶ τῆς Μούργκας, βουνοῦ τῆς ἀνατολικῆς ὄροσειρᾶς, ἀπ' ὅπου ὁ Ἄλῆς θάρειε μὲ τὰ τόπια τὸ Σούλι καὶ τὸ κάστρο τοῦ Σουλιοῦ.

Ἄ γ ι ο ς Ν ι κ ὸ λ α ο ς , ὁ προφ. στὸν ἄη - Νικόλα. Ἐρείπια ἡμιωνύμου παρεκκλησιού ἐπὶ τῆς ράχης τ' ἄη - Δονάτου.

Ἄ η - Λ ι ᾶ ς , ὁ προφ. στὸν ἄη - Λιᾶ. Ἐρείπια ἡμιώνυμου παρεκκλησιού ἐπὶ λόφου, βορείως τοῦ χωριοῦ.

Ἄ λ ῶ ν ι τ ο ῦ δ ᾶ σ κ α λ ο ῦ , τὸ προφ. στ' ἄλώνι τοῦ δάσκαλου. Σφηνωτὸς λόφος στῆ ρίζα τοῦ ἑποίου ὑπάρχει παλιὸ ἄλώνι κάποιου δάσκαλου, ἀπ' ὅπου τὸ τοπωνύμιον.

Ἄ ν ω κ α ἰ Κ ᾶ τ ω Κ ο ῦ γ κ ι , τὸ προφ. στ' ἄνω καὶ κάτω Κούγκι. Τὸ Κούγκι μὲ τὴν περιοχὴ τοῦ κυρίως Σουλιού, ὡς χειμερινὸ λειβάδι, χωρίζεται σὲ Ἄνω καὶ Κάτω Κούγκι μὲ ὄρια τῆ ράχης τ' ἄη - Δονάτου. Ἀπὸ τῆ ράχης τ' ἄη - Δονάτου κι' ἀπάνου ὡς πού συναντιέται ἡ ἀνατολικὴ ὄροσειρᾶ (θερινὸ λειβάδι) κι' ὅλος ὁ ἀναμεταξὺ κατεχόμενος ἀπὸ τὰ σπιτία τοῦ χωριοῦ χῶρος ἀποτελεῖ τὸ Ἄνω Κούγκι. Ἀπὸ δὲ τῆ ράχης τ' ἄη - Δονάτου καὶ κάτω, ἔλ' ἡ δυτικὴ πλαγιά, ὡς τὸ Τσαγγαριώτικο ποτάμι, τὸ Κάτω Κούγκι, τοῦ ἑποίου τρε μορφολογικὲς ζώνες τοῦ ἐδάφους ἀκολουθεῖ καὶ ἡ ἐπ' αὐτῶν θλάστηση.

Β ε ρ μ π α ῖ ο ι . οἱ προφ. στοὺς Βερμπάιους. Τοποθεσία ἐπὶ τῆς ἀριστερῆς ἄκθης τοῦ Τσαγγαριώτικο γειμάρρου, ὅπου κρουργήθησαν οἱ ἐκ Ποπόδου κτηνοτρόφοι Κίτσιος καὶ Θανάσης Βέρμπης, πατέρας καὶ γιός, ἀπὸ ληστές.

Δ ἔ ν τ ρ ο ς τ ο ῦ Τ ε λ ἔ λ η , ὁ προφ. στὸ δέντρο τοῦ Τελέλη. Δρύα ἐπὶ τῆς πλαγιάς τῆς ἀνατολικῆς ὄροσειρᾶς, στὸν ἥσκιο τῆς ὁποίας στάλιζε τὰ προβάτα τοῦ ὁ Ποπόδότης ἀρχισέλεγκας Μπούση Τελέλης.

Δ ρ α κ ᾶ τ ι κ α , τὰ προφ. στὰ Δρακάτικα. Τὰ ἐρείπια τῶν σπιτιῶν τῆς φάρας τοῦ Δράκου. Σουλιώτη πολέμαρχου, ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλαγιάς τῆς ράχης τ' ἄη - Δονάτου, στὸ βόρειο ἄκρο τοῦ χωριοῦ.

Ζ ω ν ᾶ ρ ι α . τὰ προφ. στὰ ζωνάρια. Ζωνάρι ἀπὸ φτέρες πού χωρίζει δριζοντίως τὸ Κάτω Κούγκι σὲ δυὸ ἴσα μέρη.

Κ α λ ὸ γ ε ρ ο ς , ὁ προφ. στοῦ καλόερου. Πηγὴ στῆ ρίζα τοῦ λόφου τοῦ Κουγκιοῦ, ἀπὸ τὴν ἑποία κατερχόμενοι οἱ Σουλιῶτες πολιορκημένοι ἀπὸ τὰ στρατεύματα τοῦ Ἄλῆ, τσέπι τὸ τσέπι καὶ γκρεμὸ τὸ γκρεμὸ, ἔπαιρναν τὴ νύχτα νερό. Τ' ὄνομα ὀφείλεται στὸν καλόγερο Σαμουήλ πού ἐκεῖ, κατὰ τὴν παράδοση, βρέθηκε τὸ κεφάλι τοῦ μετὰ τὴν ἀνατίναξή τῆς ἄη - Παρασκευῆς.

Κ α π ε τ ᾶ ν ο ς , ὁ προφ. στοῦ καπετάνου. Κακοτράχαλος λόφος (τσέπι) ἀνατολικά τοῦ χωριοῦ, ἀριστερῆ μεριά τῆς λακκιᾶς πού κατέρχεται ἀπὸ τὸ «Πηγαδούλι» τῆς Μούργκας (δὲς τοπωνύμιον).

Κ ο ῦ γ κ ι . τὸ προφ. στὸ Κούγκι. Ἀπόκρημνος λόφος στὸ νότιο ἄκρο τῆς ράχης τ' ἄη - Δονάτου. ὅπου τὸ ἡμιώνυμο κάστρο ἐντὸς τοῦ ἑποίου τὰ ἐρείπια θερινῆς ἔπαυλης τοῦ Ἄλῆ καὶ ὁ μικρὸς ναὸς τῆς ἄη - Παρασκευῆς.

Κ ο ῦ λ ι α . ἡ προφ. στὴν κούλια. Ἐνα ἀπὸ τὰ σιωζόμενα Σουλιώτικα σπιτία στὸ κέντρο τοῦ χωριοῦ, ὅπου μαζεύεται ὁ κόσμος στῆ γιορτῆ τ' ἄη - Δονάτου καὶ πανηγυρίζει.

Κ ο υ τ σ ο ν ι κ ᾶ τ ι κ α , τὰ προφ. στὰ Κουτσονικάτικα. Κατηφορικὴ σιαδιὰ στὴν βόρεια εἰσόδῳ τοῦ χωριοῦ, ὅπου τὰ ἐρείπια τῶν σπιτιῶν τῆς φάρας τοῦ Κουτσονίκα.

Λ α ι μ ὸ ς τ ο ῦ Κ ο ῦ γ κ ι , ὁ προφ. στὸ λαμὸ τοῦ Κούγκι. Μικρὸς αὐ-



χένας στή ρίζα τοῦ λόφου τοῦ Κουγκιοῦ, βορείως τῆς ἄη - Παρασκευῆς, ὅπου πολλοὶ Τουρκαρβανίτες πότισαν τὶς ἀσφάκες μὲ τὸ αἷμα τους.

Λιάπικα, τὰ προφ. στὰ Λιάπικα. Κατηγοριστὴ σιαδιά, βορείως τοῦ χωριοῦ, ὅπου κατεσκήνωσαν οἱ Ζουλιάτες Τουρκαλβανοὶ (Λιάπηδες)· πού ἐγκαταστάθηκαν στὸ Σούλι τὸ 1804 καὶ οἱ ὅποιοι μετὰ 17ετῆ παραμονή ἐγκατέλειψαν τοῦτο στὶς 11 τοῦ Δεκέμβρη 1820 παραδίδοντάς το στοὺς Σουλιώτες, κατόπι διαταγῆς τοῦ Ἄλῃ.

Μαλάμος, ὁ προφ. στοῦ Μαλάμου. Ἐρείπια τοῦ σπιτιοῦ τοῦ πολέμαρχου Μαλάμου, ἑνὸς τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1588, περιμαντρωμένα μὲ ἀσβεστότοιχο στὸ βόρειο ἄκρο τοῦ χωριοῦ, ἀριστερὰ τῆς κατερχομένης λακκιᾶς ἀπὸ τὸ Πηγαδούλι τῆς Μούργκας.

Μπαξές, ὁ προφ. στὸ μπαξέ. Παλιὸς κῆπος, τώρα σιαδιά, πάνω ἀπὸ τὴν ἀριστερὴ ὄχθη τοῦ Τσαγγαριώτικου χειμάρρου.

Μύλος κερέτσι, ὁ προφ. στὸ μύλο κερέτσι. Ἐρείπια ἀσβεστόχτιστου (κερέτσι) παλιοῦ μύλου ἐπὶ τῆς ἀριστερῆς ὄχθης τοῦ Τσαγγαριώτικου χειμάρρου (ποταμοῦ τώρα).

Μύλος τοῦ Μπούσμπου, ὁ προφ. στὸ μύλο τοῦ Μπούσμπου. Πηγὴ κι' ἐρείπια τοῦ ἐκ Φροσύνης πολέμαρχου Γεωργ. Μπούσμπου, ἐπὶ τῆς ἀριστερῆς ὄχθης τοῦ Τσαγγαριώτικου χειμάρρου. Ἀφοῦ δὲν μπόρεσε νὰ ὑψώσει τὸ νερὸ γιὰ νὰ γίνῃ κρέμαση, τὸν ἐγκατέλειψε.

Μύλος τοῦ ρέτση, ὁ προφ. στὸ μύλο τοῦ ρέτση. Ἐρείπια μύλου ἐπὶ τῆς ἀριστερῆς ὄχθης τοῦ Τσαγγαριώτικου χειμάρρου.

Μύλος τοῦ Σούλι, ὁ προφ. στὸ μύλο τοῦ Σούλι. Μύλος ἀνεγεριμένος ὑπ' ὄτου ναοῦ τοῦ ἀγίου Δονάτου, ἐπὶ θεμελίων παλιότερου, μὲ νεροτριβιᾶς καὶ μαντάνια, ἐπὶ τῆς ἀριστερῆς ὄχθης τοῦ Τσαγγαριώτικου χειμάρρου, ὁ ὅποιος ἀπ' ἐδῶ καὶ κάτω παίρνει τὴ μορφὴ ποταμοῦ.

Ντασούλης, ὁ προφ. στοῦ Ντασιούλη. Λόφος στή βόρεια ἄκρη τοῦ χωριοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου τὰ ἐρείπια τῆς οἰκίας τοῦ Σουλιώτη Ντασοῦλη.

*** Οχτία**, τὰ προφ. στὰ ὄχτια. Ὅριζόντια ζώνη πτυχῶν τοῦ ἐδάφους καλούμενη καὶ «ζωνάρια» (δὲς τοπωνύμιο).

Παλιοχώρι, τὸ προφ. στὸ παλιοχώρι. *Ὄνομα πού δίνεται συνήθως στὸ Σούλι ἀπὸ τοὺς ντόπιους.

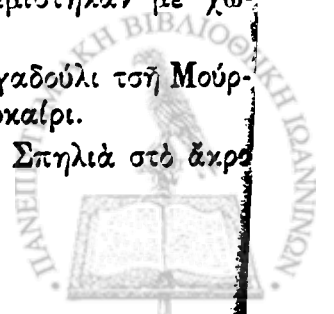
Παναγία, ἡ προφ. στὴν Παναγία. Ἐρείπια τῆς Παναγίας, καθεδρικοῦ ναοῦ, περιμαντρωμένα μὲ ἀσβεστότοιχο, ὅπου καὶ τὸ νεκροταφεῖο τοῦ χωριοῦ. Ἦταν θολωτὸς ναὸς στηριγμένος ἐπὶ κιόνων.

Πάνο - Μπούση, ὁ προφ. στοῦ Πάνο - Μπούση. Περιμαντρωμένη μὲ ξερτότοιχο μεγάλοπρηπη οἰκία τοῦ Πάνο - Μπούση, πατέρα τοῦ Ζῶη - Πάνου, Σουλιώτη πολέμαρχου (1822), ἡ ὁποία ἀναστρωμένη ἀπὸ τὴν ἀρχαιολογικὴ ὑπηρεσία στεγάζει τὸ φύλακα ἀρχαιοτήτων Σουλίου.

Πηγὰ δία, τὰ προφ. στὰ πηγὰδια. Σιάδια στὸ μέσο τοῦ χωριοῦ, ὅπου τὰ 450 πηγὰδια, ἀπὸ τὰ ὅποια ὑδρεύονταν οἱ τετρακόσιες πενήντα οἰκογένειες τῶν Σουλιωτῶν. Σῶζονται καιμιὰ τριανταπενταριά. Τὰ ὑπόλοιπα γεμίστηκαν μὲ χῶματα πρὸς πρόληψη δυσστηχημάτων ἢ ἔχουν θουλιάζει.

Πηγαδούλι τῆς Μούργκας, τὸ προφ. στὸ πηγαδούλι τῆς Μούργκας. Πηγαδάκι ἐπὶ τῆς Μούργκας πού κρατᾷ νερὸ ἔλο τὸ καλοκαίρι.

Σπέλα ἢ Μαύρη, ἡ προφ. στή σπέλα τῆ μαύρη. Σπηλιὰ στὸ ἄκρο



μικροῦ σιαδιοῦ καὶ πηγῆ ἐπὶ τῆς ἀριστερῆς ὄχθης τοῦ Τσαγγαριώτικου χειμάρρου, ἔναντι τῆς «Μαυρῆς» (δὲς ὁμώνυμο τοπωνύμιο Ζαβρούχου).

Σ π έ λ α τ ο ὦ Τ ῶ ρ α , ἡ προφ. στὴ σπέλα τοῦ Τώρα. Μεγάλῃ σπηλιᾷ σ' ἀνάμερῃ μεριά, ἀριστερὰ τοῦ Τσαγγαριώτικου χειμάρρου, ἐπὶ τῆς πλαγιᾷς τοῦ Κουγκιοῦ, σχετιζόμενῃ μὲ τὸν Τώρα, ἀρχηγὸ ὁμώνυμης Σουλιώτικης φάρας.

Σ υ κ ι ᾶ τ ο ὦ Μ α λ ᾶ μ ο υ , ἡ προφ. στὴ συκιᾷ τοῦ Μαλάμου. Δάσος πριναριῶν Β.Δ. τοῦ χωριοῦ, στὰ ὄρια τοῦ Μαμάκου. Παλιὸ περιβόλι τοῦ πολέμαρχου Μαλάμου, ἀπὸ τοῦ ὁποίου τ' ὄνομα. Ἀπὸ τὰ καρποκλάδια του σώζονταν μιὰ συκιά, ἡ ὁποία διὰ τῶν παραφυάδων διαιωνίζει τὴ σειρὴ τῆς.

Τ ζ α β ε λ ᾶ τ ι κ α , τὰ προφ. στὰ Τζαβελάτικα. Ἐρείπια τῆς συνοικίας τῶν Τζαβελαιῶν στὸ κέντρο τοῦ χωριοῦ, ἀριστερὰ τῆς λακκιᾷς πού κατέρχεται ἀπὸ τὸ πηγαδούλι τῆς Μούργκας.

Τ ζ α μ ῖ , τὸ προφ. στὸ τζαμί. Ἐρείπια τζαμιοῦ πού χτίστηκε κατὰ τὴ δεκαεπταετῆ παραμονή (1804—1820) τῶν Ζουλιᾶτων Τουρκαλθανῶν στὸ Σούλι.

Τ σ έ π ι τ ῆ ς γ κ ο ρ τ σ ι ᾶ ς , τὸ προφ. στὸ τσέπι τοῦ γκορτσιᾷς. Σφηνολίθαρος λόφος στὴ δυτικῇ πλαγιᾷ τοῦ Κάτω Κούγκι. Τ' ὄνομα ὀφείλεται στὸ δέντρο γκορτσιᾷ πού ἦταν κάποτε ἐκεῖ.

Τ σ έ π ι τ ῆ ς λ ο ὗ τ σ α ς , τὸ προφ. στὸ τσέπι τῆς λούτσας. Σφηνωτὸς λόφος ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλαγιᾷς τοῦ Κάτω Κούγκι. Τ' ὄνομα ὀφείλεται στὴ συγκέντρωση τοῦ νεροῦ τῆς βροχῆς (λούτσα) στὴ ρίζα τοῦ λόφου.

Τ σ έ π ι τ ο ὦ λ ὺ κ ο υ , τὸ προφ. στὸ τσέπι τοῦ λύκου. Σφηνολίθαρος λόφος ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλαγιᾷς τοῦ Κάτω Κούγκι., σχετιζόμενος μὲ κάποιον λύκο πού εἶχε ἐκεῖ τὴ φωλιά του.

Τ σ έ π ι τ ο ὦ Μ ο υ σ ε λ ῖ μ η , τὸ προφ. στὸ τσέπι τοῦ Μουσελίμη. Σφηνωτὸ τσουμπαράκι ἄνωθε τοῦ χωριοῦ στὸν ποδαρόδρομο πού ἀνέρχεται πρὸς τὸ βουνὸ Λιανό, στὸ ὁποῖο ἔβαινε τὴν ἀνοιξιᾷτικὴν στάνην ὁ ἐκ Ποπόβου κτηνοτρόφος Μουσελίμης, ἀπ' ἔπου καὶ τ' ὄνομα.

Σ υ ν ε χ ῖ ζ ε τ α ι



ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ Β. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
Θεολόγου Καθηγητοῦ

Η ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΝ ΑΝΤΙΛΗΨΙΝ

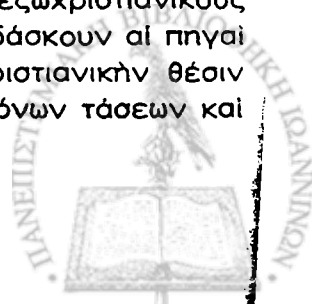
ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Θεσμός ἀρχαιότατος ἡ ἐργασία, εἶναι ἐκείνη ἡ ὁποία ἀπνχόλησε, ἀπασχολεῖ καὶ θὰ ἀπασχολῇ ὀλόκληρον τὴν ἀνθρωπότητα, εἴτε ὡς ἄτομα, εἴτε ὡς κοινωνίας, εἴτε καὶ ὡς ἔθνη. Τὸ θέμα τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ βάση, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος. Αὕτη, μετὰ τὸ μυστήριον τῆς ζωῆς, συνεκίνησε καὶ συγκινεῖ, ὑπὲρ πᾶν ἄλλο πρόβλημα, διανοουμένους καὶ μή. Ἀποτελεῖ ἡ ἐργασία τὴν φυγόκεντρον δύναμιν, πὲριξ τῆς ὁποίας κινεῖται ὁ ἀνθρώπος καὶ παρασύρεται οὕτως ἀπὸ τὴν ἀδράνειαν.

Οὐδενὸς ὅμως εἶναι δυνατόν νὰ διαφύγῃ τῆς προσοχῆς τὸ γεγονός ὅτι κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς διάφοροι φιλοσοφικαὶ θεωρίαι καὶ ἀντιλήψεις διετυπώθησαν διὰ τὸν θεσμόν τῆς ἐργασίας καὶ διάφορα κοινωνικὰ ἢ πολιτικὰ συστήματα ἐπεχείρησαν τὴν λύσιν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος. Ἐν τῇ προσπάθειᾳ των ὅμως νὰ ἐπιβάλουν τὰς ἀπόψεις των ἡγέται τινες τῶν κοινωνικῶν αὐτῶν συστημάτων καὶ θεωριῶν, διέβαλον τὸν Χριστιανισμόν καὶ διεστρεψαν τὴν μοναδικὴν εἰς τὸν κόσμον ὀρθὴν ἀντίληψιν τοῦ περι τῆς ἐργασίας. Οὕτως ἐδόθη ἡ ἐντύπωσις ὅτι ὁ Χριστιανισμός, ἀντὶ τῆς προόδου καὶ δημιουργικότητος ἀπεργάζεται τὴν ραστώνην καὶ τὴν ἀδράνειαν.

Ἡ ἀπάντησις ἐπὶ τῆς ἀνωτέρω κατηγορίας δίδεται σαφῆς καὶ κατηγορηματικὴ ἀπὸ αὐτὴν τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τὰς πηγὰς τῆς Ἀποκαλύψεως, τὴν Ἀγίαν Γραφήν καὶ τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν, ὁπότε πᾶσα ἄλλη συνηγορία θὰ ἐπερίτευεν. Ἐν τούτοις ὅμως πολλὰ ἐγράφησαν κατὰ καιροὺς ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἀπὸ διαφόρους συγγραφεῖς, θεολόγους καὶ μή, οἱ ὁποῖοι σαφῶς διετύπωσαν τὴν θέσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπὶ τῆς ἐργασίας.

Συμβολὴν εἰς τὴν προσπάθειαν αὐτὴν ἀποτελεῖ καὶ ἡ παροῦσα μελέτη ὑπὸ τὸν τίτλον «ἡ ἐργασία κατὰ τὴν χριστιανικὴν ἀντίληψιν», ἡ ὁποία εἶναι καρπὸς τριετοῦς ἐρεῦνης. Εἰς τὴν ἐρευναν τοῦ προβλήματος τῆς ἐργασίας μᾶς ὠδήγησεν, ἀφ' ἑνὸς μὲν διάλεξις ἡμῶν ἐν Ἰωαννίνοις μὲ θέμα: «ἡ ἐργασία καὶ τὸ ἐπάγγελμα εἰς τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου», ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἀνάγκη, ὅπως, ὑπὸ τὰς παρούσας κρισίμους διὰ τὴν κοινωνίαν περιστάσεις, ὅπου ἐπιχειρεῖται προσπάθεια ὑπὸ τῶν δυνάμεων τῆς ἀρνήσεως διὰ τὸν κλονισμόν τοῦ κύρους αἰωνίων ἠθικῶν καὶ πνευματικῶν ἀξιῶν, τονισθῇ ὅτι οὐδεὶς ἄλλος λαός, οὐδὲν ἔθνος καὶ οὐδεμία φυλὴ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον, ὡς καὶ οὐδὲν σύστημα κοινωνικόν καὶ οὐδεμία κοσμοθεωρία ἔθεσαν εἰς τόσον ὑψηλὸν βάθρον τὴν ἐργασίαν, ὅσον ὁ Χριστιανισμός, θεωρῶν αὐτὴν ἱερὸν θεσμόν. Τοῦτο θὰ ἀντιληφθῇ εὐκόλως ὁ ἀναγνώστης, διότι κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ θέματος εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην, ἀφοῦ ἐρευνῶμεν τὴν θέσιν τῆς ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν καὶ ἱστορικῶν χρόνων εἰς τε τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς διαφόρους ἄλλους ἐξωχριστιανικοὺς λαούς, ἐρχόμεθα ἐν συνεχείᾳ νὰ ἀναπτύξωμεν ἐν πλάτει τί διδάσκουν αἱ πηγαὶ τῆς Θείας Ἀποκαλύψεως, διὰ νὰ παρουσιάσωμεν τέλος τὴν χριστιανικὴν θέσιν ἐπὶ τοῦ προβλήματος τῆς ἐργασίας ἐναντὶ τῶν διαφόρων συγχρόνων τάσεων καὶ κοσμοθεριῶν.



Ἡ μελέτη μας δὲν φιλοδοξεῖ νὰ δώσῃ λύσιν εἰς τὸ μέγαλον τοῦτο κοινωνικόν πρόβλημα, ἀλλ' ἐλπίζει ὅτι θὰ διαφωτίσῃ ἐπαρκῶς τὸν ἀναγνώστην, ὡς καὶ πάντα ἐρευνητὴν, ὅτι ἡ περὶ ἐργασίας ἀντίληψις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι ἀντίληψις δημιουργίας, προόδου καὶ ἀναγεννήσεως δι' αὐτῆς. Ἀπαραίτητος ὅμως προϋπόθεσις εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς κατὰ τὸν Χριστιανισμὸν εἶναι ἡ ἀνεπιφύλακτος ἀναγνώρισις τῆς ἐλευθέρας προσωπικότητος τοῦ ἀνθρώπου. Ἐὰν ἐπέτυχε τοῦτο, θὰ τὸ κρίνῃ ὁ ἀναγνώστης.

Ἡ παρούσα μελέτη βλέπει τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος χάρις εἰς τὴν εὐγενῆ προσφορὰν καὶ θερμὴν συμπαράστασιν τοῦ διακεκριμένῃν θέσιν κατέχοντος εἰς τὸν πνευματικὸν κῶρον τῆς Ἡπειροῦ περιοδικοῦ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», πρὸς τὴν ὁποῖαν εὐγνώμονας ἐκφράζω τὰς εὐχαριστίας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἔννοια, Ὁρισμὸς καὶ μορφαὶ τῆς ἐργασίας

Ἡ ἀρχαιότατος καὶ πρῶτος χρονολογικῶς νόμος τοῦ Ὑψίστου εἶναι ἡ ἐργασία. Εἶναι καὶ θεωρεῖται αὕτη ἡμεῖς μετὰ τοῦ ἐπαγγέλματος, τὸ ὁποῖον ἐξ αὐτῆς ἀπορρέει, ἐκ τῶν βασικωτάτων ἀγαθῶν τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, ἀπετέλεσε δέ, ἀποτελεῖ καὶ θὰ ἀποτελῇ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος, τὸ ὁποῖον, ὑπὲρ πᾶν ἄλλο πρόβλημα, συνεχίγησε καὶ συγκινεῖ διανοουμένους καὶ μὴ, μετὰ τὸ μυστήριον τῆς ζωῆς¹. Ἐνῶ τὰ ἄλλα ὄντα δουλεύουν εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς στιγμῆς, ὁ ἀνθρώπος διὰ τοῦ λογικοῦ του κατῴρθωσε καὶ ἀπῆλλαξεν ἑαυτὸν τῆς τοιαύτης δουλείας, δυνάμενος ἀσφαλῶς νὰ σκέπτεται εὐρύτατα περὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ μέλλοντός του καὶ νὰ συγκεντρώσῃ ἀγαθὰ διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν φυσικῶν ἀναγκῶν του, τῆς τροφῆς, τῆς ἐνδυμασίας καὶ τῆς κατοικίας. Εἶναι ἐπομένως ἡ ἐργασία σύμφωνος πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν πνευματικὴν καὶ ὕλικήν σύστασιν τοῦ ἀνθρώπου, διότι τὸ μὲν πνεῦμα κινεῖται πάντοτε καὶ ἐνεργεῖ, ὁ δὲ ὀργανισμὸς διὰ νὰ ἀναπτυχθῇ ἔχει ἀνάγκην κινήσεως καὶ ἐργασίας. (Ἰαδῆποτε προσπάθεια αὐτοῦ σωματικῆ ἢ πνευματικῆ πρὸς παραγωγὴν ὀρισμένου ἀποτελέσματος ἢ πρὸς ἐπιδίωξιν καὶ ἐπίτευξιν ὀρισμένου σκοποῦ² φέρεται εἰς πέρας διὰ τῆς ἐργασίας.

ὑπὸ τὴν γενικωτάτην ταύτην ἔννοιαν δύναται νὰ περιληφθῇ πᾶν εἶδος διανοητικῆς, πνευματικῆς, σωματικῆς, χειρωνακτικῆς κλπ. ἐργασίας, ἀπὸ τῆς ἀπλουστερίας καὶ πρωτογόνου μέχρι τῆς δυσχερεστερας καὶ μᾶλλον ἐξειδικευμένης, ἀνεξαρτήτως ἐὰν αὕτη εἶναι δυνατὴ εἰς πάντα ἀνθρώπον ἢ ἐὰν προϋποθέτῃ εἰδικὰς ἐπιστημονικὰς, τεχνικὰς ἢ ἄλλας γνώσεις ἢ ἐὰν γίνεται μόνον δι' ἀνθρωπίνης ἐνεργείας ἢ καὶ διὰ τῆς χρησιμοποίησεως μηχανικῆς δυνάμεως ἢ ἄλλων τεχνικῶν μέσων³.

Ἐπομένως, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν τὴν ἐργασίαν ὡς τὴν ἐνέργειαν ἐκείνην, κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ ἀνθρώπος χρησιμοποιεῖ ὅλας τὰς δυνάμεις αὐτοῦ πρὸς παραγωγὴν ἔργου. Πᾶσα δὲ παραγωγὴ, πάντα τὰ παραγόμενα ἀγαθὰ καὶ ἅπας ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμὸς, ὕλικός τε καὶ πνευματικός, εἶναι καρπὸς τῆς ἀνθρωπίνης ἐργασίας. οὕτως ὥστε αὕτη εἶναι ἡ βάση, οὐ μόνον τῆς οἰκονομίας, ἀλλὰ καὶ τῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτιστικῆς ζωῆς ἐνὸς λαοῦ. Διὰ τοῦτο ἀνευ τῆς ἐργασίας εἶναι ἀδύνατος, ὅχι μόνον ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἱκανοποίησις ἐν γένει τοῦ συναισθήματος τῆς αὐτοσυντηρήσεως, ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπαρξις κοινωνικῶν καὶ οἰκονομίας⁴. Δι' αὐτῆς

1. Γ. Θ. Ράμμου - Ἡ ἐργασία ὡς κοινωνικὸν λειτουργημ - περιοδ. «Ἀκτίνες» 1959, σελ. 337.
2. Εὐαγγ. Γ. Σαββοπούλου - Χριστιανισμὸς καὶ Ἑργασία - Πειραιεὺς 1958, σελ. 3.
3. Γ. Θ. Ράμμου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 337.
4. Εὐαγγ. Γ. Σαββοπούλου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 4.



ὁ ἄνθρωπος θέτει εἰς ἐφαρμογήν καὶ πραγματοποιεῖ τὰς ἰδέας του, τοὺς πόθους του, τὰ ἰδεώδη του, οὕτως ὥστε αὐτὴ ἀντικατοπτρίζει καὶ ἐκφράζει ἐν χώρῳ καὶ χρόνῳ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου, τὸν πνευματικὸν καὶ ἠθικὸν κόσμον⁵. Ἦτο ἡ πρώτη καὶ κυρία ἀπασχάλσις τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς δημιουργίας αὐτοῦ μέχρι καὶ τῆς πτώσεώς του. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν πτώσιν του, συνεπέα τῆς ἀμαρτίας, αὐτὴ ἦτο ὁ κληρὸς του, ἀνεξαρτήτως ἐὰν αἱ συνθήκαι καὶ οἱ ὅροι τῆς ἐργασίας ἦσαν διάφοροι καὶ ἀσυγκρίτως πλεονεκτικώτεροι ὑπὸ τὴν πρώτην μακαρίαν κατάστασιν ἢ ὑπὸ τὸ βαρυνόμενον διὰ τῆς ἀμαρτίας καθεστῶς⁶. Τέλος θεωρεῖται αὐτὴ ὡς τὸ μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου δύναται νὰ ἀποτραπῇ ἡ πενία καὶ ἡ οἰκονομικὴ ἀθλιότης τῶν ἀτόμων καὶ τῶν κοινωνιῶν.

Κατὰ ταῦτα, ἀφοῦ ἡ ἐργασία ὠρίσθη ὡς ἡ μεμετρημένη καὶ λογικὴ χρῆσις τῶν ἀνθρωπίνων δυνάμεων πρὸς παραγωγὴν ἔργου τινός, αἱ δὲ δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι σωματικαὶ καὶ πνευματικαί, δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ταύτην εἰς τὰς ἑξῆς μορφὰς ἢ εἶδη:

1) Εἰς τὴν σωματικὴν ἢ μυϊκὴν ἐργασίαν. Αὕτη διεξάγεται μὲ τὰς σωματικὰς (μυϊκὰς) κυρίως δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, ἀνήκουν δὲ εἰς αὐτὴν αἱ διάφοροι τέχναι. Ταύτας ὑποδιαιροῦμεν πάλιν εἰς χειρωνακτικὰς τέχνας, αἱ ὁποῖαι ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐχαρακτηρίζοντο «βάνουσι», ὡς ἡ ξυλουργικὴ, σιδηρουργία, γεωργία, κτηνοτροφία, ἀλιεία, βιομηχανία, ἐμπόριον καὶ εἰς τὰς καλὰς τέχνας, ὡς ἡ Ζωγραφικὴ, Γλυπτικὴ, Ἀρχιτεκτονικὴ κλπ. 2) Εἰς τὴν πνευματικὴν ἢ διανοητικὴν ἐργασίαν, ἥτις γίνεται κυρίως διὰ τοῦ πνεύματος καὶ μὲ τὴν ὁποῖαν ἀσχολοῦνται οἱ ἐπιστήμονες, ἰατροί, νομικοί, διδάσκαλοι κλπ. Εἰς αὐτὴν ἀνήκουν καὶ οἱ καθόλου τοῦ κράτους ὑπάλληλοι καὶ ἀξιωματικοί. Ἐκ τῶν πολιτικῶν τάξεων τούτων διακρίνεται ἡ τάξις τῶν κυβερνητῶν ἐκάστης χώρας. 3) Τέλος ἄλλο εἶδος ἐργασίας εἶναι ἡ ψυχικὴ, δηλαδή τὸ νὰ ἐργάζηται τις ψυχικῶς ἢ χάριν τῆς ψυχῆς του, ὡς συνήθως λέγεται, ἄνευ κέρδους ἢ ἀτομικῆς ὠφελείας. Τοιούτου εἶδους ἐργασίαι εἶναι ἡ ἐν τῷ ἀμπελῶνι τοῦ Κυρίου προσφορὰ ἀγαθοῦ ἔργου, ἡ ἐθελοντικὴ προσφορὰ εἰς φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα, ἡ ἐξυπηρέτησις ἀσθενῶν, τραυματιῶν, φυλακισμένων κ.τ.τ.

Μ Ε Ρ Ο Σ Α'

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΑΙ ΠΕΡΙ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΟΣ

Ἐνῶ ἡ ἐργασία, ὡς καὶ εἰσαγωγικῶς ἐδηλώθη, ὁρίζεται ὡς ἡ ἐνέργεια ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ ἄνθρωπος χρησιμοποιοῖ πάσας τὰς δυνάμεις αὐτοῦ πρὸς παραγωγὴν ἔργου καὶ θεωρεῖται ἡ βᾶσις τῆς οἰκονομικῆς, κοινωνικῆς καὶ πολιτιστικῆς ἐν γένει ζωῆς ἐνὸς ἔθνους καὶ ἐνὸς λαοῦ, κατὰ τὴν προχριστιανικὴν ἐποχὴν, δηλαδή πρὸ τῆς ἐμφανίσεως εἰς τὸν κόσμον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐθεωρεῖτο αὕτη ὡς μία ἀνάγκη τῶν ἀνθρώπων μὲ διάφορον ἀσφαλῶς ἐκτίμησιν ὑπ' ἐνὸς ἐκάστου τῶν λαῶν καὶ ἔθνων. Ἡ ἀντίληψις λοιπὸν τοῦ προχριστιανικοῦ κόσμου περὶ τῆς ἐργασίας καὶ ἡ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ θέσις αὐτῆς δύναται ἱστορικῶς νὰ ἀναλυθῇ ὡς κατατέρω:

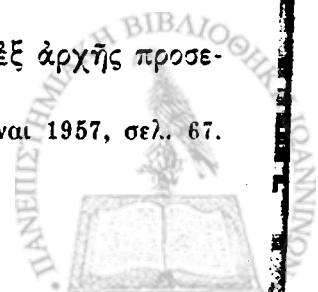
I. Προϊστορικὸι χρόνοι

Ποῖν εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς ἐννοίας τῆς ἐργασίας κατὰ τὴν καθαρῶς ἱστορικὴν περίοδον, θὰ ἐρευνήσωμεν ἐν συντομίᾳ τὴν θέσιν ταύτης κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς καὶ πρωτοϊστορικοὺς χρόνους.

Ἡ ἐρευνα τῶν χρόνων τούτων ἀπέδειξεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς προσε-

5. Βασ. Ἰωαννίδου - Τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὸ κοινωνικὸν πρόβλημα - Ἀθήναι 1957, σελ. 67.

6. Γ. Θ. Ράμμου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 337.



πάθησε να εύρη τρόπους και μέσα προς εξασφάλισιν τῆς τροφῆς του. Τοῦτο ἐπέτυχεν ἀποκλειστικῶς και μόνον διὰ τῆς ἐργασίας. Τὰ πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ αὐτὸν χρησιμοποιοθέντα ὑπ' αὐτοῦ μέσα, ἦσαν τὰ διάφορα ἐργαλεῖα. Ἡ προσπάθεια κατασκευῆς ἐργαλείων ἤρχισεν ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐπεξεργασίας τοῦ λίθου.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐπεξεργασίας τοῦ λίθου εἰς τὴν Ἑλλάδα παρατηροῦμεν ὅτι τὰ ἐξ αὐτοῦ κατασκευασθέντα ἐργαλεῖα ἦσαν μεγάλῃς ἀντοχῆς και ἀποτελοῦν τὴν μοναδικὴν πηγὴν, ἣ ὁποῖα μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἀσχοληθῶμεν μὲ τὴν μελέτην τοῦ ἐργαλείακου ἐξοπλισμοῦ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου. Βεβαίως τὰ πρώτα ἐργαλεῖα του ἦσαν ξύλινα, ἀλλὰ περὶ αὐτῶν, ὡς και τινῶν ἐξ ἄλλων ὕλικῶν κατασκευασθέντων, δὲν ἔχομεν δείγματα, διὰ τοῦτο και δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποφανθῶμεν κατηγορηματικῶς¹. Πάντως τὰ ἐργαλεῖα τῆς παλαιολιθικῆς ἐποχῆς ἦσαν χωρὶς ὀρισμένην μορφήν ἢ σχῆμα, ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι διὰ διαφόρων κτυπημάτων ἐμορφοποιοῦν ὑποτυπωδῶς πως ταῦτα και τὰ ἐχρησιμοποιοῦν διὰ τὴν ἰκανοποίησιν τῶν ἀμέσων ἀναγκῶν τῆς ζωῆς των και γενικῶς ὡς μέσον ἐπιβιώσεώς των. Ἡ κατασκευὴ ὁμοῦς τῶν ἐργαλείων τούτων ἀπῆτει, ὄχι μόνον ἐργασίαν ἐντατικὴν και κοπιώδη, ἀλλὰ και ἐμπνεύσεις και ἐπινοήσεις. Οὕτω μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου ὁ ἄνθρωπος ἐβελτίωνε συνεχῶς τοὺς ὅρους διαβιώσεώς του. Διαπίστωσις πολλάκις τῶν ἀτελειῶν τῶν ἐργαλείων, ὡς και συνεχεῖς παρατηρήσεις ἐπ' αὐτῶν, ἀποδεικνύουν ὅτι διὰ τῆς ἐργασίας ὁ ἄνθρωπος τῶν προϊστορικῶν χρόνων δὲν ἐκαλλιτέρευσε ἀπλῶς τοὺς ὅρους τῆς ζωῆς του, ἀλλ' ἐν ταυτῷ ἔθεσεν εἰς λειτουργίαν και τὰς πνευματικὰς του δυνάμεις, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ συμβάλῃ τοῦτο εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ νοῦς και τὴν ἀπόκτησιν ἰκανῆς πείρας ἀπαραιτήτου, ὄχι μόνον διὰ τὴν περαιτέρω πρόοδον αὐτοῦ, ἀλλὰ και διὰ τὴν εὐημερίαν τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Καθίσταται αὕτως ὁ ἄνθρωπος ὃν κοινωνικὸν και κάμνει ἀκόμη αἰσθητὴν τὴν διαφορὰν ἀπὸ τὸν πέραξ αὐτοῦ ζωϊκὸν κόσμον.

Διὰ τῶν ἐργαλείων ἀποκτᾶ ὁ ἄνθρωπος διὰ πρώτην φορὰν συνείδησιν τῆς ἐλευθερίας του και κατορθώνει πλέον νὰ δίδῃ περιεχόμενον εἰς τὴν ζωὴν του. Δι' αὐτῶν προσπαθεῖ νὰ ἐπεξεργάζεται τὸν πέραξ αὐτοῦ φυσικὸν και ζωϊκὸν πλοῦτον και ἐπομένως ὁ ἴδιος γίνεται δημιουργὸς τῶν διαφόρων ἐπαγγελματίων. Οὕτω διὰ τῶν ἐργαλείων, πῶς ἐφεῦρεν ὁ παλαιολιθικὸς ἄνθρωπος κατεργάζεται τὰ δέρματα τῶν διαφόρων ζώων, τὰ ὁποῖα ἀργότερον ἐρησιμοποιεῖ ὡς ἐνδύματα², τὰ δὲ ὀστᾶ ζώων, ἀνακαλυφθέντα εἰς τοὺς καταυλισμοὺς των, ἀποδεικνύουν ὅτι ἦσαν και ἰκανοὶ κυνηγοί³. Ἡ μεγάλη προσπάθεια, τὴν ὁποῖαν κατέβαλλον οἱ ἄνθρωποι διὰ τὴν ἐξειδίκευσιν εἰς τὸ κυνήγιον ὠφείλετο εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ἦσαν ἠναγκασμένοι νὰ διεξάγουν ἀληθῆ πόλεμον διὰ τὴν ἐδραίωσιν τῆς ἀσφαλείας και τῆς κυριαρχίας των ἐπὶ τῶν ἀγρίων θηρίων⁴. Βασικὸς ἀκόμη λόγος ἐξειδικεύσεώς των εἰς τὸ κυνήγιον ἦτο και ἡ ἀνάγκη ἐξασφαλίσεως τῆς τροφῆς, ἀφοῦ κυρίως ἐτρέφοντο ἀπὸ τὰς σάρκας τῶν θηραμάτων και ἀπὸ ὅ,τι εὕρισκον πρόχειρον και ἔτοιμον εἰς τὴν φύσιν⁵. Σημαντικὴν πάντως πρόοδον σημειώνει ὁ παλαιολιθικὸς ἄνθρωπος εἰς τὸν τομέα γενικῶς τῆς τεχνικῆς. Τοῦτο εἶχε τεραστίας συνεπείας εἰς τὴν ζωὴν του ἐν γένει, τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν και τὴν κοινωνικὴν ἐξέλιξιν του.

Ὡς εἶδομεν μένει τοῦδε ἐνῷ ὁ ἄνθρωπος ἐξηρτᾶτο ἐκ τῶν φυσικῶν δυνάμεων, ὅσον ἀπὸρᾶ εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῆς τροφῆς του, καθ' ὅτι ἐτρέφετο και ἀπὸ ὅ,τι εὕρισκε πρόχειρον εἰς τὴν φύσιν, κατὰ τὴν νεολιθικὴν πλέον ἐποχὴν ἀνοίγονται νέοι ὀρί-

1. Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἔκδοσις «Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν - Ἑταιρ. Ἱστορικῶν Ἐκδόσεων», τόμ. Α', σελ. 33.

2. Αὐτόθι, σελ. 37.

3. Αὐτόθι, σελ. 41.

4. Will Durant - Παγκόσμιος Ἱστορία τοῦ Πολιτισμοῦ - τόμος Α', σελ. 17.

5. Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους - Ἐνθ. ἀνωτέρω, σελ. 49.



ζοντες εις αυτόν. Τώρα γίνεται παραγωγός τῆς τροφῆς του. Οὕτως ἀναπτύσσει τὴν γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὴν βάσιν τῆς οἰκονομίας του κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτήν. Ἀργότερον ἀσχολεῖται μὲ τὴν κεραμευτικὴν καὶ μὲ ἄλλας ἀσχολίας, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον.

Κατὰ τὴν νεολιθικὴν ἐποχὴν τὸ πνευματικὸν ἐπίπεδον εἶναι περισσότερο ἀνεπτυγμένον, μὲ ἀποτέλεσμα καὶ ὁ τομεὺς τῆς ἐργασίας νὰ ἐξελισσηται ἐπὶ τὰ βελτίω. ἔχων πλέον συνείδησιν τῶν ἀτομικῶν ἱκανοτήτων του ὁ ἄνθρωπος, ἐπινοεῖ νέους τρόπους χειρωνακτικῶν κατασκευῶν, ἀναλόγως δὲ αὐτῶν τῶν ἱκανοτήτων ἀποκτᾷ οὕτως καὶ τὴν σχετικὴν ἐπιβολὴν εἰς τὴν ὁμάδα, εἰς τὴν ὁποίαν ἐργάζεται. Ἡ ἐργασία του τώρα ἀποκτᾷ μέθοδον, ἣ δὲ παραγωγὴ ἔχει τὴν μορφήν τῆς εὐφυίας του⁶.

Ἰδιαιτέραν ἑμφασιν ἐπιθέμεθα νὰ δώσωμεν εἰς τὴν θέσιν τῆς ἐργασίας ἐν Κρήτῃ καὶ Σπάρτῃ, καθ' ὅτι εἰς μὲν τὴν πρώτην ἀνεπτύχθη ἀξιόλογος πολιτισμὸς, προϋποθέτων ἀσφαλῶς σεβασμὸν πρὸς τὴν ἐργασίαν, εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἡ ὑπαρξὶς τῆς τάξεως τῶν εἰλώτων καὶ ἡ ἀνάπτυξις ταύτης εἰς στρατιωτικὸν κράτος ὑπεβίβασε τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν ἐθεώρησεν ὡς ἔργον μόνον τῶν δούλων. Οὕτω θὰ ἀποκτήσωμεν πλήρη εἰκόνα περὶ αὐτῆς κατὰ τὴν ἡρωϊκὴν περίοδον.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μίνως ὁ πολιτισμὸς εἰς τὴν Κρήτην ἔφθασεν εἰς ἀξιόλογον σημεῖον, ὁπότε καὶ ἡ χειρωνακτικὴ ἐργασία, ὄχι μόνον δὲν περιεφρονεῖτο, ἀλλ' ἰδιαζόντως ἐτιμᾶτο. Ἡ νομοθεσία τῶν Κρητῶν νομοθετῶν (Μίνως, Ραδάμανθυς κ.ἄ.) ὑπῆρξεν ἀξιοθαύμαστος καὶ ἰδιαιτέρως ὑπεστήριξε τὴν ἐργασίαν τῶν χειρῶν. Αὕτη ἦτο ὑπόδειγμα καὶ διὰ τὰς μετέπειτα νομοθεσίας, ἰδιαιτάτα δὲ διὰ τὴν τοῦ Λυκούργου, ἣ ὁποία φαίνεται ὅτι εἰς πλείστα συμφωνεῖ τῆς νομοθεσίας τοῦ Μίνως.

Καὶ εἰς τὴν Κρήτην θὰ διακρίνωμεν τὴν ὑπαρξὴν κοινωνικῶν τάξεων, ὡς καὶ διαφορὰς μεταξὺ αὐτῶν. Μὲ τὴν πολεμικὴν τέχνην ἠσχολοῦντο οἱ εὐγενεῖς, οἱ δὲ ἀρχοντες δὲν ἐξελέγοντο ἐκ τοῦ συνόλου τῶν πολιτῶν, ἀλλ' ἐκ τινῶν οἰκογενειῶν⁷. Τοῦτο πληροσφροῦμεθα καὶ ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους, ὁ ὁποῖος γράφει εἰς τὰ «Πολιτικά» του: «ἐνταῦθα δ' οὐκ ἐξ ἀπάντων αἰροῦνται τοὺς νόμους, ἀλλ' ἐκ τινῶν γενῶν»⁸. Ἐν τούτοις ἑμῶς καὶ ἡ ἐργασία ἐτιμᾶτο καὶ ὑπεστηρίζετο καὶ οἱ δούλοι καὶ οἱ δουλοπάροικοι ἐτύγγανον καλῆς μεταχειρίσεως ὑπὸ τῶν κυρίων τῶν καὶ οὐδόλως ὑπέφερον. Τοῦτο συνέβαλεν ἀποτελεσματικῶς, ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν μεγάλην οἰκονομικὴν πρόοδον τῆς Κρήτης, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν ἑλλειψὶν στάσεων ἐκ μέρους τῶν περισίτων⁹. Μάλιστα οἱ δούλοι εἰς τὴν Κρήτην ἀπελαμβάνοντο μεγάλης ἐλευθερίας, ἀπηγορεύετο δὲ εἰς αὐτοὺς μόνον ἡ κατοχὴ ὀπλῶν καὶ ἡ ἐκτέλεσις γυμνασίων, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἀριστοτέλης: «ἐκείνοι γὰρ τᾶλλα ταῦτα τοῖς δούλοις ἐφέροντες μόνον ἀπειρήκασιν τὰ γυμνάσια καὶ τὴν τῶν ὀπλῶν κτήσιν»¹⁰.

Παρ' ὅλον ὅτι αἱ κοινωνικαὶ τάξεις ἐν Κρήτῃ εἶχον πληθυνθῆ, ἐν τούτοις εἰς τὴν κοινωνικὴν ὀργάνωσιν δὲν παρετηρήθησαν οὐσιώδεις μεταβολαί. Ἰδιαιτέρως ἀνεπτύχθη ἡ τάξις τῶν βιοτεχνῶν, ὀφειλομένη εἰς τὴν ἀφθονίαν παραγωγῆς βιοτεχνικῶν εἰδῶν. Τὴν βιοτεχνίαν ἠσκούν οἱ Κρητῆς εἰς παντὸς εἶδους ἐγκαταστάσεις, ἀκόμη δὲ καὶ εἰς τὰς οἰκίας τῶν καὶ εἰς τὰ ἐργαστήρια τῶν ἀνακτόρων. Ποῖα ἑμῶς τὰ βιοτεχνικά των εἶδη; Δι' αὐτὰ ἀντλοῦμεν πληροφορίας, εἴτε ἀπὸ τὰ εἶδη τέχνης, εἴτε ἀπὸ διαφορῶν παραστάσεων. Πάντα ταῦτα μᾶς ἐνημερώνουν σχετικῶς καὶ μᾶς πληροφοροῦν διὰ τὴν ὑφαντικὴν, κεντητικὴν, πλεκτικὴν, διὰ τὴν ὑπαρξὴν ἀργαλειῶν κλπ. Ἀκόμη μανθάνομεν ὅτι τὰ θεραπευτικὰ καὶ ἀρωματικὰ βότανα τῆς Κρήτης ἐπέτρεψαν τὴν

6. Αἰτόθι, σελ. 81.

7. Εὐαγγ. Γ. Σαββοπούλου - Ἡ Ἐργασία κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἀρχαιότητα - Πειραιεὺς 1969, σελ. 25.

8. Ἀριστοτέλους Πολιτικά Β, 10, 1272α, 35.

9. Εὐαγγ. Γ. Σαββοπούλου - Ἐνθ. ἀνωτέρω, σελ. 26.

10. Ἀριστοτέλους Πολιτικά Β 518 1264α, 24-25.



παρασκευήν φαρμακευτικῶν καὶ ἀρωματικῶν εἰδῶν. Ὁρισμένας ρητίνας ἀρωματικῶν φυτῶν ἐχρησιμοποιοῦν διὰ τὴν παραγωγὴν θυμιαμάτων. Διάφοροι φυτικά καὶ ζωϊκά χρωστικά ὕλαι ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ τὴν ζωγραφικὴν¹¹. Οἱ βιοτέχνη κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν προϊόντων τῆς τέχνης τῶν ἐλάμβανον ὡς ἀμοιβὴν ἐκ τῆς ἐργασίας τρόφιμα ἢ κτήματα πρὸς καλλιέργειαν¹².

Ἄξιόλογος εἶναι ἡ ἀνάπτυξις καὶ τῆς τάξεως τῶν καλλιεργητῶν, οἱ ὅποιοι ἐφθασαν εἰς ἱκανοποιητικὴν εὐημερίαν, ἕνεκα τῆς συστηματοποιήσεως τῆς καλλιεργείας καὶ τῆς ἀρδεύσεως. Ἄφθονοι ἦσαν αἱ καλλιεργούμεναι ποικιλίαι δημητριακῶν, ὀσπρίων, σταφυλῶν κλπ., ἀλλὰ καὶ λίαν σημαντικὴ ἦτο ἡ τελειοποίησις τῶν ἀγροτικῶν ἐργαλείων, πολλὰ τῶν ὁποίων δμοιάζουν ἀκόμη καὶ μετὰ τὰ σημερινά. Τέλος οἱ καλλιεργηταί, διὰ τῆς ἐντόνου καὶ συστηματικῆς ἐργασίας τῶν, εἶχον ἀναπτύξει εἰδικὰ ἀρδευτικά συστήματα, τὰ ὁποῖα ὑπεβοήθησαν τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν καλλιεργειῶν καὶ εἰς τὴν ἀφθονίαν τῶν προϊόντων¹³.

Ἐξ ἴσου δὲ ὁργανωμένη ἦτο καὶ ἡ κτηνοτροφία, ἡ ὁποία συνίστατο εἰς τὴν ἐκτροφήν καὶ ἐκμετάλλευσιν τῶν διαφόρων βοσκημάτων καὶ ὑποζυγίων.

Ἐν κατακλείδι, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἰδιαίτερος δύναται νὰ ἐξαρθῆ κατὰ τὴν ἔρευναν περὶ τῆς τιμῆς τῆς ἐργασίας ἐν Κρήτῃ εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι ἡ περιοχὴ αὕτη κατὰ τὴν ἠρωϊκὴν ἐποχὴν παρουσίασε λίαν ἀξιόλογον τεχνικὸν πολιτισμόν. Καὶ τοῦτο βασικῶς ὠφείλετο εἰς τὸ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον τῶν κυβερνώντων καὶ γενικῶς τῶν ἀρχόντων τῆς πρὸς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι εἰργάζοντο χειρωνακτικῶς.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Σπάρτην ἐφημιόσθη ὑπὸ τοῦ νομοθέτου Λυκούργου ἡ αὐτὴ σχεδὸν νομοθεσία μετὰ τὴν τοῦ Μίνως ἐν Κρήτῃ. Ἡ Σπάρτη, λόγῳ τῆς πρωτοτύπου πολιτικῆς τῆς ἐξελίξεως, ἀπέκτησεν ἐντελῶς διακεκριμένην θέσιν ἐντὸς ὀλοκλήρου τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου. Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἱστορικῶν χρόνων οἱ κάτοικοι τῆς Λακωνικῆς ἦσαν διηρημένοι εἰς τρεῖς διακεκριμένας τάξεις, ἦτοι τοὺς Σπαρτιάτας, τοὺς περιοίκους καὶ τοὺς εἰλωτας. Οἱ Σπαρτιάται, ὡς ἀποτελοῦντες τὸν διαρκῆ στρατὸν τῆς πολιτείας καὶ ὡς οἱ μόνοι, οἱ ὅποιοι εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλεγοῦν εἰς τὰ δημόσια ἀξιώματα καὶ τὰς δημοσίας λειτουργίας τῆς, οὔτε γρόνον εἶχον, οὔτε διάθεσιν νὰ ἀσχοληθοῦν μετὰ τὴν γεωργίαν, τὸ ἐμπόριον ἢ τὴν βιομηχανίαν. Ἡ ἐργασία ἦτο ὑποχρέωσις τῶν εἰλωτῶν, οἱ ὅποιοι ἐκαλλιέρον τὰ κτήματα τῶν κυρίων ἀντ' αὐτῶν καὶ κατέβαλλον εἰς τούτους ἐν μέρος τοῦ εἰσοδήματος, τὸ ὁποῖον ἐφθάνεν ἐνίστε εἰς τὸ ἥμισυ τοῦ ἔλου. Πάντως εἰς τὸν παραγωγικὸν τομέα ἡ Σπάρτη ἔγει ὑπολειφθῆ κατὰ πολὺ τῆς Κρήτης, καθ' ὅτι ναυτιλία καὶ ἐμπόριον ἦσαν ἀγνωστα εἰς τὴν Σπάρτην, ἡ δὲ λοιπὴ ἐργασία, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς γεωργικῆς, εἶχεν ἀνατεθῆ, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐμνημονεύθη, εἰς τοὺς περιοίκους, τοὺς εἰλωτας κυρίως καὶ τοὺς πολυαριθμούς δούλους. Ἐπομένως οἱ εἰλωτες, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ἀπετέλουν ὁμοῦ μετὰ τῶν κτημάτων τὸ κύριον στοιχεῖον πλούτου ἐν Σπάρτῃ. Οὗτοι δὲν ἐπωλοῦντο ἔξω τῆς χώρας ὡς δούλοι καὶ οὔτε μετετίθεντο εἰς ἕτερον κτήμα¹⁴.

Κατὰ τὸν Κων. Παπαρηγόπουλον «ὠνομάζοντο εἰλωτες κυρίως οἱ εἰς τὰς κώμας καὶ τοὺς ἀγροὺς τῆς Λακωνικῆς οἰκοῦντες γεωργοί· διότι τινὲς τῶν εἰλωτῶν ὑπηρέτου μὲν καὶ ὡς οἰκιακοὶ δούλοι ἐν Σπάρτῃ τε καὶ εἰς τὰς ἄλλας πόλεις, ἀλλ' οἱ τοιοῦτοι ἦσαν εὐάριθμοι πρεβαλλόμενοι πρὸς τὴν μεγάλην τῶν γεωργῶν τάξιν»¹⁵. Οἱ εἰλωτες δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀπελευθερωθοῦν ὑπὸ τῶν κυρίων τῶν, εἰ μὴ μόνον ὑπὸ τῆς Πολιτείας, ἡ ὁποία εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ καταστήσῃ ἐλευθέρους πολίτας εἰλωτας

11. Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 192—193.

12. Αὐτόθι, σελ. 269.

13. Αὐτόθι, σελ. 192.

14. Εὐαγγ. Γ. Σαββοπούλου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 28.

15. Κων. Παπαρηγόπουλου - Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους - «Ἐκδοσις Σεφερλίη». Ἐν Ἀθήναις, τόμος Α1, σελ. 107.



καί να τούς χρησιμοποιήσῃ εἰς τὸν πόλεμον. Ὡς ἀναφέρεται ὑπὸ πλείστων ἱστορικῶν, ἢ μεταχειρίσεις τῶν δούλων ἐν Σπάρτῃ οὐδόλως ἀνθρωπιστικὴ ἦτο, εἶχε δὲ ὡς συνέπειαν συνεχεῖς στάσεις αὐτῶν, παρακιμῆν τῆς ἐν γένει οἰκονομικῆς ζωῆς καὶ ἀρνησιν ἀποδόσεως. Διὰ τὰ ἀποφύγουν δὲ οἱ Σπαρτιάται τὴν αὔξησιν τῶν δούλων τοὺς ἐφόνευον. Ἰκανὰ περὶ τούτου γράφει ὁ ἡμέτερος ἱστορικὸς Κ. Παπαρρηγόπουλος, ὅστις, ἀναφερόμενος εἰς μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου, στηριζομένου καὶ τούτου εἰς τὸν Ἀριστοτέλη, λέγει ὅτι οἱ ἔφοροι τῆς Σπάρτης, ὅταν ἀνελάμβανον κατ' ἔτος τὴν ἐξουσίαν, ἐκήρυττον τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν εἰλώτων. Μετὰ ταῦτα ἐξαπέστελλον εἰς τὴν Λακωνικὴν νέους ἱκανοὺς ἐκ Σπάρτης, οἱ ὅποιοι, ἀφοῦ συελάμβανον τοὺς ρωμαλεωτάτους καὶ ἐπικινδυνωτάτους εἰλώτας, ἐφόνευον διὰ ξιφιδίων αὐτούς. Ἡ τοιαύτη ἐπιδρομὴ ἐναντίον τῶν εἰλώτων ἐλέγετο κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη «κρυπτεία».

Ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω περὶ τῆς ἐργασίας ἐν Σπάρτῃ ἐκτεθέντων προκύπτει τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ Σπαρτιάται πολῖται δὲν ἐτίμων τὴν ἐργασίαν, ἢ δὲ ἐκτέλεισις τῶν χειρωνακτικῶν ἐργασιῶν, ἰδίᾳ ἢ καλλιέργεια τῶν κτημάτων, ἀνῆκεν εἰς τοὺς εἰλώτας.

Σκοπὸς ἐν γένει τῆς Σπαρτιατικῆς Πολιτείας ἦτο ἡ ἀσκησις τῶν πολιτῶν τῆς εἰς ἱκανοὺς στρατιώτας, διὰ τοῦτο καὶ ἐθεωρεῖτο αὕτη ὡς ἐν ἰδιόρρυθμον στρατιωτικὸν κράτος, εἰς τὸ ὁποῖον συνεδυάζετο ὁ μέλας ζωμὸς μετὰ τὴν προικοθηρίαν, ἢ δὲ φιλογρηματία τῶν ἦτο πάθος. τὸ ὁποῖον ἀπεσκόπει εἰς τὴν ἀπόκτησιν δυνάμεως¹⁶. Δὲν ἀπέβλεπεν ἡ Σπαρτιατικὴ Πολιτεία εἰς τὴν δημιουργίαν πνευματικῶν πολιτισμοῦ, εἰς τὴν εὐζωίαν τοῦ συνόλου, ἀλλ' εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν κατάκτησιν τῶν ἄλλων πόλεων.

Ἐν ἀντιθέσει ὅμοιως μετὰ τὴν Σπάρτην, ἡ Κρήτη καὶ εἰς τὸν παραγωγικὸν τομέα, ὡς εἶδομεν, εἶχεν ἀξιοθαύμαστα ἀποτελέσματα καὶ περίλαμπρον πολιτισμὸν ἐκκληροδότησεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους. Αὕτη ἀπέδωκεν ἔργα λίαν ὀνομαστά καὶ ἀξιοθαύμαστα, τόσον εἰς τὸν πνευματικόν, ὅσον καὶ εἰς τὸν νομοθετικὸν καὶ τεχνικὸν τομέα. Τοῦτο ὡσεύλετο, ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν ἰσχυρὰν ναυτιλίαν, ἢ ὁποία καὶ οἰκονομικῶς τὰ μέγιστα ἐβρόθήθη τὴν Κρήτην καὶ φιλικούς δεσμοὺς ἐδημιούργησε μετὰ ἄλλους λαοὺς, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὸν καλὸν χαρακτήρα τῶν κατοίκων τῆς, οἱ ὅποιοι, κατὰ τὸν Πλάτωνα, ἐσκέπτοντο πολὺ καὶ ἦσαν ὀλιγόλογοι «τὴν πόλιν ἅπαντες ἡμῶν Ἕλληνας ὑπολαμβάνουσιν ὡς φιλόλογός τε ἐστὶ καὶ πολύλογος. Λακεδαίμονα δὲ καὶ Κρήτην, τὴν μὲν βραχύλογον, τὴν δὲ πολύνοιαν μᾶλλον ἢ πολυλογίαν ἀκούσαν»¹⁷. Τέλος οἱ Κρήτες, ἐν ἀντιθέσει μετὰ τοὺς Σπαρτιάτας, μετεχειρίζοντο καλῶς τοὺς δούλους, ὡς καὶ τοὺς δουλοπαροίκους, οἱ ὅποιοι εἶχον καὶ τὸ δικαίωμα γάμου μετὰ ἐλευθέρων γυναικῶν, τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας καὶ κληρονομίας. Τοῦτο ὅμοιως δὲν συνέβη μετὰ τὴν Σπάρτην εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Λυκούργος (8ος π.Χ. αἰών) δὲν ἐπροσέξεν ὅτι ἐπεβάλλετο, ἀλλὰ περιεφρόνησε σοβαροὺς οἰκονομικοὺς τομείς, ὡς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν, τὴν δὲ λοιπὴν παραγωγικὴν ἐργασίαν ἀνέθεσεν εἰς τοὺς εἰλώτας, τοὺς ὁποίους, ὄχι μόνον δὲν ἐπροστάτευεν, ἀλλὰ τοῖναντίον τοὺς ἐξιώντωνε. Τοῦτο εἶχε καὶ ὡς ἄμεσον ἀποτέλεσμα τὴν παρακιμῆν τῆς Σπάρτης¹⁸. Ἡ περιφρόνησις λοιπὸν τῆς ἐργασίας ἐν Σπάρτῃ ὠδήγησε ταύτην, ὁμοῦ μετὰ ἄλλων λόγων, εἰς παρακιμῆν.

Συνοψίζοντες πάντα τὰ ἀνωτέρω περὶ τῆς θέσεως τῆς ἐργασίας κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους, δυνάμεθα ἐν συμπεράσματι νὰ εἰπώμεν, ὅτι δι' αὐτῆς ὁ ἀνθρώπος δὲν ἱκανοποίησε μόνον τὰς ὑλικὰς του ἀνάγκας, ἀλλ' ἐκαλλιέργησε καὶ τὰς πνευματικὰς του δυνάμεις. Διὰ τῆς καταβληθείσης καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς προσπαθείας του, ὅπως βελτιώσῃ τοὺς ὅρους τῆς ζωῆς του, διὰ τῆς ἐξευρέσεως καλλιτέρων τρόπων καὶ μεθόδων ἐκτέλεσεως αὐτῆς συνέβαλεν, ὄχι μόνον εἰς τὴν μεγαλυτέραν καὶ τελειοτέραν παραγωγὴν ἀγαθῶν, ἀλλ' ἀνέπτυξε καὶ τὰς πνευματικὰς του δυνάμεις καὶ ὑπεβο-

16. Εὐαγγ. Γ. Σαββουλοῦλου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 30.

17. Πλάτωνος - Νόμοι Α', ια, 641.

18. Εὐαγγ. Γ. Σαββουλοῦλου - Ἐνθ. ἀνωτέρω, σελ. 28.

ήθησε τὰ μέγιστα εἰς τὴν πολιτιστικὴν ἀνάπτυξιν τῆς κοινωνίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἔζη. Ἐὰν ἐξαιρέσωμεν τὴν Σπάρτην, ὅπου ἡ ἐργασία περιεφρονεῖτο καὶ ἦτο ἔργον τῆς τάξεως τῶν εἰλώτων, εἰς τὸν ὑπόλοιπον ἑλληνικὸν χῶρον κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους διὰ τῆς ἐντατικῆς καὶ ἐπιμελοῦς ἐργασίας ὁ ἄνθρωπος ἐξῆλθε τῆς πρωτογόνου καταστάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν εὕρισκετο καὶ ἐδημιούργησε πολιτισμὸν θαυμαζόμενον ἀκόμη καὶ σήμερον. Παράδειγμα εὐγλωττων εἶναι ἡ Κρήτη, ἡ ὁποία ἐμεγαλουργήσε, ἐνῶ ἡ Σπάρτη διὰ τῆς περιφρονήσεως τῆς ἐργασίας, ὠδηγήθη, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἵπομεν, εἰς παρακμὴν.

II. Ἱστορικοὶ χρόνοι

1. Ἀρχαία Ἑλλάς

α) Οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες συγγραφεῖς περὶ ἐργασίας

Κατὰ τοὺς πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Θεανθρώπου χρόνους εἰς τὴν Ἀρχαίαν Ἑλλάδα, ἡ ἐργασία διήλθεν ἀπὸ διάφορα στάδια, μὲ διαφορετικὴν θεώρησιν αὐτῆς καθ' ἕκαστον στάδιον. Λίαν διαφωτιστικοὶ ὑπῆρξαν ἐν πρικειμένῃ οἱ διάφοροι Ἀρχαῖοι Ἕλληνες συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οἱ ἵποιοι ἐν πολλοῖς ἐκτενῆ λόγον κάμνουν περὶ αὐτῆς καὶ ἀποτελοῦν βασικὴν πηγὴν διὰ τὴν ἔρευναν τοῦ θέματος.

Οὕτω, κατὰ τοὺς μυθικοὺς χρόνους ἡ ἐργασία ὄχι μόνον δὲν ἐθεωρεῖτο ὡς ἔργον τοῦ χυδαίου καὶ ἀξέστοι λαοῦ, ὡς ἐξελάμβανον ταύτην οἱ φιλόσοφοι τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος, ἀλλ' εἶχεν αὕτη ἀναγκῆ μέχρι τῶν ὑψηλῶν κορυφῶν τοῦ Ὀλύμπου, ὅπου τὰς κατοικίας των εἶχον οἱ Ὀλύμπιοι Θεοί. Οὗτοι φέρονται εἰς τὴν μυθολογίαν ἐργαζόμενοι, δίδοντες οὕτω τὸ παράδειγμα καὶ διδάσκοντες τοὺς θνητούς.

Ὁ Ζεὺς διατάσσει τὴν Ἀθηνᾶν Ἐργάνην νὰ διδάξῃ εἰς τὴν Πανδώραν πᾶν εἶδος ἐργασίας καὶ τὴν ὑφαντικὴν. Σχετικῶς λέγει ὁ Ἡσίοδος «αὐτὰρ Ἀθήνην ἔργα διδάσκησαν, πολυδαίδαλον ἰσθὸν ὑφαίνειν»¹⁹. Ὁ Ἄργος, βάπει σχεδίῳ τῆς Ἀθηνᾶς, «ναυπηγεῖ τὸ πλοῖον, μὲ τὸ ὅποιον ἐπλευσαν εἰς τὴν Κολχίδα οἱ ἀρχαῖοι μας πρόγονοι»²⁰. Ἀπὸ τὴν Ἀθηνᾶν, κατὰ τὴν μυθολογίαν, «αὐθάνουν οἱ Ἕλληνες νὰ κλώθουν, νὰ ὑφαίνουν καὶ νὰ λευκαίνουν τὸ ἔριον. Αὕτη ἐδίδαξεν ὠσαύτως καὶ τὸ κέντημα, ἡ δὲ Ἰλιάς τοῦ Ὀμήρου ἀφηγεῖται ὅτι ἡ ἰδία ἡ θεὰ εἶχεν ὑφάνει τὸν πέπλον τῆς, ὡς καὶ ἐν ὄνῃ τῆς Ἥρας, συζύγου τοῦ Διός»²¹, ἐνῶ ἡ Ὀδύσεια αὐτοῦ μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἦτο οἰκοδόμος, ξυλουργός, ναυτικός, ἐπιπλοποιός, γεωργός καὶ ἡ Καλυψὼ δίδει τὰ ἐργαλεῖα πρὸς αὐτὸν διὰ τὴν ναυπήγησιν τῆς σχεδίας του²². Ἐπίσης κατὰ τὴν μυθολογίαν «ὁ Δαίδαλος προσφέρει τεραστίας ὑπηρεσίας πρὸς τὴν τεχνικὴν καθὼς καὶ ὁ ἀνεψιός του Τάλων, ὁ ἐφευρέτης τοῦ τόρνου, τοῦ κεραμειυτικοῦ τροχοῦ, τοῦ πριονιοῦ, τοῦ διαβήτου, ὁ ὁποῖος, μὲ τὰς ἐφευρέσεις του αὐτάς, ὑπερέβηλε τὸν θεῖον του προκαλέσας τὴν μῆνιν του καὶ διασωθεὶς ἀπὸ τὴν Ἀθηνᾶν, κατὰ μίαν μυθολογικὴν ἀποψιν, ἐνῶ κατ' ἄλλην ἐφρονεύθη παρ' αὐτοῦ»²³.

Γενικῶς οἱ Ἕλληνες τῆς μυθικῆς ταύτης ἐποχῆς θεωροῦν θεόδοτον τὴν ἐργασίαν. Τοῦτο φανεροῦται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι διὰ πᾶσαν ἐργασίαν σωματικὴν τε

19. Σοφ. Λώλη - Περὶ ἐργασίας. Περιοδικὸν «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» - Θεσσαλονίκη 1935, σελ. 142.

20. Εὐαγγ. Γ. Σαββοπούλου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 30.

21. Jan Rispén - Ἑλληνικὴ Μυθολογία - Ἀθήναι 1965, τόμος Α', σελ. 93.

22. Εὐαγγ. Γ. Σαββοπούλου - Ἐνθ. ἀνωτέρω, σελ. 30—31.

23. Αὐτόθι, σελ. 31.



και πνευματικὴν ἔχουν καὶ τὸν προστάτην ἢ τὸν διδάσκαλον θεὸν ἢ τοὺς θεοὺς²⁴. Οὕτω διὰ τὴν γεωργίαν ἔχουν τὴν Δήμητρα, ἡ ὁποία διὰ τοῦ Τριπτολέμου διδάσκει τὴν γεωργικὴν ἐπιστήμην εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὄχι μόνον δίδει τὸν σίτον καὶ τὴν κριθήν, ἀλλὰ γνωρίζει εἰς αὐτοὺς τὴν τέχνην τῆς καλλιιεργείας των καὶ τὴν χρῆσιν τῶν γεωργικῶν ἐργαλείων, μὲ πρῶτον ἔλω' τὸ ἄροτρον, τὸ ὅποιον ἢ ἰδία ἢ θεὰ, ὡς ἔλεγον, εἶχεν ἐφεύρει. Διὰ τὸ ἐμπόριον εἶχον τὸν κερδῶον Ἑρμῆν, ὁ ὁποῖος, ὡς λέγει ὁ Διόδωρος Σικελιώτης, «ἀνεκάλυψε πρῶτος τὰ μέτρα καὶ τὰ σταθμὰ, τὸ κέρδος καὶ τὴν ἀπάτην»²⁵, διὰ τὸ κυνήγιον τὴν Ἄρτεμιν, εἰς τὴν ὁποίαν, ἐκτὸς τοῦ ζωϊκοῦ βασιλείου, ὑπάγεται καὶ τὸ φυτικὸν βασίλειον, διὰ τοῦτο ἐκαλεῖτο καὶ θεὰ τῆς φύσεως, διὰ τὴν ὑφαντικὴν, τὰς καλὰς τέχνας καὶ τὴν σοφίαν τὴν Ἀθηναῖν Ἐργάνην, διὰ τὸν πόλεμον τὸν Ἄρην, ὅστις ἀποκαλεῖται ἀπὸ τὸν Δία, κατὰ τὴν Ἰλιάδα, «ἄστατος θεότης καὶ ὁ πλέον μισητὸς τῶν Ὀλυμπίων»²⁶, διὰ τὰς τέχνας καὶ τὴν σιδηρουργικὴν τὸν χαλκέα χωλὸν Ἥφαιστον, κατασκευάσαντα καὶ τὴν πανοπλίαν τοῦ Ἀχιλλέως, ἀληθινὸν ἐργάτην, ὑποκείμενον εἰς τὴν σωματικὴν κόπωσιν καὶ πλέον δημοφιλῆ εἰς ἀρκετάς ἐργατικὰς συντεχνίας, τῶν δὲ ναυτικῶν προστάτας τὸν Ποσειδῶνα καὶ τὴν Ἀφροδίτην. Τέλος διὰ τὰ γράμματα εἶχον τὸν Ἑρμῆν, τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες, σὺν τοῖς ἄλλοις, ἐθεώρουσαν Θεὸν τοῦ λόγου καὶ τῆς νοημοσύνης καὶ διὰ τὴν μουσικὴν καὶ τὴν ποίησιν τὸν Ἀπόλλωνα. Ὁ ἄνθρωπος λοιπὸν τῆς μυθικῆς ταύτης ἐποχῆς, τῆς ἐπονομαζομένης ἡρωϊκῆς, ἀναγαγὼν τὴν ἐργασίαν εἰς τὸν Ὀλυμπον καὶ θέσας τοὺς θεοὺς νὰ ἐργάζωνται διδάσκεται ἐκεῖθεν, ὅτι οὐδέποτε πρέπει νὰ παύσῃ τὴν ἐργασίαν²⁷.

Μετὰ τοὺς μυθικοὺς χρόνους, εἰς τοὺς ὁποῖους διεκρίνομεν ὅτι ἡ ἐργασία εἶχεν ἀναχθῆ μέχρι τῶν Ὀλυμπίων ὀρεινῶν, ἐρευνῶντες τὴν προκλασικὴν καὶ κλασσικὴν ἐποχὴν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος, διαπιστοῦμεν ὅτι ἐκ πασῶν τῶν πηγῶν βιοτικῶν ἀναγκῶν περισσότερον ἐτιμᾶτο ἢ προσωπικὴ ἐργασία, ἡ ὁποία ὑπελαμβάνετο ὡς καθήκον παντὸς ἀνθρώπου καὶ ὡς παράγων εὐημερίας καὶ προόδου, ἐνῶ ἀντιθέτως ἡ ἀργία κατεδικάζετο ὡς κατάστασις μὴ προσήκουσα εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς ἐντροπὴ καὶ μίτηρ πάσης κακίας. Ὁ Ἡσίοδος, ὁ ὁποῖος ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἀρχαῖον συγγραφεὴ ὕμνησε τὴν ἐργασίαν, διεκίρυσεν ὅτι αὕτη καθιστᾷ τοὺς ἀνθρώπους πλουσίους, οἱ ἐργαζόμενοι εἶναι λίαν συμπαθεῖς καὶ ἀγαπητοὶ καὶ ὑπὸ τῶν θεῶν καὶ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, οἱ δὲ ἀργοὶ εἶναι τὰ μάλᾳ μισητοὶ· «ἐξ ἔργων δ' ἄνδρες πολὺ μῆλοι τ' ἀφνειοὶ τε καὶ τ' ἐργαζόμενος, πολὺ φίλτερος ἀθανάτοισιν ἔσσει, ἢ δὲ βροτοῖς· μάλᾳ γὰρ στυγέουσιν ἀεργούς· ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη τ' ὄνειδος»²⁸ καὶ «τὸ ἐργάσθαι ἀμεινον»²⁹ καὶ «εἰ δὲ κεν ἐργάζῃ τάχα σε ζηλώσει ἀεργὸς πλουτεοῦντα»³⁰. Ἐπίσης καὶ ὁ Εὐριπίδης λέγει ὅτι ὁ κόπος, ὁ προερχόμενος ἀπὸ τὴν ἐργασίαν, εἶναι ὁ πατήρ τῆς δόξης, ὁ δὲ Σοφοκλῆς «μοχθεῖν ἀνάγκη τοὺς θέλοντας εὐτυχεῖν», «τοῖς δὲ ἀργοῦσι Θεὸς οὐ παρίσταται»³¹, τονίζων οὕτω τὸ ἠθικὸν μεγαλεῖον τῆς ἐργασίας.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης τάσσειται ὑπὲρ τῆς ἀντιλήψεως ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ὑπολαμβάνουν ὡς δικαίους «τοὺς μὴ ἀφ' ἐτέρων ζῶντας»³², δηλαδὴ αὐτοὺς, οἱ ὁποῖοι δὲν ἀποζοῦν διὰ τοῦ ἰδρωτὸς τῶν ἄλλων, ἀλλὰ προσπορίζονται τὰ διὰ τὴν συντήρησιν αὐτῶν ἀναγκαῖα ἐκ τῆς τιμῆς ἐργασίας. Διὰ τοῦτο, ἐνῶ ἡ ἐργασία, πλὴν τῆς εὐημερίας, πορίζει τιμὴν καὶ δόξαν εἰς τὸν ἐργαζόμενον, ἡ ἀργία, σὺν τῇ κακοδαμονίᾳ, προσά-

24. Σοφ. Λώλη - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 143.

25. Jan Rispen - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 136.

26. Λιτόθι, σελ. 142.

27. Σοφ. Λώλη - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 143.

28. Ἡσίοδου - Ἔργα καὶ ἡμέραι, στ. 308—311.

29. Λιτόθι 314, πρὸς καὶ 381.

30. Λιτόθι, στ. 312—313.

31. Εὐαγγ. Γ. Σαββόπουλου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 65.

32. Ἀριστοτέλους - Ρητορικὴ, Β' IV, 1381α, 25.



πτεει και ὄνειδος εἰς τὸν ἀργὸν καὶ καθιστᾷ αὐτὸν ἐπιζήμιον βᾶρος τῆς κοινότητος εἰς τὴν ἑποῖαν ζῆ³³. Ἐπομένως δικαίως ὁ Ἡσιόδος διὰ τῶν λόγων τοῦ «λιμὸς γάρ τοι ποίμπαν ἀεργῶ σύμφορος ἀνδρί· τῷ δὲ θεοὶ νειμεῦσι καὶ ἀνέρες, ὅς κεν ἀεργὸς ζῶη κηφῆνεσι καθούροις ἴκελος ὄριμν, ὃν τε μελισσᾶων κάματον τρόχουσι ἀεργοὶ ἔσθοντες»³⁴ τονίζει ὅτι οἱ θεοὶ βδελύσσονται τὸν ἀεργόν, ὅστις παραβάλλεται μὲ τὸν κηφῆνα, τοῦ ὁποῖου ἡ πείνα εἶναι διαρκῆς σύντροφος καὶ τρέφεται κατεσθίων τὸν κάματον τῶν ἐργατίδων μελισσῶν, ὁ δὲ Μένανδρος, λέγων ὅτι «ἀργὸς ὑγιαίνων τοῦ πυρέσσοντος πολὺ ἀθλιώτερος, διπλάσια γοῦν ἐσθίει μάτην»³⁵, παραστατικώτατα καυτηριάζει τὸ ὀλέθριον τῆς ἀργίας, ἀφοῦ τὸν ὑγιαίνοντα ἀργὸν θεωρεῖ ἀθλιώτερον τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου, ὅστις στερεῖται τῆς ὑγείας του, οὐδέποτε ὄμως ἐπιθυμεῖ νὰ ζῆ εἰς βᾶρος τοῦ μόχθου τῶν ἄλλων.

Καὶ πολλοὶ σοφοί, διάφοροι φιλόσοφοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἰς τὴν Ἀρχαίαν Ἑλλάδα καὶ πλείστοι ἄλλοι συγγραφεῖς οὐδόλως ὑστέρησαν εἰς τὰς ἐπικρίσεις καὶ τὸν μετὰ ὀριμύτητος ἔλεγχον τῆς ὀκνηρίας πολλῶν ἀνθρώπων. Ἐξεθείαζον δὲ ποικιλοτρόπως τὴν ἐργασίαν ὡς ἀπαραίτητον εἰς τοὺς ἀνθρώπους «πρὸς τε τὸ μαθεῖν ἃ προσήκει ἐπίστασθαι, καὶ πρὸς τὸ μνημονεῦν, ἃ ἂν μάθωσι καὶ πρὸς τὸ ὑγιαίνειν τε καὶ ἰσχύειν τοῖς σώμασι, καὶ πρὸς τὸ κτήσασθαι τε καὶ σῶζειν τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον»³⁶, ὡς προσφυστάτα ἀναφέρει ὁ Ξενοφῶν εἰς τὰ Ἀπομνημονεύματά του. Ἐκ τῆς ἐπισταμένης δὲ μελέτης ὀλοκλήρου τοῦ βιβλίου τῶν Ἀπομνημονευμάτων τοῦ Ξενοφῶντος δύναται νὰ πεισθῆ τις, ὅτι οὗτος ἐτίμα τὴν ἐργασίαν, ἡ ὁποία πρέπει, κατ' αὐτόν, νὰ ἀποτελῆ τὴν βᾶσιν καὶ τὸ θεμέλιον τῆς εὐτυχίας τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν. Οὕτω δι' αὐτῆς καὶ ὑπερφηάνειαν καὶ εὐψυχίαν θὰ αἰσθάνωνται καὶ δὲν θὰ ἀποτελοῦν βᾶρος τῶν ἄλλων. Εἰς τὸ αὐτὸ βιβλίον ἐπίσης ὁ Ξενοφῶν συμβουλεύει τὸν Εὐθηρον διὰ τοῦ στόματος τοῦ Σωκράτους νὰ εὕρη ἐργασίαν ἀνάλογον μὲ τὴν ἡλικίαν του καὶ ὄχι κοπιαστικὴν, διότι ἀπὸ τὰς πράξεις του πρέπει νὰ ἀναλαμβάνη, ὅσας δύναται νὰ κάμη, ὅσας δὲ δὲν δύναται, νὰ τὰς ἀποφεύγῃ, ἐτιδήποτε δὲ καὶ ἐὰν πράττῃ νὰ φροντίζῃ τοῦτο ὅσον τὸ δυνατόν καλλίτερον καὶ μετὰ μεγαλυτέρας προθυμίας· «καὶ τῶν πραγμάτων, ὅσα μὲν δύνασαι ποιεῖν ὑπομένειν, ὅσα δὲ μὴ δύνασαι φυλάττεσθαι, ὅτι δ' ἂν πράττῃς, τούτου ὡς κάλλιστα καὶ προθυμώτατα ἐπιμελεῖσθαι»³⁷.

Καὶ πάλιν εἰς τὰ «Ἀπομνημονεύματά» του ὁ Ξενοφῶν ἐκφράζεται σαφῶς περὶ τῆς ἐργασίας καὶ δὴ εἰς τὸ σημεῖον ἐκείνο ὅπου ὁ Σωκράτης, ἀφοῦ ἀνεγνώρισε πλήρως ὅτι ἡ ἐργατικότης εἶναι καλὴ καὶ ὠφέλιμος διὰ τὸν ἀνθρώπον, ἡ δὲ νωθρότης καὶ ἐπιζημία καὶ κακὴ εἶναι δι' αὐτὸν καὶ ὅτι ἡ μὲν ἐργασία εἶναι ὠραῖον πρᾶγμα, ἡ δὲ ἀργία αἰσχρὸν, εἶπεν ὅτι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι πράττουν τί τὸ καλὸν καὶ ἐργάζονται καὶ ὠφέλιμοι ἐργάται εἶναι, ἐνῶ ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι παίζουν τυχερὰ παίγνια ἢ πράττουν ἄλλο τι αἰσχρὸν καὶ ἐπιζήμιον, εἶναι νωθοί· «ὁ Σωκράτης, δ' ἐπεὶ διομιολογήσαιτο, τὸ μὲν ἐργάτην εἶναι ὠφέλιμον τε ἀνθρώπῳ καὶ ἀγαθὸν εἶναι, τὸ δὲ ἀργὸν βλαβερὸν τε καὶ κακόν, καὶ τὸ μὲν ἐργάζεσθαι ἀγαθόν, τὸ δὲ ἀργεῖν κακόν, τοὺς μὲν ἀγαθόν τι ποιῶντας ἐργάζεσθαι τε ἔφη καὶ ἐργάτας ἀγαθοὺς εἶναι, τοὺς δὲ κυβεύοντας ἢ τι ἄλλο πονηρὸν καὶ ἐπιζήμιον ποιῶντας ἀργοὺς ἀπεχάλει. Ἐκ δὲ τούτων ὀρθῶς ἂν ἔχοι το «ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δὲ τ' ὄνειδος»³⁸.

Ἐτερον ἔργον τοῦ Ξενοφῶντος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκδηλοῦται ἡ ἰδιαιτέρα τιμὴ πρὸς τὴν ἐργασίαν εἶναι ὁ «Οἰκονομικός» του. Ἐκεῖ ὁ Ξενοφῶν, ἐκτὸς τῆς πολεμικῆς τέ-

13. Παν. Δημητροπούλου - Ἡ πίστις τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας ὡς κανὼν ζωῆς - «Θεολογία», τόμος Α, τεῦχος Γ' 1959, σελ. 363.

14. Ἡσιόδου - Ἐνθ' ἀνωτέρῳ σι. 302—306.

15. Εὐαγγ. Γ. Σαββατοπούλου - Ἐνθ' ἀνωτέρῳ, σελ. 66.

16. Ξενοφῶντος - Ἀπομνημονεύματα Β, VII, 7.

17. Αὐτόθι Β, VIII, 6.

18. Ξενοφῶντος Ἀπομνημονεύματα - Α, II, 56.



χνης τιμῆ καὶ τὴν ἀγροτικὴν ἐργασίαν, διὰ στόματος δὲ τοῦ Σωκράτους, ἀπευθυνομένου πρὸς τὸν Κριτόβουλον, λέγει ὅτι ἡ γεωργία εἶναι μήτηρ καὶ τροφὸς τῶν ἄλλων τεχνῶν. Διότι, ὅπου ἀκμάζει ἡ γεωργία, ἐκεῖ ἀκμάζουν καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι, ὅπου δὲ ἡ γῆ ἀναγκάζεται νὰ εἶναι χέρσος, καταστρέφονται σχεδὸν καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν· «τὴν γεωργίαν τῶν ἄλλων τεχνῶν μήτέρα καὶ τροφὸν εἶναι. Ἐὖ μὲν γὰρ φερομένης τῆς γεωργίας ἔρρωνται καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι ἅπασαι, ὅπου δ' ἂν ἀναγκασθῆ ἡ γῆ γερσεύειν, ἀποσβέννυται καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι σχεδὸν τι κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν»³⁹. Ἐπομένως, λέγει ὁ Σωκράτης πρὸς τὸν Κριτόβουλον, ὠφελιμωτάτη τέχνη καὶ ἐργασία διὰ πάντα καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἄνθρωπον εἶναι ἡ γεωργία, ἀπὸ τῆς ὁποίας οἱ ἄνθρωποι ἐξασφαλίζουν τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα. Διότι ἡ ἐργασία αὕτη ἐφαίνεται, ὅτι καὶ μὲ μεγίστην εὐκολίαν μαθηθάνεται καὶ μὲ εὐχαρίστησιν μεγάλην ἀσχολεῖται τις εἰς αὐτήν. Πέραν δὲ τοῦ οἰκονομικοῦ ὀφέλους ἀσχεῖ καὶ τὰ σώματα⁴⁰, κάμνουσα ταῦτα ὠραιότατα καὶ εὐρωστότατα, ὥστε νὰ δύνανται νὰ ἐκτελοῦν οἱ γεωργοὶ «ὅσα ἀνδρὶ ἐλευθέρῳ προσήκει»⁴¹. Συνεχίζων τὸν ἔπαινον τῆς γεωργίας ὁ Ξενοφῶν καὶ ἐκθειάζων τὰ ἐξ αὐτῆς ὀφέλη, ἐμφανίζει εἰς τὸ αὐτὸ ἔργον τοῦ Σωκράτη διδάσκοντα ὅτι, ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα ζοῦν οἱ ἄνθρωποι, ταῦτα προσφέρονται ἐκ τῆς γῆς εἰς τοὺς καλλιεργοῦντας αὐτήν, ἐπιπλέον δὲ προσφέρει καὶ ἐκεῖνα, ἀπὸ τῶν ὁποίων τέρπονται. Ἐνῶ δὲ ἡ γεωργία παρέχει τὰ ἀγαθὰ ἀφθονώτατα, δὲν ἐπιτρέπει εἰς τοὺς γεωργοὺς νὰ λαμβάνουν αὐτὰ ἀκόπως καὶ μὲ μαλθακότητα, ἀλλὰ συνηθίζει αὐτοὺς νὰ ἀντέχουν καὶ εἰς τὰ ψύχη τοῦ χειμῶνος καὶ εἰς τοὺς καύσωνας τοῦ θέρους⁴².

Ἐν τῇ προσπάθειά του δὲ ὁ Ξενοφῶν νὰ ἐξάρη τὴν σπουδαιότητα τῆς γεωργίας, τὴν ὁποῖαν ἐπανειλημμένως ἀναφέρει καὶ θεωρεῖ ὡς τὴν καλλίστην καὶ σπουδαιωτάτην πάντων τῶν τεχνῶν, παρουσιάζεται εἰς τὸν «Οἰκονομικόν» ὑποτιμῶν τὰς καλούμενας χειρωνακτικὰς τέχνας, αἱ ὁποῖαι, λέγει, ὀρθότατα καταφρονοῦνται καὶ δυσφημοῦνται ὑπὸ τῶν πόλειων. Διότι αὐταὶ παντελῶς φθείρουν τὰ σώματα καὶ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἐργάζονται καὶ ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἐπιμελοῦνται αὐτάς, διότι τοὺς ἀναγκάζουν νὰ ζῶσι βίον καθιστικὸν καὶ ὑπὸ σκιάν διαρκῶς, μερικοὶ δὲ καὶ νὰ διημερεῦσιν πλησίον τοῦ πυρός. Ὅταν δὲ τὰ σώματα γίνονται μαλθακά, καὶ αἱ ψυχαὶ πολὺ ἀσθενέστεραι γίνονται. Ἐξ ἄλλου αἱ χειρωνακτικαὶ καλούμεναι τέχναι οὐδεμίαν εὐκαιρίαν παρέχουν εἰς τὸν ἐργαζόμενον αὐτάς νὰ προσφέρῃ τὴν βοήθειάν του καὶ εἰς τὴν πατρίδα καὶ εἰς τοὺς φίλους. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον εἰς τινὰς πόλεις, θεωρουμένας πολεμικὰς, εἰς οὐδένα τῶν πολιτῶν ἐπιτρέπεται νὰ ἐργάζεται χειρωνακτικὰς τέχνας⁴³.

Ἐκ τῶν μένρι τοῦδε μαρτυριῶν τῶν ἔργων τοῦ Ξενοφῶντος διαπιστοῦται σαφῶς ἡ τιμὴ καὶ ὁ σεβασμὸς τοῦτου πρὸς τὴν ἐργασίαν, ιδιαίτατα δὲ πρὸς τὴν γεωργικὴν, τὸ ἐγκώμιον τῆς ὁποίας πλέκει. ὡς εἶδομεν, εἰς τὸν «Οἰκονομικόν» του Ἐπιθυμῶν δὲ νὰ ἐξάρη τὸν σεβασμὸν του πρὸς τὴν γεωργικὴν ἐργασίαν, φέρεται εἰς τὸ αὐτὸ ἔργον τοῦ ὑποτιμῶν τὰς χειρωνακτικὰς τέχνας. Ἐνῶ δὲ, λέγει ὁ Ξενοφῶν, τὰς διαφόρους χειρωνακτικὰς τέχνας εἶναι δυνατόν νὰ εἴπουν τινὲς ὅτι δὲν γνωρίζουν, διὰ τοῦτο καὶ δὲν ἀσκοῦν ταύτας, διὰ τὴν γεωργίαν ὁμοῦ δὲν δύναται νὰ λεχθῆ τοῦτο ὑπὸ οὐδενός, διότι ὅλοι γνωρίζουν αὐτήν καὶ ἀκόμη ὅτι αὕτη εὐεργετουμένη εὐεργετεῖ. Ἐπομένως δὲν εἶναι παραδεκτὴ ἡ ἀργία ἐν τῇ γεωργίᾳ, καθ' ὅτι αὕτη ἐν ἐναντία περιπτώσει εἶναι μεγάλωφονος κατήχροςος ὀνηρῶς ψυχῆς. Οὐδεὶς ἀσφαλῶς δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ τὸ γεγονός, συνεχίζει ὁ Ξενοφῶν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος δὲν διαθέτει τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα, εἶναι ἀδύνατον νὰ ζήσῃ. Κατόπιν τοῦτου, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος δὲν δια-

39. Ξενοφῶντος Οἰκονομικός, V, 17.

40. Αὐτόθι VI, 9.

41. Αὐτόθι V, 2.

42. Αὐτόθι V, 3—4.

43. Αὐτόθι IV, 2—3.



θέτει τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα εἶναι ἀδύνατον νὰ ζήσῃ. Κατόπιν τούτου, ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος θέλει νὰ ζήσῃ, ἐνῶ δὲν γνωρίζει οὐδεμίαν προσοδοφόρον τέχνην, οὔτε θέλει νὰ καλλιεργῇ τὴν γῆν, εὐνόητον εἶναι ὅτι σκοπὸν ἔχει νὰ ζῇ ἢ κλέπτων ἢ ἀρπάζων ἢ ἐπαιτῶν ἢ εἶναι ἐντελῶς ἀπερίσκεπτος· «ὁ δὲ μήτε ἄλλην τέχνην χρηματοποιῶν ἐπιστάμιενος μήτε γεωργεῖν ἐθέλων φανερόν ἐστι κλέπτων ἢ ἀρπάζων ἢ προσαιτῶν διανοεῖται βιοτευεῖν ἢ παντάπασιν ἀλόγιστός ἐστι»⁴⁴.

Εἰς ἄλλο ὅμιως ἔργον τοῦ ὁ Ξενοφῶν, τοὺς «Πόρους», ἀναγκάζεται νὰ ἀναθεωρήσῃ τὰς ἀντιλήψεις του περὶ οἰκονομίας. Οὕτω, ἐνῶ εἰς τὸν «Οἰκονομικόν» συνέθεσε ὕμνον διὰ τὴν γεωργίαν, θεωρήσας ταύτην ὡς τὴν ἀρίστην τῶν τεχνῶν, εἰς τοὺς «Πόρους» ὅμως, ἐπηρεασμένος ἐκ τῆς μεγάλης οἰκονομικῆς δυσπραγίας τῶν Ἀθηνῶν, ἀναθεωρεῖ τὰς προηγουμένας ἀπόψεις του καὶ διατυπώνει πλέον ἄλλας, περισσότερον ὀρθὰς καὶ λογικὰς. Πιστεύει πλέον ὁ Ξενοφῶν ὅτι καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία ἢ καὶ ἄλλαι τέχναι εἶναι δυνατόν νὰ συμβάλουν περισσότερον ἀπὸ τὴν γεωργίαν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἀνόρθωσιν τῶν Ἀθηνῶν, ἐνῶ ἡ γεωργία πολλάκις ἐπηρεάζεται καὶ ἀπὸ τοὺς κλιματολογικοὺς ὅρους καὶ ἀπὸ τὸν νόμον τῆς φθινοῦσης ἀποδόσεως⁴⁵. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο διακρίνει τις ὅτι ὁ Ξενοφῶν «παύει περιφρονῶν καὶ τὴν χειρωνακτικὴν ἐργασίαν, τοῦλάχιστον ἐντόνως». Τέλος εἰς τὴν «Κύρου Παιδείαν» θεωρεῖ τὴν ἐργασίαν ὡς χαρὰν τῆς ζωῆς.

Παρ' ὅλον ὅμιως τὸν σεῦσασμόν, τὸν ὅποιον ἐφάνη ἐκ τῶν ἀνωτέρω ὅτι εἶχεν ὁ Ξενοφῶν πρὸς τὴν ἐργασίαν, δὲν δεικνύει ἐν τούτοις μεγάλην ἐκτίμησιν πρὸς τοὺς ἐπαγγελματίας, τοὺς τεχνίτας καὶ τοὺς γεωργοὺς, τοὺς ὁποίους ἀποκαλεῖ ἀφρονεστάτους καὶ ἀσθενεστάτους. Εἶναι ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸ σπαρτιατικὸν καὶ ἀριστοκρατικὸν πολίτευμα, διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὑπόβαθρον τῆς ψυχῆς του παραμένει φιλοσπαρτιατικὸν καὶ ἀριστοκρατικόν, αἱ δὲ ἀντιλήψεις του περὶ δουλείας εὐθυγραμμίζονται πλήρως ἀπὸ τὰ εἰς Σπάρτην κρατοῦντα.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Πλάτων ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ἐργασίας καὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας δὲν φαίνεται νὰ ἔγῃ μεγάλας διαφορὰς ἀπὸ τὸν Ξενοφῶντα. Οὗτος διαιρεῖ τὰς τέχνας εἰς τρία εἶδη, τὰ ἑξῆς: α) τὰς παρασκευαστικάς, β) τὰς μετασχηματικάς καὶ γ) τὰς χρηστικάς· «πρῶτη μὲν οὖν ἡ μεταλλευτικὴ καὶ ὑλοτομικὴ παρασκευαστικαὶ γὰρ εἰσιν. Ἡ δὲ χαλκευτικὴ καὶ ἡ τεκτονικὴ μετασχηματικαὶ εἰσιν· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ σιδήρου ἡ χαλκευτικὴ ὄπλα ποιεῖ, ἡ δὲ τεκτονικὴ ἐκ τῶν ξύλων αὐλοὺς καὶ λύρας. Ἡ δὲ χρηστικὴ, ὅσον ἵππικὴ τοῖς γαλινοῖς χρῆται, ἡ πολεμικὴ τοῖς ὅπλοις, ἡ μουσικὴ τοῖς αὐλοῖς καὶ τῇ λύρα. Τῆς τέχνης ἄρα τρία εἶδη ἐστὶ· τὸ μὲν τι πρῶτον, τὸ δὲ τι δεύτερον, τὸ δὲ τι τρίτον»⁴⁶. λέγει οὗτος εἰς τὸν Διογένη τὸν Λαέρτιον. Ἡ συμβολὴ τῶν τεχνιτῶν, κατὰ τὸν Πλάτωνα, ὑπῆρξε μεγάλη διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πόλεων, ὁ δὲ καταμερισμὸς τῶν διαφόρων ἔργων πρὸς ἰκανοποιητικὴν, κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἀπόδοσιν εἶναι ἀπαραίτητος, καθ' ὅτι, ὡς ὀρθῶς τονίζει εἰς τοὺς «Νόμους», τὸ νὰ ἐξασκήσῃ τις ἐπακριθῶς δύο ἐπαγγέλματα ἢ δύο τέχνας, τοῦτο οὐδεμίαν ἀνθρωπίνην φύσιν εἶναι ἱκανὴ νὰ ἐπιτύχῃ⁴⁷. Ἀλλωστε εἰς τὰς εὐνομιουμένας Πολιτείας «ἔργον τι ἐκάστω ἐν τῇ πόλει προστέτακται, ἢ ἀναγκαῖον ἐργάζεσθαι...»⁴⁸. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι τιμῆ καὶ τὰς χειρωνακτικὰς ἐργασίας, διὰ τὰς ὁποίας λίαν ὑποτιμητικῶς ἐκφράζεται, θεωρῶν αὐτὰς ὡς καταπονούσας καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὰς ὀνομάζει βαναύσους. Ἐκ τῶν λόγων τούτων, συνεχίζει ὁ Πλάτων, δὲν εἶναι δυνατὴ καὶ ἡ συμμετοχὴ

44. Ξενοφῶντος Οἰκονομικός XX, 15.

45. Ὅρα καὶ Εὐαγγ. Γ. Σαββοπούλου - Ἡ Ἑργασία κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἀρχαιότητα κλπ., σελ. 43.

46. Διογένης Λαέρτιος (Πλάτων 100).

47. Εὐαγγ. Γ. Σαββοπούλου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 50—51.

48. Πλάτωνος, Πολιτικά 406,6.



τῶν τεχνιτῶν, τῶν «δημιουργῶν» καὶ τῶν γεωργῶν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Πολιτείας⁴⁹. Δὲν ἔχει ἐπίσης καλὴν γνώμην ὁ Πλάτων περὶ τῶν ἐμπόρων, τὸ δὲ ἐμπόριον ἀπλῶς ἀνέχεται. Τοῦτο δὲ ὑφείλεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι οἱ ἔμποροι διὰ τὴν ἀπόκτησιν τοῦ κέρδους πολλάκις ψεύδονται, αἰσχροκερδοῦν, νοθεύουν καὶ γενικῶς συνηθίζουσιν εἰς τὴν ἀπάτην.

Ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, μαθητοῦ τοῦ Πλάτωνος, αἱ περὶ ἐργασίας καὶ δουλείας ἀντιλήψεις, καίτοι εἶναι αἱ αὐταὶ ἐν τῇ συνόλῳ τῶν μὲ τὰς τῶν ἄλλων Σωκρατικῶν φιλοσόφων εἶναι λίαν ἀξιόλογοι, διὰ τοῦτο καὶ κρίνεται σκόπιμος ἡ ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἐκθεσίς των, ἵνα οὕτως ἐλοκληρωθῇ ἡ εἰκὼν τοῦ ἀναγνώστου περὶ τῆς περὶ ἐργασίας ἀντιλήψεως τῶν ἰδεαλιστῶν φιλοσόφων. Οὕτως ὁ Ἀριστοτέλης, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι ἰδεαλισταὶ φιλόσοφοι, ἰδιαίτεραν τιμὴν ἀπονέμει εἰς τὴν γεωργίαν, διότι «βέλτιστος δῆμος ὁ γεωργικὸς ἐστίν, ... ὅπου ζῆ τὸ πλῆθος ἀπὸ γεωργίας ἢ νομῆς»⁵⁰. Οὗτος κἀμνει διάκρισιν μεταξὺ τῶν ἐργασιῶν καὶ τὰς διαιρεῖ εἰς «τεχνικωτάτας», «βαναυσωτάτας», «δουλικωτάτας» καὶ «ἀγενεστάτας». Καὶ τεχνικώταται, λέγει εἰς τὰ «Πολιτικά» του, εἶναι αἱ ἐργασίαι ἐκεῖναι, εἰς τῶν ὁποίων τὴν ἐκτέλεσιν συμβάλλει ἐλάχιστα ἡ τύχη, βαναυσώταται ἐκεῖναι, τῷ ὁποίων φθείρονται τὰ σώματα ἐκ τῆς συνεχοῦς ἀσκήσεως, δουλικώταται ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι ἀπαιτοῦν μόνον σωματικὰς δυνάμεις, ἀγενέσταται δὲ τέλος ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι ἀπαιτοῦν ἐλάχιστην ἱκανότητα διὰ τὴν ἐκτέλεσίν των⁵¹.

Ὅπως ὁ Πλάτων, οὕτω καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, θεωρῶν ὅτι ἡ ἀσκησις διαφόρων βιοποριστικῶν ἐργασιῶν καὶ χειρωνακτικῶν ἐπαγγελμάτων εἶναι ἔργον τῶν δούλων καὶ τῶν κατωτέρων ἀνθρώπων, ὅχι ἕως τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν, κρίνει ὅτι μόνον, οἱ ὁποῖοι δύνανται νὰ χειρίζονται τὰ κοινὰ εἶναι οἱ πολῖται οἱ μὴ ἀσχοῦντες βιοποριστικῶν ἐπαγγελμάτων. Ἐπομένως οἱ ἀσχολούμενοι μὲ χειρωνακτικὰ ἐπαγγέλματα ἀπεκλείονται ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν τῆς Πολιτείας, καθ' ὅτι τὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα ἀσχοῦν οἱ ἀρχόμενοι, δὲν πρέπει ὁ ἀριστοκράτης, οὔτε ὁ ἀσχολούμενος μὲ τὰ κοινὰ, οὔτε ὁ ἀξιοπρεπὴς πολίτης νὰ μανθάνῃ (νὰ ἀσκήσῃ), εἰ μὴ μόνον δι' ἀντιμετώπισιν ἐκτάκτου ἐπιτακτικῆς ἀνάγκης αὐτοῦ· «τὰ μὲν οὖν ἔργα τῶν ἀρχομένων οὕτως οὐ δεῖ τὸν ἀγαθόν, οὐδὲ τὸν πολιτικόν, οὐδὲ τὸν πολίτην τὸν ἀγαθὸν μανθάνειν, εἰ μὴ ποτε χρείας χάσιν αὐτῷ πρὸς αὐτόν»⁵². Ἐθεώρει ὁ Ἀριστοτέλης ἐξευτελιστικὴν τὴν μίσθωσιν ἐργασίας καὶ τὴν ἀσκησιν βαναύσου ἐπαγγέλματος, μὲ τὰ ὁποῖα ἠσχολοῦντο κατὰ τὸ παρελθόν μόνον δούλοι καὶ ξένοι»⁵³.

Ἀλλὰ καὶ τὸ ἐμπόριον ὑπετίμα ὁ Ἀριστοτέλης, μὲ τὸ ὁποῖον δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀσχολοῦνται οἱ ἐλεύθεροι πολῖται. τὴν δὲ γεωργίαν, τὴν ὁποῖαν ἀνωτέρω ἐτίμησεν ἰδιαίτερω καὶ τὸν γεωργικὸν κόσμον ἔκρινεν ὡς τὸν ἄριστον, δὲν θεωρεῖ εὐγενῆ ἐνασχόλησιν δι' αὐτοῦς· «ἀγενῆς ὁ τοιοῦτος βίος καὶ πρὸς ἀρετὴν ὑπεναντίος»⁵⁴.

Ἐκτὸς ἕως τῶν ἀνωτέρω ἰδεαλιστῶν φιλοσόφων καὶ ἄλλοι ἀρχαῖοι φιλόσοφοι καὶ ποιηταὶ ἠσχολήθησαν παρεπιπτόντως μὲ θέματα τῆς ἐργασίας καὶ τῆς δουλείας. Οὕτω ὁ πατήρ τῆς ἰατρικῆς Ἱπποκράτης ἀναφέρει ὅτι ἡ ἐργασία προσφέρει σωματικὴν καὶ πνευματικὴν ὑγείαν καὶ εὐεξίαν. Ὑποβοηθεῖ αὕτη ἀκόμη καὶ τὸ σῶμα τῶν γερόντων καὶ ἀσθενῶν εἰς τὸ νὰ ἀντέχουσιν⁵⁵. Καταδικάζων τὴν ἀργίαν ὁ Ἀριστοφάνης

49. Πλάτωνος Νόμοι VII, 846, Δ'.

50. Ἀριστοτέλους Πολιτικά Z, 2, 10.

51. Ἀριστοτέλους, Πολιτικά Α', 11, 1258, 35—40. Ὅρα καὶ Εὐαγγ. Σαββοπούλου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 58.

52. Ἀριστοτέλους, Πολιτικά Γ, 4, 1277b, 5.

53. Εὐαγγ. Γ. Σαββοπούλου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 58—59.

54. Ἀριστοτέλους Πολιτικά 11, 9, 1328b, 45.

55. Εὐαγγ. Γ. Σαββοπούλου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 64.



εις τὸν «Πλοῦτον» του, πλέκει, διὰ τοῦ στόματος τῆς πενίας, τὸν ὕμνον τῆς ἐργασίας καὶ ὀλιγαρκείας⁵⁶.

Χαρακτηριστικὸν ὡσαύτως τῆς τιμῆς καὶ ἀξίας, τὴν ὁποίαν ἀπέδιδον εἰς τὴν ἐργασίαν οἱ Ἀθηναῖοι εἶναι τὸ γεγονός ὅτι εἰς τὰς Ἀθήνας, συμφώνως πρὸς τὴν νομοθεσίαν, τότεν τοῦ Δράκοντος, ὅσον καὶ τοῦ Σόλωνος, ἐδικαιούτο πᾶς πολίτης νὰ ἐγείρῃ ἀγωγὴν (ἀργίας γραφήν), ἐκδικαζομένην ὑπὸ τοῦ ἐπωνύμου ἄρχοντος ἐναντίον παντὸς μὴ ἐργαζομένου, ὅστις ὑπέκειτο εἰς αὐστηροτάτην ποινήν⁵⁷. Μάλιστα δὲ ὁ Σόλων παρέλαβε παρὰ τῶν Αἰγυπτίων νόμον, ἐπιτάσσοντα εἰς πάντας, κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Ἡροδότου, νὰ ἀποδεικνύουν κατ' ἔτος εἰς τὸν Νομάρχην τῆς Περιφέρειας τῶν πόθεν ἔξω καὶ εἰσῆγαγε τοῦτον εἰς τὰς Ἀθήνας⁵⁸. «Νόμον τε Αἰγυπτίοισι τόνδε Ἄμασις ἐστὶν ὁ καταστήσας, ἀποδεικνύειν ἔτεος ἐκάστου τῷ νομάρχῃ. Πάντα τινὰ Αἰγυπτίων, ὅθεν βιοῦται μὴ δὲ ποιεῖντα ταῦτα μηδὲ ἀποφαίνονται δικαίως ζῶν, ἰθύνεσθαι θανάτω. Σόλων δὲ ὁ Ἀθηναῖος λαβὼν ἐξ Αἰγύπτου τοῦτον τὸν νόμον Ἀθηναίοισι ἔθετο· τῷ ἐκεῖνοι ἐς αἰεὶ χρέωνται ἐόντι ἀμύμῳ νόμῳ»⁵⁹.

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐψηφίσθησαν καὶ ἄλλοι νόμοι, οἱ ὁποῖοι, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπεδείκνυον τὸν σεβασμὸν πρὸς τὴν ἐργασίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπέβλεπον εἰς τὴν προστασίαν τῶν τεχνιτῶν ἀπὸ τῆν περιφρόνησιν καὶ τὸν χλευασμὸν τῶν συμπολιτῶν τῶν. Οὕτω, ἀγορεύων ὁ Δημοσθένης εἰς δίκην τινὰ καὶ προσπαθῶν νὰ ἀναιρέσῃ τὰς διαβολὰς Εὐβουλίδου τινὸς πρὸς τοὺς ἐργαζομένους, λέγει ὅτι: «...παρὰ τοὺς νόμους διέβαλεν ἡμᾶς (Εὐβουλίδης), οἱ κελεύουσιν ἔνοχον εἶναι τῇ κατηγορίᾳ τὸν τὴν ἐργασίαν τὴν ἐν τῇ ἀγορᾷ ἢ τῶν πολιτῶν ἢ τῶν πολιτῶν ὀνειδίζοντά τινι· ἡμεῖς δ' ὁμολογοῦμεν καὶ ταινίας πωλεῖν καὶ τὴν οὐχ' ὄντινα τρόπον βουλόμεθα»⁶⁰.

Ταῦτα πάντα ἀποδεικνύουν ὅτι ἡ ἐργασία ἐθεωρεῖτο ὡς λίαν ἀξιόλογος παράγων προόδου καὶ ἡ βάσις τῆς τε ἀτομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀναπτύξεως, τὸ δὲ μνημονευθὲν καὶ ἀνωτέρω κλασσικὸν ρητὸν τοῦ Ἡσιόδου «ἔργον δ' οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δὲ τ' ὄνειδος», δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ἐξέφραξε σαφῶς τὰς περὶ ἐργασίας ἰδέας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι δι' αὐτῆς ἀκριβῶς ἐδημιούργησαν τὰ ὑπέροχα ἐκεῖνα ἔργα τῆς διανοήσεως καὶ τῆς τέχνης, ἅτινα μέχρι σήμερον ἀποθαυμάζει ἡ ἀνθρωπότης καὶ προσπαθεῖ νὰ μιμηταί⁶¹.

Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι

56. Λύτθοι, σελ. 66.

57. Βασ. Κ. Φούφα - Λί σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ ἐπάγγελμα. Περιοδ. «Ἑλληνοχριστιανική Ἀγωγή» 1967, σελ. 195.

58. Βασ. Ἰωαννίδου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 67.

59. Ἡροδότου Βιβλ. II, Κεφ. 177.

60. Δημοσθένης πρὸς Εὐβουλίδην, 1308, 30—31.

61. Βασ. Ἰωαννίδου - Ἐνθ' ἀνωτέρω, σελ. 68.





ΠΑΥΛΟΥ Α. ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ

Διδάκτορος Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Tübingen

Έπιμελητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ*

(ΕΡΕΥΝΑ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

1. Ἡ Θρησκεία γενικῶς

Τὸ θέμα Θρησκεία δὲν εἶναι φαινόμενον μίᾳ ἢ περισσοτέρων ἀνθρωπίνων ομάδων, ἀλλὰ θέμα τοῦ ἀνθρωπίνου εἶδους γενικῶς¹. Ἐφ' ὅσον τὸ φαινόμενον αὐτὸ συναντᾶται εἰς ὀλόκληρον τὴν Κοινωνίαν, εἶναι φυσικὸν νὰ συναντᾶται καὶ εἰς τὰ μέρη - τμήματα τῆς Κοινωνίας, δηλαδὴ καὶ εἰς τοὺς φοιτητάς.

Ὅπως ἐξάγεται ἐκ πολλῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν², ἡ νεολαία τῆς ἐποχῆς μας ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν Θρησκείαν. Αὕτη βεβαίως ἐκδηλώνει τὸ ἐνδιαφέρον της αὐτὸ μὲ διαφορετικὰς τάσεις καὶ τὸ ἐκφράζει κατὰ διάφορον τρόπον ἀπὸ τοὺς νέους περασμένων γενεῶν³. Ἐὰν κρίνωμεν τὴν σπουδάζουσαν νεολαίαν τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς παρούσης μελέτης, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν. ὅτι ἡ κοινωνικὴ αὕτη ὁμάς δίδει μεγάλην σημασίαν εἰς τὸ φαινόμενον Θρησκεία. Ἐὰν εἰς τὴν βάσιν τοῦ φαινομένου τούτου ἔχομεν «αὐταπάτην» (Strauss), «αἰσθήματα φόβου» (Feuerbach), «κατὰ βάσιν εὑρίσκειται ὁ σεξουαλικὸς χαρακτήρ» (Freud) ἢ ἐν ἄλλο φαινόμενον, τούτο ἐνταῦθα δὲν μᾶς ἀπασχολεῖ. Μᾶς ἐνδιαφέρει περισσότερο ἡ Θρησκεία ὡς «Πίστις καὶ Σχέσις πρὸς ἀξίαν μεταφυσικῆς σημασίας: Πρὸς μίαν ἐσχάτην καὶ μεγίστην δύναμιν...»⁴. Ἐὰν ἡ Θρησκεία εἶναι συναίσθημα, λογικὴ ἢ φαντασία⁵, ἐπ' αὐτοῦ δὲν ἐδόθη μέχρι σήμερον οὐδεμίαν ὀριστικὴν ἀπάντησιν, διότι «ἡμεῖς οὐδόλως ἔχομεν νὰ κάμωμεν μὲ τὴν «οὐσίαν» τῆς Θρησκείας, ἀλλὰ μὲ τὰς συνθήκας καὶ τὰς ἐπενεργείας ἐνὸς ἰδιαιτέρου τρόπου κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς, τοῦ ὁποίου ἡ κατανόησις δύναται νὰ γίνη διὰ προσωπικῶν - ὑποκειμενικῶν βιωμάτων, ἰδεῶν, σκοπῶν καὶ μεμονωμένων στοιχείων, διότι ἡ ἐξωτερικὴ ἐμφάνισις τοῦ φαινομένου αὐτοῦ εἶναι πολλαπλῆς μορφῆς»⁶.

Εἰς τὴν παρούσαν ἐργασίαν ἐρευνῶνται αἱ ἐκδηλώσεις καὶ ὁ τρόπος τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ φαινομένου αὐτοῦ μεταξὺ τῶν φοιτητῶν. Ἡ «πραγματικὴ θρησκευτικὴ ζωὴ ὡς ἐσωτερικὸν βίωμα τῆς θρησκευτικότητος δὲν δύναται νὰ εἶναι ἀντικείμενον μελέτης τῆς Κοινωνιολογίας»⁷. Ἰδικόν μας ἔργον εἶναι νὰ κατανοήσωμεν καὶ νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὴν ὁλότητα τῆς Θρησκείας, ἢ ὅποια θεμελιούται, ὡς πίστις, ἱεροτελεστία καὶ ἠθικὴ εἰς τὰς προσωπικὰς καὶ κοινωνικὰς τῆς ἐκδηλώσεις⁸. Ἀλλὰ τούτο δὲν εἶναι οὐδόλως ἀπλοῦν, διότι ὑπάρχει ἐν δίλημια ἐπ' αὐτοῦ εἰς πολλὰς περιοχὰς τῆς ζωῆς διὰ τὸ τί εἶναι καθαρῶς θρησκευτικὸν ἢ ὄχι, ἐπειδὴ «ὅλαι αἱ Θρησκείαι ἀπαιτοῦν τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ συνόλῳ της»⁹.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 76.



2. Ο ρόλος της Θρησκείας εις την κοινωνίαν

1. Οί φοιτηταί κοινωνικῶς εὐρίσκονται εις τιαύτην θέσιν, εις τὴν ὁποίαν «δὲν ἀναγνωρίζεται ἀκόμη εἰς αὐτοὺς ὁ ρόλος τοῦ ἡλικιωμένου ἀνθρώπου»¹⁰. Αἱ ἐμπειρίαι, τὰς ὁποίας οὗτοι συνεκέντρωσαν ὡς μαθηταί τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου καὶ τοῦ Γυμνασίου, μεταπλάθονται τῶρα εἰς ἕν ἄλλο περιβάλλον διὰ τῶν ἐμπειριῶν ἐντὸς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ σιγὰ - σιγὰ τίθενται ἐπὶ νέας σχέσεως ἰδεῶν, ἡ ὁποία καθορίζεται ἀπὸ τὸν ἐπιστημονικὸν τρόπον παρατηρήσεως. Ἐν τούτοις εἶναι ἐνδιαφέρον τὸ γεγονός, ὅτι αἱ ἀπόψεις των περὶ τοῦ ρόλου τῆς Θρησκείας ἐντὸς τῆς Κοινωνίας συμπίπτουν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς μὲ τὰς ἀναλύσεις γνωστῶν Κοινωνιολόγων.

Ἔργον μας εἶναι ἡ ἔρευνα τῆς θρησκευτικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς τῶν φοιτητῶν. Θὰ κατορθώσωμεν δὲ νὰ ἐπιτύχωμεν τὸν σκοπὸν μας μόνον κατόπιν αὐστηρᾶς καὶ διεξοδικῆς ἐξετάσεως ὄλων τῶν εἰς τὰς χεῖρας μας εὐρισκομένω στοιχείων. Ὁ φοιτητῆς — ὅπως κάθε ἄνθρωπος — ὡς «ἰδιωτικὴ καὶ δημοσία ὑπαρξίς» (Dahrendorf) ἐκφράζει, κανονικῶς ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ὅτι αὐτὸς σκέπτεται περὶ τῶν ἀντικειμένων καὶ ὅτι ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ προσωπικότητα, ὡς ἐκ τούτου ἡ παράγραφος αὕτη εἶναι ἕνας ἕμιμεσος τρόπος διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὸν σκοπὸν μας.

Τί γνώμην ἔχουν οἱ φοιτηταί διὰ τὸν ρόλον τῆς Θρησκείας εἰς τὴν Κοινωνίαν; Διὰ τὰς «κοσμικὰς» διόδους ἡ Θρησκεία «εἶναι κάτι τὸ θετικόν, τὸ ἀρνητικὸν ἢ τὸ ἀδιάφορον; Μὲ ἄλλα λόγια ποῦ εὐρίσκομεν τὰ σημεῖα ἐπαφῆς μεταξὺ Θρησκείας καὶ Κοινωνίας»;¹¹ Κατὰ τὸν Goddijn¹² ἡ σκέψις καὶ ἡ πράξις ἐνὸς ἀνθρώπου καὶ εἰς τὴν περίπτωσίν μας, τοῦ φοιτητοῦ, ἐν σχέσει μὲ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Θρησκείαν, εἶναι μία ἕμιμεσος ἀντανάκλασις τῆς ἐπιδράσεως τῆς Θρησκείας καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ προσώπου.

α. Κατὰ τὴν γνώμην τριῶν φοιτητῶν μόνον, ἦτοι 2,1% τοῦ συνόλου τῶν φοιτητῶν (τοῦ δείγματος), ἡ Θρησκεία παίζει ἐντὸς τῆς Κοινωνίας ἕνα ἀρνητικὸν ρόλον. Παρὰ τὸ γεγονός ὅτι καὶ οἱ τρεῖς ἀναγνωρίζουν τὴν ἀνθρωπιστικὴν ἀξίαν τῆς Θρησκείας καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου τῆς Χριστιανικῆς καὶ τὴν ἐπαινοῦν, ἐν τούτοις ἐπιτίθενται ἐναντίον τῆς ἰσχύος τῆς Θρησκείας.

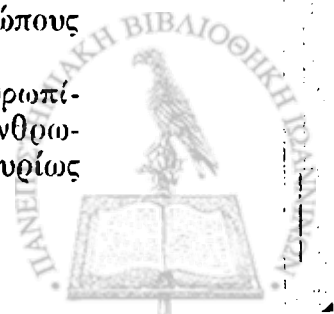
Ὁ ἕνας ὑποστηρίζει, ὅτι οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐκκλησίας (ὁ κληρὸς) «εἶναι τὸ ἄντρον τοῦ σκότους καὶ τῆς διαστροφῆς» (συν. 109). Ὁ δεῦτερος εὐρίσκει τὴν Θρησκείαν ὡς βλάπτουσαν τὴν Κοινωνίαν «ἐνεκα τῆς ἀντιδραστικῆς θέσεώς της ἐναντι τῶν φλεγόντων ἀλίτων κοινωνικῶν προβλημάτων» (συν. 15). Ὁ τρίτος βλέπει τὴν Ἐκκλησίαν «ὡς ἕν ἐμπόδιον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιστήμης» (συν. 16).

Ἐὰν κανεὶς θελήσῃ νὰ συσχετίσῃ τὰς ἀπόψεις αὐτὰς τῶν φοιτητῶν μὲ τὴν κοινωνικὴν των προέλευσιν, θὰ εὔρη, ὅτι καὶ οἱ τρεῖς ἀντιπροσωπεύουν τὰς τρεῖς βασικὰς κοινωνικὰς τάξεις, ἦτοι προέρχονται ἀπὸ γονεῖς κατωτέρας, μεσαίας καὶ ἀνωτέρας ἰκονομικῆς τάξεως.

Ὅπως ἐξάγεται ἐκ τῶν ὑπολοίπων στοιχείων των εἶναι ἐπηρεασμένοι ἀπὸ ἀνάγνωσιν ἀθεϊστικῶν βιβλίων.

β. Πέντε φοιτηταί βλέπουν τὸν ρόλον τῆς Θρησκείας ὡς ἀδιάφορον ἢ πολὺ ὀλίγον θετικόν. Δι' αὐτοὺς ἡ Θρησκεία δὲν εἶναι τίποτε τὸ σπουδαῖον, ἐξαρτᾶται μόνον ἐπὶ ποίας Θρησκείας πρόκειται καὶ περὶ ποίας κοινωνίας. Ἐν τούτοις καταλογίζεται ἄποια μεγαλυτέρα ἀξία εἰς τὸν Χριστιανισμὸν. «Διὰ μίαν κοινωνίαν, τῆς ὁποίας τὰ ἔλη εἶναι ἀμόρφωτα, εἶναι καλὴ, διότι αὕτη συγκρατεῖ τοὺς ἀμορφώτους ἀνθρώπους πρὸ ἀνηθικῆς ἐνέουγειας διὰ τὴν κοινωνίαν» (συν. 48).

Διὰ μερικὰς αὐτῆς τῆς ομάδος ἡ Θρησκεία εἶναι μία διέξοδος διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, ἡ ὁποία «θέλει νὰ φύγῃ ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα» (συν. 44, 93). «Ὁ ἄνθρωπος πρέπει κάπου νὰ πιστεύῃ καὶ ἡ Θρησκεία τὸν βοηθεῖ σ' αὐτό, αὐτὸ ἰσχύει κυρίως



για τους άπλοους ανθρώπους, οι όποιοι συνήθως και πιστεύουν» (συν. 118). Τρεις από αυτούς δέν έχουν μίαν σαφή γνώμη, εάν ύπάρχη Θεός ή όχι. Οί υπόλοιποι δύο πιστεύουν εις τήν ύπαρξιν του Θεού. Ο εις πιστεύει, ότι ή ψυχή του ανθρώπου ζή και μετά θάνατον, ενώ οί τρεις άρνούνται τήν ύπαρξιν ζωής μετά θάνατον και ό εις δέν ήδύνατο νά δώση μίαν άπάντησιν επί τής έρωτήσεως. Έκτός από τον ένα, ό όποιος κατήγγετο από πολύ πτωχήν οίκογένειαν, οί υπόλοιποι προήρχοντο από τήν μεσαιαν τάξιν.

γ. Αναμφιβόλως ή ομάδα εκείνων, οί όποιοι βλέπουν εις τήν Θρησκείαν ένα θετικόν ρόλον, είναι ή μεγαλύτερα. Διά νά λάβωμεν μίαν ακριβή εικόνα, θα εξετάσωμεν τήν ομάδα αυτήν χωρίζοντες ταύτην εις μικροτέρας ομάδας, διά νά αναλύσωμεν καλύτερον. Κατά πρώτον δίδομεν εις ένα πίνακα τó πώς αξιολογούν οί φοιτηταί τήν Θρησκείαν εν γενικαίς γραμμαίς.

Πίναξ 2. Ο ρόλος τής Θρησκείας εις τήν Κοινωνίαν κατά τήν άποψιν τών φοιτητών

	εις %
Αυτή συγκρατεί τόν πολιτισμόν	46,0
Αυτή συγκρατεί τήν κοινωνίαν εις υψηλότερον ήθικόν επίπεδον	19,7
Αυτή διδάσκει τήν αγάπην προς τόν συνάνθρωπον	11,2
Αυτή βοηθεϊ τόν άνθρωπον νά συγκρατή τά κτηνώδη του ένστικτα	9,1
Αυτή δίδει ώραία ιδανικά	4,8
Αυτή δίδει νόημα εις τήν ζωήν	1,4
Είναι κάτι τó έντελώς άδιάφορον	3,4
Παίζει άρνητικόν ρόλον - άπέφυγαν άπάντησιν	3,4
Σύνολον	100,0

Τό ότι «Θρησκευτική θέσις και κοινωνική ολοκλήρωσις του ανθρώπου κατάγονται από τήν ιδίαν ψυχικήν ρίζαν»¹³ τονίζεται συχνά από τους κλασσικούς κοινωνιολόγους¹⁴. 79% των Γερμανών νέων συμφωνούν περι τής αναγκαιότητας τής Θρησκείας¹⁵.

Πρέπει ένταύθα νά τονισθί, ότι πολλοί φοιτηταί τόν ρόλον τής Θρησκείας ως κοινωνικού συνδέσμου, αποδίδουν μόνον εις τήν Χριστιανικήν Θρησκείαν. Όπως εξάγεται εκ του πίνακος 2, τά 46% έξ όλων τών φοιτητών βλέπουν τήν Θρησκείαν ως ένα σπουδαιότατον παράγοντα συγκρατήσεως του πολιτισμού και ως μίαν άπαραίτητον δύναμιν διά τήν πρόοδον. «Αυτή είναι ή βάση τής Κοινωνίας» (συνς 14. 76, 120, 128). «Αυτή δημιουργεί τας προϋποθέσεις μιās άρμονικής ζωής και προόδου μέ τó νά περιορίξη τά άνθρώπινα πάθη» (συν. 17). «Καλός Χριστιανός = καλός πολίτης = καλή Κοινωνία. Ο χριστιανισμός δείχνει τó καλό, τó δικαιολογεί και τó βοηθεϊ» (συν. 100). «Χωρίς τήν Θρησκείαν (κάθε Θρησκείαν) δέν θα ήμποροΰσε νά ζήση οΰδεμία Κοινωνία» (συν. 76). «Αυτή άσκει καλήν επίδρασιν επί του πληθυσμού και ως εκ τούτου επί τής κοινωνίας» (συν. 47).

Είναι ιδιαιτέρως χαρακτηριστικόν τó γεγονός ότι οί φοιτηταί τής Νομικής δίδουν μεγάλην σημασίαν εις τόν ευεργετικόν ρόλον τής Θρησκείας επί τής Κοινωνίας. Τό 60,6% των φοιτητών τής Νομικής βλέπουν εις τήν Θρησκείαν εκείνην τήν δύναμιν, ή όποία είναι μεγάλης σημασίας διά τήν Κοινωνίαν. Τοιούτου είδους εκφράσεις είναι συνήθεις. Αναφέρομεν άπλως τήν άποψιν μιās φοιτητριας τής Νομικής (συν. 42). «Αυτή (ή Θρησκεία) δίδει κατευθυντήριες γραμμές επάνω στις όποιες βαδίζοντας κανείς γίνεται ένας καλός άνθρωπος και ένα καλό μέλος τής Κοινωνίας».

Και διά τήν εξασφάλισιν τής Παγκοσμίου Ειρήνης φρονούν μερικοί φοιτηταί, ότι δύναται νά συντελέση ή Θρησκεία. Τοΰτο δεικνύουν άμεσοι και έμμεσοι εκφράσεις τών

φοιτητῶν «... εἰρήνη μπορεῖ νὰ ἔρθῃ διὰ τῆς Θρησκείας» (συν. 43). «Μὲ τὸ νὰ ἐξυψώσῃ ἠθικὰ τὴν Κοινωνία... βοηθεῖ στὴν δημιουργία καλῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν λαῶν» (συν. 5).

Δι' αὐτὰς τὰς ἀπαντήσεις ἰσχύει ὑπὸ τὸν ὄρον Θρησκεία μόνον ἡ Χριστιανικὴ Θρησκεία. Ἐπ' αὐτοῦ γράφει ἔρθως ὁ J. Wach: «Ὁ πόλεμος, ἐν πανάρχαιον φαινόμενον τῆς ἀνθρωπίνης πείρας, γίνεται μὲ ἐνθουσιασμόν παραδεκτὸς ἀπὸ πολλὰς Θρησκείας κατωτέρου πολιτισμοῦ, ἀπὸ μερικοὺς ὅμως μεγάλους θρησκευτικοὺς ἡγέτας τῆς Ἀνθρωπότητος ἀπορρίπτεται μὲ ἔμφρασιν»¹⁶. Συχνὰ ἐξέφραζον τὴν γνώμην οἱ φοιτηταὶ ὅτι «μία κοινωνία ἀνευ θρησκείας (ὄχι μόνον τῆς Χριστιανικῆς) δὲν δύναται νὰ εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μία ζούγκλα. Λέν θὰ ὑπῆρχεν διὰ τὸν ἄνθρωπον οὔτε νόημα οὔτε φραγμὸς οἱ ἄνθρωποι δὲν θὰ ἦσαν παρὰ μόνον ἄγρια θηρία» (συν. 126). Ἐνῶ ἐξ ἄλλου τονίζεται ὅτι ἡ Θρησκεία εἶναι «πηγὴ ἐμπνεύσεων. Αὐτὴ βοηθεῖ τὸν ἄνθρωπον νὰ ἀγαπᾷ τὸν συνάνθρωπόν του καὶ ἐπιδρα εὐεργετικῶς ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς προόδου» (συν. 86).

2. Ἐὰν παρατηρήσῃ κανεὶς τὰς συγχρόνους Κοινωνίας θὰ ἴδῃ ὅτι αὐταὶ χρησιμοποιοῦν πλῆθος ὁμοίων τεχνικῶν καὶ πολιτιστικῶν χαρακτηριστικῶν, συμβόλων καὶ ἐκδηλώσεων. Τοιαῦτα εἶναι π.χ. σήματα κυκλοφορίας, χοροί, ἐκδηλώσεις τῶν Νέων, τάσεις εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ τὴν μουσικὴν, ὄπλα (τάνκς - ἀεροπλάνα). Ἐκτὸς αὐτοῦ παρατηρεῖ τις μίαν τάσιν τῶν κρατῶν πρὸς σύμπηξιν στρατιωτικῶν καὶ οἰκονομικῶν συνασπισμῶν (ΕΟΚ, ΝΑΤΟ, ΚΟΜΕΚΟΝ, ΣΕΑΤΟ κ.ἄ.). Ἐν τούτοις, τὸ χάσμα μεταξὺ τῶν λαῶν καὶ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων αὐξάνεται συνεχῶς. Ὡς ἀντιστάθμισμα τῆς διασπάσεως τῶν ἀνθρωπίνων ομάδων καὶ τῆς ἀποστάσεως ἀπὸ ἀνθρώπου εἰς ἄνθρωπον, κατὰ τὴν γνώμην τῶν φοιτητῶν, ἡ Θρησκεία εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν σπουδαῖος συντελεστὴς συνοχῆς. Παρὰ τὸ γεγονὸς, ὅτι, ὅπως δεικνύει ἡ ἱστορία «καὶ αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ Θρησκεία ἔχει χωρισθῆ καὶ ἔχει γίνεῖ ὡς ἐκ τούτου μία διασπαστικὴ δύναμις»¹⁷ ἐν τούτοις βασικῶς παραμένει «ὡς πρώτης τάξεως συνεκτικὴ δύναμις μεγάλης σημασίας καλὴ καὶ ἀπαραίτητος»¹⁸. Ἡ ἐνέργεια τῆς Θρησκείας, ἀπλῶς ὡς τοιαύτης ὡς συνεκτικοῦ παράγοντος εἶναι κατὰ τὴν γνώμην τῶν Νέων αὐτῶν οὐχὶ μεγάλης σημασίας¹⁹. Οὗτοι ἀξιολογοῦν τὰς Θρησκείας καθ' αὐτὰς καὶ ἀπαντοῦν ἀναλόγως ἐπ' αὐτοῦ. Βασικῶς οὐδεὶς φοιτητῆς ἀμφιβάλλει διὰ τὸν ρόλον τῆς Θρησκείας, ὡς συνεκτικῆς δυνάμεως²⁰. Ὁ Vrijhof παρατηρεῖ: «ἡ συνεκτικὴ, ἡ ἐπίδρασις τῆς Θρησκείας ὑπολογίζεται σοβαρῶς τόσον ὑπὸ τῶν κλασσικῶν, ὅσον καὶ ὑπὸ τῶν νέων Κοινωνιολόγων τῆς Θρησκείας, ὡς ἡ σπουδαιότερα καὶ κοινωνιολογικῶς κυρίως ἀξιόλογος ἐνέργεια τῆς Θρησκείας»²¹. Τοῦτο ἔχει διαπιστωθῆ ἤδη καὶ ὑπὸ τῶν πρώτων Κοινωνιολόγων²². Ὁ Durkheim ἀνεγνώρισε σαφῶς τὸν στενὸν σύνδεσμον μεταξὺ θρησκευτικῶν συμβόλων καὶ τῆς Κοινωνίας, κοινωνικῆς ἠθικῆς καὶ κυρώσεων διὰ τὰ μέλη τῆς. Κατὰ τὴν γνώμην του ἡ σημασία τῆς Θρησκείας ἔγκειται εἰς τὴν διατήρησιν τῆς κοινωνικῆς συνοχῆς καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῆς κοινωνικῆς ἐνότητος²³. Ὁ Morris Janowitz βλέπει εἰς τὴν σύγχρονον Ἀμερικανικὴν Κοινωνίαν τὴν Θρησκείαν ὡς συνεκτικὴν δύναμιν, ἰδίᾳ εἰς τὴν μεσαίαν τάξιν²⁴. Ὁ Wendland μάλιστα ἀπαιτεῖ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν νὰ παίξῃ αὐτὸν τὸν ρόλον μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, διότι ὁ χῶρος δραστηριότητος τῶν ἔθνων εἶναι λίαν περιορισμένους²⁵. Εἰς τὰς ἀπαντήσεις τῶν φοιτητῶν συναντᾷ κανεὶς σχεδὸν πάντοτε μαζὶ μὲ τὴν ἀποψιν περὶ τῆς Θρησκείας ὡς συνεκτικῆς δυνάμεως καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ὡς δυνάμεως κοινωνικῆς ἠθικῆς: «Αὕτη δίνει συνοχὴν στὰ ἄτομα τῆς Κοινωνίας» (συν. 68). «Αὕτη ἐνώνει τοὺς ἀνθρώπους μεταξὺ τους καὶ κατὰ κάποιον τρόπο βοηθεῖ, ἐνισχύει τὴν Κοινωνία» (συν. 38). Αὕτη ξεχωρίζει τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὰ ζῷα καὶ συνδέει τοὺς ἀνθρώπους σὲ ἓνα κοινὸ σκοπὸν» (συν. 94). «Ἐνώνει τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς ὁδηγεῖ στὸ καλὸ» (συν. 2). «Εἶναι ὁ σύνδεσμος μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ἐνώνει τὰ μέλη μιᾶς πατρίδος κλπ. καὶ ἐμποδίζει τὴν διάλυσιν τοῦ κράτους» (συν. 31). Ἀπαντήσεις αὐτοῦ τοῦ εἶδους, ὅπως ἡ τελευταία, εἶναι χαρακτηριστικὰ τῶν φοιτητῶν τῆς Νομικῆς, οἱ ὁποῖοι



ένδιαφέρονται περισσότερο δια τήν Κοινωνίαν, τὸ Κράτος.

3. Οὐχὶ ὀλιγωτέραν σημασίαν ἀποδίδουν οἱ φοιτηταὶ εἰς τήν ἠθικοποιὸν δύναμιν αὐτῆς²⁶. «Χωρὶς ἠθικὴν ὁ ἄνθρωπος εἶναι μία σωρεία ἐνοστικῶν, παθῶν, φόβου ὀρμῶν»²⁷. Ἐπίσης οἱ φοιτηταὶ βλέπουν εἰς τήν Ἐρησκείαν ἐν στήριγμα, ἕνα φραγμὸν, ἕνα ἠθικὸν θεσμὸν τῆς Κοινωνίας. Ὅπως λέγουν οἱ ἴδιοι ἐλαχίστας γνώσεις ἔχουν περὶ τῶν ἄλλων Ἐρησκειῶν τοῦ κόσμου. Πρέπει κανεῖς νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν θέσιν των, ὅπως οὗτοι ἴστανται ἐναντι τῆς Χριστιανικῆς Ἐρησκείας, ἂν καί, ὅπως θὰ ἴδωμεν εἰς τὰς ἐπομένους παραγράφους, διὰ πολλοὺς φοιτητὰς ὅλαι αἱ Ἐρησκεῖαι κατὰ βάσιν εἶναι τὸ ἴδιον. Ἐνας φοιτητῆς τῆς Νομικῆς ἀπαντᾷ: «Αὐτὴ (ἢ Ἐρησκεία) εἶναι κατὰ κάποιον τρόπον ἕνας φραγμὸς ἐναντίον τῆς διαφθορᾶς. Αὐτὴ προσφέρει πολλά, πάρα πολλά, συγκρατεῖ τὴν Κοινωνίαν ἀπὸ ἠθικὴν κατάρρευσιν» (συν. 108). «Αὐτὴ εἶναι ἕνα φρένο στὸν κατήφορο τῆς Κοινωνίας» (συν. 7). «Αὐτὴ συγκρατεῖ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν κατάρρευσιν» (συν. 122). Ἡ ἴδια ἀποψὶς παρουσιάζεται μετὰ πολλὰς παραλλαγὰς: «Αὐτὴ κρατᾷ ψηλὰ τὸ ἠθικὸ ἐπίπεδο γιὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀνηθικότητα» (συν. 33). Διὰ τοὺς ἐν γενέσει ἐπιστήμονας κοινωνία χωρὶς Ἐρησκείαν εἶναι κάτι τὸ ἀδιανόητον, ἀκόμη περισσότερο, κοινωνία χωρὶς Ἐρησκείαν δὲν εἶναι ἀνθρωπίνῃ κοινωνία, ἀλλὰ κάτι τὸ ἀλλόκοτον: «Χωρὶς Ἐρησκεία ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἕνα ζῶον» (συν. 123), «Χωρὶς Ἐρησκεία θὰ ἔχανε ἡ ὑπαρξὶς μας κάθε Ἄρχὴν καὶ ἡ Κοινωνία μας θὰ γινόταν μία ζούγκλα» (συν. 27), «Αὐτὴ ξεχωρίζει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὰ ζῶα» (συν. 94), «ἐὰν δὲν εἶχαμε Ἐρησκεία, θὰ τρώγαμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον» (συν. 29), «ἀλλοίμονο ἂν δὲν ὑπῆρχε καμμία Ἐρησκεία» (συν. 81).

Εἶναι ἐνδιαφέρον ὅτι πολλοὶ φοιτηταὶ ἐκτιμοῦν τὴν Ἐρησκείαν ὡς δίδουσιν ἠθικὰ κριτήρια καὶ μάλιστα τὴν ἐπαινοῦν, ἐν τούτοις, βάσει τῶν ὑπ' αὐτῶν λεχθέντων, αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ὀλίγην σχέσιν ἔχουν μετὰ τὴν Ἐρησκείαν, ἀκριθέστερον δὲ μετὰ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐπὶ πλεόν: δυνατὸν αὐτοὶ νὰ μὴ πιστεύουν καὶ εἰς τὸν Θεὸν ἢ νὰ ἀμφιβάλλουν διὰ τὴν ὑπαρξὴν τοῦ Θεοῦ, παρὰ ταῦτα ἡ ἐπίδρασις τῆς ἐπὶ τῆς Κοινωνίας κατὰ τὴν γνώμην των εἶναι ἀπαραίτητος καὶ ἀναγκαῖα. Τὸ φαινόμενον αὐτὸ ἀναλύει ὁ Paul Tillich: «Ὅσον διάστημα αὕτη (ἢ Ἐρησκεία) βοηθεῖ διὰ νὰ γίνουν καλοὶ πολῖται, καλοὶ σύζυγοι, καλὰ παιδιὰ, καλοὶ ὑπάλληλοι καὶ καλοὶ στρατιῶται, τὴν ἀνέχεται κανεῖς. Τὴν στιγμὴν ὅμως κατὰ τὴν ὁποῖαν ἡ Ἐρησκεία ἀπαιτεῖ προσωπικὰς θυσίας ἀπὸ ἐν ἄτομον, τότε ἡ φριμώνεται ἢ ἀπορρίπτεται ὡς περιττὴ ἢ ἐπικίνδυνος διὰ τὴν ἠθικὴν»²⁸.

Ἀμέσως συνδεδεμένος μετὰ τὸν ρόλον αὐτὸν εἶναι καὶ ὁ ρόλος τῆς Ἐρησκείας ὡς συντελεστοῦ διὰ τὴν ἀγωγὴν. Ἡ Ἐρησκεία εἶναι ἐν μέσον παιδείας²⁹, ἀγωγῆς, ἕνας θεσμὸς μετὰ παιδαγωγικὰς καὶ πολιτιστικὰς ἀρμοδιότητας. «Αὐτὴ ἐξευγενίζει τὴν κοινωνίαν, τὴν παιδαγωγεῖ (συν. 18, 125, 133, 141).

4. Ἐνας ἀρκετὰ μεγάλος ἀριθμὸς φοιτητῶν ἐκλαμβάνει τὴν Ἐρησκείαν ὡς μέτρον ἀξιῶν καὶ μέσον ἀγάπης πρὸς τὸν συνάνθρωπον. Ἡ ρευστότης τῶν ἀξιῶν εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ εἰς τὰ ἄλλα δόγματα εὐρίσκεται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν φοιτητῶν³⁰. Ἡ νεωτέρα ἐποχὴ ἔθεσεν ὑπὸ ἀμφισβήτησιν ὅλας τὰς ἀξίας καὶ τὰς ἀρχὰς³¹, οὐδὲν εἶναι σταθερὸν³². Ὁ Emile Brunner, περιγράφει τὴν Ἐρησκείαν «ὡς τὴν ἐστίαν πάσης ἐννοίας καὶ ἠθικῆς»³³. Τῆς ἰδίας γνώμης εἶναι ἐπίσης πάρα πολλοὶ φοιτηταὶ. Αὐτὴ εἶναι ἡ συνείδησις «τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου, τοῦ ἐπιτρεπομένου καὶ τοῦ μὴ ἐπιτρεπομένου, τοῦ ἐπιβαλλομένου καὶ τοῦ ἀπαγορευμένου» (Brunner). Ἐνας φοιτητῆς τῆς Νομικῆς: «Χωρὶς τὴν Ἐρησκεία θὰ ἔμοιαζε ἡ κοινωνία μετὰ ἀγέλη ζῶων, ἡ ὁποία θὰ ἐκινεῖτο μόνον ἀπὸ τὸ ἐνοστικὸν τῆς αὐτοσυντηρήσεως καὶ τίποτε ἄλλο. Τὰ ἰδεώδη μιᾶς κοινωνίας — ἀνθρωπισμὸς, ἀγάπη πρὸς τὸν συνάνθρωπον — εἶναι στενὰ συνδεδεμένα μετὰ τὴν Ἐρησκείαν» (συν. 25). Μία δευτεροετῆς φοιτήτρια τῆς ἰδίας Σχολῆς: «Ἡ μεσαία τάξις βλέπει τὴν Ἐρησκείαν ὡς κάτι ἀπαραίτητο, ὡς ἕνα κανόνα ὀρθῆς κρίσεως. Ἐκεῖνοι ποὺ ἀπορρίπτουν κάθε πίστι καὶ Ἐρησκεία βρίσκονται κατὰ τὴν γνώμην μου σὲ μιὰ οὐτοπία λέγοντας ὅτι δὲν πιστεύουν ὅτι πιστεύουν σὲ κάτι»

(συν. 41). Μία φοιτήτρια της Ὀδοντιατρικῆς, τὴν ὁποίαν κανεὶς θὰ κατέτασσε εἰς τὰ «πιστὰ» μέλη τῆς Ἐκκλησίας, εἶπε τὰ ἐξῆς: «Ἐὰν ἀπουσιάσῃ ἡ Ὀρησκεία ἀπὸ τὴν Κοινωνία, τότε αὐτὴ -- ἡ Κοινωνία -- παύει νὰ ἔχῃ ἠθικοὺς φραγμοὺς, ἀνωτέρους στόχους καὶ κάθε νόημα γενικῶς. Οἱ σύγχρονοι Νέοι³⁴ ζοῦν κάτω ἀπὸ τὸ ἄγχος τῆς ἀπουσίας τῆς καὶ δὲν ἔχουν ἰδανικά* καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ζοῦν οὐσιαστικὰ» (συν. 134). Αὐτὸ ἰσχύει κατὰ τὴν γνώμην τῆς μόνον διὰ τὴν Χριστιανικὴν Ὀρησκείαν. Ἡ Ὀρησκεία, ἀκριθέστερον ἢ Χριστιανικὴ, «προσφέρει ἄριστα ἰδανικά» (συν. 53), «συγκρατῶντας τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὸν ὑλισμὸν καὶ τὸν μηδενισμὸν» (συν. 66). Ἡ Ὀρησκεία πρέπει νὰ εἶναι καλὴ, διότι «ὁ ἄνθρωπος χωρὶς Ὀρησκείας εἶναι κενός» (συν. 67). Δι' ἄλλους φοιτητὰς αὕτη εἶναι τὸ «θεμέλιον τῆς Κοινωνίας» (συν. 10) ἢ «ἡ βάσις τῆς» (συν. 124).

Ἐν τέλει ἀναφέρομεν τὰς ἀπόψεις τῶν φοιτητῶν, οἱ ὅποιοι εἰς τὴν Ὀρησκείαν βλέπουν μίαν διέξοδον τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως «... εἶναι μία ἐσωτερικὴ ἀνάγκη τοῦ ἀνθρώπου νὰ ζητῇ νὰ βρῇ, νὰ στηριχθῇ σὲ μίαν δύναμι μεγαλύτερη ἀπ' αὐτὸν» (συν. 75). «Ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ἀκάλυπτος, καὶ στὴ Ὀρησκεία βρίσκει μίαν ψυχολογικὴν διέξοδον» (συν. 106).

Ἐκ τῶν ἀναφερθεισῶν ἀπόψεων γίνεται σαφές, ὅτι οἱ φοιτηταὶ ἀνεξαρτήτως τῶν ἰδικῶν των σχέσεων μὲ τοὺς θεσμοὺς τῆς Ἐκκλησίας ἢ μὲ τὴν πίστιν γενικῶς, δίδουν μεγάλην ἀξίαν εἰς τὸν ρόλον τῆς Ὀρησκείας. Εἰς τὴν ἐπομένῃν παράγραφον παρουσιάζεται ἡ ἀξιολόγησις τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ ἡ σύγκρισίς του μὲ τὰς ἄλλας Ὀρησκείας τοῦ κόσμου.

Συνεχίζεται

* Ἡ ἀνάλυσις τῶν ἰδανικῶν τῶν συγχρόνων Νέων θὰ γίνῃ διεξοδικῶς εἰς τὸ πέμπτον Κεφάλαιον.



ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ο ΘΡΙΑΜΒΟΣ ΤΟΥ ΣΙΣΥΦΟΥ

Οι γωνιές με κρύα άποτυπώματα ώμοπλάτης
ψίθυροι που δέν είχαν καλύτερη τύχη,
άπ' τὸ ἀγκυλωμένο δάχτυλο στὴ σκανδάλη.
Γωνιές ἀμβλείες καὶ ὄξειες.
Καὶ νὰ σκεφτεῖς, πὼς ἐδῶ στέκονται,
χρόνια τώρα,
οἱ δυνατοὶ — οἱ ἀνίσχυροὶ — οἱ ἐπαῖτες.
Παραφύλαξε λοιπόν,
νὰ ἴδεις τὰ τρομαγμένα πρόσωπα,
μὲ τὰ στόματα πὺ μοιάζουν σὰ βαθιὲς ρυτίδες.

Δέν ξέρεις τί σημαίνει κοίταγμα κοφτερό.
Δέν εἶναι τοῦ σπαθιοῦ ἡ πληγή.
Μόνο, σὰν περάσεις τὸ πέτρινο γεφύρι,
τὴ στιγμή πὺ σκίζεται ὁ ἀνεμὸς στὰ δύο,
θὰ νοιώσεις τὴν ἀμαρτία, πὺ ἀκόμη δέν ἔχει ὄνομα.

Ὁ θρύλος δέν τελειώνει ἐδῶ.
Εἶναι ὅπως ἡ ἀλήθεια,
πὺ ἔρχεται παραμῦθι,
φεύγει σὰν ἱστορία καὶ ξανάρχεται παραμῦθι.
Σὰν τὸ φιλόσοφο πὺ τυφλώθηκε,
ἀναστρέφοντας τὰ μάτια στὴν πορεία τῆς φλέβας του.

Ὁ θρύλος δέν ἀρχίζει ἐδῶ.
Τὸ πρῶτο τραγούδι πέρασε σὰν κατολίσθηση.
Τὸ δεύτερο, ἔφυγε μὲ τὴν κραυγὴ τοῦ ἀποκομμένου χεριοῦ.
Τὸ τρίτο...
Τὸ τρίτο γεννήθηκε μαζί μας — καὶ θὰ πεθάνει μαζί μας.

Τὸ κοφτερὸ μάτι πὺ ξεσκίζει τὰ βλέφαρά του,
μοιράστηκε στὰ τρία.

Σὰν, τελικά, ἔχανες τὸ παιχνίδι — πὺ δέν ἐπαιζες
(εἶτε ἦσουν μὲ τοὺς νικητὲς, εἶτε μὲ τοὺς χαμένους)
ὁ θρίαμβος, ὅπως ἡ πέτρα τοῦ Σισύφου,
πὺ κάποτε κατρακύλησε στὴν ἄλλη μεριὰ τοῦ λόφου,
σὲ ἄφησε ὀλομόναχο.

ΚΩΣΤΑΣ ΜΑΝΘ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ



Ο ΠΟΝΟΣ Ο ΠΡΩΤΟΣ

Λέω: πονῶ.
 Μὰ δὲν αἰσθάνεσαι τίποτα
 Πάνω ἀπὸ τὸ σιωπηλὸ σῶμα μου
 ἔρημην μου
 τὴν αὐθαίρετη διάγνωση
 σχεδιάζεις
 Δὲ βλέπεις:
 Κάθε μου πόρος
 ἓνα λαρύγγι
 μὲ κοιμένες τὶς φωνητικὲς χορδὲς
 προσπαθεῖ νὰ λευτερώσῃ
 τὸν ἀνέκφραστο βόγγο
 Κι ἐγὼ ἀπὸ ἄλλον κόσμον
 προσπαθῶ νὰ σοῦ περιγράψω
 τὸν ἀνυποψίαστο
 τὸν ἀπερίγραπτο πόνο
 τῆς ἐρημιάς.

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΣΤΙΓΜΑ

Σὲ τρέφω ἐντός μου
 Δὲ σὲ γνωρίζω, σὲ ὀνειρεύομαι
 Μὲ κατέχεις καὶ μὲ καταδυναστεύεις
 Ὅμως εἶσαι μιὰ ἀλλόκοτη κυοφορία
 ποὺ πάνω σου στήριξα
 χιλιάδες ὄνειρα
 Ἦντοτε σὺ θρυματίστηκες
 κι ἀποσυντέθηκες
 — Τὶ ἀδάσταχο τὸ βᾶρος
 τῶν ἀλλότριων ὀνείρων —
 Ἦτσι ἀπληστος καὶ γυμνὸς
 ὄλο ἀπαιτεῖς
 Κι ἐγὼ
 σ' ἐκλιπαρῶ νὰ μοῦ γυρίσεις
 τὶς λέξεις
 Δὲν ἔμεινε πιά τίποτα δικό μου
 Προσπαθώντας νὰ σὲ χτίσω
 γκρεμίστηκα
 Κι ὅμως ἐδῶ μπροστά μου
 στέχεις αἰώνια
 μισοτελειωμένος.



Η ΑΠΟΔΗΜΙΑ ΤΩΝ ΚΕΝΤΑΥΡΩΝ

Στὸ βουνὸ τῶν Κενταύρων πρααμονεύει ἡ ἀνοιξη.

Πίσω ἀπ' τὶς ἀνθισμένες βραγιᾶς
στοὺς φράχτες μὲ τὶς μηλιᾶς καὶ τὶς φτέρες,
ἀντηχεῖ τὸ τραγούδι ἀπ' τὸ ἀηδόνι τοῦ δάσους
ποὺ πεταρίζει χαρούμενο.

Φύγανε οἱ Κένταυροι ἀπ' τὴ μαγεία τοῦ Πηλίου.
Τὸ θρύλο τους ὅμως,
τὸν ἀναθυμοῦνται οἱ γέρικες καστανιᾶς
τὰ νερά,
ποὺ ἔρχονται καὶ φεύγουν στὰ σκιερὰ ρουμάνια.
Τὸν θυμοῦνται οἱ ἄνθρωποι μελαγχολικοὶ
κάθε πρῶινὸ τοῦ φθινόπωρου, ὅταν ἀρχίζουν
οἱ ἀποδημιᾶς τῶν χελιδονιῶν.

Ξανάρθε τὸ κορίτσι μὲ τὰ πρῶτα κυκλάμινα.

Τὰ ἀγκαλιάζει στοργικὰ
μὲ τὸ σύννεφο τῆς μελαγχολίας της.
Στάζουν δροσοσταλίδες στὰ λευκὰ δάχτυλα
καὶ γίνονται ὅλα ἕνα,
μὲ τὰ γαλάζια μάτια καὶ τὸ χαμόγελο τῆς θλίψης.

Θὰ πρέπει νᾶταν ὁ πετροκότσυφας
ποὺ μοῦφερε τὸ τελευταῖο σου γράμμα,
τὸ γράμμα τῆς φωνῆς σου.
Γραμμένες οἱ ἀράδες μὲ τὸ χρῶμα τὸ βιολετὶ
σχεδιάζουν ἑλλειπτικᾶς γραμμᾶς,
ἀνιστοροῦν τὸ τελευταῖο μας καλοκαῖρι,
τότε, ποὺ παιδούλα,
ἔπαιζες μὲ τὶς ἀχτίδες τοῦ ἡλίου.

Παντοτεινὴ ἀποδημία, ἦταν ἡ παρουσία σου.

Μὲ τὰ μαλλιά ξέπλεκα, κατέβηκες τὸ μονοπάτι
ἐκεῖ ποὺ τὸ Αἰγαῖο σὲ καλοῦσε χαρούμενο.
Τὰ ψαροκάϊκα καὶ τὰ τρεχαντήρια,
οἱ παλιᾶς ξεθωριασμένες βάρκες, τὰ λησμονημένα πλεούμενα,
σκιαγραφοῦν τὴ φωνή σου.

Μὴ μοῦ πῆς γιὰ τοὺς Κένταυρους ποὺ χάθηκαν στὸ θρύλο.

Ἄνυπόμονα, χτυποῦν τὶς ὀπλᾶς στὰ χαλασμένα καλντερμια
ὅταν τὸ σκοτάδι ἐξαφανίζει τὴν παρουσία τους.
Τότε ποὺ ἀκούγεται τὸ κλάμα τοῦ γκιώνη
πίσω ἀπ' τὰ χαλάσματα καὶ τὶς γέρικες καστανιᾶς.

Μὴ μοῦ πῆς γιὰ τὰ σήμαντρα τῶν ἐκκλησιῶν.

Πέρασε καιρὸς, ἀπὸ τότε,
ποὺ κάναμε σκάλα τὰ παιδικὰ μας ὄνειρα.
Τότε, ποὺ τὰ σήμαντρα στὰ μικρὰ χέρια



Ήταν χελιδόνια ταξιδιάρικα μιᾶς ἄνοιξης
 πού ἔφυγε καὶ δὲν θὰ ξανάρθη.

Ἄσε με νὰ σοῦ πῶ γιὰ τὴν πρώτη ὄρτανσία.

Κρύβεται δειλὰ σὲ κάθε βραγιά
 σὲ κάθε φράχτη μὲ τὶς κουμαριὲς καὶ τ' ἀσφοδίλια
 κοντὰ σιτὴ φτέρη πού μένει ἀδιάφορη
 γιὰ τὰ μικρά, ρόδινα ντροπαλὰ φύλλα.

Ἄσε με νὰ σοῦ πῶ γιὰ τὴν πρώτη ὄρτανσία.

Νὰ τὴν κλείσης στοργικὰ
 στὸ μήνυμα πού θὰ μοῦ φέρη ὁ πετροκόττουφας.
 Διπλωμένη σ' ἓνα μαντήλι
 μουσκεμένο ἀπ' τὴν ἀρμύρα τῆς θάλασσας,
 νοτισμένο ἀπ' τὸ κοριτσιότικο δάκρυ.

Θὰ τὸ χαρίσω, διπλωμένο, ὅπως θάρθη,
 θὰ τὸ δώσω στὸ μικρὸ Κένταυρο.

Ποῦ ἀνυπόμονος, ἀντικρῦζει, ἐκεῖ, πρὸς τὸ μέρος τῆς αὐγῆς.
 Χαρούμενος νὰ καλπᾶση στὶς καταπράσινες πλαγιές,
 νὰ ξαναθυμίσῃ στοὺς ἀνθρώπους τὸ χαμένο τους θρύλο,

ν' ἀνιστορήσῃ τὴν περιπέτεια τοῦ Ἰάσονα
 νὰ μιᾶς πῆ, γιὰ τὴν καινούργια Κολχίδα!

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΔΙΚΗΤΑΣ

ΜΑΤΑΙΑ...

Τὶς νύχτες πασχίζω
 ν' ἀναγνωρίσω
 τὸ κρίνο καὶ τὴ ρομφαία
 τὴν παλιά.
 Μάταια...

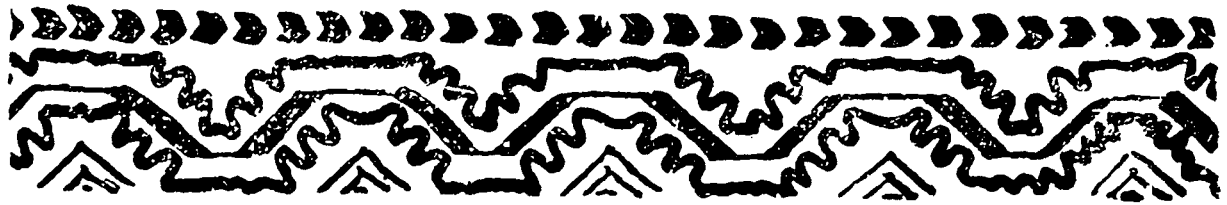
Ἔχουν ἀπὸ μιὰ κηλίδα αἷμα
 τὰ πέταλα τοῦ κρίνου
 κι ἔσθησε ἡ βροχὴ
 τὴ φωτιά τῆς ρομφαίας...

ΠΑΡΙΣΙ '73

Βράδυ.
 Περιδιαβάξεις στὶς μισοσκότεινες ἀλλέες
 Κι ἀναρωπιέσαι:
 Ποῦ πῆγε κείνος
 ὁ χαρούμενος κόσμος τοῦ μεσημεριοῦ;

ΚΩΣΤΑΣ Π. ΒΛΑΧΟΣ





ΤΙΑ

ΜΙΑ ΜΙΚΡΗ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ (διήγημα)

Ἄξιζει νὰ τὸ θυμᾶται πιά αὐτό; Ὁχι. Ἀπολύτως ὄχι. Ἀλλὰ τί συμβαίνει λοιπόν; Φέρνω τὴν κούφτα μου στὸ μπλίκκι μου. Ἀκριβῶς σὰν «τὸν σκεφτόμενο». Σέρνω τὸ σάκκο μου ἀπὸ τὴν πλάτη μου, κι ἀρχίζω νὰ σκέφτομαι, μὲ τὸ κάθε τι πού θρῖσκω ἐκεῖ μέσα. Εἶναι τόσο ἀνάκατα ὅλα. Μόνο ἓνα ἀμούστακο ἀγόρι πού καπνίζει γιὰ πρώτη φορά, νοιώθει τόσο ἀνακοτοσοῦρα. Καὶ τότε θρῖσκω τὰ κουρέλια ἑνὸς νησιοῦ. Ἡσυχου νησιοῦ, μὲ τὴν τουριστικὴ μουρμούρα του, μὲ τ' ἀμαξάκια του γκλόπ, γκλόπ, νὰ σὲ πόρουν βόλτα, νὰ δῆς τὸν Ἅγιο, νὰ δῆς τὴ Γαρίτσα, τὴ μεγάλη πλατεία, κι' εἶν' ἡ κάτω πλατεία φοβερὰ μεγάλη, ἀφοῦ πέντε ἐγγλέζοι ἔχουν μείνει ἐκεῖ καὶ παίζουν γκόλφ! Naί, ναί. Ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Adams.

Τὸν θυμᾶμαι. Τί ὠραῖος, Θεέ μου! Μὰ δὲν ἦταν ὠραῖος, ὠραῖος. Ὁχι. Δὲν θυμᾶμαι, ἢ μᾶλλον, μοῦ τὰ θυμίζει ἓνα τζάμι ραϊσμένο πού θέλει ἀλλαγμὰ. Naί, τὰ μάτια του, ἔλεγα πὼς δὲν τὰ θυμᾶμαι! Πὼς ἦταν ἡ μύτη του; Μακρυὰ; Κοντὴ; Στόπ! Ἐφτασα στὸ σημεῖο πού δὲν παίρνει ἄλλο. Ἀπλούστατα. Ἦταν ὁ ἄνθρωπος τοῦ «κάτι». Τῶχε. Τὸ παράχε. Ἔτσι ἔκανες μιὰ βόλτα, κι' ὅταν ἔβγαине κι' αὐτός, ὅλος ὁ δρόμος ἔπαιρνε τὸ χρῶμα του. Γαλάζιος λοιπὸν ὁ δρόμος. Καὶ σκέφτηκε κεῖ στὴν ἀκρογιαλιά, νὰ τοῦ πῆ πὼς ἔμοιαζε πολὺ, μὰ πάρα πολὺ, μὲ τὸν βοηθὸ τοῦ γιατροῦ Κλίλαντ. Πὼς τῆς ἤρθε! Κουτί! Καὶ τοῦλεγε, τοῦλεγε γιὰ τὴν ὁμοιότητά του, τὰ χαρίσματα πού εἶχε, τὴν εὐγένεια πού νόμιζες κι' ἔρρεε ἀπ' ἓνα κουτάλι τοῦ τσαγιοῦ, κι' ἀκόμα ἔφτασε νὰ τοῦ πῆ γιὰ τὴν ὁμοφιλ... Ἔ, φτάνει πιά! Τὸ παράκανε. Γιατί ἦταν ψέμα τὸ ζήτημα. Δὲν ἔμοιαζε καθόλου μὰ καθόλου μὲ τὸν βοηθὸ τοῦ Κλίλαντ. Γιατί αὐτός ὁ βοηθός, ἦταν ἓνας ἀνάποδος ἄνθρωπος, κακομούτσουνος, ἐκκενρικός, παράξενος καυγατζῆς, μὰ ἦταν σὰς λέω, ἄλλου παπᾶ βαγγέλιο.

Τί νὰ κάνωμε ὅμως; Ἐπρεπε αὐτὲς οἱ δυὸ ἀτέλειωτες μέρες νὰ λήξουν, νὰ γνωριστοῦν, ν' ἀλλάξουν δυὸ κουβέντες.

— Μου θυμίζετε κάποιον πού εἶναι ἐπιμελητὴς τοῦ γιατροῦ Κλίλαντ.

— Πράγματι; Πὼς τὸν λένε;

— Κόκροξ, ναί. Παρασκευᾶς Κόκροξ...

(Ξουρίες δηλαδὴ).

— Ὁχι, λυπᾶμαι δὲν τὸν συνήντησα ποτέ...

— Ἀλλὰ συναντήσατε ἐμένα!

Κι' ἔβαλαν τὰ γέλια.

Σηκώθηκε ἀπὸ τὴ θέση της καὶ ξαναθυμήθηκε τοὺς στίχους τοῦ Ἐλιοτ

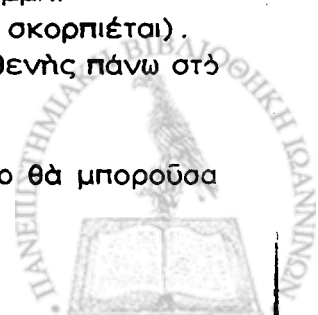
— Let us go then, you and i. ("Ἄς πηγαίνομε λοιπὸν ἐσὺ καὶ γώ). Μ' ἐκπληξὴν τὸν ἄκουσε ν' ἀπαγγέλλη καὶ τοῦ παραχωροῦσε τὴν ἐπόμενη γραμμὴ.

— When the evening is spreadout against the sky ("Ὅταν ἡ νύχτα σκορπιέται).

— Like a patient etherised upon a table (σὰν ἓνας ναρκωμένος ἀσθενὴς πάνω στὸ τραπέζι).

— Μπράβο, μπράβο, θαυμάσια τὰ πήγαμε, συνεχίζουμε;

— Δὲν θυμᾶμαι, εἶναι πολὺ καλὸ ὅμως, κι' ἂν εἶχαμε τὸ βιβλίο θὰ μπορούσα νὰ σὰς διαβάσω ἄνετα...



— Τώρα, πού νά τὸ βροῦμε... Κι' ἐγὼ εἶχα φτάσει νὰ ξέρω πιὸ πολλοὺς Ἑγγλέζους ποιητές παρὰ Ἕλληνες. Ὁ Τζὼν Ντόν...

— Τόσο παλὰ μιλάτε...

— Ναί, θέβαια, ἀπὸ τὴν ρίζα τῆς Ἀγγλικῆς ποίησης. Δέν πᾶμε;

Τοὺς ἔπιασε τὸ ἀχνὸ βράδυ κεῖ, πλάϊ στὴν ἀκροθαλασσιά, πού γαργαλιστὰ ἔφταναν ὅλα τὰ χρώματα τῶν βουνῶν, τῶν ἀτέρμονων κάμπων, τῆς δύσης, πού ἐπῆγαινε νὰ πλαγιάσῃ, ἀφοῦ ἄφησε ἀπλωμένα μαντῆλια, κόκκινα ἀπ' τὸ κλάμα. Κύπρος, καϋμένη Κύπρος... Καὶ τῆς ἔλεγε πῶς εἶχε κανονίσει νὰ πάῃ στὴν Κηρύνεια. Μὰ ὁ πόλεμος...

— Σταματῆστε, παρακαλῶ, εἶμαι Ἑλληνίδα. ὦ Θεέ μου, τί μᾶς ἔκαναν! Ντρέπομαι! Μή, σᾶς παρακαλῶ, λυπᾶμαι φοβερά...

Καὶ λέγοντας αὐτὰ ἔκανε καθιστὲς κινήσεις. Ἄπλωνε τὰ χέρια τῆς. Σήκωνε τὰ πόδια τῆς, στριφογύριζε τὸ κορμί τῆς.

Κρίμα νὰ μὴ θυμᾶται πιά, τί τῆς εἶπε γιὰ τὸ Κυπριακό. Αὐτὴ τοῦ εἶπε καθαρά καὶ ξάστερα τί ἔνοιωθε. Δέν τὴν ἐνδιαφέρει ἡ πολιτικὴ. Καθόλου, μὰ καθόλου.

— Ἔχετε κάτι καινούργιο νὰ μοῦ πῆτε; Μιλήστε μου γιὰ ποιητές, ζωγράφους, ὄχι ὅμως γιὰ πολιτικὴ. Ἔ, στόπ. Δὲ σκοτιζομαί μὲ τίς ἀκρότητες τῶν Ἀγγλων, τῶν Γάλλων, τῶν Ἰταλῶν...

Μιά βρῶμα, πῶ πῶ μιὰ βρῶμα πού σηκώνεται. Λὲς κι' ὑπάρχουν μυστικοὶ ὑπόνομοι, πού χαχλιανιάζουν καὶ σκᾶνε κόκκινες φουσκάλες πάνω στὴν καρδιά μου. Βρώμικη πολιτικὴ!

Μὰ ἂν ἦταν κάτι παγκόσμιο, ἢ ἄς ποῦμε, ἐδῶ, τριγύρω μὲ τοὺς γείτονες καὶ τοὺς παραπάνω γείτονες, ἂν γινόταν ἡ ἐνωμένη Εὐρώπη, τότε μάλιστα.

Ὁριμὸ φρούτο πιά, παρὰ ὄριμο θάλεγα. Κοντεύει πιά νὰ σαπίσῃ. Νὰ σαπίσῃ, νὰ σαπίσῃ, ὄχι. Ἀδύνατον. Ἔχει γερό κουκούτσι. Τὴ συνείδηση τῶν λαῶν, πού σήμερα αὔριο δίνουν μιὰ πολυπόθητη μορφή στὸ μέλλον τῆς γῆς πού πατάμε, τῆς Εὐρώπης.

— Συγχαρητήρια!

— Γιατί, ἄσχημα τὰ λέω; Καϋμένη Κύπρος. Γιατί αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος πού εἶμαι τόσο ἐκνευρισμένη. Μὲ συγχωρεῖτε λοιπόν.

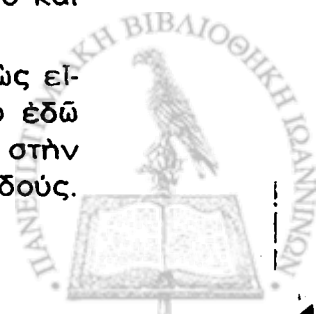
— Quo vadis; (Ποῦ τὸ πηγαίνετε;)

— Vado, vado (πηγαίνω) πολὺ μακριά. Στὸ παρελθόν. Ἐρρ... ἢ μᾶλλον πρὶν ἀπ' αὐτόν, ναὶ στὰ 1620, τόσο, δὲν θυμᾶμαι, πού ἕνας παπάς, ὁ Ciuscé, μὲ τὸ εἰρηνιστικὸ κίνημα, φώναζε, κραύγαζε, ἐναντίον τοῦ πολέμου. Τὰ λόγια του τὰ εἰρηνιστικά, τὰ παίρνουν χαμπάρι κάνα δυὸ πνευματικοὶ ἄνθρωποι. Δείχνει αὐτό, πῶς τὸ κουκούτσι τῆς εἰρήνης ὑπῆρχε. Κι' ὅταν ἀργότερα ὁ Ἐρρίκος ὁ 4ος θέλησε νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ «Μεγάλο Σχέδιο», ἡ Τουρκία, λόγω θρησκείας, δὲν θὰ ἦταν μέσα στὴν Εὐρώπη, δηλαδὴ θὰ ἦταν μόνο ἄν...

— Πάει μακριὰ ἡ βαλίτσα... (Καὶ γέλασε. Ἄκουσε ἔκφραση!)

— Ναί, ἔχετε δίκιο, ἀλλὰ διαβάζοντας τῶν περασμένων αἰώνων τὴν ἱστορία, ἐκεῖ μέσα, βλέπω πόσο διαφορετικὰ θὰ ἦταν τὰ πράγματα γιὰ τὸ καλὸ ὄλων μας, ἐμᾶς λέω τῶν ἀτόμων, πού ἀποτελοῦμε τὰ κράτη. Ἀλλά, θὰ μοῦ πῆτε, γιατί δὲν πραγματοποιεῖται τοῦτο ἐδῶ, τὸ Σχέδιο τὸ ἐνωτικὸ; Θάρθῃ ἡ μέρα. Γιατί κι' ἂν φώναζαν, κι' ἂν τὸ πάθος φλόγιζε τὸ δυνατὸ πνεῦμα τοῦ Leibniz καὶ τοῦ Rousseau, κάποτε θάρθῃ ἡ ἐποχὴ ἡ δικιά τους. Γιατί αὐτοὶ ἔζησαν σὲ πολὺ μοντέρνα ἐποχὴ, πέρα ἀπ' τὴ δικιά μας. Ἀλλά πλησιάζει. Θὰ φάῃ καὶ τὸν κομμουνισμὸ καὶ ὅλα...

Γιατί; Ἄν βάλουμε κάτω καὶ μελετήσουμε τὸν Προυντόν, θὰ δοῦμε πῶς εἶναι ὁ μόνος πού δίνει ἕνα πραγματικὸ περιεχόμενο οἷς προσπάθειες πού ἐδῶ καὶ πέντε αἰῶνες γίνονται, μὲ σκοπὸ τὴν ἐνωσὴ τῆς Εὐρώπης. Ἀλλὰ λίγοι στὴν ἐποχὴ του κατάλαβαν τὰ λόγια του, ἔξω ἀπ' τὴ Γαλλία, εἶχε πολλοὺς ὀπαδοὺς.



Στην Έλβετία, οί καταδιωγμένοι πιστοί του βρίσκουν κάτι σαν καταφύγιο, σπὴν Ὁμοσπονδία τῶν Jura. Οὐφ, βαρέθηκα...

— Κι' εἶπατε ὅτι δὲν σᾶς ἐνδιαφέρει ἡ πολιτική...

— Ναί, ὅταν γίνεται ἱστορία μ' ἐνδιαφέρει...

— Δηλαδή, ζητε πάντα ἔξω ἀπ' τὴν ἐποχὴ τους...

«Ἐξω ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τους;» Ναί, ναί, αὐτὸ τῆς εἶχε πῆ ὁ φίλος τῆς ὁ πρῶ-
τανις, γι' αὐτὰ ποὺ ἔγραφε. Μήπως δὲν ἦταν ἀπόρροια τῶν ὄσων ζοῦσε, αἰσθα-
νόταν, πλήγιαζε, ἀγγομαχοῦσε, τὰ γραφτά τῆς;

— Ναί, αὐτὸ εἶναι. Νύχτωσε, ὁ ἥλιος ἔδουσε, δὲν πᾶμε θόλτα στοὺ κανόνι;

— Τί; Κανόνι;

— Ναί, ὑπάρχει ἐκεῖ ἓνα παλὸ κανόνι. Εἶχαν νὰ κάνουν μὲ Τούρκους, μὲ
Σαρακηνούς... Τὸν Ἅγιο μπροστά, καὶ πίσω τὸ λεφούσι μὲ κανόνια, καμένα, μὲ
τὰ χέρια ὑψωμένα σὲ θρησκευτικὴ κατάνυξη...

— Ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ Ἅγιος;

— Ὁ Ἅγιος Σπυρίδων...

— Πότε ἔζησε;

— Οὐφ, πάει μακριὰ ἡ βαλίτσα... (Τοῦ τὸ κατάφερε! Ἐμ' ἐδῶ τῆς στεκό-
ταν!) Ἄλλοτε σᾶς μιλάω γι' αὐτόν...

— Ναί, βέβαια, μόλις τελειώσατε μιὰ ὀμιλία...

Γέλασαν.

— Μὰ δὲν ἦταν ὀμιλία αὐτό. Ἦταν πολὺ πρόσφατες ἐντυπώσεις ἀπὸ ἓνα βι-
βλίο ποῦκω ἐδῶ καὶ τὸ διαβάζω.

— Really ὅμως δὲν τελειώσατε...

— Ναί, ἄλλη φορά. Γρήγορα. Πρέπει νὰ φτάσουμε γρήγορα στοὺ κανόνι. Ἐχει
μιὰ θεὰ καταπληκτικὴ.

Παίρνω μιὰ βαθειὰ ἀναπνοὴ καὶ καταλήγω στοὺ ἄχ!... Ἄξιζει νὰ τὸ θυμᾶται
πιὰ αὐτό; Ὁχι. Ἀπολύτως ὄχι...

ΝΙΤΡΙΚΟΣ ΑΡΓΥΡΟΣ

Ὁ Νιτρικὸς ἄργυρος

— λευκὸς καὶ μικροσκοπικὸς —

κυκλοφορεῖ σὲ θῆκες ἀπὸ ξύλο.

Μπορεῖ, ἂν τὸν δεῖς «ἐξ ἐπαφῆς»,

νὰ σοῦ μαυρίσει τὴν παλάμη.

Γι' αὐτὸ κι' ὁ κόσμος τὸν ἀποκαλεῖ

κολάσεως πέτρα — μόνο αὐτό!

Καὶ κάτι ἀνθρώποι μοιάζουνε

μὲ νιτρικὸς ἀργύρους — ἀσφαλῶς.

Κλεισμένοι στὰ κουτιά τους καὶ κομποὶ

ζητοῦν νὰ σὲ γνωρίσουν καὶ σοῦ φέρονται

πάντοτε μὲ τὸ γάντι.

Νὰ σὲ φυλάει ὁ Θεὸς ἂν θὰ σ' ἀγγίξουνε

οἱ ἀνθρώποι ἀπὸ τὴν Κόλαση τοῦ Δάντη.

Η ΤΥΧΗ

Πέρασε ἀπ' τὰ χέρια μέσα ἡ τύχη

μὰ ἦτανε τὰ δάχτυλα ἀνοιχτά

κι' ἔφυγε καὶ πάει — νερὰ ριχτὰ —

σὲ ἄλλα ὠραῖα νερά, σὲ βάρθη ἢ ρήχη.



Καὶ στὰ ἀφτιά μου ἤχοῦν χιλιάδες ἤχοι
 σὰν νερὰ πὺν τρέχουν φωναχτά.
 Ἄχ! τὰ δάχτυλά μου τὰ ἀνοιχτά
 πὺν ἄφησαν καὶ πέρασε ἔτσι ἡ τύχη.

ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ

ΑΝΤΡΕΪ· ΒΟΖΝΕΣΕΝΣΚΗ

„ΣΚΡΙΜΤΙΜΝΙΜ,,

«Σκριμτιμνίμ» — εἶν' ὁ χορὸς τῶν ἀρκουδιῶν;
 Τὸ τρίξιμο τῆς φυλακῆς; Ἐπίκληση βοήθειας;
 Ἦ μήπως τὸ ψευδώνυμο τῆς Μοίρας εἶν' αὐτό;
 χαμόγελο πικρὸ — τὸ σκριμτιμνίμ;

Σκριμτιμνίμ — ὅ,τι ἔγινε ἀνάμεσα στοὺς δυὸ μας,
 τὸ πρίν, τὸ μυστικὸ καὶ τὸ κρυφὸ.

«Ἐσὺ - ἰ... Ἐμεῖς - εἷς...» — τὰ μάτια τῆς κλειστὰ
 στὴν εὐτυχία μέσα ἢ γυναίκα — σκριμτιμνίμ.

Τὸ σκριμτιμνίμ — ἡ προγιαγιά στὶς γλῶσσες ὄλες.
 Κουτὸς ὁ πὺν στή λογικὴ πιστεύει, κουτὸς κί' ὁ πὺν τὴν ἀγνοεῖ.
 Στῆς φυσικῆς τοὺς νόμους πάνω φτιάχνουμε τὰ πλάνα
 ὅμως συχνὰ ξεχνᾶμε ἑμεῖς τὸ σκριμτιμνίμ.
 «Τί γίνεστε, καλά;» — «Σκριμτιμνίμ».
 «Σκριμτιμνίμ». — «Στὶς διαταγές σας! Ἐκτελῶ».

Σκριμτιμνίμ — δὲν εἶναι γλωσσοδέτης.
 Ὁ Λέομοντωφ γι' αὐτὸ δὲ μεταφράζεται.
 Στὸ μακρονὸ Ἐλαμπουγκά' ἀνεμοδέρονεται ὁ χιονιᾶς.
 Τοβετάγιεβα τί νὰ ψυχανειμίστης τάχα; Τὸ σκριμτιμνίμ;

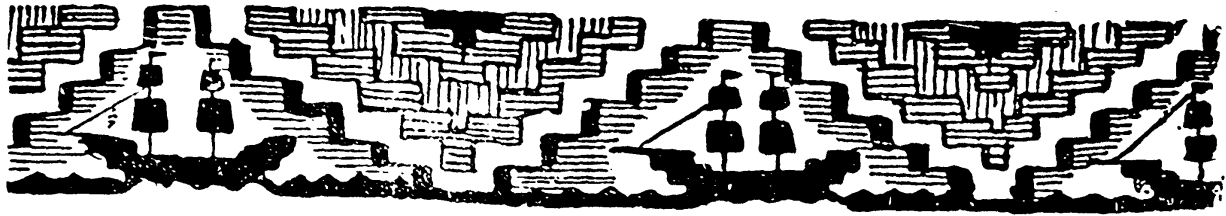
Ὅσο χορεύετε μεθύστακες μὲς στοὺς γαπνοὺς
 «Σαγκαντάμ, μαγκαντάμ, σκριμτιμνίμ».
 Μὴν ξεχνᾶτε πὺν ἡ Ρώμη ἔπεσε γιὰτι
 δὲν ἔνοιωσε τὸ κάλεσμα τοῦ «Σκριμτιμνίμ».

Μετάφραση ἀπ' τὰ ρωσσικά: ΜΙΛΙΑΣ ΡΟΖΙΔΗ

(Ἀπ' τὸ βιβλίον τοῦ Ἀ. Βοζνεσένσκη: «Τὸ βλέμμα», ἔκδοσις
 «Σοβέτσκι Πισάτελ - Μόσχα, 1972)

1) Ἐλαμπουγκά: μικρὴ τατάρικη πολιτεία πέρα ἀπ' τὰ Οὐράλια, ὅπου στὶς 3 Αὐγούστου
 1941, αὐτοκτόνησε ἡ μεγάλῃ Ρωσίδα ποιήτρια μὲ τὴν τραγικὴ μοῖρα, ἡ περίφημη Μα-
 ρίνα Τοβετάγιεβα.





PETER DE VRIES
Μετάφραση ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΛΩΛΗ

ΜΙΑ ΚΡΥΑ ΠΑΤΑΤΑ

Μιά κωμική κατάσταση, ένας ανέκφραστος τρόπος γραψίματος και μια έξυπνη σατιρική διάθεση κάνουν να είναι αυτή η ιστορία ένα διαμάντι εύθυμογραφήματος. Δεν θα μπορούσε να συμβή στον καθένα από μās;

ORVILLE PRESCOTT

Καθισμένος σε μιὰ καρέκλα του κήπου και φωτιζόμενος από μιὰ σπασμένη λάμπα κοινοδίνου, ο Τόμι Μπρίστολ μισάκουγε σ' ένα άπολογισμό που η γυναίκα του, η Άλίκη, τούδινε για κάτι γειτόνους που είχαν πιάσει σχέσεις τώρα τελευταία. «Φαντάσου τί κάνουν οι Διδυμόπουλοι», είπε. Ήταν καθισμένη ακριβώς απέναντί του με ένα τραπέζι του κήπου ανάμεσά τους. «Όταν ο Μπόμπ είναι στο σπίτι, ως ποῦμε, και η Τζούλια είναι πίσω στο έργαστήρι πώχει στο ύποστεγο, όπου φτιάχνει τὰ πήλινα μοντέλλα της, γράφουν ο ένας στον άλλον ραβασάκια. Και φαντάσου πώς τὰ ανταλλάζουν». Σταμάτησε περιμένοντας τήν απάντησί του, αλλά αυτός καλλιγραφοῦσε τή γλάστρα του. Δάγκωσε τή γλώσσα του και σούφρωσε τὸ πρόσωπό του καθώς δούλευε. «Ξέρεις τί κάνουν;» ρώτησε ἡ Άλίκη. Ὁ Τόμι γρύλλισε ἐρωτηματικά, ἐνώνοντας ένα ἠλεκτρικό καλώδιο στο πίσω μέρος στή θάσι τῆς λάμπας. «Τὰ δίνουν στήν Κλημεντίνη — αὐτή, τή σκυλίτσα που ἔχουν, ξέρεις — και ἡ Κλημεντίνη τὰ πηγαίνει. Και περιμένει για ἀπαντήσεις!» Ἡ Άλίκη γέλασε δυνατά. «Δέν είναι να θαυμάζης;»

«Ἐάν δέν κάνω λάθος...» μουρμούρισε ὁ Τόμι ἀφηρημένα.

Ἡ Άλίκη ἔκλινε πρὸς τὰ μπρός και ἄδραξε τήν ἄκρη του τραπεζιοῦ με τήν παλάμη της. «Ὅσο μὲ ἄκουγες μιὰ φορά!» εἶπε.

Παράτησε τὸ κάθε τι που εἶχε στήν ἀγκαλιά του, περιλαμβανομένων και τῶν χειρῶν του, και ἐμόρφωσε ἔνοχα.

«Ὅσο πᾶς και χειροτερεύεις», εἶπε αὐτή.

Ὁ Τόμι σκούπισε τὸ φρύδι του κουρασμένα με τὸ μανίκι του, σάν νάθελε να δώση προσοχή, μᾶλλον παρὰ ἀδιαφορία. «Ἀκούω περισσότερα ἀπ' ὅ,τι νομίζεις», εἶπε. «Ἀντιλαμβάνομαι περισσότερα ἀπ' ὅ,τι νομίζεις».

«Γιά να δοῦμε τί ἐπιασες αὐτή τή φορά», εἶπε αὐτή. «Με ποιόν τρόπο ἐπικοινωνοῦν οἱ Διδυμόπουλοι μεταξύ τους;»

«Γράφοντας ραβασάκια», ἀπάντησε αὐτός.

«Και ποιός τὰ μεταφέρει;»

«Ἡ Κλυταμινίστρα».

«Και ποιὰ είναι αὐτή;»

«Ἡ κοπελλίτσα».

«Πού σαλτάρει πηγαίνοντας με' αὐτὰ στα δόντια της, ὑποθέτω». Ἡ Άλίκη ἔπεσε



πρός τὰ πίσω στήν καρέκλα της μὲ ἓνα ξεφύσημα ἀπελπισίας. « Π ρ α γ μ α τ ι -
κ ω ς , δὲν καταλαβαίνω ».

Ἀλλὰ καταλάβαινε ἓνα πρᾶγμα. Ἦξερε ὅτι αὐτὸ πού εἶχε γίνει ἢ αἰτία γιὰ
μιὰ τέτοια ἀντίδρασί της δὲν ἦταν μόνο ἡ ἀδιαφορία του γιὰ τὴν ἱστορία, ἀλλὰ ἢ
ἀνικανότητά του γιὰ τὶς συζυγικὲς ἀδρότητες πού αὐτὴ περιέγραφε. Αὐτὴ ζήλευε
τὶς γυναῖκες πού οἱ ἄντρες τους ἔγραφαν ἔξυπνες σημειώσεις καὶ τὶς ἔβαζαν στὰ στό-
ματα τῶν σκυλιῶν, ἢ ἐν ἑλλείψει αὐτῶν, τὶς τρύπωναν κάτω ἀπὸ τὶς πόρτες ἢ στοὺς
πάτους τῶν κασσετινῶν γιὰ τὰ κοσμήματα· τὶς γυναῖκες πού οἱ ἄντρες τους ἔχαναν
δῶρα πλούσια σὲ φαντασία, ὅπως τὸ σιγῆνος τῶν μελισσῶν πού ἡ Μαίρη Φρεζένι-
ους εἶχε λάβει ἀπὸ τὸν Φρέντ γιὰ τὰ γενέθλιά της, μὲ μιὰ αἰσθηματικὴ σημείωσι
γιὰ τὴ Βασίλισσά του, ἢ δῶρα πλούσια σὲ αἶστρο, ὅπως τὸ ἀφγανιστανὸ σκυλάκι
πού ἓνας ἄντρας, πού αὐτὴ γνώριζε, εἶχε δώσει στὴ γυναῖκα του μὲ μιὰ σημείωσι
καρφίτωμένη στὸ περιλαίμιο πού ἔγραφε: « Ἐάν ποτὲ ἐπρόκειτο νὰ ἀποχτήσωμε
ἓνα, νομίζω ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ ἀγοράσωμε » — ἓνας ὑπαινιγμὸς γιὰ τὸ ἀφγανιστα-
νὸ χαλί πού αὐτὴ ἐπὶ τρία χρόνια ἔπλεκε γιὰ τὸ κρεβάτι τους.

Ἡ Ἀλίκη συχνά, μᾶλλον καλλιτεχνικά, φανταζόταν τὴν παντρεμένη ζωὴ της
ὡς ἓνα κιγκλίδωμα ὅπου καμμιὰ κληματαριά δὲν σκαρφάλωνε, ἢ μὲ μιὰ καλύτερη
ἐκδοχή, ὡς μιὰ κληματαριά πού ποτὲ της δὲν ἀνθίζει. Ὅταν τὸ πρᾶγμα ἔφθασε
στὸ φέριωτρον ἢ στὰ μηχανοποιημένα χάρδια, ὁ Τόμι παραδέχτηκε ὅτι δὲν ἦταν φτια-
γμένος γι' αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὰ πράγματα καὶ κατὰ θαυμαστὸν τρόπο ξέγραφε τὸν
ἑαυτὸ του ἀπὸ τοὺς Ἀγγλοσάξωνες. Τώρα, παρατηρώντας τον δίπλα στὸν μπάγκο
καθὼς αὐτὸς ξανάρχιζε τὸν ἐμπνευστικὸ φωτισμὸ, ἡ Ἀλίκη ἐπισήμως ἀπέδωσε τὴ
δυσἀρέσκειά της σ' αὐτὴ τὴν αἰτία. Αὐτὸς εἶχε δεῖξει τὸν τρόπο του ἀπὸ τὴν πρώτη
γνωριμία μέχρι τὸ γάμο τους καὶ τέσσερα χρόνια μετὰ χωρὶς νὰ ἔχη πῆ « Σ' ἀγαπῶ »
— δυὸ λέξεις τῶν ὁποίων ἡ ἀληθινὴ σκέψις ἔπρεπε νὰ παραδεχτῆ ὅτι παρέλυε τὴ
γλῶσσα του. Ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τοῦ ἐλαττώματος τῆς κατασκευῆς, ἔπρεπε νὰ τὸν τρα-
θῆξουν στὸν κινηματογράφο. Στὴν τελευταία σκηνὴ τοῦ ἔργου πού εἶχαν μπῆ, μιὰ
γλοιώδης σκηνὴ ἀγάπης τὸν ἀνάγκασε νὰ βουλώσῃ τ' αὐτιά του μὲ τὰ δάχτυλά του
μὲ μιὰ σπασμωδικὴ κίνησι διαμαρτυρίας, καὶ νὰ κλείσῃ τὰ μάτια του. Πρὶν ἀπὸ
τὸ γάμο, ἡ Ἀλίκη τὸν εἶχε χαρακτηρίσει γιὰ ἓνα συγκρατημένον ἄνθρωπο πού ἀπλῶς
δὲν ἔδιδε τὰ αἰσθηματά του, καὶ αὐτὸς εἶχε δῆ σ' αὐτὴν ἓνα ὀμορφο, ἠλε-
κτρικὸ κορίτσι πού θὰ μπορούσε νὰ συνηθίσῃ μακριὰ ἀπὸ τὰ ποτήρια τοῦ ποτοῦ μὲ
τ' ἀστεία σχέδια, καὶ ἀπὸ τὰ λεγόμενά της θὰ μπορούσαν νὰ ἐκδοθοῦν τέτοιες ἐκ-
φράσεις ὅπως « Ἀντίς γιὰ πάντα ».

Ἐαφνικά, ἡ Ἀλίκη ἔπιασε μιὰ ἐφημερίδα ἀπὸ τὸ γρασίδι πού ἦταν κοντὰ στὴν
καρέκλα της καὶ τὴν ἀνοίξε σὲ μιὰ θεατρικὴ στήλη. Τὴν περιέτρεξε μέχρι πού
βρῆκε μιὰ περικοπὴ πού τὴν ἐνδιέφερε. « Δῶσε προσοχὴ σὲ τοῦτο ὄδη », εἶπε. « Ὁ
παραγωγὸς Μπρούς Πέμπροκ ἔχει σκαρώσει κάτι ἐντελῶς πρωτότυπο γιὰ νὰ κάνῃ
ἐκπληξί στὴ γυναῖκα του », διάβασε αὐτὴ, συνάγοντας τὴ μεγαλύτερη εὐδαιμονία
ἀπὸ τὴν περικοπὴ μὲ τὸ νὰ ὑψώνῃ μουσικὰ τὴ φωνή της πρὸς τὰ πάνω. « Εἶπε ὁ
Φρό, ἡ Καίη Λίλλτρον ταξίδεψε γοῆς γιὰ τὸ Χερβούργο μὲ τὸ « Β α σ ί λ ι σ σ α
Μ α ί ρ η ». Αὐτὸς ἦταν ἐκεῖ νὰ τὴν ἀποχαιρετήσῃ. Λοιπόν, ἄγνωστον σ' αὐτὴ,
ἀλλὰ ὄχι σὲ σένα καὶμένα. Ὁ Πέμπροκ θὰ πηδῆξῃ σ' ἓνα ἀεροπλάνο γιὰ τὴ Γαλ-
λία καὶ θὰ εἶναι ἔτοιμος νὰ τὴν προῦπαντήσῃ ὅταν αὐτὴ θὰ κατεβαίνῃ ἀπὸ τὸ κα-
ράβι ». Ἡ Ἀλίκη σήκωσε τὸ κεφάλι της. « Θὰ μπορούσες νὰ τὸ κάνῃς αὐτό; » τὸν
ρώτησε.

« Ἐάν εἶχα τὰ χρήματα, » εἶπε ὁ Τόμι, πού τώρα ἄκουγε μὲ μεγαλύτερο ἐνδια-
φέρον.

Ἡ Ἀλίκη πέταξε τὴν ἐφημερίδα κάτω στὸ γρασίδι καὶ σηκώθηκε. « Ἐσὺ εἶσαι
μιὰ κρύα πατάτα, » εἶπε, καὶ διέσχισε τὸ παρτέρι πρὸς τὸ σπιτί μὲ μεγάλη ἀξιοπρέ-
πεια.



Ένα Σάββατο απόγευμα, μερικές εβδομάδες αργότερα, οι Μπρίστολς κάθονταν στην πίσω θεράντα. Ο Τόμι παρατηρούσε ένα ζιούζιουνα που έκανε βόλτες ανάμεσα στα λουλούδια σε μια τούφα από βουζιάνθια κοντά στο σπίτι. «Οί Διδυμόπουλοι πηγαίνουν ταξίδι για δυο εβδομάδες,» είπε η Άλίκη.

«Λοιπόν.» Το ενδιαφέρον του Τόμι για τα καμώματα των Διδυμόπουλων ήταν παραπάνω από απλή περιέργεια· αυτός είχε δει, τις διάφορες βραδυές που κάναν παρέα, ένα τετράγωνο να σχηματίζεται παρά τη θέλησή του. Δεν τον ένοιαζε για κανέναν απ' αυτούς. Ο Μπόμπ ήταν ένας κομπλιμανατζής και οι κουβέντες του ήταν γεμάτες από φράσεις όπως «απ' εκεί που κάθομαι,» και η Τζούλια ήταν μια απ' αυτές τις υπερεκφραστικές γυναίκες που κατσουφιάζουν όταν γελάνε. «Πότε φεύγουν;» ρώτησε αυτός.

«Την έρχομένη εβδομάδα. Η Τζούλια θα επισκεφθή τη μητέρα της στο Νιού Χαμσάϊρ, και ο Μπόμπ, φυσικά, πρέπει να πάη σ' ένα συνέδριο των έργαλείων οδοντιατρικής στο Σικάγο.» «Ε-ε-ε, οι Διδυμόπουλοι κάνουν χωριστές διακοπές για πρώτη φορά. Δύσκολο, για τον τρόπο με τον οποίο συνδέονται ο ένας με τον άλλον.» Η Άλίκη έσκυψε κάτω και έπιασε ένα περιοδικό που το έρριξε πάνω σε μια καρέκλα. «Αλλά το ζήτημα είναι τί θα κάνουν με την Κλημεντίνη;»

«'Ας την πετάξουν σε κανένα ύπόνομο.» Ο Τόμι έγγειρε προς τα μπρός για να εξετάση το ζιούζιουνα πιο προσεκτικά.

«Τήν... 'Ας την πετάξουν σε κανένα ύπόνομο! Λοιπόν, ναι, αλλά είναι βάρβαρο να το κάνουν αυτό σε μερικά κατοικίδια — 'Εάν μπορείς φυσικά να βρής φίλους να τα πάρουν,» είπε η Άλίκη. «'Επί πλέον, είναι μια μοναδική ευκαιρία για τους φίλους, εάν συμβαίνει να συζητούν εάν θα πρέπει να έχουν σκύλο και θα ήθελαν να αποκτήσουν ένα δοκιμαστικώς. Και είναι μόνο για δυο εβδομάδες.»

Ο Τόμι κατατοπίστηκε στο χτύπημα του ποδιού της Άλίκης, το οποίο εξαρτάται από το πόση ώρα αυτή το χτυπούσε, ότι θα μπορούσε σε κάθε στιγμή να το βροντήξει. Φοβούμενος καιμιά άλλη εξέταση προσοχής, γύρισε και απάντησε έγκαρδίως: «'Εχεις απόλυτο δίκιο!»

Η Κλημεντίνη βρισκόταν στο σπίτι όταν ο Τόμι γύρισε από τη δουλειά του την επομένη Παρασκευή. Καθόταν, εν έργηγόρσει αλλά αναποφάσιστη, σε μια γωνιά του σαλονιού, παρατηρώντας τον Τόμι καθώς αυτός μπήκε μέσα. «Πώς κ' έτσι;» ρώτησε ο Τόμι, που οι σκοτούρες του γραφείου τον είχαν αφήσει κακοδιάθετο.

«'Εχομε μιλήσει γι' αυτό,» είπε η Άλίκη. «Θυμάσαι. Κάνε την να αισθάνεται σαν στο σπίτι της, γιατί δεν ξέρει πώς να συμπεριφερθή ακόμα. Η Τζούλια την έφερε και την άφησε εδώ, την τελευταία στιγμή προτού φύγη το απόγευμα.» Η Άλίκη έτρεξε στην κουζίνα, όπου είχε ένα ταψί τυρόπητες στο φούρνο. Τσακιστές ελγές ήταν σε μια μεγάλη πιατέλα στο τραπέζι της κουζίνας, παρατήρησε ο Τόμι καθώς κάθισε κάτω στο σοφά, απέναντι από την ακόμα περίσκεπτη σκυλίτσα. Ορεκτικά σ' αυτό το θαμνό συνήθως σήμαιναν ότι η ημέρα χρονολογικώς ήταν σπουδαία. «Σήμερα είναι η επέτειος του πρώτου μας ραντεβού — θυμάσαι;» Η Άλίκη φώναξε από την κουζίνα καθώς αυτός έσπιζε το μυαλό του για να θυμηθώ την ευκαιρία. Δυσφορώντας για την εποχή που κατελόγιζε ο τόνος της φωνής της, κοίταξε προς τη σκυλίτσα και είπε: «'Ελα δω! Η σκυλίτσα τραδήχτηκε προσεκτικά και παρέμεινε αναποφάσιστη. «'Ελα δω!» επανέλαβε αυτός.

«Φώναξέ την με το όνομά της,» είπε η Άλίκη από την κουζίνα. «Μή κάθεται μόνο εκεί και την αληχτάς.»

Ο Τόμι σηκώθηκε και έτοιμασε δυο μαρτίνις, λέγοντας στην Άλίκη ότι σκέφθηκε πώς θα του άρεσε ένα ποτό προτού να πάη να πάρη το μπάνιο του. Αυτή διάστηκε να έρθη μέσα με μερικές τυρόπητες σ' ένα πιάτο. Ευχθήθηκαν για την επέτειο και μετά στάθηκαν για ένα λεπτό με τα ποτά τους. Το σκυλί όσφρήστηκε προ-

σεικτικά πρὸς τὰ ὄω καὶ πρὸς τὰ κεί, σταματώντας πότε - πότε γιὰ νὰ προσέξῃ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον ἀπ' αὐτούς, κουνώντας ρυθμικὰ τὴν οὐρά της σὰν ἐκκρεμές. Ἡ Ἀλίχη κοίταξε πρὸς αὐτήν. «Κατατοπιστική βόλτα, Κλημεντίνη;» εἶπε αὐτή. Ἐπὶ καὶ ἐγλύψε τὰ χεῖλη της. «Διαφορετικὸ σπίτι; Ὅλα ξένα; Καὶ ὄχι ραβασάκια νὰ μεταφέρῃς;» Ἀκολούθησε σιωπή. Ὁ Τόμι εἶδε ἕνα κερδοσκοπικὸ φῶς νὰ φωτίζει τὰ μάτια τῆς Ἀλίχης. «Ἄς δοκιμάσουμε,» εἶπε αὐτή.

«᾽Ω! Δὲν νομίζω,» εἶπε ὁ Τόμι. «Δὲν θὰ τὰ καταφέρουμε.»

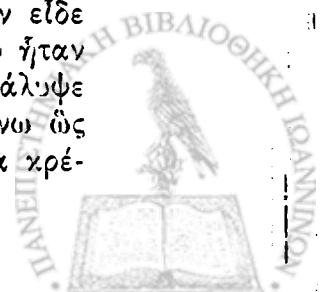
«Λοιπὸν, ἄς δοῦμε. Νομίζω θὰ γελάσουμε.» Τοποθέτησε τὸ ποτὸ της πάνω στὸ τραπεζάκι. «Νὰ σοῦ πῶ τί θὰ κάνουμε. Ὅταν θὰ ἀνεβῆς ἐπάνω γιὰ τὸ μπάνιο, γιατί δὲν τὴν παίρνεις μαζί σου, γράφε κάτι καὶ θὰ δοῦμε ἂν αὐτὴ θὰ τὸ φέρῃ κάτω σέ μένα; Θὰ δοῦμε πόσο ἐξυπνὴ εἶναι αὐτή. Καὶ σὺ.» Ἡ Ἀλίχη γέλασε καθὼς σηκωνόταν. Πέρασε κοντὰ του καθὼς πήγαινε γιὰ τὴν κουζίνα. «Ἔεσπασε μιὰ φορά,» εἶπε, ἀνακατώνοντας τὰ μαλλιά του.

Ὁ Τόμι κουβάραισε τὴ σκυλίτσα στὴν ἀγκυλιά του καὶ τὴν ἀνέβασε ἐπάνω, ξύνοντας τὸ αὐτί της καθὼς ἀνέβαινε τὰ σκαλιά. Τὴν ἀκούμπησε στὸ πάτωμα τῆς κρεβατοκάμαρας. Αὐτὴ στάθηκε σούζα. Αὐτὸς κάθησε σ' ἕνα τραπεζάκι σὲ μιὰ γωνιά τοῦ δωματίου, τράβηξε ἕνα κομμάτι χαρτί κοντὰ του καὶ ἔπιασε τὸ μολύδι. Στάθηκε σκεπτικὸς πάνω ἀπὸ τὸ χαρτί, μ' ἕνα αἰσθημα τρέλλας καὶ βαριεστημάρας. «Τί τὸ διάβολο νὰ γράψω;» σκέφτηκε. Παράτησε τὸ μολύδι καὶ τράβηξε μιὰ κάλτσα. Ἡ σκυλίτσα, ὅπως εἶδε, τώρα εἶχε ἔλθει κοντώτερα καὶ τὸν κοίταξε μὲ κατανόηση. Ξανάπιασε τὸ μολύδι καὶ ἄρχισε νὰ δαγκώνῃ τὴν ἄκρη του. Ἦταν πραγματικῶς μιὰ κρύα πατάτα; Βιαστικὰ ἔγραψε: «Ἴσως οἱ Διδυμόπουλοι δὲν εἶχαν τίποτε καλύτερο νὰ κάνουν,» ἔβαλε τὴν ὑπογραφή του, τὸ δίπλωσε στὰ δυὸ καὶ τὸ κράτησε πρὸς τὰ ἔξω. «Πήγαινε το, κάτω,» εἶπε, δείχνοντας. Ἡ σκυλίτσα τὸ ἄρπαξε στὰ δόντια της, ἔστριψε, καὶ ἐξαφανίστηκε κατεβαίνοντας τὶς σκάλες. Ὁ Τόμι σηκώθηκε καὶ ἄρχισε νὰ θγάξῃ τὸ σακκάκι του ὅταν, κοιτάζοντας κάτω στὸ πλατύσκαλο, ποὺ φαινόταν ἀπὸ τὴν κρεβατοκάμαρα, εἶδε τὴ σκυλίτσα στὴν μπροστινὴ πόρτα, ποὺ προσπαθοῦσε νὰ ἀνοίξῃ τὴ συρματένια πόρτα μὲ τὴ μύτη της. Αὐτὴ δὲν ἔκλεινε καλὰ ἐκτὸς ἂν θυμίσουν νὰ τὴν γαντζώσῃς. «Ἐ!, ὄχι!» φώναξε ὁ Τόμι, πηδώντας κάτω τὶς σκάλες. Ἐφθασε στὴν πόρτα ἀκριβῶς τὴ στιγμή ποὺ ἡ σκυλίτσα γλυστροῦσε πρὸς τὰ ἔξω. Αὐτὴ κατέβηκε τὶς σκάλες τῆς βεράντας, ἔτρεξε διαγωνίως ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ παρτέρι καὶ πῆρε τὸ δρόμο πρὸς τὸ σπίτι της.

Γιὰ μιὰ στιγμή, ὁ Τόμι στάθηκε κοιτάζοντας τὴν, βλαστημιώντας μὲ εὐγενικὴ κατάπληξι. Μετὰ ἀναπόληξε τί εἶχε γράψει. Ἐνα ὥραϊο πράγμα γιὰ τοὺς Διδυμόπουλους νὰ τὸ θροῦν πεταμένο σὲ καιμιά γωνιά ὅταν θὰ γυρίσουν πίσω. Ὅχι, ἀναλογίστηκε μὲ ἕνα ὀξύ πόνο στὸ τομάχι του, δὲν ἦταν βέβαιος πῶς ὁ Τόμι εἶχε κιάλας φύγει.

Τὸ αὐτοκίνητό του ἦταν σταματημένο μπροστὰ ἀπὸ τὸ σπίτι, καὶ ἔτρεξε ἔξω πρὸς αὐτό. μπῆκε μέσα καὶ ἔβαλε μπρὸς γιὰ τὸ σπίτι τῶν Διδυμόπουλων, ποὺ βρισκόταν περίπου γίλια πόδια πρὸς τὰ πάνω τοῦ δρόμου. Αὐτὸς ξεπέρασε τὴν Κλημεντίνη πρὸς τὸ σπίτι, ἀλλὰ καθὼς ἔμπαινε στὴν αὐλή, τὴν εἶδε νὰ κατευθύνεται ὄχι πρὸς τὸ σπίτι τὸ ἴδιο, ἀλλὰ ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ παρτέρι πρὸς τὸ ὑπόστεγο ὅπου ἡ Τζούλια εἶχε τὸ ἐργαστήρι της. Ὁ Τόμι βγῆκε ἀπὸ τὸ αὐτοκίνητο καὶ ἔτρεξε πρὸς τὰ πάνω ἐγκαίρως ὥστε νὰ προλάβῃ νὰ τὴν ἰδῇ νὰ λουρῶνῃ ἀνάμεσα ἀπὸ μιὰ τρύπα στὴν ἄκρη τοῦ τοίχου καὶ νὰ ἐξαφανίζεται.

Δοκίμασε τὴν πόρτα ποὺ ἦταν κλειστή. Κατέβαλε μιὰ προσπάθεια γιὰ νὰ ἰδῇ, στηριζόμενος στὶς μύτες τῶν ποδιῶν του, ἀνάμεσα ἀπὸ ἕνα παράθυρο, καὶ δὲν εἶδε τίποτε ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀνταύγεια τοῦ ταβανιοῦ ποὺ γινόταν μέσα. Τὸ παράθυρο ἦταν κλειστό. Ἄρχισε νὰ σκέπτεται ἂν θάπρεπε νὰ σπάσῃ κανένα τζάμι, ὅταν ἀνεκάλυψε ἕνα τσουλάκι. Τὸ σήκωσε. Τίποτε δὲν ἦταν κάτω ἀπ' αὐτό. Κοίταξε ἀπὸ πάνω ὡς κάτω στὸν παραστάτη τῆς θύρας γιὰ κανένα καρφί ἀπ' ὅπου θὰ μποροῦσε νὰ κρέ-



μεται κανένα κλειδί, αλλά δὲν βρῆκε τίποτε. Τὸ μάτι του πῆγε πρὸς τὰ πάνω πρὸς τὸ ἀνώφλι τῆς πόρτας. Τεντώθηκε πρὸς τὰ κει καὶ ἄρχισε νὰ φαχουλεύη. Τὰ δάχτυλά του ἄγγιξαν ἓνα κλειδί ἀκουμπισμένο ἐκεῖ. Ἄνοιξε τὴν πόρτα καὶ μπῆκε μέσα.

Τὸ ἐσωτερικὸ ἦταν ἓνα εὐρύχωρο μοναχικὸ δωμάτιο μὲ ἓνα φεγγίτη. Ὑπῆρχαν πῆλινες κεφαλές ἐδῶ καὶ κει, ἀπὸ τὸ εἶδος ποὺ χρησιμοποιοῦν στὰ μαγαζιά γιὰ νὰ ἐκθέτουν καπέλα πάνω σ' αὐτές. Ἡ Τζούλια, ὅπως ἐπανειλημμένως εἶχε τονίσει, δὲν ἦταν «πραγματικὴ καλλιτέχνης». Ἡ σκυλίτσα τὸν κοίταζε ἀπὸ τὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ δωματίου, τὰ κεφάλι τῆς ἦταν στημένο στὴ στάσι ποὺ θὰ μπορούσε νὰ εἶναι γιὰ ἄλλησι, γιὰ δάγκωμα, ἀγωνία, ἢ ἀπλῆ περιέργεια. Τὸ χαρτί θρυσκόταν στὸ πάτωμα ἀκριδῶς μπροστὰ τῆς. Μὲ ὑπέροχη πονηριά, ὁ Τὸμ πλησίασε πρὸς τὰ κει, καὶ μὲ μιὰ ξαφνικὴ κίνησι τὸ τράβηξε ἐπάνω. Τὸ ἔβαλε στὴν τσέπη του. «Καλὸ σκυλί», εἶπε, καὶ τὴν σήκωσε ἐπάνω σπρώχνοντάς τιν κάτω ἀπὸ τὴν ἀμασχάλη του. Ἄρχισε νὰ παίρνῃ τὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς πρὸς τὴν πόρτα ὅταν κάτι τὸν ἔκανε νὰ σταματήσῃ.

Παραπλευρῶς σ' ἓνα γραφειάκι κοντὰ σ' ἓνα παράθυρο στὸν τοῖχο ἦταν ἓνας κάλαθος ἀχρήστων μ' ἓνα ὑπαινικτικὸ κουβαριασμένο χαρτί δίπλα του στὸ πάτωμα. Ὁ Τὸμ στάθηκε κοιτάζοντας τὸ χαρτί μὲ πειρασμό. Ἐρριξε μιὰ ματιὰ στὴν ἀνοιχτὴ πόρτα, γιὰ μιὰ στιγμὴ δίστασε, ἔπειτα, σφίγγοντας τὴ σκυλίτσα πῶς καλὰ στὸ χέρι του, πλησίασε καὶ σήκωσε τὸ κουβαριασμένο χαρτάκι, ἀνακάθοντας τὸ ἴσιωσε στὸ γόνατό του. «Πριγκήπισσά μου», ἀράδιαζε μ' ἓνα θραυτὸ καὶ ἀσυγκράτητο χέρι, «ἔπρεπε νὰ ἔλθῃς ἐδῶ ἐπάνω καὶ νὰ πάρῃς μιὰ ἀναπνοὴ μὲ τὴν κυριακάτικη ἐφημερίδα. Ἐπὶ πλεόν, πάντοτε φαίνεσαι καλὴ γιὰ ἓνα φιλάκι, ἀκόμα καὶ μὲ τὴ ρόμπα τῆς δουλειᾶς.»

«Ἦ, Θεέ μου!» Ὁ Τὸμ ξεφόνισε δυνατὰ. Μαγεμένος, ἔχωσε τὸ χέρι του στὸν κάλαθο τῶν ἀχρήστων καὶ ἔπιασε ἓνα ἄλλο κουβαριασμένο χαρτί. Δυὸ σημειώσεις ἦταν γραμμένες πάνω σ' αὐτό. Ἡ πρώτη, μ' ἓνα λεπτὸ γυναικεῖο χαρακτῆρα ἔλεγε: «Κανένα ἀπὸ τὰ χεῖλη σου, κύριε, ἐκτὸς ἐσὺ ξέρεις πότε.» Καὶ ἡ ἀπάντησι ἀκολουθοῦσε ἀμέσως μετὰ ἀπ' αὐτό. «Νομίζω ὅτι μ' ἀρέσει νὰ τὸ πάρω ἀπὸ τὰ μαλλιά σου ποὺ εἶναι τόσο μαλακὰ καὶ χρυσᾶ.»

«Ἦ, Θεέ μου!» ἀναστέναξε ὁ Τὸμ, καί, ἐπειδὴ φαντάσθηκε πῶς ἄκουσε θύματα ἔξω, σηκώθηκε ὀρθίος καὶ διάστησε νὰ βγῇ. Κανείς δὲν ἦταν ἐκεῖ γύρω, καὶ θιαστικά πέταξε τὴ σκυλίτσα στὸ πίσω κάθισμα τοῦ αὐτοκινήτου καὶ τράβηξε γιὰ τὸ σπίτι.

Ὁ Τὸμ διπλόδισε τὴ σκυλίτσα ἐπάνω στὸ δρόμο πρὸς τὸ σπίτι του, γιὰ τὴν Ἀλίχη ποὺ περίμενε στὴ θεράντα.

«Μὰ τί συνέβη πάλι!» ρώτησε αὐτὴ κρατώντας του τὴ συρματένια πόρτα γιὰ νὰ περάσῃ.

«Τὸ παληόσκυλο!» εἶπε αὐτός, πετώντας τὴ σκυλίτσα στὸ χαλὶ τοῦ διαδρόμου καὶ παλαμίζοντας τὰ χεῖρια του. «Ἔτρεξε γιὰ τὸ σπίτι του μὲ τὴ γελοία σημείωσι ποὺ μ' ἔκανες νὰ γράψω.» Σταμάτησε μόνον γιὰ νὰ δεβαιωθῇ ὅτι ἡ συρματένια πόρτα εἶχε γαντζωθῇ καλὰ, καὶ θηριάτισε πρὸς τὰ πάνω στὴν κρεβατοκάμαρα βγάζοντας τὸ σακκάκι του. Τράβηξε τὸ πουκάμισο καὶ τὴ γραβάτα. Ἡ Ἀλίχη ἀνέβηκε τίς σκάλες.

«Τί εἶχες γράψει στὴ σημείωσι!» ρώτησε μ' ἐνδιαφέρον, προβάλλοντας ἀπὸ τὴ γωνία τῆς πόρτας.

«Πολλά! Ἔλεγα πόσο βλάκες εἶναι οἱ Διδυμόπουλοι. Καὶ δὲν τὸ πῆρα πίσω», φώναξε αὐτός, ἀισθανόμενος ὅτι κάτι τραβηγμένο ἀπὸ τὰ γεγονότα ὑπηρετοῦσε τὸ σκοπὸ μιᾶς δίκαιης τιμωρίας. «Ἡ σκυλίτσα τὸ πῆγε στὸ ἐργαστήρι καὶ τὸ ἄφησε ἐκεῖ.»

Αὐτὴ κάθησε χάμω στὸ κορφυνὸ σκαλοπάτι καὶ ξέσπασε σὲ λυγμούς.

«Ἦ, Θεέ μου!» Ὁ Τὸμ ἀναστέναξε γιὰ τρίτη φορά, τραβώντας τὴ φανέλλα

του και πετώντας τη σ' ένα ανοιχτό καλάθι. Έκανε ένα βήμα προς την πόρτα και μίλησε προς τὰ ἔξω γρήγορα. «Ἔν τάξει — Τὸ πῆρα πίσω. Πράγματι τὸ πῆρα. Ἔτσι τώρα, γιὰ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, σταμάτα νὰ φουσᾷς. Αὐτὴ ἡ παιδαριώδης ἀπασχόληση δὲν ἦταν δικιά μου ἰδέα».

Γιὰ μιὰ στιγμή, αἰσθάνθηκε στενάχωρα. Ἀκούστηκαν βήματα ποὺ κατέβαιναν βιαστικά τὶς σκάλες, κάποιος ἀντικείμενο, προφανῶς ἓνα σταχτοδοχεῖο, βρόντηξε κάτω πάνω ἀπὸ κάτι ἄλλο στὸ σαλόνι, καὶ καινούργια κλάματα. Αὐτὸς ἔκανε δρόμο πρὸς τὸ διάδρομο μὲ τὰ χέρια του στὸν ἀέρα. Καθὼς ὀημάτιζε πρὸς τὰ ἐκεῖ, ἀναλογιζόμενος τί νὰ κάνῃ, τὸ μάτι του ἔπεσε στὴν Κώλημεντίνη, ποὺ ἀνακάθονταν σαστισμένη κολλημένη στὸ στὸ χαλί τοῦ διαδρόμου, κοιτάζοντας πρὸς τὰ πάνω σ' αὐτὸν καὶ μετὰ στὸ σαλόνι καὶ πάλι πρὸς αὐτόν. Κροτάλισε τὰ δάχτυλά του καὶ τὴ ζήτησε βιαστικά κοντά του. «Ἔλα!» ψιθύρισε δυνατά, καὶ σταματώντας ἀρκετά, ὥστε νὰ θεβαιωθῆ ὅτι ἡ σκυλίτσα τὸν ὑπάκουσε, ἔξαφανίστηκε στὴν κρεβατοκάμαρα. Πῆγε βιαστικά κοντά στὸ τραπέζι καὶ μολύβιασε: «Νομίζω ὅτι μ' ἀρέσει νὰ τὸ πάρω ἀπ' τὰ μαλλιά σου ποὺ εἶναι τόσο μαλακά καὶ μεταξένια», καὶ κούνησε τὸ χαρτί προσεκτικά πρὸς τὸ σκυλί, ποὺ στεκόταν κοντά στὸ τραπέζι ἀσθμαίνοντας, καὶ φανερά λίγο μπρεδεμένη ἀπὸ τὴν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων, ἀλλὰ ἔτοιμη. Ἄρπαξε τὴ σημείωσι καὶ τετραπόδισε πρὸς τὰ κάτω. Ὁ Τόμ τὴν παρατήρησε νὰ σπρώχνῃ τὴ συρματένια πόρτα γιὰ λίγα λεπτά προτοῦ ἢ Ἀλίχη νὰ δῃ ἔξω ἀπὸ τὸ σαλόνι καὶ νὰ τῆς πάρῃ τὴ σημείωσι.

Ὁ Τόμ ξαναπῆγε στὴν κρεβατοκάμαρα καὶ τέλειωσε τὸ γδύσιμό του μὲ τὸ ἓνα αὐτὶ στημένο. Στὸ δρόμο του γιὰ τὸ μπάνιο σταμάτησε στὸ κεφαλόσκαλο καὶ ἀφουγκράστηκε. Ἀκούσθηκε ἓνα τελικὸ φύσημα, καὶ μετὰ σιωπὴ. Βημάτισε πρὸς τὰ πίσω ὥστε νὰ μὴ φαίνεται, καθὼς ἄκουσε βήματα νὰ ἔρχονται πρὸς τὸ διάδρομο καί, ἀμέσως μετὰ ἀπ' αὐτό, ἄκουσε τὸν ἦχο ἑνὸς χαρτιοῦ ποὺ σκιζόταν ἀπὸ τὸ μπλὸκ ποὺ ἦταν γιὰ τὸ τηλέφωνο ἐκεῖ. Μπήκε βιαστικά στὸ μπάνιο, ἔκλεισε τὴν πόρτα, καὶ ἀνοιξε τὸ νερὸ τοῦ ντους στὴ μεγαλύτερη ἔντασι.

ΑΣ ΘΡΗΝΗΣΩ

Ἄς θρηνήσω τὸ θρῆνο τ' Ἀνθρώπου,
τοῦ φτωχοῦ, τοῦ ἀπλοῦ,
ποὺ γυρεύει μιὰ μοῖρα στὴ γῆ,
μὰ χωρὶς νὰ τὴ βρῖσκει.

Ποὺ σὰν φτάσει στὸ τέρμα του νιώθει
πόσον ἄσκοπο δρόμο πορευτήκε.

Ποὺ σὰν φάχνει μὲ δάκρυ τὴ μαύρη ψυχὴ του,
οἱ φωνές του, φωνές τῆς χαμένης ἐλπίδας,
ἀντηχοῦν ὡς τ' ἀστέρια, γιὰτὶ
θλιθερὴ, μὲ χιλιάδες καψίματα,
σὰν κουρέλι τινάζεται,
οἱς πνοές μανιασμένου βοριᾶ.

Ποὺ νικιέται στὴ μάχη ποὺ κάνει
μὲ τὴν ἀγνωρὴ δύναμη ποὺ διαφεντεύει
τὸ φτωχὸ του περπάτημα.



Πού ρευφάει τὸ πόμα τοῦ πόνου,
 πού ποτές δέ στερεύει,
 σάν κατάδικος, δίχως μιλιὰ.
 Πού τὸν σφράγισε δίχως νὰ φταίει
 μιὰ αἰώνια κατάρα.

Γιατί δέν τὸ δυνάζεται
 νὰ χαρεῖ τὸν παράδεισο,
 τὸν παράδεισο τοῦτο τῆς γῆς,
 γιατί πάνω του στέκει
 ἡ αἰώνια κατάρα.

Ἄς θρηνήσω τὸ θρῆνο τ' Ἀνθρώπου,
 πού τὸν μάχονται —
 μὰ καὶ τί δέν τὸν μάχεται;

Ι. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΝΟΗΜΑ ΖΩΗΣ

Τὸ φῶς μτῆξε μ' ἀνάλαφρες τρίλιες στὴν κάμαρη
 κάθησε στὸ πορτραῖτο τοῦ τοίχου,
 στὰ ράφια τῆς βιβλιοθήκης
 καὶ στ' ἀνθογινῶμι μὲ τὰ πράσινα κλαδιά.

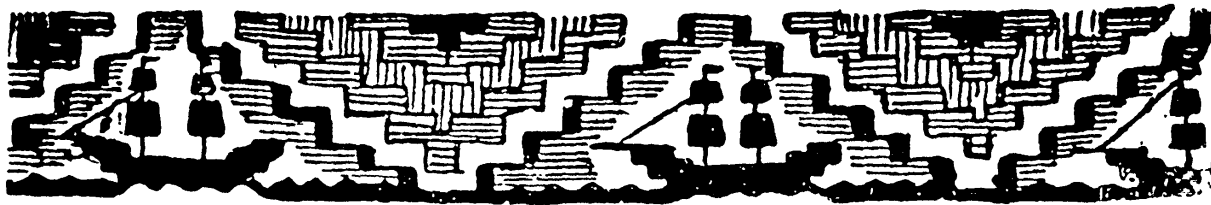
Τὸ ἐδάφιο μελετήθηκε προσεχτικά.
 Ὅσοτα ἐντοπίστηκεν ἡ γλίσση τοῦ ἀνθρώπου
 (σὲ τί καλοῦπια μέσα γώρεσε γραμματικά)
 μὲ προσοχὴν ἰδιαιτέση στὸ δυτὸ ἀριθμό.
 Ἄζοιούθησεν ἔπειτα ἡ εὔρεση τῆς ρίζας του.
 Παρ' ὄδες τὶς δυσκολίες ἡ ἔρευνα ἔχει καταλήξει.
 Προσδιορίστηκε τέλος ἡ συνταχτική του θέση.

Μὲ χαρὰ κίνησεν ὁ δάσκαλος γιὰ τὸ σχολεῖο
 θὰ ἔζανεν ὠραῖο μάθημα σήμερα πού ἦταν ἀπογευματινός.
 Ἐξω στὸ δρόμο καθὼς περνοῦσε
 ἐργάτες μὲ μπράτσα καὶ στήθη γυμνά
 ἔχτιζαν μιὰ πολυκατοικία.
 Παρακάτω ἡ ἐφημεριδοπωλῆς
 διαμύλοῦσε τὶς σφαγές τῆς Νιάννα.
 Προτοῦ στρίψει τὴ γωνία
 ἡ ἄμαξα τῆς πρροσθεστικῆς πέρασεν οὐρλιάζοντας.
 Οὔτε πού τὰ πρόσεξε.

Βρέθηκε στὴν ἔδρα κι' ἄρχισε τὸ μάθημα.
 Τὰ παιδιά ἄζαναν σάν ἵπνοτισμένα.
 Οὔτε πού κινοῦνταν ζῆν.
 Ὅταν γέρισε στὸ σπίτι,
 ἡ μέρα εἶχε φύγει ἀπ' τὸ παράθυρο,
 δαῶς εἶχεν ἔρθει.

ΚΩΣΤΑΣ Γ. ΤΣΙΛΙΜΑΝΤΟΣ





ΦΩΚΙΩΝΑ ΙΩΑΝ. ΚΑΨΑΛΗ

ΤΡΑΠΕΖΙΤΣΑ

(Ὀρειβατικό)

«Ποιός ἀπὸ σᾶς μπορεῖ νὰ γελᾷ καὶ συνάμα νὰ
βρίσκεται στὰ ὕψη;

Ὅποιος πλανᾶται ἀπάνω στὰ ψηλότερα βουνά,
περγελᾷ ὅλες τὶς τραγωδίες τοῦ θεάτρου καὶ
τῆς ζωῆς».

(Νίτσε: Ζαροτούστρα)

Ὁ ἥλιος κορύφωνε ψηλὰ καὶ μάτωνε καθὼς τῆς Τραπεζίτσας, τὰ ὀρθω-
μένα ἔλατα, ἀγγίζοντας, τοῦ κέντριζαν τὶς καυτερές του πλάτες. Ὅλες οἱ κο-
ρυφάδες, μὲ τὴν ἀράδα ξύπναγαν καὶ φώταγαν στὸ πρῶτο αὐγήσιο φῶς.

Ἄναταράζονταν ζωντανεμένη ἡ φύση καὶ ὕστερα ἀπὸ τὴν κρυάδα καὶ
τὴ νάρκη τοῦ χειμῶνα νυφαρματώνονταν.

Δροσόλουστος στὸ πρωτοξύπνι του ὁ τόπος ἄχνιζε καὶ τὰ ξεμοναχιαστὰ
κ' ἀμήχανα βραχάκια, περικυκλωμένα ἀπὸ τὰ διχαλωτὰ πλοκάμια τοῦ Ἄω-
ου, καταδυναστεύονταν, μοσοπνιγμένα ἀπὸ τὴν τρελλαμένη δίνη τοῦ νεροῦ.

Ὀκνὸς κ' ἀγκομαχώντας ὁ ποταμὸς θύπευε τὸν ἀνασκελωμένο κάμπο ποῦ
χλόιζε στ' ἀριστερά. Κλιθώντας, ἡ δοξαρένια γέφυρα, στὰ δεξιά, λιθόπλε-
κτη κ' ἀνάρριχτη οἷς δυὸ πυρόσταχτες πλευρές, τρεμούλιαζε ἀνάστροφη μὲς
στὰ τρεμάμενα νερὰ ποῦ στροβιλιστὰ ροκάναγαν τὶς κουφιασμένες ἄκρες.

Στ' ἀνάρριχα σωροὶ ἀπὸ πολύχρωμες κροκάλες παραδαρμένες τρέκλιζαν
στὰ πηδηχτὰ καὶ φλύαρα ἀφρίοματα. Καὶ μὲς' στὸν ἀναβρασμὸ τοῦ φωτοπλημ-
μυρισμένου ποταμοῦ, π' ἀπανωτὰ τὸν πλευρίζαν οἱ ροδιοσμένοι ὄγκοι στὴ σει-
ρά, ὁ ἥλιος ξεμιτίζοντας ἀνασηκύνονταν ψηλά, βαρύνοντας σ' ὄλο τὸ καταβα-
θρωμένο στένεμα, ξεταμπουρώνοντας τὰ ὑπολείμματα τοῦ σκοταδιοῦ ποῦ σπῆ-
λιωναν βαθύτερα.

Ἀπάνω μας, ἡ Κόνιτσα, μιόξυπνη κ' ἀνάγυρτη στὸ πλάϊ, μ' ἀνασηκωμέ-
νους ὄμους καὶ χαμηλὰ τὰ πόδια στὸ νερό, παρέβαιε ἀκόμα στὸν πρωινό της
λήθαργο.

Ἄνηφορίζοντας, σκαλώσαμε οἷς χερσωμένες χωραφιές τοῦ Ἄη - Θανά-
ση, ἀνάμεσα στὰ τουρλωπτά, κατάξερα ὑψώματα τοῦ Μακροβουνιοῦ¹⁾ καὶ τὶς
λεπτόσαρκες δασοτοπιές τῆς Τραπεζίτσας, π' ὀρθώνονταν στὰ δεξιά, σὰν ὀβο-
ρὸς ἀπὸ πρασινωπὲς φλοκάτες ποῦ λιάζονταν, σιαλάζοντας δροσιά.

Τριγύρα, ἓνα ἀλπικὸ τοπίο. Ὁ κάμπος κάτω, χνύτιζε περδικλωμένος ἀπὸ
τοὺς δρόμους καὶ τὰ λαμπυριστὰ νερὰ.

Στὶς χωραφιές, καθὼς ἡ Ἄνοιξη μειδίαζε δειλά, τὰ πρῶτα ἀνοιξιὰτικα
ἀγριολούλουδα, ξεπεταγμένα ἀνάμεσα οἷς χλωρασιές, σιγότερεμαν ἀδύναμα
σὲ κάθε φιλοφύσημα. Ὡστόσο, τὰ ψηλώματα τὰ κάτεχε ἀκόμα ὁ Χειμῶνας.

1) Μακροβούνι 1.080 μ.



Ἐλοῦθε, τὰ κινημένα ρέματα, γαργαριστά, σωρεύονταν κάτω ἀπ' τὶς σιαδιές. πρὸς τὴν Πηγὴ²⁾, ποῦταν σὰ λούκι, ὁ τόπος. Κι' ὅσα ἀπ' αὐτὰ δὲ χώλων στὴ γῆ, ἔφευγαν ξεχωριστὰ γιὰ ν' ἀνταμώσουν στὴν Κλεισοῦρα, κάτω πρὸς τῆς Τοπόλιτσας τὸ ρέμα.

Ἀπὸ τὸν Ἀη - Θανάση, δρασκελώντας, Νοτιοανατολικά, τ' ἀνάχωμα τοῦ δρόμου μὲ τοὺς ἀλλεπάλληλους ὄχθους, στοὺς πρόποδες τοῦ βουνοῦ, βρεθήκαμε, μουσκεμένοι ἀπὸ τὴν δροσοπαχνισμένοι χλόη καὶ τὰ θαμνοσταλάματα, μέσα στὸ ἄφωτο δάσος.

Κατσούφιαζε κάπως ἡ ἀτμόσφαιρα κι' ὁ ἀχνογάλανος θόλος τ' οὐρανοῦ χάθηκε ἀπ' τ' ἀγκαθωτὰ κλαριά τῶν πεύκων ποὺ σὰν σκουλαρίκια κρεμοῦσαν πάνω τους τὰ κουκουνάρια.

Εὐθύβολες ριξιές ἀπὸ διάφανες ἀκτίδες, εἰσχωρώντας πλαγιαστὰ ἀπὸ τὶς τρυπημένες φυλλωσιές ἐρέθιζαν, μὲ τὶς ἐκτυφλωτικές τους λάμπεις, τὸ βαρυσκιωμένο δάσος ποὺ ἀργοσάλευε νωθρά.

Ἀθόρυβα ἢ πεταλούδα, μὲ τὶς κοκκινισμένες βοῦλες στ' ἀνάλαφρο φτέρωμα, ἀναπεταρίζοντας κυκλικά ἔπαιζε κυνηγητὸ μὲ τὰ μαμμύδια ἔξανεμισμένη μέσ' τὶς πευκοβελόνες τῶν ἀναρίθμητων δέντρων τοῦ Ἀσπρόλακκου, ὅπου, πλησιάζοντας, ἀχολογοῦσε.

Ὁ ξεπλυμένος λάκκος ἦταν γιομᾶτος κατεβασιές ἀπὸ κατρακυλιστὰ λιθάρια καὶ σφηνωτοὺς κορμούς, πού, τσουγκρώνοντας, σποῦσαν πάνω τους, ἀφρισμένα τὰ πεντακάθαρα νερά.

Ριχτήκαμε ἀπέναντι πηδῶντας, ἀπὸ πέτρα σὲ πέτρα, τὰ παφλαστὰ νερὰ ποὺ ἔγλυφαν τρεχούμενα τὴν ἄμμο.

Στὴν ὄχθη, πίσω, βάθαινε ἡ λακκιά καὶ τὸ κλωθᾶτο μονοπάτι, μὲ τὰ καμπυλωτὰ κλωνάρια ποὺ θάραιναν στὶς ἄκρες, γώνιαζε ἀπάνω.

Τὰ χνάρια ἀπὸ τὶς πατημασιές μας, διπλοσφραγίζοντας τὸν χνουδᾶτο δρόμο, ἔμεναν ἀποτυπωμένα στ' ἀπαλόσαρκο χῶμα, ποῦταν γιομᾶτο ξεραμένα φύλλα κι' ἀπομεινάρια πεσιμένων βλασταριῶν.

Οἱ κισσοὶ καὶ τὰ χλωραμένα ἀπὸ τὴν διαπεραστικὴ νωπάδα μουσκλα, κουλουριάζονταν, ζωηρά, στοὺς κορμπούς ἢ μουστάκιαζαν στὰ βράχια, ὅπου τύχαιναν. Οἱ σφάλαγγες, νηματώντας τοὺς βαϊσμένους κλώνους, μαστόρευαν ἀπάνω τους περίπλοκα, κι' ἀέρινα, μεταξωτὰ κεντίδια.

Ἡ βρῦση Γόνη, δίπλα στὴ μουσκεμμένη λάκκα, μ' ἓνα μικρὸ τοιχάρι ἀπὸ πεσμένες πέτρες καὶ μιὰ ξυλόσκαφτη παλαιὰ καρούτα, οἰγομουρμούριζε στὴ οἰγαλιὰ τοῦ δάσους, διασκεδάζοντας, ἔτσι, τὴ μοναξιά της. Γονατίσαμε στὸ ἀσημένιο ράμα της, κάτω ἀπὸ συνοδεία γλυκῶν κελαδισμῶν, ἀνάκατοι ἀπὸ τὰ σηκωμένα σιμῆνη τῶν βουβουνιστῶν ἐντόμων, ποὺ ἔπλεαν, πρωτύτερα, στὰ χορταριασμένα λασιονέρια, ρουφώντας κάτι ἀπ' τὴ ζωογόνα φλέβα τοῦ βουνοῦ, βρέχοντας συνάμα τὰ ξαναμμένα πρόσωπα. Ἔτσι, δυναμωμένοι ἀπ' τὴν ἀνάπαυλα αὐτὴ, κινήσαμε καὶ πάλι, στὴ σειρά. Καὶ μετὰ ἀπόνα σύντομο ζικ-ζάκ, κλώσαμε ἀπάνω, στὸ πλάγιο μονοπάτι, ἀνάμεσα ἀπ' τὶς ἀραδαριές τῶν ἐλατιῶν.

Τὰ πουλιὰ ἀνακάτωναν τσιμπολογώντας ἐρευνητικὰ τριγύρα, ἢ φτεροκοποῦσαν τρομαγμένα στὸ πλησίασμα., Βαθιά, ἀκούγονταν τὸ λάλημα τοῦ κούκου πού, συναρμονισμένο μὲ τὰ κουδουνίσματα τῶν διάσπαρτων προβάτων ποῦβοσκάν στὰ χαμηλά, ποιμένιζαν τὴ συμφωνία τῆς ἄνοιξης. Ἦταν ὅλα τόσο

2) Πηγὴ, πρῶην Πεζλάρι.

χαρούμενα καὶ τόσο φευγαλέα, σὰν τὰ σβελταρίσματα τοῦ ζαρκαδιοῦ πού πήδαγε σὰν ἀστραπή, στ' ἀπέναντι τσογκάνι³.

Ἄφωνοι κοντουσταθήκαμε γιὰ λίγο, κρατώντας τὴν ἀναπνοή μας, ν' ἀκούσουμε, μαγεμένοι, τὶς μουσικὲς πνοὲς τῆς φύσης. Τί ἡσυχία, Θεέ μου! Πόση λεπτότητα ἔκρυβε μέσα του τοῦτο τὸ τραχὺ περιβάλλον! Θαρρεῖς πὼς ξεχώριζες τὸ σκίρτημα τοῦ λουλουδιοῦ ποῦσκαγε στὸ χῶμα καὶ τ' ἀνάσαμα ἀπ' τ' ἀνοιξιὰτικο φιλὶ πού ξύπναγε, ἀποχείμωνα τὴ ναρκωμένη φύση. Ὅμως, πόσο ἄξενοι καὶ κωμικοὶ εἴμαστε μέσα σ' αὐτὴ τὴ θεία ἀρμονία! Πόσο ἀσήμαντη ἢ ἀνύπαρκτη ὑπαρξή μας! Σέρναμε πάνω μας, κάτι ἀπὸ τοῦτο τὸ μικρὸ πουλὶ πού σέπονταν ἀσάλευτο στὸ χῶμα.

Τί φρίκη!

Ὡστόσο, ἄφαντα τὰ ζωντανά. Φτερούγιζαν ἢ σαλτάριζαν στὰ θαμνόσκεπα ρυάκια πού κελάριζαν φουσκωμένα ἀπ' τ' ἀνοιξιὰτικα ξεσπάσματα. Ἀχτένιστος ὁ λόγγος ἄπλωνε τὴ δασιά του καίτη πῶς πολὺ καὶ στὰ κρυαδερὰ ἀνήλιαγα ἄσπριζαν ξεθωριαστὰ οἱ σιεντοσιῆς ἀπὸ τὸ στοιβαγμένο χιόνι.

Τὸ σθηστὸ μονοπάτι ὅλο καὶ σώνονταν στὸν ἀνώμαλο τόπο, κάνοντας νὰ ξεστρατίζουμε κάθε ὅσο, πέφτοντας σὲ κανένα χιονισμένο γλιστερὸ κομμάτι πού λάχαινε μπροστὰ μας. Στὰ ἐνδιάμεσα ἀπ' τοὺς ὀλόϊσιους στιγματοιστοὺς κορμιοὺς φαίνονταν καμμιὰ φέτα βουνοῦ στὸ γυάλινο ὀρίζοντα τῶν συνόρων, καὶ τρίμματα ἀπὸ ρεμμένο φῶς, διαπερνώντας τ' ἀραιόκλαδα, χρῦσιζαν, στικτά, τὸν ἰσκιωμένο τόπο.

Κατάκοποι προσπαθοῦσαμε, σκάβοντας τὸ παγωμένο χιόνι πού βάσταγε ἀκόμα, ν' ἀνεβοῦμε τὸ χτένι τῆς πλαγιᾶς.

Τὸ θυμάρι καὶ τὸ παχύρευστο ρετσίνι, πού μυξιάριζαν οἱ σουφρωμένοι ρόζοι τινῶ κορμιῶν, ἀρωμάτιζαν τὴν φρεσκοπλυμένη ἀτηόσφαιρα.

Ὅμως πέρναγε ἡ ὥρα, μεσημέριαζε. Καταχωνιασμένες κάτω οἱ χωραφιές. Κι' ἀριστερά, ἡ πέτρινη μπούκλα τῆς κορφῆς, πού προεξεῖχε σταχτερή, πάνω ἀπ' τὰ μαυριδερὰ τσουλούφια τῶν ἐλατοσειρῶν, πλημμυρισμένη στὸ φῶς τοῦ κατάκορφου ἡλίου.

Ἀπογυμνωμένοι οἱ ξέρακες, μὲ τὰ σπαθωτὰ κλωνάρια τους προτεταμένα, σὰν λαβωμένοι γέρικοι ἰππότες πού τιμητικὰ ξανάρχισαν τὴ μάχη. Μὰ τώρα θραυαλισμένοι κι' ἄλαλοι, ἀλαφρογέρνουν, τραγικά, χωρὶς πνοὴ κ' ἐλπίδα, προσμένοντας, ὑπομονητικὰ ν' ἀκούσουν τὴν τελευταία κρίση τ' οὐρανοῦ.

Ἀναμερώντας κάτω ἀπ' τ' ἀναμαλλιασμένα πολυτρίχια καὶ στὰ σκεπασμένα, ἀπὸ γαμψωτὰ κλωνάρια, μονοπάτια, ἀνεβήκαμε τὰ στροφιστὰ καγκέλια τῆς πλαγιᾶς, πρὸς τ' Ἀημνάδια, στὴ λεπτόσαρκη ραχοκοκκαλιά τῆς ὄροσειρᾶς, ἀντικρῦζοντας ἀπὸ ψηλὰ τὸ φαράγγι τοῦ Ἄώου.

Κ' ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ φαραγγιοῦ ἀψὺς κι' ἀγριωπὸς ὁ τόπος. Πίσω ἀπ' τὶς στήλες τῶν ἀμέτρητων κορμιῶν, γαλάζιος φόντος ἀπὸ κομμάτια τ' οὐρανοῦ καὶ στὰ διάκενα, ἀντίπλευρα, τσόντες τῆς χιονισμένης Τύμφης. Στὴν καθηφόρα μούχρωνε τὸ δάσος, καθὼς ὁ ἥλιος δὲν διαπέρναγε τὴ σκεπασιὰ τῆς πυκνωμένης βλάστησης. Ὡσπου ὅλα, χορεύοντας ἀπὸ ἀσάφεια, ἔσβηναν μέσ' πὸ βαθὺ ρουμάνι. Οἱ πέτρες, πού ἔσερναν τὰ πόδια μας, χοροπηδώντας κουζαριαστὰ, κροτάλιζαν στ' ἀνοιγιμένα πλευρικὰ τοῦ Ἄώου.

Ψηλά, κουροεύοντας ἓνα γεράκι, ἔκανε γλιότερες καὶ τοῦμπες στὸν ἀέρα. Ἄφοῦ ἀνταμῶσαμε μὲ τοὺς ὑπόλοιπους, πού λοξοδρόμησαν στὰ σταυροῖρῶμα, τραβήξαμε ἀριστερά, γιὰ τὴν κορφή. Δεξόζερβα ἔχασκαν οἱ ἀπότομες

3) Βράχος μονοκόμματος.



κατηφοριές και τὰ ρόμπολα μετεωρίζονταν στὰ ξεκόμματα. Πέρα μακριά, ἀπ' Νεμέρτσκα μὲ τὶς ἀπόσχιστες πυραμιδωτὲς κορφές, ποὺ δουρικὰ τὶς ἐγλυφαν τὰ σταχτιασμένα σύγνεφα ἀπὸ κάτω, ὡς τὸν ματοβαμμένο Γράμμο, τῆς Βόρειας Πίνδου, μιὰ ἀλυσίδα ἀπὸ ὄμορφα καὶ ξακουστὰ βουνά. Καὶ κάθε κρῖκος τους, μιὰ ἱστορία τοῦ λαοῦ μας. Στ' ἀλήθεια, τί ὄμορφος καὶ εἰρηνικὸς ποῦταν ὁ τόπος μας! Πόσο καθάριος ὁ οὐρανὸς μας!

Ἐσεῖς βουνά, ψηλὰ βουνά
καὶ σεῖς βουνά τῆς Πίνδου
λυῶστε τὰ χιόνια γλήγορα
νὰ χορτριάσῃ ὁ τόπος
νὰ βγοῦν οἱ βλάχοι στὰ βουνά,
νὰ βγοῦν καὶ οἱ βλαχοπούλες
νὰ βγοῦν τὰ λάϊα πρόβατα
μὲ τ' ἀργυρὰ κουδούνια⁴.

Ἄραδίζοντας, ὅμως, πάνω στὰ κατατόπια τῆς κακοτράχαλης ὄροσειρᾶς, ἀνάμεσα ἀπὸ τὴ φουντωμένη βλάστηση π' ἀγγίστρωνε, σιμῶσαμε στὴ ρίζα τῆς κορφῆς, ποὺ μυτερὴ πυργώνονταν πάνω μας γιομάτη χαραματιές, πρασινωπὰ κουφιάσματα καὶ δακρυσμένη μούχλα. Ὀλοῦθε, τὸ πέτρινο τσιουμπάρι της, καλύπτονταν ἀπὸ τὶς ὀρθοσιῆς τῶν θρασεμένων δέντρων. Ἄπ' ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ, ἀπόρθητη ἦταν ἡ κορφή. Ἔτσι, πατώντας μέσ' στὶς ἐγκοπὲς καὶ τοὺς ἀρμούς τῶν βράχων, δοκιμάσαμε μιὰ κατὰ μέτωπο ἀνάβαση, σκαλώνοντας, τανταλντευτὰ στὰ πλευρικὰ τῆς προεξοχῆς, παραδῶθε ἀπὸ τὸ χεῖλος τ' ἀριστεροῦ γκρεμοῦ.

Οἱ λεπιασμένοι κλώνοι, ποὺ ἔφραζαν καμπυλωτὰ τὴ γῆ ἢ μπήγονταν στὶς ἔσοχές, καθὼς καὶ στὰ διάκενα ἀπ' τὶς ὀρθωμένες στοιβαξιῆς τῶν βράχων, μᾶς ἐμπόδιζαν τ' ἀνάβαση.

Δίπλα μας, σὲ κάθε ἀδέξιο βῆμα, ἀπειλητικὸς κι' ὀρθάνοικτος μᾶς καρτεροῦσε ὁ γκρεμὸς. Στὸν πάτο, μιὰ σταλιά οἱ ἄλλοι, ἀνακατεύοντας τὸ χιόνι, ἀνέβαιναν μὲ κόπο, σκάβοντας σκαλώματα στοὺς πάγους καὶ σιγοςκαρφάλωναν ἐλκόμενοι πότε ἀπ' τοὺς διάσπαρτους κορμούς καὶ πότε κουφτιάζοντας, τραβηχτὰ, τοὺς προιεταμένους κλώνους. Ὅμως, σιγουριὰ δὲν ὑπῆρχε πὼς θὰ κατορθώναμε ν' ἀνεβοῦμε ἀπ' ἐδῶ.

Γι' αὐτὸ ἀμήχανοι ἀκροπατώντας στὶς σχισμές, κρεμαστοὶ στοὺς χονδρόφλουδους κορμούς ποὺ ἔγερναν γεφυρωτὰ στὰ πλάγια, κατεβήκαμε, Νότια, πρὸς τὴ μεριὰ τῶν δυὸ πηγῶν⁵, στὸ ξέφωτο ἀλώνι τῆς ἄλλης μάντας, μὲ τὰ δέντρα ποὺ πλάγιαζαν ξεκλωνισμένα καταγῆς.

Ἄνανθος ἦταν ὁ τόπος ἐδῶ, καὶ οἱ καστανόξανθοι σχηματισμοὶ τῶν μερμηγκιῶν πηγαινοέρχονται ἀνήουχοι μέσ' στὴν διάτρητη κουφάλα. Μιὰ κοινω-νία γεμάτη σιωπὴ κι' ἀγάπη.

Καθήσαμε ἀποσταμένοι σὲ μιὰ κοτρώνα γιὰ νὰ μὴ χαλάσωμε τὴν ἐργατικὴ παρέλασή τους, ποὺ μὲ τόση τάξη διατηροῦσαν.

Κι' ἀφοῦ πήραμε μιὰν ἀνάσα, τραβήξαμε, σύρριζα τῆς βάσης, πρὸς τὸν τραχηλίσκο τῆς κορφῆς. Πίσω ξεχείλωνε, σὰν ἀπὸ καθίζηση, ἀπότομα ὁ τόπος, δημιουργώντας ἔτσι μεγάλα ἀδειάσματα ἀπὸ ἀσπρουλιασμένες σάρρες, αὐλα-

4) Σαρακατσάνικο τραγοῦδι.

5) 2 Βρύσες, 20 λεπτὰ κάτω τῆς κορφῆς.

κωμένες από σβαρνίσματα νερού και ξεχωμένα δέντρα που τρέκλιζαν ήμίθινα στα κρεμαστά ξεκόμματα.

Κάτω μας οί πτυχωτές κορφοπλαγιές, κυματιστά ή μιὰ δίπλα τῆς ἄλλης, ἀπλώνονταν δασόφορτες ὡς τὸν θολὸν ὀρίζοντα τῶν μετσοβίτικων βουνῶν. Γυρνώντας ἀπέναντι, στραφιᾶλιαζε, χιονόπλουμη, ἡ Ζαγορίσια Τύμφη μὲ τὶς βαθιὲς χαρακωσιὲς καὶ τὰ κοφτὰ ἀκροκόρφια τῆς ποὺ ἔκρουαν χασματικὰ στὸν οὐρανό. Πιὸ δῶ στὸ δασιωτὸ φαράγγι, μέσ' τὴν βαθουλωμένη ἔνωση τῶν δυὸ μακρόστενων βουνοσειρῶν, πέρναγε μισόφωτος ὁ σιωπηλὸς κι' ἀθώρητος Ἄϊωσ, μὲ τὸ μοναστήρι τοῦ Στομίου πλάϊ του, ψηλὰ στὸ ξάνοιγμα τοῦ ὀρθωμένου βράχου.

Ξαποσταμένοι πλέον, κι' ἀφοῦ πηδήσαμε τὰ λιγοστὰ σαμάρια, κάτω ἀπὸ ἀγγριφωτὰ τσατάλια, πλησιάσαμε στὸ πιὸ ὀμαλὸ σημεῖο, στὸ φρύδι τῆς κορφῆς. Ὁ ἥλιος σιγαρμενίζοντας στὸ θόλο τ' οὐρανοῦ, ἴσα ποὺ μᾶς καταδέχονταν. Χαμηλὰ στὸν ἑμαξόδρομο τὸ ἔρημοκκλήσι τοῦ Ἄη - Νικάνορα ἀνυψωμένο σὰν σὲ ἄμβωνα, πάνω στὸν ἀνορθωμένο γήλοφο τῆς κοιλάδας, συμπαραστέκονταν στὴν ἐπιθανάτια μοναξιά τῶν δυσδιάκριτων ἐρημικῶν χωριῶν.

Ὁ Σμόλικας⁶ στὰ Βορειοανατολικά μὲ τὴν χωιατερὴ καράφλα τοῦ ἀσπρουλιασμένη ἀπὸ μπαλώματα χιονιοῦ, συνομιλοῦσε μὲ τὰ τλουπωτὰ σύγνεφα ποὺ κατακάθονταν στὸ πλάϊ του ἀποσταμένα.

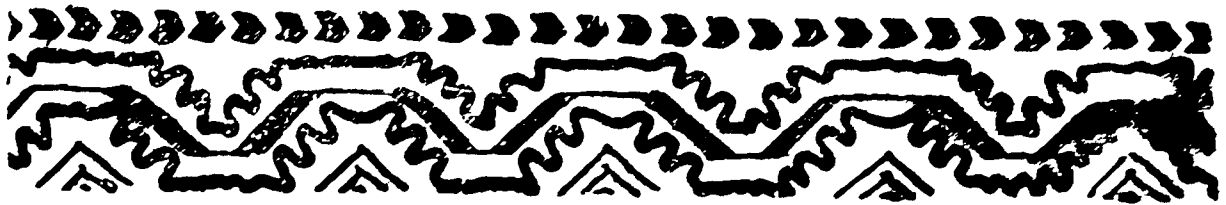
Ἐνα κοιάδι ἀπὸ μαυροπούλια, ξεφωλιασμένο πέταξε, τοιρίζοντας μὲ δυσφορία, πάνω ἀπ' τὸ κενὸ τῆς κορφῆς καὶ μουτζουρώνοντας τὴν λαγαρὴ ἀτμόσφαιρα χάθηκε μέσα τῆς.

Ἀπὸ ἕνα κομμάτι ξεστηθωμένων βράχων, στ' ἀκρόχειλο, ἀκροβατώντας σκαρφαλώτὰ στὶς κοφτερὲς ἀναγλυφὲς ριχτήκαμε στὰ ρηγματώδη βράχια, πατώντας κατακέφαλα τῆς σουβλερῆς κορφῆς⁷ μπατισμένοι ἀπ' τὶς συχνὲς ριπὲς τοῦ ὀξύθυμου ἀνέμου.

6) Σμόλικας, δεύτερο βουνὸ τῆς χώρας 2.637 μ.

7) Τραπεζίτσα 2.022 μ.





ΤΑ ΠΟΥΛΙΑ

Κάθε απόγεμα. Έκει, πέρα στην πούλια,
πίσω απ' τις χοφές της Πάρνηθας, εκεί
πού έχει απομείνει λίγη πορφύρα αζόμα
απ' τὸ λαμπρὸ ροῦγο τοῦ ἡλίου πὸν ἔδωσε...

Κάθε απόγεμα, τὴν ὥρα ἐκείνη, τὸ κοπάδι
τῶν πουλιῶν πὸν φτερούγιζε πάνω
ἀπ' τὴν Ἀθήνα παίζοντας στὴ μαγευτικὴ
ἐκείνη ὥρα, ξάφνου, σὰν μυστικὴ τους
συνεννόηση, ὁμῶνε στ' ἀζοαῖο, τ' ἄγνωρο
σημεῖο τοῦ ὁρίζοντα, ὀμαδιζά, θεότρελλα,
φωνίτσες χαρούμενες ἀφίνοντας στὴ γοργή
διάβα τους, εὐτυχισμένα πηγαίνοντας ἐκεῖ,
στ' ἀζοαῖο σημεῖο, στῆς φυγῆς τ' ἄγνωστο...

ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ

Σὰν τὸ σκουλίτσι πὸν τρυπάει σιγὰ τὸ ξύλο
πᾶς νὰ τρυπώσεις στὸ χορμί μου, πόνε.
Κ' ἴδια σὰν τὸ σκουλίτσι νὰ σκαλίσεις,
ν' ἀνοίξεις τρύπες ἵπουλα. νὰ σκάψεις,
τις ἀρτηρίες τῆς ζωῆς νὰ μοῦ ματώσεις.

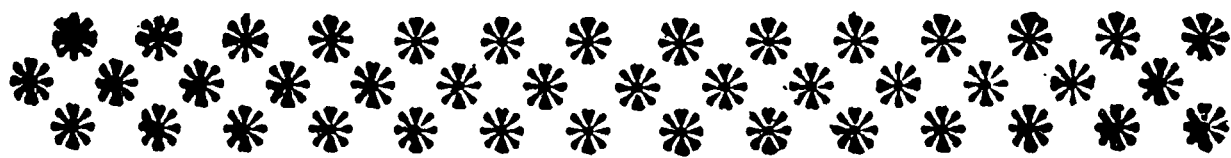
"Ὅλο πόρτες ἀνοίγεις γιὰ νὰ μπῆς
κι' ὦλο προφταίνω καὶ τίς κλείνω,
πόλεμο οἱ δυὸ μας ἔχουμε θαορεῖς
κι' οὔτε στιγμή τὸ στρατηγεῖο μου ἀφίνω!

Λέχτης ἀονητιζὸς σοῦ στέχομαι,
γαμένες τόσες ἐπιθέσεις πᾶνε.
Τὸ πλῆθος οἱ δυνάμεις μέσα μου,
σὲ πόλεμο ἐνάντιά σου ζινᾶνε.

Πύσανος ἡ γαστρά μου ἡ πηγαία.
τινάσσεται μ' ὀρμή ἀπ' τὴν γαστρά μου.
Κ' εἰς ἓνα τίποτα, ἓνα μισοῦ ἀχυσάκι
πὸν σὲ διαλύει τὸ μέγα ἀπόθευά μου.
καθὼς ἐχορηγτικὸ σὰν τὴν ἰδέα,
τὴ φιλὸγα του τιλίγει ὀλόγνωρά μου...

ΑΝΤΙΓΟΝΗ ΓΑΛΑΝΑΚΗ — ΒΟΥΡΛΕΚΗ

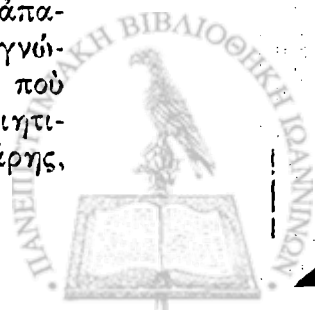




ΘΑΝΑΣΗ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΜΙΝΩΣ ΖΩΤΟΣ

Ἀγάπη, πόνος, τύψη και θάνατος είναι τὰ τέσσερα στοιχεία πού κυριαρχοῦν στὴν ποίηση τῆς Μαρίας Πολυδούρη, θὰ μιᾶς πῆ σ' ἓνα νεκρολόγημά του γιὰ κείνην ὁ Ζώτος τὸ 1930, δύο μόλις χρόνια πρὶν κι ἀπ' τὴ δική του ἀποδημία. Τὰ ἴδια σχεδὸν στοιχεία θαρρῶ πὼς δεσπόζουν και στὴν ποίηση ἐκείνου. Λέγω σχεδὸν, γιατί ἡ τύψη εἶταν κάποια ἀπειλή πού ἔστεκε, χωρὶς ἀμφιβολία, ἔξω ἀπὸ τὸ δικό του ὄραμα. Δὲν εἶχε τύψεις ὁ Ζώτος, δὲν προκάλεσε ποτὲ τὴ μοῖρα, οὔτε ξεπέρασε τὸ μέτρο γιὰ νὰ ἐνοχλήσῃ τὴν ἄγρια θεότητα τῆς Ἄτης πού τιμωροῦσε τὴν Ὑβρη. Γεννήθηκε στὶς 6 Ἰουνίου 1905 στὸ ὄμορφο Νιοχώρι Παραχελωτίδος. Παρακολούθησε ἐγκύκλιες σπουδὲς στὸ χωριό του και στὸ Ἑλληνικὸ σχολεῖο τοῦ Αἰτωλικοῦ, συνεχίζοντας στὸ Μεσολόγγι τὸ Γυμνάσιο, ἀπ' ὅπου ἀποφοίτησε τὸ 1922. Τὸ Φθινόπωρο τῆς χρονιάς ἐκείνης πῆγε στὴν Ἀθήνα, ὅπου ὁ Μιλτιάδης Μαλακάσης, ὁ προστάτης του μεσολογγίτης ποιητής, τὸν διόρισε στὸν Δῆμο Ἀθηναίων σὰν βοηθὸ Ταμῆα πληρωμῶν τοῦ Δήμου. Τὰ τελευταῖα δέκα χρόνια τῆς ζωῆς του (1922—1932) τὰ πέρασε στὴν πρωτεύουσα. Τὸ Φθινόπωρο τοῦ 1932 ξαναγύρισε στὸ χωριό του, ὅπου και ἄφησε τὴν τελευταία του πνοή στὶς 17 Δεκεμβρίου. Αὐτὰ τὰ λίγα σημαδιακά γεγονότα και κάποια ἄλλα δευτερεύουσας σημασίας ὁροθετοῦν τὴν σύντομη ζωὴ του. Ὡστόσο, πρόλαβε νὰ πονέσῃ, ν' ἀγαπήσῃ, νὰ γνωρίσῃ και τὸ πιὸ σημαντικό, γιὰ μιᾶς τουλάχιστον, ἂν ἔχῃ και γιὰ κείνον: νὰ δημιουργήσῃ. Πρόλαβε νὰ τυπώσῃ τὶς συλλογὲς «Βήματα» (1929) και «Ἀφιέρωμα» (1930), ἀφήνοντας μας στὸ ἀρχειο τοῦ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὀλοκληρωμένη «Σουρντίνα» μὲ ποιήματα τῆς ὀριμότητάς του, και ἀρκετὲς ποιητικὲς δοκιμὲς τῆς ἐφηβείας του. Καὶ συμπληρώνοντας τὴν εἰκόνα τῆς πνευματικῆς του πορείας και προσφοράς μὲ δύο μικρὰ δοκίμια, μερικὲς ἐπιστολὲς και κάποια «ἐκτὸς σειράς» ποιήματα, ἔχομε νὰ παρατηρήσουμε πὼς ὁ Μίνωας Ζώτος ἴσως δὲν γάθηκε τόσο πρόωρα ὅσο νομίζουμε, ἀφοῦ τοῦ δόθηκε ἀπὸ τὴν ἀπροσπέλαστη ποιητικὴ χάρη ἢ σπάνια εὐκαιρία νὰ συμπληρώσῃ τὸν κύκλο του. Τὸ ἔργο του ὅπως μᾶς τὸ παρουσιάζει σήμερα συγκεντρωμένο σ' ἓνα πολυτελῆ τόμο ἢ γενέτειρά του Κοινότητα Νεοχωριοῦ, μὲ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ ξεχωριστοῦ μελετητῆ Κ. Σ. Κώνστα, εἶναι καθ' ἑαυτὸ ἓνα κατόρθωμα τοῦ πνεύματος και μῖα διηγετικὴ καταξίωση στὸ χῶρο τῶν πιὸ εὐγενικῶν ἐπιτευγμάτων τοῦ σκεπτόμενου και αἰσθανόμενου ἀνθρώπου. Πρὸς τί λοιπὸν οἱ κλαυθιμηρισμοὶ ὅτι πέθανε νέος και ὅτι ἂν ζοῦσε ποῖός ξέρεῖ τί ὑψηλὰ δημιουργήματα θ' ἀξιώνόταν; Ἡ ἱστορία γενικὰ και ἰδιαίτερα ἡ ἱστορία τοῦ πνεύματος δὲν γράφεται μὲ ὑποθέσεις. Οὔτε και τὴν ἀντίθετη ἀποψη τῆς μὴ ἐξέλεξις του μποροῦ νὰ ὑποστηρίξω ἂν και διακρίνω πὼς στὶς νέες ποιητικὲς τάσεις δὲν ἔτεινε «εὐήκων οὖς» και δὲν πολυλογάρισε τὸ Μάριο Βαϊάνο πού ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, τόσο στὸ «Μπάγγειον» ὅσο και στὶς λογῆς κρασοκατανυξέεις τῶν ποιητῶν, ἐκίηυτε φανατικὰ Καβάφη. Δὲν ἦταν ὁ μόνος βέβαια πού δὲν τὸν ἀπασχόλησε ὁ Καβάφης. Κι ἴσως καλύτερα πού δὲν τὸν ἀπασχόλησε ποῖός ξέρεῖ τί σεισμὸ θὰ προκαλοῦσε μέσα του και ποιά γάσματα θὰ γνώριζε ὁ ἀνοιχτός του ποιητικὸς κύκλος πού ὄλο τελειωνόταν πάνω σὲ μιὰ ἔκταση πού τὴν καθόριζαν οἱ καλύτεροι τῆς ρουμιελιώτικης πνευματικῆς παράδοσης και ποιητικῆς τεχντροπίας (Παλαμᾶς, Μαλακάσης, Παπαντωνίου), και παραπέρα Γρυπάρης,



Καρυωτάκης, Πολυδούρη. Ὁ Καρυωτάκης ἴσως τὸν ἐπηρέασε σὰν διάθεση, σὰν κλίση ψυχῆς· ποτὲ σὰν παράδειγμα γιὰ μίμηση. Ὁ Ζῶτος δὲν εἶταν πεισιθάνατος. Ἀπὸ τὴν ἐπιδείνωση τῆς ἀρρώστιας του ὠρίμασε μέσα του ἡ συνείδηση τοῦ θανάτου. Ὁ θάνατος, καθὼς θὰ παρατηρήσῃ κι ὁ Κ. Σ. Κώνστας, στὸν αὐτόχειρα τῆς Πρέβεζας «ἔρχεται ἀπὸ μέσα, στὸν Ζῶτο πάει νὰ εἰσβάλῃ ἀπ' ἔξω».

Σπουδαῖο δὲν εἶναι τίποτα ἐδῶ κάτω
μηδ' ἄξιο γιὰ νὰ χαίρεσαι ἢ νὰ κλαῖς·
τάματα πιά, τί μένει ἄλλο νὰ μάθω;
— Κάλιο νὰ μὴν τὰ μάθαινα ποτές...

Ἡ ἀπαισιοδοξία του λοιπὸν ἔχει πηγὴ τὴ γνώση· δὲν τὴ φέρνει στὰ βιολογικά του κύτταρα ἀπὸ τὴ γέννησή του. Ὑπάρχουν γιὰ τὴν τεκμηρίωση τῆς ἀποψῆς αὐτῆς πολλὲς μαρτυρίες στοὺς στοχαστικούς στίχους τῆς πρώτης συλλογῆς του:

θυμοῦμαι, κίνησα μὲ μάτια ὄνειροπόλα
θέρμη μ' ἐφλόγιζε ἱερὴ καὶ θεία, μεγάλη ὁρμή.
ἦ
μείναμε, ἐνῶ ζητούσαμε τῶν οὐρανῶν τὴν πύλη
νὰ βλέπουμε τὴν ἄβυσσο ποὺ φρικαλέα σιμώνει.

καὶ τὸ ἀποκαλυπτικό:

Ἄλλ' ὄχι! ἐμεῖς ἠρώσαμε τὸ μέτωπο στὴ μπόρα
κι' ὡς κεραυνὸ ἐδεχτήκαμε γιὰ τιμωρία μίαν ὥρα,
τὴ γνώση ποὺ ἐζητούσαμε σὰν ἔπαθλο καὶ δῶρο.

Πολὺ διαφωτιστικοὶ γιὰ τὸ ὑπόστρωμα τοῦ ψυγισμοῦ του οἱ στίχοι τῶν στοχαστικῶν «Βημάτων». Τὰ ἐλεγεία τοῦ βιβλίου αὐτοῦ, παρὰ τὴν κάποια ἀμβλυνοση ποὺ προκαλοῦν μὲ τὴν ἐπανάληψη καὶ τὶς περιγραφὲς τοῦ ἴδιου ψυχικοῦ κλίματος, καθὼς καὶ τὴν συνακόλουθη φιλολογικότητα ποὺ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς φύσης τῶν θεμάτων, ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ διαθέτουν καὶ νὰ ὑποβάλουν.

Ἄς παρακολουθήσουμε τὸν ποιητὴ στὸ ἐξομολογητικό:

Ἐνῶ τὸ πνεῦμα μου ἡμεροὶ γαλήνης ἀνηψώνουν,
μὲς στὴν καρδιά μου ὁ ἔρωτας στενάζει ἀπελπισμένα·
ἡ γνώση μὲ ἀντιμάχεται κι' οἱ πόθοι μὲ κυκλώνουν,
— ὅλα τὰ ἐνάντια σμίξανε γιὰ πόλεμο σ' ἐμένα.

Ἡ γνώση καὶ ὁ πόθος, οἱ αἰώνιοι ἀντίμαχοι, νὰ τὰ δυὸ νομίσματα γιὰ τὴν ἀποτίμηση τῆς τραγικῆς ὑπαρξῆς τοῦ Ζῶτου.

Στὸ ὠριμότερο «Ἀφιέρωμα», ἐλεγειακὸς πάλι ὁ τόνος ἀλλὰ σὲ συνάρτηση πιά μὲ τὴν εὐγένεια τοῦ ἔρωτα καὶ τῆς ὁμορφιάς, ὁ φιλοσοφικὸς τόνος ποὺ τόσο ζημίωσε τὰ «Βήματα», ἐδῶ ἀπουσιάζει ἐνσυνείδητα. Ὁ Ζῶτος πιά ζεῖ καὶ περιγράφει ποιητικὲς οὐσίες· ἐρωτεύεται, ὄχι κατὰ φαντασία ὅπως στὰ δεκαεπτὰ του χρόνια, παρὰ ἀληθινὰ καὶ συγκεκριμένα. Ἄλλο βέβαια ἂν τὰ τραγούδια του αὐτὰ ἔχουν καθολικότητα καὶ ὄραση διάρκειας. Ἔτσι πάντα γίνεται μὲ τοὺς σημαντικούς ποιητές: νὰ πετυχαίνουν τὴν ἀναγωγὴ τοῦ συγκεκριμένου σὲ καθολικὸ τοῦ μερικοῦ σὲ γενικὸ· νὰ ἐξευγενίσουν τὴν προσωπικὴ ἐπαρῆ καὶ νὰ τὴν ἐκπνευματώσουν. Ἀγάπησε ὁ ποιητὴς «τὴ Βέρα, τὴ Τζένυ, τὴν Τούλα, τὴν Κούλα» καὶ πάνω ἀπ' ὅλες

τή Μαρία Παλυδούρη, μιὰ ἀπὸ τὲς γλυκότερες ἐρωτικές φωνές μέσα στὴν παγκόσμια ποίηση. "Ὀλος ἔ ἐρωτικός του πόθος «γιά τῆς εὐγένειας μόνο τὴν ἰδέα καὶ γιά τῆς ἱποσύνης τὴν τιμή»,

τὸν κόσμο ξεπερνοῦσε,
πλατύτερος νὰ πάει στὸν οὐρανό.

Καὶ φανταζόμαστε ποιὸ σκέρτσο ὑπαγόρεψε στίχο σὰν τὸν παρακάτω πὺ ἡ εὐθιξία του ποτὲ δὲν θὰ συγκατένευε στὴν πραγμάτωσή του. "Ὀχι, ποτὲ δὲν θάφηνε ὁ ποιητὴς τὴ ζωὴ του γιά γοῦστο μπρὸς σ' ἕνα

γοβάκι πὺ μπορεῖ νὰ τὴν πατεῖ.

Ὁ καημὸς πὺ τὸν λυγοῦσε, τοῦ γινόταν πάντα κι ἀντιστύλι· μᾶς τὸ ἐκμυστηρεῦτηκε ὁ ἴδιος στοὺς «ξένους» του. Ἐνῶ στὸ «γράμμα» του εἶναι ἔτοιμος γιά τὲς πλέον ὠραίες ἀποπνευματιώσεις. Θὰ πῆ στὴ Βεατρίκη τοῦ ἐρωτικοῦ του ἡμερου:

Τότε μονάχα συλλογίσου πόσο
προσέχω ἀνάλαφρος κοντά σου νὰ γινῶ
νὰ μὴ βαραίνω ἀπάνω σου μηδ' ὅσο
δάκρυ δροσιᾶς σὲ φύλλο φθινοπωρινό.
Διακριτικά νὰ μπαίνω στὴν καρδιά σου
δίχως ν' ἀγγίσω τὲς πληγές σου τὲς βαθειές
νὰ μὴν ἐξαναστήσω τὰ ἱερά σου
κι' ἀπὰ σὲ μνήματα σκοντάψω, διώξω σκιές.

Ὁ βάκιλλος τοῦ Κὼχ ἄνοιγε τὲς θανατερές στοές στὰ σπλάχνα του κι ἐκεῖνος γυρεύοντας ἀνάπαυλα, ὅλο νὰ παραπονιέται:

ἡ ζωὴ μὲ διώκει, ὁ θάνατος δὲ μὲ κερδίζει ἀκόμη.

Ἐνα τραγικὸ ἐν μέρει, ἐν μέρει ὅπως μᾶς τὸ δίδαξε τὸ καθαφικὸ ἀδιέξοδο. Μιὰ κατάσταση ρευστὴ κι ἀβέβαιη πὺ ἀνέβαζε τὸν πυρετὸ τῆς ἀγωνίας καὶ τοῦ αἵματός του. Ἐναργέστερα θὰ τραγουδήσῃ τούτη τὴ ρευστὴ, ὅλο ὀδύνη καὶ σπαραγμὸ κυκλοθυμία, στὸ ἀριστουργηματικὸ «τετράστιχο»:

Ἐνῶ τὰ μάτια μου κρατοῖν μιὰ σκοτεινὴ ὀπτασία,
μαύρου πουλιοῦ φτεράκισμα χτυπάει τὸ μέτωπό μου.
Γελῶ στὴν ἀπροσδόκητη τῆς μοίρας μου εὐδοκία
κι' ἔξαφνα στρέφομαι ἔντρομος στὸ μαῦρο οἶωνό μου.

Ποιήματα γραμμένα ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀνέκκλητη καταδίκη του, λὲς ὑπαγορευμένα ἀπὸ μιὰ ψυχὴ πὺ εἶχε περάσει ἤδη τὸν ἀχέροντα. Στὲς φοβερὲς ἐπιθανάτιες ὥρες του, καμιὰ διασύννη, καμιὰ προχειρότητα, παρ' ὅλο πὺ εἶχε μέσα του ἕναν κόσμο λουλουδιῶν «πὺ ἀπεριποίητος φθίνει». Ἡ ἀσκησὴ του κοντὰ στὰ μετὰ πρότυπα τῆς παράδοσης, τοῦ ἐμπέδωσε τὸ φρόνημα τῆς αὐστηρότητας τοῦ αἰθίματος, καὶ τῆς λιτότητας τῆς ἔκφρασης. Ἐμεινε ἕνας δωρικὸς τοῦ στίχου παρὰ ἰς συχνὲς αἰσθηματικὲς του μεταπτώσεις κι ἀνακατατάξεις: Οὔτε ἔχασε ποτὲ τὸ ἦν ἐμπιστοσύνη στὴ ζωὴ παρὰ τὴν δεινὰ χειμαζόμενη ὑγεία του. Γιά νὰ γράψῃ



σ' ένα διάλειμμα τοῦ πυρετοῦ του ἕνα μικρὸ κομψὸ ὕμνο — κάτι πού τὸν διαφορίζει ὀριστικὰ ἀπὸ τὸ πληχτικὸ Καρυωτικὸ κενό:

Ἐχάθηκε ἀπ' τὰ μάτια μου τῆς μοίρας μου ἡ φοβέρα,
χαρᾶς χαμόγελο ἔλαμψε στὰ χεῖλη τὰ πικρὰ
κι' ἐχύθη σ' ὄλο τὸ εἶναι μου μὲ τὸ δροσᾶτο ἀγέρα
γλυκὸ μυστήριον κι' ὄνειρον κι' ἀγάπη κι' ὁμορφιά...

Ὅσοσο ἔφευγε διαρκῶς μὲ τῆ βαθιὰ πληγὴ τῆς ἀγάπης στὴν καρδιά του, τῆς ἀγάπης πού σὲ ὀλονυχτίες τὸν λίθανο τῆς ἔκαιγε τῶν στοχασμῶν του καὶ σὰ λαμπάδα καίγονταν δοσιμένος στὴ λατρεία της. Κι εἶταν

τὰ μάτια του ἤρεμα, γλυκὰ κι' ὄνειροπόλα

ἐνῶ στοὺς δρόμους τοῦ θανάτου, καθὼς γλυστράει σὰν τὸ φάντασμα,

χαμογελάει στὴ σκέψη του καὶ στὴν ὠραία ψυχὴ του.

Σὲ κάποια ἀναψυχὴ τῆς φλογισμένης πορείας του θὰ τοῦ παρουσιαστῆ κι ἡ τύψη, πού ὀμοιάζει περισσότερο μὲ παράπονον τοῦ ἀδικου κατατρεγμοῦ του παρὰ σὰν ψυχικὸς κλονισμὸς πού ἔχει τὴν πηγὴ του στὴν ἀμαρτία:

ποιὸν κάπου κάποτε ἔσφραξα καὶ τώρα μὲ ζητᾶνε;

Τὸν ζώνουν παραλογισμοί, τὸν ταξιδεύουν μυθικὰ πουλιά. Ἐνα χαρτάκι συμπέμενο ἀπὸ τὸν ἀνεμὸ κοντὰ του μεταμορφώνεται σὲ «μιὰ ἀδερφή ψυχὴ» πού τὸν πονεῖ καὶ τὸν σπλαχνίζεται. Κάποτε ξαναστογάζεται μὲ ὀριμότερον τώρα τρόπο, γιὰ νὰ διαπιστώσῃ ἀδιαμαρτύρητα σχεδὸν πῶς:

τέλος ἀπὸ 'να φέρετρο
μᾶς πέφτει στὸν καθένα,
μόνον πού ἐμένα εἶν' ἔτοιμον
καὶ νέον θὰ μὲ καλύψει...

Καὶ κάποτε σὰν κάτι νάπιασε τὸ αὐτί του, τὰ μυστικὰ μηνύματα

στὸν ἤχο γνώριμης φωνῆς.
— Μὴν εἶπες τίποτε, ψυχὴ μου;
μὴν ἔχεις τίποτε νὰ πεῖς;

Ὅμως κι ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς θὰ δυσκολευόταν νὰ προσδιορίσῃ ἐκείνη τὴ ρευστὴ διάθεση πού συμβατικὰ ἀποκαλεῖ ψυχὴ του. Τί εἶναι ψυχὴ γιὰ ἕναν ποιητὴ τῆς ἰδιοσυστάσιας τοῦ Ζώτου; Πάντως κάτι ταπεινὸ κι ὠραῖο· κάτι παρήγορον κι ἐλπιδοφόρον. Ἐνα μῆνυμα νεύκοπου ρομαντισμοῦ σὰν ἐκεῖνον πού τοῦ χάρισε τὸ καλοδουλεμένο «χαρτάκι».

Ἀπήχηση ἀπαγγελιῶν καθαφικῶν στίχων φανερώνουν τὰ «Βήματα». Μόνον πού ἐδῶ δὲν κινοῦνται οἱ Ἐρινύες, παρὰ ὁ θάνατος. Ἐνα αἰσθημα ἐνοχῆς θὰ προσπαθήσῃ νὰ ἐξηγήσῃ καὶ πάλι ὁ ποιητὴς στὸ μέρος αὐτό. Ὅμως δὲν πρόκειται, καθὼς νομίζω, γιὰ προβολὴ ἀβεντικῶν αἰσθημάτων τύψης. Στὴ ρύμη μιᾶς φιλολογίας

του ξεφεύγουν σίχοι έντελῶς ἀδικαίωτοι καὶ ἔξω ἀπὸ τὸν τόνο τῆς εἰλικρίνειας πὺ τὸν χαρακτηρίζει:

Τί κρύβομαι σὰν ἔνοχος; ἔμπρὸς
νὰ ἐκτίσω τὴν ποινὴ, παλιά μου πάθη.

Σὲ πολλὰ ἀπὸ τὰ τελευταία του ποιήματα, ὅπως στὸν εὐρηματικὸ κλαυσίγελω τῆς «δικαίωσης», στὴ «λυρική σάτιρα» καὶ σὲ ἄλλα, ὁ σίχος του γίνεται περιεκτικός, πιδ δουλεμένος. Καὶ ἡ μουσικότητά του, πὺ τὸν παρακολουθεῖ ἀπὸ τὰ πρῶτα νιάτα του, πάντα ἀδιάπτωτη.

Χρωστοῦσα ἀπὸ καιρὸ αὐτῆ τὴν περιδιάβατη στὴ ζεστὴ πάντα πνευματικὴ παρουσία τοῦ ποιητῆ Μίνου Ζώτου. Μὲ τὴ συγκεντρωτικὴ ἐκδοση τῆς λυρικῆς προσφορᾶς του, μπόρεσα νὰ ἔχω μιὰ καθολικώτερη ἐποπτεία τῆς καὶ νὰ προσθέσω τὸ μικρὸ μου λόγο στὴν πλατιὰ ἤδη βιβλιογραφία τοῦ ἔργου του. Σαράντα χρόνια πέρασαν ἀπὸ τὴν τραγικὴ ἀποδημία του χωρὶς νὰ μαραθοῦν τὰ ἄνθη ἐνὸς λόγου, ἀπλοῦ στὴν εἰλικρίνειά του καὶ συγκαταβατικῶ στὴν πρόθεσή του. Ὁ Ζῶτος ἀνήκει στὴ χορεία τῶν σφραγισμένων ἀπὸ τὴ μοῖρα ποιητῶν γιὰ μιὰ σύντομη βιολογικὴ ζωὴ, καὶ μιὰ διαρκῆ πνευματικὴ παρουσία.

ΤΟ ΧΑΟΣ ΜΕ ΤΗΝ ΤΕΦΡΑ

Αὐτὸ τὸ χάος μὲ τὴν αἰωρούμενη τέφρα
πρέπει νὰ τὸ γεμίσουμε μὲ τὸ φῶς τῆς σελήνης
τὴν ὥρα πὺ κάθεται ἡ ἀχλὺ
πάνω στὰ δέντρα.
Οἱ νεκροὶ σύντροφοι μὲ τὰ ὄνειρα
θὰ ἔρθουν ἀπ' τὰ κύματα καὶ τὴ γύρη τῆς ρεϊκής
σιωπηλὴ μελωδία μ' ἐκείνον
τὸν ξερὸ κλάδο ἐλαίας στὸ χέρι
χωρὶς ὄπλα κάτω ἀπ' τὴν εὐωδία τῆς ἀκακίας
στὸ σούρουπο ἀνάμεσα στὰ κίτρινα στάχυα.
Κι' ἐμεῖς οἱ περιλειπόμενοι μονοχίτωνες
τότε θὰ σταθοῦμε μὲ λίγα ἀνθάκια
καὶ τὴ ματωμένη μας κόμη
ἀδάκρυτη καὶ ἄνανθη ἄνοιξη
ἀχὸς ἀπὸ λευκὴ ἄβυσσο ἐν δρόσῳ καὶ νεφέλαις.
Αὐτὸ τὸ χάος μὲ τὴν αἰωρούμενη τέφρα
εἶναι δικό μας.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ





LUITZI FIORENTINO

Ὁ Λουίτζι Φιορεντίνου γεννήθηκε στὴ Μαζάρα ντέλ Βάλλο, κοντὰ στὸν Ἀκράγαντα τῆς Σικελίας (σήμερα Ἀκραιζέντο), στὰ 1913. Διδάσκει ἱστορία τῆς Φιλολογίας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Σιένας, διευθύνει τὸ περιοδικὸ «Ἀύσωνία» (AUSONIA) καὶ πῆρε πολλὰ ποιητικὰ βραβεῖα. Ἀπὸ χρόνια ἐργάζεται γιὰ μιὰ πλατεῖα «Ἱστορία τῆς Ἱταλικῆς φιλολογίας» σὲ ὀχτῶ τόμους.

Ὁ Λουίτζι Πιραντέλλο δημοσίευσε τὴν πρώτη ποιητικὴ συλλογὴ του «Φωνές στὴ σκιά» στὰ 1940. Ἀκολούθησαν ὁ «Ἀστρικός οὐρανός» (1942), ἡ «Σκάλα πρὸς τὸν οὐρανὸ» (1948) καὶ ἄλλες. Ἐγραψε μερικὰ πεζὰ καὶ πολλές κριτικὲς καὶ ἱστορικὲς μελέτες, καθὼς καὶ ἀνθολογίες. Ἀκόμα μετέφρασε ἔργα τῶν Γάλλων ποιητῶν Μαλλαρμέ, Σενιέ, Μιστράλ καὶ τοῦ Ἰσπανοῦ Γκόγκορα. Τὰ τραγούδια ποῦ παραθέτομε εἶναι παρμένα ἀπὸ τὴ συλλογὴ του «Μάτι κόκκινο μάτι πράσινο» (1969).

«Τὰ ὄνειρα, οἱ θρηνοί, καὶ τὰ τραγουδάκια τοῦ Ὀδυσσεύα», γράφει ὁ κριτικός του Ἔττορε Ματσάλι, «σκιαγραφοῦν τὸν ἄνθρωπο τοῦ σήμερα, ποῦ μπορεῖ ἀκόμα νὰ συνδυάζῃ τὸ «κλασσικό» τραγούδι μὲ τὶς ἀμφιβολίες τοῦ παρόντος».

Ἡ ποίησή του, ἂν καὶ συμβολικὴ ἀρχικά, παρουσιάζει στὸ ὕφος μιὰ σιλπνότητα κλασσική. Κατάγεται, ὅπως εἶπαμε, ἀπὸ τὴ Σικελία. Εἶναι Σικελὸς ἢ Σικελιώτης, ὅπως ὁ Πιραντέλλο;

ΔΗΜ. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΑ

I

Στὴ μανία τοῦ χρόνου ἢ θάλασσα εἶναι σκυθρωπὴ
ποῦ μαστιγώνει τὴν ἀκτὴ, γιὰ νὰ συντρίψῃ
τοὺς ἐπιζῶντες οἰστρους καὶ νὰ μιλήσῃ στὴν καρδιά
πὼς εἶναι ἀνώφελο νὰ προκαλῆ τὴν ὀργή της.

II

Πάντα ὑπάρχει μιὰ φυγὴ ἐποχῶν καὶ χρόνων
πάντα οἰγεῖ μιὰ λύπη πάνω στὴν ἀκτὴ
καὶ κόβος εἶναι στὴν καρδιά, καθὼς κοιτάζει
τὸ τέρας, ποῦ χυμᾶει γιὰ νέα χαψίματα.

III

Μένει στὴ μνήμη τ' ὠραῖο χαμόγελο
καὶ νικάει πάγους καὶ καύσωνες αὐτὴ ἢ Ἐδέμ'
ὅμως καλὰ τὸ ξέρω πὼς ὁ καιρὸς δὲν σταματάει,
ἄνισα θὰ συνεχιστῇ ἢ μονομαχία
στὸ νερό, στὸ σῖννεφο, μὲ χρόνον ἀκαθόριστο.



IV

Στὰ σπαράγματα τοῦ θηρίου τώρα πιά ἡ μνήμη
κλονίζεται. Τ' ὄραϊο χαμόγελο εἶναι μόλις
ένα στίγμα ἀγωνίας καὶ ἀόριστα αἰωρεῖται
στὸν ἄνεμο, ποὺ σχεδιάζει στὴν ἄμμο.

ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Τὸ ἄνθος ἀνοίγει τὸν κάλυκα καὶ χαμογελάει.
Ἐσὺ: μουσικὴ τοῦ χρόνου,
καὶ ἀπόσταση
στὸν ἥσυχιο ποὺ προπορεύεται τοῦ ἀπέραντου σκότους.

ΜΗ ΒΙΑΖΕΤΕ Τ' ΑΣΤΡΑ

Μὴ βιάζετε τ' ἄστρα. Εἶναι ἀθῶα καὶ μακρινὰ
μιὰ ἀρμονία ποὺ εἶν' ἀπρόσιτη στοὺς ἀνθρώπους.
Μὴ βιάζετε τ' ἄστρα. Εἶναι φῶς κι' ὁμορφιὰ
μιὰ ἀρμονία ποὺ εἶν' ἀπρόσιτη στοὺς ἀνθρώπους.
Μὴ φονεύετε τὶς παραισθήσεις μας
μὴν ταράζετε τοὺς παγκόσμιους νόμους.
Σέρνετε πολὺ τοὺς γιὸς τοῦ βρυχηθμοῦ.
Εἴμαστε ἀπ' αὐτὴ τὴ γῆ, εἴμαστε ἀπ' αὐτὴ τὴ θάλασσα,
ἀστραπὲς κι' ἀχτίδες μόνο, καὶ ἴσως σκιές.
Πιο πάνω ἀπὸ τὴν ἔπαρση εἶν' ἡ εὐσέβεια
κι ἀναζητοῦμε στὸ πρόσωπο τὴν ἀγάπη.
Μετάφραση: ΔΗΜ. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΥ



ΑΝΑΣΤΑΣΙΜΟ

(χορικό)

- Α' φωνή: Χτυποῦν οἱ καμπάνες στὸ θεῖο γιορτάσι!
Β' » : Χριστέ, σὰν Θεὸς στοὺς θνητοὺς ἀναστάσιμα
λόγια χαρίζεις κι ἀγάλλεται ἡ πλάση.
Γ' φωνή: «Θεοὶ ἐστέ» εἶπες στὰ γύρω σου πλήθη.
Α' » : «Ξυπνήστε, πολὺ σὰς κυρίεψε ἡ λήθη
ἡ θεία ψυχὴ σας βαρεῖα ἀποκοιμήθη».
Β' φωνή: Ἀγγέλων χοροὶ ροβολοῦν ἀπ' τὰ ἴψη!
Γ' » : Στὴ γῆ ὡσαννά· κ' ἡ μακάβρια θλίψη
στὰ Τάρταρα πάει τὴ μορφὴ της νὰ κρύψει.
Α' φωνή: Ὁ Ἄχρονος γίνεται χρόνος!
Β' » : Ὁ Χρόνος ζωή.
Γ' » : Μιὰ ζεῖδωρη ἀγάπης...
Α' » : Τὰ στήθεια δροσίζει πνοή.

ΔΗΜ. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ





ΝΙΚΟΥ Α. ΤΕΝΤΑ

Ο ΛΑΪΟΣ

(Διήγημα)

Παλεύανε στα λιβάδια όταν τους μήνυσε ο παραγίδος ότι ή Χρυσόβεργη ζέσταινε με την ανάσα της τα νιογέννητα κουτάβια. "Αστραψε στα μάτια τους το αντίσωμα με τη ζωή, σαν ούράνιο τόξο στη ράχη της Πίνδος. Φιλήθηκαν. Κι' άμολήθηκαν για το άρχοντικό.

— "Ένα είν' άρσενικό, είπε, κάπως στενόχωρα, ό άφέντης. Καί κοίταξε τον ίσκιο τους που κρατούσε ζωντανή τη μοιά αυλή.

Δέν μίλησαν. Δέσανε σφικτά τα χέρια, και ένα, δύο, τρία, φώναξαν μαζί:

— Λάϊος.

Ό γέρος μάζεψε τον φόβο π' αλιώνιζε ώρα την ψυχή με τον πιο γρήγορο χτύπο της καρδιάς του, κι' αποτραβήχτηκε στο καθιστικό. "Εμεινε κεί, μόνος, με την πλάτη γυρισμένη στο όνειρο. Σα φλόγα που αναπνέει την ύστερη ανάσα του καντηλιού.

«Αν ζούσε» σκέφθηκε ξαφνικά. Καί στο θόλωμα του ματιού έλειωσε ένα άστέρι, όμορφα και πόνος.

«Έ! αν ζούσε, σ' όλο το νεραϊδόδασος θ' άπλωνε τούτη την χαρά των παιδιών με το τραγούδι της». Δέν ήταν, όμως, τυχερό. Το γιατρούδι, που πάτησε για πρώτη φορά το χωριό, στο μεγάλο της Παναγίας πανηγύρι, δέν μπόρεσε να στεριώσει την έλπίδα παλμό στο στήθος της. "Ετσι πάει. Σαν απαλό άνεμου χαϊδολόγημα στην κορφή της φτέρης και το σούροιο των σερπετών. Υποταγμένη στις μοίρας τον όρισμό, ακολούθησε την τύχη όλων των ζωντανών του βουνού. Καί να που τώρα περιέπαιζε την μνήμη του, μ' ένα κρινένιο φως, άνθισμένο τάχα απ' της τρυφεράδας της το ξύπνημα πάνω στα ήλιοφαγωμένα χείλη του.



Ό Λάϊος γινόταν ίδιο θεριό. Μέρα με τη μέρα ξεχώριζες την τόλμη και την έξυπνάδα, όπως το μαυροκάστανο τρίχωμα και την πλαγιαστή ούρά. Κι' ήταν ή φωνή ουριτή ώρυγή. Σα λύκου νικητήρια κραυγή, που σκίζει κομμάτια το μυστήριο της χειμωνιάτικης όμίχλης. Κι' ήταν του Κίτσου το πηδηχτιό αντίσωμα στις κακοτράχαλες βουνοκορφές, του Γάκη το παιχνιδισμα, μ' ένα σωρό τεχνάσματα. Μα πιοτερο ήταν της Λύκαινας το κρυφό καμάρι. Το ταίρι της. Τόξεραν τα τοσκάλια το μυστικό κι' έτρεμαν. "Ετρεμαν των λύκων την όργή, του Λάϊου την παλληκαριά, δέν ήξεραν. Πάντως, πιο πολύ, τον Λάϊο φοβόντουσαν. Εύτυχως που τουτό το λυκόσκυλο τα περιφρονούσε τόσο. Ούτε που τ' αλύχτησε ποτέ.

"Αγρια αλύχτησε το νεραϊδοπανηγύρι. Τότε που γυμνές βοσκοπούλες, χωμένες στη ρεματιά, κατέβαζαν με άγριες κραυγές το φεγγάρι και χόρευαν επάνω του. "Η στοιχειωμένη Καλοκυρά μαρμάρωνε όποιο άγρυπνο μάτι αντίκρυζε

τὰ μάγια. "Όλα τὰ ζωντανὰ κρυβόταν, κι' οἱ βοσκοὶ σιαυροκοπιόνταν καθὼς ἄκουγαν τραγούδια καὶ κλαρίνα στὸ γιορτάσι τῆς ζωτιᾶς.

Ὁ Λάϊος μονάχα μιέρδευε τῆς ἱεροτελεστίας τὴν μυστικὴ γλῶσσα. Καὶ ντράπηκε σὰν εἶδε τὰ τσομπανόσκυλα νὰ κουρνιάζουν φοβισμένα πλαῖι στὶς καλύβες, μὲ τσακισμένα τὰ πόδια ἀπὸ ἄβρατα χτυπήματα.

"Ωρμησε, μὰ νικητῆς μαλάκωσε.

Φιλιώθηκε μὲ τὶς νιές, ποὺ χόρευαν μαζί μὲ τὰ στοιχεῖα. "Υστερα γαύγισε χαρούμενα τὴν λευκοντυμένη νεράϊδα, ἔρριξε χάμω τὸ πέπλο τῆς καὶ λάκισε σὰν εἶδε σμάρι τὴν γύμνια τῶν ζωντανῶν καὶ τῶν ζωτικῶν.

Ἡ λύκαινα τὸν ἔνοιωσε, ὅπως πάντα ,καταδικό τῆς.



"Ἐπese μπρούμυτα ὁ παραγιός. Ἡ κρανένια ἀγκλίτσα λύγισε τὴν ραχοκοκκαλιά.

— Πὲς τὴν ἀλήθεια, ξαναπρόσταξε ὁ Καπετάνιος.

— Τειρακόσια, ὅλα κι ὅλα, πρόβατα καὶ πέντε μουλάρια.

— Μέτρησε καὶ βγάλε ἐξήντα σφαχτάρια. Δῶσε καὶ στὸν τσέλιγκα τοῦτο τὸ χαρτί. Σὰν νικήσουμε ὁ λαὸς θὰ τὸν πληρώση.

Τὸ σούρουπο ἀγκάλιασε παγερὰ τὸ ἀρχοντικό. Τίποτε δὲν σάλευε. Ἦταν καὶ οἱ τέσσερες. Στὰ πρόβατα εἶχε μείνει ὁ παραγιός. Κι ὅσο κόντοζύγωναν τὰ μεσάνυχτα ἢ σιωπὴ γινόταν ταφόπετρα πάνω στὰ στήθη.

— Μὲ τὴν εὐχή σου πατέρα, κι' ἕνα δάκρυ πέτρωσε ἀγκάθι στὸ ρόδινο μάγουλο τοῦ Κίτσου.

"Ἴσως τὰ καταφέρω. Κι ἂν ὅλα πᾶν καλά, θὰ κατεβῆτε στὴν χώρα. "Όσα κι ἂν χρειαστῆτε, θὰ τὰ στέλνω ἐγὼ ἀπ' τὴν Ἀμερική.

Δὲν τὸν ἀκολούθησε κανεὶς. Ἡ κρυφὴ εὐχή, σὰν ὄνειρο γυρμένο στὶς θυμωνιές, ἦταν ὅλο τὸ ξεπροβόδιομα. Μὰ ὁ Λάϊος ξέφυγε καὶ συνταίριαζε, πλαῖι τοῦ βήματος τὴν γρηγοράδα, μὲ τὸν καημὸ τῆς καρδιᾶς. "Όσπου ὁ Κίτσος μπῆκε στὸ αὐτοκίνητο.

Ἡπλαγιαστὴ οὐρὰ ἔγινε ἀπὸ τότε πιὸ λοξή. Καὶ βρῆκε, γιὰ λίγο, τὴν ἀρχικὴ ἰσορροπία, στὸ πρῶτο μήνυμά του.

"Όλα γι'αὐτὸν πήγαιναν καλά.



Χρειάζεται ψυχὴ ὁ ἀγώνας μας, βρόντηξε ὁ καπετάνιος.

Καὶ θυσίες.

Ἀπ' ὅλους...

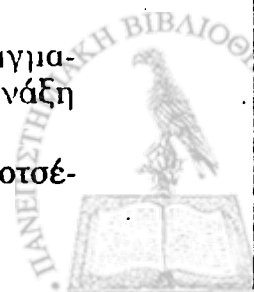
Τὸ θιὸς τοῦ τσέλιγκα θέριεψε τὸ ἀντάρτικο τραγούδι.

— Δὲν τὸ ἀντέχω, εἶπε ὁ Γάκης.

Μᾶς ἔμειναν οαράντα ζωντανά. Δὲν τὸ μπορῶ ἄλλο ἐδῶ. "Αν μείνω, πρέπει νὰ πάω μαζί τους.

Καὶ ἔφυγε νύχια. Τὸ λιόγερμα ἀπάντησε τὰ πρῶτα τμήματα τοῦ Τάγμα-τος. Ἦταν κεῖ ὁ Λάϊος, ὅταν φόρεσε τὸ χακί. Κι ὅταν γύρισε νὰ τοῦ φωνάξῃ περήφανα «Ζήτω ἢ Ἐλευθερία», ὁ Λάϊος εἶχε χαθεῖ.

Προσπέρασε γρήγορα τὸ λημέρι τῆς λύκαινας. Καὶ βρῆκε τὸν γεροτσέ-



λιγκα καθισμένον σταυροπόδι στὸ κατώφλι τοῦ σπιτιοῦ.

Ἄσάλευτον, σὰν τὴν ἄδεια, δίπλα του, μπουκάλα.

Ἐγειρε πάνω στὸν κύρη καὶ δάκρυσε. Σὰν ἄνθρωπος...



Μὲ τὴν κόκκινη φωτοβολίδα, ποὺ ἄνοιξε πληγὴ στὸν οὐρανό, ἄρχισε ἄν μεγάλο κακό. Ὁρεσ κράτησε ὁ χαλασμός.

Κάθε τόσο διέκοπτε τὸ ντουφεκίδι, ἢ ἴδια παθιασμένη λέξη κι ἀπ' τὴς ἐξ μεριῆς τῆς μάχης.

— Προδότη!

Ὅταν ὅλα σώπασαν δὲν ὑπῆρχαν νικητές. Μονάχα πεθαμένοι νὰ κί τοῦν στὰ χέρια τους σφιχτὰ τὸ μῖσος.

Ὁ καπετάνιος ὄρθιος, σὰν πίστη στὴς φλόγες, μιλοῦσε γιὰ τὸ δίκιο τῶ ἀγώνα, καθὼς θάβανε οἱ χωρικοὶ τοὺς δικούς του.

Σταμάτησε ἀπότομα στὰ παρακάλια τοῦ γεροτσέλιγκα ποὺ σέρνονταν ἐ τευτικά μπροστά του.

Ὁ Γάκης ἦταν ἐκεῖ μ' ἓνα μαχαίρι στὴν καρδιὰ κι ἓνα χαμόγελο παυ μένο στὸ χαμομήλι.

Τοῦδωσε χέρι ὁ καπετάνιος. Τὸν ἔφερε σιμά του καὶ ἔπεσε ὁ λόγος κ ραυνός σ' ὅλους τοὺς συντρόφους.

— Κουράγιο γέρο. Ἦταν παλληκάρι. Ἄν ἦταν δικός μας, θὰ γινόταν κ γούδι καὶ καύχημα τοῦ λαοῦ!

Καὶ πρᾶγμα παράξενο, ὁ καπετάνιος πῆγε καὶ στὴν κηδεῖα τοῦ στρατιπ Ἦταν σίγουρος γιὰ τὴν σκοπιμότητα τῆς πράξης.

Μόνο, σὰν σταύρωσε τὸ βλέμμα του μὲ τὸν Λαῖο, κάτι μέσα του πέτρσε. Στὰ μάτια τοῦ ζώου ἀντίκρυσε ὅλη τὴν ἀλήθεια τῆς στιγμῆς, ποὺ διψοῦσθι ἐκδίκηση.



Γλυκολάλησε πάλι ἡ φλογέρα στὸ βουνό. Ξανάρχισε τὸ παραμῦθι κ κούνιες καὶ στὸ λόγγο ὁ χορὸς τῆς Καλότυχης.

Ἦρθε καὶ ὁ ταχυδρόμος. Φτάσανε καὶ τὰ πρῶτα δέματα ἀπ' τὸν Εὐο. Εἶχε ἀπ' ὅλα. Ἀκόμη καὶ εἰδικὰ φαγητὰ γιὰ τὸν Λαῖο. Κανέναν δὲν ξέσε Ἦσως τ' ὄνομά του.

«Ἀκοῦς, ἐκεῖ, νὰ τελειώνει τὰ γράμματά του; μὲ κείνο τὸ Κρίς» ἔλεγε κ Ξανάλεγε ὁ γέρος, ὥσπου τὸν ἔβαλαν πλάϊ στοὺς τάφους τῶν ἀγαπημένωτ

Δὲν τὸν πρόφτασε ὁ Κρίς. Ἐκλαψε πικρὰ πάνω στὸ νιοσκαμμένο τάφ τ ἀφέντη, ὕστερα τοῦ ἀδερφοῦ καὶ τῆς μάννας.

Ἐρριξε τρισάγιο καὶ μοσχοπλήρωσε τὸν ξενόφερτο παπᾶ.

Ὁ Λαῖος τὸν ἔγλυφε στοργικὰ κι' ὁ παραγίδς τοῦ παραστέκονταν ἐν δερφός.

Τὴν ἄλλη μέρα γλέντι μεγάλο στὸν καφενέ. Ὅλους τοὺς κερνᾶ φων ὁ Κρίς. Ὁ λιγομίλητος Κίτσος λὲς καὶ δὲν ὑπῆρχε. Συνέχεια μιλοῦσε.

— Ποῦ ζεῖτε; Πίσω ἀπ' τὸν κόσμο. Οὔτε δρόμος δὲν φτάνει ἴσαμε δι' στὴν Ἀμερικὴ...

Καὶ δός του κουβέντες μεγάλες, σὰν τὰ σπῖτια τῆς μακρινῆς χώρας.

“Όλοι τὸν ἄκουγαν προσεκτικά. Ὁ Λάϊος ὄλο καὶ μαζεύονταν σὰν νᾶθελε νὰ καταπιῇ τὴν οὐρά του.

— “Ἐ! δὲν εἶναι ζωὴ αὐτὴ. Τοῦτος ὁ οὐρανὸς λὲς καὶ σὲ πνίγει μὲ τὴν ξασοιριά του. Οὔτε ἓνα ἐργαστάσιο γιὰ μιὰ δουλειὰ τῆς προκοπῆς. ”Α! ὁ καπνὸς εἶναι σημάδι προόδου.

Πῶς ζεῖτε ἀλήθεια, σκλάβοι τῆς μοίρας σας!

Σὰν τὰ σκυλιὰ πού περιμένουν τοῦ ἀφεντικοῦ τὴν ἀπλοχεριά...

Ὁ Λάϊος δέχτηκε τοῦτον τὸν λόγο σὰν κατάρα θεοῦ.

Καὶ κάθηκε στὸ δάσος.

Τρεῖς μέρες ἔμεινε ὄλες κι ὄλες ὁ Κρίς. Ὁ νοῦς του ἦταν πάντα στὶς δουλειές του. Μετροῦσε, συνέχεια, τὶς ὥρες τοῦ γυρισμοῦ. Κάπου - κάπου λάθεβε γιὰ τὸ ἄλλο ὁ Λάϊος.

«Τί νᾶγίνει τὸ ζωντανό;» ἀναρωτιόταν. Καὶ ρωτοῦσε τὸν παραγιό, γιὰ κἀένα μαντᾶτο.

Τίποτα· λὲς καὶ τὸν κατάπιε τὸ βουνό.



Ἦταν στὸ λιβάδι ὅ,τι ἀπόμεινε ἀπ’ τὸ χωριό. Συγγενεῖς, παλιοὶ φίλοι, νέα παιδιὰ πού θαύμαζαν τὴν προκοπὴ του.

Ἀποχαιρετισμός, φιλιὰ, ὑποσχέσεις.

Καὶ τότε εἶδαν τὸν παραγιό νᾶρχεται κατεβαίνοντας τὶς πλαγιές, σὰν ἔφηβος τὰ σκαλοπάτια τῆς ἐκκλησιᾶς.

— “Ἐ! τὸν βρῆκες τὸν Λάϊο; τοῦπε κοφτὰ ὁ Κρίς.

— Νά, ὅ,τι ἀπόμεινε, ἀποκρίθηκε ὁ παραγιός, καὶ τοῦδωσε τὴν οὐρά.

Καὶ κάνοντας τὸν σταυρό του, μурμουρίσε:

— Ἀκοῦς ἐκεῖ πράγματα, νὰ κάτσει νὰ τὸν σπαράξουν τὰ τσακάλια!...

ΕΦΤΑ ΔΙΣΤΙΧΑ

Δὲ σὲ θαυμάζω, σ’ ἐκτιμῶ,
πνεῦμα, ψηλά πού στέχεις.



Ἐλπίδα: εὐτυχία τῆς ζωῆς μου
ὦ, ἀγαμονὴ τῶν μακρυνῶν πραγμάτων.



Ἀπλότητα, ἀπλότητα πάνω ἀπ’ ὅλα
τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ πῶς μοῦ φανερώνεις.



Δὲ σ’ ἀγαπῶ, ἀκριβὴ ζωὴ μου, σὲ συνήθισα.



Στέρηση. πῶς τὸ δρόμο μου πληρώνεις
τὸν ἄδειο, τὸν ἀνία δίχως ἐσὲ γεμάτο.



Ἡ ποσότητα: εἶναι κι’ αὐτὴ μιὰ ποιότητα.



Στοχάζομαι ἀγαπῶ: μακρὰ ἢ πράξη,
δόξου τὸ νοῦ νὰ σοῦ μετρήσω τὴν ἀγάπη.



ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΜΙΑ ΤΕΛΕΙΑ ΣΤΗΝ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΑΝΑΡΧΙΑ

Είμαστε λαός μικρός, απομονωμένος σ' ένα νευραλγικό σημείο του κόσμου, όπου διασταυρώνονται μεγάλα συμφέροντα, και όπου από την εποχή της επίκλης μας επανάστασης ως τὰ σήμερα συμπλέκονται τὰ πάθη και οι βουλιμίες τῶν Μεγάλων, καμουφλαρισμένα ἢ ἀναίσχυντα. Γι' αὐτὸ ἡ ἀναγνώριση τῆς Δημοτικῆς σὰν τῆς μόνης γλώσσας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ πρέπει νὰ χαιρετιστῆ σὰν μιὰ πραγματικὴ νίκη του, σὰν ἡ ἀπελευθέρωσή του ἀπὸ ἔ ν α ν ἀπὸ τοὺς αἰωνόβιους ἐφιάλτες ποὺ θρέφουν τὴν ἀδυναμία μας.

Τὸ γλωσσικὸ ζήτημα βρέθηκε στὸ προσκήνιο σὲ πολλές κρίσιμες ὥρες τῆς ἱστορίας μας. Στάθηκε κι' αὐτὸ μιὰ μαγιά γιὰ δikhόνοιες καὶ ἐχθρότητες. Προκάλεσε τὸ χύσιμο αἵματος καὶ γέννησε διχασμοὺς καὶ ἀκοίμητα μίση. Τώρα ὡς ἐλπίζουμε ὅτι σὴν ὑπόθεση μπαίνει ὀριστικὰ τελεία καὶ παῦλα.

Οἱ καιροὶ δὲν εἶναι γιὰ θριαμβολογίες. Ἡ νίκη τῆς Δημοτικῆς εἶναι μιὰ νίκη τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ποὺ ἀπαιτεῖ, γιὰ τὴν ἐξοικονόμηση δυνάμεων, τὴν ἐπικράτηση τῆς ἀρχῆς τῆς ἐλάσσονος προσπάθειας: αὐτῆς ποὺ στάθηκε πάντα στύλος τῆς προόδου καὶ ποὺ ἀντιπροσωπεύεται στὸν τομέα τῆς γλωσσολογίας ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς μυϊκῆς ἀδράνειας, τῆς *inertia muscularum* τοῦ Max Müller. Ὁ θρίαμβος τῆς ἀρχῆς αὐτῆς προκαλεῖ στὸν τομέα τῆς γλώσσας τεράστια οἰκονομία δυνάμεων, ποὺ μέσα στὸν πολυδιάστατο κόσμον μας εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ τομεῖς πιὸ πρακτικοὺς τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Ὅταν τὰ παιδιὰ ἑνὸς λαοῦ χάνουν καιρὸ στὰ γόνιμα μαθητικὰ χρόνια γιὰ μακρὰ καὶ βραχέα, γιὰ φιλές, δασεῖες, ὑπογεγραμμένες, περισιπωμένες καὶ ὀξεῖες, ὅταν μάλιστα ἔχει ἀπὸ αἰῶνες χαθῆ ὁ χρόνος τῶν φωνηέντων καὶ μαζί του ἡ προσωδία, ὅταν δηλαδὴ σπαταλεῖ γόνιμο χρόνο σὲ κενοὺς λήρους, δὲν μπορεῖ ὁ λαὸς αὐτὸς παρὰ νὰ μείνῃ πίσω καὶ στὸν τομέα τῆς κουλτούρας, μὰ ἰδιαιτέρως, στὸν τομέα τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, ποὺ μόνος εἶναι σὲ θέση σήμερα νὰ θρέψῃ τὸν κόσμον.

Μιὰ ἀναίσχυντη ἀφειδία λόγων ἔθρεφε ὡς τώρα ἓνα στείρον ἀγῶνα ἀνάμεσα στοὺς ὀπαδοὺς τῆς λαϊκῆς γλώσσας ποὺ ὑμνοῦσαν τοὺς διαφορισμοὺς της, τὸ πλοῦτο της, τὴν ἐσωτερικὴ της διάρθρωση, καὶ τῶν καθαρολόγων, ποὺ τὴν παρουσιάζουν σὰν βάρβαρο ὄρμαθὸ παρεκκλίσεων καὶ ἰδιοκλισιῶν. Ὁ ἀγῶνας αὐτὸ τώρα λήγει κατὰ Νόμον. Καὶ ἀρχίζει τῆς καθαρεύουσας ἡ κηδεῖα. Αὐτὴ ἡ κηδεὶ θὰ διαρκέσῃ πολὺν καιρὸ καὶ θὰ ἀκουστοῦν πολλοὶ ἐπικήδαιοι. Σ' αὐτοὺς πρέπει νὰ εἰπωθοῦν καὶ μερικὲς ἀλήθειες.

Ἡ καθαρεύουσα πρόσφερε καὶ αὐτὴ στὸν τόπον τις ὑπηρεσίες της. Τοῦ πρόσφερε ἓνα γλωσσικὸ ὄργανο πάγια διαρθρωμένο, ἀφοῦ δὲν ἦταν γέννημα τῆς ἱστορικῆς ζωῆς, ἀλλὰ πλάσμα τοῦ γραφείου τῶν λογίων, ποὺ, ἂν καὶ ἦταν κάποιοι πεισματικοὶ καὶ στενοκέφαλοι, δὲν τοὺς ἔλλειπε οὔτε ἡ ἐπιστημονικὴ κατάρτις οὔτε ὁ ἀγνὸς πατριωτισμὸς. Μὲ αὐτὸ τὸ γλωσσικὸ ὄργανο ὁ λαὸς μπόρεσε νὰ τιμετωπίσῃ τις ἀνάγκες μιᾶς ἐθνικῆς ζωῆς ἐλεύθερης, νὰ μορφώσῃ στελέχη, νὰ συντάξῃ νόμους, νὰ γράψῃ ἐπιστημονικὰ βιβλία, νὰ προσφέρῃ τὴν ἀναγκαῖα ἐπιστημονικὴ ὀρολογία στοὺς νεοσύστατοὺς του θεσμούς. Ἡ καθαρεύουσα στάθη ἔτις ὅ, σὲ στιγμὲς ἀνάγκης, ἀφευκτος μεσάζων γιὰ νὰ γίνῃ δυνατὴ ἡ δια-

δηση του θησαυρού του λεκτικού της αρχαίας γλώσσας προς την γλώσσα του λαού του, αν και ήταν σε θέση να εκφράση τον πλούτο του αισθήματος, δεν μπορούσε να ικανοποιήση τις ανάγκες ούτε της επιστήμης ούτε του κρατικού οργανισμού. Ο Βυζάντιος στην Βαβυλωνία δίνει κάπως, και με μεροληπτικό ασφαλώς χιούμορ, το μέτρο της ικανότητας των λαϊκών ιδιωμάτων, που αποτελούσαν στην εποχή του την λαϊκή γλώσσα, να τροφοδοτήσουν με λεκτικό υλικό τις ανάγκες σε λεκτικό πλούτο της νέας εθνικής μας ζωής.

Οι ανάγκες όμως που κάλυψε ή καθαρεύουσα ήταν, — μερικές μάλιστα εξακολουθούν και τώρα να είναι — ανάγκες προσωρινές. Σιγά - σιγά θά αποχωρήση και αυτή οριστικά από την σκηνή αυτού του κόσμου, γιατί δεν μπορεί να στέκεται σαν εμπόδιο, — σαν ένα από τα εμπόδια, — στην πορεία ενός μικρού και μαρτυρικού λαού. Τώρα όμως που αρχίζει να κατεβαίνει τα σκαλοπάτια της πρακτικής ζωής, δεν θα πρέπει να ξεχάσουμε ότι μερικά από τα πιο σημαντικά ονόματα της λογοτεχνίας μας και στον πεζό λόγο και στην ποίηση, στην καθαρεύουσα έδωσαν τα κείμενά τους. Σε μια καθαρεύουσα ιδιότυπη, οι πιο γνήσιοι απ' αυτούς, που άντλούσε από την ζωντανή λαϊκή γλώσσα για να εκφράση την περιοχή του αισθήματος. Αυτό δεν μπόρεσαν να το καταλάβουν και γνήσιοι ακόμη ποιητές: Ο Παπαρηγόπουλος, ο Βασιλεάιδης, ο Καρασούτσας, ο Ζάν Μορέας, που η τελευταία του συλλογή πριν φύγη για το Παρίσι, για να γίνει ένας από τους πρωτεργάτες του Συμβολισμού, παρουσιάζεται με τον μακαρονικό τίτλο: Τρυγόνες και "Εχιδναι. Γι' αυτό γράφοντας ποίηση μπορεί να έκαναν μεγαλόστομο κήρυγμα, φιλοσοφία, ήθικολογία, ο γνήσιος όμως λυρισμός, αυτός που ανοίγει την καρδιά, τους γλυτρούσε πάντα μέσα από τα δάχτυλα. Τι να πούμε όμως για τον Κάλβο, τον Βιζυηνό, τον Παπαδιαμάντη, τον Καβάφη, τον Ροΐδη, που θα είναι πάντα ονόματα σημαντικότερα της λογοτεχνίας μας. Αυτοί δεν περιορίστηκαν, όπως οι πρώτοι στο να γράφουν ποίηση ή διήγημα «ψελλιζόμενοι την Ελλάδα και μόνον φωνήν». όπως απαιτούσε ο γλωσσικός φανατισμός της εποχής τους. Με την αγαθή πρόθεση να δώσουν τον γνήσιο ψυχικό τόνο των περιοχών του ελληνισμού που τους γέννησε, είτε μέσα είτε έξω από τα σύνορα της μικρής μας χώρας, οι τρεις πρώτοι έμáστευαν, αν και καθαρολόγοι, από την λαϊκή γλώσσα το γλωσσικό υλικό που χρειαζόνταν, όταν ζητούσαν να εκφράσουν τα πάθη της ψυχής ή τους πόνους της καρδιάς. Κι' έτσι δεν μπήκαν στην ούρα του κομήτη, του ευρωπαϊκού ρωμαντισμού, που βασίλευε στην εποχή τους. Ιερός και άπαραβίαστος στην άλλη Ευρώπη. Δεν έγιναν δορυφόροι μεγαλόστομοι των ξένων καλλιτεχνικών ρευμάτων. Με το ύφος τους το μεικτό έκφρασαν στιγμές νευραλγικές της ζωής του λαού μας, που βγαίνοντας από μια δουλεία μακραίωνη για να μπή σ' έναν κόσμο τυπικά τουλάχιστο ελεύθερο, αισθάνονται να χαλαρώνει μέσα του αυτό το θαυμάσιο πλέγμα των ήθικων και ψυχικών δεσμών που ήταν η πανοπλία του ή πραγματική στους αιώνας της σκλαβιάς.

Ο Ροΐδης, που κατόρθωσε να γράφει συνκινητικό και γνήσιο διήγημα σε άψογη καθαρεύουσα και που είχε μάτι κοινωνικού δυναμορφωτή, χωρίς όμως να έχη τον φανατισμό του και την πίστη του, θα μείνη στα νράμιατά μας, όχι μόνον σαν άληθινά τίμιος άνθρωπος των γραμμάτων, αλλά και σαν εκλεκτός καλλιεργητής του γνήσιου χιούμορ, που σπανίζει πολύ στα δικά μας γράμματα. Αυτός ο "Ελληνας άμώτεχνος του μενάλου Ίρλανδού Ίωνάθαν Σουίφτ έδωσε με την καθαρεύουσα σάρκα και όστά σ' εκείνο που ο Φαλοτάφ στον Έρρίκο τον τέταρτο το λέει: "I sat with a sad brow, ένα άστείο που λέγεται με κατσούφικο πρόσωπο: αυτό το είδος του κωμικού, του τόσο άποτελεσματικού και τόσο χρήσιμου, που σχετικά μ' αυτό στάθηκε τόσο φειδωλή για μ'ας ή Θεία Πρόνοια.

— Όσο για τον Καβάφη, τί να πούμε; Μέσα σε διασταυρούμενα πυρά αυξάνει συνεχώς ή φήμη του. Το έργο του πέρασε τα σύνορα της περιοχής μας και μετα-



φράζεται σὲ ξένες γλώσσες καὶ διαβάζεται ὁ Καβάφης καὶ ἀναγνωρίζεται σὰν ποιητῆς ιδιόρρυθμος, ἐπειδὴ δημιούργησε δικό του ὕφος καὶ ἔζησε τὸ πικρὸ κατακαθὶ τῆς ζωῆς τοῦ τέλους τοῦ δέκατου ἑνατου αἰώνα, μιᾶς ἐποχῆς μεθυσμένης ἀπὸ ρομαντικούς οἰστρους. Καὶ ἀκριβῶς ἐπειδὴ δὲν ταξίδευε μὲ τὴν φωτεινὴ εὐπλοία τῆς ἐπιφάνειας, μὰ ζοῦσε *a priori* σὰν πρόδρομος, μὲ εἰρωνεία καὶ πειθαρχημένο πάθος, τὸ ναυάγιο τῆς ἑξαλλης αὐτῆς ἐποχῆς, ἡ Ἀθήνα τὸν ἀγνοοῦσε σχεδὸν ἕως τὸν θάνατό του, μὲ ἐξαιρέσεις ἐλάχιστες. Τώρα ἐμεῖς, ἰδιαίτερα ὁμως ὁ ξένος κόσμος, ἀλλάζουμε γνώμη. Γιατὶ βλέπουμε πόσο προφητικὰ εἶδε τὸ ναυάγιο τοῦ ρωμαντικοῦ ἔρωτα καὶ τὰ πικρὰ στίγματα, πού τώρα, ἀδέσμευτα στὴν ἐπιφάνεια συνέχουν τὶς ψυχές μας μὲ ἀγωνία καὶ τρόμο.

Αὐτὰ τὰ ὀνόματα πού ἀναφέραμε παραπάνω καὶ οἱ ὑπηρεσίες πού πρόσφερε ἢ καθαρῆουσα σὰν ἐκφραστικὸ μέσα στὴν μεταβατικὴ ἐποχὴ ὅπου τὰ γλωσσικά μας ἰδιώματα ἀποτελοῦσαν μιὰ σύγχυση γλωσσῶν, συγκροτοῦν τὰ περιουσιακὰ στοιχεῖα πού κληροδότησε στὸ ἔθνος. Καὶ δὲν εἶναι καθόλου ἀσήμαντα. Τώρα λοιπὸν πού φαίνεται ὅτι ὀριστικὰ κατεβαίνει ἀπὸ τὸ παλκοσένικο καὶ τὸ ἔθνος ἀποκτάει μιὰ γλώσσα γιὰ νὰ μπορῆ πιὸ ἀποτελεσματικὰ νὰ πολεμήσῃ τὸν λήθαργο πού τοῦ κληροδότησε μιὰ μακραιώνη σκλαβιά, πρέπει νὰ μὴν ξεχνᾶμε τὰ θετικὰ στοιχεῖα πού ἀφήνει πίσω της στὸ πέρασμά της. Καὶ νὰ μὴ θελήσουμε νὰ τὴν ἀποχαιρετήσουμε μὲ ἓνα εἶδος *damnatio memoriae*, μὲ ἓναν ἀφορισμὸ τῆς μνήμης της, ὅμοιον μὲ κείνον πού μ' αὐτὸν καταδίκαζε ἡ ρωμαϊκὴ Σύγκλητος τὴν μνήμη καὶ τὰ ἔργα ἑνὸς μισητοῦ Αὐτοκράτορα. Γιατὶ γιὰ τὶς ὑπερβολές καὶ τὶς δραματικές γιὰ τὸν τόπο ἐκτροπές της δὲν φταίει ἡ γλώσσα, φταίνει οἱ ἄνθρωποι, μερικοὶ μόνον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους της: ὅσοι εἶχαν καταληφθῆ ἀπὸ φιλάρχαιο ἀμὸκ ἢ δούλευαν στὸν φανατισμὸ ἢ καὶ σὲ ἀτομικὰ συμφέροντα, ὅσοι σαγήνευαν μὲ στεῖρα εὐφράδεια κομματικὰ ἀκροατήρια, ὅσοι καλλιεργοῦσαν μὲ ἔνθεο ζῆλο τὸν σχολαστικισμὸ καὶ ἔδρεπαν θαυμασμούς, εὐλογίες καὶ χειροκροτήματα μὲ ἀδειανούς δεκάρικους, πού ἔσπρωχναν ὁμως τὸν λαὸ σὲ δραματικὰ σάλτα μορτάλε. "Ὅσοι ὁμως ἐνεργοῦσαν ἔτσι ἦταν μιὰ μειοψηφία. Οἱ ἄλλοι, οἱ πολλοί, τίμιοι καὶ ἀνιδιοτελεῖς ἐπιστήμονες, δημοσιολόγοι, συγγραφεῖς, δασκάλοι πανεπιστημιακοί, ἦταν γνήσιοι μεγαλοϊδεάτες πού ἀγωνίζονταν μέσα στὴν περιοχὴ τῆς χίμαιρας, γιὰ νὰ ἐπιβάλουν σ' ἓνα λαὸ μιὰ γλώσσα πλαστή. Δυστυχῶς γι' αὐτοὺς οἱ ἀγαθὲς τους προθέσεις δὲν εἶχαν σὰν ἀντίκρουσμα τὴν ἀναγκαῖα μᾶζα κοινοῦ νοῦ, κι' ἐδούλευαν πειθήνιοι στοὺς σκοποὺς μιᾶς στενόκαρδης κομματικῆς ζωῆς, πού ἀγωνίζονταν γιὰ νὰ κερδίσῃ τὸ μονοπώλιο τῆς ἐξουσίας γιὰ τὴν νεόζυμη ἀστικὴ τάξη, πού ἐπάλεψε γιὰ νὰ ὑποκαταστήσῃ στὸν οἰκονομικὸ τομέα τὴν ντόπια γαιοκτητικὴ φεουδαρχία, πού ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὸν ξένο ζυγὸ τῆς χάρισε μιὰ ἐφήμερη πολιτικὴ αἶγλη. Αὐτὴν τὴν προσπάθεια γιὰ νὰ μεταβληθοῦν οἱ στεῖρες οἰκονομίες τοῦ εὐπορου χωρικοῦ καὶ τὸ νεκρὸ κεφάλαιο τοῦ τοκογλύφου σὲ γόνιμο τραπεζικὸ κεφάλαιο τὴν ἔζησε ἡ μικρὴ μας χώρα, ὅπως καὶ ὅλες οἱ ἄλλες τὰ χρόνια τῆς κυοφορίας στὰ σπλάχνα τῆς κοινωνίας τῆς μεγαλοαστικῆς τάξης, αὐτῆς, πού μὲ τὴν ἐπιβολὴ τῆς ὑλικῆς της ἐξουσίας, προσπαθεῖ νὰ ἐπιβάλῃ καὶ τὴν ἐξουσία τοῦ συγκροτήματος τῶν δικῶν της ἰδεῶν καὶ σκοπῶν. Καὶ αὐτὸ σὲ ἐποχές πολὺ χαμηλῆς μορφωτικῆς στάθμης τοῦ λαοῦ πετυχαίνεται πάντα. Καὶ ἀκριβῶς γιὰ νὰ μπορεῖ ἡ τάξη πού κυριαρχεῖ στὰ μέσα παραγωγῆς νὰ διαθέτῃ καὶ τὸ μονοπώλιο καὶ στὴ σφαῖρα τῶν ἰδεῶν, στήθηκε ἡ καθαρῆουσα σὰν ἐμπόδιο, μεταξὺ γνήσιας καὶ γόνιμης μόρφωσης τῆς λαϊκῆς μᾶζας σ' αὐτὴν τὴν γῆ. Αὐτὸν τὸν ἀγῶνα γιὰ τὸν σφετερισμὸ τῆς ἐξουσίας ἀπὸ τὸ μεγάλο κεφάλαιο ὑπηρετήσαν οἱ γλωσσαμύνητορες. Ἐλάχιστοι συνειδητὰ καὶ μὲ ἐπίγνωση τῶν σκοπῶν πού ὑπηρετοῦσαν. Οἱ πολλοὶ κυριευμένοι ἀπὸ ὄνειροφαντασίες, κυριευμένοι ἀπὸ κλασσικὰ ὀράματα, κυριευμένοι ἀπὸ ἀδειανούς ἀντικατοπτρισμούς, πού ἐμάγευαν τὶς ψυχές τους σὰν μὲνύματα ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο κόσμο. Καὶ ἔτσι ἀνάκοψαν τὴν ὁμαλὴ πορεία τοῦ ἔθνους

πρός την πρόοδο, όταν έπαψαν νά είναι μιὰ ἀναγκαία, προσωρινή ὅμως λύση. Ἔτσι ἔφεραν καί ἓνα θετικά ἀρνητικό γιά τήν τάξη πού ὑπηρετοῦσαν ἀποτέλεσμα. Ἐπιμένοντας στό νά συνεννοοῦνται μέ τήν μᾶζα τοῦ λαοῦ μέ μιὰ γλῶσσα πού αὐτή δέν τήν καταλάβαινε, παράδωσαν τήν λαϊκή γλῶσσα στήν ἄλλην ὄχθη τῆς ἰδεολογικῆς ροῆς, αὐτῆς πού ἔτρεφε τήν ἀντίθεση στήν ἀστική θέση, χαρίζοντάς της ἔτσι ἓνα θαυμάσιο μέσο συνεννόησης μέ τίς λαϊκές μᾶζες, πού ἀποδείχτηκε ἰδιαίτερα ποτελεσματικό στοὺς κοινωνικούς μας ἀγῶνες.

Αὐτά γιά τοὺς καθαρολόγους. Πρέπει ὅμως νά ὁμολογήσουμε ὅτι καί ἀπό τήν ἄλλη πλευρά τοῦ λόφου, ἀπό τήν πλευρά δηλαδή τῶν Δημοτικιστῶν, δέν ἔλειψαν οὔτε οἱ ὑπερβολές, οὔτε οἱ ἐχθρότητες, οὔτε βασικά σφάλματα τακτικῆς.

Ἔτυχε νά ζῶ στίς ἀρχές αὐτοῦ τοῦ αἰῶνα, σέ μικρή βέβαια ἡλικία, σ' ἓνα περιβάλλον φανατικῶν δημοτικιστῶν, — Μαλλιάρους τοὺς ἔλεγαν τότε, — ἐπειδὴ ἓνας θεῖος μου, ὁ Ἄντρέας Κεφαλληνός, φίλος στενός τοῦ Μαθίλη καί σημαντικός λόγιος, ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ τελευταία στελέχη τῆς ἐπτανησιωτικῆς Σχολῆς, πού ἀπὸ τήν ἐποχὴ τοῦ Σολωμοῦ στέκονταν προπύργιο τοῦ Δημοτικισμοῦ, καί ἓνας ἄλλος, ὁ Ἡλίας Σταύρου, γαμπρός τοῦ Πολυχρόνη Κωνσταντᾶ, τοῦ πρώτου ἡγέτη τῆς κερκυραϊκῆς ἀγροτιᾶς, ἦταν φανατικός φίλος καί συνεργάτης τοῦ Νουμᾶ. Ἔτσι εἶχα τήν καλὴ τύχη νά ζήσω σ' ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ θερμὰ σημεῖα τῆς πάλης μαλλιάρων καί γλωσσαμυντόρων, καί ἔβλεπα κάποτε νά μπαίνουν καί νά βγαίνουν στό σπίτι μου, μαζί μέ τοὺς δικούς μου δημοτικιστές, τὸν Πάλλη, τὸν Μαθίλη, τὸν Παπαγιάννη, τὸν Τραυλαντώνη, τὸν Ψυχάρη, τὸν Βλαστό καί ἄλλους. Ὅπως καί οἱ ὄπαδοί τοῦ Χατζηδάκη καί τοῦ Κόντου, ἦταν καί αὐτοὶ γεμάτοι μένος πολεμικό. Καρπηκομόντες καί διοπτροφόροι μερικοὶ ἀπ' αὐτούς, ἄλλοι, ὅπως ὁ Πάλλης καί ὁ Βλαστός, σέ ἀγγλικὸ στυλ, ὅλοι καλότροποι καί χαριτωμένοι ἄνθρωποι, κυριεύονταν ἀπὸ ἓναν φανατισμὸ ἀλλάκοτο ὅταν ἔμπαιναν στό γλωσσικό. Ἦταν ὅμως ὅλοι ξένοι ἀπὸ ἀτομικά συμφέροντα, πρᾶγμα πού δέν μπορούμε νά τὸ ποῦμε γιά ὅλους τῆς ἀντίθετης παράταξης. Ἔθαφταν οἱ Δημοτικιστές τὰ συμφέροντά τους ὑπηρετώντας τήν γλῶσσα τοῦ λαοῦ. Οἱ ἄλλοι ἀκουμποῦσαν τήν πλάτη, γεμάτοι ψυχικὴ εὐφορία, σ' ἓνα κατεστημένο ὁμόδοξο καί ἐκοίταζαν μέ συναίσθημα ὑπεροχῆς τοὺς ἀντιπάλους τοῦ γλωσσικοῦ ἀγῶνα: «Οἱ γὰρ εὐτυχοῦντες καί κρατοῦντες, αἰεὶ πως ἀξιοθέατοι δοκοῦσιν εἶναι». Ὁ δικός τους γλωσσικός ἀγῶνας ἔπασχε βέβαια ἀπὸ ἀγαλαξία, ἀπὸ ἔλλειψη μητρικοῦ γάλακτος, πού τὸνώνει καί τρέφει, εἶχαν ὅμως τήν κρατικὴ εὐνοία καί τήν συμπάθεια τῆς πολιτικῆς καί διακρίσεις καί καίριες θέσεις, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἀντιμετώπιζαν τήν δυσμένεια τοῦ *status quo* καί ὅσοι ἦταν δημόσιοι ὑπάλληλοι σέ μιὰ ἐποχὴ ὅπου δέν ὑπῆρχε ἡ Μονιμότητα, τὸν κίνδυνο νά στερηθοῦν τὸ πενιχρὸ κρατικὸ ἀγιοζούμι.

Ὅταν ὅμως οἱ μεγάλες ἐξάψεις πέρασαν καί οἱ πρωταγωνιστές τοῦ γλωσσικοῦ πολέμου ἄρχισαν νά ἐγκαταλείπουν τήν σκηνὴ αὐτοῦ τοῦ κόσμου, ἀκολοῦθησε μιὰ σύγχυση γλωσσῶν καί μιὰ γλωσσοπλαστικὴ λύση πού τήν συντηροῦσαν, σὰν νά ἦταν ἱερὸν πῦρ, ἡ πνευματικὴ ὀκνηρία, ἡ ἀμάθεια, ὁ σανφασονισμός, οἱ ἐξάψεις τῆς Πολιτείας πού ἄλλαζε τακτικὰ τήν γλῶσσα τῶν διδακτικῶν της βιβλίων, οἱ γλωσσοπλάστες τοῦ Τύπου, πού ἀρχίζοντας μέ τήν καθαρεύουσα στό κύριο ἄρθρο, τελείωναν μέ τήν σύμμεικτη τῶν νεαρῶν ρεπόρτερ, πού δέν δίσταζαν μέσα στήν ρύμη τοῦ λόγου νά στραγγαλίζουν καί τήν λέξη καί τὸ τυπικὸ της ἀκόμη καί ἐραστὲς τῆς ὠραιολογίας, καταστηματοάρχες, πού στόλιζαν τίς πόλεις μας μέ ταμπέλες πού ἐτόνωναν τὸ γλωσσικὸ αἰσθητήριο τοῦ λαοῦ μέ λέξεις τερατώδεις: κουβερτεμπορικὴ, ἠλεκτρολογεῖον, καφεγαλακτοζυθοπωλεῖον, — φτοῦ σκουληκομυρμηγκότρυπα! — καί πλῆθος ἄλλες, ἰσοτίμες καί ἰσάξιεες. Καί αὐτὸ τὸ στραπατόρισμα μέσα σ' ἓνα ἀπὸ τοὺς βασικούς τομεῖς τῆς ἐθνικῆς ζωῆς, στήν ἐθνικὴ μας γλῶσσα, γίνονταν μπροστὰ στὰ μάτια τῆς Πολιτείας ἡ μυωπικῆς ἡ πονηρῆς ἡ ἀδιάφορης.



“Ας ἐλπίσουμε ὅτι τὰ πράγματα θὰ ἀλλάξουν τώρα μὲ τὸν ἄνεμο ἀλλαγῆς πού ἀρχισε νὰ πνέη στὸν τόπο μας, ἀφοῦ ἓνα ἀπὸ τὰ πρῶτα σημάδια τῆς εὐεργετικῆς του πνοῆς εἶναι καὶ ἡ ἀπόφαση πού καθιερώνει τὴν λαϊκὴ γλῶσσα ὡς ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ λαοῦ. Πρέπει ὅμως νὰ μᾶς γίνῃ συνείδηση τὸ ὅτι, σχετικὰ μὲ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα, ἡ ἀπόφαση αὐτὴ δὲν εἶναι μιὰ τελεία καὶ παύλα, εἶναι μιὰ τελεία - ἀφειτηρία.

Τώρα ἀρχίζει ἓνας ἀγῶνας δύσκολος καὶ σκληρός, καὶ σ’ αὐτὸν πρέπει νὰ συμμετάσχουν ὅλοι μὲ ἀγαθὴ πρόθεση καὶ καθαρὴ καρδιά, γιὰ νὰ μῆ ἡ ἔθνικὴ γλῶσσα σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ἔθνικῆς ζωῆς. Πρέπει νὰ ἀντιληφθοῦν καὶ ὁ ὑπουργὸς καὶ ὁ δικαστὴς καὶ ὁ νομοθέτης καὶ ὁ ὑπάλληλος καὶ ὅσοι ἀνεβαίνουν σὲ ἔδρες ὡς δάσκαλοι ἢ ὡς ἀπλοὶ ὀμιλητές, καὶ εἰδικευμένοι ἐπιστήμονες, ὅτι μιλώντας στὸν λαό, πού ὑποτίθεται ὅτι θέλουν νὰ τοὺς καταλάβῃ, πρέπει νὰ τοῦ μιλοῦν τὴν γλῶσσα πού χρησιμοποιοῦν στὸ σπίτι τους μὲ τὴν γυναῖκα τους καὶ τὰ παιδιὰ τους. Γιὰ νὰ φτάσουμε ὅμως στὸ σημεῖο αὐτὸ σὲ ἀποτελέσματα ικανοποιητικά, θὰ χρειασθῇ χρόνος, ἡ ὀρθὴ μέθοδος καὶ ἡ ὑπομονή.

Πρῶτα - πρῶτα θὰ πρέπει νὰ μᾶς γίνῃ συνείδηση τὸ ὅτι ὁ τεράστιος θησαυρὸς τῶν λέξεων πού δημιούργησε ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς στὴν ἱστορικὴ του πορεία, εἶναι θησαυρὸς ἀνεκτίμητος καὶ γιὰ μᾶς μὰ καὶ γιὰ ὅλους τοὺς προχωρημένους λαοὺς, πού ἀντλοῦν ἀκόμη σ’ αὐτὸν γιὰ νὰ καλύψουν τὶς γλωσσικὲς ἀνάγκες καὶ τοῦ τεχνικοῦ ἀκόμη πολιτισμοῦ. Δὲν πρόκειται λοιπὸν νὰ παραμερισθῇ αὐτὸ τὸ λαμπρὸ καταπίστευμα τῶν αἰώνων, πού μᾶζες ἀπὸ τὶς λέξεις του σφύζουν πάντα ἀπὸ ἐκφραστικότητα, στιλπνότητα καὶ χρῶμα. Οὔτε βέβαια πρόκειται γιὰ τὶς λέξεις πού ἡ νέα γλῶσσα δὲν τὶς ἔχει ἀκόμη χρειαστῆ, νὰ τὶς νεκραναστήσουμε, ἐὰν χρειαστοῦν, ἀτόφιες, ὅπως θὰ ἔκαναν ὁ Κόντος καὶ ὁ Παγανέλης, ἀλλὰ ἀφοῦ πρῶτα τὶς υποβάλουμε στὴν δοκιμασία ὄχι τῆς φθορᾶς ἀλλὰ τῆς ἀλλαγῆς, πού γνώρισαν οἱ ζωντανὲς ἀδελφές τους μέσα στὸ χωνευτήρι τῶν χιλιετηρίδων, περνώντας ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ. Μὲ αὐτὴν τὴν προϋπόθεση πρέπει νὰ προχωρήσουμε στὸν καθορισμὸ τοῦ τυπικοῦ τῆς νέας μας γλώσσας. Ὑπάρχει βέβαια ἡ ὠραία ἐπιστημονικὴ ἐργασία τοῦ Τριανταφυλλίδη καὶ ὕστερα ἡ μικρὴ τῆς σύνοψης, μεθοδικὴ καὶ ἀπλῆ, πού τὴν ἐσύνταξε μὲ βάση τοῦ Τριανταφυλλίδη τὴν γραμματικὴ μιὰ ὁμάδα ἐκλεκτῶν εἰδικῶν μέ, ἐπὶ κεφαλῆς τὸν φίλο τοῦ Γληνοῦ, τὸν ἐξαιρετὸ ἄνθρωπο καὶ λαμπρὸ λόγιο, τὸν Θρασύβουλο Σταύρου. Καὶ οἱ δυὸ ὅμως αὐτὲς γραμματικὲς δὲν δίνουν ἀπαντήσεις σὲ ὅλα ἀπολύτως τὰ ἐρωτήματα πού μπορεῖ νὰ τεθοῦν ἀπὸ κάποιον πού μαθαίνει τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, **ἰ δ ι α ἰ τ ε ρ α ὅ τ α ν α ὐ τ ὸ ς ὁ κ ά π ο ι ο ς ε ἰ ν α ἰ ἓ ν α π α ἰ δ ἰ**. Τὸ σχολεῖο μας ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ μιὰ γραμματικὴ χωρὶς κενά. Καὶ αὐτὴ ἡ γραμματικὴ πρέπει νὰ γραφθῇ καὶ γιὰ μᾶς τοὺς μεγάλους. Τὰ παλὰ χρόνια, ὅταν κόχλαζε ὁ γλωσσικὸς ἀγῶνας, οἱ παλαιοὶ μας Μαλλιαροί, χρησιμοποιώντας τὴν μέθοδο τοῦ γορδίου δεσμοῦ, πετοῦσαν ἀφοριστικὰ εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐξῶτερον λέξεις καὶ τύπους πού τοὺς ἐνοχλοῦσαν καὶ τὰ ἀντικαθιστοῦσαν μὲ ἄλλες λέξεις καὶ ἄλλους τύπους, πού μπορεῖ νὰ ἦταν γιὰ τὴν γλωσσολογία ἄψογοι πού ἦταν ὅμως ἀπαράδεκτοι γιὰ τὸ κοινὸ γλωσσικὸ αἰσθητήριον τῶν κάπως καλλιεργημένων ἀνθρώπων καὶ προκαλοῦσαν δηκτικὴ τὴν εἰρωνικὴ ἀντίδραση τῶν γλωσσαμυντόρων. Πέρασαν ὅμως ἀπὸ τότε πολλὲς δεκαετηρίδες. Λέξεις καὶ τύποι πού εἶχαν ἀποβληθῆ ξαναγύρισαν στὰ παλαιὰ τους παχνιά καὶ ἡ μεικτὴ, βρέφος τότε, ἐγίνε ἡ δημοτικὴ τοῦ καιροῦ μας. Αὐτὴ ἡ γλῶσσα, πού ὅπως οἱ παλαιοὶ Σκλαβηνοὶ τοῦ Προκοπίου, «ρύπου ἐνδελεχεστάτα γέμει», ἐνῶ θὰ ἔπρεπε νὰ φυλαχθῇ ὡς ἱερὴ παρακαταθήκη, καὶ κινδυνεύει νὰ καταντήσῃ, ὕστερα ἀπὸ τὴν εἰσοβολὴ λέξεων ξένων πού δὲν ἔχουν σχέση μὲ τὴν ἰδιοσυστασία καὶ τὴν ἰδιοφυῖα τῆς, σὲ μιὰ *lingua graecobarbara* μὲ τὴν βεβαιότητα τῆς ἀδιαφορίας μας, τοῦ σαφασσονισμοῦ μας, τῆς πολυπραγμοσύνης μας καὶ ἄλλων δαιμονίων τῆς φυλῆς, εἶναι ἀνάγκη τώρα νὰ ὑποταχθῇ στὸν ζυγὸ τῆς:

λογικῆς καὶ τῆς ἐπιστήμης. Καὶ ἀφοῦ ἡ Πολιτεία ἔχει ἀναλάβει τῶρα τὴν εὐθύνην σχετικὰ μὲ τὴν τακτοποίηση τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος καὶ ἀναφορικὰ μὲ αὐτὸ νομοθετεῖ, ὡς σχηματῖσιν πρῶτα - γρῶτα μιὰ ἐπιτροπὴ μὲ μόνιμο χαρακτῆρα καὶ μὲ ἀρμοδιότητα ἀποφασιστικὴ. Φυσικὰ ἡ ἐπιτροπὴ αὐτὴ δὲν θὰ σχηματισθῆ ἀνάλογα μὲ τὸ ὕψος τοῦ θῶκου ποῦ ὁ καθένας ἀπὸ τὰ μέλη τῆς θὰ κατέχη σὲ κάποιον ὑπουργικὸ γραφεῖο. Πρέπει νὰ ἐπιλεγοῦν ἄνθρωποι προοδευτικοί, ζωντανοί, μὲ ὄξυ γλωσσικὸ αἰσθητήριον, μὲ πλούσια ἐπιστημονικὰ ἐφόδια σχετικὰ μὲ τὰ θέματα ποῦ θὰ τοὺς ἀπασχολήσουν ἰδιαίτερα, μὲ θητεία οὐσιαστικὴ στὰ ἑλληνικὰ Γράμματα, ἱκανοὶ δηλαδὴ νὰ ἐκτιμήσουν σὲ κάθε λέξη τὴν ἐκφραστικὴ δύναμιν, τὴν μουσικότητα καὶ τὸ χρῶμα τῆς.

Ἄφοῦ σχηματισθῆ ἡ Ἐπιτροπὴ αὐτὴ, ἡ πρώτη δουλειὰ ποῦ πρέπει, γιὰ τὴ δική μου γνώμη, νὰ κάμῃ, εἶναι νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν ὀρθογραφίαν ἀπὸ τὸν περιττὸ τῆς φόρτον. Ὑστερα νὰ μᾶς φτιάξῃ τὴν γραμματικὴν μας, μιὰ γραμματικὴ ὅμως χωρὶς ἐρωτηματικά. Θὰ πρέπει νὰ ξέρουμε ὅ λ ο ι πῶς κλίνονται ὅ λ ε ς οἱ λέξεις μας, καὶ ἐν ἀνάγκῃ ὡς προστεθοῦν καὶ ἄλλες κλίσεις, μιὰ καὶ ὑπάρχουν ἤδη στὴν ἀγορά.

Τέλος νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸ θέμα τῶν ἑκατοντάδων ξένων λέξεων ποῦ εἰσβάλλουν ἀπὸ παντοῦ στὴν γλῶσσα μας μὲ τὴν δική τους ἀπλὴ ἢ ἀνύπαρκτη κλίση.

Σχετικὰ μὲ αὐτὰ μόνον τὰ θέματα ἂν μᾶς βολέψῃ ἱκανοποιητικὰ ἡ Ἐπιτροπὴ, ὡς εἶναι ἄξια τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ Ἔθνους.

Α. ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

ΤΑ 80 ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ "ΣΚΟΥΦΑ",

Ἡ Ἄρτα, μὲ τὴν μακρὰ παράδοση πνευματικῆς καὶ πολιτιστικῆς δράσης ποῦ ἔχει δημιουργήσει στὸν αἰχμηρὸν χώρον τῆς ἐπαρχίας, γιόρτασεν ἐφέτος (3—6 Ἀπριλίου) τὰ ὀγδόντα χρόνια τοῦ Μουσικοφιλολογικοῦ Συλλόγου τῆς «Σκουφᾶς». Τὸ γεγονός αὐτό, ποῦ ἀποτελεῖ ἕνα σταθμὸν καὶ μιὰν ἀφετηρίαν γιὰ τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῆς Ἠπείρου καὶ εἰδικώτερα τῆς Ἄρτας, χαιρετίσθη ὡς πραγματικὴ κατάκτηση καὶ ὡς βασικὸ κεφάλαιον, ὄχι μονάχα γιὰ τὴν προσπάθειαν γιὰ τὴν διατήρησιν τῆς πνευματικῆς ὀντότητας τοῦ τόπου, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν αὐτόνομη πνευματικὴ καὶ πολιτιστικὴ αὐτονομία τῆς ἐπαρχίας. Γι' αὐτό, ἄλλωστε, οἱ γιορτῆς διευρύνθησαν, πῆραν περιεχόμενον κι' ἔκτασιν, μ' ἕνα πρόγραμμα ποῦ, πέρ' ἀπ' τὰ καθιερωμένα σὲ παρόμοιες ἐκδηλώσεις, ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν γιὰ πῖο μακρινοὺς στόχους: ἐκτὸς ἀπ' τὴν ὁμιλίαν τῶν κ.κ. Περάνθη (Πνευματικὴ παράδοση τῆς Ἄρτας, Κ. Δ. Στεργιόπουλου (Νικ. Σκουφᾶς κατὰ τὸν Ξάνθον), Γιάννη Δάλλα (Μακρυγιάννης, ἕνας προκλασσικός), Κώστα Σαρδελῆ (Μάξιμος ὁ Γραικός), Ἰουλίαν Βοκοτοπούλου (Ἡ νεώτερη ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα τῆς Ἀμβρακίας), Παναγιώτη Βοκοτόπουλου (Νέα στοιχεῖα γιὰ βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς περιοχῆς τῆς Ἄρτας), ποῦ ἔδωσαν μὲ γλαφυρότητα, μὲ ποίησιν καὶ ἐπιστημονικὴ πληρότητα, μιὰ ὀλοκληρωμένη θεώρησιν τῆς πνευματικῆς καὶ ἱστορικῆς ὀντότητας τῆς Ἄρτας, συγκροτήθη κι' ἕνα συνέδριον — μέσῃ σὲ τὰ πλαίσια τῶν ἐκδηλώσεων αἰτῶν — τῶν ἐκπροσώπων τῶν πολιτιστικῶν φορέων τῆς Βορειοδυτικῆς Ἑλλάδος. Στὴν συνάντησιν αὐτῇ, ποῦ συγκεντρώνει ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῆς ἐπαρχίας σὲ μιὰ μορφήν διανομαρχιακῆς ἔκτασιν, ἀναπτύχθησαν ἀπόψεις καὶ συζητήθησαν οἱ δυνατότητες καὶ οἱ προοπτικὲς γιὰ τὴν σχέσιν συνεργασίας τῶν πολιτιστικῶν σωματείων Β.Δ. Ἑλλάδος μὲ εἰσηγητὴν τὸν Νικ. Γράψα (Πρόεδρος Γυμναστικῆς καὶ Ἱστορικολαογραφικῆς Ἐταιρείας Ἀγρινίου) καὶ γιὰ τὴν ἀνάγκην δημιουργίας θεατρικῶν μονάδων κατὰ διαμερίσματα στὴν ἐπαρχίαν μὲ εἰσηγητὴν τὸν Δημοσθ. Κόκκινον. Ἡ συνάντησιν αὐτῇ, ποῦ ὀργανώθη, μὲ τὴν εὐκαιρίαν τοῦ



έορτασμού τῶν ὀγδόντα χρόνων τοῦ «Σκουφᾶ», ἐπέτυχε νὰ δώσῃ μιὰν ἐκκίνηση γιὰ τὴν ὀργάνωση, πάνω σὲ βάσεις εὐρύτερης συνεργασίας, τῆς πνευματικῆς καὶ πολιτιστικῆς ζωῆς στὸν χῶρο τῆς ἐπαρχίας, ποὺ νὰ ἀνταποκρίνεται στὶς ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς μας καὶ νὰ προσφέρει τὶς ἀναγκαῖες προϋποθέσεις γιὰ νὰ στηριχθοῦν τέτοιες πρωτοβουλίες. Ἔτσι, τὰ ὀγδόντα χρόνια τοῦ «Σκουφᾶ» στάθηκαν καὶ ἀφετηρία γιὰ μιὰ νέα περίοδο μὲ προθέσεις καὶ σκοπούς, πολὺ πῖθ' ἀπ' τὰ στενὰ περιθώρια ἐνὸς νομοῦ. Πιστεύουμε πὼς ἡ προσφορά του στὸν τομέα αὐτόν, εἶναι μιὰ οὐσιαστικὴ πρόωθηση καὶ μιὰ σημαντικὴ συμβολὴ στὴν γενικώτερη κίνηση γιὰ τὴν σύγχρονη πνευματικὴ φυσιογνωμία τῆς χώρας μας.

ΤΟ ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ

Εἶναι μιὰ κατάκτηση, γιὰ τὴν πνευματικὴ αὐτονομία τῆς ἐπαρχίας, ἡ ἴδρυση τοῦ Θεσσαλικοῦ Θεάτρου. Ἡ Λάρισα, μὲ τὴν πρωτοβουλία τῆς αὐτῆς, ποὺ ἀποτελεῖ μιὰ πρωτοπορία, δίνει, ὄχι μονάχα τὴν ἀφετηρία, ἀλλὰ καὶ τὸ παράδειγμα γιὰ τὴν ἀνάληψη τῆς εὐθύνης, ἀπ' τὶς ἴδιες τὶς δυνάμεις τῆς ἐπαρχίας, γιὰ νὰ ἐξέλθουμε ἀπ' τὸ ἀδιέξοδο καὶ τὴν ἀδράνεια. Εἰδιωότερα, γιὰ τὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», τὸ γεγονὸς αὐτὸ φέρνει καὶ μιὰ δικαίωση τῆς προσπάθειας, ποὺ ἔχει κάμει, ἐδῶ καὶ χρόνια, γιὰ τὴν κάλυψη τῆς ἀνάγκης νὰ ἔχει ἡ ἐπαρχία θέατρο. Γιατί, ἐκτὸς ἀπ' τὴν ἐκστρατεία ἐκείνη, ποὺ ἀνέλαβε μὲ τὸ αἶτημα: ἡ ἐπαρχία ζητάει θέατρο, πρὶν ἀπὸ δεκαεῖξ' χρόνια, ἔδωσε ἀκόμα καὶ συγκεκριμένες ἀπόψεις, ποὺ δὲν ἀρίστανται καὶ πολὺ ἀπ' τὰ πλαίσια τοῦ Θεσσαλικοῦ Θεάτρου, γιὰ τὴν συγκρότηση θεατρικῶν μονάδων, κατὰ μεγάλα διανομοσχιακὰ διαμερίσματα. Γι' αὐτὸ, στὴν προκειμένη περίπτωση, θεωρεῖ τὴν συγκρότηση τοῦ Θεσσαλικοῦ Θεάτρου ὡς ἓνα γεγονὸς μεγάλης σημασίας, ποὺ πρέπει νὰ τὸ χαιρετίσει, ἡ ἐπαρχία, ὡς σταθμὸ στὴν προσπάθειά τῆς νὰ ἀποκτήσῃ πνευματικὴ αὐτάρχεια. Ἰδιαιτέρως γιὰ τὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», ποὺ στὶς σελίδες τῆς καταχωρήθηκαν, ἐδῶ καὶ ἔξω χρόνια, οἱ ἀπόψεις μας μὲ συγκεκριμένες ιδέες γιὰ τὴν μορφή καὶ γιὰ τὴν δυνατότητα λειτουργίας μεγάλων θεατρικῶν μονάδων, κατὰ διαμερίσματα, ποὺ νὰ καλύπτουν ὁλόκληρο τὸν χῶρο τῆς ἐπαρχίας, ἡ πρωτοβουλία τῆς Λάρισας ἀποτελεῖ κεφάλαιο γιὰ νὰ πραγματοποιήσουμε αὐτὴν τὴν ιδέα, ἀφοῦ γίνεται τώρα μιὰ πραγματικότητα.

ΤΑ ΒΡΑΒΕΙΑ

Γιὰ τὰ κρατικὰ βραβεῖα, ποὺ ἀπονέμονται κάθε χρόνο στὰ λογοτεχνικὰ βιβλία, καθὼς καὶ γιὰ τὶς ἀγορὲς βιβλίων ἀπ' τὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ, γράφονται καὶ ψιθυρίζονται πολλὰ, ποὺ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ζημιώνουν τὸν θεσμό, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν ἀντιρρήσεις — πρᾶγμα, βέβαια, ποὺ δὲν γίνεται δυνατόν νὰ λείπει ὁλότελα — γιὰ τὸν τρόπο τῆς ἀξιολόγησης ἢ τὴν δυνατότητα νὰ ἐπιτύχουμε καλύτερα ἀποτελέσματα. Φυσικά, δὲν πρόκειται νὰ συμφωνήσουν, ὅσοι ἔχουν γνώμη γιὰ τὰ πνευματικὰ μας πράγματα — κι' αὐτὸ εἶναι φαινόμενο πὼς ἔχουμε πνευματικὴ ὑγεία, ἀρκεῖ μονάχα οἱ διαφορὲς νὰ ἀναπτύσσονται στὸ ἐπίπεδο ποὺ ἐπιβάλλει ἡ στάθμη καὶ τὸ ἦθος τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων — καὶ πάντοτε θὰ ὑπάρχει ὁ διάλογος καὶ ἡ διαφορὰ ἀπόψεων. Ὅμως, πρέπει νὰ ἐξευρεθεῖ ἓνας καλύτερος τρόπος, νὰ ὀργανωθεῖ ἴσως σὲ μιὰν ἄλλη βάση, ὅλ' αὐτὸ τὸ θέμα, ποὺ νὰ μὴν ἀφήνει περιθώρια οὔτε γιὰ παρεξηγήσεις, οὔτε γιὰ ὁποιαδήποτε πρακτικὴ ὀδυναμία νὰ καλυφθοῦν μὲ ἀναντίρρητη πληρότητα οἱ προθέσεις καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἀποστολῆς τοῦ θεσμοῦ.

Γι' αὐτὸ, στὴν προκειμένη περίπτωση, νομίζουμε, πὼς δὲν θὰ εἶταν ἄστοχο νὰ διευρυνθεῖ ἡ ἐπιτροπὴ ποὺ ἀξιολογεῖ τὰ ἔργα, μὲ ἀντιπροσώπους τοῦ πνευματικοῦ κόσμου

ἀ-ὁ ὀλόκληρο τὸν ἑλληνικὸ χῶρο, καὶ νὰ διορίζονται, τὰ μέλη αὐτὰ τῶν ἐπιτροπῶν, ἐπὶ ἀμοιβῇ, ὥστε νὰ θεμελιώνεται ἡ ὑποχρέωση πάνω σὲ εὐθύνες ὄχι μονάχα τιμητικῆς ἢ ἐθελοντικῆς προσφορᾶς. Εἶναι ἀνάγκη νὰ κρατηθεῖ καὶ νὰ εὐρυνθεῖ, ὅσο γίνεται περισσό-τερο, ὁ θεσμὸς τῶν βραβείων καὶ τῆς ἀγορᾶς βιβλίων, γιὰ τὴν ἐνθάρρυνση, τὴν ὑποστήριξη καὶ τὴν δικαίωση τῶν ἀνθρώπων ποὺ οἰκοδομοῦν τὸν σύγχρονο ἐθνικὸ μᾶς πολιτισμὸ.

ΔΗΜ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Κώστα Ν. Νικολαΐδη: «ΔΟΞΑΣΤΙΚΑ», ποιήματα, Γιάννινα 1975

Τραγούδησε ἡ γερόντισσα καὶ δευτέ-
(ρο καὶ τρίτο
γιὰ τοῦτο τὸ ρωμέικο λυπητερὰ τρα-
(γούδιᾶ
π' ἀφήσαν οἱ γονεοὶ μας λειψὸ καὶ
(προδομένο...

Καὶ ἐπισημαίνει ὁ Ἡπειρώτης ποιητῆς καίρια τὴν αἰτία τούτης τῆς συμφορᾶς: ἡ ἐσωτερικὴ διαμάχη μὲ τὴν διάσταση τοῦ προσωπικοῦ μίσους, ἀφοῦ ἀποξεχάστηκε ἡ βασικὴ ἀρετὴ τῆς ὁμόνοιας, ἐπάνω στὸν πυρετὸ τῆς ἀλλαγῆς.

Ἔτσι ὁ συλλογισμὸς τοῦ Ἀνώνυμου τῆς Ἑλληνικῆς Νομαρχίας: «Εἶμαι ἓνα μέρος τοῦ ἔθλου, πῶς νὰ ἀσχημῶσω;» δὲν κατόρθωσε νὰ συγκερατῆσει τὸ μένος, μὰ καὶ τοῦτος ὁ Ἀπόστολος τοῦ Ἔθνους, ὅπως οἱ ὅσοι μὲ παρόμοιες ιδέες, κρατήθηκε μακριὰ ἀπ' τὴ Παιδεία μας.

Ἀνέτοιμοι σὲ μιὰ διακρατικὴ μπόρα, φυσικὸ ἦταν νὰ ἀμαρτήσουμε. Καὶ ἔπρεπε νὰ περάσουν χρόνια, νὰ ξαναπάρουν οἱ λέξεις τὴν δύναμη τῆς φωτιᾶς, γιὰ νὰ φτερώσουν τὸν πόνο διδασχὴ καὶ τραντάζοντας, τὴν σκοτεινὰ τῆς σχέψης νὰ γίνουν λόγος δοξασιζὸς «στ' ἀντρειωμένα παλληκάρια μας».

Ἦρθε πάλι ἡ Ἄνοιξη κι ἡ μνήμη μας
(ξυπνάει
...τώρα ποὺ μέρεψεν ἡ σκέψη μας καὶ
(τὸ κορμὶ βαραίνει
Εἰρήνη περιχύνοντας ἡ σιωπὴ τρι-
(γύρω.

Ἢ μεγάλη, πράγματι, στιγμὴ ἦρθε, σὲ
ἕνα εἰρηνοφόρο. Μονάχα κοντὰ τῆς μερῶ-

νει ὁ λογισμὸς κι ἀποτιμᾶται σωστὰ ἡ ὅ-ποια προσφορὰ. Καὶ ξεκρίνει ὁ ποιητῆς πράξεις παλληκαριᾶς στοὺς νικημένους τοῦ ἐμφύλιου. Ἀψηλῶνει τὸ ἦθος στὴν κάθε ταλαιπωρία τους, γιὰτὶ ἀρνήθηκαν τὴν ζωὴ, τὴν οἰκογένεια καὶ τὴν ἀγάπη — ἀπὸ ἀγάπη στὸ ἰδανικὸ. Μιὰ ἄρνηση ζύμη ὄνειρου, μὲ μιὰ οὐσιαστικὴ λαϊκὴ προσφορὰ: τὴν καλύτερευση τοῦ βίου μὲ μέτρα ἔντονης κοινοικῆς βάσης, παρομένα ἀπ' τοὺς ἀντίγνω-μους νικητῆς.

Λοιπόν, ἡ εἰρήνη μᾶς φέρνει πὸ κοντὰ στὰ γεγονότα, μὲ μάτι ξάστερο καὶ ψυχὴ γαληνεμένη, γιὰ νὰ θαυμάσουμε τοὺς λαϊκοὺς ἀγῶνες, γιὰ μιὰ λεύτερη Πατρίδα, κυβεορημένη μὲ τὴν ἀρετὴ τῆς ἰσότητος στὸ ζύγι τῆς δύναμης.

Θάταν, ἀλήθεια, στενὴ ἡ κριτικὴ, ἀν ἔ-παιονε τόσο ἰδεολογικὸ ἄπλωμα!

Γιατί, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, ὁ Κ. Νικ., μοιρο-λογεῖ μὲ δωρικὴ λιτότητα τὸν βαθύτατο πό-νο καὶ τὴν ἔκσταση τῆς μνήμης σὲ ματωμέ-νες ἀτραπούς, καὶ φτάνει στὴν κάθαρη ἀ-νασταίνοντας τὴν ἐλπίδα μὲ τὸ ἀχολόγημα δημοτικοῦ ρυθμοῦ.

Εἶναι ὁ ποιητῆς μᾶς μεγάλης στιγμῆς ποὺ φέρνει στὴν ἐποχὴ μας τὸ μῆνιμά της μ' ὅλους τοὺς γόνους τῶν πληγωμένων ἀπὸ τὸν λαὸ γιὰ τὸν Λαό!

Στίχοι ἀρρενωποὶ, κρατοῦν παρθερικὴ τὴν δροσιά τῆς ἠπειρωτικῆς δροῦς ὡς σέρ-νεται μονακικὴ δημοτικὴ ἀπὸ τοπίο σὲ γιορ-τάσι, ἀπὸ χαμὸ σὲ ὄνειροφαντασία. Μιὰ λα-ϊκὴ ἀκολουθία συνθετικὴ μ' ἔθλον τὸν καὶ-μὸ τῆς μάνας γῆς. Καὶ κρατᾶ, ὁ γνήσιος λυρικός, ὀλόρθη τὴν Ἑλληνίδα σχέψη, γιὰ νὰ φέξει ξυστεριὰ στίς στράτες τῶν κατο-πινῶν καιρῶν:

Γιὰ μπάτε οἱ νιὲς γιὰ τὸ χορὸ, μπρο-
(στὰ τὰ παλληκάρια
ἄς κάψει ὁ πόθος τὸ κορμὶ καὶ τῆς
(ψυχῆς τὶς ρίζες



ὁ σπόρος νάναι καρπερὸς τὰ σπίτια
(νὰ γεμίσουν.



Εὐαγγέλου Ἀβέρωφ - Τοσίτσας: «ΣΤΟ ΔΑΣΟΣ ΤΗΣ ΧΑΡΑΣ», παραμῦθι γιὰ μικροὺς καὶ μεγάλους, Ἀθήνα 1975

Ἀπάντηση νὰ λείπει.
Δὲν εἶμαι τρολλή.
Λάση, λιβάδια, κῆποι
κι' ἐγὼ ἓνα πουλί.

«Στὸ κελλί μου στὰ κρατητήρια τῆς Ε. Σ.Α.» — γράφει σὲ εἰσαγωγικὴ σημείωση ὁ συγγραφέας — «ὅπου πέρασα τὸν Ἰούλιο καὶ τὸν Αὐγουστο 1973, δὲν εἶχα βέβαια — γιὰ νὰ τὸ πῶ μὲ ἔντονα ὑποσταθμισμένη ἔκφραση — πολλὲς ἀνέσεις. Ἀπὸ τὴν τρίτη ὅμως μέρα εἶχα μιὰ μεγάλη πολυτέλεια: χαρτί καὶ μολύβι.

Πολυτέλεια μοναδική, μὲ παγκόσμιους ὀρίζοντες: ἂν ἐσὺ μποροῦσες νὰ ταξιδέψεις, τὸ ταξίδι σ' ἔβγαζε ἀπὸ τὴ φυλακή, σὲ πήγαινε σὲ ἄλλους κόσμους. Σ' ἔκανε ἐλεύθερο καὶ χαρούμενο ἄνθρωπο, παρὰ τὶς σιδερένιες ἀμπάρες στὰ διπλὰ θυρόφυλλα, παρὰ τὴν ἔλλειψη παράθυρου στὸ κελλί σου. Ἐγραψα ἔτσι ἐκεῖ καὶ πολιτικὰ καὶ λογοτεχνικὰ κείμενα. Τὸ ταξίδι ἐγὼ τὸ διάλεγα. Ὅχι οἱ ἄλλοι, οἱ ἔξω ἀπ' τὶς ἀμπάρες. Ἦμουν ἓνας ἐλεύθερος ἄνθρωπος».

Ὅπως ἀκριβῶς ἐλεύθερη ἔνοιωσε ἡ Ἀμαρυλλίδα σὰν δὲν μπόρεσε ν' ἀποκριθεῖ στὸ ἐρώτημα τί εἶναι Θεός. Μὲ τὸν χορὸ τῆς, τὴν ἀεράτη κίνηση ἐπάνω στῶν λουλουδιῶν τὰ πολύχρωμα κιλίμια, ἔνοιωσε σὰν πουλί τὴν παρουσία Του στὴν ἀπλοχεριά τῆς ἀγάπης: τὴν Ἐλευθερία.

Παραμῦθι, λέει, τὴν παιδικὴ ἱστορία του, ὁ πεζογράφος κ. Ε. Ἀβέρωφ - Τοσίτσας, ποὺ μὲ ἥρωες τὴν Ἀμαρυλλίδα, τὸν Φοῖβο, δυὸ μικρὰ παιδιὰ, κι ἓναν σκίουρο, μᾶς σεργιανίζει στὸ Δάσος τῆς Χαράς, νὰ μάθουμε, νὰ διδαχτοῦμε, νὰ χαροῦμε. Ἀλλὰ παραμῦθι γιὰ μικροὺς καὶ μεγάλους.

Ἐτσι στόχος δὲν εἶναι ἡ ἱκανοποίηση

τῆς περιέργειας τῶν μικρῶν, μὲ λύσεις σύμφωνες μὲ τὶς συνταγὲς τῶν ὑπερφυσικῶν φαινομένων, ἀλλὰ μὲ τὸ μέτρο τῆς λογικῆς, καθὼς ἡ συγκίνηση ραντίζει τὴν καρδιά μὲ τὸ μύρο τῆς μητέρας γῆς. Καὶ πλάθεται μαστορικὰ μιὰ ἱστορία ἀλλοιώτικη. Γιομάτη ἀνθρώπινες καταστάσεις ποὺ ἐξετάζονται ἀντικειμενικὰ, ἀφοῦ κριτῆς δὲν εἶναι ἡ ἀνθρώπινη ἀδυναμία, μὰ ἡ σοφία τῆς φύσης, μὲ τὴ λογικοποιημένη σκέψη τοῦ ζωντανοῦ: τοῦ σκίουρου.

Μὲ ἀπλότητα ἐκφραστικῶν μέσων πλησιάζουμε τὶς μεγάλες ἔννοιες τῆς μοίρας, τῆς ψυχῆς, τοῦ θανάτου, ἀκόμη καὶ τῆς ἀποστολῆς, ὅπως ξεχωριστὰ καὶ μὲ περίσσια τέχνη δίνεται στὸ ἀριστουργηματικὸ «Συναπάντημα μὲ τὰ λοφία». «Λοφίο εἶναι μόνο ὅ,τι ταιριάζει στὴ φτιασιά σου, καὶ γίνεται ὠραῖο καὶ περήφανο μόνο ἅμα ξέρεις νὰ τὸ φορᾶς κι' ἅμα δὲν τὸ βάζεις παρὰ στὴν πρεπούμενη ὥρα».

Εἶναι μιὰ ἀλήθεια ποὺ φανερώνεται σωστὰ στὰ παιδιὰ καὶ ὑπενθυμίζεται καλόβολα στοὺς μεγάλους, ποὺ κάνουν καὶ τὰ μεγάλα λάθη. Στὸ ἴδιο κεφάλαιο, τὸ νυστέρι βοθαίνει καὶ ἀγγίζει τὴν πρώτη πληγὴ τῆς φυλῆς: τὸ γλωσσικὸ.

Δὲν πρόκειται γιὰ θεωρητικὴ τοποθέτηση. Ἀλλὰ γιὰ διαπίστωση μὲ τραγικὸ βάθος: «...ὥσπου νὰ σκεφτόμαστε τί πρέπει νὰ λέμε, θὰ ξεχνᾶμε τί θέλουμε νὰ ποῦμε». Μὰ ὁ συγγραφέας δίνει τὴν πρέπουσα ἀπάντηση, μὲ τὸ ὕφος τοῦ κειμένου. Εἶναι ἓνα δημοτικὸ δείγμα γραφῆς, μ' ὅλες τὶς ἀρετὲς τῆς καλλιεργημένης γλώσσας, ὅπου ὅλα τὰ διαπνέει ἡ λαγαρότητα τῆς μουσικῆς τοῦ πρωτομάστορα Λαοῦ.

Ἀλλὰ στὸ παραμῦθι τῆς χαρᾶς, ἐμφατίζεται καὶ τὸ θηρίο τοῦ δάσους: ὁ λύκος. Γνωρίζει τὴ δύναμή του καὶ μετρίεται γιὰ ἀρχηγός. Μὲ τὴ φοβέρα. Γίνεται, κοντολογίης, τύραννος. Τὴν διάκριση τὴν κάνει πάλι ἀπλᾶ ὁ σοφὸς σκίουρος: «Ἀρχοντὰς μᾶς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ διαλέγουμε κι' ἀγαπάμε. Ἐκεῖνος ποὺ φοβόμαστε εἶναι ὁ τύραννός μας». Καὶ γιὰ τοῦτον, ὅμως, ὑπάρχει ἡ ἀχίλλειος πτέρνα: «πρέπει νὰ ξέρете πὼς τίποτα δὲν πειράζει περισσότερο τὸ μεγάλο καὶ δυνατὸ, ὅσο ἡ κοροϊδία ποὺ τοῦ κάνει ὁ μικρὸς καὶ ἀδύνατος».

Εἶναι ἀδύνατο νὰ παρουσιάσουμε ἓνα ὁ-

λοκληρωμένο απάνθισμα αληθειών, που αν και απευθύνονται στα παιδιά, αφορούν περισσότερο τους μεγάλους της εποχής μας. Τώρα που η τεχνική έπαρση και η καλύτερευση των συνθηκών ζωής, μάς οδηγούν σ' έναν οικονομικό ανταγωνισμό θανάτου. «Πρέπει να κερδίζετε χρήματα. Αυτή είναι η κατάρα σας». 'Αλλά προσπερνάμε τις ανθρώπινες αδυναμίες, για να θαυμάσουμε τις δυνατές περιγραφές, σ' ένα συγκλονιστικό μεθύσι λέξεων και εικόνων:

«Ένας πανζουρλισμός ήταν, μιὰ πρωτόγνωρη βουή, μιὰ φοβερή απόκοσμη βουούρα» ή «'Η 'Αμαρυλλίδα έπαιζε πάλι με τὸ χορτάρι. Τὸ εἶχε ξαναβάλει στὸ στόμα της κι' ήταν σὰ νάχε κατεβάσει στὴν ἀνθισμένη ἄκρη τὸν οὐρανό».

Ἡ περιγραφή τῆς βουνίσιας βρυσομάνας καὶ σπηλιάς, φέρουν ὅλη τὴν γοητεία τῆς ἀνυπέρβλητης φυσικῆς ὁμορφιάς. Ἀκόμη καὶ τὸ ὑπερφυσικὸ ἀγγίζει μετὸ θαῦμα τῆς Τέχνης: «...Καὶ τώρα, ὦ θαῦμα!... ὦ θαῦμα!... ἡ Νεραΐδα χορεύει!... Ἀνεμίζουν τὰ πέπλα της, ἀνεμίζουν τὰ ξανθὰ μαλλιά της, κυματίζουν τὰ μπράτσα της... κυματάκι τὰ χέρια της, ἀφρὸς τὰ δάχτυλά της. Ἀνάμεσα ἀπὸ χίλια λουλούδια χορεύει, δὲν πατάει οὔτε ἓνα!... Οὔτε ἓνα!... Λυγίζει ἀριστερὰ τὴ μέση της, τὴ λυγίζει δεξιὰ, μετὸ ἓνα χέρι χαϊδεύει χαμηλὰ κυκλάμινα κι' ἀνεμῶνες, μετὸ ἄλλο μυρώνει καὶ δροσίζει τὶς φυλλωσιές πὸ χαμηλάνουν οἱ φιλύρες. Καὶ τώρα πηδάει ἀνάλαφρα... ζαρκαδιοῦ πήδημα. Καὶ τρέχει, τρέχει... τρέχει στὶς μύτες τῶν ποδιῶν της. Ἴσως κυνηγάει αὐτὸ τὸ ἄσπρο συννεφάκι πὸ εἶδε ψηλά, στὸ γαλανὸ οὐρανό. Ἴσως νὰ θέλει νὰ τοῦ φωνάξει κάτι». Λόγος πυκνός, μεστωμένος, ἀκέραιος. Φράση ἀνεπιτήδευτη, κρουστή, ἀπλώνει μουσικὰ μετὴν χάρη τῆς παρομοίωσης ἢ τῆς ἐπιτυχημένης μεταφορᾶς. Καὶ συναρπάζει.

Τὸ Δάσος τῆς Χαράς, εἶναι μιὰ ὄνειροφαντασία στὸ ξύπνημα ἀκριβῶς τῆς ἀληθείας! Μονάχα ἡ Τέχνη ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ συγκινήσει μετὸν ὄριμο λόγο τὴν καρδιὰ τῶν παιδιῶν. Γιατὶ ξέρεي νὰ μετατρέπει τὴν ἀπλότητα σὲ ἀληθινὴ δημιουργία. Καὶ στὴ μεγάλη αὐτὴ στιγμὴ παίρνει τῶν μικρῶν τὴν ἀμφιβολία νὰ τὴν στησε ἐγερτήριο συνείδησης. Δηλαδή, καίτοι

ὁ λόγος ἀμφιδρομεῖ, ἢ ἀπλότητα μετὴν στρωτὴ λέξη καὶ τὸ καθάριο νόημα, σαγηνεύει μικροὺς καὶ μεγάλους. Εἶναι κάτι πὸ δύσκολα πετυχαίνει ὁ κήρυκας ἢ ὁ παραμυθᾶς. Μόνον ὁ ἄξιος λογοτέχνης τὸ κατορθώνει. Καὶ ὁ κ. Εὐάγγελος Ἀβέρωφ - Τσοίτσας, εἶναι ὄχι ἀπλῶς ἄξιος στὰ γράμματά μας, ἀλλὰ καὶ πρωτοπόρος στὸ δύσκολο τοῦτο εἶδος τῆς γραφῆς πὸ συνταιριάζει τὸ ὄνειρο μετὸ τὸ φῶς, στὸν κυματισμὸ τῆς ψυχῆς μικρῶν καὶ μεγάλων.

Καὶ τὸ πετυχαίνει, ἀλήθεια, μετὴν ἀπεριόριστη ἀγάπη γιὰ τὸν συνάνθρωπο. Ἀκόμη καὶ ὅταν δὲν ἔμπορεῖ ἐλεύθερα νὰ τὸν ὑπηρετήσει, ξέρει νὰ κοινωνεῖ μαζί του:

«Ἡ ἀγάπη δὲν μένει καὶ δὲν πρέπει νὰ μένει μόνο μέσα μας. Πρέπει νὰ βγαίνει καὶ ἀπέξω. Μετὰ πολλὰ πράγματα, καὶ πρὸ πάντων μετὰ τὰ λόγια».

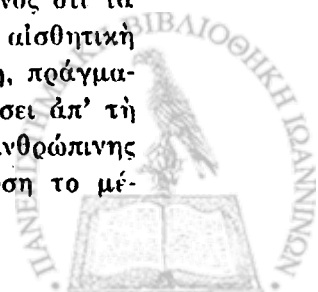
Τοῦτα τὰ λόγια εἶναι ἡ πεμπτούσια τοῦ βιβλίου τῆς φυλακῆς τοῦ τρόμου. Ἐνα μήνυμα ἀγάπης γιὰ μικροὺς καὶ μεγάλους, μετὴν λογοτεχνικὴ ἀξιοσύνη ἑνὸς γνήσιου συγγραφέα.

☆

Β α σ ί λ η Χ α ρ ί σ η: «ΤΑ ΨΗΛΑ ΚΤΗΡΙΑ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΩΡΟ», μελέτη, Ἀθήναι 1975

Ἐνας Ἡπειρώτης ἀρχιτέκτονας, προικισμένος μ' ὅλη τὴν εὐαισθησία τοῦ γνήσιου δημιουργοῦ, στάθηκε γιὰ τὴν νεοελληνικὴ πραγματικότητα ὁ Βασ. Χαρίσης. Καὶ τοῦτο μὴ καὶ ἀντιμετώπισε — καὶ ἀντιμετώπιζε — ὅλα τὰ προβλήματα μετὰ βαθεῖα τὴν γνώση τοῦ εἰδικοῦ ἐπιστήμονα, ἀλλὰ καὶ τὴν γρήγορη, κυρίως, συνείδηση τοῦ καλλιτέχνη. Γιατὶ μονάχα ἡ Τέχνη, ὅπως ὁ ἴδιος καθομολογεῖ, μπορεῖ νὰ προσεγγίσει τὸ περιεχόμενο τοῦ χώρου, ἀφοῦ ὁ θνητὸς τὴν ζεῖ σὰν συνείδηση.

Μ' αὐτὴ τὴ βάση, σὲ σύντομη μελέτη, αἰτιολογεῖ ὁ συγγραφέας τὸ γεγονός ὅτι τὰ ψηλὰ κτήρια εἶναι ἔξω ἀπ' τὴν αἰσθητικὴ τοῦ τόπου μας. Στὴν μεγαλειώδη, πράγματι, ἀπλότητά της. Γιὰ νὰ ξεπηδήσει ἀπ' τὴ σύζευξη φυσικῆς γοητείας καὶ ἀνθρώπινης δημιουργίας, μετὴν θεία ἐπίνεση το με-



τρον, ή άρμονία. «Όλα τὰ οικοδομήματα — ὅπως καί τὰ δημοτικά τραγούδια — μοιάζουν χωρίς νά είναι ἴδια. Φαίνονται ἀδελφά καί μεταξύ τους καί μέ τὰ στοιχεία τῆς φύσης. Γίνονται κόσμος τῆς δημιουργίας μέσα σέ μιὰ τέλεια ἐνότητα».

Μέ σύγυρη σύλληψη καλπάζει ἡ ἔμπνευση μέ τῶν εἰκόνων τῆ μαστοριά γιά νά καταδείξει καί νά πείσει ὅτι ἡ παραδοσιακή μας ἀρχιτεκτονική δέν δέχθηκε ποτέ, μόνο του, τὸ ψηλὸ κτήριο.

Ἔτσι βαθαίνοντας φτάνει ὁ συγγραφέας στήν παρούσα φάση τῆς ζωῆς μας, ὅπου ἡ πολεοδομία ὑποτάσσεται στίς ἀπαιτήσεις τῶν τεχνικῶν ἐπιχειρήσεων, μέ τὴν δικαιολογία ὅτι τὰ οἰκόπεδα πρέπει νά ἐκμεταλλευθοῦν μέ τὴν πρὸς τὰ ἐπάνω οἰκοδόμηση, γιά νά ἰκανοποιήσουν ἀποτελεσματικά τίς ἀνάλογες στεγαστικές ἀνάγκες, ἐνὸς ἀξανανόητου ἀστικά πληθυσμοῦ. Προσπαθεῖ ἀκόμα, νά βρεῖ ψυχολογική βάση στή φύση τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ ἔψος, εἴτε γιατί αἰσθάνεται «ὑπεροχή» εἴτε γιατί τοῦ δημιουργοῦνται συγκινησιακοὶ ἐρεθισμοί.

Καί ὅμως, δέν τοῦ διαφεύγει ἡ ἀμαρτία τῆς Βαβέλ. Τότε πού ὁ ἀνθρώπος προσπάθησε νά ξεπεράσει τὴν αἴγλη τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος. Καί αὐτοτιμωρήθηκε.

Μονάχα σέ περιόδους παρακμῆς ὁ ἀνθρώπος ἀποζητᾷ ὁμαδική — διὰ τῆς μονώσεως! — ὑπεροχή. Ὅταν σεβάστηκε τὸ μέτρο, δημιούργησε θεϊκά, γιατί συσχέτισε ἀναλογικά τίς δυνατότητές του, μέ τίς γύσω του δυνάμεις. Ἔφτασε, δηλαδή, στήν ἁρμονία. Καί σήμερα ἡ λογική ὠθεῖ τὸν κορσέμενο ἀνθρώπο, ὄχι στήν εἰς ἔψος καταφυγή, ἀλλά στήν ἐπιλόγηση τῆς ὑπαίθρου. Ἐκεῖ πού τὸ μετὸν δέν φυλακίζει «ἀφ' ἰψηλοῦ» τοὺς ὀρίζοντες τῆς ψυχῆς του.

Γι' αὐτό, ἀκριβῶς, ἐπιμένει ὁ Β.Χ., στή διατήρηση τῶν ἀρετῶν τῆς παράδοσης, στὸν τόπο μας. Καί ἂν ὑπάρξει δεδομένη ἀντίθετη ἀνάγκη παραθέτει 11 σημαντικοὺς κανόνες, πού ἂν τηρηθοῦν, θά παραμείνει ἡ ὁμορφιά τῆς ἰσορροπίας. Μεταφέρουμε σχετική ζωτική του σκέψη:

«Στὸν ἱστορικό καί παραδοσιακὸ χῶρο θά πρέπει νά ἀσκησθεῖ τὸ ψηλὸ κτήριο, γιατί στὸν ἱστορικό χῶρο προκαλεῖ ἐρεθισμοὺς πού ἀδυνατίζουν τὸν προσανατολισμὸ τῆς μνήμης, ἐνῶ στὸν παραδοσιακὸ χῶρο δια-

ταράσσει τὴν ἀπόλυτη ἐνότητα».

Ἐψηλὸ ἔψος γραφῆς, στέρεη σκέψη, καλλιτεχνική εὐσυνγινησία, ἐπιστημονική ἐπιχειρηματολογία καί, πρὸ παντός, πίστη πρὸς τὴν παράδοση, εἶναι τὰ χαρακτηριστικά τοῦ πονήματος, καί θάταν εὐτύχημα, ἂν γίνονταν κτῆμα ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Γιατί εἶναι, πράγματι, πιξίδα ἀναγνώρισης τῆς ἰδιουπίας τῆς φυσιογνωμίας μας.



Φοῖβου Δέλφοι: «ΛΥΚΩΡΕΙΑ»,
σύνθεση, Ἀθήνα 1975

Αἰγαῖο, Κορινθιακό, Ἴονιο.

Στὴν ἅγια τους τριάδα βάφτισα τὸ
(στίχο μου).

Μέ φτερούγιες Ἰακώριες ἔξενξα τὸν
(χῶρο).

Πάντα οἱ πέτρες θά στέκονται ἐμπόδιο στὸ λαμπρὸ τοῦ Ἥλιου ἀμάξι, σάν, τὸ ἀδεντο τοῦτο βραχοτόπι, κυβερνοῦν βαρῦκοοι καί ἀόματοι σακάτηδες. Καί τότε, ἀπ' τὸν πόνο τοῦ πολίτη, γεννιέται, ὁ ποιητής, αὐλὸς στεναχτικός, γιά νά ξαναφέρει τὴν ἐλπίδα τοῦ κάλους, ἀνασταίνοντας μέ ἀμάραντο καημό, τὸν θεὸ τῆς Λύρας καί τοῦ Τόξου.

Βέβαια, ὅλοι ξεπέσαμε στή συναλλαγή τοῦ ἐπικαιροῦ, ἀφοῦ πουλήσαμε τὰ μυστικά τῶν ἱερῶν στή λαχανιασμένη ἡδυπάθεια τοῦ ἐφήμερου, φτηνοὶ γυρολόγοι πού βγάλαμε στὸ σφυρὶ τὴν ψυχὴ, γιά νά συνειδητοποιήσουμε ὅτι ἡ ὁδὸς τοῦ Ἀπόλλωνα δέν φέρνει πιά στὸν Ναὸ του. Εἶναι, ἀκριβῶς, τὸ αὐστηρὸ τῆς δίκης τίμημα, μιὰ καί ἡ συμπεριφορὰ μας ἀραιώνει τὸν χῶρο τῶν δελφινιῶν.

Μὰ ὑπάρχουν καί οἱ μύστες πού θά γεννοβολήσουν θαλερὸ τὸ αὔριο. Εἶναι ἐκεῖνοι πού κρατοῦν τὸ σύμβολο, φυλαχτὸ τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ ἀληθινοὶ υἱοὶ θεοῦ, οἱ γνήσιοι δημιουργοί, οἱ προφῆτες καί οἱ ποιητές. Καί στήν περίπτωσή μας, ὁ Φοῖβος Δέλφης εἶναι ὁ μνημένος λυρικός, ἡ ὠρία θεῖα σπορά πού βλασταίνει λόγος ἀρματωμένο μέ τὸ βάρος καί ὅλους τοὺς ἤχους τοῦ φαινομένου οὐρανοῦ.

Εἶναι ὁ προφήτης ποιητής. Ὁ ποιητὴς

πού πίνει άπ' τήν άπολλώνια φλέβα για να ποτίσει ολάκερη τήν ανθρωπότητα έξαγνιστική μεταλαβιά. Και ή «Λυκώρεια» είναι ή λυτρωτική τών λυτρωτών κραυγή με τόν λόγο τών έμπνευσμένων. Έκείνων πού δέν ξέχασαν τήν πόλη του φωτός, αλλά τή φέρνουν μέσα τους άσπίδα και σκέψη σε κάθε θύελλα.

Ό λόγος ό προφητικός ξεπερνά τών μουσών τήν άρμονία και καλοστεργιωμένος σε κλαδιά φωτός, πού φέρνουν στα ράμφη τους οί αύγες του μέλλοντος, άγγίζουν ζεστό τώ θείο μήνυμα, σωτηρία, στην έπιστροφή τής αιώνιας αλήθειας.:

Στόν κόλπο τούτο στάθηκε ή γαλήνη
σαν κιβωτός τής σωτηρίας μας
και πέρασε ό θεός τής άρμονίας...

Η «Λυκώρεια» είναι ή πύκνωση του λόγου — άσύλου τής σκέψης όσων ποθούν τή λευτεριά, ν' άπλώνει μύρο λυτρωτικό τήν όμορφιά στις παγωμένες ήμέρες μας. Και θα είναι όλων τών προσφύγων τής ύλης ή καταφυγή, γιατί μάγος μάστορας άπλώνει τή λέξη ιδέα και τόν ρυθμό παλμό τών άγγέλων.

Δέν είναι ό ποιητής μας «έσωτερικός» πού προδίδει τή δοξασία.

Είναι ό διδάχος τής αλήθειας.

Ό μύστης του φωτός και ό ιεροφάντης τής προγονικής έστίας.

Ό λυρικός Φοίβος Δέλφης είναι, κυρίως, ό άγγελιαφόρος ποιητής τής άνοιξης του μέλλοντος. Ακόμη, ό γλυκύτερος, ίσως, ποιητής τής γοητείας τής έλληνίδας γής, ως κρατά, σ' όλους τους αναβαθμούς του, προικισμένο δοξαστικό τών μυστικών τής.



Λ ί ν α Κ α ρ ά μ π α : «ΠΟΙΗΜΑΤΑ», Λάρισα 1972 και «ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ», ποιήματα, Αθήνα 1974

Η τραγική αίσθηση του διαφηνεμένου, σαν νεφέλη συγκίνησης καλύπτει τών αίματόβρεχτα τοπία τής κουρασμένης καθημερινότητας, δέν καταστρέφει τήν άρμονία, με τήν άποκάλυψη του πόνου και τής δυστυχίας, στο όρθρινό τής λέξης, άλλ' αντίθετα,

ό ήχος τών βημάτων ζυγιάζει τήν ύπαρξη καθώς ό άέρας μελετά τών ίχνη τής βροχής στην πέτρα, για να πηγάζει ή δημιουργία, κλήση έπείγουσα για τήν επιβίωση τής άξιοπρέπειας.

...και
άπλωσα
τή σιωπή
στα
χείλη σου.

Ένα μονοτονικό λεκτικό άπλωμα πού δέν τεμαχίζει τήν εικόνα, ούτε τόν ρυθμό κοτρονοχτυπά στο βράχο τής τεχνοκρατούμενης έπαρσης. Έτσι, όλα τών «Ποιήματα» έλπιδοστολίζουν τήν κονταροχτυπημένη ζωή, άφοψο κρατούν ζεστά τών στεφνά δάκρυα και ένα τζάκι με παραμύθια.

Αν, τελικά, τών «Ποιήματα» μάς διδάσκουν πώς να φυλαγόμαστε άπ' τόν ίδιο μας τόν στόχο, οί «Διαστάσεις» με λυρική λεπτότητα, γεννήθηκαν σ' έναν κύκλο νυχτωμένων έλαφιών! Έδώ ή ευαισθησία ξεπερνά τή δίκαιη παραγγελία του κατεστημένου, για να γίνει λυρικός στοχασμός, έτσι πού τώ λιγοστό φως:

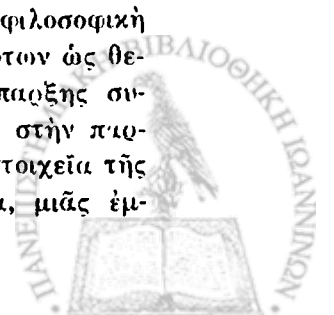
ζυμώνει τ' όνειρο
με φωτιά και βροχή

μιά και ό χώρος έχει πόρους και μυστικά περάσματα...

Η διάσταση τής έμπνευσης τής ποιήτριας άγγίζει τή μεστότητα τής ανθρωπίνης ύπερηφάνειας, με άμεσότητα και ύποβολή, καθώς ό στίχος της διαπερνά τή σκέψη σαν άστραπή από φως πυρωμένο.

Η κορυφαία σύλληψη τής αλήθειας, ζωοποιεί τις ιδέες στη μετάπλασή τους σε μουσική, σ' όλο τόν περίγυρο άνοιχτών όριζόντων. Και γυρίζουν στον άνθρωπο παλμός έλπίδας.

Πύκνωση εικόνων, με χρωστική χρυσιαλότητα και έσωτερική διαύγεια, λόγος κοφτός στην άνάσα τής άγωνίας, φιλοσοφική ένατένιση τής ουσίας τών γεγονότων ως θεωρούνται προσδιοριστικά τής ύπαρξης συστατικά, με ρυθμό άκουμπισμένο στην πιωθενιά τής συγκίνησης, είναι τών στοιχεία τής Τέχνης τής κ. Λίνας Καράμπα, μάς έμ-



πνευσμένης, ἀλήθεια, ποιήτριας, πού διαζο-
νει τὰ γράμματ με πληρότητα ἀναγεννητι-
κής ἀποστολής:

ὡς τὸ σούρουπο δουλέψαμε
ὡς τὸ σούρουπο τῆς ζωῆς μας
μ' ἀταίριαστα ὕλικά.



Κωστή Κοκόροβιτς: «ΚΑΤΙ
ΑΛΛΟ ΕΡΧΕΤΑΙ», ποιήματα, Ἀθήνα
1972

Τὸ γοματένιο κορμί σου
— φλογέρα ἀπὸ καλάμι —
.....
τὸ σκέπασεν ἡ γλῶση τοῦ φθινοπώρου
σάβανο καταπράσινο τῆς γῆς.

Βαθειὲς ἀνθρώπινες καταστάσεις φλογί-
ζουν τὸν λόγο τοῦ Κωστή Κοκόροβιτς καὶ
γέρνει ἀνταύγεια δίδυμης φωτιᾶς στὸ κε-
νὸ τῆς ἀπουσίας.

Εἶναι ἡ στιγμή πού ἡ ἀγάπη με χέρια
εὐλαβικά νεκροστολίζει τοὺς Ἐσταυρωμέ-
νους σ' ὅλους τοὺς ἐπιτάφιους τῆς γῆς,
μιὰ καὶ πιστὸς καντηλανάφτης τῆς μνή-
μης τῆς μάνας — τῆς μόνης ἀληθινῆς ἐγ-
κόσμιας ἀγάπης — μένει ὁ ἄνθρωπος τῆς
συγκίνησης, καθὼς σμίγει με τὴν παντε-
πόπτισσα ὄραση τῶν πεθαμένων, γιὰ νὰ
ξεκρίνει πρώτη ἀλήθεια τῆς δημιουργίας
τὴν ἀγάπη, πού εἶναι ἡ στιγμή, ἡ ζωὴ, ἡ
αἰωνιότητα, καὶ χωρὶς αὐτὴν δὲν μιλά τὸ
παρεθόν, δὲν ὑπάρχει τὸ παρὸν καὶ σοῦ
ιδαφεύγει τὸ μέλλον σὰν νυμφοστόλιστο
πλεούμενο στὴ δίνη τῆς Ἀχερουσίας.

Δὲν εἶναι φτερωμένος μονάχα ὁ ἐλεγεια-
κὸς τόνος ἀπὸ τὸν βιγλάτορα τῶν αἰῶνων
στίχο, ὡς πηγάζει ἀκέραιος ἀπ' τὴν παρ-
θένα ἔμπνευση γνήσιου λυρικοῦ. Εἶναι καὶ
μουσικὴ τῆς μοναξιάς, συντροφιά γλυκό-
λαλη στὸ πένθος καὶ τὴ θλίψη τῶν πρα-
γμάτων. Ἀκόμα, ἡ γυναίκα, πλασμένη ἀ-
πὸ ἀνεμο, νερὸ καὶ φωτιά, μένει στὸ κρυ-
σταλλωμένο ἀπ' τὰ δάκρυα ὄνειρο, ἀντι-
φεγγιὰ ἀρχαίου λύχνου πού σβῆνει σὲ λυ-
πημένη βροχοστάλα, γιὰ νὰ φυτρώσουν
κάτω ἀπ' τὰ γυμνὰ πέλματα τῆς ἐλπίδας
χιονολούλουδα.

Μιὰ συγκρατημένη πένθιμη αἰώρηση εἶ-
ναι ἡ ἀνάμνηση τῶν περασμένων, πού ὡς
διαπερνᾷ τὸ κέλυφος τῶν ἐντόνων ἐντυπώ-
σεων, διυλίζει περίτεχνα τὴν οὐσία, γιὰ
νὰ καλπᾷ ὁ στίχος ἐρωτικός, γαλάζιος
λικνισμὸς σὲ ἀγκαλιὰ ὄνειρου.

Ἀγάπη καὶ ἔρωτας, πόνος καὶ ἐλπίδα,
μὰ καὶ ἥλιος ἀπὸ ἀντίσταση καὶ ματωμέ-
νη λευτεριά, ὄλα, ἥρωικὰ καὶ πένθιμα, ἀ-
νεβαίνουν με τὴ μαγεία ἐνὸς παντοτινοῦ
ἀποχαιρετισμοῦ κάθε σκαλοπάτι τῆς γοη-
τείας, γιὰ ν' ἀνταμώσουν, μαζί με τὸν
ἀναγνώστη, τὴν ὁμορφιὰ φιλι ζωῆς.

Ἡ ποίηση τοῦ Κωστή Κοκόροβιτς, ἀν-
θρώπινη καὶ ἀπλή, εἴτε ἐλεύθερη εἴτε πα-
ραδοσιακὴ, κρατᾷ δεξιότεχνα τὸν ρυθμὸ
ἀνάσα τῶν εἰκόνων, καὶ μιὰ ἐσωτερικὴ
μουσικὴ δόνηση ἀνασταίνει τὴ λέξη ἰδέα
καὶ ὁμορφιά. Εἶναι μιὰ ποίηση ἀληθινή,
ὀλοκληρωμένα προσωπικὴ, πλαγιασμένη
στοὺς σταλαχτίτες τοῦ φεγγαριοῦ, ὅπου
τὸ ἀνθρώπινο αἶσθημα ματώνει τὰ ὄνειρα
σάν:

κυζλάμινο μοναχικὸ
στὴ βροχερὴ βοινοπλαγιά.



Δημήτρη Κολιτοῦ: «ΣΥΛΛΟ-
ΓΗ», ποιήματα, Ἀθήνα 1975

Αὐτὸς ὁ πόλεμος με κάνει αἰσιό-
(δοσο.

Ἡ ἀντίσταση με γοητεύει
καὶ συμμετέχω.

Τὸ βόλι γιὰ τὴ λευτεριά
εἶναι γιὰ μένα τρόπος ζωῆς.

Σὲ κάθε λαϊκὸ ἀγῶνα γιὰ τὸ δίκιο καὶ
τὴ λευτεριά, Διγενὴς Ξυπνᾷ ὁ κάθε ἀνεξάρ-
τητος ἄνθρωπος. Καὶ τότε ἡ ἔμπνευση γί-
νεται παιάνης θοιράμβου, χωρὶς ὁ στίχος νὰ
βαρυσφορτώνεται με λόγο μουσικοστολισμέ-
νο. Εἶναι ξερός σὰν τὸν ἦχο τοῦ τουφεκιοῦ.
Ἴσως ἀπ' αὐτὴ τὴ διαπίστωση ξεκινᾷ ἡ
Δημήτρης Κολιτὸς γιὰ νὰ δηλώσει ὅτι ἡ αἰ-
σθητικὴ, δὲν ἔχει καμιά ἀξία. Κυρίως ὁ
ταν γίνεται αὐτοσχολός.

Καί, ὅμως, ἡ συλλογὴ του, σπάνια συ-
ναντιέται με ἀντιποητικὰ στοιχεῖα. Για

οί σφιχτές εικόνες γεροδένουν με τυφλή υπόχρωση τόν λόγο ν' άνθισει καθάριο τραγουδι στά χείλη τών αγωνιστών.

Άμφισβητεί, βέβαια, ό ποιητής τήν εισφορά τού σημερινού άνθρώπου. Είναι ένα πρόσωπο ντιμένο τή σχολιμότητα. Γι' αυτό σ' άλλους φαντάζει άθώος, όταν, ακριβώς, άλλοι τόν θεωρούν έγκληματία και προδότη. Καίρια, λοιπόν, έπισημαίνεται ή ιδεολογική σύγκριση τής έποχης, καίτοι ό ίδιος διαβλέπει φορτωμένη μονάχα, στή ράχη τού έργάτη, τήν ειθύνη, για τήν άνοιξη πού θάρθει. Και άπ' αύτή τή θέση είναι φυσικό τό χαμόνι, πού κουβαλά φαντάρους νά κρύβουν τόν ήλιο τών παιδιών, οί ιατροδικαστικές άποφάσεις νά αποκρύπτουν τούς δολοφόνους και άκόμη όλα τά θύματα νά οφείλονται στήν κατανώση τών μονοπωλιακών ειδών, στόν χαφιεδισμό, στήν μπουρζουαζία, στίς έρπύστριες και τούς μαύδαιούς.

Και όμως όταν ή σκέψη του ξεστρατίζει τήν άτραπό τής όρισμένης ιδεολογίας, ξεπετιέται γνήσιος λυρικός, όπως στό άριστοουργηματικό «Γενέθλια»:

Ή καρδιά σου
 άς πετάξει ψηλά στά καρπούλια
 νά ζεστάνει τούς τάφους τών νεκρών.

Παρά τήν προσπάθειά του νά κάνει «άντιποίηση», ό Δ. Κολιός, δέν μπόρεσε νά μάς πείσει για κάτι ανάλογο. Ύπάρχουν άραδιασμένες πεζές σκέψεις ή διαπιστώσεις όπως τις όνομάζει. Στό βάθος, όμως, κρατούν κάτι άπ' τήν άνάσα τών έφήβων. Γι' αυτό, άλλωστε, ό λόγος του δέν γίνεται ούτε κηρυγματικός. Κρατά άνόθετη τή χαρά τής αγάπης. Σάν τήν απλότητα τού τραγουδιστή τών λαϊκών άγώνων.

Πράγματι, ή «Συλλογή» περιλαμβάνει ποίηση ούσίας. Είναι ή μεταλαβιά τής έλληνηκής ιδέας πού θά μάς κάνει άξιους νά άντέξουμε τά δακρυγόνα, ισχυρά μόνο νά βομβαρδίζουν τήν άνάσα τών κιοτήδων τού συμβιβασμού. Γιατί μεταξύ μας όρθρος ύπερηφάνειας θά ήρωθεϊ ή όμόνοια και η άκατανίκητη άπ' όλους τούς έχθρους αγάπη:

Έχω πολλούς φίλους
 και καλούς.

Μά κείνο τό βράδυ
 στά προπύλαια
 είχα μονάχα ένα:
 τήν αγάπη σου.

Όπως τήν αγάπη μας, για τή γόνιμη προσφορά του, παρά τις μονοδρομακές προσπελάσεις, θά έχει ό ποιητής τής λαϊκής θέλησης και τής νεολαιίστικης πρωτοπορίας, Δημ. Κολιός.



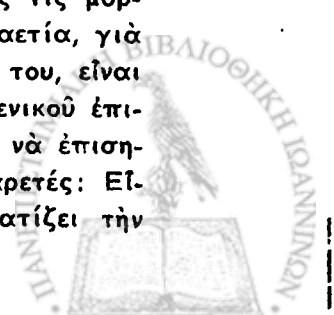
Χάρη Παπασταύρου: «ΠΟΥ ΒΑΔΙΖΟΥΝ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ;», Ίωάννινα 1975

Έθνικό υπόμνημα χαρακτηρίζει ό Γιαννιώτης δημοσιογράφος κ. Χάρης Παπασταύρου, τό μικρό πολιτικό του πόνημα «Πού βαδίζουν οί "Έλληνες;», άποτέλεσμα, όπως ό ίδιος όμολογεί, πατριωτικής παρορμήσεως και καθήκοντος πρós τόν έλληνισμό.

Άπ' τόν πρόλογο, κιόλας, καταλαβαίνει ό άναγνώστης για τό πού βαδίζει ό συγγραφέας, αφού πιστοποιεί ότι: «Είς τήν χώραν μας, ό κομματισμός έχει μεταβληθί σε θρησκεία πού ναρκώνει τόν λαόν και βλάπτει τό "Έθνος».

Άκόμη ή σύσταση πρós τήν έξωτερική μας πολιτική ότι «ούδεις δρόμος έκτός άπ' αύτόν πού οδηγεί εις τήν Άμερικην είναι άνοιχτός δια τά έλληνικά συμφέροντα», προσδιορίζει με σαφήνεια τήν πολιτική τοποθέτηση τού συγγραφέα, χωρίς αύτό νά προκαλεί ιδιαίτερη όξυνση τών αισθημάτων τών αντιφρονούντων.

Φυσικά τό μεγαλύτερο μέρος τού βιβλίου καλύπτει μιá επίκαιρη συνθηματολογία, κατά τού πολιτικού κόσμου, έκτός τού συνθηκολογήσαντος, με όλες τις μορφές διακυβέρνησης, με τήν έπταετία, για τήν όποία, όμως, ή νεκρολογία του, είναι σωστό δείγμα γραφής άντικειμενικού επικήδειου. Έκτός τούτου, πρέπει νά έπισημάνουμε και τις βασικές του άρετές: Είναι άντικειμενικός όταν ξεστρατίζει τήν



σκοπιμότητα, χωρεί σέ επιτυχείς χαρακτηρισμούς τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς ἐθνικῆς πολιτικῆς σκηνῆς καί τοῦ παρασκηνίου, κί' ἀκόμη — σύμπτωση ἢ ὀραματισμός! — συνιστᾷ τήν ἴδρυση κόμματος, μέ τήν ἐπωνυμία «Κίνησις Ἑλληνικῆς Ἀναγεννήσεως» (ΚΕΑ), κάτι, δηλαδή, πού ἄρχισε νά ψιθυρίζεται στίς μέρες μας.

Παρ' ὅλες τίς συνεπεία θέσεως ἀδυναμίες, ἀναμφισβήτητα ἢ διακήρυξη στόχων ὅπως ἡ προώθηση τοῦ ἀδεσμεύτου σοσιαλισμοῦ (δουτικῆς μορφῆς) καί ἡ μέσω αὐτοῦ ἐπιδίωξη τῆς ἐθνικῆς προόδου καί εὐημερίας, καθὼς καί ἡ ἐφαρμογή πολιτικῆς ἐξυπηρετούσης ἀπόλυτα τὰ ἑλληνικά συμφέροντα, καθιστοῦν τόν συγγραφέα καί προοδευτικό καί θαρραλέο...

Πάντως τὸ πόνημα εἶναι καλογραμμένο, διαβάζεται εὐχάριστα καί γι' ἄλλους θετικά, γι' ἄλλους ἀρνητικά, θά φανεῖ ὀπωσδήποτε χρήσιμο.

Ἐλπίζουμε σέ μιᾷ μελλοντικῆ ἀνεπηρεαστῆ θεώρηση τοῦ ἑλληνικοῦ προβλήματος, γιατί ὁ συγγραφέας διαθέτει τὰ ἀνάλογα προσόντα.

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ



Ν. Δ η μ ἄ γ γ ε λ ο υ : «ΕΘΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΗ ΑΠΑΘΗ», σελ. 220, 1975

Τὸ βιβλίο αὐτὸ εἶναι μιᾷ ἀντάξια ἀπάντηση σ' ἓνα ἄλλο βιβλίο πού βγήκε τὸν καιρὸ τῆς διχτατορίας γιὰ νά ὑποστηρίξει τὴν καθαρειόνοσα. Ὁ συγγραφέας ἀφιερώνει δέκα πέντε σελίδες γιὰ νά μᾶς ἀποδείξει τοὺς κοινωνιολογικοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους ἡ διχτατορία ὑποστηρίξε τὴν καθαρειόνοσα. ἀλλὰ πρὶν, στή σελ. 40 μᾶς λέει ὅτι ἡ διχτατορία τοῦ Μεταξᾶ εἶχε υἱοθετήσει τὴ δημοτική. Αὐτὰ ἀποτελοῦν κατὰ τὸν συγγραφέα ἀπόδειξη πὼς τὸ γλωσσικὸ εἶναι

κοινωνικὸ ζήτημα, ἐνῶ ἀτίθεται ἀποδείχνουν πὼς γλῶσσα καί διχτατορία δὲν ἔχουνε κανένα ἐσωτερικὸ σύνδεσμο.

Δὲν πρόκειται στὸ σύντομο αὐτὸ σημείωμα νά ἀντιχρούσω τίς «κοινωνιολογικῆς» πεποιθήσεις τοῦ συγγραφέα. Θὰ ἤθελα μονάχα νά τονίσω πὼς τὸ νά συνδέουμε τὸ γλωσσικὸ μέ τὸ κοινωνικὸ ζήτημα, δὲν προοθεῖ τὴ λύση τοῦ γλωσσικοῦ ἀλλὰ τὴν καθυστερεῖ. Καί θὰ συμβούλευα ἀκόμα τὸν συγγραφέα, μιὰ πού θέλει νά ὑποστηρίξει τὴ δημοτική, νά τὴν προσέχει καλύτερα ὁ ἴδιος. Τί θὰ πεῖ λ.χ. «στεροῦμαστε τῆς ἰκανότητας» (σελ. 46); Ἄν χάσει ἓνας τὸν πατέρα του, δὲν θὰ ποῦμε ποτὲ «στερήθηκε τοῦ πατέρα του», θὰ ποῦμε στερήθηκε τὸν πατέρα του.

Ἐπειτα ἐκεῖνο τὸ «ὀρθῶς ἀπορρίφθηκαν», εἶναι πραγματικὰ καθαρὴ δημοτική; Λέμε πότε στὴ δημοτικὴ ρίψω ἢ ἀπορρίψω; Ὅλοι μας ἀγράμματοι καί γραμματισμένοι λέμε ρίχνω. Ἐξάλλου τὰ ἐπιρρήματα στὴ δημοτικὴ τελειώνουν σὲ α, ὅπως ὠραία, ἄσχημα κλπ.

Τὸ «ὀρθῶς» στὴ δημοτικὴ θὰ πῆ σωστά, δὲν θὰ πῆ ὀρθά. Ἄν πῆς σ' ἓναν ἄνθρωπο ὅτι λ.χ. ὁ πρωθυπουργὸς τὰ εἶπε ὀρθῶς στὴ βουλή, θὰ νομίσει ἐξάπαντος ὅτι σηκώθηκε ἀπὸ τὸ κάθισμά του καί μίλησε ὀρθῶς γιατί καθὼς δὲν προφέρουμε πιά μιὰ φωνήεντα, θὰ ἀκούσει «ὀρθός».

Καί ἔπειτα ἀφοῦ θέλουμε — καί πρέπει — ν' ἀπλοποιήσουμε τὴν ὀρθογραφία μας ὅσο εἶναι δυνατό, γιατί τὸ ἀπορρίφθηκαν τὸ γράφει μέ δύο ρ, ἐνῶ καί στὰ ἀρχαῖα ἀκόμα, ὅπως στὸν Ἀνακρέοντα (39) βρισκόμαστε τὴ γραφὴ ἀπορίπτω; Ἀλλὰ τόσο φαίνεται πὼς ἀρέσουν τὰ διπλᾶ σύμφωνα, ὥστε γράφει «νά σφάλλει» καί δὲν ἔσφαλλε (σ. 115). ἐνῶ στὰ ἀρχαῖα ἡ ὑποταχτική καί ὁ ἀόριστος γράφονται μέ ἓνα σύμφωνο. Καί τὰ ἀρχαῖα (δὲν μιλῶ γιὰ τὴν καθαρειόνοσα) τὰ ἀρχαῖα, λέω, πρέπει νά τὰ μαθαίνουμε. Τὸ λαϊκὸ ρητὸ πού ἀναφέρει (σ. 48): Μάθε γράμματα νά γίνεις ἄνθρωπος, δὲν σημαίνει, καθὼς φαντάζεται, μάθε τὴν καθαρειόνοσα γιὰ νά προκόψης στὴν κοινωνία πού ζοῦμε, σημαίνει κάτι πολὺ πῶ σημαντικὸ: Κύτταξε νά μορφωθῆς γιὰ νά γίνω ἄνθρωπος. Καί μόρφωση χωρὶς ἀν-

θηρολογιστική (οϊδηματιστική) παιδεία δὲν νο-
εῖται.

Λ. ΤΑΣΟΛΑΜΠΡΟΣ



Δ η μ ο σ θ ἔ ν η Κ ό κ κ ι ν ο υ : «Η
ΠΕΔΙΑΔΑ ΜΕ ΤΗΝ ΤΕΦΡΑ», διηγή-
ματα 1975

Ἐγκαταλείποντας ἡ ποίηση, τὰ ἡχηρὰ
στολίδια της, κέρδισε τὴν ἐλευθερία νὰ κι-
νεῖται ἄνετα στὸ χῶρο της, ὅσο καὶ τὸ πε-
ζογράφημα. Ἔτσι, καθὼς ἀπόμεινε γυ-
μνή, ἔδειξε στὰ μάτια τῆς ψυχῆς ὀλόκλη-
ρη τὴ δύναμή της. Ἔδειξε πιά ξεκάθαρα,
πὼς εἶναι ἡ βρυσομάνα τῶν τεχνῶν· πὼς
τροφοδοτεῖ τὶς τέχνες, χωρὶς νὰ παίρνει
τίποτε ἀπ' αὐτές.

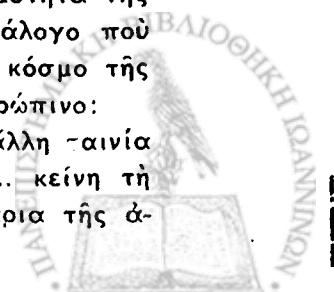
Ἄν ἡ ἀξία τῶν τεχνῶν, κριθεῖ ἀπὸ τὴν
ποίηση πού περιέχουν, τότε, τὸ πεζογρά-
φημα σὰν λόγος ἀδερφὸς τῆς ποίησης,
σχετίζεται ἄμεσα μ' αὐτή. Ὁ πλοῦτος τοῦ
ποιητικοῦ στοιχείου, στὴ δομὴ του, πέρα
ἀπ' τὸ μέτρο τῆς θετικῆς του ἀξιολόγη-
σης, ἀποτελεῖ καὶ τὴν οὐσία ἐκείνη, πού
τοῦ δίνει πλαστικότητα νὰ ἐξελισσεται
καὶ νὰ μπορεῖ νὰ προσαρμόζεται στὶς ἀ-
παιτήσεις τῶν καιρῶν. Μὲ κείνη τὴν ὑφή
τῆς ποίησης, τὴ γεμάτη μυστηριακὴ ὑπό-
σταση, ἀποχτᾶ μιὰ κάποια εὐελιξία νὰ
παραμερίζει τὰ ἐμπόδια, νὰ προχωρεῖ, νὰ
μπαίνει πιά στὸ χῶρο τῆς ἀπρόσκοπτης
πρωτοπορίας. Μὲ τὴν ὑφή αὐτὴ τὸ μυθι-
στόρημα, βρῆκε τὸ «αὐτί» του γιὰ νὰ σπά-
σει τὴν παράδοση. Μ' αὐτὴ πλουτίστηκε
τὸ θέατρο, νὰ γίνεῖ αὐτὸ πού λέμε σήμερα,
«τὸ θέατρο τοῦ παραλόγου». Τὸ εἶδος ὁ-
μως τῆς πεζογραφίας πού ἔχει γίνεῖ ποί-
ηση σχεδόν, ἀξιοποιώντας τὸ ποιητικὸ
στοιχείο, στὸ χῶρο τῆς πρωτοπορίας πάν-
τα, εἶναι τὸ διήγημα.

Ἐνα διήγημα, ὅπως αὐτὸ πού καλλιέρ-
γησε ὁ Δημοσθένης Κόκκινος. Λογοτέχνης,
μὲ ἰσχυρὴ τὴν ψυχοσύνθεση τοῦ ποιητῆ, δὲν
φαίνεται καθόλου ν' ἀγνοεῖ αὐτὰ τὰ βᾶθη
τῆς ἐκφραστικῆς πληρότητας, πού ἀπαι-
τεῖ τὸ εἶδος. «Ἡ πεδιάδα μὲ τὴν τέφρα»

πού μᾶς ἔχει δώσει τελευταία, τόσο σὰν
δείγμα μιᾶς σωστῆς πρωτοποριακῆς γρα-
φῆς, ὅσο καὶ σὰν φορέας ἑνὸς μηνύματος
ἀνθρωπίνου, δικαιώνει ἀπόλυτα τοὺς μό-
χθους του.

Ὁ συγγραφέας σμιλεύει τὸ διήγημα
περίτεχνα, δίχως νὰ ξεφεύγει ἀπ' τὸ πη-
γαῖο, νὰ γίνεῖ ἐγκεφαλικὸς, οὔτε ἀπ' τὴν
ἐνάργεια τῶν νοημάτων νὰ πέσει στὸ ἀκα-
τανόητο, παρὰ τὸ γεγονὸς, ὅτι ἀκολουθεῖ
τὸ δρόμο μιᾶς ἐλλειπτικῆς γραφῆς. Ἡ λε-
πτομέρεια τῆς εἰκόνας, τὰ βιώματα τῶν
προδομένων ἡρώων, οἱ γεμάτες ἀπ' τὴν
κραυγὴ τους σιωπές, ὅλα, δοσμένα στὸν
καμβὰ μιᾶς ἄφατης ὑποβολῆς. Ὁ προβλη-
ματισμὸς ἀνάμεσα στὶς ἀντιθέσεις, ὁμορ-
φίᾳς καὶ φρίκης, ἀνθρωπιᾶς καὶ ἀπαν-
θρωπιᾶς πού προσδίνει πάντα στὴν ἀν-
θρώπινη ὑπόσταση ὁ πόλεμος, δένεται μ'
ἓνα λυρισμὸ ἀσυνήθιστο γιὰ πεζογράφη-
μα, νὰ κάμουν ἓνα κείμενο ἐλκυστικὸ, σὲ
μυημένους καὶ ἀμύητους. Γενικὰ στὴν «πε-
διάδα μὲ τὴν τέφρα» ὅλα τὰ στοιχεῖα πού
ὑπάρχουν, δένονται ἀκόμα μὲ τὴ λεπτομέ-
ρεια τῆς φύσης πού, διάχυτη παντοῦ, ἀπο-
τελεῖ τὸ σύμβολο τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς
ζωῆς ἀπέναντι στὴ βία τοῦ πολέμου, αὐ-
τὸν τὸν τεχνητὸ θάνατο πού κατασκεύασε
ὁ ἄνθρωπος γιὰ τὸ συνάνθρωπο. Τ' ἀνθο-
πέταλα πού ἀρμενίζουν μὲς στὸ αἷμα, ἡ
μεγάλῃ ἀντίθεση σ' αὐτὴ τὴ σύνθεση τοῦ
Δημοσθένη Κόκκινου· αἷμα πού θαρρεῖς
πὼς ρεεῖ ἀπ' τὴ θυσία τῶν λουλουδιῶν ἢ
ἀπ' τὸ κορμὶ κάποιου σφαγιασμένου ἔρω-
τα. Ἡ λεπτομέρεια τοῦ φυσικοῦ περιγυροῦ
μὲ τὴ μορφή ἑνὸς κλαδιοῦ, κάποιου ξερό-
χορτου πού τρεμουλιάζει ἀπ' τὸν ἄνεμο
πού σιγοπνέει ἢ τὸ κροτάλισμα τῶν πο-
λυβόλων, δίχως νὰ γίνεῖ ἀντιληπτὴ στὸν
ἄνθρωπο πού πολεμᾷ ἐνάντια στὸν ἀδερ-
φό του, φωτίζεται ἀπ' τὴν ἀνάμνηση τοῦ
συγγραφέα, νὰ φανεῖ ὁ Θεὸς πού κλείνει
μέσα της· ὁ Θεὸς πού τεμαχίζεται μ' αὐτὴ
τὴ λεπτομέρεια κι ὁμως ὑπάρχει πάντα
μὲς στὴν ἀγαθότητα καὶ γονιμότητα τῆς
φύσης, νὰ διδάσκει στὸν παράλογο πού
φεύγει, χωρὶς τὴ μέθεξη στὸν κόσμον τῆς
ζωῆς, τὸ γυρισμὸ του στὸ ἀνθρώπινο:

Μ' «αὐτὸς» ξαναπέρασε κι ἄλλη -αἰνία
κι ἔσκυψε γιὰ νὰ σημαδέψει... κείνη τὴ
στιγμὴ δὲν ὑπῆρχαν τὰ κλωνάρια τῆς ἀ-



μυδαλιᾶς...». Δηλαδή είχε φύγει ἀπ' τὴν ὑπαρξή τους αὐτὸς ποὺ πολεμοῦσε δίπλα τους· δὲν «ὑπῆρχαν» γιατί τοὺς εἶχε λείψει ἡ μαρτυρία τῆς ὑπαρξης, ὁ ἄνθρωπος. Κατὰ τ' ἄλλα, τὰ κλωνάρια τῆς ἀμυδαλιᾶς ὑπῆρχαν ἔστω καὶ θερισμένα ἀπὸ τὶς σφαίρες...». Ἄς ἀφήσουμε ὁμῶς τὸ συγγραφέα νὰ συνεχίσει:

«Ρίχτηκα καὶ τὸν ἄρπαξα στὰ χέρια. Οἱ ἄλλοι δὲν ἀντιλήφτηκαν τίποτα. Κάπου θὰ σημάδευαν... Πίσω ἀπ' τὴ στροφή μὲ τὰ κοκκινόμαυρα βᾶτα... Ἐκεῖ δίπλα χλόιζαν κάτι ἀνθάκια στὸ χαραγμένο του μέτωπο... Καὶ θύμιζαν ἓνα ποίημα ἀπὸ σκόρπιους στίχους...».

Ὁ Δημοσθένης Κόκκινος, καλλιιεργεῖ πάντα μέσα του αὐτὸ τὸ «ποίημα μὲ τοὺς σκόρπιους στίχους». Μὲ τὴν ὀμορφιά του, ζωντανεύει τοὺς νεκροὺς του ἥρωες καὶ τοὺς βάζει ὕστερα νὰ δρασκελοῦν τὴν «Πεδιάδα μὲ τὴν τέφρα» τῶν ὀνείρων τους, ἀπ' ὀρίζοντα σ' ὀρίζοντα κι ἀπὸ ζωὴ σὲ ζωὴ. Στὴ ζωντανία τους αὐτῆ, θητεύουν, «τρεῖς χιλιάδες χρόνια στρατιῶτες» ἐναντία στὸ ψέμμα. Παρατηροῦν στὸ διάβα τῶν αἰώνων, τοὺς κατασκευασμένους νόμους τῆς φθορᾶς, βγάζουν συμπεράσματα, ἀποκαλύπτουν τὴν ὑποκρισία, τὴν αἰσχρὴ ἰδιοτέλεια, βροντοφωνάζουν πρὸς τὴν ἐκκλησία τὸ μεγάλο χρέος τῆς θυσίας:

«Νὰ μὴν εὐλογῆσει τὰ ὄπλα. Νὰ σταθεῖ ἀνάμεσα στὰ ντουφέκια καὶ νὰ φράξει μὲ τὸ σῶμα της τὶς κάνες τους».

Αὐτὴ εἶναι «ἡ πεδιάδα μὲ τὴν τέφρα»· κι ἐπαναλαμβάνουμε, πῶς ἀπὸ κάθε ἀποψη, δικαιώνει ἀπόλυτα τὸ συγγραφέα της. Ἡ «τέφρα» της σὰν σύμβολο καταστροφῆς, κρύβει μέσα της τὴ σπιθαμὴ τῆς δημιουργίας, ἑνὸς κόσμου διαφορετικοῦ ἀπ' αὐτὸν ποὺ ζήσαμε ἢ ζοῦμε. Ἀπάνω της, ὑπάρχουν ἀποτυπωμένα, τὰ ἴχνη τῆς πικρῆς ἀλήθειας πρὸς τὴ λύτρωση.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΡΑΒΙΔΑΣ



Ἄ ν θ η Β έ ρ γ η : «Η ΑΝΑΣΑ ΤΗΣ ΓΗΣ», διηγήματα, Ἀθήνα 1975

Σὲ μιὰ διάχυτη ποίηση ἀσκητικῆς μόνω-

σης, ὅπου διαποτίζεται ἡ αἴσθησις τῆς ζωῆς ἀπὸ κάποια πνοὴ λυρικῆς μέθης καὶ ὁ εἰρική διαθλίψις, ἐνανθρωπίζεται ἡ φύσις καὶ παίρνει τὶς διαστάσεις καὶ τὴ φῶς ἀπ' τὸν ποιητῆ. Ἔτσι, ἡ ὑπαρξὴ καὶ ὁ κόσμος, δίνονται ἀπ' τὴν θέαση, ἀπ' τὴν ἀγωνία κι' ἀπ' τὴν γνώση τῆς ἀνθρώπινης συμμετοχῆς, σ' ἓναν χώρο ἰδιόρρυθμου ψυχισμού ποὺ γίνεται ἀπεφθὴ ἀλήθεια μ' ἓνα παραλήρημα, ποὺ ἀπλώνει τὴν γοητεία τῆς ἐκφρασης πέρα ἀπ' τὴν δεδομένη πραγματικότητα. Αὐτὴν τὴν κατάκτηση, στὴν σύγχρονη πεζογραφία μας, φέρνει ὁ Ἄνθος Βέργης, διευρύνοντας τὴν προσφορὰ του στὸν τομέα τοῦτο, μὲ τὸ νέο βιβλίον του: «Ἡ ἀνάσα τῆς γῆς».

Ἡ προσωπικὴ κατάκτηση, ποὺ ξεχωρίζει τὸν συγγραφέα γιὰ τὴν ἀναπαλλοτριωτὴ αὐτῆ μορφή τῆς γραφῆς του, ἀνταποκρίνεται στὴν ἀναζήτησι νὰ κρατηθοῦμε ἀπ' τὴ γῆ μας κι' ἀπ' τὴν χόβολη στὴν ψυχὴ μας. Γιατί, ὁ ἱλιγγος καὶ τὸ χάος, ποὺ ἔρχεται ἀπ' τὴν τυφλὴ δύναμη καὶ τὴν ὕλικὴ αἰχμηλωσία ἑνὸς αἰῶνα ποὺ χαράζει μιὰν ἀσύνορη πορεία στὴν ἀνθρώπινη μοῖρα, ὀδηγοῦν στὴν ἀναπότρεπτην ὑπαρξιακὴ ἀγωνία νὰ κρατηθεῖ ἀπὸ τὸν ἴδιον τοῦ ἑαυτοῦ (ἀπὸ μιὰ πατῶα ρίζα), γιὰ νὰ μὴν εἶναι ὀλοτελα ξένος καὶ μονάχος πάνω σὲ τοῦτον τὸν πλανήτη. Καὶ ἡ πεζογραφία τοῦ Α.Β., πέρα ἀπ' τὴν ἀνανέωση καὶ τὴν διεύρυνση τῆς ἐκφραστικῆς δυνατότητας, φέρνει αὐτὲς τὶς ἀκαθόριστες διαφεύγουσες ἀξίες. Δὲν εἶναι μόνον ἡ ἐφέστια ἀτμόσφαιρα καὶ ἡ κοινότητα ἑνὸς χώρου ὑπαρξοῦ (ἡ ζωντανὴ σκηνογραφία τῆς Αἰτωλίας, ὅπου κινεῖται καὶ ἀναπνέει ὁ συγγραφέας σὲ ὅλα τὰ βιβλία του), ἀλλὰ καὶ ἡ κοινωνικὴ συνείδησι μὲ τὸν ἰδρώτα καὶ τὴν παράδοση, ποὺ διαποτίζουν τὴν ὄραση καὶ τὴν ψυχὴ, καθὼς παίρνουν ὑπόστασι καὶ γίνονται λόγος. Ἔτσι, ἡ αἴσθησις αἰωρίζεται σὲ μιὰν ὑψηλὴ θερμοκρασία μέθεξης μέσα σ' ἓνα κλίμα, ὅπου οἱ ἄνθρωποι, οἱ ἅγιοι, ἡ φύσις, ἡ ὀμορφιά, ὁ πόνος καὶ τὰ πράγματα, γίνονται ἐφικτὴ συνομιλία καὶ πνευματικὲς ὀντότητες, ἐνιαῖο καὶ συγγενὲς σύνολο, ποὺ ὀρίζεται ἀπ' τὴν ἐμβέλεια καὶ τὰ μέτρα μιᾶς ὑπερατομικῆς ἐρμητικῆς θεώρησης. Μὲ αὐτὴν τὴν ποιητικὴν πεζογραφία, ὁ Α.Β. δένει ἓναν λόγο ἀποκαθαυμένον ἀπ' τὸ φορτίον τῆς συμ-

βατικοτητας και διυλισμένον αισθητικά μ' ένα σπάνιο γλωσσικό αισθητήριο, που αφήνει στις λέξεις την υποβολή και το φάσμα απ' την γνησιότητα της λαϊκής έκφραστικής δύναμης. Και, ακόμα, το έλλειπτικό στοιχείο στην διάρθρωση της δομής των εικόνων, καθώς και η μετάθεση των διαλόγων έξω απ' τις αναπαραστασιακές δεσμεύσεις, ολοκληρώνει την πρωτοτυπία και την έντελως προσωπικήν ύφή μιας πεζογραφίας που εισφέρει στα τωρινά γράμματα νέα ουσιαστική έκφραση κι' έναν χώρο τολμηρότερης προοπτικής. Και θα πρέπει, κοντά σ' αυτά, να προσθέσουμε πως εδώ κυριαρχεί η ευαισθησία, η λιτή λυρική εὐφορία και η χαριτωμένη απλότητα, που κάνουν ένα κείμενο πράγματι γοητευτικό σε στάθμη ανάπτυξης κλάσης.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ



Κίτσου Α. Μακρή: «Η ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ ΠΗΛΙΟΥ»

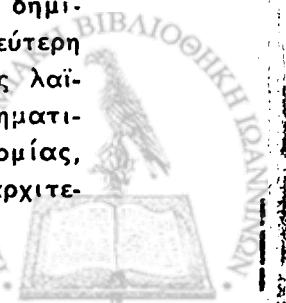
Από τις εκδόσεις «Μέλισσα» κυκλοφόρησε αυτές τις μέρες ένας όγκώδης και μεγάλου σχήματος τόμος, με τη μελέτη του Βολιώτη λαογράφου και μελετητή της λαϊκής καλλιτεχνικής έκφρασης Κίτσου Μακρή, με τίτλο «Η Λαϊκή τέχνη του Πηλίου». Η πρώτη επαφή με το βιβλίο είναι συναρπαστική για τον αναγνώστη, η προσεχτικότερη θεώρησή του, αποκαλυπτική της πορείας της λαϊκής μας τέχνης από τα πρώτα χρόνια της τουρκοκρατίας ως τη δυνάμωσή της κι ως τα μισά — για τη ζωγραφική κυρίως — του αιώνα μας. Κι είναι αποκαλυπτική, γιατί πέρα από την όποια αξία των καλλιτεχνικών δημιουργημάτων του λαού μας, προβάλλεται, μέσα απ' αυτά, κι η έναγώνια πάλη του για να σταθεί όρθιος και να μη χάσει την αίσθηση του ανθρωπισμού του.

Ο Κίτσος Μακρής υπήρξε ο πρώτος νεοέλληνας — και η τιμή αυτή του ανήκει ολοκληρωτικά — που δέχτηκε τους κραδασμούς των λαϊκών καλλιτεχνημάτων και άφουγκράστηκε επίμονα τα μηνύματά τους. Κι όχι μόνο αυτό αλλά άφιέρωσε

και τα σαράντα χρόνια της ώριμης ζωής του στην αποκάλυψη και παρουσίαση όλων των εκφάνσεων του έντεχνου λαϊκού μας βίου. Η εθνική μας αυτογνωσία χρωστάει πολλά στην επίμοχθη και με πολλές απογοητεύσεις συνυφασμένη δουλειά του Κίτσου Μακρή. Πόσες χαμένες πιά σήμερα αποτυπώσεις της λαϊκής ψυχής δεν σώθηκαν, χάρη στη δική του έγκαιρη επισήμανση και μελέτη!

Τούτο το βιβλίο αποτελεί το συμπυκνωμένο άπαύγασμα των πολύχρονων μελετών του. Ιστορικό και καλλιτεχνικό μαζί ντοκουμέντο, που κρισαρισμένο καθώς είναι και αναθεωρημένο, παραδίνεται πιά σαν κειμήλιο ιερό στην ιστορία της νεοελληνικής καλλιτεχνικής έκφρασης. Δεν είναι μόνο η έπιστημονική και έξαντλητική, σε πολλές περιπτώσεις, θεώρηση των θεμάτων, που το καταξιώνει. Είναι και η βιβλιογραφική τεκμηρίωση και μαζί και η πλούσια και χαρακτηριστική εικονογράφηση, που συμπληρώνει τη τελειώσή του. Πάνω από διακόσιες έγχρωμες και ασπρόμαυρες φωτογραφίες συμπληρώνουν τα κείμενα και παρουσιάζουν όλο τον πολύτιμο θησαυρό της λαϊκής μας τέχνης, κι από μέσα του και την ψυχή του επώνυμου και ανώνυμου καλλιτέχνη. Χαμένες πιά σήμερα από το χρόνο και τη φθορά εκφάνσεις αυτού του πάθους, σώθηκαν απ' το μεράκι και μόνο του Κίτσου Μακρή.

Η εργασία του ολοκληρη, μεθοδολογικά χωρίζεται σε τρεις ενότητες. Η πρώτη αφορά στο πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύχθηκε η λαϊκή τέχνη του Πηλίου. Δίνει έτσι ο συγγραφέας σύντομη τοπογραφία του Πηλίου, ανατρέχει στην αρχαιότητα και στον μεσαίωνα, περνά στα πρώτα χρόνια της τουρκοκρατίας και διαγράφει ύστερα τις βασικές κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, μέσα στις οποίες έζησαν και δημιούργησαν οι λαϊκοί καλλιτέχνες, καθώς και τους παράγοντες που επέδρασαν στη κάθε μορφής έκφραση, για να φτάσει τελικά στην άκμή του έντεχνου λαϊκού δημιουργήματος του 18ου αιώνα. Η δεύτερη ενότητα αφορά στο αντικείμενο της λαϊκής μας τέχνης. Έδώ μελετά συστηματικά τα θέματα της λαϊκής πολεοδομίας, της εκκλησιαστικής και κοσμικής αρχιτε-



κτονικής, τής ξυλογλυπτικής και λιθογλυπτικής, τής άγιογραφίας και τής κοσμικής ζωγραφικής, τής ύφαντικής και του κεντήματος τής μεταλλοτεχνίας και άργυροχρυσοχοϊκής. Στην ένότητα αυτή αναπτύσσει ο συγγραφέας όλες τις μορφές τής καλλιτεχνικής έκφρασης, θεμελιώνει τα συμπεράσματά του και αναθεωρεί παλαιότερες άπόψεις του, τοποθετώντας τις σωστά κάτω από το φώς των πορισμάτων των νεώτερων έρευνών του. Ίδιαίτερα στο θέμα του λαϊκού ζωγράφου Παγώνη, επιχειρεί μιá σωστή τοποθέτηση του θέματος, συμπληρώνοντάς το και με πληθώρα νεώτερων στοιχείων. Στην τρίτη ένότητα τής μελέτης του ο συγγραφέας προβαίνει σε άνιχνεύσεις των θεμάτων μορφολογίας, των πηγών και επίδράσεων και τής προέλευσης των θεμάτων τής λαϊκής ηλιορείτικης τέχνης. Κι έτσι ο μελετητής αυτού του έργου, είτε άπλως άνθρωπος είναι είτε ειδικός έρευνητής, άποχτά μιá συνοπτική και ολοκληρωμένη εικόνα, τής λαϊκής τέχνης του Πηλίου, από τη πρωταρχική τής ανάπτυξης της ως τη κορύφωση των έκφραστικών της άναζητήσεων.

Ο Ίδιος ο Κίτσος Μακρής στο εισαγωγικό του σημείωμα, τοποθετεί χαρακτηριστικά τα πλαίσια, το τρόπο και τους σκοπούς τής έρευνάς του. Γράφει σχετικά: «Με την εργασία αυτή επιχειρείται ή συνθετική παρουσίαση τής λαϊκής τέχνης του Πηλίου κατά τον 18ο και 19ο αιώνα. Όπου είναι άπαραίτητο, θα γίνονται άναδρομές και στην περίοδο που προηγείται, και, στους τομείς που παρέμειναν ενεργοί, ή έρευνα θα φτάσει ως τα μέσα του 20ού. Αυτό άφορā κυρίως τη ζωγραφική, γιατί οι άλλες που είχαν χειροτεχνικό χαρακτήρα έσβησαν γιατί και οι όροι που τις δημιουργήσαν και τις συντηρούσαν έσβησαν. Ο όρος λαϊκή τέχνη, χρησιμοποιείται εδώ με την τρέχουσα και άρκετά συμβατική σημασία του. Περιλαμβάνει το σύνολο σχεδόν τής έλληνικής δημιουργίας κατά τη περίοδο τής Τουρκοκρατίας, σε έργα εικαστικών τεχνών, αρχιτεκτονικής και χειροτεχνίας, εκτός από μερικές πολύ χτυπητές έξαιρέσεις, όπως π.χ. οι δυτικότεροι ζωγράφου τής Έπτανήσου... Η έκδοση τής συνθετικής αυτής εργασίας, για

θέμα που άπασχόλησε το συγγραφέα της τριανταέξι χρόνια έρευνας και μελέτης, δέν είναι ούτε ολοκλήρωση, ούτε — προπαντός — τέρμα.

Είναι άπογραφή των καρπών τής ως τώρα έρευνας και τακτοποίηση των πορισμάτων τής μελέτης, που θα στηρίζουν το ξεκίνημα για καινούργια έξόρμηση, έτσι ώστε ή γνώση να προχωρήσει σε βάθος και να αναπτυχθεί σε πλάτος. Με τη σημερινή έκδοση δίνεται ή εύκαιρία να έπισημανθούν άδυναμίες, έλλείψεις και χάσματα, να προστεθούν παρατηρήσεις και πληροφορίες, έτσι που μιá καινούργια προσπάθεια να έπωφεληθεί από το δημόσιο διάλογο τής κριτικής».

Η έπιστημονική αυτή εργασία του Κίτσου Μακρή είναι μοναδική, γιατί — δέν πρέπει να το κρύβουμε — δέν βρίσκονται εύκολα άνθρωποι που θ' αναλώσουν τη ζωή τους ολάκερη για ν' αναστήσουν άπ' το τίποτα μιá ολόκληρη περίοδο τής έθνικής μας αυτογνωσίας.

Ο Κίτσος Μακρής τα κατάφερε και πρέπει να περηφανεύεται γιαυτό.

ΓΙΑΝΝΗΣ Γ. ΜΟΥΓΟΓΙΑΝΝΗΣ



Νίκου Μπαζιάνα: «ΘΕΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ», Άθήνα, 1971

Ο φιλόλογος συγγραφέας έπροτοεξέδωσε το 1959 ποιητική συλλογή «Άνήσυχες ώρες» που έλαβε το πρώτο βραβείο του Φιλολογικού διαγωνισμού. Τα δοκίμιά του που περιέχονται μέσα στον έδω σχολιαζόμενο τόμο μου τα έστειλε από τον Βόλο τον Οκτώβριο του 1971. Είναι έπιλογή από έπιφυλλίδες δημοσιευμένες κατά την περίοδο 1967—1971 σε έφημερίδες του Βόλου, έξόν ή μελέτη περι του θεάτρου του Βρετανού Μπάκετ που είναι διάλεξη. Το βιβλίο διαφεύται σε πέντε μέρη: Μαρτιές στην έποχή μας, θέματα παιδείας, φιλολογικά, ποιήματα, σύγχρονο θέατρο. Είναι όλα σύντομα, μικρά μελετήματα που πάνουν 3—5 σελίδες το καθένα, πράγμα που δέν ήμπορεί παρά να είναι πλεονέκτημα. Ήδη το πρώτο μέρος του τόμου (σελ. 11—78) το συγκροτούν δε-

καλέντε κομμάτια, επιφυλλίδες με θέματα που ξεκινούν από την εποχή μας, με τὰ ἔξωτερικά καὶ ἐσωτερικά της προβλήματα, θιγουν τοὺς σημερινούς νέους καὶ τὴν «ἀνοδο τῆς γυναίκας», ἀντιπαράβλλουν τὸ «κιανούργιο» καὶ τὸ «παλιό» καὶ καταλήγουν στὴν σελήνη καὶ στὴν... «γῆινη μοναξιά μας». Κείμενα ἀνθρώπου πὺξ ξαίρει νὰ παροηρεῖ, νὰ ἐπισημαίνει καὶ νὰ σημασιοδοτεῖ τὸ χαρακτηριστικό φράσεις σύντομες, ὕψος ζωηρό. Θὰ τὸ εἰπῶ, τελειώνοντας, καὶ ἐδῶ: γιατί γράφει λ.χ. ὁ συγγραφεὺς: «περιπέτεια πάνω σὲ τοῦτο τὸν πλανήτη»; Αὐτὸ τὸ «πάνω» καταντάει πληγή. Ἡ λέξη εἶναι «ἀπάνω» «ἐπάνω». Αὐτὰ τὰ κολοβώματα ἔγιναν σωστή ἐπιδημία.



Βασιλείου Ι. Λαζανᾶ: «ΓΚΟ-ΕΤΕ ΚΑΙ ΣΟΛΩΜΟΣ», ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Παρνασσός», τόμ. ΙΒ' ἀριθ. 1, Ἀθήναι 1970

Ὁ γνωστός μεταφραστής, σχολιαστής καὶ μελετητὴς πὺξ κάμποσα ἔχω ἴσαμς τώρα παρουσιάσει βιβλία του, ἐρευνᾶ ἐδῶ τὴν σχέση Σολωμοῦ - Γκοέτε, στηριζόμενος σὲ σχετικὴ βιβλιογραφία. Ὁχι μόνον ὁ Σολωμὸς εἶχε γνωρίσει τὸ ἔργο τοῦ «Ὀλυμπίου» τοῦ Βάϊμαρ, ἀλλὰ καὶ ὁ τελευταῖος εἶχε, σύμφωνα μὲ βεβαιώσεις ἀρμοδίων, «ἐκφρασθεῖ ἐγκωμιαστικά» περὶ τοῦ πρώτου καὶ τὸν ὀνόμασε «Βύρωνα τῆς Ἀνατολῆς». Ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ Γκοέτε ὄχι μόνον ἐστάθηκε γνωστὴς τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ λόγου, ἀλλὰ ἐνδιαφέρθηκε καὶ γιὰ τὴν νεότερη Ἑλλάδα. Προφητικὲς ἐν μέρει σχετικὲς παρατηρήσεις του, εἶχα διαβάσει πρὶν ἀπὸ χρόνια στοὺς περίφημους «Διαλόγους μὲ τὸν Ἐκκερμαν», τὸν πιστὸ φίλο καί, κατὰ κάποιον τρόπο, ἔξομολογητὴ του. Χρήσιμη ἀπὸ κάθε ἄποψη καὶ διδακτικὴ ἢ ἐνασχόληση τοῦ Β. Λαζανᾶ μὲ τὸ ἀνεξάντλητο πάντοτε θέμα Γκοέτε.



Βασίλη Ε. Τσιᾶτη: «ΠΕΖΟ-ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ», 1969

Λεξοσχτῶ διηγήματα καὶ ἀφηγήματα περὶ ὁ τόμος, ἀντλημένα ἀπὸ τὴν καθημε-

ρινὴ ζωὴ, μερικὰ ἀπ' αὐτὰ εἶναι ἀτομικὰ βιώματα. Ἡ ἔκθεση εἶναι στρογγυλή, τὸ ὕφος φρεσικὸ καὶ ἀνεπιτήδευτο. Τὰ κείμενα διαβάζονται ἄνετα. Θὰ συστήσω στὸν Β. Τσιᾶτη νὰ ἀποφεύγει τὸν «μεχρῖτισμὸ» (σύνταξη τοῦ μῆχοι μὲ αἰτιατικὴ λ.χ. «μῆχοι τὶς ἐννιά») καὶ νὰ βάζει πάντοτε τὸ νὶ στὸ ἀρσενικὸ ἀρθρο τῆς αἰτιατικῆς (νὰ ξαναοηίσει πρῶτος τὸ χορό, τοῦ χοροῦ), δὲν εἶναι οὐδέ-τερο ἢ λέξη «χορός».

Στὸν σύντομο πρόλογο ὁ Βασίλης Εὺ. Τσιᾶτης διηγέται τὴν συγγραφικὴ του πορεία. Μερικὰ ἀπὸ τὰ ἀφηγήματά του εἶχαν δημοσιευθεῖ στὴν «Νέα Ἑστία» τοῦ Πέτρου Χάρη. (Δυστυχῶς καὶ τοῦτο τὸ βιβλίο εἶχε ἠθάσει στὰ χέρια μου κατὰ τὴν περίοδο τῆς περιπέτειάς μου τύπου ἱερῆς ἐξέτασης, τὰ χρόνια τῆς δικτατορίας, πὺξ ἔγινε πρόσφατα νύξη περὶ αὐτῆς σ' ἄλλα σχολιάσματά μου).



Εὐῆς Ψάλη: «ΑΝΤΑΡΤΗ ΝΟΥ ΜΟΥ» (πρόλογος Γιάννη Σκαρίμπα), ποιήματα

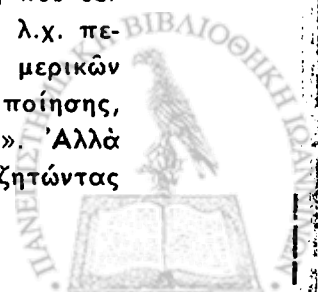
Τυπωμένο ἀπὸ τὸν «Μαυρίδη», τὸ βιβλίο περιέχει ποιήματα σὲ ἐλεύθερον στίχο πὺξ δὲν στεροῦνται ἀτμόσφαιρα. Ἐπισημαίνω κάποιους τύπους ὅπως λ.χ. «Εἶπες, πὺξ κεί στῆς Ἀφρικῆς τὰ πράσινα τὰ ὄνειρα». Ἐπίσης ὁ στίχος

...δὲν εἶμαστε τάχα ἀστέρια σὰν κείνα.

Πρέπει νὰ γράφομε: ἐκεῖ καὶ ἐκεῖνα...

Ὁ πρόλογος τοῦ Σκαρίμπα εἶναι γεμάτος ἀπὸ κολοβωμένες ἑλληνικὲς λέξεις, ἀπὸ ἀλλοιωμένες ξένες λέξεις καὶ ἄλλους τύπους πὺξ δὲν εἶναι δεκτοὶ σὲ καλλιεργημένη γλώσσα:

«Οἱ ἐντονότερες νότες ἐνὸς κοπανιμέντου». Ἐπειτα: «Αἰσθάνθηκε ὕπτια καὶ γυμνὴ πάνω σὲ κανα ταμπλῶ νεκροτομείου...». Καὶ τὸ κακόζηλο, ιδιωματικὸ «...ποτὲ γῶ δὲν θὰ δέχομαν νὰ γίνω...». Σὲ ὀρισμένες παρατηρήσεις ὁ Σκαρίμπας ἐπιτυχαίνει χτυπητοὺς χαρακτηρισμοὺς πὺξ δὲν στεροῦνται εὐστοχία. Ὁμιλώντας λ.χ. περὶ τῆς «χρυσῆς «ἐφιπείας» τῶν μερικῶν Μελασχημῶν» τῆς ἑλληνικῆς ποίησης, τοὺς λέγει «καβαλλερία ἰδαλγῶν». Ἀλλὰ τὸ μειονέκτημά του εἶναι ὅτι ἐπιζητώντας



από ένδιάθετη ροπή τὸ παράδοξο καὶ τὸ ἀσυνήθιστο καθὼς καὶ τὸ ἔξω ἀπὸ κάθε συμβατικότητα λεκτικὸ τραυματίζει. Οἱ φράσεις του πού παράθεσα παραπάνω δίνουν ἀφορμὴ στὶς ἀκόλουθες παρατηρήσεις:

Πρῶτα - πρῶτα ἡ ξενικὴ (ἰταλική) λέξη εἶναι «ἀκομπανιαμέντο». Ἐξὸν ἂν ὁ Σκαρίμπας ἀποβλέπει σὲ λογοπαίγνιο. Ἡ ἔλλειψη τοῦ - μ στὴν 3η συλλαβὴ ἴσως καὶ νὰ ὀφείλεται σὲ κακὴ προφορὰ τῶν «ρινικῶν συμπλεγμάτων» πού τείνει σήμερα νὰ ἐκχυδαίσει τὴν γλῶσσα (τὸ βλέπομε στὴν λατινικὴ γραφὴ ὀδικῶν πινακίδων πού προκαλεῖ τὴν θυμηδία ἢ καὶ τὴν ἀγανάκτηση τῶν μορφωμένων ξένων περιηγητῶν). Θὰ προσθέσω καὶ τοῦτο: Ἐὰν ἡ νεοελληνικὴ δημοτικὴ εἶχε ἤδη κατασταλάξει σὲ γενικὰ ἀναγνωρισμένη μορφή καί, ἀπὸ φταιξιμο λογοτεχνῶν καὶ συντακτῶν τύπου καὶ ΕΡΤ, δὲν ἐξακολουθοῦσε νὰ παραμένει ἀκαλλιέργητη καὶ ρευστὴ, ἐπομένως ἄτελη (ἀτελής δηλαδή), τότε φαινόμενα ὅπως τοῦ Σκαρίμπα δὲν θὰ ἐξημίωναν τὴν γλῶσσα, προκαλώντας — ὅπως καὶ τὸ κάνουν — σύγχυση καὶ ἐπιτείνοντας τὸ χάος.

Ἄς μοῦ συγχωρέσει ὁ συγγραφέας τῆς «ὑπεράριθμης συντομολογίας» (ἔτσι χαρακτηρίζει τὸν πρόλογό του ὁ Σκαρίμπας) τὶς κρίσεις μου αὐτές. Ἀλλὰ καὶ οἱ λέξεις «κανα», «ταμπλώ», τὸ ρῆμα «δὲν θὰ δέχομαν» εἶναι ἀπαράδεκτες σὲ καλλιέργημένο νεοελληνικὸ κείμενο (κανένα, πίνακας, δὲν θὰ (ἐ)δεχόμενος: ἴδου οἱ ὀρθοὶ τύποι). Καὶ ὡς πρὸς τὸ ποιὸν τῶν στίχων τῆς Εὔης Ψάλτη, γιὰ νὰ συμπληρώσω τὴν ἐντύπωση: Δὲν λείπει, ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ἡ ἐκφραστικὴ ἐμβέλεια, ἡ ἀδρὴ εἰκόνα, ἡ τολμηρὴ ἀλλὰ ἐντονὴ παρομοίωση. Ὑλικὸ ὑπάρχει ἀρκετό. Θέλω νὰ τονίσω ἐδῶ γιὰ πολλοστὴ φορὰ ὅτι οἱ σήμερα γράφοντες στίχους στὸν τόπο μας δὲν ἐπιμελοῦνται ἀρκετὰ τὴν μορφή, τὸ γλωσσικὸ ὄργανο. Τὸ ἄτοπο εἶναι σχεδὸν γενικὸ καὶ ἀνάγεται σὲ ἐθνικὸ, θὰ ἔλεγα, ἐλάττωμα: τὴν νευρικότητα, τὴν βιασύνη, τὴν τάση πρὸς τὴν πρώτη, χτυπητὴ ἐντύπωση, τὴν ἔλλειψη ὑπομονῆς. Γιὰ παράδειγμα: ὁ ἔκτος στίχος τοῦ «Ζωὴ σὲ τρεῖς φάσεις» (σελ. 31): Μ'

ὄντας ἡ ἐφηβία μὲ τὸ τραχὺ τὸ δίκοπότης». Ἡ ποιήτρια θέλει νὰ εἰπεί: Μὰ ὄντας... Ὁ τύπος ὅμως «μ'» εἶναι ἀπαράδεκτος. Κάτι τέτοια μειώνουν τὴν μορφή. Μὲ τὴν συνεργία μάλιστα καὶ τοῦ ρωμιοῦ στοιχειοθέτη σκαρώνονται κάποτε, γιὰ συμπλήρωμα, καὶ γραφῆς ὅπως λ.χ. στὴν σελ. 55 κάτω κάτω:

Κάτω ἀπ' τὰ ξεβαμμένα σου «πμλοῦ - τζίν»!



Διο ν. Ἀρβανίτη: «ΠΟΡΕΥΟΥ ΕΝ ΕΙΡΗΝΗ», ἰστ. μυθιστόρημα, Ἀθήναι 1971

Νομίζω ὅτι ἔχω ἤδη παρουσιάσει ἄλλο βιβλίο τοῦ συγγραφέα πού ἔχει γράψει ποιήματα, διηγήματα κ.ἄ. Τὸ «Πορεύου ἐν εἰρήνῃ» εἶναι συναρπαστικὸ μυθιστόρημα μὲ θέμα τὶς δραματικὲς περιπέτειες τοῦ ἑβραϊκοῦ λαοῦ κατὰ τὴν περίοδο τῆς κατάκτησης τῆς Ἰουδαίας ἀπὸ τοὺς Ἀσσυρίους. Ὁ συγγραφέας καταφέρνει νὰ δώσει ἀνάγλυφη τὴν ἱστορικὴ ἀτμόσφαιρα. Τὴν ὅλη πλοκὴ τὴν διατρέχει ζωηρὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα.

Ὁ Διονύσιος Ἀρβανίτης εἶταν ὡς τελευταία τμηματάρχης τοῦ ὑπουργείου πολιτισμοῦ καὶ ἐπιστημῶν. Σήμερα εἶναι συνταξιῶχος, ζεῖ στὸ Ἀμαρούσιο καὶ καταγίνεται μὲ τὴν ἀποπεράτωση διαφόρων λογοτεχνικῶν ἔργων (νουβέλες, ταξιδιωτικὰ, θέατρο, ποιήματα) πού ἀναγγέλλονται ὡς «ἐπὶ ἐκδόση» στὸ τέλος τοῦ ἐδῶ σχολιαζόμενου τόμου.



Π. Α. Σινόπουλου: «ΦΩΣ ΜΕΓΑ ΚΑΙ ΣΚΙΑ ΘΑΝΑΤΟΥ» & «ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΥΓΧΡΟΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ», Ἀθήνα, 1973

Ὁ Π. Α. Σινόπουλος ἐπρωτοπαρουσιάσθηκε τὸ 1959 μὲ τὴν ποιητικὴ του συλλογὴ «Ἀνθρωποὶ καὶ κατακόμβες» τὴν ἀκολούθησε τὸ ἐπίσης βιβλίο στίχων «Σφραγίδες» (συνεργασία μὲ τὴν χριστιανικὴ

λογοτεχνική συντροφιά, 1970). Ήδη οι τίτλοι αυτοί δείχνουν πρὸς τὴν ὑψὲς τοῦ στοχασμοῦ καὶ τῆς ἔμπνευσῆς του πού μετέχει τοῦ θρησκευτικοῦ στοιχείου. Τῶντι ἀκολούθησαν πολλὰ βιβλία ἀναφερόμενα στὴν «Ἁγία Γραφή», στὴν «Ἀποκάλυψη Ἰωάννου», σὲ Ἰουδαίους προφήτες: «Ἱερεμίας - ἀρχαῖος λυρικός με ἀγωνίες τῆς ἐποχῆς μας» (μελέτη), «Μεταφράσεις ποιητικοῦ λόγου με σχόλια κοινωνικοοικονομικοῦ προβληματισμοῦ — ἀπὸ τὰ βιβλία Ἔξοδος, Ψαλμοί, Ἡσαΐας, Ἱερεμίας κ.λ. π.» καὶ ἀρκετὰ πολὺπλευρο ἔργο με κεντρικὸ θέμα «Βυζαντινὴ Ὑμνογραφία, μεταφράσεις καὶ μελέτες» (1966—1973). Κάτω ἀπὸ τὸν τίτλο «Συγχρονικὴ ποίηση» ὁ συγγραφέας ἐξέδωσε δύο βιβλία «Τριῶδιο με τὸ Μάρκετιγκ» (1972) καὶ «Οἱ χρυσοφόροι Μῆδοι - Ἰκριώματα» (ποιήματα) 1972 καὶ τὴν «Προθεωρία γιὰ τὴν συγχρονικὴ ποίηση» (1973) πού παρουσιάζω ἐδῶ. Τὸ μικρὸ τεύχος πραγματεύεται τὶς πιθανότητες «νὰ δημιουργηθεῖ νέα ποίηση, νὰ ἐγκαινισθεῖ κάποιον νέο αἰσθητικὸ κλίμα», δηλαδὴ ποίηση, ποιητικὴ ἔκφραση, πού ὄχι μόνο νὰ ἐκφράζει «τὴν ἐποχὴ μας, ἀλλὰ νὰ... τὴν ἐκφράζει καὶ με σύγχρονα μέσα».

Τὸ «Φῶς μέγα καὶ σκιά θανάτου», στὸ δεύτερο μέρος του, ἀναδημοσεύει τὴν «Προθεωρία γιὰ τὴν σύγχρονὴ ποίηση». Τὸ πρῶτο μέρος περιέχει ἑπτὰ ὀλιγόστιχα κομμάτια πού ἀρχίζουν με τὰ γράμματα τῆς λέξης (μόρφωση) (ἀκροστοιχίδα). Ὅλα συσχετίζονται με στίχους τοῦ Καβάφη, με ρήσεις ἀπὸ ἀγγλικά βιβλία, ἀπὸ τὸν Παῦλο, ἀπὸ τὸν «ἄγνωστο» τοῦ Ἄλ. Καρρέλ κ.ἄ. Ἰδοὺ δεῖγμα: «Φωνὴ βοῶντος / περνάει μέσ' ἀπὸ ἠλεκτρόνια κ' αἰῶνες / ἐνῶ ἐν ἐρήμῳ πνεύματος / γερνοῦν οἱ σοφοὶ τοῦ κόσμου» (Φωνὴ βοῶντος). Τόσο κατὰ τὸν τίτλο κάθε κομματιοῦ, ὅσο καὶ κατὰ τὴν σελίδα παραθέτονται κάποτε ἀναφορὲς σὲ κεντρίσματα καὶ ρήσεις, ὅπως λ.χ. «Πολυμαθίη νόον ἔχειν οὐ διδάσκει», καθὼς καὶ ἄλλες σὲ ἀγγλικὴ καὶ γαλλικὴ γλῶσσα. Σ' ἐμὲ προσωπικὰ ἀρέσει ὁ τρόπος αὐτός, διότι πλαταίνει τὸ θέμα. Δίνω σημασία, προκειμένου περὶ λογοτεχνῶν καὶ τοῦ ἔργου των, στὴν γλωσσολογία, ἐπειδὴ τοὺς βγάζει ἀπὸ τὴν ὄσο

νὰ εἶναι κάποιον στενότητα τοῦ παραδοσιακοῦ ἑλληνικοῦ περιβάλλοντος.



Βασίλη Εὐαγγέλου - Γαζή:
«Ο ΠΥΡΓΟΣ», μυθιστόρημα, Ἀθήνα
1975

Κάθε ἀνόρθωση ἐπιτυχαίνεται με θυσίες. Οἱ χρησιμοθηρὲς καὶ ἐγωιστὲς τοῦ Ἀνεμοχωριοῦ ξεσηκώνουν τὸν λαὸ ἐναντίον τοῦ Πύργου πού εἶναι τὸ σύμβολο τῆς «κραταιῆς δικαιοσύνης», ἠρωμένος «με τὴν ἀλήθεια» καὶ τὴν ἀνθρωπιά. Τὴν πάλιν ἀνάμεσα στὴν μίαν αὐτὴ μερίδα τοῦ λόφου καὶ στοὺς ὀλιγοστοὺς ὑποστηρικτὲς τοῦ Πύργου, τὸν γιατρὸ καὶ τοὺς γιούς του αἰσθητοποιεῖ ἡ ἀφήγηση. Οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀνθρωπιάς ἐπιστρατεύουν ἕνα σωρὸ τεχνάσματα, προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες, γιὰ νὰ ἐξερεθίσουν τὸ πλῆθος ἐναντίον κάθε ιδέας δικαιοσύνης καὶ ἀρμονικῆς συνεργασίας πού τὴν συμβολίζει ὁ πύργος. Ἡ ἐναλλαγὴ τῶν δραματικῶν φάσεων τοῦ ἀγῶνα αὐτοῦ διαρθρώνει τὴν ὅλη ἀφήγηση πού συγκρατεῖ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστη. Τὸ ὕφος τοῦ συγγραφέα, ἀδρό, καλὰ συγκροτημένο, ἐπιχορηγεῖται ἀπὸ τὸ ἰδανιστικὸ στοιχεῖο πού διατρέχει τὸ ἔργο καὶ καθορεφτίζει τὸ ἦθος του. Ἡ γλῶσσα παραστατικὴ, ζουμερὴ, ἔχει κάτι ἀπὸ τὸ σφρίγος πού εἶναι ἀπὸ τὰ γνωρίσματα τῆς λεσβιακῆς φήφρας.

ΠΑΥΛΟΣ ΦΛΩΡΟΣ



Μιχαὴλ Μακράκη: «ΛΕΥΚΕΣ ΧΩΡΕΣ» (ἔκδοση Ἀποστολικῆς Διακονίας)

Δύσκολο εἶναι νὰ ἐντάξης τὴν ἐργασία αὐτὴ τοῦ κ. Μ. σ' ἕνα ἀπὸ τὰ γνωστὰ εἶδη λόγου. Γιὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη πρῶτα νὰ τὴν περιγράψουμε. Κάτω ἀπ' τὸν τίτλο τοῦ βιβλίου ὑπάρχει μιὰ ἐπεξήγηση πού μᾶς προοιδεάζει: «Νέα μορφή λόγου στὰ Εὐαγγέλια τῆς Κυριακῆς, γιὰ τὸν ἄμβωνα, τὸ ραδιόφωνο, τὴν τηλεόραση, τὸν κινηματογράφο, τὸ θέατρο». Ἀκολουθεῖ ἕνας



πρόλογος του έκδοτη και στη συνέχεια η εισαγωγή του συγγραφέα. Η εισαγωγή διαιρείται σε τέσσερα κεφάλαια με τους τίτλους: «Η απαίτηση του καιρού μας», «η αφηγηματική μορφή», «τά μέσα επικοινωνίας», «Η ψυχή του λόγου». Το κύριο μέρος του βιβλίου αποτελείται από 52 υποδείγματα (κυριολεκτικά και μεταφορικά) κηρυγμάτων (όσα και οι Κυριακές του χρόνου), ενώ το παράρτημα περιέχει μια διασκευη κηρύγματος (του πρώτου απ' τα υποδείγματα) για το θέατρο, τηλεόραση κ.λ.π. Και το βιβλίο τελειώνει με το επίμετρο.

Στην εισαγωγή του που αποτελεί ένα θαυμάσιο στο είδος του δοκίμιο (και στη μορφή και στο περιεχόμενο) ο σ. μάς εξηγεί τις αφετηρίες και τις άφορμες της έκδοσης ξεκινώντας απ' τις απαιτήσεις του καιρού μας για μια αλλαγή και της προβληματικής, αλλά προπαντός του τρόπου του κηρύγματος. «...Είναι ανάγκη σήμερα, κατά την άποψη του σ. που συμπορεύεται με τις απαιτήσεις των καιρών, το κήρυγμα να βγῆ ἔξω απ' τὸν περιορισμένο χώρο του ναού. Να μὴν περιορίζεται μόνο στο στενό κύκλο της Ἐκκλησίας, πού ἔχει γίνει στὸν καιρό μας στατική και χτυπᾶ τὴν καμπάνα περιμένοντας νὰ πάμε σ' αὐτή. Τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου πρέπει ν' ἀπλωθῆ παντοῦ σύμφωνα με τὸ «πενθῆντες» τοῦ Χριστοῦ...».

Ἀπ' αὐτὴ τὴ βάση, τὴν τόσο σύγχρονη και τὴν τόσο πανάρχαια, ξεκινάει ὁ σ. γιὰ νὰ προβάλῃ τὸν ἀφηγηματικὸ λόγο σὰν ὑπόδειγμα κηρύγματος στὸν ἄμβωνα, μ' ἕναν τρόπο πού αἰφνιδιάζει τὸν συνηθισμένο στὴ γνωστὴ (καὶ χωρὶς οὐσία συχνά) ἔκφραση τοῦ ρητορικοῦ μονόλογου, δίνοντας μας μὲ γνώση καὶ παραστατικότητα ἀνάλογες μορφές απ' τὴν ἱστορία καὶ τὴν παράδοση τοῦ κηρύγματος, ἐνῶ ἐπεκτείνει αὐτὲς τὶς μορφές καὶ πέρα απ' τὸ λόγο (στὸ θέατρο, τὴν τηλεόραση κ.λ.π.).

Ἡ ὅλη ὁμως ἀνάπτυξη τοῦ θέματος δὲν ἀποσκοπεῖ παρὰ στὸ ν' ἀνοίξῃ τὸ δρόμο γιὰ μιὰ (τὴν σωστὴ) ἀνανέωση τοῦ κηρυγματικοῦ λόγου, ἀφοῦ ἡ οὐσία του πρέπει νὰ μείνῃ ἡ ἴδια. Γιατὶ καὶ κατὰ τὴν ἄποψη τοῦ συγγραφέα περιεχόμενο τοῦ κηρύγματος πρέπει πάντα νὰ εἶναι ὁ λόγος

τοῦ Εὐαγγελίου (ἄλλο βέβαια εἶναι τὸ θέμα ἂν ὁ σημερινὸς κηρυγματικὸς λόγος ἀποσκοπεῖ πάντα στὴν ἐξήγηση καὶ ἀνάπτυξη τοῦ Εὐαγγελίου). Καὶ τοῦτο γιὰ τὸν συγγραφέα «ὅταν λέμε πὼς τὸ κήρυγμα πρέπει νὰ παραμείνῃ ἐκκλησιαστικό, ἐννοοῦμε, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, νὰ εἶναι ἀγιογραφικό. Νὰ ἔχῃ γιὰ περιεχόμενό του «τὸ Εὐαγγέλιο τῆς σωτηρίας...».

Ἐνδιαφέρουσες καὶ πολὺ πειστικὲς εἶναι οἱ ἀπόψεις τοῦ συγγραφέα γιὰ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ σύγχρονου λόγου τοῦ κηρύγματος, πού πρέπει νὰ εἶναι παραστατικό καὶ ἀφηγηματικό. Καὶ τοῦτο ὄχι μόνο γιὰ τὸ τέτοιο ἦταν τὸ κήρυγμα τοῦ ἴδιου τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ κυρίως γιὰ τὸ ὕστερα απ' τὸ ρητορικὸ λόγο τοῦ ἄμβωνα (ἀλλὰ προπαντὸς τὴν ἐκτροπὴ του) εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπιστρέψουμε στὶς πανάρχαιες ρίζες του. «Στὴν πραγματικότητα - συνεχίζει ὁ σ. - δὲν εἶναι ὀλότελα νέο (ἐννοεῖ τὸ ἀφηγηματικὸ κήρυγμα), ἀφοῦ ἔχει τὴν ἀφετηρία του στοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνες...» Καὶ τοῦτο σημαίνει ἐπιστροφή στὶς πηγές καὶ μαζὺ ἀναζήτηση καινούργιων τρόπων ἔκφρασης. Πρέπει δηλαδὴ ν' ἀναζητήσουμε τὰ καινούργια ἀσκιά γιὰ νὰ βάλουμε μέσα τὸ νέο κρασί. Κι αὐτὰ τὰ καινούργια ἀσκιά εἶναι κατὰ τὸν συγγραφέα οἱ νέοι ἄμβωνες «...τὸ σκομνὶ τοῦ Πατροκοσμᾶ καὶ ἀκόμα περισσότερο ὁ ὑπαίθριος ἄμβωνας, πού ἔστησε ὁ Χριστὸς στὸ πηγάδι τοῦ Ἰακώβ, ἢ ὅπουδήποτε ἄλλου, δείχνει πὼς ὁ ἄμβωνας μέσα στὸ ναὸ δὲν πρέπει ν' ἀποτελῆ τὸ μοναδικὸ μέσο τοῦ κηρύγματος. Παράλληλα ἐπιβάλλεται νὰ χρησιμοποιηθοῦν ὅλοι οἱ ἄμβωνες πού διαθέτει ἡ ἐποχὴ μας...». Κι αὐτοὶ εἶναι, κατὰ τὸ συγγραφέα, τὸ θέατρο, τὸ ραδιόφωνο, ἢ τηλεόραση...

Πραγμάτωση αὐτῆς τῆς μορφῆς κηρύγματος (δηλ. τοῦ ἀφηγηματικοῦ) ἀποτελοῦν τὰ 52 ὑποδείγματα πού ἀκολουθοῦν, ἕνας λόγος πραγματικὰ ἐποπτικός, ἀληθινὰ παραστατικὸς καὶ ταυτόχρονα ποιητικός. Πενήντα δυὸ ὑποδείγματα, πού μποροῦν νὰ μεταποιηθοῦν γιὰ ὅλα τὰ σύγχρονα μέσα επικοινωνίας. Γι' αὐτὴ τὴ μεταποίηση ἄλλωστε ἀφιερώνει τὸ ἐπίσης πολὺ πειστικὸ παράρτημα τοῦ βιβλίου του. Πρόκειται στ' ἀλήθεια γιὰ μιὰ πο-

ρεία του κηρύγματος έξω απ' τὸ ναό, στὴν ὁποία μᾶς ὠθεῖ ὁ σ. με ὀλόκληρο τὸ βιβλίο του, στὸ ὁποῖο ἐκφράζεται με μιὰ σειρὰ ἀπὸ διαδοχικὲς μορφὲς λόγου, ὅπου ἀποδεικνύει καὶ γνώση καὶ ἐπίγνωση ἀλλὰ καὶ πείρα.

Ἀξίζει νὰ διαβαστῆ τοῦτο τὸ βιβλίο ἀπ' ὅλους. Ὅχι μόνο γιατί εἶναι μαζὺ γοητευτικὸ καὶ πειστικὸ, ἀλλὰ κυρίως γιατί εἶναι ταυτόχρονα τόσο σύγχρονο, τόσο παλιὸ καὶ τόσο μελλοντικὸ, ἀφοῦ ἀναφέρεται με τὸ σωστότερο τρόπο στὴν ἀνάγκη ἀλλαγῆς, κάθε φορὰ πού χρειάζεται, τῶν μέσων τοῦ κηρυγματικοῦ λόγου, πράγμα πού σημαίνει ὑποταγὴ στὴ διαλεκτικὴ τῆς παράδοσης. Γιατί παράδοση εἶναι ἡ δυνατότητα γιὰ διαρκεῖς ἀλλαγές, εἶναι, κατὰ τὸ λόγο τοῦ μεγάλου φιλόσοφου καὶ θεολόγου Π. Εὐδοκίμωφ, «τὸ συμβόλαιο πού κάνουμε με τὸ μέλλον, πού τὸ βρίσκουμε μέσα στὸ παρελθόν...».

Πιο πολὺ ὅμως τὸ βιβλίο πρέπει νὰ διαβαστῆ ἀπ' τοὺς ἱεροκήρυκες τῆς Ἐκκλησίας, γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ βαθύνουν τόσο στὴν οὐσία, ὅσο καὶ στὴ δομὴ τοῦ κηρυγματικοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ στὶς διαστάσεις πού πρέπει νάχη στὴν ἐποχὴ μας.



Γεωργίου Χ. Χιονίδη: «**Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΚΑΙ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΛΥΜΠΟΝ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1821—1822**», Μακεδονικὴ Βιβλιοθήκη, Θεσσαλονίκη, 1975

Ὁ κ. Γεώργιος Χ. Χιονίδης ἔχει πιά ἐπιβληθῆ στὸ χῶρο τῆς ἱστορικῆς ἔρευνας στὴ Μακεδονία, με τὸ ἤδη σημαντικὸ ἔργο του, τόσο ἀπ' τὴν ἀποψη τῆς ἔκτασης, ὅσο καὶ ἀπ' τὴν ἀποψη τῆς σωστῆς διερεύνησης καὶ παρουσίασης τῶν πηγῶν. Ἐργασίες σὰν τὴν Ἱστορία τῆς Βεροίας ἀποτελοῦν μιὰ πολὺ ζωντανὴ καὶ σοβαρὴ παρουσία. Καὶ τοῦτο γιατί εἶναι προικισμένος με γερὴ μόρφωση, κανότητα, ζωτικὴ ὄχι τυχαία καὶ ἔρωτα γιὰ τὴν ἀναζήτηση τῶν θεμελιακῶν στοιχείων τῆς ἐθνικῆς μας ταυτότητας, καὶ δουλεῖ με ζῆλο καὶ διακονεῖ με ἀγάπη τὴν ἔρευνα τῆς νεώτερης ἱστορίας μας στὴν περὶοχὴ του.

Καρπὸς αὐτῶν τῶν ἀναζητήσεων εἶναι καὶ ἡ νέα ἐργασία του (στὴ σειρὰ τῶν ἐκδόσεων τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν), ὅπου ξεκινώντας ἀπὸ γνωστὲς πηγές (ἀπομνημονεύματα Κασσομούλη κ.λ.π.) προχωρεῖ στὶς λανθάνουσες καὶ σὲ κείνες πού δὲν ἔχουν ἀξιοποιηθῆ ὅσο ἔπρεπε (π. χ. ἡμερολόγιο Θεοφίλου Καΐρη, προκηρῶξεις, ἐνθυμώσεις καὶ ἄλλα ἔγγραφα) γιὰ νὰ φτάσῃ στὴν παρουσίαση ἑπτὰ ἀγνωστων ἔγγράφων, πού μᾶς προσφέρουν νέα στοιχεία γιὰ τὴν ἐπανάσταση στὸν Ὀλύμπο (1821—1822). Μ' αὐτὸν τὸν συστηματικὸ τρόπο προχωρεῖ στὴ διερεύνηση αὐτοῦ τοῦ ἱστορικοῦ χῶρου, πού μέχρι τελευταία σχεδὸν ἐλάχιστα γνωρίζαμε. «...Εἶναι γνωστόν, γράφει στὸν πρόλογό του, ὅτι μεταξὺ τῶν περιφερειῶν τῆς Βορείου Ἑλλάδος, αἱ ὁποῖαι ἐπανεστάτησαν κατὰ τὰ ἔτη 1821—22, ἦτο καὶ ἡ περιοχὴ τοῦ Ὀλύμπου, ὅπου ἔλαβον χώραν πλείστα μάχαι μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων καὶ διεδοματίσθησαν ἀξιόλογα γεγονότα, ἀλλὰ τελικῶς κατεπνίγη εἰς τὸ αἶμα καὶ τὸ κίνημα τοῦτο.

Παρ' ὅλον ὅμως ὅτι παρῆλθον ἔκτοτε καὶ μέχρι σήμερα περισσότερα τῶν 150 ἐτῶν, δὲν ἔχει ἐκτιμηθῆ προπόντως ἡ προσφορὰ αὐτῆς τῆς περιοχῆς, καὶ τοῦτο διότι δὲν ἔχει γραφῆ ἀκόμη εἰδικὴ μελέτη περὶ τῶν συμβάντων...». Τὸν πρόλογο τῆς ἐργασίας ἀκολουθοῦν: 1) Πίναξ χρονολογικῶς τῶν γεγονότων. 2) Ἐξιστόρηση τῶν γεγονότων τῶν κινήτρων με βάση τὰ ὑπάρχοντα καὶ τὰ λανθάνοντα στοιχεία καὶ ὅπου γίνεται ἐξαντλητικὴ ἀναφορὰ στὶς πηγές καὶ τὶς μαρτυρίες. 3) Παράστημα με τὰ δημοσιευόμενα ἔγγραφα καὶ 4) Τέλος οἱ παρατηρήσεις τοῦ συγγραφέα γιὰ τὰ ἔγγραφα αὐτά.

Με τὴν ἐργασία αὐτὴ ἡ ἔρευνα τῶν γεγονότων τῆς ἐπανάστασης τοῦ Ὀλύμπου ἀρχίζει νὰ ξεκαθαρίζῃ καὶ οἱ ἀγωνιστὲς τῆς νὰ παίρνουν τὴν ἀρόξουσα θέση καὶ νὰ καταξιώνονται, ἰδιαίτερα ὁ καπετὰν Διαμαντῆς Νιζολάου καὶ οἱ Λαζαῖοι. Καὶ αὐτὴ ἡ καταξίωση γίνεται ὑπεύθυνα ἀπὸ ἕναν εἰδικὸ ἔρευνητῆ, πού με περισσὴ σοβαρότητα ἀντιμετωπίζει ὅλα τὰ προβλήματα πού ἀνακύπτουν.



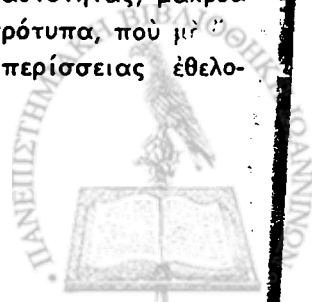
Νικολάου Βλάχου: «ΘΕΣΣΑΛΟΙ ΓΙΑΤΡΟΙ ΙΖ'—ΙΘ' αϊ.», ανάπτυπο άπ' τὸ Ἀρχεῖο Θεσσαλικῶν Ἐρευνῶν, Βόλος 1974 — «ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΚΑΝΕΛΛΟΣ» (1792—1823), Ἀθῆναι, 1975

Ἡ Ἐταιρία Θεσσαλικῶν Ἐρευνῶν στὸ Βόλο εἶναι μιὰ ἐπιστημονικὴ Ἐταιρία ἡλικίας μόλις 4 ἐτῶν, ἔχει ὅμως στὸ ἐνεργητικὸ της μιὰν ἐνδιαφέρουσα ἱστορία, τόσο πού (μ' ὅλες τὶς ὑπάρχουσες ἀντιξοότητες) νὰ θεωρῆται ἕνα ἀπ' τὰ πρῶτα ἐπαρχιακὰ πνευματικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ σωματεῖα ἀπ' τὴν ἄποψη δραστηριότητας. Στὸ ἐνεργητικὸ της εἶναι μιὰ σειρά ἀπὸ ἐπιμορφωτικὲς ὁμιλίαι, διαλέξεις, πνευματικὲς ἐκδηλώσεις, συνέδρια στὴν Ἑλλάδα καὶ στὸ Ἐξωτερικὸ καὶ ἐκδόσεις, ἀνάμεσα στὶς ὁποῖες τὸ Ἀρχεῖο Θεσσαλικῶν Ἐρευνῶν (τοῦ ὁποῖου ἤδη προετοιμάζεται ὁ 4ος τόμος) ἔχει πάρει τὴ θέση πού τοῦ ἀνήκει ἀνάμεσα στὶς ἑλληνικὲς ἐκδόσεις αὐτοῦ τοῦ εἴδους. Ἀνάπτυπο τοῦ Γ' τόμου ἀποτελεῖ ἡ ἐνδιαφέρουσα ὅσο καὶ πρωτότυπη ἐργασία τοῦ κ. Ν. Βλάχου. Γιατρὸς κι ὁ ἴδιος ἀπὸ πολλὰ χρόνια ἔχει στρέψει τὴν προσοχὴ του στὴ συστηματικὴ ἔρευνα τῆς προσφορᾶς τῶν γιατρῶν τῆς Τουρκοκρατίας, πού δὲν ἐνδιαφέρονται μόνο στὴν παροχὴ περίθαλψης στοὺς πάσχοντες, μὰ εἶναι πάθος τους ἡ συμβολὴ στὴ διαμόρφωση τοῦ χαρακτήρα καὶ τοῦ ὕφους τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Ἐνδιαφέρεται κυρίως γι' αὐτοὺς πού ἀποτελοῦν τὴν πρωτοπορία τῆς ἐθνικῆς μας Ἀναγέννησης, πού πρωτοστατοῦν σὰν γιατροί, διδάσκαλοι τοῦ Γένους, σὰν κοινωνικοὶ καὶ πνευματικοὶ παράγοντες, πολιτικοὶ ἢ πολεμιστὲς. Εἰκοσιέναι Θεσσαλοὶ γιατροί, ἀρχίζοντας ἀπ' τὸν Διονύσιο τὸ Φιλόσοφο καὶ τελειώνοντας στὸ Δημήτρη Σαράτση, βιογραφοῦνται μὲ μεθοδικότητα, ἐξαντλητικὴ ἔρευνα τῶν πηγῶν, ἀλλὰ προπαντὸς μὲ τὸ πάθος τοῦ γιατροῦ, πού ὑπερακοντίζει τὰ ἐνδιαφέροντά του, ὅπως τὰ ὑπερακόντισαν καὶ οἱ βιογραφούμενοι, γράφοντας ὁ καθένας τους μιὰ τόσο ἐνδιαφέρουσα καὶ σημαντικὴ προσωπικὴ ἱστορία. «...Οἱ ἐπιστήμονες αὐτοί, γράφει στὸ λιτὸ πρόλογο τῆς ἐργασίας του ὁ κ. Β., ἀνταποκρίθηκαν στὰ

αἰτήματα τῆς ἐποχῆς τους καὶ ἀγωνίστηκαν μὲ συνέπεια, γιὰ τὸ καλὸ τοῦ τόπου, ὄχι μόνο σὰν γιατροί, ἀλλὰ καὶ σὰν θεολόγοι, φιλόλογοι, συγγραφεῖς, πολιτικοὶ κλπ.». Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος πού ὁ συγγραφέας ξεκίνησε γιὰ νὰ τοὺς βιογραφῆση. Κι ἡ αἰτία πού τὸν παρακίνησε εἶναι σημαντικὸς γιὰ δυὸ λόγους: Ὁ πρῶτος ἀναφέρεται στὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἐπαφῆς μας γενικὰ μὲ τὴν ἱστορικὴ διάσταση τῶν προβλημάτων μας, ὁ ἄλλος γιὰ νὰ ἰδοῦμε εἰδικώτερα καὶ ἀπὸ μιὰ ὀρισμένη σκοπιὰ τὶς δυσκολίες πού πέρασε ὁ ἀγώνας τους ὁ πνευματικὸς γιὰ τὴν ἀναγέννηση καὶ τὴν αὐθυπαρξία τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀγώνας τους ὁ κοινωνικὸς, πού ξεκινάει ἀπ' τὴν προσπάθεια ν' ἀνταποκριθοῦν μὲ λίγα μέσα στὶς ἀνάγκες τῆς δημόσιας ὑγείας. Ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας ἔχει ἐπίγνωση αὐτῆς τῆς συμβολῆς του, ὅσο καὶ τῶν ἀτελειῶν πού μοιραῖα παρουσιάζει μιὰ παρόμοια ἔρευνα. «Ἡ μελέτη αὐτὴ, γράφει, στάθηκε στοὺς κορυφαίους γιατροὺς τῆς Θεσσαλίας δίχως νὰ ἐξαντλεῖ τὰ πολυάριθμα προβλήματα, πού δημιουργεῖ ἡ ἔρευνα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τους...»

Ὅμως καὶ παρὰ τὶς δυσχέρειες πού ἀντιμετώπισε κατόρθωσε νὰ μᾶς δώσῃ τὶς προσωπικότητες γιατρῶν πού ξεχωρίζουν ἄλλοι σὰν διδάσκαλοι τοῦ Γένους, ὅπως ὁ Ἀναστάσιος Γόρδιος καὶ ὁ Στέφανος Οἰκονόμου, ἄλλοι σὰν προσωπικότητες μὲ πλούσια δράση καὶ πνευματικὴ πολυμέρεια ὅπως ὁ Δημήτριος Ἀλεξανδρίδης καὶ ὁ Σοφοκλῆς Οἰκονόμος, ἄλλοι σὰν κορυφαῖοι ἐπιστήμονες σὰν τὸν Ν. Κωστή, τὸν θεμελιωτὴ τῆς μαιευτικῆς στὸν τόπο μας, τὸν Θεόδωρο Ἀφεντούλη καὶ τὸν Ρῆγα Νικολαΐδη, κι ἄλλοι σὰν συγγραφεῖς καὶ κοινωνικοὶ ἀγωνιστὲς ὅπως ὁ Ν. Γεωργιάδης καὶ ὁ Δ. Σαράτσης.

Καὶ τούτῃ ἡ ἐργασία τοῦ κ. Βλάχου προστίθεται στὸ πλῆθος τῶν ἀξιόλογων ἄλλων, πού μᾶς ὀδηγοῦν στὴν ἀναζήτηση τῆς πολιτιστικῆς μας ταυτότητας, μακριὰ ἀπ' τ' ἀχώνευτα ξένα πρότυπα, πού μὲ τὴν λειψὴ ἐπίγνωση καὶ περισσεῖας ἐθελοδουλείας ἀναζητοῦμε.



Στή σειρά των εκδόσεων του Φιλολογικού Συλλόγου «Παρνασσός» και με το γενικό τίτλο «Κείμενα και μελέται Νεοελληνικής Φιλολογίας», εκκωλοφόρησε ή δεύτερη αυτή εργασία του κ. Ν. Βλάχου, που αναφέρεται σε μιὰ σημαντική, άλλο τόσο και άγνωστη, φυσιογνωμία της περιόδου της Έπανάστασης του 1821. Τον γιατρό Στέφανο Κανέλλο, που ήταν μαζί διδάσκαλος του Γένουζ, ποιητής, μουσικός, πολεμιστής και πολιτικός και που θυσιάσε τὰ νιάτα του στον άγώνα έναντιον της πανούκλας στην Κρήτη. Διαβάζοντας τὸ βιβλίο τουτο του κ. Β. και παρακολουθώντας αυτό τὸ ἴδιο πνεῦμα και τὸ ἴδιο πάθος για τὴν παρουσίαση των γιατροῶν, που υπερακόντισαν τὴν ἐπαγγελματική τους ἀποστολή, διαπιστώνει κανείς τὴν ἴδια ἑξαντλητική ἀναζήτηση και κριτική ἐκκαθάριση των πηγῶν, τὸ ἴδιο κι ἴσως μεγαλύτερο κάθε φορά πάθος για ν' ἀναστηθοῦν οἱ ἀγωνιστικές μορφές, που τόσα πρόσφεραν για τὴ θεμελίωση της νεότερης Ἑλλάδας. Ταυτόχρονα ὅμως ὁ ἀναγνώστης συνέχεται ἀπ' τὴν ἀπορία του συγγραφέα για τὸ πῶς γράφεται ἡ ἱστορία (ἡ ἐπίσημη ἀλλὰ και ἡ ἀνεπίσημη), τόσο που τὸ πρόσωπό της νὰ ἐμφανίζεται στους χώρους της παιδείας και της ἐκπαίδευσης με τὰ διάφορα φκιασιδῶματα της σκοπιμότητας ἢ της ἀδιαφορίας. Καὶ τοῦτο ἐπισημαίνει ὁ συγγραφέας ἀπ' τὴν ἀρχὴ της μελέτης του, τόσο που νὰ μένης με τὴν ἐντύπωση πῶς τὴν ἔγραψε για νὰ ἐκφράση τὴν ἴδια τὴν ἀγωνία του. Τὴν ἀγωνία του για τοῦτο τὸ φαινόμενο που παρατηρεῖται στον τόπο μας: νὰ οἰκοδομοῦμε τὸ μέλλον μας χωρὶς ἱστορική μνήμη και χωρὶς τὰ θεμέλια της πολιτιστικής μας παράδοσης. «...Εἶναι περίεργο, ἀρχίζει ὁ κ. Βλάχος, πῶς μέχρι σήμερα, μιὰ μορφή σαν τοῦ γιατροῦ Στέφανου Κανέλλου, ἀγνοήθηκε συστηματικά ἀπ' τοὺς ἱστορικούς μας. Ἐπὶ ἤρξαν βέβαια μερικὲς ἐνδεικτικές ἐξαιρέσεις. Ἐλαχιστότατες πράγματα, ἐπιβεβαιώνουν ἀπλῶς τὸν κανόνα. Ἄν θέλουμε ὅμως νὰ λέμε και νὰ πιστεύουμε σὲ μιὰ καινούργια πορεία του νέου Ἑλληνισμοῦ μέσα ἀπὸ τις κρίσιμες στιγμές που περνᾶ, δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγει, πῶς ἡ ἱστορική μας μνήμη και ὁ ἔθνικός προσλημματισμός δὲν ὑπῆρξαν πάντα οἱ γνήσιοι ὀροθέτες για ἓνα «σωστικό» ἑκκίνημα.

Τὴν ἀναγκαιότητα αὐτή, που πρέπει νὰ ἀποτελεῖ ἓνα ἀπ' τὰ μελήματα των νεότερων, τὴ διαπιστώνουμε και μέσα ἀπ' τὸ μεθοδικὰ ἑξαντλητικό βιβλίο του κ. Βλάχου. Ἡ περιπέτεια των ἀναζητήσεων του συγγραφέα, ἀλλὰ προπαντός ἡ παρουσίαση της μεγάλης περιπέτειας του ἥρωα Στέφανου Κανέλλου (ὅπως και τόσων ἄλλων προσωπικοτήτων, ἀλλὰ και ἐπιτευγμάτων, της μεγάλης ἐκείνης περιόδου) και, τέλος, ἡ μέσω αὐτῶν των κειμένων αὐτογνωσία μας, ἀποτελεῖ τὴν ἀπαραίτητη προϋπόθεση για μιὰ σωστή οἰκοδόμηση του μέλλοντος αὐτοῦ του τόπου. Καὶ αὐτὴ ἡ ἀρχὴ ἀποτελεῖ τὴν καταιξίωση παρομοίων ἐργασιῶν.

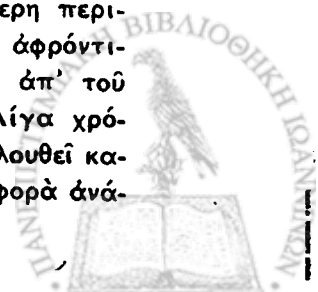
ΓΙΑΝΗΣ Α. ΣΑΚΕΛΛΙΩΝ



Β α σ ἰ λ η Τ σ ι ἄ τ η : «ΣΑΝ ΓΙΑΤΡΟΙ», ἀφηγήματα

Στὸ ἴδιο μοτίβο με τὰ «Πεζογραφήματα» εἶναι γραμμένο τὸ «Σὰν γιὰ τὸ ἰ» . Δὲν ἔχουμε νὰ παραλείψουμε τίποτα ἀπὸ κείνα που εἶχαμε παρατηρήσει στὸ πρῶτο βιβλίο. Ὁ συγγραφέας εἶν' ἓνας θαυμάσιος ἀφηγητής, που θὰ εἶχε μεγάλη ἐπιτυχία στὴ συγγραφὴ ἓνος μυθιστορήματος. Γιατὶ κείνα που γράφει στὸ πρῶτο και στὸ δεύτερο βιβλίο του, ἂν μονταριζόντανε λίγο καλύτερα και με πρόθεση τέτια, ὁ Τσιάτης θᾶδινε ἓνα ὠραῖο μυθιστόρημα, που κανένας δὲ θὰ μπορούσε νὰ ξεχωρίσει που τελειώνει τὸ πραγματικό στοιχείο και που ἀρχίζει τὸ φανταστικό, δηλ. ἡ συνθετικὴ ἱκανότητα του συγγραφέα - παραμυθᾶ.

Ἐπάρχουν ἑξοχες σελίδες σὲ τοῦτο τὸ βιβλίο (Τ' ἀφεντικά) που θὰ τις ζήλευε κι ὁ πιὸ δόκιμος πεζογράφος, ὅμως ὑπάρχουν και σελίδες γιομάτες ἀνθρωπιὰ και συγκίνηση (Γράμματα και Φωτογραφίες) και μιὰ λυρική διάθεση που δονεῖ τὴν ψυχὴ (Ἡ κοπέλλα με τὸ βιολί, Τὸ γύφτικο, Οἱ Μυλωνάδες). Ἄλλὰ λαμπρότερη περιγραφὴ της μικρῆς, μαθητικῆς κι ἀφρόντιστης ἡλικίας, δὲν ἔχω διαβάσει ἀπ' του Τσιάτη (Στις μικρὲς τάξεις). Λίγα χρόνια πρὶν, μιὰ γενιά. Καὶ παρακολουθεῖ κανείς τὸ χάσμα, τὴν τεράστια διαφορὰ ἀνά-



μεσα στη δική μας εποχή και τη σημερινή. Και σκέφτομαι με πολλή πίκρα την άθλια δική μας κατάσταση τότες, αλλά και με πολλή χαρά πώς με τις δικές μας προσπάθειες (και κακορίζικες) στεριώσαμε μιὰ καινούργια κι άστραφτερή ζωή για τὰ παιδιά μας και τὰ έγγόνια μας, φτάνει να μην τὰ κάμει όλα στάχτη ή ίδια μας ή άπρονοησία.

Μια ρομαντική, βαθύτατη ανθρώπινη πτυχή της ψυχής του, αφήνει να ιδούμε στ' όμορφο κομάτι, Γράμματα και Φωτογραφίες. Η φυχική του εύγένεια γιομάτη ανθρώπιὰ και καλωσύνη, μάς δείχνει ανάγλυφα τὸ συγγραφέα μὰ κι άνθρωπο. Πολύ με συγκίνησαν τούτες οί σελίδες. Για τις Μνήμες Κατοχής τί να πῶ; Με λιτότητα, άκόμο και μ' ένα τραγικό χιούμορ (κι ὁ Τσιάτης δίνει τις σελίδες του με πολύ χιούμορ πολλές φορές κ' ή λεπτή, άτσάλινη λεπίδα της είρωνείας δέν τὸ λείπει) δίνει ὀλοζώντανη και σπαρταριστή τή ζωή τῶν σκλαβωμένων έλλήνων στην πικρή εποχή της Κατοχής, με πιστότητα τέτοια, ὥστε να θεωρούμε τούτες τις σελίδες ένα άπ' τὰ πιὸ ειλικρινή ντοκουμέντα.

Γενικά, ὁ Β. Τσιάτης, ξέρει να βλέπει πεντακάθαρα τις λεπτές πτυχώσεις της ανθρώπινης ζωής και να κραδαίνεται ή ψυχή του άπ' τις πιὸ άνεπαίσθητες διακυμάνσεις τῶν έμπειριῶν που δοκιμάζει. Σμιλευτής ενός λόγου ἄρτιου, με μιὰ δημοτική γλώσσα ὀμορφη, ζωγραφίζει τις ανθρώπινες καταστάσεις — δικές του ή ξένες — με πιστότητα και ειλικρίνεια — έν' άπ' τὰ μεγαλύτερα προσόντα τὸ καλοῦ συγγραφέα.



Ἄ γ α θ ῆ ς Ν ο τ ῖ δ ο υ — Δ ρ ῖ -
τ ο υ : «ΝΗΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΣΕ
ΧΩΡΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ», λαογραφικό

Η Ήπειρώτισσα λογοτέχνιδα Ἄγαθή Νοτίδου—Δρίτσου έχει άφιερώσει τή ζωή της συλλέγοντας λαογραφικά στοιχεία τὸ χωριουῦ της και πλατύτερα, τῶν χωριῶν τὸ Πρωγονιῶ. Ἄκουραστη, συγκεντρώνει ὅσα στοιχεία άκόμο θρίσκει, ὅσα ήθη και έθιμα έπιζοῦνε στις μέρες μας. Και θρηνεί,

που σε λίγα χρόνια δὲ θά υπάρχει τίποτα πιά, που να δείχνει τήν ψυχὴ τὸν λαοῦ και να μπορεί να μετρήσει τή συνέχεια της έλληνικής φυλής. Για τούτο, ρίχνεται και τούτη, με ζήλο, στη συγγέντρωση τούτων τῶν άπομειναριῶν, προσπαθώντας να περιώσει ὅ,τι της είνε μοροετό.

Τὸ επίσημο κρῶτος, που τόσο προσπαθεί να υποστηρίξει τὸ ἀναλλοίωτο της έθνικῆς ψυχῆς, ελάχιστα ενδιαφέρεται για τή συστηματική έρευνα και τήν περισυλλογή. Κι αν ελειπε ή ιδιωτική πρωτοβουλία, θά είχανε χαθεί τὰ χνάρια της ιστορικής πορείας τὸ έθνος και θά δικαιονότανε ὁ Φαίμερσνερ. Με πολλή χαρά παρακολουθῶ μερικὲς ὑπεράνθρωπες προσπάθειες τῶν δασκάλων που ὀργώνουν τήν ὑπαιθο, να μαζέψουνε σὰ μέλισσες ὅ,τι τὸς πέφτει στ' χέρι πολύτιμο. Ἄλλος δημοτικά τραγούδια, άλλος τοπωνύμια, άλλος παροιμίες, άλλος ήθη κ' έθιμα. μοιρολόγια, κ.ά.δ. Τὸν τελευταίο καιρό, ὅσο κι αν τὸ νέο κῦμα της ζωής κοντεύει να σβήσει ὄλο τὸ γραφικό παρελθόν, νεαροί δάσκαλοι ριχτήσανε παντοῦ με ὀρεξη για τήν άποθησαύριση ὅσων μοροῦνε πότερων άποδείξεων της γνησιότητας της φυλής και της συνέχειάς της άπ' τὸν Ὀμηρο μέχρι σήμερα. Κ' είνε παρήγορος τοῦτος ὁ ζήλος.

Η Ἄγαθή Νοτίδου—Δρίτσου στὸ βιβλίο της συγγέντρωσε τὰ ήθη κ' έθιμα τῶν χωριῶν τὸ Πρωγονιῶ γύρω άπ' τις έπισημότερες μέρες της κοινωνικῆς ή θρησκευτικῆς ζωής τους — τὸ Δωδεκαήμερο (Χριστούγεννα - Πρωτοχρονιά - Φῶτα), Ἄποκρηες, Καθαρή Δευτέρα, Σαρακοστή, Εὔαγγελισμός, τὰ Πασχαλογιόρτσια. Ἐπειτα, για τὸ Γάμο, τή Γέννηση, τὰ Βαφτίσια και τὸ Θάνατο. Τὰ θέματα δέν εξαντλοῦνται στὸ βιβλίο της, γιατί είναι άπ' τή φύση τους άνεξάντλητα. Μά, ή συμβολή της Δρίτσου—Νοτίδου είνε αληθινὰ πολύτιμη, ὀπως είνε κ' ή συμβολή τὸν καθενουῦ μας που θά καταγράψει εῖσω κ' ένα τέτοιο στοιχείο. Βέβαια, ὅλα τούτα τὰ γραφτά πρέπει να τὰ συγκεντρώσει ή Ἄκαδημία και να τυπώσει τὰ πολίτιμα τοῦτο στοιχείο σε ειδικές εκδόσεις της. Κάτι κάνει, βέβαια, στὸν τομέα τοῦτον, θραβεύοντας τὸς συλλέχτες για τις άνέχδοτες έργασίες τους, αλλά, ποιὸς θά φροντίσει για τήν εκτύπωσή τους; Ξέρω

πολλούς που φιλάνε στα σφράγια τους ανέχδωτη την προσφορά τους, που θα καταστραφεί αν πράξει στα χέρια των αδιάφορων απογόνων τους. Ποιά ούσιαστική βοήθεια τοίς προσφέρουνε τὰ ανώτατα πνευματικά Ίδρύματά μας; Ποιός ενδιαφέρηζε — κ' έννοῶ ἀπ' τὸ ἐπίσημο Κράτος — γιά τήν προσφορά τῆς Νοτίδου—Δοίτσου; Δέν ξέρω ἂν τὸ Ἐπιτελεῖον Πολιτισμοῦ ἀγόρασε μερικὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου της γιά τίς βιβλιοθήκες του.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΖΑΔΕΣ



Χρυσάνθης Ζιτσαίας: «ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟ», ποιητική συλλογή, Θεσσαλονίκη 1975

Ἡ ποίηση τῆς Χρυσάνθης Ζιτσαίας, παραδοσιακή ἢ τῆς ἀνανεωμένης παράδοσης καί μοντέρνα ἄκμα, δέν μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῆ ἔνδοστεφής, ἀλλά ποίηση ἀντλημένη ἀπ' τῆ ζωῆ, καί τὸ πνεῦμα τοῦ ταραγμένου αἰῶνα μας, με ὀλοφάνερη τὴν ἀναζήτηση στὰ «γιγνόμενα» τοῦ ἑλληνικοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Μιά δυσπιστία στὰ ἰδεολογικά παγκόσμια ρεύματα κι ἓνα αἴσθημα κοινωνικῆς δυσφορίας γιά τὴν ὑφιστάμενη ἀδικία, δίνουν μιὰ πυκνὴ δραματικότητα στὴν ποίησή της κι ὅταν ἀκόμα αὐτὴ ξεκινάει ἀπὸ ἐποχιακὰ γεγονότα, ὅπως αὐτὴ πού μᾶς δίνεται ἀπὸ τὴν ποιήτρια τώρα με τίτλο «Πορεία Γυναικῶν πρὸς τὴν Ἀμμόχωστο», στὴν καινούργια ποιητικὴ τῆς σύνθεση. Δέν εἶναι μόνο περιγραφικὴ, ἐκδηλωτικὴ γενικῶν ἀρχῶν κι ἰδεῶν πανανθρώπινων, μὰ καί μηνυμάτων ἀπὸ μιὰ πατριδολατρικὴ καί ἀγωνιστικὴ διάθεση, γιὰ τὸ δίκαιο πού συντρίβεται ἀπὸ τοὺς μεγάλους, ὅπως ἔγινε στὴν Κύπρο, τὴν καταματωμένη με τοὺς τουρκισμοὺς καί τίς πρωτάκουστες βαρβαρότητες. Ἡ Πορεία τῶν γυναικῶν ἔγινε με τὴ συμμετοχὴ 50.000 γυνταικῶν κι ἀντιπροσωπεῖες ἀπὸ 150 ἔθνη, γιά τὴν ἐπιστροφή τῶν προσφύγων στὶς ἐστίες τους. Συγκεντρώθηκαν σ' ἓνα μεγάλο χωράφι στὸ χωριὸ Φρέναρος οἱ 50.000 πού πήραν μέρος στὴν πορεία. Σταθμικὸ γεγονός. «Σὲ τοῦτο τὸ χωράφι ἐδῶ στὸ Φρέναρος / κοντὰ στ' ἀρ-

χαῖο τὸ Κίτιο τὸ φημιμένο / ἔσμιξαν ὅλες οἱ ἀνάσες κι οἱ παλμοὶ / τὸ θεϊκὸ τὸ λόγο νὰ σαλπίσουν / νὰ κάνει ἐγκόλπιο τὰ λόγια τους ἢ μέρα / Νὰ τὰ φωτογραφίσει με τὸ φῶς / Νὰ τ' ἀπλώσει κι ὅλοι οἱ λαοὶ νὰ μάθουνε τὴν πληγωμένη ἀλήθεια. / "Ὅλοι νὰ ἰδοῦν τί κρύβεται / πιὸ μέσα ἀπ' τῆς λογῆς λογῆς / ὑποκρισίας τίς μάσκες. «Δέν εἶναι ἴσως πιστὸ κι ἀπόλυτο πῶς τὸ παρελθνὸ προῖδεάζει τὸ μέλλον. Ἡ γενιά μας πρέπει νὰ ξεπεράσει τίς ἀδυναμίες τοῦ παρελθόντος, νὰ σκύψη με λαχτάρια στὴ δικὴ μας μοίρα, ν' ἀνεβῆ πάνω ἀπ' ὅλα. Καί τὴν πρωτοπορία τὴν ἔχει ἡ γυναίκα. "Ἄλλωστε τὸ 1975 χαρακτηρίστηκε ἀπὸ τὸν ΟΗΕ σὰν ἔτος Γυναίκας. Γι' αὐτὸ κι ἡ πορεία πρὸς τὴν Ἀμμόχωστο «Δραματικὴ Πορεία / ὑπὲρ Βωμῶν καί Ἐστιῶν / σὰν ἅγια Λιτανεία... «παίρνει διαστάσεις παγκόσμιου χρέους, γιά τὴν υπεράσπιση τῆς τιμῆς καί τὴν καταγγελία τῆς βίας. «... Γυναίκες, μάνες, ἀδερφές τῆς γῆς ξεσηκωθείτε / στὸ μέγα τοῦτο κάλεσμα τῆς Κύπριας ἐνωθείτε / Στὸ Βῆμα τοῦτο νὰ ὑψωθεί / τοῦ δίκιου ἢ παρουσία / ἐδῶ πού κυβεύεται ἡ τιμὴ καί βασιλεύει ἡ βία... Στὴ μάχη τὴν εἰρηνικὴ / φωνὴ ἱερὴ μᾶς κράζει / σὰν ἓνα χρέος παγκόσμιο / πού ἀπ' τίς καρδιές πηγάζει.»

Τὸ κάλεσμα ἦταν πολὺ ἀνθρώπινο κι οἱ γυναίκες ἄκουσαν «τίς ἀόρατες καμπάνες» κι ἔτρεξαν «νὰ δώσουν τὴν καρδιά τους πρόσφορο / στὰ πεινασμένα χέρια τῶν λαῶν...» «Κι ἦρθαν ἀπὸ στεριές καί θάλασσες γυναίκες ψυχωμένες... Κι ἦρθαν ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς γῆς / κι ἀπὸ τῆς ἀπειλῆς τὴν ἄγρια δίνη / γυναίκες με τὰ δῶρα τῆς στοργῆς / καί με τοῦ προδομένου δίκιου τὴν ὀδύνη... τῆς φτώχειας καί τοῦ πλοῦτου ἀδερφωμένες / μ' ἓνα ἄσπρο π'εριστέρι κεντημένο στὴν ποδιά / καί μιὰ χρυσὴ ἀρραβῶνα / στὸ μεσιανὸ τὸ δάχτυλο / νὰ γράφει (ΕΙΡΗΝΗ)».

Τοῦτες οἱ γυναίκες «λευκές, μαῦρες, κίτρινες / ἀπ' ὅλες τίς φυλές, ἀπ' ὅλες τίς θρησκείες με μιὰ πίστη...» ἔφερναν ἓνα μήνυμα. «Ἐνα γεφύρι ζωντανὸ νὰ στῆσουμε / γιά νὰ περάσει νικηφόρα ἡ ζωὴ / νὰ βρεῖ ὁ Ἀπρίλης τὰ τριαντάφυλλα / ν' ἀνθίσουν τῆς χαρᾶς τὰ περιβόλια...» «Ἐδῶ πού κονταροχτυπιέται τὸ σκοτάδι με τὸ φῶς / τὸ



δίκιο με τή βία / έδω που κρίνεται ή 'Ανθρωπιὰ του ανθρώπου...»

«...Δέν είστε μόνες, είμαστε μαζί σας». Κι ή φωνή αύτὴ ἀπλώθηκε σ' όλες τες γλώσσες. «Υψώσαμε τὰ φλάμπουρα και ξεκινήσαμε... Δάσος όδοιπορεί και ποταμός κυλάει / ... και προχωρεί προς τὴν 'Αμμόχωστο / τὴν πόλη σύμβολο τὴν τουρκοπατημένη» ...κι ή Μούσα του νησιού, πνοή πλατειὰ του τόπου / τὰ βήματά μας μελωδούσε σ' έπικό παιάνα...»

Τούτη τὴ δραματικὴ πορεία τὴν πανανθρώπινη, προς τὴν 'Αμμόχωστο, έχει συνθέσει, σὲ μορφή αρχαίας τραγωδίας, ή λυρική και θαυειὰ 'Ελληνίδα ποιήτρια Χρυσάνθη Ζιτσαία, με τὸν έπικό άέρα και τούς παλμούς τῆς αγωνιζόμενης σκληρὰ Κύπρου. Κι είναι ένα όραμα με δραματικὴ πυκνότητα, όπως οί τελευταίοι τούτοι στίχοι του βιβλίου. «Και προχωρεί ή Πορεία και προχωρεί / κριτῆς και σάλπισμα / εύχὴ κατάρα / στους δρόμους τῆς ζωῆς γιγαντωμένη / Κι έγινε θρύλος κι έγινε τραγούδι / ...Νὰ μάθουν οί αδύνατοι κι οί δυνατοί ν' ακούσουν / Πώς όταν οί λαοί ξυπνούν τὸ δίκιο δέν κοιμάται κι ή βία γίνεται θηλιὰ και πνίγει τούς τυράννους.»

Ο νεώτερος ανθρωπισμός, βρήκε τὴν έκφρασή του στην ποίηση τῆς Χ. Ζιτσαίας.

ΤΑΚΗΣ ΓΚΟΣΙΟΠΟΥΛΟΣ



Θ έ μ ι δ ο ς Σ ι α π κ α ρ ᾶ - Π ι τ σ ι λ λ ῖ δ ο υ : «LE PETRARQUISME EN CHYPRE — POEMS D'AMOUR», δοκίμιον, 1975

Η πολυσήμαντη μελέτη τῆς Κυπριας φιλολόγου Θ. Σιαπκαρά - Πιτσιλλίδου, γύρω από τὰ «Κυπριακά Έρωτικά Τραγούδια), τῆς όποίας ή Α' έκδοση τὸ 1952 είχε προκαλέσει μεγάλο ενδιαφέρον και σχολιάστηκε πολὺ είνοικά από δικούς μας και ξένους, ξεδόθη σὲ Β' έκδοση, με προσθήκες νεωτέρων στοιχείων και λεπτομερῆ επανεξέταση. Πρόκειται για τὰ περίφημα ποιήματα τῆς αγάπης, γραμμένα τὸν 16ον αιώνα, σὲ κυπριακὸ γλωσσικὸ ιδίωμα, από άγνωστο ποιητὴ. Πολλά από αυτά είναι σονέττα, επηρεασμένα από τὴν ποίηση του Πετράρχη, σὲ άρτια τεχνικὴ και όμοιοκατάληκτο στίχο. Τρυφερά, με φλογερὸ έρωτικὸ πά-

θος και εύγένεια αισθημάτων. Τονίζουμε άκόμα πὸς είναι τὰ πρῶτα σονέττα τῆς Νεοελληνικῆς ποίησης.

Ο τόμος αυτός τῶν 450 σελίδων, είναι γραμμένος σὲ Γαλλικὴ γλώσσα. Τὰ ποιήματα καταχωροῦνται στην 'Ελληνικὴ και μεταφρασμένα σὲ Γαλλικὴ.

Προηγείται έμπεριστατωμένη κατατοπιστικὴ εισήγηση, με πηγές θεμελιωμένες, άδρες τομές, σ' εποχές και γεγονότα, σχετικά με τὴν 'Ελληνικὴ πνευματικὴ παράδοση και πνευματικὴ άνθηση στο νησί τῆς 'Αφροδίτης. «'Η Κύπρος — γράφει — άκόμα και μέσα στις πιὸ αντίξοες περιστάσεις, διαισθάνεται κάθε μήνυμα όμορφιάς και τὸ πλάθει μέσα στην οὐσία του 'Ελληνισμοῦ τῆς...». 'Ακολουθεῖ έμβριθῆς ανάλυση, με έπιστημονικότητα, με πολύπλευρο ενδιαφέρον από φιλολογικὴ και έθνολογικὴ άποψη. Δίκαια κι έπάξια τιμήθηκε έφέτος από τὸ 'Ανώτατο Πνευματικὸ μας 'Ιδρυμα, με τὸ βραβείον Κ. Ουράνη για τὸ Δοκίμιο. 'Η 'Ακαδημία εξέτιμησε τὸ έργο, έπισημαίνει τὴν αξία του κι εξαίρει τις άρετές του, στην έκθεση του αιτιολογικοῦ τῆς βράβευσης, που διαβάστηκε στην πανηγυρικὴ συνεδρία τῆς, στις 30.12.75. Μεταφέρω μικρὸ απόσπασμα: «...Πρόκειται περὶ λίαν άξιολόγου φιλολογικῆς κριτικῆς έκδόσεως... Τὸ έργον συνίσταται εἰς τὴν αποκατάστασιν και κριτικὴν επεξεργασία ανωνύμου έλληνικοῦ κυπριακοῦ χειρογράφου, τὸ όποιον εύρίσκεται εἰς τὴν Μαρκιανὴν Βιβλιοθήκην τῆς Βενετίας. Τὸ βιβλίον, πέραν τῆς φιλολογικῆς του αξίας, έχει και ιδιάζουσιν έθνικῆν, διότι αποκαλύπτει κατά τρόπον άδιάσειστον όχι μόνον τὴν έλληνικότητα τῆς Κύπρου, αλλά και τὴν πνευματικὴν άνθησιν του Κυπριακοῦ 'Ελληνισμοῦ έκτοτε, δηλαδή από του 16ου αἰώνος...».

Κατόπιν αὐτῶν αντιλαμβάνεται κανείς τὸ μέγεθος τῆς προσφορᾶς, αὐτῆς τῆς πολύμοχθῆς εργασίας, που για τὴ συγγραφὴ έγινε έργον ζωῆς.



Γ ι ώ ρ γ ο υ Τ σ ι τ σ ι μ π ῖ κ ο υ : «ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΜΑΣ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ», μελέτη, Θεσσαλονίκη 1975, σελ. 56

Τὰ δημοτικά μας τραγούδια θεωροῦν-

ται, αντίρρητα,, από διεθνείς προσωπικότητες, σάν τὰ καλύτερα ὄλων τῶν λαῶν. Δίκαια καυχίόμαστε γι' αὐτὴ τὴν πνευματικὴ κληρονομιά κι ἱερὴ παρακαταθήκη, πού κινεῖ τὸ θαυμασμὸ ὅλου τοῦ κόσμου.

“Ὅσο τὰ μελετᾶει κανεῖς, τόσο κι ἀνακαλύπτει κρυμμένες ὁμορφιές κι αἰώνιες ἀξίες. Θέμα ἀνεξάντλητο κι ἀμύθητος θησαυρός. Χρέος ἔχουμε σάν “Ἕλληνες νὰ τὰ μελετοῦμε καὶ νὰ τὰ προβάλλουμε. Ν' ἀντλοῦμε διδάγματα, νὰ γνωρίζουμε τὶς ρίζες μας, νὰ παίρνουμε δύναμη, σάν φυλὴ καὶ σάν ἔθνος.

Μιά τέτοια ἐνδιαφέρουσα μελέτη, κυκλοφόρησε τελευταία στὴ Θεσσαλονίκη, τοῦ ποιητῆ-λογοτέχνη Γιώργου Τσιτσιμπίκου. Δὲν εἶναι μόνον μιὰ μεστὴ μελέτη πού σκοπὸ ἔχει νὰ ἀναλύσει τὰ κείμενα καὶ νὰ ἐπισημάνη τὶς ἀρετές. Εἶναι μαζί κι ἓνα ὑμνητικὸ τραγούδι, ἓνα δοξολόγημα, πρὸς τὴν ἄφθαστη ὁμορφιά του, τὴν ἑλληνικὴ λεβεντιά, τὴ δύναμη τῆς πνοῆς, τὴ μεγαλωσύνη τῆς ἔκφρασης. Μιά περιήγηση σ' ὅλους τοὺς κύκλους τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ἐπιχειρεῖ ὁ συγγραφέας, μιὰ ὠραία περιπλάνηση στὰ ποιητικὰ περιδόλια, ἀπὸ ὅπου κορφολογεῖ τὸν ἀνθὸ καὶ τὸ μῦρο.

Μὲ λυρικό, ἐπιγραμματικὸ λόγο καὶ μὲ λίγους στίχους πού παραθέτει, μᾶς δίνει παραστατικά, ὀλόκληρο τὸ νόημα. ‘Ἡ ἀνεση τοῦ χειρισμοῦ, ἡ ἐπιλογή τῶν στίχων κι ἡ μεθοδικὴ ταξινομήση τῆς ὅλης ἐργασίας, φανερώνει πόσο οἰκεῖο τοῦ εἶναι τὸ θέμα, πόσο γνώριμο κι ἀγαπητό. Στὴν εἰσαγωγή, γράφει: «Τὰ Δημοτικά μας Τραγούδια! “Ἐνας ἀφρισμένος καταρράκτης, ἀπὸ πάθος καὶ ὑγεία. Μέσα σ' αὐτὰ μιὰ περήφανη, βασανισμένη φυλὴ, ἓνας λαὸς διαλεχτὸς καὶ κατακαυμένος, τραγουδάει τὶς χαρὲς καὶ τὰ πάθη του. ‘Αντιλαλοῦν μεγαλεῖα καὶ συμφορές, μουσικὲς ἀπὸ πανηγύρια, κλάματα ἀπὸ μοιρολόγια... ‘Ἡ μάνα πού νανουρίζει τὸ παιδί πάνω στὸ λίκνο εἶναι ἡ ἴδια ἡ φυλὴ πού τραγουδάει τὰ περασμένα κι ὀνειρεύεται τὰ μελλούμενα... Κι ὅ,τι καλὸ ἔδωσε ὁ Θεός, ὁμορφαίνεται κι ὀλοκληρώνεται στὸν τόπο μας». Τονίζει δὲ — πολὺ σωστὰ — πόσο ζημιώνει τὸ δημοτικὸ τραγούδι ἡ ἀπομί-

μηση. «Τὰ περισσότερα — σημειώνει — δημοτικὰ τραγούδια πού ἀκούμε σήμερα εἶναι κακὲς ἀπομιμήσεις. ‘Ὁ πρῶτος τυχῶν συνθέτης ἢ τραγουδιστὴς «κατασκευάζει» κι ἓνα δημοτικὸ, ἑλεεινῆς μορφῆς, μ' ἑλαφρὴ καρδιὰ καὶ τὸ παραδίνει στὴν κυκλοφορία...» Κι αὐτὸ εἶναι μιὰ πικρὴ ἀλήθεια. Κι ἔχουμε χρέος νὰ τὰ προστατεύσουμε.

“Ὅλες οἱ ἐκφάνσεις τῆς κοινωνικῆς κι ἐθνικῆς ζωῆς, πού ἀγκαλιάζει τὸ δημοτικὸ τραγούδι, προβάλλονται ἀνάγλυφα μέσα σ' αὐτὴ τὴ μελέτη. «‘Ἡ καρδιὰ τοῦ λαοῦ μας εἶναι ἄρπα... ἀπόγονος τοῦ ‘Ορφέα, τραγουδώντας, ζωντανεῖ καὶ τ' ἄψυχα... Νὰ γιατί ἡ ‘Ελλάδα δὲν πεθαίνει...» γράφει.

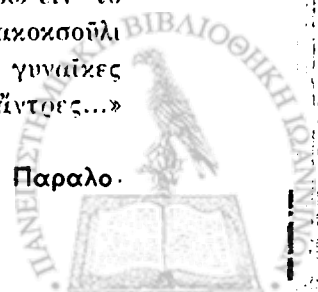
‘Αρχίζει μὲ τὰ τραγούδια τῆς ἀγάπης, «τὰ πλούσια καὶ λαμπερά, τὰ γεμάτα ἀνέγγιχτη ὁμορφιά.

«Μπροστὰ χορεύουν οἱ ξανθὲς καὶ λί-σω
(οἱ μαυρομάτες
Καὶ μὲς στὴ μέση τοῦ χοροῦ χορεύει ἡ
(Ζεφροπούλα...»

‘Ἡ ὁμορφιά τῆς γυναίκας, λέει, εἶναι «βασικὸ στοιχεῖο τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ πού ὅμως συνυπάρχει καὶ μὲ τὸ ἄρωμα τῆς ψυχῆς... τὴν καλωσύνη καὶ τὴν ἀγνότητα». Περνάει ἀπὸ τὰ τραγούδια τῆς ξενητεῖας «πού κρατοῦν ξεχωριστὴ θέση... κι εἶναι ἓνας σφιχτοδεμένος κόμπος ἀπὸ λαχτάρεις καὶ καῦμούς στὸ λαιμὸ τοῦ λαοῦ μας...» Στέκεται στὰ συγκλονιστικὰ μοιρολόγια στὰ ὁποῖα «ὁ πόνος εἶναι ἀπόσταγμα μουσικῶν δακρύων, κι εἶναι ἐφάμιλλα μὲ τὸν ‘Επιτάφιο θρήνο...» Συνεχίζει μὲ τὰ ρωμαλέα κλέφτικα, ὅπου «ἡ ἀνθρώπινη δύναμη ξεπερνάει τὴν ὑπόστασή της...» καὶ σ' αὐτὸν τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴ λευθεριά «ἄντρες καὶ γυναῖκες ἀπὸ κοινοὶ θνητοί, γίνονται ἀθάνατοι σάν σημάνει ἡ καμπάνα τοῦ 21, ἡ σάλπιγγα τοῦ 40...»

«‘Εδῶ εἶν' τὸ Σοῦλι τὸ κακὸ, ἐδῶ εἶν' τὸ
(κακοχοσοῦλι
πού πολεμοῦν μικρὰ παιδιά, γυναῖκες
(σάν τοὺς ἄντρες...»

Προχωρεῖ στ' ‘Ακριτικά, στὶς Παραλο-



γές, όπου αναλύει τὸ συμβολισμό τοῦ «Γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας». «Ἡ θυσία εἶναι ὁ δείκτης τοῦ ἔργου. Δείχνει πόσο βάρος ἀπὸ ἰδρώτα καὶ δάκρυα χρειάζεται ἡ ὕλη γιὰ νὰ γίνῃ ιδέα καὶ ἔργο...» Καὶ τελειώνει μὲ τὶς χαριτωμένες Κρητικὲς Μαντινάδες. «Τὰ λυρικὰ ξεσπάσματα καὶ παιγνιδίσματα, γεμάτα αἴσθημα καὶ χιούμορ».

«Δέκα ἄσχημες νὰ μοιραστοῦν τ' ἀγγελικά σου κάλλη
ὄλες θὰ γίνουν ὁμορφες, κι ὁμορφη θ' αἰ-
(σαι πάλι.»



Κώστα Ζαρούκα: «Ο ΗΛΙΟΣ
ΤΟΥ ΜΕΣΟΝΥΚΤΙΟΥ», ποιήματα,
Ἀθήνα 1975

Μία ἀκόμα ποιητικὴ προσφορὰ τοῦ σκηνοθέτη καὶ ποιητῆ Κώστα Ζαρούκα, ἔπειτα ἀπὸ πολλὲς ἄλλες συλλογές, πότε σὲ γαλλικὴ γλῶσσα, πότε στὰ ἑλληνικά. Ὁ «Ἡλιος τοῦ Μεσονυκτίου» εἶναι μία λυρικοδραματικὴ σύνθεση, ἐκλεκτῆς ποιότητας καὶ ὑψηλῆς πνοῆς. Οἱ στίχοι μὲ τὸ βαθῦ συναίσθημα, τὴ λυρικὴ ἔξαρση καὶ τὸν μεστό στοχασμό, συγκινοῦν καὶ γοητεύουν. Τὸ βιβλίο τῆς ἀγάπης καὶ τῆς μοναξιάς θὰ τὸ λέγαμε. Τῆς πρώτης, πρὸς τὴν ὁποία πλέκεται κι ἓνας ὠραῖος ὕμνος, σὰν ἰδανικὸ τῆς ψυχῆς καὶ φῶς τῆς ζωῆς, καὶ τῆς δεύτερης σὰν μοῖρα πικρὴ ποὺ τὴν φέρνει ὁ ἄνθρωπος μέσα του καὶ τρόπος δὲν ὑπάρχει νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὴ δυναστεία της. «Ποιὸς τὴν πίκρα θὰ κράξει μὲς τὴν ἀπέραντη νύχτα / ποὺ τείχῃ / τείχῃ / τον ἓναν ἀπὸ τον ἄλλον χωρίζουνε / καὶ πάντα μονάχοι / μονάχοι / σὲ δρόμους παράλληλους / κι ἀνάμεσα μας τ' ὀργισμένο ποτάμι...». Γύρω ἀπὸ ἓναν μεγάλον ἔρωτα τοῦ ποιητῆ πλέκεται τὸ συνθετικὸ αὐτὸ ποίημα, μὲ τὶς πολλὲς διακυμάνσεις, ἀλλὰ παίρνει καθολικότητα καὶ πλατύτερες διαστάσεις. Ὅπως κι ὁ ἴδιος σημειώνει ἐνδεικτικὰ «...ἡ αναζήτησις τῆς ἀπόλυτης ἀγάπης ἀνθρώπου πρὸς ἄνθρωπο. Ἰδανικὸ ὡστόσο ἀπίαστο σὲ τούτον τον κόσμον ἐπίγειο ὅπως τον καταντήσαμε...». Μιὰ φιλοσοφικὴ κοσμοθεωρία καὶ μεταφυ-

σικὴ ἀγωνία, συνυφαίνονται μὲ τὸ μαγικὸ ὑφάδι τῆς ποίησης. «Και βύθησι / και τολμη / και πέταγμα / και νίκη στο ψέμα / κι αδιάσπαστη ἔνωση / και τέλεια συνταύτιση / ἓνα πλάσμα / σάρκα κι ὄνειρο-θεία κραυγὴ / και τραγούδι / που ζώνει ολάκαιρη τη γη / και γίνεται ξημέρωμα / ...για μια ἀγάπη που ὁ κύκλος του ὀρίζοντα νὰ χωρέσει δὲν μπορεῖ...». Κι αὐτὴ τὴν ἰδανικὴ ἀγάπη ποὺ δὲν τὴ χωρεῖ τοῦ ὀρίζοντα ὁ κύκλος, τραγουδάει ὁ ποιητής, φλέγεται ἀπὸ τὸν πόθο της καὶ θρηνεῖ γιὰ τὸ χαμό της.

«...Κηδεύω τὴν ἀγάπη / κηδεύω τὴ χαρὰ
κηδεύω των ὀρθρων τὶς δροσοσταλίδες
(και τὶς αστραφτερές πηγές
κηδεύω τὴ χαρὰ θρηνοῦν οἱ γλάροι κρῶ-
(ζουν κοράκια ἀρπαχτικά
πορεύομαι ὁ λ ο μ ὄ ν α χ ο ς
μέσα στὴν ε ρ η μ ι ἄ...».

Οἱ στίχοι εἶναι γραμμένοι μὲ μονοτονικὸ σύστημα. Ἡ ἔκδοσις πολυτελής, σὲ μεγάλο σχῆμα καὶ τὸ σχέδιο στὸ ἐξώφυλλο ἔγινε ἀπὸ τὸν ἴδιο.

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ



Χρυσάνθη Ζιτσαία:
«ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΚΑΤΑΘΕΣΗ»

Τὸ ἀξιόλογο διήγημα εἶναι ἓνα ἀπ' τὰ δυσκολώτερα εἶδη τοῦ πεζοῦ μας λόγου. Προϋποθέτει ἄξιο τεχνίτη τοῦ λόγου, ταλαντοῦχον, ἐγγράμματον καὶ ἀνθρωπιστὴν «φύσει» καὶ «θέσει». Τελευταία στὴν περιοχὴ τῆς διηγηματογραφίας τοῦ τόπου μας παρουσιάζεται ἓνα ἀνησυχητικὸ φαινόμενο ἐκτροπῆς, ποὺ θητεύει δῆθεν τὴν ἀνανέωσι, ἀλλὰ πορεύεται σὲ ἐπικίνδυνη ἀτροπὴ. Ἐνεῖνα στοιχεῖα ἀπ' τὸ ὀρθόδοξο διήγημα ὑπεσέρχονται ἀπὸ ἀνεπάρκεια ἢ σκοπιμότητα στὸ χῶρο του, π.χ. δοκιμακὰ στοιχεῖα, χαώδεις ἀσάφειες, ἀνόητοι αὐτοσχεδιασμοὶ κ. ἄ. πολλά.

Τὶς νύξεις αὐτὲς ὀφείλω στὸ διάβασμα διαφόρων συλλογῶν διηγημάτων, ποὺ ἔλα-

τα τελευταία. Κοντά σ' αυτά με χαροποιήσε ή συλλογή της Χρυσάνθης Ζιτσαίας «Προσωπική κατάθεση». Πρόκειται για μία καινούρια προσφορά στα Γράμματά μας της δοκίμου ποιητρίας και συμπατριώτισσάς μας Χρυσάνθης Ζιτσαίας, που διαμένει μόνιμα στην συμπρωτεύουσα από χρόνια.

Η Ζιτσαία είναι ποιήτρια και σαν ποιήτρια την γνωρίζουν οί πάντες. Η ποίησί της είναι πηγαία, αξιόλογη και σαφώς γόνιμη. Η μέχρι σήμερα ποιητική προσφορά της είναι είκοσι (20) ποιητικές συλλογές. Παράλληλα ασχολείται και με την πεζογραφία: διήγημα, μελέτες και παιδικό θέατρο με επιτυχία.

Στην νέα της συλλογή των διηγημάτων, που τιτλοφορεί: «Προσωπική κατάθεση», ή διηγηματογράφος άντλει τὰ θέματά της απ' την σύγχρονη ζωή του καιρού μας και του τόπου μας, έτσι εξασφαλίζει την άμεσότητα των διαφερόντων μας, που γοητεύει. Ουσιαστική γνωριμία της Ζιτσαίας με την ελληνική ζωή ένισχύει τον ρεαλιστικό της όπλισμό σέ δυναμική παρατήρηση, που πείθει και θέτει σέ κίνησι και δράσι τις λεπτές χορδές της γνήσιας ανθρωπιās του αναγνώστου σέ μοσαϊκό περιπτώσεων. Με λιτά μέσα, που βαδίζουν στον όρθό δρόμο της τέχνης του λόγου, πλαισιωμένα με ανάλαφρο λυρισμό προσδίνει ζωντάνια στα πάντα και έχει σαφή αίσθησι της ζωής, του σφρίγγους, της όμορφιάς. Χωρίς άκούσιους βερμπαλισμούς, άπυρολόγητους διδασκαλισμούς, κενές έκφράσεις, που στηρίζονται στα δεκαίνικια των στιλιπνών λέξεων και είναι άφειδείς μάστιγες της ανεπαρκείας όρισμένων «συγγραφέων» μιλάει με τὰ γεγονότα. Άφήνει τὰ περιστατικά νά μιλήσουν σαν όργανωμένα λειτουργικά σύνολα στην καρδιά και τον νοϋ του αναγνώστου.

Σελίδες τέχνης πειραμένης πέννας ή συγκρότησι των θεμάτων σέ ένότητες και είναι φυσική δομή προσφοράς του διηγέματος. Πρέπει νά τονισθοϋν και οί ψυχολογημένοι ανθρωπίνοι χαρακτήρες με την ελληνική σκέψι, δράσι και αντίδρασι στις περιοχές της προκοπής και της δοκιμασίας. Η άτμόσφαιρα άπόλυτα έναρμονισμένη με τὰ περιστατικά, έτσι λείπουν άφελείς άρχοντοχωριατισμοί στην προσφορά. Όλα όμιλοϋν για μία άφηνισμένη συνείδησι των

Γραμμάτων μας.

Η «Προσωπική κατάθεση» είναι όντως μία περήφανη και υπεύθινη πνευματική θέση στον σύγχρονο κοινωνικό προβληματισμό του τόπου μας. Ένα ύλοποιημένο λυρικό και ίκφραστικό μεράκι, σπάταλο γέννημα της καρδιάς και του νοϋ, που απ' την πλευρά του σκοπεύει νά εξανθρωπίση τον άγχώδη άνθρωπο της έποχής μας.

ΙΩΑΝΗΣ Γ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ



Γιάννη Λυμπερόπουλου:
«ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΚΑΤΑΒΟΛΕΣ» (χρονικό) Άθήνα, 1975

Ο κ. Γιάννης Λυμπερόπουλος μάς είναι πολύ γνωστός και από άλλες έργασίες του σαν ένας σημαντικός λογοτέχνης και εργάτης της ιστορικής έρευνας του Ήπειρωτικού χώρου και ιδιαίτερα του χώρου της άκροτικής περιοχής της Κόνιτσας, απ' όπου και κατάγεται. Στη σειρά των μελετών του με τίτλο: «Νεοελληνική πολιτιστική μαρτυρία» έφερε τώρα τελευταία στη δημοσιότητα και τὸ τέταρτο της σειράς αυτής βιβλίο του (Χρονικό) με τίτλο: «Άναζητώντας τις καταβολές».

Οί 104 σελίδες αυτού του βιβλίου περιλαμβάνουν δώδεκα ιστορικά κεφάλαια με μιά ταιριαστή άλληλουχία. Στα κεφάλαια αυτά έχει βάλει τίτλους διατυπωμένους σέ αρχαία κάπως γλώσσα, όπως «Καταλογάδην», «Άγαλήνευτοι θυραίοι», «Έκκεντρον», «Άλεξίτρομοι χώροι», «Μηδέν γήϊνον», «Θελκτήρια», «Κεκοιγότες Ίλλύριοι», «Άλλοτρόπια», «Ένδόσιμον», «Ένσπονδοι», «Διορθωτικά», «Έκτροπή» και «Δρυμοβάτες. Έξόδιον».

Διαβάζοντας κανένας αυτό τὸ βιβλίο διαπιστώνει πως ο συγγραφέας παρουσιάζεται νάναι πλημμυρισμένος από πνευματικές άνησυχίες, όσο λίγοι εργάτες της ιστορικής έρευνας του καιρού μας. Η εργασία του έπισημονικά διαρθρωμένη και όπως πρέπει τεκμηριωμένη, ίκανοποιεί κατά θαυμάσιο τρόπο τον αναγνώστη, γιατί στα διάφορα κεφάλαια βρίσκει τις πρόπουσες άπαντήσεις στα διάφορα έρωτηματικά που γεννιοϋνται



σ' αὐτόν. Πολύ κατατοπιστικά τὰ στοιχεία πού παρατίθενται σ' αὐτό σχετικά μέ διάφορα ιστορικά γεγονότα καί πληθυσμιακές μετακινήσεις, ὥστε νά διαφωτίζονται ἀπ' τὰ γραφόμενά του πολλά ἀσαφῆ στοιχεία τῆς Ἑπειρωτικῆς ἱστορίας. Ἀκόμη εἶναι ἐλκυστικό καί εὐχάριστο στό διάβασμά του αὐτό τό βιβλίο τοῦ κ. Λυμπερόπουλου, γιατί αὐτό εἶναι γραμμένο σέ δροσάτη λογοτεχνική δημοτική γλῶσσα.

Ἐπειδή καί ὁ ὑποαινόμενος καταγίνομαι κατά κάποιο τρόπο μέ τήν ιστορική ἔρευνα τῆς περιοχῆς τοῦ Ζαγοριοῦ, εἶμαι ὑποχρεωμένος νά σημειώσω πῶς βοήθα πολύτιμα διαφωτιστικά στοιχεία, ἀπαραίτητα γιά τή διαλεύκανση τῆς Ἑπειρωτικῆς μας ἱστορίας.

Μέ τὰ πολύτιμα συγγράμματά του ὁ συγγραφέας τῆς σειρᾶς «Νεοελληνική πολιτιστική μαρτυρία» προσφέρει σημαντική ὑπηρεσία σ' ὄλους πού ἀσχολοῦνται μέ τή διερεύνηση τῆς Ἑπειρωτικῆς ἱστορίας. Ἀποτελοῦν αὐτά θαυμάσιες ιστορικές πηγές καί ἀξιοσημεῖοτο πλουτισμό στήν Ἑπειρωτική βιβλιογραφία.

Κ. Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ



Κυριακού Πλησῆ: «ΘΡΗΝΗΤΙΚΟ ΣΥΝΑΞΑΡΙ ΤΗΣ ΠΙΚΡΗΣ ΧΩΡΑ ΣΚΥΠΡΟΣ», 1974, «ΓΡΑΦΗ ΟΔΥΝΗΣ», 1975

Ἀπό τήν Κύπρο τήν οἰμώζουσα κι' αἵματοστάλαχτη ἔρχονται καί οἱ δυὸ γραφές. Προηγείται χρονολογικά τό «θρηνητικό συναξάρι» πού μᾶς φέρνει στό νοῦ τήν «Ἐξήγηση τῆς γλυκείας χώρας Κύπρου, ἡ ὁποία λέγεται Κρόνακα, τουτέστιν χρονικόν» τοῦ Λοντίου Μαχαιρᾶ, ὅπου ἐξιστοροῦνται γεγονότα τῆς φραγκοκρατίας ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Πέτρου Λουζιανᾶν μέχρι τό ἔτος 1432. Μόνον πού ἐδῶ ἡ «γλυκεία χώρα» ἔγινε πικρή καί τό χρονικό θρηνητικό συναξάρι τῆς ἐξαγιασμένης μορφῆς τῆς μεγαλονήσου.

Ὅπως καί ὁ Μαχαιράς, ἔτσι κι' ὁ Κ. Πλησῆς ἀρχίζει προλογικά καί σέ ἀφηρημένα σχήματα τό μῦθο τῆς ζωῆς στό νησί ἀπό καταβολῆς ἱστορίας ὡς τήν ὥρα πού τέλος

ἦρθε ὄχι ἡ λευτεριά, ἀλλά τό ψεύτικο εἶδωλό της.

Στό κύριο μέρος γίνεται ἐξιστόρηση τῆς μεγάλης συμφορᾶς μέ κομμένες ἀπό λυγμούς φράσεις, τῆς προσφυγιάς, τῆς ὀμρείας, τῶν βιασμών, τῶν ἀνυπολόγιστων καταστροφῶν τοῦ τόπου καί τῶν μνημείων του μέ καίριες ἀναδρομές, πού μπαίνουν σάν σφήνες στόν κύριο κορμό, στοὺς ἀγῶνες καί τίς θυσίες τῶν παλληκαριῶν αὐτοῦ τοῦ τόπου, στίς παλιές καλές μέρες πού τώρα ἀνάβουν διπλό πόνο καί τέλος μέ αἰχμές ὀδυνηρές γιά τὰ δικὰ μας ἀνομήματα. «Βουλώσαμε τό στόμα, ὅταν βλέπαμε τήν ἀδικία, λιβάνι στοὺς πεφυσισμένους, τοὺς μεγαλόσχημους κενούς, τοὺς ἔθνοσωτήρες. Μικρύναμε τό δικό μας ἀνάστημα οἱ δειλαιοί, γιά νά φαντάζουν ἐκεῖνοι γίγαντες. Ἰλεως, Κύριε, ἐπὶ τὰς ἀμαρτίας μας. Γιά τέτοια λευτεριά ἔγινε λαμπάδα στήν Παναγιά τοῦ Μαχαιρᾶ ὁ Γρηγόρης;».

Ὁ κοχλασμός του καί ἡ ἀγανάκτηση παρ' ὅλα αὐτὰ δέν ἔφεραν τόν κιτρινισμό. Συγκρατεῖται στὰ ὄρια τῆς εὐπρέπειας. Τόσο πού θά πρότεινα μερικά κομμάτια τοῦ ἔργου νά μποῦν στὰ Ἀναγνωστικά μας, γιά νά μὴ ξεχάσουμε ποτέ τί ἔγινε καί γιά φρονηματισμό.

Οἱ φλέβες τοῦ συγγραφέα βρίσκονται σέ ὑπερένταση. Τό γράψιμο γίνεται νευρώδες. Ὑπάρχει ἓνα τέτοιο ἐμπύρετο ὑλικό πού εἶναι ἀδύνατο νά τό καταδαμάσει ὁ συγγραφέας καί νά τοῦ κυριαρχήσει. Γι' αὐτό ἀλλοῦ τό ὕφος δείχνει δόκιμο πεζοῦ συγγραφέα, ἀλλοῦ οἱ φράσεις ἀπό ἐκκλησιαστικά κείμενα, ἀπό τήν ἀρχαία γραμματεία, ἀπό δόκιμους ποιητές, Σολωμό, Σεφέρη, Ἐλύτη ὑπάρχουν ἀτόφους, ἀλλοῦ μέ ἐλαφριά παραλλαγή, π.χ. τό πρῶτο κεφάλαιο, μετὰ τὸν πρόλογο, «οὔτοι ἐν ἄρμασι» πού ἀρχίζει μέ τό «ἠδὺς ἦν ὁ ὕπνος ἐν τοῖς βλεφάροις τῶν παρθένων» μᾶς πᾶει κατ' εὐθείαν στό χρονικό τῆς ἀλώσεως τοῦ Δούκα «καί ὁ πρωινὸς ὕπνος ἠδὸς ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν νέων καί νεανίδων», ἀλλοῦ παίρνει μορφή συναξαριοῦ κι' ἀλλοῦ γίνεται λυρικό πεζοτραγουδο. (Ἡ μέρα δὲ στήνει χορὸ μέσ στίς καρδιές μας κι' ἡ νύχτα δὲ δωρίζει πιά τό βάλαμο. — Ἡ γῆ δέν ἀπελπίζεται. Ἀ-

πὸ τὰ κόκκαλα τῶν νεκρῶν θὰ ξαναβγοῦν λουλούδια). Τὰ γεγονότα κατακυλοῦν γοργά, ἐμπύρετα, πὸ δὲν ἔχει καιρὸ νὰ διαλέξει. Καταγράφει καὶ οἱ χτύποι τῆς καρδιάς κι οἱ λυγμοὶ τὸν συνοδεύουν.

Ἐντιγράφω ἓνα μικρὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ κεφάλαιο «οἱ παρθένες πὸ δὲ χάρηκαν τὸν ἔρωτα».

«Κι' ἦρθε τὸ βράδυ· κι' ἔγινε σκοτάδι. Κι οἱ ἄνθρωποι τοῦ σκοτοῦς μῆταν στὸ σπίτι - φυλακή. Καὶ διάλεξαν τὴ Μαρία οἱ πρῶτοι καὶ τὴ Χριστίνα οἱ δεῦτεροι κι' οἱ τρίτοι τὴν Ἑλένη κι' οἱ ἄλλοι τὴ Θεοπίστη καὶ τὴ Πολυξένη καὶ τὴ Θεοφανῶ.

Καὶ πιάσαν ἀράδα τὰ ἐρημωμένα σπῖτια τοῦ χωριοῦ. Καὶ μπαίνουν δυὸ - τρεῖς μὲ τὸ κορίτσι. Ἡ Μαρία δὲ φώναξε. Ὁ φόβος πῶς μεγάλος ἀπ' τὸν πόνο καὶ λιγοθύμισε. Καὶ τέλειωσε ὁ πρῶτος κι ἦρθε ὁ δεῦτερος κι' ὁ τρίτος. Καὶ τῆς Χριστίνας οἱ στριγγιές κραυγές ξεκούφαναν τ' αὐτιά τῆς νύχτας. Καὶ ἡ Χριστίνα ἐρραπίσθη. Κουρέλια ὁ χιτώνας καὶ τὸ ἱμάτιο... ἐν εἰκοστῷ αἰῶνι, ἐν εἰκοστῷ αἰῶνι!

Τὶς κοπέλλες, ἀκούστηκε, τὶς πῆραν ἄλαλες στὸ νοσοκομεῖο. Ἀκούστηκε ἀκόμη πὸς ἡ Θεοφανῶ κι' ἡ Πολυξένη ἦταν εὐτυχισμένες, πολὺ εὐτυχισμένες. Εἴχανε χάσει τὰ συλλοϊκά τους». Τὰ σχόλια περιτεύουν. Δὲ χρειάζεται νὰ μιλά κανεὶς γιὰ τέχνη. Ὅταν γράφεις μὲ αἷμα, τὸ αἷμα εἶναι τέχνη.



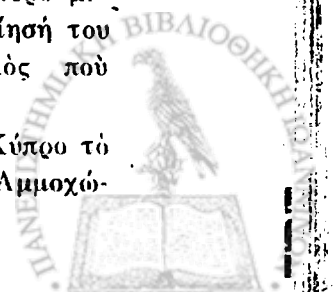
Ἡ «Γραφή ὀδύνης» εἶναι σὲ γενικότητες ἢ μεταγραφὴ σὲ στίχους τοῦ ὕλικου τοῦ πελοῦ κειμένου. Ὁ ποιητὴς μάχεται ὅλη αὐτὴ τὴν κεντρὴ λάβα τῶν προσφάτων ἐμπειριῶν πὸ βγαίνει ἀπὸ τὴν ἀμεσότητα τῶν γεγονότων νὰ μπορέσει νὰ τὴν ὑποτάξει νὰ μὴ γίνῃ κραυγαλέος στίχος πόνου, ἀπογνώσεως κι' ἀναθέματος. Καὶ ὡς ἓνα σημεῖο τὰ καταφέρει. Γιατὶ ἂν ἀπὸ τὴ μιὰ ὑπάρχει τὸ ἡραϊστεῖο τῆς ὑψηλῆς θεομότητος μέσα στὴν ψυχὴ του, ἀπὸ τὴν ἄλλη ὑπάρχουν καὶ τὰ καθαρά νερά τοῦ ὑψηλοῦ στοχασμοῦ μέσα στὰ ὅποια θὰ ξαναχυθεῖ τὸ ὕλικὸ νὰ ὑπακούσει στὰ νοήματα καὶ τὶς ἐπιταγὰς τοῦ ποιητικοῦ λόγου.

Ὁ στόχος τοῦ ποιητῆ καὶ στὰ δυὸ του ἔργα καταφαίνεται τριπλός. Ἔχει πρῶτα νὰ κεντηθῆσιν τὸ κακὸ πὸ γεννήθηκε «ἐκ τῶν ἔνδον» (ἀναφορὰ στὶς Κερκόπορτες) καὶ ὁλοκληρώθηκε πολλαπλά ἀπ' ἔξω. («Τὸ σπίτι πὸ πῆγαινε νὰ γίνῃ φυτὸ»). Ὅσο ἔρχεται ἡ μικρὴ ὥρα τοῦ ἀπολογισμοῦ τῶν καταστροφῶν καὶ τοῦ θρήνου. Εἴτε νοερά καθισμένοι «ἐπὶ τὸ μέγα ἐρείπιον» εἴτε στοὺς δρόμους τῆς προσφυγιάς, θὰ θρηνηθῇ «ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος» σ' ἓνα τόνο λιτό, εὐγενικό, ὅπως ταιριάζει στὸ χαροκαμένο εὐγενικό ἔθνος. (Χρόνοι πολλοὶ καθίσανε στὴν πλάτη τῶν παιδιῶν / ἔξασαν πῶς νὰ γελοῦνε. — Μικρὴ μικρὴ μου σαύρα, μαζέψου / δὲν εἶν' καιρὸς νὰ παίζεις μὲ τὸν ἥλιο. — Ἀλίμονο! / Ἐκεῖνοι πὸ κάνουν τοὺς ἀνθρώπους μάραμα / σκοτώνουν τ' ἀηδόνια καὶ τὴν ἐλπίδα). Στὸ «ἄγαλμα» ἔχουμε τὸ LACRIMAE ARTIS. Τέλος, παρ' ὅλο τὸν ἐλεγειακὸ τόνο ὁ ποιητὴς θ' ἀνασκαλίσει γιὰ τὰ ζώπυρα τῆς ψυχῆς καὶ θὰ μοχθήσει νὰ ξαναστυλώσει τὴ θρυμματισμένη ἐλπίδα. (Ἀνοίγουμε τὶς φλέβες μας, προσκιννοῦμε τὸ χῶμα μας, / ἀγκαλιάζουμε τὶς πέτρες μας καὶ ἐτοιμαζόμαστε. — Ὁ ἥλιος θὰ τραβήξει μὲ τὰ δυνατὰ του μπράτσα) τὸν ἐξουθενωμένο, τὴ σποδὸ κλπ.).

Τὰ μέσα πὸν χρησιμοποιεῖ στὸν πολλαπλὸ τοῦ στόχο εἶναι ἡ μεγάλη ἐλληνικὴ παράδοση ἀναχωμένη στὸν πλούσιο πνευματικὸ τοῦ κόσμου. Αὐτὸ δίνει τὸ δικαίωμα στὸν κ. Πλησὴ νὰ λαβαίνει τὸ ὕλικὸ τῆς γλώσσας του ἀπ' ὅλες τὶς περιόδους τῆς ἐλληνικῆς γλωσσικῆς πραγματικότητος πὸ, ὅπως κι' ὁ Ἑλύτης, βλέπει «ὑπὸ μορφὴν καθολικότητος». Ὑπὸ τὸ πρῶμα αὐτὸ θηρεῖ τὴ σπάνια λέξη, τὴν ἀκριβὴ καὶ στίλβουσα χωρὶς νὰ δεσμεύεται ἀπὸ ἀμυγῆς γλωσσικὸς κανόνες. Κι' ἀκόμη, ὅπου τοῦ χρειασθῇ παρθεῖται καὶ ἐμβόλιμα δόκιμων ποιητῶν ἀρχαίων καὶ νέων.

Στὰ περισσότερα ποιήματά του ἡ κατακλείδα εἶναι καὶ τὸ πῶς οὐσιαστικότερο μέρος. Συνοψίζοντας λέμε πὸς ἡ ποίησή του εἶναι ἓνας ραφιναρισμένος λυρισμὸς πὸν δονεῖται ἀπὸ ἐσωτερικότητα.

Ὁ κ. Πλησὴς γεννήθηκε στὴν Κύπρον τὸ 1929. Σπούδασε στὸ Ἀ' Γυμνάσιον Ἀμμοχώ-



στου, στην Παιδαγωγική 'Ακαδημία Κύπρου, στη Φιλολογική Σχολή του Πανεπιστημίου 'Αθηνών, Παιδαγωγικά στο Μόρα Χόμ' στο 'Εδιμβούργο και στο πανεπιστήμιο του Λονδίνου. "Άλλα του έργα είναι:

«Προβληματισμοί» (δοκίμιο), βραβείον υπουργείου Παιδείας 1971 και «'Άσκηση Γραφής», ποιήματα, 1973.

ΚΩΣΤΑΣ Γ. ΤΣΙΛΙΜΑΝΤΟΣ

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

ΕΦΗΣ ΜΙΧΕΛΗ

'Η αξία του ονόματος Τέχνη, ή γνησία έκφρασις του ανθρώπου στην γόνιμη περιοχή της αισθητικής σαφώς εξευγενίζει, ανεβάζει και μορφώνει τον άνθρωπον. Καλλιεργεί στο έσωτερικό του είναι ουσιαστικές αρετές αξιοβίωτης ζωής.

Στην επικίνδυνα ρευστή εποχή μας θαυμάζεται και εγκωμάζεται το παραλογικό στοιχείο στην «Τέχνη». 'Η άλλη τέχνη υποτιμάται και χαρακτηρίζεται υποτιμητικά παραδοσιακή. Προφανώς στον φαύλο αυτόν κύκλο, αντικειμενικός και αμείλικτος πάντοτε, έχει τον άποφασιστικά άμετάκλητο λόγο ο πανδαμάτωρ χρόνος.

'Ανάμεσα στις γόνιμες καλλιτεχνικές παρουσίες του καιρού μας στην Τέχνη είναι και η της Μιχελή. Τελευταία, με αξιέπαινη συλλεκτική φροντίδα, κυκλοφόρησε πολλά ζωγραφικά της έργα με τίτλο: «ΕΦΗ ΜΙΧΕΛΗ». Το άριστο σε εμφάνισι διβλίο περιλαμβάνει ογδόντα τρεις (83) ζωγραφικούς πίνακες. Την όλη προσφορά προλογίζει έπιτυχώς ο ΟΤΟ ΜΠΙΧΑΛΖΗ - ΜΕΡΙΝ.

Μεταφέρω ώρισμένους τίτλους απ' τα θέματά της: Στους άέρηδες. Αύλη στην Πλάκα. Σπιτάκια στο Κάστρο των 'Ιωαννίνων. Σπίτια στην Πύλο. 'Ανθισμένη αύλη στις Μυκήνες. Παλιά Θεσσαλονίκη. Ταβέρνα στην Μύκονο. 'Απ' όλη την 'Ελλάδα άντλει θέματα, την 'Αθήνα και την ένδοχώρα, με άναφορά στην φύσι, στα μνημεία, στην παράδοσι.

Το καλλιτεχνικό της διαιμόνιο συγκινεί, νοηματίζει και έξανθρωπίζει. 'Ολοφάνερα έχει πιάσει τον σφυγμό της ύγιους έλληνικής θεωρήσεως της όμορφιάς ή Μιχελή και στο πιστεύω της δίνει πνοή απ' την πνοή της.

Στά έργα της κυριαρχεί μιá διάθεσι άφελείας σ' ένα περιβάλλον γαλήνης και χαράς. Κι όλα αυτά είλικρινείς μάρτυρες του μοναδικού τόπου μας, της αιώνιας 'Ελλάδος. Χρήσιμη προσφορά, πού μαρτυρεί το αξιόλογο ταλέντο της. "Όλα στο πολύπλευρο έργο της Μιχελή συνυφαίνουν μιá άνάμνησι, πού μέρα με την ήμέρα χάνεται. Μιá ήχώ σαν ύποβλητικός άπόηχος έρχεται απ' τις πειθαρχημένες εύγενικές πινελιές της και μās μιλάει καθαρά για τον όλεθρο, πού προξενεί και στον τόπο μας ή κακώς έννοουμένη πρόοδος, πού άδιαφορεί για την παράδοσι. Οι πίνακες της Μιχελή είναι έμπρακτη έκφραση στην άνεπανάληπτη παράδοσι.

'Ο ΟΤΟ ΜΠΙΧΑΛΖΗ - ΜΕΡΙΝ γράφει στο προλόγιμά του για την Μιχελή: «Πνεύμα με λεπτή καλλιέργεια, άποδίδει με άπαλους τόνους και άπλη άμεσότητα τα βιώματα του κοντινού της κόσμου». 'Αντικειμενικός χαρακτηρισμός.

'Η Μιχελή με την προσωπική προσφορά της μās φέρνει κοντά στον άνθρωπο, τον σωστό άνθρωπο, πού ζει τον γύρω του κόσμο με άνθρωπιά κι άγάπη και τον άποδίδει μεταπλασμένο με αισθητική βαρύτητα, πού έξυψώνει. "Έτσι έχουμε μιá τεκμηριωμένη μαρτυρία του άνθρωπιστικού της ποιού και της τέχνης της, πού ταιριαστά μās έδωσαν αξιολογημένες ύγιείς μορφές αισθητικής, πού χαϊρόμαστε άπροσποίητα.

ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

Η ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ ΜΗΝΑ ΣΤΡΑΤΗ

Με πολλή ευχαρίστηση, ξαναβλέπουμε την έκθεση ζωγραφικής του Μηνᾶ Στρατῆ. γιατί ἐκτὸς ἀπ' τὴν φυσικὴ ὁμορφιά καὶ τὴν εὐγένεια στοὺς πίνακές του, μᾶς δίνει τὴν εὐκαιρία νὰ ἐκτιμήσουμε τὴ νέα του ἐργασία. Γι' αὐτό, ἡ ἐκθεσὴ του, ποὺ ἀνοίξε στὴν αἴθουσα ἐκθέσεων τῆς Ἐταιρείας Ἑπειρωτικῶν Μελετῶν (4—24 Ἀπριλίου), συγκεντρώνει ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἀποτελεῖ ἓνα ἀξιόλογο καλλιτεχνικὸ γεγονός γιὰ τὴν πόλη μας. Ἐἶναι μιὰ ἐκθεση, ποὺ στέκεται σ' ἓνα ἐπίπεδο ἀνεβασμένης στάθμης, ποὺ ἱκανοποιεῖ γενικώτερα κάθε φιλότεχνο καὶ ποῦ, ἰκόμα, προσφέρει τὴν δυνατότητα νὰ ἀγοράσει κανεὶς ἓνα ἔργο τέχνης, ποὺ θὰ φέρει, χωρὶς ἀμφιβολίες, ὀρατὴ τὴν ἀξία του πάντοτε. Πρόκειται γιὰ ἐργασία, ποὺ δὲν ἀφήνει ἀμφιβολίες καὶ ποῦ, μέσα στὸ νέφος τῶν συζητήσεων γύρω ἀπ' τὴν τέχνη, αὐτὸ μιλάει μονάχο του, δίχως τὴν θεωρητικὴ συνηγορία ἢ τὴν ἀποκριτογράφηση τῶν εἰδικῶν.

Τὰ ἔργα τοῦ Μηνᾶ Στρατῆ, ποὺ ἐντυπωσιάζουν μὲ τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν εὐλαχρῖνεια τῆς θεματογραφίας τους, εἶναι ὅλα καμωμένα μὲ λυρική πνοή καὶ ποιητικὴ διάθεση, ποὺ δίνεται χωρὶς ἀλλοιώσεις. Ἔτσι, χαίρεται ὁ θεατὴς τὴν καθαρὴ ὄραση, τὸ φῶς καὶ τὴν ἀνεπιτήδευτη φυσικὴ χάρη, συμμετέχει ὁ ἴδιος σ' ἓναν ζεστὸ χῶρο ἀπ' τὴν ἀτμόσφαιρα καὶ τὴν διαχυμένη συγκίνηση ποὺ ὁ ζωγράφος κατορθώνει νὰ ἐναποθέσει στὸν πίνακα, μ' ἓναν τρόπο εὐθὺ καὶ γοητευτικὸ. Ἡ εὐαισθησία καὶ ἡ χαρούμενη ρέμβη, ποὺ διαποτίζουν τὰ καθαρὰ χρώματα μὲ τὴν ἀλάθητη αἴσθηση, κάνουν τοὺς πίνακες νὰ κρατοῦν, μέσα στὴν πυκνότητα τῆς ὑποβολῆς τῶν καλοζυγισμένων ἐλαιογραφικῶν του, τὴν μέθη ἀπὸ μιὰν ὥρα ψυχικῆς καὶ πνευματικῆς νηφαλιότητος. Καὶ οἱ «νεκρὸς» φύσεις (τὰ λουλούδια, τὰ κυνήγια, τὰ φρούτα), μὲ τὴν δυνατὴ λάμψη καὶ τὴν ἀκρίβεια στὴν ἐκτέλεση τῆς χρωματικῆς ἔκφρασης, παίρνουν κάποιες διαστάσεις, πέρα ἀπ' τὴν ἀπεικόνιση, καὶ γίνονται μιὰ θελκτικὴ ὑπόμνηση τῆς ἀνθρώπινης παρουσίας μέσα στὴν γενικώτερη μοῖρα τῆς ζωῆς. Κι αὐτὸ προσδίνει, κοντὰ σ' ἄλλα, ἓναν τόνο καὶ ἓνα περιεχόμενο ἀπ' τὴν ἀθέατη πλευρὰ τοῦ νόμου τῆς ὑπαρξῆς.

Ὁ ζωγράφος, ποὺ ἐξέθεσε, πρὶν ἀπὸ τρία χρόνια, στὴν πόλη μας, ἔχει γνωριμία μὲ τὸ κοινὸ, ποὺ θυμᾶται τὴν ποιότητα τῆς ἐργασίας του. Τώρα, ἔρχεται μὲ περισσότερους πίνακες, ποὺ καλύπτουν τὶς προθέσεις καὶ τὴν ὀριμότητά του, μ' ἓνα εὐρύτερο φάσμα προσφοράς. Γνωρίζει νὰ δαμάζει τὸ χρῶμα, νὰ στίζεται μὲ καθαρὰ ζωγραφικὰ κριτήρια καὶ καλλιτεχνικὴ ἀντίληψη καὶ νὰ κρυσταλλώνει τὴν ὁμορφιά, χωρὶς παραμορφωτικούς φακούς, πρᾶγμα ποὺ τοῦ ἐπιτρέπει νὰ κάνει κοινωνούς, στὸ δικὸ του τραγούδι καὶ στὸ ἄγγισμα τῆς ἀληθινῆς ποίησης ποὺ μᾶς περιβάλλει. Γι' αὐτό, πιστεύουμε πὺς οἱ θαυμάσιοι πίνακες ποὺ ἐκθέτει προσφέρονται ἰδιαίτερα γιὰ τοὺς φιλότεχνους.

Η ΕΚΘΕΣΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΤΟΥ Κ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ

Ζωγραφικὴ, μὲ ὄριμη ἐκφραστικὴ ἀντίληψη καὶ μὲ πειθαρχημένη γραμμὴ σὲ τόνο δυναμικὸ, παρουσιάζει ὁ Κ. Γεωργιάδης. Ἡ ἐκθεσὴ του, ποὺ ἀνοίξε στὴν Ἐταιρεία Ἑπειρωτικῶν Μελετῶν, ἀποτελεῖ ἓνα ἀξιοπρόσεκτο καλλιτεχνικὸ γεγονός, ποὺ ξεχωρίζει ἀπ' τὶς παρόμοιες ἐκδηλώσεις. Γιατί, τὸ ἐπίπεδο καὶ ἡ λιτότητα, ἡ ἀσκητικὴ αὐστηρότητα — θὰ ἔλεγε κανεὶς — στὰ καθαρὰ καλλιτεχνικὰ πλαίσια, ὅπου κινεῖται καὶ ὁ καλλιτέχνης καὶ ἡ ἐκθεσὴ του, δίνουν ἀναντίρρητα ἓνα προσωπικὸ κλίμα. Παράλληλα, ἡ ποιότητα τῆς ζωγραφικῆς του, καθὼς ἔχει τὸ βάρος μιᾶς προσωπικῆς θεώρησης, ζητάει ἀπ' τὸν θεατὴ ἓναν διάλογο μὲ καλλιεργημένο κοινὸ. Καί, ἔτσι, συγκεντρώνει εἰδικὸ ἐνδιαφέρον, ποὺ προσφέρει γιὰ τὸ φιλότεχνο κοινὸ μιὰ σπάνια εὐκαιρία.



ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ :

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

«ΜΝΗΜΗ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ» - Δέκα χρόνια από την ζωή του (Κείμενα για το πρόσωπο και το έργο του με εικόνες και σχέδια), Έκδ. «ΑΣΤΗΡ», Αθήνα 1975, σ. 8, σ. 334.

Ούρανίας Λιοματάρη: «Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΤΟΝ ΠΛΑΤΩΝΑ», Αθήνα 1975, σ. 8, σελ. 261.

ΑΒΕΛΑΡΔΟ ΑΡΙΑΣ & Γ. Δ. Χουρμούζιάδη: «ΕΤΓΕΝΙΟΣ ΕΤΓΕΝΙΔΗΣ», Αθήνα 1975, σ. 8, σ. 29.

Κώστα Τσιάντα: «ΑΝΑΓΡΑΦΗ ΟΛΥΜΠΙΑΔΩΝ ΚΑΙ ΟΛΥΜΠΙΟΝΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΟΛΥΜΠΙΑΓΩΝΩΝ», Ιωάννινα 1976, σ. 8, σ. 73.

Μανόλη Λαμπρίδη: «ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ ΟΡΑΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΟΙΗΤΩΝ», ανάπτυξη από τις «Σημειώσεις», Αθήνα 1975, σ. 8, σ. 32.

Έθν. Τραπέζης της Ελλάδος: «ΚΥΠΡΟΣ '74, ΤΟ ΑΛΛΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΤΗΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ» (αφιέρωμα του περιοδικού «Συνεργασία»), Αθήνα 1975, σ. 4, σ. 277.

Έθν. Τραπέζης της Ελλάδος: «ΕΦΗ ΜΙΧΕΛΗ», Αθήνα 1975, σ. 4, σ. 119.

Κώστα Κιουπτζιολή: «ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΠΡΑΞΗ», Αθήνα 1976, σ. 8, σ. 207.

Άλεξάνδρας Παραφεντίδου: «ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΟΝΕΙΡΟΥ ΠΟΥ ΣΤΗΜΠΗΠΤΕΙ ΜΕ ΑΡΧΑΙΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΜΥΘΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ» (ανάπτυξη από 'Ιδρ. Μελ. Χερσ. Αίμου), Θεσ/νίκη 1975, σ. 8, σ. 9.

Μανόλη Λαμπρίδη: «Η ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ ΩΣ ΕΜΠΡΑΚΤΗ ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΚΑΙ ΤΟ ΣΤΗΛΙΣΘΗΜΑ ΕΝΟΧΗΣ», Αθήνα, σ. 8, σ. 46.

Φωτίου Πέτσα: «ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ» (ανάπτυξη από 'Ιδρ. Μελ. Χερσ. Αίμου «Μακεδονικών»), Θεσ/νίκη 1974, σ. 8, σ. 32.

Παύλου Κυριαζίδου: «Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΚΛΗΡΟΥ ΤΗΣ Ι. ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ», ανάπτυξη

τυπον «Ηπ. Έστίας», Ιωάννινα 1975, σ. 8, σ. 67.

Βασιλείου Φόρη: «ΤΟ ΑΡΣΕΝΙΚΟ ΑΡΘΡΟ «Ι.» ΣΤΑ ΒΟΡΕΙΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΙΔΙΩΜΑΤΑ», Κοζάνη 1956, σ. 8, σ. 26.

Γιώργου Θεοδοζά: «Η ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΣΤΟ ΝΚΑΙΡΟ ΜΑΣ», Αθήνα 1975, σ. 8, σ. 86.

Κων. Τσάτσου: «ΠΟΛΙΤΙΚΗ», θεωρία πολιτικής δεοντολογίας, Αθήνα 1975, σ. 8, σ. 345.

Άγγελου Τερζάκη: «ΠΟΝΤΟΠΟΡΟΙ», Αθήνα 1975, σ. 8, σ. 296.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ποίηση:

Γιάννη Γαλανού: «ΝΕΑ ΖΩΗ», Αθήνα 1975, σ. 8, σ. 55.

Έλλης Νεζερίτη: «ΜΕ ΚΟΜΜΕΝΟ ΤΟ ΚΕΦΑΛΙ ΝΑ ΜΑΖΕΤΟΥΝ ΜΑΡΓΑΡΙΤΕΣ», Αθήνα 1970, σ. 8, σ. 183.

Γ. Θέμελη: «ΤΑ ΒΙΒΛΙΚΑ», Θεσ/νίκη 1975, σ. 8, σ. 63.

Άγγελικης Παυλοπούλου: «Ο ΦΟΙΒΟΣ» 1967—1974, Αθήνα 1975, σ. 8, σ. 94.

Κώστα Έρασιώτη: «ΝΟΣΤΑΛΓΙΚΑ ΦΤΕΡΟΤΓΙΣΜΑΤΑ», Αθήνα 1975, σ. 8, σ. 53.

Λύντιας Αύλωνίτου: «ΣΤΗΝ ΑΙΧΜΗ ΤΗΣ ΒΡΟΝΤΗΣ», Μόντρεαλ 1975, σ. 8, σ. 68.

Λύντιας Αύλωνίτου: «ΠΑΡΑΜΥΘΙ», Μόντρεαλ 1975, σ. 8, σ. 31.

Βούλας Λαμναζου: «ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ», Αθήνα 1974, σ. 8, σ. 45.

Δημ. Χ. Χαλατζά: «ΣΙΔΕΡΑ ΙΙ», Αθήνα 1975, σ. 8, σ. 90.

Μάρκου Μέσκου: «ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ», Αθήνα 1975, σ. 8, σ. 22.

Τάξη Βαρβιτσιώτη: «Η ΦΘΙΝΟΠΩΡΙΝΗ ΣΟΦΙΤΑ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ», Θεσ/νίκη 1975, σ. 8, σ. 50.

Γιώργου Τσιτσιμπάκου: «Ο ΔΡΟΜΟΣ ΜΕ Τ' ΑΓΕΡΙ», Θεσ/νίκη 1975, σ. 8, σ. 22.

Δημ. Γαλάνη: «ΚΤΡΒΕΙΣ ΚΑΙ ΚΩΝΕΙΟΝ», Αθήνα 1974, σ. 8, σ. 46.

Γιώργου Σάντη: «ΣΑΤΙΡΙΚΟ ΚΑΙ ΛΥΡΙΚΟ», Λευκωσία 1976, σ. 8, σ. 50.

Γιώργου Σάντη: «ΤΟΤ ΟΥΡΑΝΟΤ ΚΛΙ ΤΗΣ ΓΗΣ», Λευκωσία 1976, σχ. 8, σ. 71.

Δημ. Ζαδέ: «ΑΛΒΑΝΙΚΗ ΡΑΨΩΔΙΑ» (τό βιβλίο της είρήνης), 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σ. 174.

Ξανθούλας Παπουτσή: «ΚΑΘΑΡΙΕΣ ΠΗΓΕΣ», 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σ. 149.

Μαρίας Κέντρον - 'Αγαθοπούλου: «ΤΑ ΤΟΠΙΑ ΠΟΥ ΕΙΔΑ», Θεσ/νίκη 1975, σχ. 8, σ. 37.

Γιώργου Λ. Βελισσαρίου: «ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ», 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σ. 40.

Νίκου Λαζαρή: «Ο ΒΥΘΟΣ ΤΗΣ ΓΚΑΖΟΖΑΣ», 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σ. 37.

Βασ. Κρουμίτη: «ΤΑ ΤΕΙΧΗ», 'Αθήνα 1971, σχ. 8, σ. 41.

Τ. Παπακοστόλου: «ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΚΑΙ ΤΗ ΛΕΥΤΕΡΙΑ», 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σ. 170.

Γ. Δ. Χουρμουζιάδη: «ΜΑΚΡΙΝΟΙ ΟΡΙΖΟΝΤΕΣ», 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σελ. 162.

Λίτσας Γωγολίνας: «ΥΦΑΔΙΑ ΤΗΣ ΘΥΜΗΣΗΣ», 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σ. 59.

Πάνου Γώγολα: «ΧΩΡΙΑΤΙΚΟ ΦΩΣ», Καλάβρυτα 1975, σχ. 8, σ. 93.

Κώστα Παπαμαρινόπουλου: «ΞΑΣΤΕΡΗ ΣΚΕΨΗ», 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σελ. 93.

Κώστα 'Ιτούρη: «ΔΙΑΧΡΟΝΙΑ», 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σελ. 37.

Στάθη 'Ηλ. Παρασκευόπουλου: ΚΥΠΑΡΙΣΣΙΩΤΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ», Κυπαρισσία 1976, σχ. 8, σ. 79.

Κώστα Γιουρή: «ΒΟΛΟΝΖΑΘ», 'Αθήνα 1976, σχ. 8, σ. 14.

Κώστα Μίσιου: «ΞΕΧΑΣΜΕΝΟΣ», 'Αθήνα 1975, σχ. 7, σ. 73.

Φοίβου Δέληφ: «ΕΛΙΚΩΝΙΑ ΣΤΜΦΩΝΙΑ», 'Αθήνα 1973, σχ. 8, σ. 39.

Φοίβου Δέληφ: «ΛΕΥΚΩΡΕΙΑ», 'Αθήνα σχ. 8, σ. 32.

Λεοντίου Χατζηκώστα: «ΠΑΛΑΙΟΔΙΑΘΗΤΙΚΑ ΑΝΘΗ», Λευκωσία 1975, σχ. 8, σ. 61.

Πεζογραφία:

Μορφωτικής Δέσξης 'Ισραηλιτών «'Η 'Αδελφότης» Θεσ/νίκης «Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΔΙΩΓΜΟΥ ΓΙΤΣΧΑΚ

ΚΑΤΣΕΝΕΛΣΟΝ» (όμιλία 'Ελεξ. Παρραφεντίδου), Θεσσαλονίκη 1975, σχ. 8, σ. 31.

Στέλιου Ντόμαλη: «ΤΟ ΠΑΝ ΜΗΔΕΝ», Ξκδ. Λαοιακά Γράμματα, Λάρισα, σχ. 8, σ. 143.

Σοτ. Θωμοπούλου: «ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΔΗΜΩΔΕΙΣ ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ», 'Αθήνα 1976, σχ. 8, σ. 98.

'Ελης Νεξερίτη: «ΜΕ ΤΗΝ ΟΥΡΑ ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΤΑ ΣΚΕΛΙΑ», 'Αθήνα 1973, σχ. 8, σ. 48.

Πάνου Καραβία: «Η ΝΥΧΤΑ ΜΕ ΠΟΛΥΧΡΩΜΑ ΦΩΤΑ», 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σ. 142.

Δημ. Νάτσιου: «ΚΩΝ. Ν. ΝΙΚΟΛΑΟΥ 'Η ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ», Λαμία 1974, σχ. 8, σ. 28.

Λάμπρου Μυγδάλη: «'ΗΩΣ ΕΙΔΑΝ ΤΟΝ LORD BYRON Ο GOETHE ΚΑΙ Ο ΣΟΛΩΜΟΣ», Θεσ/νίκη 1973, σχ. 8, σ. 42.

Λάμπρου Μυγδάλη: «ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ ΕΙΣ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΛΟΡΔ ΜΠΑΥΡΟΝ ΠΑΛΙΕΣ ΚΑΙ ΞΕΝΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ», Θεσ/νίκη, σχ. 8, σ. 40.

Θεοδώρου Χατζημυχάλη: «ΕΝΑ ΠΑΝΗΓΥΡΙ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΚΛΑΒΙΑΣ», 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σ. 149.

Φάνη Γ. Ματσοπούλου: «Ο ΡΟΒΑΣ», 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σ. 142.

Κώστα Ν. Τριανταφύλλου: «ΜΝΗΜΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΛΟΥΤ», Πάτρα 1976, σχ. 8, σ. 210.

Κώστα Παπαπάνου: «ΟΙ ΠΟΙΗΤΙΚΟΙ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΙ (1851—73) ΚΑΙ Η ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΜΑΣ ΓΛΩΣΣΑ», 'Αθήνα 1973, σχ. 8, σ. 129.

Κώστα Παπαπάνου: «ΣΤΟ ΜΑΚΡΥΝΟ ΣΟΥΤΟΜΙ», 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σ. 202.

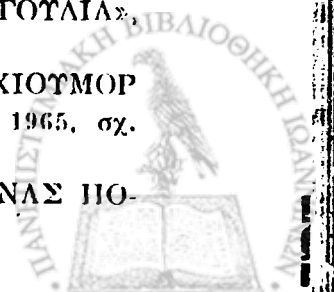
Βασίλη Εθαγγέλου - Γαζή: «Ο ΠΥΡΓΟΣ», 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σ. 254.

'Ιγναθής Νοτίδου: «ΑΝ ΕΧΕΙΣ ΤΥΧΗ ΔΙΑΒΑΙΝΕ», 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σ. 162.

Γιώργου Τσιτσιμπίκου: «ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΜΑΣ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ», Θεσ/νίκη 1975, σχ. 8, σ. 56.

Γιώργου Τσιτσιμπίκου: «ΤΟ ΧΙΟΥΤΜΟΡ ΤΟΥ ΛΛΟΥΤ ΜΑΣ», Θεσ/νίκη 1965, σχ. 8, σ. 20.

Τάχη Χατζηαναγνώστου: «ΕΝΑΣ ΠΟ-



ΛΙΤΗΣ ΕΛΕΕΙΝΗΣ ΜΟΡΦΗΣ», 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σ. 249.

Παύλου Φλώρου: «ΣΠΟΡΟΣ ΔΙΧΩΣ ΘΕΡΙΣΜΟ, ΙΩΝΙΚΗ ΓΗ», 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σ. 446.

Στέργιου Βαλιούλη: «Ο ΔΕΞΙΟΣ ΠΝΕΥΜΟΝΑΣ», Θεσ)νίκη 1974, σχ. 8, σ. 167.

Σπύρου Κοκκίνη: «ΑΝΤΙΚΑΡΑΓΚΙΟΖΗΣ», 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σ. 22.

Καίτης Ξεάρχου — Σπύρου Διαμάντη: «Ο ΔΗΜΗΤΡΑΚΗΣ ΚΑΙ ΤΑ ΤΑΞΙΔΙΑ ΤΟΥΤ», 'Αθήνα, σχ. 8, σ. 182.

Χάρη Παπασταύρου: «ΠΟΥ ΒΑΔΙΖΟΥΝ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ;», 'Ιωάννινα 1975, σχ. 16, σ. 45.

Τατιάνας Σταύρου: «ΜΥΣΤΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ», 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σ. 163.

Γ. Δ. Χουρμουζιάδη: «ΕΠΟΠΤΕΙΕΣ», 'Αθήνα 1972, σχ. 8, σελ. 174.

Γιώργου Δέλιου: «ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΜΑ ΓΡΑΦΟΙ ΤΗΣ ΕΘΝΕΓΕΡΣΙΑΣ», Θεσ)νίκη 1975, σχ. 8, σ. 103.

Στέργιου Βαλιούλη: «ΠΟΛΙΤΗΣ Β' ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ», 'Αθήνα σχ. 8, σ. 391.

Χαραλ. Δ. Πέτσου: «ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΜΟΙΡΑ», 'Αθήνα 1976, σχ. 8, σελ. 122.

Πάνου Γ. Σπύρου: «ΑΠΟ ΤΗ ΦΤΣΗ ΚΑΙ ΤΗ ΖΩΗ», 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σελ. 72.

Χρήστου Πύρπασου: «ΠΕΡΙΟΔΕΤΩΝ ΘΙΑΣΟΣ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ», 'Αθήνα 1976, σχ. 8, σ. 94.

Βύρωνος Λαβού: «Η ΦΡΑΣΙΝΙΑ ΚΙ' ΑΛΛΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ», 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σ. 112.

Τίτου Γιοχαλά: «ΣΕΛΙΔΕΣ ΕΚ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ BRUNO LAVOGNINI», 'Ιωάννινα 1970, σχ. 8, σ. 15.

Θ έ α τ ρ ο :

Σώτου Βασιλειάδη: «ΑΡΑΜΠΩ!» (λυρικό δράμα), Πειραιεύς, σχ. 8, σ. 8.

ΙΣΤΟΡΙΑ

Κ. Σ. Κώνστα: «ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ ΕΚ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΧΕΡΣΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ» (1822—1825), έπετηρίς Έταιρείας Στερεοελλαδικών Σπου-

δών, 'Αθήνα 1973, σχ. 8, σ. 92.

Κ. Σ. Κώνστα: «ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ ΕΚ ΤΗΣ ΔΥΤ. ΧΕΡΣΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ 1826—1830», 'Αθήνα 1974—75, σχ. 8, σ. 52.

Θεοφρ. Γεωργιάδη: «ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΣ», 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σ. 142.

DONALD M. NICOL: «ΤΟ ΔΕΣΠΟΤΑΤΟΝ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ» (μετάφρ. Π. Λεύκα), άνάτυπο «'Ηπ. Έστίας», 'Ιωάννινα 1974, σχ. 8, σ. 204.

Σπ. Μονσελίμη: «ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΠΕΡΙΠΛΑΤΟΙ ΑΝΑ ΤΗ ΘΕΣΠΡΩΤΙΑ», Θεσ)νίκη 1976, σχ. 8, σ. 128.

Ζαχαρία Τσιρπανλή: «ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΑΤΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ» άνάτ. «Δωδώνη», 'Ιωάννινα 1975, σχ. 8, σ. 16.

Φίλων Σουλίου: «ΔΟΞΑ ΣΟΥΛΙΟΥ» (Μνήμη Σωτηρίου Γ. Βούλγαρη), 'Αθήνα 1976, σχ. 8, σ. 30.

Μιχαήλ Κορδώση: «ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΑΛΛΙΟΤΥΠΑ ΣΕ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ», 'Ιωάννινα 1975, σχ. 8, σ. 78.

MIHAIL CARATASU: «LA BIBLIOTHEQUE D' UN GRAND NEGOCIANT DU XVIIIE SIECL: GREGOIRE ANTOINE AVRAMIOS», άνάτυπον του Ίνστιτούτου Βαλκανικών Σπουδών, Θεσ)νίκη 1974, σχ. 8, σ. 9.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Ε. Ν. Πλατή: «Η ΛΙΣΘΗΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ», 'Αθήνα 1976, σχ. 8, σ. 169.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ

«ΔΩΔΩΝΗ», έπιστημονική έπετηρίς τής φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ίωαννίνων, τόμος Γ', 'Ιωάννινα 1974, σχ. 8, σ. 480.

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΠΟΤΑΩΝ, τόμος ΜΑ', 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σ. 575.

Βιβλιοθήκης Γεν. Αρχείων του Κράτους: «ΤΑ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΑ ΤΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ» (τόμος 4ος τμ. Α'), 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σ. 727.

Βιβλιοθήκης Γεν. Αρχείων του Κράτους: «ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΩΝ ΓΕΝ. ΑΡΧΕΙΩΝ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ», 'Αθήνα 1975, σχ. 8, σ. 737—1399.

“ΠΙΣΤΕΥΟΝΤΑΣ ΕΙΣ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ,,


Η ΠΕΙΡΑΪΚΗ ΠΑΤΡΑΪΚΗ
Εκκίνησε την δημιουργική πορεία της
μέσα στον παραγωγικό ελληνικό
χώρο. «πιστεύοντας εις τό μέλλον».
Σήμερα, μετά από 50 και
περισσότερα χρόνια, εξακολουθεί
να έχει τους ίδιους στόχους.
Πρωτοπορεί στους τομείς της και
διοτηρείται πάντοτε απόλυτως
έκουχρονισμένη.

Ανανεούται συνεχώς, με την
έννοια, ότι εννοτερνίζεται τις
σύγχρονες μεθόδους διοικήσεως,
παραγωγής και έμπορίας
και επέκτεινεται σε μέγεθος,
σε εγκαταστάσεις, σε παραγωγή
νέων προϊόντων.

Εξάγει τα προϊόντα της και
πρασφέρει στην οικονομία μας
πολύτιμο συναλλαγμα.
Συμβάλει στη δημιουργία νέας
εικόνας της χώρας μας, της άνεπτυ-
γμένης, έκβιομηχανισμένης χώρας.



ΠΕΙΡΑΪΚΗ-ΠΑΤΡΑΪΚΗ
ντυνει σπάζει νομισματικά



ΠΕΙΡΑΪΚΗ-ΠΑΤΡΑΪΚΗ



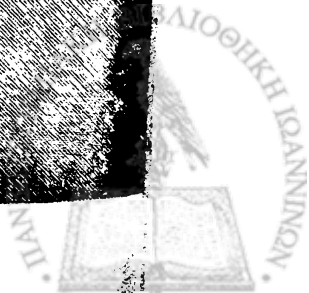
Όλυμπιακή φιλοξενία σε υπερατλαντική πτήση

Έλατε να πετάξετε μαζί μας στην Αμερική.
Θα δητε τί σημαίνει Όλυμπιακή φιλοξενία
σε μια υπερατλαντική πτήση.
Θα χαρήτε το ταξίδι στην Αμερική
μέ τα γιγαντιαία μας και πολυτελέστατα
BOEING 747-200B και θα διαπιστώσετε ότι
σας φροντίζει ένα έμπειρο και εύγενικό πλήρωμα.
Θα σας προσφέρουμε θαυμάσια γεύματα,
αδιάκοπη περιποίηση και ψυχαγωγία
μέ στερεοφωνική μουσική* και κινηματογράφο*
Θα απολαύσετε την εύρυχωρία και την άνεση
που θα σας κάνουν να νοιώσετε σαν στο σπίτι σας.
Και μην ξεχνάτε ότι παντού όπου βρισκόμαστε
μιλάμε την ίδια γλώσσα.

ΟΛΥΜΠΙΑΚΗ
ΑΕΡΟΠΟΡΙΑ



* Κανονισμοί τής IATA :
Επιβάρυνσις 2.50 Δολάρια Αμερικής
για τή χρῆσι των άτομικων άκουστικων



ΔΡΑΦΟΝΙΔΕ

ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΓΑΛΑΚΤΟΣ ΗΠΕΙΡΟΥ



ΕΜΜΕΝΤΑΛ

ΓΡΑΒΙΕΡΑ

ΚΕΦΑΛΟΓΡΑΒΙΕΡΑ

ΦΕΤΑ

ΦΟΝΤΙΝΑ

ΝΟΠΟΙ ΤΥΡΟΙ



“Η ΕΘΝΙΚΗ,”

Ἡ πρώτη καὶ μεγαλύτερη Ἑλληνικὴ
Ἀσφαλιστικὴ Ἐταιρία, ἰδρυθεῖσα τὸ 1891,

μὲ καταβεβλημένον κεφάλαιον
Δρχ. 345.600.000.

μὲ ἀποδεματικὰ Δρχ. 1.300.400.000

μὲ ἐπενδύσεις σὲ ἀκίνητα καὶ χρεώ-
γραφα Δρχ. 4.515.000.000

μὲ 160.000 πελάτες σὲ ὅλους τοὺς
Κλάδους Ἀσφαλίσεως,

μὲ πλήρες δίκτυον 269 Ὑποκαταστημά-
των καὶ Πρακτορειῶν σ' ὅλες τίς πόλεις
τῆς Ἑλλάδος,

**ἀσφαλίζει
κάθε κίνδυνον καὶ
προσφέρει πλήρη κάλυψιν.**

“Η ΕΘΝΙΚΗ,”



δημαίνει διγουριὰ

Διεύθυνσις : Καραγεώργη Σερβίας 8, Ἀθήναι (Τ.Τ. 125)

